٨٠ ساڵ خەبات
لەپێناو ژیانێکی باشتر

٨٠ ساڵ خەبات
لەپێناو ژیانێکی ئازاد

کوردستان ٢٠٢٥

ناوی کتێب: ٨٠ ساڵ خەبات لەپێناو ڕزگاریدا
ئامادەکار: عەلی بداغی
هەڵەبڕی: ئاسۆ مینبەری، کاروان مێراوی
دیزاین: هۆزان
چاپ: هەولێر ٢٠٢٥
چاپخانە: ڕۆکسانا

چاپەمەنی و بڵاوکراوەکانی ناوەندی ڕاگەیاندنی
حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

پێڕست

لەبارەی ئەم یادنامەیە ٥
بەیاننامە/ بە بۆنەی هەشتا ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە ٧
٨٠ ڕووداوی گرینگی مێژووی ٨٠ ساڵەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ١٦

کورتە باسێک لەسەر چەند خاڵی گرینگی یەکەم مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان ٢٧
- د.کامران ئەمینئاوە

دێموکراسی لە وێژمانی سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا ٥٢
- د.ئازاد محەممەدیانی

ڕەهەندەکانی سیاسەتی زمانیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ٧٩
- د.قادر وریا

حیزبی دێموکراتی کوردستان و ڕاپەڕینی چەکدارانەی ١٣٤٦- ١٣٤٧ ..... ١٠٤
- د.سمایل بازیار

چالاکیی سیاسی و فەرهەنگیی کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ١٢٩
- د.ئەحمەد باوەڕ

جیابوونەوەکان لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا ١٨٧
- د.هۆشمەند عەلی مەحموود

وانەیەک لە مێژوو، ئاسۆیەک بۆ ئایندە ٢١٠
- د.کەیوان ئازاد ئەنوەر

پێکهاتەسازی لە خەباتی نەتەوایەتیدا، نموونەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ٢٢٠
- مریەم عەلیپوور

ڕاسان: پرۆسەییکی دەستپێشخەرانەی داهێنەرانە ٢٦٩
- کاوە بەهرامی

٨ دەیە خەبات و خۆڕاگریی حیزبی دێموکرات (قۆناغە جیاوازەکانی خەباتی مەیدانیی پێشمەرگە) ٢٩١
- عومەر باڵەکی

حیزبی دێموکراتی کوردستان: داهێنەر و پێشەنگی گوتاری نەتەوەیی ٣٠٨
- ناسر باباخانی

خاڵە بەهێز و لاوازەکانی خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکراتی کوردستان ٣٢٠
- مستەفا شڵماشی

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و پرسی میدیا ٣٢٩
- عەلی بداغی

لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی (سۆسیاڵ لیبراڵیزم) وەک ئامانجێک بۆ داهاتووی کوردستان ٣٤٤
- شاڕوخ حەسەنزادە

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و پرسی شوناسی نەتەوەیی ٣٦٥
- دیمانە: عیرفان ڕەهنموون

ناسیۆنالیزمی کوردستانی و ڕۆڵی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەو بارەیەوە ٣٨١
- دیمانە: ئەبووبەکر کاروانی

ڕێبەرایەتیی دێموکراتیک و بەکۆمەڵ: میراتی قاسملوو لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ... ٤٠٨
- ئیبراهیم لاجانی

چنارە بەرزەکەی بناری هەڵگورد ٤٢٢
- کەریم پەرویزی

دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و بەشداری لە ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان ٤٣٥
- ئورارتۆ دلشین

حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و پێگەی لە مێژووی بزووتنەوەی سیاسیی کورددا ٤٦٢
- ڕەحیم نزهتزادە

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: ئایین و پرسی سێکۆلاریزم ٤٧٦
- سۆران باریکە

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و مانەوەی سیستمی حیزبی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ٤٨٦
- مادح ئەحمەدی

بەرگژەکانی بەردەم ٨ دەیە خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکرات ٤٩٩
- ئەلبورز ڕۆئینتەن

حیزبی دێموکرات مێژوویەکی زێڕین بۆ پرسی ژنی کورد ٥١١
- ئاسۆ مینبەری

لەبارەی ئەم یادنامەیە

٨٠ ساڵ بەسەر دامەزرانی "حیزبی دێموکراتی کوردستان"دا تێپەڕی.

٨٠ ساڵ لەمەوبەر، پێشەوا قازی محەممەد، لەسەر بناغەی "کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان" (ژ.ک) و بە مەبەستی خوگونجادنی بزووتنەوەی سیاسی و نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەگەڵ هەلومەرجی ئەوکات حیزبی دێموکراتی کوردستانی دامەزراند. ئەم حیزبە کە خۆی دامەزرانەکەی خاڵگۆڕانی مێژوویی سیاسیی کورد بوو، کەمتر لە ٦ مانگ دواتر توانی "کۆماری کوردستان" وەک یەکەم دەسەڵاتی نەتەوەیی مودێرنی کوردی پێکبێنێ و زۆر دەسکەوتی دیکەش لە بواری مێدیایی، پەروەردەیی، زمان، هونەری بەرگری و پێشمەرگانەدا بۆ بزووتنەوەی کورد دەستەبەر بکا. ئێستاش ٨٠ ساڵ مانەوەی ئەم حیزبە لە مەیدانی خەبات و شەکاوە ڕاگرتنی ئاڵای خەبات بۆ دابینکردنی مافە ڕەواکانی کورد و دەرکەوتنی پێگە و خۆشەویستیی ئەم حیزبە لە دڵی خەڵکی کوردستان لە دەیان ئەکتی سیاسیی ئەم خەڵکە لە ساڵانی دوور و نیزیکی ڕابردوودا دەرخەری ئەو ڕاستییەن کە ئەم حیزبە بە بەردەوامیی نوێنەرایەتیی پرسی خەباتی سەروەریخوازیی کوردی کردوە و ئێعتبار و خۆشەویستیی خۆشی لەوە وەرگرتوە.

حیزبی دێموکرات لە ژیانی سیاسیی پتر لە ٨ دەیە و پڕبایەخی خۆیدا زۆر قۆناغی دژواری ئەزموون کردوە، کەندوکۆسپی زۆری بڕیوە، لە ڕەوتی خەباتی نەتەوەیی کورددا زۆر بەها و پەرەنسیپی گرینگی جێگیر کردوە، زۆر ڕۆڵەی خۆی

پێشکێش بە بارەگای ئازادیی نەتەوەکەی کردوە و لە چەند قۆناغێشدا تووشی لێکترازان هاتوە؛ بەڵام لە هەموو هەلومەرجێکدا ئالاهەڵگری خەباتی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە.

حیزبی دێموکرات وەک بە تەمەنترین حیزبی کوردی بە شانازییەوە ئاوڕ لە ٨٠ ساڵ خەباتی بەردەوامی خۆی دەداتەوە و بە ڕۆژە پڕشکۆ و هەروەها دەسکەوتە مەزنەکانی خۆی لە ڕەوتی ئەم خەباتە سەخت و خوێناوییەدا دەنازێ و متمانە و خۆشەویستیی کۆمەڵانی خەڵکیش بە گەورەترین سەرمایە بۆ بڕینی ئەم ڕێگەیە هەتا لوتکە دەزانێت.

ئەمەی لەو یادنامەیە و لە تۆێی چەند وتار و توێژینەوەیەکدا هاتوە و لە یادی ٨٠ ساڵەی دامەزرانی حیزبدا بڵاو کراوەتەوە، هەوڵێکە بۆ ئاوڕدانەوەیەکی کورت لە مێژووی ئەم حیزبە لە چەند ڕەهەند و بواری جۆراوجۆرەوە.

بەشی چاپەمەنی و بڵاوکراوەکانی ناوەندی ڕاگەیاندنی حیزب
عەلی بداغی
گەلاوێژی ١٤٠٤ی هەتاوی

بەیاننامە

بە بۆنەی هەشتا ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە

خەڵکی دێموکراتپەروەری ڕۆژهەڵاتی کوردستان!

ڕۆڵەکانی نەتەوەی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان!

ئازادیخوازانی خەباتگێڕی وڵاتی ئێران!

دۆستانی حیزبی دێموکرات و نەتەوەی کورد لە سەرانسەری جیهان!

٢٥ی گەلاوێژی ١٤٠٤ی هەتاوی (١٦ی ئاگوستی ٢٠٢٥)، هەشتا ساڵ بەسەر دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا ڕادەبڕێت و ئەم حیزبە پێ دەنێتە هەشتاویەکەمین ساڵی تێکۆشانی خۆی. لەم بۆنە تایبەت و پڕشکۆیەدا سڵاو بۆ گیانی دامەزرێنەرانی حیزب و لە سەرووی هەمووانەوە پێشەوا قازی محەممەد، هەروەها سڵاو بۆ گیانی پاکی هەزاران شەهیدی ٨ دەیە خەباتی حیزبی دێموکرات، لە ڕیزی پێشەوەی کاروانی ئەواندا، سەرکۆماری کوردستان و دوو سکرتێری گشتیی حیزب، د.قاسملوو و د.شەرەفکەندی دەنێرین.

هەشتا ساڵ لەمەوبەر، حیزبی ئێمە لە درێژەی سێ ساڵ تێکۆشانی نهێنیی

کۆمەڵەی ژێکافدا و لەسەر قەواڕە و بناغەی هەمان ڕێکخراو بەڵام بە دنیابینییەکی نوێوە دامەزرا. ئەم حیزبە هەر لە ساڵی یەکەمی تێکۆشانیدا بە کەلکوەرگرتن لە هەلومەرجی نێوخۆیی و ناوچەیی ئەوکات، کۆماری کوردستانی پێکهێنا. تەمەنی ئەو کۆمارە ئەگەرچی کەمتر لە ساڵێک بوو، بەڵام دەسکەوتەکانی و هەروەها کاریگەرییەکانی؛ ڕەهەندێکی کوردستانی و هەر لەوکاتەدا نەمریان لە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورددا بە خۆوە گرت، بەو مانایە کە لە ڕەوتی مێژووی دوای کۆماریشدا دریژەیان هەیە و گەشەیان کردوە.

تێکۆشانی ئەم حیزبە لە دوای نەمانی کۆماری کوردستانیش، لە دژی دیکتاتۆریی ڕێژیمی پەهلەوی هەتا ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی بە شێوەی جۆراوجۆر دریژەی هەبوو. تێکۆشەرانی ئەم حیزبە، لە ڕیزی ناودارترین، دریژماوەترین و خۆڕاگرترین بەندییە سیاسییەکانی ماوەی دەسەڵاتدارەتیی حەمەڕەزاشادا بوون. گەورەترین ڕاپەڕینی چەکداریی سەردەمی دەسەڵاتدارەتیی دواییین شای ئێران، لە کوردستان لە ساڵانی ١٣٤٦-١٣٤٧ی هەتاوی (١٩٦٧-١٩٦٨)دا پێک هات کە تێکۆشەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بەڕێوەیان برد و بە گیانی خۆیان نرخەکەیان بژارد.

خەڵکی کوردستان بەو ئامانجەوە لە شۆڕشی سەرانسەریی ١٣٥٧ی گەلانی ئێراندا چالاکانە بەشدار بوون کە دێموکراسی و ئازادی جێگای سەرەڕۆیی و دیکتاتۆری بگرێتەوە؛ گەلی کورد و گەلانی دیکەی ئێران چیدیکە لەگەڵ ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی ڕووبەڕوو نەبن، بەڵام ڕێژیمی تازە لەهەمبەر پرسی فرەنەتەوەبوونی ئێران و مافە نەتەوەییەکانیان، هەمان سیاسەتی ڕێژیمی پێشوو، واتە حاشالێکردن و ستەم و شەڕ و سەرکوتی گرتەبەر. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پەنای بۆ هەموو شێوازە ئاشتیخوازانەکانی وەک وتوویژ لەگەڵ تاران، بەشداری لە هەڵبژاردنەکاندا و گەیاندنی پەیامەکانی خەڵکی کوردستان بە شێوەی هێمنانە برد، بەڵام خومەینی، دامەزرێنەری ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران، شەڕی لە دژی خەڵکی کوردستان ڕاگەیاند. حیزبی ئێمە و خەڵکی کوردستان بە گشتی، لە ڕێفراندۆمی کۆماری ئیسلامیدا

بەشدار نەبوون و شەرعییەتیان بە ڕێژیمێک نەدا کە مافە بنەڕەتییەکانی ئەوان و خەڵکی ئێرانی بە ڕەسمی نەناسیبوو؛ حیزبی دێموکرات فریوی دروشمە دژە ئەمریکاییەکانی خومەینیی نەخوارد؛ سەپاندنی حیجابی زۆرەملی بەسەر ژنانی ئێراندا و لێوەرگرتنەوەی دەسکەوتەکانی پێشوویان، هێرش بۆ سەر سەفارەتی ئەمریکا لە تاران و بە بارمتەگرتنی دیپلۆماتەکانیان لەلایەن ئەو ڕێژیمە، سەرکوتی ڕۆژنامەکان و حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان، داخستنی زانکۆکان و وەڕێخستنی بەناو شۆرشی فەرهەنگیی مەحکووم کرد و دەنگدان بە دەستوور(قانوونی بنەڕەتی)ی ئەو ڕێژیمەی کە دواکەوتووانە و دژ بە ئازادی و مافە بنەڕەتییەکانی گەلانی ئێران بوو، بایکۆت کرد.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە بەرەنگاربوونەوەی شەڕی داسەپاوی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران بە سەر خەڵکی کوردستاندا بەتەنیا نەبوو، ڕێکخراوە سیاسییەکانی دیکەش لە کوردستان بەپێی توانا و هێزی خۆیان بەشداری ئەو شەرە بوون، بەڵام قورسایی شەڕەکە بە پلەی یەکەم لەسەر حیزبی دێموکرات و دەیان هێزی پێشمەرگەی ئەم حیزبە لە سەرانسەری کوردستاندا بوو. حیزبی ئێمە، هاوکات دوو بەرپرسایەتیی قورسی دیکەی کەوتبووە سەر شان. لە لایەکەوە بۆ ماوەی سالانێک ئەرکی بەڕێوەبردنی زۆربەی ناوچە ئازادەکانی کوردستانی کەوتبووە ئەستۆ کە بە هاوکاریی بێدریغی خەڵکی کوردستان، سەرەڕای گەمارۆیەکی هەمەلایەنە کە ڕێژیم خستبوویە سەر ئەو ناوچانە، لە بەڕێوەبردنیدا سەرکەوتوو بوو. لە دەرەوەی وڵاتیش، هەوڵێکی بەنرخی بۆ گەیاندنی دەنگی خەڵکی کوردستان بە بیروڕای گشتی و ڕاکێشانی پشتیوانیی کۆڕ و کۆمەڵە مرۆڤدۆستەکان و حیزب و کەسایەتییە پێشکەوتووەکانی وڵاتانی ڕۆژاوایی بۆ لای خەباتی خەڵکی کوردستان، بەرەو پێش برد.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە مێژووی هەشتا ساڵەی خۆیدا شێوە خەباتی جۆراوجۆری تاقی کردوونەوە و هەوراز و نشێوی زۆری بە خۆوە دیتوە.

چەندین جار شایەدی سەرکەوتن و شکان و هەستانەوەی خۆی بووە. هەر سێ کەسی یەکەمی ڕێبەریی ئەم حیزبە و دەیان ئەندامی ڕێبەری، سەدان کادر و سەرکردەی مەیدانی و فەرماندەری لێوەشاوەی، نزیکەی پێنج هەزار پێشمەرگە و ئەندامی لە سەنگەری داکۆکی لە ئامانجەکان و خەبات بۆ مافەکانی نەتەوەی کورددا بە دەستی ڕێژیمەکانی ئێران شەهید بوون. پابەندیی ئەم حیزبە بە پڕەنسیپە نەتەوەیی، شۆڕشگێڕانە، دێموکراتی و مرۆڤدۆستانەکانی و خەباتی بەردەوام و پڕ لە قوربانیدانی، کردوویانە بە هێزێکی سیاسیی ناسراو و جێگای ڕێز لە ئاستی کوردستان، ئێران و جیهاندا.

دیارە لە مێژووی حیزبماندا ئەگەر لاپەڕەی پڕشنگدار و دەسکەوتی جێگای شانازی هەن و یەکجار زۆریشن، بەڵام دیاردە و ڕووداوی زیانبار و نەخوازراویش هەبوون. هەر وەک نموونە لە هێندێک قۆناغ و بڕگەدا حیزبی دێموکرات بە پێچەوانەی ویستی خۆی لەگەڵ حیزب و ڕێکخراوی دیکەی کوردستان، تووشی تێکهەڵچوونی چەکدارانە بووە؛ لەنێوخۆشیدا ئەم حیزبە چەند جار تووشی لێکدابڕان هاتووە کە لە سۆنگەی ئەم جۆرە ڕووداوانە زیانی زۆر هەم بە حیزبی دێموکرات و هەم بە بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی کوردستان کەوتوە کە وێڕای بەداخبوون لە بوونی ئەم ڕووداو و دیاردە نەخوازراوانە لە مێژووی حیزبماندا هەوڵ دەدەین دەرسیان لێ فێر بین و پێشی دووپاتبوونەوەیان بگرین.

ڕاستییەکی تاڵە کە دوای هەشتا ساڵ تێکۆشان و قوربانیدان، سەرەڕای ڕەوابوونی ئامانجەکانمان و بەحەقبوونی خەباتەکەمان، هێشتا بە ئامانجی سەرەکیی خۆمان کە ڕزگاریی نەتەوەی کورد لە ئێران لە بندەستی و بێ مافییە، نەگەیشتووین. لە هەموو ئەو مێژووە هەشتا ساڵەیەدا، حیزبی ئێمە هێچ کات لەلایەن ڕێژیمەکانی ئێرانەوە، ڕێگای تێکۆشانی سیاسیی قانوونی پێ نەدراوە؛ ڕێبەری و کادرەکان و ئەندامانی ئەم حیزبە، جگە لە چەند بڕگەیەک، هەموو کات ناچار بوون بە نهێنی لە نێوخۆی شار و گوندەکانی وڵات تێکۆشانیان هەبێت، یان لە شاخ و چیاکان و دوورەوڵاتی و بە شێوەی نائاسایی،

لە ژێر ئاگری توپخانە و هێرشی هەوایی و پەلاماری نیزامی و پیلانی تێرۆریستیدا، درێژە بە تێکۆشان بدەن. سەرەڕای ئەو هەمووە زەبرەش کە لێی دراوە و ئەو هەمووە قوربانییەی لێی ئەستێندراوە، توانیویەتی لە مەیدانی خەباتدا سەربەرز بمێنێتەوە؛ لە ئامانجە نەتەوەیی و پرەنسیپە بنەڕەتییەکانی خۆی لای نەداوە، سەربەخۆیی بڕیاردانی خۆی پاراستووە، لە هیچ بارودۆخێکدا دژایەتیی بەرژەوەندەکانی بزووتنەوەی کورد لە پارچەکانی دیکەی کوردستانی نەکردوە و تووشی هەڵە و لادانێکی سیاسیی ئەوتۆ نەبووە کە شەرمەزاری مێژووی خۆی و نەتەوەکەی بێت.

بە شانازییەوە دەڵێین خەڵکی کوردستان لە هەموو هەلومەرجێکدا پشتیوانیی خۆیان لەم حیزبە درێژە پێ داوە و نەیانهێشتووە ڕێگای ڕێبەرانی شەهیدی بێ ڕێبوار و سەنگەری خەباتکارانی لە هیچ قۆناغ و سەردەمێکدا بە چۆڵی بمێنێتەوە. ئەمە ڕاستییەکە کە دەیسەلمێنێت ئامانجەکانی ئەم حیزبە و بەرنامە و سیاسەتەکانی، هەڵقوڵاوی ویست و داواکانی خەڵکی کوردستانن. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەمێژسااڵە لە ڕێکخراوێکی سیاسیی تایبەت بە چەند تویژ و بەشی خەڵک، یان تایبەت بە بەشێکی ڕۆژهەاڵتی کوردستان دەرچووە و لە ئاستی ڕۆژهەاڵتی کوردستاندا، بووە بە بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی و ئازادیخوازی گشتگیر و سەرانسەری. ئەمەش ڕاستییەکە کە لەم ساڵانەی دواییدا زۆر جار و بە شێوەی جۆراوجۆر، هەر بۆ نموونە لە ڕەوتی "ڕاپەڕینی ژن، ژیان ئازادی"و لە نەورۆزی میلیۆنیی پڕشکۆی ئەمساڵدا بە ئاشکرا خۆی نیشان داوە. ئەم متمانە گەورەیەی خەڵکی کوردستان بە حیزبی خۆیان، ئەگەر لە الیەکەوە بۆ ڕۆڵەکانی ئەم حیزبە جێگای شانازییە، لەالیەکی دیکەوە ئەرک و بەرپرسایەتیی گرنگیان لە دەسپێکی دەیەیەکی نوێی تێکۆشان، ئەویش لە هەلومەرجی تایبەتی ئەمڕۆی ناوچە و ئێراندا دەخاتە سەر شان. وەک ڕێبەریی ئێستای حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە بەرانبەر ئەم متمانەیەی خەڵکی کوردستاندا سەری ڕێز دادەنەوێنین و ئەرکدار و بەرعۆدەین کە ئەم خۆشەویستی و متمانەیە بپارێزین و بەهێزتری بکەین.

دۆستان! دڵسۆزان و پشتیوانانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران!

لە هەلومەرجێکدا یادی هەشتا ساڵەی دامەزرانی حیزبمان دەکەینەوە کە لەسەر یەک گۆڕانێکی ئەرێنی لە بەرژەوەندیی پرسی کورد لە ناوچەدا هاتووەتە کایەوە. دەوڵەتی تورکیە، دوای نزیکەی سەدەیەک حاشاکردن لە بوونی بەشێکی گەورەی کوردستان و نەتەوەی کورد لەو وڵاتە و بێبەشکردنیان لە سەرەتاییترین مافەکانیان، ناچار ڕێگای داننان بە بوونی کوردی گرتووەتە بەر و ڕێبەریی سیاسیی بزووتنەوەی کورد لەو بەشەی کوردستانیش بەکردەوە ئامادەیی خۆی بۆ چارەسەری ئاشتییانەی پرسی کورد لە لەو وڵاتە ڕاگەیاندوە. لە سووریە، خۆبەڕێوەبەریی کوردانی ڕۆژاوای کوردستان، سەرەڕای گۆڕانی ڕێژیمی سیاسیی وڵات و هەوڵدانی دەسەڵاتی تازە بۆ سڕینەوە و نەهێشتنی ستاتووی سیاسیی کوردەکان، توانیویەتی پێداگر لەسەر پاراستنی دەستکەوتەکانی و پشتگەرم بە پشتیوانیی سیاسیی چەند وڵاتێکی ڕۆژاوایی، پێگەی خۆی بپارێزێ و بەڵێنی بە دەستووری کردنی مافەکانی نەتەوەی کورد لە سووریە وەربگرێت. لە عێراق و هەرێمی کوردستان، چاوەڕوان دەکرێت بە لاوازبوونی ڕێژیمی ئێران و کەمبوونەوەی دەستێوەردانەکانی لە وڵاتانی ناوچەدا، هەلومەرجێکی باشتر بۆ حکوومەتی هەرێمی کوردستان بە تایبەتی لە چارەسەرکردنی کێشەکانی لەگەڵ بەغدادا پێک بێت.

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش لەگەڵ ئەوەی حیزبی ئێمە و ڕێکخراوە سیاسییەکانی دیکە تەنانەت لە دەرەوەی سنووورەکانیش لەژێر گوشاری سیاسی، هێرشی هاژەک و درۆن و پیلانی تێرۆریستیی ڕێژیمی ئێران پارێزراو نین، لە ئاکامی پێگەیشتوویی سیاسیی ڕۆژ لەدوای ڕۆژ زیاتری خەڵکی کوردستان و حیزبە سیاسییەکانیدا خەبات دژی دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامی و داکۆکیی نەتەوەکەمان لە ناسنامەی نەتەوەیی خۆی، قەڵەمبازێکی گەورەی هاویشتووە. بزووتنەوەی مەدەنی و کۆمەڵگای مەدەنی بە هەوڵ و تێکۆشانی چالاکانی مەدەنی، سەرەڕای هەموو بەربەست و کەند و کۆسپەکان، گەشەیان کردووە و بوون بە بە باڵێکی دیکەی بزووتنەوەی نەتەوەیی

و ئازادیخوازیی کوردستان. یەکگرتوویی ئەم دوو بزووتنەوەیە بووە بە هۆی ئەوە کە کوردستان هەروەک لە "ڕاپەرینی ژن، ژیان ئازادی"دا سەلماندی، هەروا پێشەنگ و پێشڕەوی دژایەتی لەگەڵ دیکتاتۆری و کۆنەپەرستی لە ئاستی ئێراندا بێت. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کە هەموو کات پشتیوان و هاندەری خەباتی مەدەنی و جەماوەریی خەڵکی کوردستان بووە، شانازی بە وشیاریی سیاسی و نەتەوەیی و خەباتی مەدەنیی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە دەکات، خۆڕێکخستن و هاوپێوەندیی ئەوان بە سەرمایەیەکی گەورە بۆ گەیشتنی نەتەوەکەمان بە ئامانجی لەمێژینەی ڕزگاری لە بندەستی و بێ مافی لە ئێران دەزانێت.

وڵاتی ئێران لە هەلومەرجی ئێستادا بە بڕگەیەکی هەستیار لە مێژووی خۆیدا تێدەپەڕێت. ڕێژیمی ئێران دوای دەیان ساڵ دەسەڵاتداریێتی بە پشتبەستن بە سەرکوتی خوێناوی و تاڵانی سامانی خەڵکی ئێران و بێبەشکردنی هاونیشتمانان لە سەرەتاییترین ماف و ئازادییەکانیان، جگە لەوەی خەڵک و وڵاتی ئێرانی تووشی گەورەترین قەیرانە ئابووری، کۆمەڵایەتی و ژینگەییەکان کردوە، بۆ خۆشی خەریکە بەرهەمی سیاسەتی ئاژاوەگێڕانە، تێرۆریستی و میلیتاریستیی خۆی هەڵدەگرێتەوە. لەگەڵ ئەوەی چەند تریلیۆن دوڵار لە سامانی خەڵکی ئێرانی لە پڕۆژە ناوکییەکانی، لە بەرهەمهێنانی جۆرەکانی هاژەک و درۆن، لە تەیارکردنی گرووپە نیابەتییەکانی لە وڵاتانی ناوچە خەرج کردوە بۆ ئەوەی شەڕی ئیسرائیل و ئەمریکایان پێ بکات، بەڵام لە دوای ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ەوە، سەرجەم ئەو پڕۆژانەی مایەپووچ دەرچوون. گرووپە نیابەتییەکانی بەهۆی هێرشەکانی ئیسرائیل و بە هاوکاریی ئەمریکا بێ کەلک کران؛ ڕێژیمی سووریەی هاوپەیمان و گوێلەمستی ڕووخا؛ لە مانگی جۆزەردان (ژوئەن)ی ئەمساڵیشدا گرنگترین دامەزراوە ناوکی و هاژەکییەکان و پلەبەرزترین فەرماندەرانی سپای پاسداران و پسپۆرە ناوکییەکانی، لە شەڕێکی ١٢ڕۆژەدا، کەوتنە بەر پەلاماری ئیسرائیل و تێداچوون. ئەمریکاش، دواجار هاتە نێو شەڕەکە و گرنگترین بنکە ناوکییەکانی ڕێژیمی ئێرانی بۆمباران کرد.

لەدوای ئەو زەبرانەی ئیسرائیل و ئەمریکا، شەقبردنی پایە و بناغەکانی ڕێژیم و داماو و دەستەوەستانبوونی لە بەرگریدا بە تەواوی خۆیان دەرخستوە. ئەو ڕێژیمە لە کاتێکدا شەڕێکی دیکەی بۆ وڵات و خەڵکی ئێران بە دیاری هێناوە کە نەیتوانیوە بچووکترین هەنگاو بۆ پاراستنی گیانی هاونیشتمانان دابین بکات؛ بێ ئەوەی قەیرانەکانی پێشووی ژیانی خەڵک چارەسەر بکات، دەیان کێشە و قەیرانی دیکەی لە ئاکامی ئەو شەڕە تازەیەدا تووش کردوون. ئاشکرایە کە شەڕی ئەو ڕێژیمە لەگەڵ ئیسرائیل و ئەمریکا و، ململانێکانی لەگەڵ وڵاتە ڕۆژاواییەکان کۆتایی پێ نەهاتوە. ڕێژیم چ درێژە بە لاساری بدات و لەسەر سیاسەتەکانی تا ئێستای بڕوات، چ تەسلیم و ملکەچی بڕیارەکانی ئەمریکا و ئوروپا بێت، بە هەر دوو باردا کەوتووەتە نێو قۆناغێکی چارەنووسساز لە تەمەنی خۆی کە ئەنجامەکەی تێکقرمانی بە تەواویی بناغەکانی دەسەڵاتەکەی، ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ڕاپەڕینی خەڵک و چوونی بەرەو هەڵدێر و نەمانە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەم بڕوایەدایە کە دژبەرانی ڕێژیمی ئێران بە گشتی و، ڕێکخراوە سیاسییەکان و کۆمەڵگەی مەدەنیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە تایبەتی، پێویستە بە یەکگرتوویی و بە ئامادەییەوە بە پێشوازی ئەم قۆناغەوە بچن. لەم نێوەدا یەکگرتوویی حیزب و ڕێکخراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ڕێککەوتنیان لەسەر خاڵە هاوبەشەکان و دەستپێکردنی هاوکاریی بەکردەوە بە ئەرکێکی خێرا و هەنووکەیی دەزانین. حیزبی ئێمە لەسەر سیستەمێکی کۆماری، دێموکرات و فیدراڵ بۆ ئێرانی داهاتوو کە جۆراوجۆریی نەتەوەیی، زمانی و ئایینیی خەڵکی ئێران و مافە بنەڕەتییەکانی هاونیشتمانان بەڕەسمی بناسێت، پێ دادەگرێتەوە. ئێمە پێمانوایە کە هاوکاری و هاوهەنگاویی حیزب و ڕێکخراوەکانی کوردستان لە چوارچێوەی هاوپەیمانییەکی کوردستانیدا، هەم هێمنیی کوردستان لە قۆناغی ڕووخانی ڕێژیمدا دەستەبەر دەکات، هەم کاریگەریی ئەرێنیی لەسەر ڕێککەوتن لەگەڵ لایەنە ئێرانییەکان دەبێت و پێگەی کوردستان و پرسە ڕەوا و لەمێژینەکەی لە پێکهاتە و بەرنامە و هەڵوێستی ئالترناتیڤی ئەو ڕێژیمەدا بەرز دەکاتەوە.

هۆگران، دڵسۆزان، پشتیوانان و دۆستانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران!

لە کاتێکدا بەبۆنەی هەشتا ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە، پیرۆزبایی لە ئێوە، لە خەڵکی دێموکراتپەروەری کوردستان و تێکۆشەرانی ئەندامانی حیزبمان دەکەین، بە ئەمەگناسی و پێزانینیشەوە ئاوڕ لە فیداکاری و خەباتی تێکۆشەرانی حیزبی دێموکرات لە سەردەم و قۆناغە جیاوازەکان دەدەینەوە و لە بەرانبەر تێکۆشان و ماندووبی و دەروەستبوونیان لە ئاست ئەم حیزبە و نەتەوەکەمان، سەری ڕێز دادەنوێنین. ئێمە دڵگەرم بە پشتیوانیی خەڵکی کوردستان، هیوادار بە هاوخەباتیی هێز و لایەنە ئازادیخوازەکانی کوردستان و ئێران، گەشبین بە ڕەوتی ڕووداو و ئاڵوگۆڕەکانی پێوەندیدار بە ئێران و ناوچە، ئاسۆکانی بەردەم داهاتوومان بە ڕووناک دەبینین و، بە هیوایەکی زۆر و باوەڕێکی بەهێزەوە پێ دەنێینە سااڵێکی تازە و دەیەیەکی نوێ لە تەمەنی تێکۆشانی حیزبی پڕشانازیی دێموکراتی کوردستانی ئێران.

ڕوو بە گەلانی ئێران و ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامییش پیداگری لەسەر ئەوە دەکەینەوە کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێکهێنانی نیزامێکی سیاسیی کۆماری، دێموکراتیک و فیدراڵ کە تێیدا پرسی نەتەوایەتی لە ئێرانی تێدا چارەسەر کرابێ، بە ئاڵترناتیڤی گونجاو بۆ داهاتووی ئەم وڵاتە دەبینین؛ هاوکات خۆمان بە پابەندی پرەنسیپ و بنەماکانی پەسەندکراوی حیزب لە پێوەندی لەگەڵ زەروورەتی یەکگرتوویی لەگەڵ هێزە سیاسییەکانی دژبەری ڕێژیم دەزانین.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
کۆمیتەی ناوەندی
گەلاوێژی ١٤٠٤ی هەتاوی
ئاگۆستی ٢٠٢٥ی زایینی

٨٠ ڕووداوی گرینگی میژووی ٨٠ ساڵەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

١- ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٤(١٦ی ئاگۆستی ١٩٤٥)، دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە شاری مەهاباد لەسەر بناخەی کۆمەڵەی ژ-کاف بە ڕێبەریی پێشەوا قازی محەممەد.

٢- ٢ی خەزەڵوەری ١٣٢٤، پێکهاتنی کۆنگرەی یەکەمی حیزب.

٣- ٢٦ سەرماوەزی ١٣٢٤، هەڵگرانی ئاڵای کوردستان لەسەر بینای حیزبی دێموکرات لە مەهاباد

٤- ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤، دەرچوونی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی "کورستان"، زمانحاڵی حیزبی دێموکراتی کوردستان. "کوردستان" وەک کۆنترین ڕۆژنامەی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئەمساڵ ٨٠ یەمین ساڵڕۆژی دەرچوونی خۆی جێژن دەگرێ.

٥- ٢ی ڕێبەندانی١٣٢٤ (٢٢ی ژانویەی ١٩٤٦)، ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە میتینگێکی گەورەدا بە بەشداریی نوێنەرانی ناوچە جۆراوجۆرەکانی کوردستان لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد. قازی محەممەد، د پێشەوای حیزب هەر لەو میتینگەدا بە سەرکۆمار دیاری کرا.

٦- ٣ی بانەمەڕی ١٣٢٥، ئیمزاکرانی پەیمانی دۆستایەتی و هاوکاری لە نێوان کۆماری کوردستان و حکوومەتی میللیی ئازەربایجاندا.

٧- ٢٦ سەرماوەزی ١٣٢٥، هێرشی دیکتاتۆریی پاشایەتی بۆ مەهاباد و کۆتاییهاتن بە تەمەنی کۆماری کوردستان.
٨- ١٦ی ڕێبەندانی ١٣٢٥، ئێعدامی ١١ کەس لە تێکۆشەرانی دێموکرات و کەسایەتییە ناسراوەکانی کۆمار لە ناوچەی فەیزوللابەگی و گەورک لە شاری سەقز و ئێعدامی عەلی بەگی شێرزاد، فەرماندەی هێزی پێشمەرگەی بۆکان لە شاری بۆکان.
٩- ١٠ی خاکەلێوە ١٣٢٦، لە سێدارەدرانی قازی محەممەد، سەدری قازی و سەیفی قازی لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد.
١٠- زستانی ساڵی ١٣٣١، سەرکەوتنی بەرچاوی سارمەددین سادقوەزیری بەهۆی پشتیوانیی حیزبی دێموکرات لە کاندیداتۆریی ئەو بۆ نوێنەرایەتیی شاری مەهاباد لە هەڵبژاردنەکانی دەورەی ١٧ی مەجلیسی شورای میللیدا. ئەم هەڵبژاردنە لە لایەن دەوڵەتەوە هەڵوەشایەوە و ئیمام جومعەی تاران وەک نوێنەری مەهاباد لە مەجلیس دیاری کرا، بێئەوەی کەس لە مەهاباد بیناسێ.
١١- زستانی ساڵی ١٣٣١، ڕاپەڕینی جووتیارانی ناوچەی موکریان بەدژی زوڵم و زۆریی ئاغا و دەرەبەگەکان لە پێوەندی لەگەڵ تێکۆشەرانی حیزبی دێموکراتدا. ئەو ڕاپەڕینە لە لایەن دەرەبەگەکانەوە بە هاوکاریی لەشکری شا سەرکوت کرا.
١٢- بەهاری ١٣٣٢، بووژانەوەی زیاتری ڕێکخراوەکانی حیزب بەتایبەت لە مەهاباد و سنە و دەرچوونی یەکەم بەیاننامەی ڕەسمیی حیزب پاش ٦ ساڵ لە ڕووخانی کۆماری کوردستان
١٣- ١٥ی جۆزەردانی ١٣٣٢، کۆبوونەوەی لاوانی حیزبی دێموکرات لە باغی میکاییل بۆ هەڵبژاردنی نوێنەر بۆ فستیڤاڵی جیهانیی لاوان لە بوخارست. ئەم کۆبوونەوەیە بە بڕیاری سەرتیپ موزەفەری، فەرماندەی تیپی مەهابادەوە هێرشی کرایە سەر و حەسەن ڕەمەزانی شەهید بوو. ناشتنی تەرمی حەسەن ڕەمەزانی بوو بە خۆپێشاندانێکی گەورە کە بە یەکەم کۆبوونەوەی جەماوەریی سیاسیی دوای کۆمار لە مەهاباد دادەنرێ.

١٤- ٢٦ گەلاوێژی ١٣٣٢، پێکهێنانی میتینگێکی گەورە لە لایەن حیزبی دێموکراتەوە لە شاری مەهاباد بۆ پشتیوانی لە موسەدیق و پێخۆشبوون بۆ ڕاکردنی محەممەدڕەزاشا بۆ بەغدا. ٣ ڕۆژ دوای کودەتای نیزامیی ٢٨ی گەلاوێژ بە دژی "موسەدیق" شا گەڕایەوە بۆ ئێران.

١٥- جۆزەردانی ساڵی ١٣٣٤، پێکهێنانی یەکەم کۆنفڕانسی حیزب. لە ئاکامی کۆنفڕانسەدا حیزبی دێموکرات پێوەندیی تەشکیلاتیی خۆی لەگەڵ حیزبی تووده پچڕاند و سەربەخۆیی سیاسی و تەشکیلاتیی خۆی ڕاگەیاند.

١٦- خەزەڵوەری ساڵی ١٣٣٨، هێرشی بەربڵاوی ساواک بۆ سەر ڕێکخراوەکانی حیزب، لەم هێرشەدا نزیک بە ٢٥٠ کەس لە تێکۆشەرانی حیزب لە سەرانسەری کوردستانی ئێران گیران.

١٧- سەرماوەزی ساڵی ١٣٤٣، پێکهاتنی کۆنگرەی دووهەمی حیزبی دێموکراتی کوردستان.

١٨- ساڵەکانی ١٣٤٦_١٣٤٧، ڕاپەڕینی چەکدارانەی هێندێک لە کادرەکانی حیزب کە کۆمیتەی شۆڕشگێڕی حیزبیان پێکهێنابوو. ئەم ڕاپەڕینە خوێناوییە ١٨ مانگی خایاند و لە لایەن ڕێژیمی شاوە سەرکوت کرا و بەشی زۆری بەڕێوەبەرانی شەهید کران.

١٩- پووشپەڕی ١٣٤٨، بەڕێوەچوونی کۆنفڕانسی دووهەمی حیزب.

٢٠- جۆزەردانی ١٣٥٠، پێکهاتنی کۆنفرانسی سێهەمی حیزب. ئەم کۆنفڕانسە خاڵگۆڕانی گەڕانەوەی حیزب بۆ سەر ڕێبازی ئووسولیی خۆی و دەسپێکی قۆناغی نوێی خەبات و تێکۆشانی حیزب بوو.

٢١- ڕەزبەری ساڵی ١٣٥٢، پێکهاتنی کۆنگرەی سێهەمی حیزب، پەسندکرانی بەرنامە و پێڕەوی نێوخۆ و هەڵبژاردنی کۆمیتەی ناوەندیی نوێ بۆ حیزب.

٢٢- ١٧ی جۆزەردانی ساڵی ١٣٥٧، خۆپیشاندانی گەورە لە مەهاباد بەبۆنەی سێ ڕۆژانەی ناشتنی تەرمی شەهید عەزیز یوسفی. ئەم خۆپیشاندانە سەرەتای دەستپێکردنی زنجیرە خۆپیشاندانەکانی دواتری خەڵکی کوردستان بەدژی ڕێژیمی

شـا لـە کوردسـتان بـوو.
٢٣- پاییـزی ١٣٥٧، گەڕانـەوەی کۆمیتـەی زاگرۆسـی حیزبـی دێموکـرات بـۆ نێوخـۆی وڵات و بـە مەبەسـتی ڕێکخسـتنی خەڵکـی کوردسـتان بـۆ شۆڕشـی ١٣٥٧.
٢٤- ٣٠ ڕێبەندانـی ٥٧، گرتنـی پادگانـی مەهابـاد لـە لایـەن حیزبـی دێموکراتـەوە بـە یارمەتیی ئەرتەشییە شۆڕشگێڕەکان، ٨ ڕۆژ دوای سـەرکەوتنی شۆڕشـی گەلانی ئێران.
٢٥- ١١ی ڕەشـەمەی ١٣٥٧، میتینگـی سـەدهەزار کەسـی لـە سـتادیۆمی وەرزشـیی مەهاباد. لـەم میتینگەدا حیزب بـە وتارێکی مێژوویی د. قاسملوو تێکۆشـانی ئاشـکرای خـۆی بەڕەسـمی ڕاگەیانـد.
٢٦- ١٢ی گەلاوێژی ١٣٥٨، دەرچوونی د. عەبدوڵڕەحمانی قاسملوو، سکرتێری گشـتیی حیزبـی دێموکـرات لـە هەڵبژاردنەکانـی مەجلیسـی خوبرەگانـی لـە پارێـزگای ورمـێ بـۆ نووسـینەوەی یاسـای بنەڕەتیی وڵات
٢٧- ٣١ی خاکەلێـوی ١٣٥٨، تەقەکـردن لـە میتینگـی حیزبـی دێموکـرات لـە نەغـەدە بـە هاندانـی مـەلا حەسـەنی، ئیمـام جومعـەی ورمـێ و داروودەسـتەکەی و سـازبوونی شـەڕێکی خوێنـاوی کـە بـە شـەڕی نەغـەدە ناسـراوە.
٢٨ – ٢٨ی گەلاوێـژ ١٣٥٨، ڕاگەیاندرانـی فەرمانـی جیهـادی خومەینـی دژی گەلـی کـورد بـە دوای شـەڕ لـە پـاوەدا، قەدغـە ڕاگەیاندنـی تێکۆشـانی حیزبـی دێموکـرات و دەستپێکردنی شـەڕێکی سەرانسـەری لـە کوردسـتان کـە بـە شـەڕی سـێ مانگـە نـاوی دەرکـردوە.
٢٩- ٢٦ی خەزەڵـوەری ١٣٥٨، دەرچوونـی پەیامـی خومەینـی لەسـەر کوردسـتان، ئـەو پەمامـە بەکـردوە بـە مانـای دانپێدانانـی ڕێژیـم بـە شکسـتی خـۆی و کۆتایـی هاتنـی شـەڕی سـێ مانگـە بـوو.
٣٠- ٢٨ ڕێبەندانی ١٣٥٨، پێکهاتنی کۆنگرەی چوارەمـی حیزب بەشداریی ٣١٠ نوێنـەر لـە مەهاباد. ئـەم کۆنگرەیـە پـاش ٣٤ سـاڵ یەکـەم کۆنگرەی ئاشـکرای حیزب بـوو.
٣١- ڕەشـەمەی ١٣٥٨، هەڵگیرسـاندنی شـەڕ لە کامیاران و شـارەکانی دیکەی کوردسـتان

لەلایەن ڕێژیمەوە کە بوو بە شەڕێکی سەرانسەری دژی گەلی کورد، شەڕێک کە ئێستاش دریژەی هەیە.

٣٢- ڕەشەمەی ١٣٥٨، سەرکەوتنی زۆربەی کاندیداکانی حیزبی دێموکرات بۆ مەجلیسی شوڕای میللی لەو شوێنانەی کوردستان کە هەڵبژاردن بەڕیوە چوون.

٣٣- ٢٥ی جۆزەردانی ١٣٥٩، جیابوونەوەی تاقمی ٧ کەسی لە حیزب (کە ٦ کەسیان ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی بوون) بە هاندانی حیزبی تووده.

٣٤- ٢٧ی جۆزەردانی ١٣٥٩، دەست بەکارکردنی ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران.

٣٥- ١٦ی سەرماوەزی ١٣٦٠، پێکهاتنی کۆنگرەی پێنجەمی حیزب. ئەم کۆنگرەیە دروشمی ڕووخانی ڕێژیمی پەسند کرد.

٣٦- جۆزەردانی ١٣٦٢، ئیعدامی بەکۆمەڵی ٥٩ لاوی مەهاباد لەلایەن ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە کە دواتر لە تۆڵەی ئەم کوشتارە هێزی بێستوونی حیزب ٥٩ عەمەلیاتی سەرکەوتووانەی لە دژی ڕێژیم بەڕێوە برد.

٣٧- ٢ی ڕێبەندانی ١٣٦٢، پێکهاتنی کۆنگرەی شەشەمی حیزب و پەسندکردنی سۆسیالیزمی دێموکراتیک وەک ئامانجی دواڕۆژ.

٣٨- ٢٦ی سەرماوەزی ١٣٦٤، پێکهاتنی کۆنگرەی حەوتەم.

٣٩- ٢٥ی گەلاوێژ ١٣٦٦، هێزەکانی کۆماری ئیسلامی لە ساڵڕۆژی دامەزرانی حیزبدا لە سەر یەک چەند سەعات بنکەی دەفتەری سیاسی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیان بە تووندترین شێوە بە تۆپ و کاتیوشا کوتا. لەم ئاگربارانەدا ڕێژیم لە چەکی شیمیایی کەلکی وەرگرت.

٤٠- ٢٨ بەفرانبار هەتا ٢ی ڕێبەندانی ١٣٦٦، پێکهاتنی کۆنگرەی هەشتەم.

٤١- ڕۆژانی ٢٣ تا ٢٩ی ڕەشەممەی ١٣٦٦، دەربازبوونی زیاتر لە ٨٠٠ کەس لە کادر و پێشمەرگە و بنەماڵەکانی حیزبی دێموکرات لە گەمارۆی هێزەکانی سپای پاسداران لە کاتی شەڕی هەڵەبجە و شیمیایی‌بارانی ئەم شارە.

٤٢- ١ی خاکەلێوەی ١٣٦٧، جیابوونەوەی بەشێک لە کادر و پێشمەرگەکانی حیزب

و ڕاگەیاندنی تێکۆشانی خۆیان لەژێر ناوی "حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ڕێبەرایەتیی شۆڕشگێڕ"دا.

٤٣- ٢٢ی پووشپەری ١٣٦٨، (١٣ی ژوئیەی١٩٨٩) تێرۆری سکرتێری گشتیی حیزب، دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو و عەبدوڵڵا قادریئازەر لە ڤییەن بە دەستی دیپلومات تێرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامی لەسەر میزی وتوویژ.

٤٤- ٩ی خەزەڵوەری ١٣٦٨ (٣١ی ئۆکتوبری ١٩٨٩)، کاندیداکردنی د. عەبدولڕەحمان قاسملوو بۆ وەرگرتنی خەڵاتی ئاشتیی نۆبێل لەلایەن ئەنجومەنی دۆستانی گەلی کورد لە ئۆتریش. ئەگەرچی خەڵاتی ئەو ساڵە بەر گورباچۆف کەوت، بەڵام هەر ئەوە کە دوکتور قاسلموو یەکەمین کورد بوو بۆ ئەو خەڵاتە جیهانییە کاندیدا کرا و بە ڕاستییش شایانی بوو؛ بۆ حیزبی دێموکرات، گەلی کورد و خەڵکی ئێران جێگای شانازی بوو.

٤٥- ١ی بەفرانباری ١٣٧٠، پێکهاتنی کۆنگرەی نۆیەمی حیزب (کۆنگرەی قاسملوو).

٤٦- ٢٦ی خەرمانانی ١٣٧١ (١٧ی سێپتامبری ١٩٩٢)، تێرۆری میکونووس. لەم پەلاماره تێرۆریستییەی کۆماری ئیسلامیی ئێراندا د. سادق شەرەفکەندی، سکرتێری گشتیی حیزب، کاک فەتاح عەبدولی نوێنەری حیزب لە دەرەوەی وڵات، هومایون ئەردەڵان، نوێنەری حیزب لە وڵاتی ئەڵمان و نووری دێهکوردی، چالاکی سیاسی و دۆستی حیزب بە دەستی تێرۆریستە نێردراوەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران شەهید کران.

٤٧- ٢٣ی ڕەشەمەی ١٣٧١، بۆمبارانی بنکەی دەفتەری سیاسی و نەخۆشخانە ئازادی و ماڵ و مووچەی خەڵکی دەوروبەر لە بناری قەندیل لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە کە بووە هۆی شەهیدبوونی چوار تیکۆشەری حیزب. ئەو بۆمبارانە سەرەتای هێرشی ئاشکرای نیزامیی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان و دەستێوەردانی بێپەردەی ئەو ڕێژیمە لە کاروباری ئەو بەشەی کوردستاندا بوو.

٤٨- ١٨ی خەزەڵوەری ١٣٧٣، هێرشی ئاسمانیی کۆماری ئیسلامی بە ٦ فڕۆکەی

شەڕکەر بۆ سەر بنکەکانی حیزب لە کۆیە و بەئامانجگرتنی پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب

٤٩- ٢٣ی خاکەلێوەی ١٣٧٤، پێکهاتنی کۆنگرەی دەهەمی حیزب (کۆنگرەی پەنجا ساڵەی حیزب).

٥٠- ٥ هەتا ٧ی گەلاوێژی ١٣٧٥، هاتنی هێزێکی دووهەزار کەسیی کۆماری ئیسلامی بۆ نێو قوواڵایی خاکی هەرێمی کوردستان بە مەبەستی هێرش بۆ سەر بنکەکانی حیزب لە نیزیک شاری کۆیە. ئەو هێزانە بۆ ماوەی ١٢ ساعەت بێپسانەوە بە تۆپ وکاتیوشا و مووشک بنکە و ماڵەکانی تێکۆشەرانی دێموکراتیان ئاگرباران کرد. کۆماری ئیسلامی بەو هێرش و دەستدرێژییە ئاشکرایە نەک هەر بە مەبەستەکانی کە لە نێوبردن و گرتنی تێکۆشەرانی حیزب، یان لانیکەم وەدەرنانیان لەو ناوچەیە بوو، نەگەیشت، بەڵکوو ڕیسواییەکی تەواوی بۆخۆی لە ئاستی ناوچەکە و دنیادا، کڕی.

٥١- ڕۆژانی ١٩- ٢١ی خەرمانانی ١٣٧٥ (٩- ١١ سێپتامبری ١٩٩٦)، وەرگیرانی حیزبی دێموکرات وەک ئەندامی چاودێر لە بیستەمین کۆنگرەی ئەنتێرناسیۆنالی سۆسیالیست کە لە نیویۆرک و لە مەقەڕی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان گیرا.

٥٢- ٢٩ی ڕەزبەری ١٣٧٥، تەحویلدانەوەی ٧ کادر و پێشمەرگەی حیزب لەلایەن بزووتنەوەی ئیسلامیی کوردستانی عێراقەوە بە کۆماری ئیسلامی لە نیزیک شاری هەڵەبجە. کۆماری ئیسلامی دوای نیزیک بە ٨ ساڵ بێدەنگەکردن لە چارەنووسی ئەو گیراوانە، دانی بەوە دانا کە ٦ کەس لەوانی دوای تەحویل وەرگرتنەوە و دوای چەندین حەوتوو ئەشکەنجە و ئازاری لەشی و گیانی، ئێعدام کردوون.

٥٣- ١٩ی بەفرانباری ١٣٧٥، وەسەریەککەوتنەوەی ڕێزەکانی حیزبی دێموکرات پاش ٩ ساڵ جیایی و لێکدابڕانی "حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران" و "حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران-ڕێبەرایەتیی شۆڕشگێڕ".

٥٤- خاکەلێوەی ١٣٧٦، دەرکەوتنی ئاسەواری دەرماندواوکرانی بەکۆمەڵی زیاتر لە ٥٠

کادر و پێشمەرگەی حیزب بەهۆی ژاری "سالیۆم" کە بە پیلانی ئیتلاعات کرابوو.
٥٥- ٢١ی خاکەلێوەی ١٣٧٦ (١٠ی ئاوڕیلی ١٩٩٧)، دەرچوونی حوکمی میژوویی دادگای میکۆنووس لە بێڕلین و ناساندنی ڕێبەرانی پلە یەکی کۆماری ئیسلامی وەک بڕیاردەرانی تێرۆری د. سادق شەرەفکەندی، سکرتێری گشتیی حیزب و هاوڕێیانی. بە دوای دەرچوونی بڕیاری دادگادا زۆربەی هەرە زۆری وڵاتانی ئەندامی یەکیەتیی ئوروپا، سەفیرەکانی خۆیان لە ئێران بانگ کردەوە و کۆماری ئیسلامی لە ئاستی دونیادا لەگەڵ ڕیسواییەکی بێ وێنە بەرەوڕوو بوو.
٥٦- ١ی بەفرانباری ١٣٧٦، پێکهاتنی کۆنگرەی یازدەهەمی حیزب (کۆنگرەی خەباتگێڕانی خۆڕاگر).
٥٧- ٤ی سەرماوەزی ١٣٧٩ (٢٤ی نوامبری ٢٠٠٠)، پێکهاتنی کۆنگرەی دوازدەهەمی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران.
٥٨- ١ی بانەمەڕی ١٣٨٣ (٢٠ی ئاپریلی ٢٠٠٤)، پەردە لەسەر هێما (لەوح)ی بیرەوەریی شەهیدانی تیرۆری میکۆنۆس لادرا. ئەم لەوحە لەسەر بڕیاری شارەداری ناوچەی "شارلاتن بورگ" لە شوێنی تیرۆری دوکتور شەرەفکەندی و هاوڕێیانی دانرا.
٥٩- ١٣ی پووشپەڕی ١٣٨٣ (٣_٧ جولای ٢٠٠٤) پێکهاتنی کۆنگرەی سێزدەهەمی حیزب لە کۆیە. لەم کۆنگرەیەدا دروشمی بنەڕەتی حیزب لە "دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاریی بۆ کوردوستان"ەوە گۆڕا و بوو بە "دابینکردنی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوی ئێرانێکی دێموکراتیکی فیدراڵدا"؛ هەروەها هەڵکردنی ئاڵای کوردستان بەڕەسمئی پەسند کرا.
٦٠- ٢ی ڕەشەممەی ١٣٨٣ (٢٠ فێوریەی ٢٠٠٥)، پێکهاتنی کۆنگرەی نەتەوەکانی ئێرانی فێدراڵ لە بریتانیا بە دەستپێشخەریی و هەوڵدانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
٦١- ١٨ی پووشپەڕی ١٣٨٤ خەڵکی کوردستان بە نیشانەی ناڕەزایەتیدەربڕین بە کوشتنی بێبەزییانەی شوانە سەیدقادر و جینایەتەکانی دیکەی ڕێژیم لە کوردستان،

لەسەر داوای حیزبی دێموکرات زنجیرە خۆپیشاندانێکی بێوێنە لە سەرانسەری کوردستان دەست پێ کرد کە بەهۆی سەرکوتی دڕندانەی کۆماری ئیسلامی دەیان کەس شەهید و بریندار بوون و ژمارەیەکی زۆریش لە خەڵک کەوتنە زیندان.

٦٢- لە ٢٢ پووشپەڕی ١٣٨٥دا و بەبۆنەی حەڤدەهەمین ساڵڕۆژی تێرۆری دوکتور عەبدوڵڕەحمان قاسملوو لەسەر داوای حیزبی دێموکرات خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ نیشاندانی ئەمەگناسییان بەرامبەر بەو ڕێبەرە شەهیدە و هەروەها دەڕبڕینی نەفرەت و بێزاریی خۆیان لە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، دوکان و بازاڕەکانیان داخست. مانگرتنی گشتیی سەرانسەری لە ساڵڕۆژی تێرۆری ڕێبەری شەهید د.قاسملوودا، وەک شێوەیەک لە نارەزایەتیدەربڕین، ساڵانی دواتر، چەند جار لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دووپات بۆوە.

٦٣- ١٥ی سەرماوەزی ١٣٨٥، لێکترازانی ڕیزەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەلایەن ئەو کادر و پێشمەرگانەی حیزب کە تێکۆشانی سیاسیی خۆیان بەجیا درێژە پێ دەدا.

٦٤- سەرماوەزی ١٣٨٦ (دێسامبری ٢٠٠٧) ئەندامەتیی حیزبی دێموکرات لە ڕێکخراوی دژەمینی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان (ژنێڤاکاڵ)

٦٥- ١٦ی ڕەشەمەی ١٣٨٦، پێکهاتنی کۆنگرەی ١٤ی حیزبی دێموکراتی کوردستان (حدک)

٦٦- ٢٠ی خەرمانانی ١٣٨٧، پێکهاتنی کۆنگرەی ١٤ی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (حدکا)

٦٧- ٢ی جۆزەردانی ١٣٩٠، پێکهاتنی کۆنگرەی ١٥ی حیزبی دێموکراتی کوردستان (حدک)

٦٨- ٨ی ڕەزبەری ١٣٩١، پێکهاتنی کۆنگرەی ١٥ی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (حدکا)

٦٩- ٧ی سەرماوەزی ١٣٩٤ وەرگیرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بە ئەندامەتیی

ئەسڵیی ڕێکخراوی ئینترناسیۆنالّ سۆسیالیست. ئەم کۆبوونەوەیەی شوڕای ئینترناسیۆنالّ سۆسیالیست لە لواندا، پێتەختی ئانگۆلا گیرا.

٧٠- ١٧ی ڕێبەندانی ١٣٩٤، پێکهاتنی کۆنگرەی ١٦ی حیزبی دێموکراتی کوردستان (حدک)

٧١- شەوزستان (یەلدای خوێناوی)ی ١٣٩٥، تەقینەوەیەک لە بەردەم بنکەی دەفتەری سیاسیی حیزب لە کاتی بەڕێوەچوونی ڕێوڕەسمی شەوی یەلدا لە ٨٦ ساڵەی لەدایکبوونی د. قاسملوودا. لەم ڕووداوە تیرۆریستییەدا ٥ کادر و پێشمەرگەی حیزب و دوو پێشمەرگەی ئاسایشی یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستان شەهید بوون.

٧٢- نەورۆزی ١٣٩٥، ڕاگەیاندنی "ڕاسانی ڕۆژهەڵات" لەلایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە سنووورەکانی نێوان ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستان.

٧٣- ١٩ی بەفرانباری ١٣٩٦، کۆبوونەوەی پێنج حیزبی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بنکەی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکرات. ئەم کۆبوونەوەیە بووە بەردی بناغەی پێکهاتنی"ناوەندی هاوکاریی حیزبەکانی کوردستانی ئێران" کە ڕۆژی ٣٠ی بەفرانبار ڕاگەیەندرا.

٧٤- ١ی ڕەشەمەی ١٣٩٦، پێکهاتنی کۆنگرەی ١٦ی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (حدکا) و گۆڕینی پێکهاتەی بەڕێوەبەریی حیزب

٧٥- ١٧ی خەرمانانی ١٣٩٧، پەلاماری مووشەکیی کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ سەر پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان. لەم پەلاماره تیرۆریستییەدا ١٦ کادر و پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات شەهید بوون کە ٦ لەوان ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی بوون. لەم ڕووداوەدا زیاتر لە ٥٠ کەسیش بریندار بوون کە بەشێکیان ژن و منداڵ بوون.

٧٦- ٢١ی خەرمانانی ١٣٩٧، مانگرتنی بەشکۆ و سەراسەریی کوردستان لەسەر بانگەوازی حیزبی دێموکرات و حیزبە سیاسییەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان. ئەم مانگرتنە بۆ مەحکووم‌کردنی پەلاماره مووشەکییەکەی ١٧ی خەرمانانی کۆماری

ئیسلامی بۆ بنکەکانی حیزبی دێموکرات بەڕێوە چوو.
٧٧- ١٨ی خەزەڵوەری ١٣٩٨، پێکهاتنی کۆنگرەی ١٧ی حیزبی دێموکراتی کوردستان (حدک)
٧٨- ٣٠ی گەلاوێژی ١٤٠١، یەکگرتنەوەی دێموکراتەکان و یەکبوونەوەی ڕێزەکانی حیزبی دێموکرات پاش ١٦ ساڵ لێکدابڕانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و حیزبی دێموکراتی کوردستان.
٧٩- ٦ی ڕەزبەر، دەسپێکی شەپۆلێک هێرشی مووشەکیی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکە و بارەگاکانی حیزب. ئەم هیرشانە لە ٢٣ی خەزەڵوەر و ٣٠ی خەزەڵوەریشدا چەند پاتە بوونەوە.
٨٠- ١٥-١٦ی ڕێبەندانی ١٤٠٣. کۆنگرەی یەکگرتنەوەی دێموکراتەکان (کۆنگرەی ١٧ی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران)

کورتە باسێک لەسەر چەند خاڵی گرینگی یەکەم مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان

(بەراوەردێک لەگەڵ بەیاننامەی ١٢ خەرمانانی ١٣٢٤ی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان)

د.کامڕان ئەمینئاوە

بۆ چوونە نێو بابەت

لە ٣ی خەرمانانی ١٣٢٠ (٢٥ی ئاگوستی ١٩٤١) "هێزی هاوپەیمانی سۆڤیەت و ئینگلیز و ئەمریکا چوونە نیو ئێرانەوە. حوکمێکی لاواز لە تاران دامەزراو بوو بە جێگری دیکتاتۆرییەتی ڕەزا شا، کە هیچ دەسەڵاتێکی بەسەر باشووری وڵاتەوە نەبوو وا لە ژێر کۆنترۆڵی ئینگلیز و ئەمریکییەکاندا بوو. لە باکوور[ی ئێران]یش یەکیەتیی سۆڤیەتی هێزی دامەزراندبوو."[١] "لە بەرواری ٥ – ٨ سێپتامبری (ئەیلول) ساڵی ١٩٤١ [١٤ – ١٧ی خەرمانانی ١٣٢٠] لە نێوان ئێران و سۆڤیەت و ئینگلیزدا

١. دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، کوردستان لە ئێراندا، ل ٣٩٠. فەسڵێک لە کتێبی (گەلی بێ وڵات – کورد و کوردستان) پێکهێنانی (ژێرارد شالیان) وەرگێڕ لە ئینگلیزییەوە ئەنوەر سوڵتانی، کاچوو، مادانی! بەرگی یەکەم. چاپی ڕۆشنگەری، ئاڵمانیا، چاپی یەکەم ٢٠٢٢
لە سەرەتای بابەتەکەی د. قاسملوو ٢٠ی ئۆگۆستی ١٩٤١ (٢٩ی گەلاوێژی ١٣٢٠) وەکوو ڕێکەوتی هاتنی هێزی هاوپەیمان بۆ ئێران نووسراوە. ک. ئ

لەبەر جێگیر بوون و گونجانی هۆردوی سۆڤیەت و ئینگلیز لە مەڵبەندەکانی جیاوازی ئێران پێکهاتێک ئیمزا کرا. بە گوێرەی ئەم پێکهاتە بەشی جنووبی کوردستانی سەر بە ئێران (مەڵبەندی سنە و کرماشان و شاەئاباد و قەسری شیرین و هتد) کەوتە ژێر دەسەڵاتی هۆردووی ئینگلیزەوە. چەند مەڵبەندێکی بەشی شیمالی کوردستانی سەر بە ئێران (مەڵبەندەکانی دەوروبەری شاری شاپوور و خۆی و ماکۆ و ورمێ) خرا ژێر دەسەڵاتی سۆڤیەتەوە. بەڵام بەشی زۆری مەڵبەندەکانی کوردستانی لای شیمال، مەڵبەندی شنۆ و لاجان و نەغەدە و مەهاباد و سەردەشت و دەوروبەری میاندوئاو و ساینقەڵا و بۆکان و سەقز و بانە بە مەڵبەندی بێ لایەن ڕاگەیندران و بە گوێرەی پێکهاتە دەبواتە لەژێر دەسەڵات و حوکماتی دەوڵەتی ئێراندا بایەن."[٢]

زۆربەی یەکەکانی ئەرتەشی ئێران لە ماوەیەکی کورتدا بێ هیچ بەرخودانێک لەیەک هەڵوەشانەوە، چەکیان فڕی دا و "وەکو سڵقی ڕووت، بە تۆپێ کراس و دەرپێ"[٣] هەڵاتن و سەریان لە تاران پێتەختی شاهنشایی دەرهێنا. لە ٢٤ خەرمانان (١٥ سپتامبر ١٩٤١) مەجلیسی ئێران ڕەزاشای لە فەرماندەیی گشتی هێزە چەکدارەکانی ئێران وەلانا و ڕۆژی دواتر، ڕەزاشا بە قازانجی محەممەدڕەزای کوڕی وازی لە تاج و تەختی پاشایەتی هێنا و لە ڕێگای بەندەر عەباسەوە ئێرانی بە جێ هێشت و سەری لە جزیرەی موریس لە باشوری ئەفریقا دەرهێنا و لە ٤ی گەلاوێژی ١٣٢٣ (٢٦ی جولای ١٩٤٤) لە ژووهانسبۆرگ کۆچی دوایی کرد.

ڕووخانی حکوومەتی ڕەزاشا وکرانەوەی فەزای سیاسی بوو بە هۆی دامەزران و دەستپێکی خەباتی سیاسی، پیشەیی و مەدەنی حیزب و گرووپی جۆراوجۆر لە ئاستی ئێران. بۆشایی هێزی سەرکوتکەر لە کوردستانیش بوو بە هۆی چالاکیی سیاسی و مەدەنیی ئازادیخوازانی سەربەخۆییخوازی کورد و دامەزرانی کۆمەڵەی ژ.

---

٢. ڕەحیمی قازی، بزووتنەوەی ڕزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کورد و قازی محەمەد ١٩٤١ – ١٩٤٧. ل ٨٦. دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق، ١٩٩٨

٣. وەرگێڕاو لە چیرۆکی "تاج و تەختی کوێخا هومەر"، حەسەن قزڵجی، پێکەنینی گەدا.

ک لـە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ (١٦ی ئاگوستی ١٩٤٢). دامەزرێنەرانی ئـەم ڕێکخراوەیـە زۆرتـر سـەر بـە تـوێژەی مـام ناوەنجی شـاریی و ڕووناکبیرانی ئەوکاتـەی کوردسـتان بـە بیـر و باوەڕێکـی ناسیۆنالیسـتیی پێشـکەوتووخوازانە بـوون.

هەرچەند لـە ژمارەگەلێکـی گۆڤـاری "نیشـتمان"، ئۆرگانـی کۆمەڵـەی ژ. ک و پاشـان "کوردسـتان"، بلاوکـەرەوەی بیـری حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان، سـێبەرێک لـە ئوگریـی بەشـێک لـە ڕووناکبیرانـی ئـەو سـەردەمە بـۆ بیـری سۆسیالیسـتی، لێنیـن، سـتالین و یەکیەتیـی سـۆڤیەتی دەبیندرێ، بـەڵام نیشـانەیەکی جیددی و ڕاسـتەقینە بـۆ سـەلماندنی زاڵبوونـی بیـر و هـزری چەپـی مارکسیسـتی بەتایبەتـی لـە ڕێبـاز و مەرامنامەکەیانـدا بـەدی ناکرێ. بـە گشـتی ڕێبەریـی کۆمەڵـەی ژ. ک وەکوو زۆربـەی ڕێبەرانـی کـورد پاش سـەرکەوتنی بالشـویکەکان لـە ڕووسـیە لـە سـاڵی ١٩١٧ زایینـی و پاشـان دروسـتبوونی یەکیەتیـی سـۆڤیەتی لـە سـاڵی ١٩٢٢ز، ئـەم وڵاتەیـان بـە دۆسـتی زەحمەتکێشـان و گەلانی چەوسـاوەی جیهان پێناسـە دەکرد و هەوڵیان دەدا بۆ گەیشـتن بە ئاواتەکانیان، پێوەندی بـە دەسـەڵاتدارانی ئـەم وڵاتـە بگـرن. هاتنـی سـپای سـوور بـۆ ئێـران لـە سـاڵی ١٣٢٠ی هەتـاوی و بـە تایبەتـی بـۆ ئازەربایجـان و کوردسـتان، بـوو بـە هـۆی بووژانـەوەی هیـوای ڕووناکبیرانـی کـورد لـە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان و کەلکوەرگرتـن لـەم دەرفەتـە بـۆ چارەسـەرکردنی پرسـی نەتەوەیی. بـەڵام سـەرەڕای هەوڵەکانی کۆمەڵەی ژ. ک، یەکیەتیی سـۆڤیەتی خوازیـاری هیـچ چەشـنە پێوەندییەکی دۆسـتانە لەگـەڵ ئـەم ڕێکخراوەیـە نەبوو و بـە درۆنگییـەوە سـەیری سیاسـەت و چالاکیـی کۆمەڵـەی "ژ. ک"ی دەکـرد. تەنانـەت وياچيسـلاو ميخايلۆويـچ مۆلۆتـۆف، وەزیـری کاروبـاری دەرەوەی یەکیەتیـی سـۆڤیەتی لـە گەرماوگەرمـی شـەڕی دووهەمـی جیهانیـدا ڕق و بێزاریـی خـۆی و دەوڵەتەکـەی لـە کـورد دەربـڕی و "ڕێبەرایەتیـی بزووتنـەوەی کـوردی بـە دەرەبـەگ نـاو بـرد"[٤]. یەکیەتیـی سـۆڤیەتی بـە هـۆی ئـەم ڕوانگەیـە، نـەک پشـتیوانیی لـە کۆمەڵـەی ژ.ک نەکـرد، بەڵکـوو

٤. تاریخ کردستان، مؤلفان: لازاریف، محوی، حسرتیان، ژیگالینا. واسیلیەوا. مترجمان: منصور صدقی، کامران امین آوه، ص ٢٢٧، انتشارات فروغ، آلمان، چاپ اول فروردین ١٣٧٨

"بەرپرسانی یەکیەتیی سۆڤیەتی لە ئێران، کوردیان لە ئەندامبوونی کۆمەڵەی ژ.ک دەپرینگاندەوە، و تێدەکۆشان چالاکیی ئەم ڕێکخراوەیە بەرتەسک کەنەوە."[٥]

لە یادداشتەکانی هاشمۆڤ، سەرکونسوولی یەکیەتیی سۆڤیەتی لە ورمێ لە ١ی ژانویەی ١٩٤٥ [١١ی بەفرانباری ١٣٢٣] لەمەڕ نەبوونی پێوەندی دەگەڵ کۆمەڵەی ژ.ک هاتوە: "من بە چاوی خۆم هەستم کردوە بە بوونی پارتی (ژ.ک) و، زۆربەی خەڵک پارتی (ژ.ک) بە (کۆمەڵە) ناو دەبەن. زۆربەی کوردەکان و پیاوە بەناوبانگەکانیان لایەنگریی سۆڤیەت دەکەن و بە هیوان لە خەباتیاندا بۆ سەربەخۆیی لە سۆڤیەت یارمەتی وەربگرن. کومیتەی کوردیی (ژ.ک) خەڵک دڵنیا دەکات کە لە ئیش و کارەکانی خۆیدا پێوەندی دەکا بە یەکیەتیی سۆڤیەتەوە. بەڵام لەنێوان ئێمە و (ژ.ک)دا هیچ پێوەندییەک نییە [...]."[٦]

بەڵام لە ساڵی ١٣٢٤ پێوەندییەکی دۆستانە لە نێوان ڕێبەریی کورد و یەکیەتیی سۆڤیەتی دامەزرا و دروستبوونی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤ [٧] و کۆماری کوردستان لە ٢ی ڕێبەندانی ئەو ساڵەدا ئەو پێوەندییەی تا ڕادەیەک پتەوتر کرد و بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردی خستە قۆناغێکی نوێ.

لە کاتی دامەزرانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان لە ١٢ی خەرمانانی ١٣٢٤ ڕێبەریی کورد پێوەندییەکی ڕاستەوخۆ و نزیکی لەگەڵ ئەم حیزبە بوو. چارەنووسی ئەم دوو ڕێکخراوەیە هەر لە سات و کاتی دامەزرانیان هەتا ڕووخاندنی حکوومەتی میللی ئازەربایجان و کۆماری کوردستان لە سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٥ وێڕای جیاوازی

٥. سەرچاوەی پێشوو ل ٢٢٥

٦. ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە چەند بەڵگەنامەیەکی شۆڕەویدا (١٩٤٥ ١٩٤٧)، لاپەڕەی ١٤، د. ئەفراسیاو هەورامی

٧. هەرچەند حیزبی دیموکراتی کوردستان هەموو ساڵێک لە ٢٥ی گەلاوێژ ساڵڕۆژی دامەزرانی خۆی جێژن دەگرێ، بەڵام بەیاننامەی دامەزران و یەکەم کۆنگرەی دەگەڕێتەوە خەزەڵوەری ئەو ساڵە و ئەوە زۆرتر پێوەندیی بە کاتی دامەزراندنی کۆمەڵەی ژ. کاف لەم ڕێکەوتە لە ساڵی ١٩٤٢ و دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەسەر بنەمای کۆمەڵە هەیە.

لـە پێکهاتەتی چینایەتی، بیر و هـزری ڕێبـەران و دامەزرێنەرانیـان، هەروەهـا هەبوونی چەشـنەگەلێک ناکۆکـی لـە سـەردەمی دەسـەڵاتیان، گرێـدراوی یـەک بـوو. فیرقـەی دێموکراتـی ئازەربایجـان لـە ١٢ی خەرمانانـی ١٣٢٤ لـە ڕاگەیەندراوێکـدا بەرنامـەی خـۆی لـە ١٢ ئەسـڵدا بـڵاو کـردەوە. حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانیش لـە "ڕاگەیاندنـی دامەزرانـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان" کـە پێشـەوا قـازی محەمـەد نووسـیبووی[٨] و "مەرامنامـە"ی[٩] پەسـەندکراوی لـە کۆنگـرەی ١ی حیـزب لـە ٢ی خەزڵـوەری ١٣٢٤دا، چوارچێـوەی فیکـری، ویسـت و ڕێبـازی خـۆی لـەو سـەردەمەدا ڕوون کـردەوە. بـە

٨. د. ڕەحیـم قـازی بـەم چەشـنە باسـی نووسـرانی ئـەم ڕاگەیانـدە دەکات: "ئـەم ئاگادارییـەی لـە ڕاسـتەقینەدا بـووە بنچینـە بـۆ بەرنامـە و پڕۆگرامـی حیزبـی دیموکراتـی کوردسـتان، لـە لایـەن شەخسـی قـازی محەمـەدەوە نووسـراوە.[...] قـازی محەمـەد پـاش نووسـینی ئاگادارییەکـە کۆمیتـەی سـەرۆکایەتیی کۆمەڵـە وەخـڕ دەکات. لـەم کۆبوونەوەیـەدا ئاگادارییەکـە بـە هەندێـک دەسـتکارییەوە پەسـند کـرا و لـە پاشـان بـەو کەسـانە نیشـان درا کـە دەبوایـە ژێرەکـەی ئیمـزا بکـەن." ڕەحیمـی قـازی، ل ١٤٩ – ١٤٨

٩. لـە بەڵگەنامەکانـی وەزارەتـی دەرەوەی بریتانیـا، ڕۆژمێـری تەورێـز، ژمـارە ١٧، ٤ تـا ٢٥ ئۆکتۆبـری ١٩٤٥، باسـی چـاپ و بڵاوبوونـەوەی بیاننامـەی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان بـەم چەشـنە کـراوە:
[...] یەکـەم بەرهەمـی دیارییەکانـی ڕووس بـۆ قـازی محەمـەد کـە سـەرجەم دەبـێ چاپخانەیـەک و دوو تـەن (٢٠٠٠ کیلـۆ) کاغـەز بێـت، بریتـی بـووە لـە مەرامنامـەی حیزبـی دیموکراتـی کوردسـتان بەڵگەنامەکـە – کـە هاوتەریـب لـە دوو سـتونی فارسـی و کوردیـدا چـاپ کـراوە، دوای چاوخشـاندنێکی سـەرەتایی بـەو زوڵـم و زۆرانـەدا کـە لـە ڕابـردوو دیکتاتۆرەکانـی ئێـران کردوویانـە، ئـەم داخوازییانـە ئاراسـتە کـراون:
کوردسـتانێکی خودموختار لەنێو سنووورەکانی دەوڵەتی ئێراندا.
کەلکوەرگرتن لە زمانی کوردی لە قوتابخانە و ئیدارەتی کوردستاندا.
هەڵبژاردنـی دەسـتبەجێی شـۆڕای ئەیالەتـی کوردسـتان بـۆ ئـەوەی چاودێریـی هەمـوو کاروبارێکـی کۆمەڵایەتـی و حکوومـی بـکات.
هەڵبژاردنی کاربەدەستانی دەوڵەتی تەنیا بە کوردان بن.
دانانی یاسا بۆ بەڕێوبردنی پێوەندییەکانی نێوان وەرزێر و خاوەن زەوییەکان.
هـاوکاری لەگـەڵ ڕەگەزەکانـی دیکـەی ئازەربایجـان، وەک ئەرمەنـی و ئاسـۆری و هتـد ... بـۆ ئـەوەی یەکیەتـی و برایەتـی بـاڵ بەسـەر وڵاتـدا بکێشـێ.
دەرهێنانی کان و سەرچاوە سروشتییەکانی کوردستان بە سوودی خەڵکەکە خۆی.
مەرامنامەکە بە ئاواتەخوازی بۆ سەرکەوتوویی هەموو نەتەوەکانی ئێران کۆتایی پێ دێت.
ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان لـە بەڵگەنامەکانـی وەزارتـی دەرەوەی بریتانیـادا (وەرگێـردراوی کوردیـی ١٣٠ بەڵگەنامـە) ل ١٧٨ – ١٧٧، ئەنـوەر سـوڵتانی، بنکـەی ژیـن، ٢٠٠٥، سـلێمانی

گشتی لە بەشێکی بەرچاوی دروشم و مەرامنامەی ئەم دوو ڕێکخراوەیە لێکنزیکیی زۆر دەبیندرێ و تا ڕادەیەکیش بەشێک لە بۆچوونەکانیان بێجگە لە پرسی نەتەوەیی، نزیکیی لەگەڵ خاڵە گشتییەکانی یەکەم مەرامنامەی حیزبی تودەی ئێران لە ساڵی ١٣٢٠ هەیە. ئەم حیزبە لە مەرامنامەکەیدا هیچ ئاوڕێکی لە پرسی نەتەوەکانی ئێران نەدابوو.[١٠]

لێرەدا سەرنج دەدینە سەر چەند خاڵی گرینگ لە دروشم و مەرامنامەکەی حیزبی دێموکراتی کوردستان و، بە کورتی بەراوەردی دەکەین لەگەڵ بەیاننامەکەی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان.

---

١٠. حیزبی تودەی ئێران لە ٧ی ڕەزبەری ١٣٢٠ دامەزرا، بەڵام ١٠ی ڕەزبەری بە هۆی جێژنی "مێرەگان" (مهرگان) وەک ڕۆژی دامەزرانی خۆی دیاریی کرد. حیزبی تودەی ئێران لە سەرەتادا بە دروشمی "بەرخودانی هاوبەشی تەواوی چین و توێژە ئازادیخوازەکان لەبەرامبەر گەرانەوەی دیکتاتۆری" هاتە گۆڕەپانی خەباتەوە و لە یەکەم بەرنامەی خۆی لە ساڵی ١٣٢٠ خوازیاری "ئازادییە ڕێپێدراوەکانی قانوونی ئەساسیی ئێران، پێشگیری لە کۆنەپەرەستی و دیکتاتۆری، پاراستنی یەکپارچەیی خاکی ئێران، دابینکردنی دێموکراسی و مافە تاک و کۆمەڵایەتییەکان و چاکسازی لە بواری کەلکوەرگرتن لە زەوی و کشتوکاڵ و باشترکردنی وەزعی وەرزێر و جەماوەری زەحمەتکێش و هتد بوو." مەرامنامەی ئەم حیزبە وێرای ئەوەی زۆربەی دامەزرێنەرانی کۆمۆنیست و بەشێکشیان ئەندامانی پێشووی حیزبی کۆمونیستی ئێران بوون، مەرامنامەیەکی ڕادیکاڵی سۆسیالیستی نەبوو، "لە پێوەندیی لەگەڵ پرسی زەوی و پێوەندی فێئودال و ڕەعیەت تەنیا خوازیاری باشترکردنی بارودۆخی ئەوان بوو". ئەم حیزبە لە یەکەم کۆنفرانسی ئەیالەتی تاران لە ١٧ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٢١ خوازیاری دابەشکردنی زەوی و زاری دەوڵەتی و سەڵتەنەتی، کرینی ملکی گەورە خاوەن زەوییەکان لە لایەن دەوڵەت و فرۆشیی سەرلەنوێ ئەوان بە وەرزێران دەبێ. ئاماژە بەم خاڵە بۆ هەڵسەنگاندنی هەڵوێستی حیزبی دێموکراتی کوردستان و فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان لە بارودۆخی ئەو سەردەمەدا گەلێک سەرنجراکێش و گرینگە و، پیشاندەری ئەم ڕاستییەیە کە ئەم حیزبانە بە هۆی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و چینایەتیی کۆمەڵگەی ئێران، و کار و چالاکیی سیاسی، مەدەنی و پیشەیی بە پێی قانوونی ئەساسیی ئێران خۆیان لە هێنانەگۆڕی دروشمێکی ڕادیکاڵی سۆسیالیستی دەپاراست.
سەرچاوەی زانیارییەکان: عبدالصمد کامبخش، شمەای دربارە تاریخ جنبش کارگری ایران، ل ٥٤– ٥٣، ٦٠ (روزنامە "سیاست". شمارە اول. ٣ اسفند ١٣٢٠)، انتشار مجدد: چاوشان نوزایی کبیر

١. سیاسەتی دەرەکی

سەرەتای "ڕاگەیاندنی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان" بەم چەشنە دەست پێ دەکات:

"ئاگری شەڕی جیهانگیر کە بە هۆی دوژمنانی ئازادی و لەژێرپێنەرانی دێموکراسی هەڵگیرسابوو، بە باسکی بەهێزی سەربازانی ئازای هاوپەیمانانی گەورەی ئێمە کوژایەوە. دنیای دێموکراسی سەرکەوت و دنیای فاشیستی کە هەوڵی دەدا گەلان و نەتەوەکانی جیهان لە ژێر دەستی چەند ملهوڕ و سەرەڕۆدا یەخسیر بکا، بە شێوەیەکی قەتعی تێک شکا و لێک بڵاو بوو و هەروەها کە چاوەڕوان دەکرا بۆ ئازادیی گەلان و نەتەوەکانی جیهان ڕێگا خۆش کرا.[١١]

لێرەدا کاتێک باس لە کووژانەوەی ئاگری شەڕی جیهانگیر "بە باسکی بەهێزی سەربازانی ئازای هاوپەیمانانی گەورەی ئێمە" دەکرێ، وشەی هاوپەیمانان نەک تەنیا سپای سووری یەکیەتیی سۆڤیەتی بەڵکوو هێزەکانی بریتانیا و ئەمریکاش لەخۆ دەگرێتەوە.

فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجانیش لە خاڵی ١٢ی بەیاننامەکەیدا هەر بەم چەشنە پێوەندیی خۆی لەگەڵ وڵاتانی هاوپەیمان پێناسە دەکات و دەنووسێ:

"ئەسڵی ١٢- فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان لایەنگری دۆستایەتی لەگەڵ تەواوی دەوڵەتە دێموکراتەکان و بە تایبەتی هاوپەیمانەکانە و، بۆ پاراستن و درێژە پێدان بەم دۆستایەتییە تێدەکۆشێ لە ناوەند و شارستانەکان دەستی ئەو جەماعەتە خائینەی هەوڵی تێکدانی دۆستی ئێران و دەوڵەتە دێموکراتەکان دەدەن لەکار و باری دەوڵەتی

١١. بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات، بەرگی یەک، کۆنگرەی ١ تا کۆنگرەی ٩، ل ١٠، لە بڵاکراوەکانی کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستان. ساڵی چاپ ١٤٠٠ی هەتاویی (٢٠٢١ی زایینی)

کورت کاتەوە."[١٢]

واتە فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجانیش پێوەندیی لەگەڵ دەوڵەتە دێموکراتەکان و بە تایبەتی هاوپەیمانەکان بە ئەرکێکی پێویست دەزانێ، هەرچەند لە ڕوانگەی ئەوکاتەی ڕێبەرانی فیرقە، ئەستەمە ئەمریکا و دەوڵەتانی ڕۆژئاوایی و بە تایبەت ئینگلیز بە دێموکرات پێناسە کردرابێ، بەڵام هەستیاری و پێداویستیی ئەو سەردەمە وای دەکرد ئەم چەشنە ڕێکخراوانە لە ڕواڵەتدا خۆ لە دژایەتیی ڕاستەوخۆ لەگەڵ دەوڵەتانی ڕۆژئاوایی بپارێزن و سیاسەتەکانیان تەنیا بەرەو یەکیەتیی سۆڤیەتی نەشکێتەوە. سەرەڕای ئەوەش لە کوردستان "لەنێو ئەو جوواڵانەوەیەدا (جوواڵانەوەی ١٩٤٥ –١٩٤٦ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان. ک. ئـ) گیانێکی نێۆنەتەوایەتیی بەهێز دەبینرا، کە لەگەڵ هەستی دۆستایەتی بەرامبەر نەتەوەکانی تر و ڕێز و خۆشەویستی بۆ دراوسیی مەزنی خۆی یەکیەتیی سۆڤیەتی تێکەڵاو بوو". [١٣] ڕەوتی، ڕووداوەکانی پاش دامەزرانی ئەم دوو حیزبە و حکوومەتی ئازەربایجان لە ٢١ سەرماوەزی ١٣٢٤ و کۆماری کوردستان لە ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ تا ساڵانێکی دوور، لە کردەوەدا فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجانی بە تەواویەتی و، حیزبی دێموکراتی کوردستانی بۆ ماوەی چەند دەیە خستە نێو بەرەی یەکیەتیی سۆڤیەتی لە ئاستی جیهان و، حیزبی تودەی ئێران لە ئاستی ئێراندا.

کاتێک لە خاڵی ١٦ی فەسڵی سێی مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان باسی "دامەزراندنی پێوەندی فەرهەنگی و ئابووری لەگەڵ دەوڵەتانی تر و لە پلەی یەکەم دەوڵەتی گەورەی یەکیەتی سۆڤییەت"[١٤] و لە خاڵی ٢٠دا ئاماژە بە

---

١٢. بیانیە ١٢ شەهریور ١٣٢٤. سایت فرقە دمکرات آذربایجان. https: //azdemokratfirqasi.org/٢٧/١١/٢٠٢٣

١٣. دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو، کوردستان و کورد، ل ٨٦، وەرگێڕ عەبدوڵا حەسەنزادە، کتێبی ئەرزان، سوئید ٢٠٠٤

١٤. بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات، بەرگی یەک، ل ١٣

بڕینی"،دەستی گلاوی ئیستعمار لە سامانی سروشتیی ئێمە"[١٥] دەکرێ، لە ڕاستیدا حیزبی دێموکراتی کوردستان بەرەی خۆ ڕوون دەکات و لە کردەوەدا یەکیەتیی سۆڤیەتیی بە هاوپەیمانی سەرەکیی خۆی پێناسە دەکات و "دەستی گلاوی ئیستعمار" ناتوانێ ولاتێک بێجگە لە ولاتە ڕۆژئاواییەکان بێ.[١٦]

لە بەیاننامەی ١٢ی خەرمانانی ١٣٢٤ی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بە پێچەوانەی مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ئاماژەیەکی ڕاستەوخۆ بە دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەتی و کاریگەری نەرێنیی "ئیستێعمار" لە تالانکردنی سامانی سروشتی ئێران و ئازەربایجان نەکراوە.

٢. پرسی چینایەتی و دادپەروەریی کۆمەلایەتی

لە خاڵی دووهەمی فەسڵی یەکەمی مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا باس لە دامەزرانی حیزب لە سەر بناغانەی "حەقیقەت، عەدالەت و تەمەدون" دەکرێ. لە کۆمەڵگەی فئیودالی ئەوکاتەی کوردستان کە لادێیی بەشی سەرەکی کۆمەڵگەی پێک دەهێنا، دیاردەی "عەدالەت" خۆی لە چارەسەرکردنی بەشێک لە مافی چینایەتی جوتیاران و زەحمەتکێشان پێناسە دەکرد. هەر بەم هۆیە لە خاڵی ٥ی دروشمەکانی

---

١٥. سەرچاوەی پێشوو

١٦. سەرەڕای ئەم هەڵوێستە لە مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا، پێشەوا قازی محەمەد لە کردەوەدا هەوڵی دەدا لە هەر دەرفەتێک بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەی کوردی ئێران لە ڕێگای پێوەندیی لەگەڵ هێزەکانی ڕۆژئاواییش کە کاریگەریی بەرچاویان لە تەواوی ڕەوتی سیاسیی دەوڵەتی ئێران هەبوو، کەلک وەربگرێ. لە یەکێک لە ڕاپۆرتەکانی دوهێر، جێگری کونسوولی ئەمریکا بۆ وەزارەتی کاروباری دەرەوەی ئەمریکا، ڕێکەوتی ٢٦ی ئاوریلی ١٩٤٦(٦ی بانەمەڕی ١٣٢٥) باسی دیداری لەگەڵ قازی محەممەد و پێشوازیی پێشەوا لە بەکارهێنانی نفووز و دەسەلاتی ئەمریکا بۆ گۆڕینی ئێران بۆ دێموکراسییەکی ڕاستەقینە و، پێشوازیی کوردەکان لە خۆتێهەڵقورتانی ئەمریکا لەم ڕەوتەدا کراوە. دوهێر لە ڕاپۆرتێکی دیکەش لە پازدەی ژانویە، واتە ١٥ی بەفرانباری ١٣٢٥ی هەتاوی دیسان ئاماژە بە ئەم مەسەلەیە دەکا و دەنووسێ: کوردەکان لە هۆگریی ئەمریکاییەکان لە کاروباری خۆیان پێشوازی دەکەن. ئەوپەڕی دڵخوازیی کوردەکان دێموکراسی لە چەشنی ئەمریکییە. کردها و فرقه دمکرات آذربایجان، گزارش‌هایی کنسولگری آمریکا در تبریز دی ١٣٢٣- اسفند ١٣٢٥، مترجم کاوه بیات، تهران، صص ٥٤، ٥٣ و ٧٨ و ٩٤

دامەزرانی حیزبدا باس لە دابینکردنی بەرژوەندیی هەر دوو لا، لادێیی و خاوەن مووڵک دەکرێ:

"دەبێ لە سەر ئەساسی قانوونێکی گشتی لە نێوان لادێی و خاوەن مووڵکدا ڕێککەوتنێک پێک بهێنری و دواڕۆژی هەردوو لا دابین بکرێ."[١٧]

حیزب سەرەڕای قورسایەتیی باری چینایەتی بەشێکی بەرچاوی سەرۆک عەشیرە و خاوەن مووڵک و کەسایەتیی ئایینی لە ڕێبەریی حیزب و پاشان دەوڵەتی کۆماری کوردستان، وێرای ئاماژەنەکردن بە شێوازی چارەسەرکردنی ئەم کێشە چینایەتییە، ناتوانێ سەرنج نەداتە سەر ژیانی زۆرینەی خەڵکی زەحمەتکێشی کوردستان و لە مەرامنامەکەیدا باسی "ئاوادانکردنەوەی کوردستان، دروستکردنی کارگە لە هەموو شارەکان و هەوڵدان بۆ گەشەپێدانی کشتوکاڵ و باشترکردنی بارودۆخی ژیانی زەحمەتکێشان و جوتیارانی کورد" دەکات و لە خاڵی ١٢ی فەسڵی ٣ دەنووسێ:

"حیزب بەبێ جیاوازیی نەتەوایەتی و مەزهەبی حیمایەت لە ژیانی سیاسی و ئابووری و فەرهەنگی و لەشساغیی هەموو زەحمەتکێشان دەکا کە لە کوردستان دەژین"[١٨]

واتە حیزبی دێموکراتی کوردستان هەوڵ دەدات بێ ئەوەی ببێتە هۆی ترس و خۆدوورکردنەوەی سەرۆک عەشیرە و خاوەن مووڵک، لە بەرنامەکەیدا بە "گونجاندنی مەسەلەی نابووتکردنی سەلەم خۆری و گرانجانی"[١٩] مافی زەحمەتکێشانی کوردستان بە چەشنێک بپارێزێ و، "لە هەر شوێنێک دەرەبەگەکان ڕایاندەکرد، جوتیاران دەبوونە خاوەنی ڕاستەقینەی زەوییەکان".[٢٠] بۆ وێنە، "تەواوی دێیەکانی حەمەدئاغای عەباسی،

---

١٧. بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات، بەرگی یەک، ل ١١

١٨. سەرچاوەی پێشوو، ل ١٣

١٩. ڕەحیمی قازی. ل ١٦٣ [سەلەم: ئەوەیە وەرزێر داهاتی وەرزی داهاتووی بە بازرگانەکان دەفرۆشی، هۆیەکەشی ئەوەیە کە داهاتی وەرزێر ئەوەندە نیە ساڵی پێ بەرێتە سەر، بازرگان نرخی بەرهەمەکەی بە شتومەک دەدات. فەرهەنگی شێخانی]

٢٠. دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو، کوردستان و کورد، ل ٨٤

حیسامی داشکستان، یەمین لەشکری هەوشار و هەروەها دێیەکانی دەوڵەت لە دەوروبەری میاندوئاو لە نێوان لادێییەکاندا"[٢١] دابەش کران. سەرەڕای ئەوەش، "لە ئەساسدا دەرەبەگ و خاوەن ملکەکان ئیمتیازەکانی خۆیان لە کوردستان"[٢٢] پاراست.

حیزبی دێموکراتی کوردستان پاش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە ٢ی ڕێبەندان لە کردەوەدا بە هۆی نەبوونی بەرنامەیەکی ڕوون هەنگاوێکی وەها سەرنجڕاکێشی بۆ دابینکردنی دادپەروەریی کۆمەڵایەتی، پاراستنی بەرژوەندیی زەحمەتکێشان و چاکسازی لە بواری زەوی‌وزار و باشترکردنی بە لانی کەمی ژیانی جوتیار و هەژار هەڵنەگرت".[٢٣]

---

٢١. ڕەحیمی قازی. ل ١٦٤

٢٢. د. قاسملوو، کوردستان وکورد. ل ٨٤

٢٣. د. ڕحیمی قازی هۆی ئەم دیاردەیە بەم چەشنە شی دەکاتەوە:
لە کوردستانی ئەو سەردەمە ٣ جۆر خاوەن زەویەتی هەبوو: دەوڵەتی (خاڵیسە)، زەویی مەوقووفە و زەویی خاوەن موڵک. لەسەریەکدا لە سەدا ٩٥ی زەوییەکانی کوردستان ژی خاوەن موڵکەکانە و لە سەتا ٩٠ی خاوەن موڵکەکانیش ئەندامی عەشیرەتەکانی جیاوازن. ئەم خاوەن موڵکانە جیا لە داب و ڕێوشوێنی خاوەن موڵکی، هەریەکی بۆخۆی خاوەنی هێزێکی دیاری چەکدار بوو و بەگوێرەی ڕیوشوێنی عەشیرەتی بە دوای سەرۆک عەشیرەتدا دەڕۆیشت. سوارەی چەکداری ئەم خاوەن موڵکانە (عەشیرانە) دەورێکی زۆر گەورەی هەبوو لە بەهێزکردنی جووڵانەوەدا، و وەکی لە پاشان دیتمان بەشی زۆری هێزی پێشمەرگە هەر لە سواری ئەم عەشیرەتانە پێک هاتبوو، لەبەر بێهێزبوونی هەستی سیاسی و نیشتمانی لە نێو ئەم بەشە لادێییەکاندا ئەوان بۆخۆیان ڕاستەوڕاست لە جووڵانەوەدا بەشداربیان نەدەکرد و بەگوێرەی ئەمر و ئەسپاردەی ئاغا و سەرۆک عەشیرەت دەبزووتنەوە. هەر لەبەر ئەمەش بوو، کە ڕەکێشکردن و هێنانی عەشیرەتەکان بۆ بەشداربوون لە جووڵانەوەدا پێویستێکی نیشتمانی بوو و دەبایە ئەم کارە کرابایە. هەر لێرەشەوە هەڵبژاردنی ژمارەیەک سەرۆک عەشیرەت و پیاوی دینی و خاوەن موڵکی گەورە بە ئەندامەتیی کۆمیتە ناوەندی ح، د. ک. سەرچاوە دەگرێت. وە بێ شک ئەمانەش بەرهەڵست و کۆسپیان پێک هێنا لەسەر ڕێگەی دانانی مەسەلەی دابەشکرانی زەویدا.
بەهەر حاڵ گرینگی مەسەلەی ڕەکێشکردن و هێنانی عەشیرەتەکان بۆ بەشداربوون لە جووڵانەوەدا نەدەبوو مەسەلەی زۆر گەورە و گرنگی کۆمەڵایەتیی وەک مەسەلەی دانانی دابەشکردنی زەوی بخاتە پلەی دووەمەوە، بێ شک ئەمە بەلەبەر چاوگرتنی پیوەندیی چینایەتی کوردستاندا جێگەی ڕەخنە لێگرتنە.
ڕەحیمی قازی، ل ١٦٢ – ١٦١

پێکهاتەی چینایەتی دەوڵەتی کوردستان، ئاستی نزمی گەشەسەندی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و ئابووری، نەبوونی پێشینەی خەباتی چینایەتی و سیندیکایی و بەگشتی کاری ڕێکخراوەیی لە کوردستان، هەروەها ڕۆڵی بەرچاوی سەرۆک عەشیرە، خاوەن مووڵک، شێخ و کەسایەتیی ئایینی لە چارەنووسی کۆمەڵگەی کوردی، کۆسپێک بوو بۆ وەدیهێنانی هەر چەشنە هەنگاوێکی چاکسازانەی جیددی لە بەرژوەندیی چینی جوتیار و زەحمەتکێشی کوردستان.

لە ئازەربایجان، پارێزگای درواسێی کوردستان، ڕێبەریی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجانیش وێرای لایەنگرییەکی بەرچاو لە جوتیار و وەرزێری ئازەربایجان، لە ئەسڵی ٧ی بەیاننامەکەیدا خوازیاری چارەسەرکردنی کێشەی وەرزێر و خاوەن مووڵک بە چەشنێکە، هەم وەرزێر ڕازی بێت و هەم خاوەن مووڵک لە داهاتووی خۆی دڵنیا و خاترجەم بێ و بە شەوق و زەوقەوە هەوڵ بۆ ئاوەدانکردنەوەی گوند و وڵاتەکەی بدات:

ئەسڵی ٧: دامەزرێنەرانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بە باشی ئاگادارن کە باسکی بە توانای وەرزێر هێزی بەرهەمهێنەری سەروەت و توانای ئابووریی وڵاتە. بەڵام ئەم فیرقەیە، ناتوانێ ئەو بزووتنەوەیەی لە نێوان وەزێران پێک هاتوە لەبەر چاو نەگری. بەم هۆیەش تێدەکۆشێ بۆ دابینکردنی پێداویستیی وەرزێر، کاری بنەڕەتی بکات. بە تایبەتی دیاریکردنی سنووری نێوان ئاغا و وەرزێر و، پێشگیری لە باجە نایاساییەکان کە لە لایەن بەشێک لەم ئاغایانە وەردەگیرێ، یەکێک لە ئەرکە خێراکانی فیرقەی دێموکراتە.

فیرقە تێدەکۆشێ ئەم کێشەیە بە چەشنێک چارەسەر بکات کە هەم وەرزێر ڕازی بێ و هەم خاوەن مووڵک دڵنیایی بە داهاتووی خۆی بێ و، بە شەوق و زەوقەوە بۆ ئاوەدانکردنەوەی دێ و وڵاتی خۆی تێبکۆشێ.

زەوی و زاری دەوڵەتی و زەویی سەر بە ئەو ئاغانەی کە ئازەربایجانیان

بەجێ هێشتووە و هەڵاتوون، و بەرهەمی دەسڕەنجی خەڵکی ئازەربایجان لە تاران و شارەکانی دیکە دەخۆن، ئەگەر بە زووییی نەگەڕێنەوە، بە باوەڕی فیرقەی دێموکرات دەبێ، بێ بەند و بەست بدرێتە وەرزێران. ئێمە ئەوانەی لەبەر عەیش و نۆشیان سەروەتی ئازەربایجان دەبەنە دەرێ، بە ئازەربایجانی نازانین. ئەگەر ئەوان ئامادەی گەڕانەوە بۆ ئازەربایجان نەبن، ئێمە لە ئازەربایجان مافێکیان بۆ لەبەرچاو ناگرین. سەرەڕای ئەوەش فیرقە تێدەکۆشێ بە شێوەیەکی هاسان و ڕەحەت، زۆربەی ئامرازی کشت و کاڵی وەرزێران دابین بکات.[٢٤]

ئەوەی لێرەدا سەرنجراکێشە، هەوڵی فیرقە بۆ پێکهێنانی ڕێککەوتنێک لە نێوان وەرزێر و خاوەن موڵک بە چەشنێکە بەرژوەندیی دواڕۆژی هەردوو لا دابین بکرێ و لەم پێوەندییەدا داوا دەکات، ئەو خاوەن موڵکانەی کە ئازەربایجانیان بەجێ هێشتووە بگەڕێنەوە سەر موڵک و دێی خۆیان. واتە، هەڵاتنی ئەم بەشە لە خاوەن موڵکانە زۆر پێشتر لە دامەزرانی ڕەسمیی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان لە خەرمانانی ١٣٢٤ و حکوومەتی میللیی ئازەربایجان لە سەرماوەزی ئەو ساڵەدا ڕووی داوە و پێوەندیی بە هەنگاوە سەرەکییەکانی حکوومەتی میللی ئازەربایجانەوە نیە.

فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان وێرای لەبەرچاوگرتنی بەرژوەندیی زۆرینەی خەڵکی ئازەربایجان واتە زەحمەتکێشانی شار و دێ، خوازیاری دابەشکردنی ڕادیکاڵی تەواوی زەوییەکانی ئازەربایجان لە نێوان وەرزێراندا نەبوو و تەنیا هەڕەشەی لەوانە دەکرد کە ئازەربایجانیان بەجێ هێشتبوو و سامان و سەروەتی ئازەربایجانیان لە دەرەوەی ئەم پارێزگایە خەرج دەکرد. ئەم حاڵەتە نەک تەنیا باری چینایەتی، بەڵکوو باری بەهێزیی نەتەوەیی هەبوو. فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان دەیویست سامان و سەروەتی ئەم خەڵکە خەرجی پێشکەوتنی ئابووری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیی

٢٤. بیانیە ١٢ شهریور ١٣٢٤. سایت فرقه دمکرات آذربایجان.

وڵاتەکەی خۆی بکردرێ.

"فیرقە لە سەردەمی دەسەڵاتداری، دەستی بە چاکسازییەکی بەربڵاوی کۆمەڵایەتی کرد. یەکەم چاکسازیی زەوی و زار لە وڵات[ئێران] لە لایەن فیرقەوە ئەنجام درا. زەویی دەوڵەتی لە نێوان وەرزێراندا دابەش کرا و دەست بەسەر مووڵکی خۆیی خاوەن مووڵکە دژبەرەکان گیرا و، لە پێوەندیی لەگەڵ زەوی تر، شەش لە حەوتی بەرهەمەکە بە خاوەن نەسەق[٢٥] درا.[٢٦]

ئەم چەشنە چاکسازییەی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان لە دوو لاوە کەوتووەتە ژێر ڕەخنە و گازندەوە. یەکیان لە لایەن دەوڵەتی شاهەنشایی، مێژونووسانی دەرباری و ئەوانەی پاکانە بۆ دژبەرانی سرووشتیی حکوومەتی ئازەربایجان واتە تایفەی زولفەقاری لە زەنجان، هۆزی ئەفشار لە دەوروبەری میاندواو و شاهسەوەنەکانی دەوروبەری ئەردەبیل دەکەن کە بە هۆی دەسەڵاتی فیرقە، بەرژوەندیان کەوتبووە مەترسیی و لە درێژایی دەسەڵاتی دێموکراتەکانی ئازەربایجان لە پێوەندیی لەگەڵ دەوڵەتی تاران خەریکی پیلانگێڕان و دژایەتی کردن لەگەڵ فیرقە و حکوومەتی میللیی ئازەربایجان بوون و ڕۆڵێکی بەرچاویان لە سەرکوت و کوشت و بڕی خەڵکی ئاسایی و ئەندام و لایەنگرانی فیرقە لە سەرماوەزی ١٣٢٥ گێڕا. ئەم بەرەیە لە تەواوی ساڵانی دەسەڵاتی ڕێژیمی پاشایەتی و پاش ڕووخانیشی، ٢١ سەرماوەزی ١٣٢٥ وەک "ڕۆژی ڕزگاریی ئازەربایجان" لە قەڵەم دەدەن و پاکانە بۆ سەرکوتی حکوومەتی دێموکراتیکی ئازەربایجان دەکەن.

بێگومان، لە کاتی شکستی هەر بزووتنەوەیەک، نەیارانی لاوازی پێشوو، بە کەلکوەرگرتن لە دەرفەتی تازە و گۆڕانی هاوسەنگی هێزەکان هەوڵی خۆیان

٢٥. نسق وشەیەکی عەرەبییە و بە مافی هەبوونی کشت و کاڵ لەسەر مەزرای کەسێکی دیکە دەگوترێ.

٢٦. یرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ایران ص ٥٠٣، ترجمە احمد گل احمدی، محمد ابراهیم فتاحی، نشر نی، چاپ بیست‌وسوم، تهران ١٣٩٤

بۆ سەرکوتکردنی شۆڕشگێران دەدەن و لەم ڕەوتەدا لات و لووت و چەقۆکێش، خەڵکێکی بەکرێگیراو و تەنانەت نەزان و ناڕازییش بەشداری لەم ڕەوتەدا دەکەن. لە مێژووی ئێراندا چ لە سەردەمی سەرکوتی بزووتنەوەی ئازەربایجان لە سەرماوەزی ١٣٢٥ و چ لە کاتی کوودتای ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٢ و ڕووخاندنی حکوومەتی میللیی موسەدیق، شایەدی کەلکوەرگرتنی حکوومەتی ئێران لە سەرۆک عەشیرە و بەکرێگیراو و لۆمپەنەکانیان بۆ تێکشکاندنی هێزی پێشکەوتنخواز و چەواشەکردنی مێژوو لە لایەن مێژوونووس و سیاسەتوانەکانی سەر بەوان هەین.

لە لایەکی دیکەوە بەشێک لە مێژوونووسە چەپ و دێموکراتەکانیش هەندێک لە هەڵسوکەوتی فیرقە لەگەڵ ئاغا و وەرزێری ئازەربایجان وەک هۆی کزکردنەوەی ئاستی خۆشەویستیی فیرقە پێناسە دەکەن و بەم باوەڕەن "فیرقە بەرە بەرە خۆشەویستیی پێشووی خۆی لەدەست دا. فیرقە بۆ چارەسەرکردنی کەمبوونی خواردەمەنی کە بەرهەمی هەڵگیرانی خراپی داهات لە هاوینی ١٣٢٥ بوو، چاوەدێریی نرخەکانی کرد و لە سەتا ٢٠ی بەری وەرزێر و لە سەتا ٧٠ی بەری داهاتی خاوەن زەوییەکانی وەرگرت و سزای مردنی بۆ قاچاقچیی دەغڵ و دانی ئازەربایجان دیاری کرد". سەرەڕای ئەوەش"هەرچەند دژبەرانی ڕێژیم، چاکسازیی زەوی و زار و چاودێریی قیمەتەکان بە هۆی کەمبوونی خواردەمەنی دەزانن، بەڵام لە ڕاستیدا هۆی سەرەکی ئەم کەمایەسییە، خراپیی کەش و هەوا و بە تایبەتی هەڵدان و بارینی دێروەخت بوو."[٢٧]

هەر دەسەڵاتێک زۆر جار بە هۆی ئاڵوگۆڕی سروشتیی کەش و هەوا یاخود دەستێوەردانی هێزی دەرەکی لە کاروباری نێوخۆیی یان ئاکاری تێکدەرانەی نەیارانی بەرەوڕووی کێشەی ئابووری و کۆمەڵایەتی وەکوو گرانی، برسیەتی، بێکاری و، تەنانەت تێکچوونی ئاسایشی وڵات دەبێتەوە. لە بارودۆخێکی وەها هەستیاردا و بە تایبەتی کاتێک ئەزموونی کاری دەوڵەتمەداریی لە ئاستێکی خوارەیە

٢٧. آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب. ص ٥٠٧

یاخود دوژمن بەردەوام لە حاڵی پیلانگێڕانە، هێزی دێموکراتیک لەوەدەچێ لە ڕووی ناچاری بەرنامەیەکی کورتخایەنی ڕادیکاڵ بۆ چارەسەرکردنی کێشە ئابووریەکان بگرێتە بەر، بەڵام بێگومان سزای مەرگ ناتوانێ شێوازێکی دروست و شیاو بۆ چارەسەرکردنی ئەم چەشنە کێشانە بێ. ئەم چەشنە هەڵسوکەوتە لە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانیش لە کاتی بەهێزبوونی هێزی چەکداری کوردستان بەرامبەر بەو سەرۆک عەشیرانە کە گوایە "خەریکی پیلانگێڕان بوون" بەدی کراوە. بۆ وێنە "عەولای بایزئاغای سەرۆکی عەشیرەتی مەنگوور و بایزی عەزیز ئاغای سەرۆکی عەشیرەتی گەورک و کاکەڵڵا ئاغای گەورک لە لایەن دەوڵەتی کوردستانەوە وەرگیران و بەرامبەر بە کارەساتی زۆرداری لە دژی لادێیەکان و نیشتمانفرۆشی بە محکەمەی گەل دران و مەحکوم کران بە تیرەباران. (ئەو حوکمە بەجێ نەگەیەنرا. بەڵام ناوبراوەکان هەر بەندی بوون)". [٢٨]

بە گشتی هەر بزووتنەوەیەکی پێشکەوتنخواز بەرەوڕووی دژبەری نێوخۆیی و دەرەکی دەبێتەوە و بوونی ئەم دیاردەیە لە سەردەمی دەسەڵاتی دێموکراتەکانی ئازەربایجان و کوردستان شتێکی حاشا هەڵنەگرە و، تا کاتێک هاوسەنگیی هێزەکان بەلای هێزی پێشکەوتنخواز شکابۆوە، بۆ وێنە لە کوردستان دژبەرانیان وەکوو "عەلی ئیلخانیزادەی سەرۆکی عەشیرەتی دێبوکری لەگەڵ عەولای ئیلخانیزادەی برازای، لە ترسی کۆمەڵانی گەل"[٢٩] کوردستانیان بە جێ هێشت و هەڵاتنە تاران و لە دوورەوە هاوڕێ لەگەڵ حکوومەتی تاران خەریکی پیلانگێڕان بوون، یاخود لە وڵات مانەوە، خۆیان مات کرد و چاوەڕێی دەرفەتی شیاو و کاتی گونجاو بۆ سەرکوتی ئەم بزووتنەوانە بوون.

---

٢٨. ڕەحیمی قازی، ل ١٦٤

٢٩. ڕەحیمی قازی ل ١٦٤[لە کوردستان هەر لە سەرەتاوە کەسانێک وەکو عەلی ئاغای حاجی ئیلخانی (ئەمیر ئەسعەد) [دەرەنگتر: عەلیار] سەرۆکی عەشیرەتی دێبوکری و عومەرخانی شەریفی سەرۆکی عیلی شکاک دژ بە جوولانەوەی کورد بوون]

بۆ وێنە لە ڕاپۆرتێکی جێی. دەبلیۆ. واڵ کۆنسوولی گشتی بریتانیا لە تەورێز بۆ سرجان ئێچ. لۆ ڕۆژنێل، کەی. سی. ئێم. جێ. ئێم. سی. باڵوێزی ئەعلا حەزەرت (باڵوێزی بریتانیا) تاران لە ١١ سێپتامبری ١٩٤٦ باسی قسەکانی قاسم ئاغای ئیلخانیزادەی عەشیرەتی دێبوکری سەبارەت بە وەزعی کورستان کراوە. ناوبراو پاش کورتە زانیارییەک لەسەر عەشیرەی دێبوکری، سەفەری قاسم ئاغا بۆ باکۆ و دردۆنگی لەوەی قاسم ئاغا "لەسەر یەک لایەنگری بریتانیا بێ کە خۆی دەیەوێ وا نیشان بدا" ئەو "وەکوو هەموو سەرۆک عەشیرەتێکی دیکە وەک دەستنێژ، هەلپەڕەست و جێی بڕوا نەبوون" دادەنێ و دەڵێ: "[قاسم ئاغا] گوتی قازی محەممەد کە بە ڕەواڵەت سەرۆکی حکوومەت و حیزبی دیموکراتی کوردستانە، دەسەلاتێکی زۆر کەمی بە سەر عەشیرەتەکاندا هەیە و ناتوانێ پشت بە وەفاداریی هیچ کامێک لە سەرۆک عەشیرەتەکان ببەستێ.

کوردەکان لەبەر ئەوەی قازی محەممەدیان وەک سەرۆکی ڕەواڵەتی قەبووڵ کردوە، چونکە لە حاڵی حازردا، کلیلی ئەنباری چەک و پارەی ڕووسانی بە دەستەوەیە. [...] قاسم ئاغا، لەو بڕوایەدایە کە بنەماڵەکەی لە ژێر مەترسییەکی زۆردایە، چونکوو ڕووسەکان ئەوان بە دوژمن دەزانن و درەنگ یان زوو بە تەواویی لە نێویان دەبەن. ئەو ڕایگەیاند کە ئیلخانیزادەکان خۆڕاگری دەکەن، بەڵام چ هیوای بە سەرکەوتن نیە، مەگەر ئەوەی بریتانیای مەزن یارمەتییان پێ بکا. ئەو گوتی داوای یارمەتیی لە سەرتیپ هومایوونی، فەرماندەی ئێرانی لە سەقز کردوە، بەڵام سەرتیپ بە ساردی وەڵامی داوەتەوە و گووتوویە کە فەرمانەکانی چی لێ شین نابێ. ئیلخانیزادەکان هیچ هیوایەکیان بە پشتیوانیی حکوومەتی ئێران نیە. [....] ئەو ڕایگەیاند، ئەگەر دێبۆکرییەکان لە لایەن بریتانیاڕا بڕێکیان یارمەتی پێ کرابایە، دەیانتوانی حیزبی دیموکراتی کوردستان و گشت بزووتنەوەی نیشتمانی ئەو

دواییانە تەنانەت بەر لەوەش کە دەست پێبکا تێک بڕووخێنن.[٣٠]

بێگومان ناکرێ لێرەدا بەپێی قسەکانی قاسم ئاغا تەواوی بنەماڵەی ئیلخانیزادە و دێبوکرییەکان بە دژی پێشەوا و حیزبی دێموکراتی کوردستان لە قەڵەم بدرێ. سمایل ئاغای ئیلخانی زادە (وەزیری ڕێگاوبان) و عەبدوڵڕەحمانی ئیلخانیزادە [درەنگتر: موهتەدی] (وەزیری دەرەوە) لە وەزیرانی دەوڵەتی کۆماری کوردستان بوون و هیچ بەڵگەیەک بۆ دژایەتیی ئەم کەسایەتییانە لەگەڵ پێشەوا قازی محەممەد و کۆماری کوردستان لەبەر دەستدا نیە.

٣. چارەسەرکردنی یاسایی پرسی نەتەوەیی لە ئێران.

حیزبی دێموکراتی کوردستان پێش و بە دوای ٢ ڕێبەندانی ١٣٢٤ بۆ وەدیهێنانی ئامانجی خۆی لە چوارچێوەی ئێراندا، هەوڵ دەدا وەک حیزبێکی سیاسی لە ڕێگای یاسایی، مەدەنیی بە چەشنێکی هێمنانە کار و چالاکی خۆی بکات، بەم بۆنەیە لە خاڵی شەشی فەسڵی دووەدا ڕادەگەیەنێ:

"هیچ دوژمنایەتی و ناکۆکییەکی لەگەڵ حکوومەتی ناوەندیی نییە، بەڵام ئەیەوێ بە ڕێگای هێمنانە تێبکۆشێ بۆ گەشەپیدانی فەرهەنگی لەشساغی و کشتوکاڵی گەلی کورد، کە لە ئەنجامی دەسەڵاتی چەوسێنەراندا بە دواکەوتوویی ماوەتەوە، بۆ ئەمەش داواکاری مافی خودموختاریی میلییە"[٣١]

پێشتر، لە دروشمەکانی دامەزراندنی حیزبیش لە خاڵی یەک و سێ باسی "هەڵسووڕانی کاروباری مەحللی خۆی لە نێو ئێران لەسەر بناغەی قانوونی ئەساسی و هەڵبژاردنی ئەنجومەنی ویلایەتی کوردستان" کردبوو:

١. *نەتەوەی کورد لە نێوخۆی ئێراندا بە هەڵسووڕانی کاروباری مەحللیی خۆی سەربەخۆ و ئازاد بێ و لە سنووری دەوڵەتی ئێراندا خودموختاریی خۆی وەدەست بێنێ.*

٣٠. ڕۆژهەلاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارتی دەرەوەی بریتانیادا. ل ٢٨٥ – ٢٧٧

٣١. بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات، بەرگی یەک، ل ١٢

٣. لەسەر بناغەی قانوونی ئەساسی، ئەنجومەنی ویلایەتی کوردستان بە زووییی هەڵبژێردرێ و بە هەموو کاروباری کۆمەڵایەتی و دەوڵەتی ڕابگا و چاوەدێریان بە سەردا بکا.[٣٢]

وتووێژی پێشەوا قازی محەممەد لەگەڵ "خاوەنانی چەند ڕۆژنامەی تاران" کە لە ژمارەکانی یەک و دووی کوردستان لە ٢٠ و ٢٢ی بەفرانباری ١٣٢٤ واتە کەمتر لە دوو حەوتوو پێش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان چاپ و بڵاو بۆتەوە ئەم دوو خاڵە پەسەندکراوەی دروشمەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە کاتی "ڕاگەیاندنی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان" پشتڕاست دەکاتەوە. پێشەوا لە وتووێژەکەیدا باس لە "جێبەجێ کردنی یاسای بنەڕەتیی ئێران، خودموختاری لەژێر بەیداغی ئێرانی و ژیانی میللەتی کورد لە سنووری دەوڵەتی ئێران" [٣٣] دەکات.

ئەم هەڵوێستە دەگەڕێتەوە سەر ئەم ڕاستییە کە پاش ڕووخانی حکوومەتی ڕەزاشا هیچ حیزبێکی سەرانسەری یان ناوچەیی بە هیوای ڕوخاندنی دەوڵەتی ئێران نەبوو، حیزبی دێموکراتی کوردستانیش هەوڵی دەدا لە ڕێگای خەباتی سیاسی، مەدەنی و پارلەمانی بگاتە بەشێک لە ئامانجەکانی. ئەم خاڵەی مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان هاوئاهەنگی لەگەڵ بارودۆخی ئەوکاتەی ئێران هەیە. لە لایەکی دیکەوە، حیزبی دێموکراتی کوردستان ئەگەر دروشمی سەربەخۆیی و جیابوونەوەشی دابایە، دەبوو بکەوێتە نێو دەوری گفتوگو و مامەلەکردن لەگەڵ حکوومەتی ناوەندی. ئێمە درەنگتر پاش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستانیش شایەدی ڕەوتی وتووێژی ڕێبەرانی کورد و ئازەر لەگەڵ حکوومەتی ئێران بۆ چەسپاندنی بەشێک لە دەسکەوتەکانی خۆیان هەین.

لە ئەسڵی ١ و ٢ی بەیاننامەکەی فرقەی دێموکراتی ئازەربایجانیش باس لە

٣٢. سەرچاوەی پێشوو. ل ١١

٣٣. ژمارەی ١ و ٢ی "ڕۆژنامەی کوردستان، بلاوکەرەوەی بیری حیزبی دیموکراتی کوردستان"، ل ٨-١، ئامادەکردنی ڕەفیق سالح و سدیق سالح، بنکەی ژین، سالّی ٢٠٠٧، هەرێمی کوردستان، عێراق

"ئازادیی نێوخۆیی و خودموختاریی مەدەنی بۆ خەڵکی ئازەربایجان لە چوارچێوەی ئێران و هەڵبژاردنی ئەنجومەنەکانی ئەیالەتی" کراوە:

ئەسڵی یەکەم - وێڕای پاراستنی سەربەخۆیی و یەکپارچەیی خاکی ئێران، دەبێ ئازادیی نێوخۆیی و خودموختاریی مەدەنی بە خەڵکی ئازەربایجان بدرێ تا بتوانن چارەنووسیان لە پێشخستنی فەرهەنگی خۆیان و پێشکەوتن و ئاوەدانیی ئازەربایجان بە لەبەرچاوگرتنی یاسای دادپەروەرانەی وڵات دیاریی بکەن.

ئەسڵی دووەم: لەم پێوەندییەدا، پێویستە بە زوویی ئەنجومەنە ئەیالەتییەکان هەڵبژێردرێن و دەست بە کارە بکەن. ئەم ئەنجومەنانە وێرای چالاکی لە بواری فەرهەنگی، ئابووری و تەندروستیدا، بەپێی قانوونی ئەساسی پشکنین بۆ کردەوەکانی سەرجەم مەئمورە دەوڵەتییەکان بکەن و بۆچوونی خۆیان لەسەر گۆڕان و داگەڕان دەردەبڕن.[٣٤]

بە گشتی بنەمای مەرامنامە، بەیاننامە و هەڵوێستە سەرەکییەکانی دێموکراتەکانی کوردستان و ئازەربایجان لەسەر بنەمای دابینکردنی یاساکانی قانوونی ئەساسیی ئێران و بەڕێوەبردنی کاروباری وڵات لە چوارچێوەی نیزامێکی ئەیالەتی و ویلایەتی لە چوارچێوەی ئێراندا داڕێژابوو. بەم حاڵەش، ڕەوتی ڕووداوەکانی یەکسالّی دادێی لە کردەوەدا بە پێی ئاڵوگۆڕی سیاسیی و، هاوسەنگی هێزەکانی نێوخۆیی و دەرەکی ئێران تووشی هەوراز و نشێوێکی زۆر، لە ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە دووی ڕێبەندانی ١٣٢٤ بۆ "ئیستقلال و ئازادیی کورد" هەتا وتوێژ و دانوستانەکانی ڕێبەریی کۆماری کوردستان و حکوومەتی ئازەربایجان لەگەڵ کاربەدەستانی حکوومەتی ئێران، پاشەکشەی ئەوان لە بەشێکی بەرچاو لە داواکارییەکان و تەنانەت دەربڕینی هیوا بە داهاتوویەکی زۆر چاک لە ئێران لە لایەن پێشەواوە، بوو.

---

٣٤. بیانیه ١٢ شهریور سال ١٣٢٤، سایت فرقه دمکرات آذربایجان.

پێشەوا چوار مانگ پاش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان، سەبارەت بە چاوپێکەوتنی لەگەڵ "مظفر فیروز" و "قوام السلطنه" سەرۆک وەزیرانی ئێران لە وتوویژێک لەگەڵ ڕۆژنامەی "رهبر" دەڵێ:

"دەگەڵ جەنابی سەرۆک وەزیر، ملاقاتم کردوه، نەزەری ئاغای سەرۆک وەزیرم تێکەڵ بە حوسنی زەن و چاک نییەتی دیوه... من ئاتییەیەکی زۆر چاک تێبینی دەکەم و هیوادارم دەوڵەتی مەرکەزی بتوانێ دێموکراسی بە هەموو ئێراندا بڵاو بکاتەوە". هەروەها لە وڵامی پرسیارێک دەربارەی پێوەندییە "معنوی"یەکانی بزووتنەوەی کوردستان و ئازەربایجان ئاماژە دەکا: " هەردووک لامان بۆ ئامانجیک کە ئازادی و سەربەخۆیی حەقیقی و بەڕاستیی ئێرانە کاردەکەین".[٣٥]

بە گشتی ئەو شتەی لە دروشم و مرامنامەی دێموکراتەکانی ئازەربایجان و کوردستان بەدی دەکرێ، هەوڵی ڕاستبینانەی ئەوان بە پێی باردودۆخی ئەو سەردەمە، خۆتێهەڵقوڵاندنی هێزەکانی دەرەکی لە کاروباری دەوڵەتی ئێران، هاوسەنگیی هێزەکانی پێشکەوتنخواز و کۆنەپەرەست لە ئێران، پێکهاتەی چینایەتی، کۆمەڵایەتی، ئابووری و فەرهەنگی کوردستان و ئازەربایجان، بۆ وەدیهێنانی بەشێک لە مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد و ئازەر، بردنەسەرەوەی ئاگایی نەتەوەیی، خویندن بە زمانی زگماکی، پەرەپێدان بە فەرهەنگ و کولتوری نەتەوەیی، چاکسازیی کۆمەڵایەتی، ئابووری و تەندروستی، دابینکردنی ئازادیی، دێموکراسی لە ئاستی ئێران، هەروەها هاوکاری لەگەڵ حیزبە چەپ و پێشکەوتنخوازەکانی ئەو سەردەمەی ئێران و هتد بووە. ماوەی کورتی یەکساڵەی ژیانی سیاسی ئەم دوو ڕێکخراوەیە کە وێرای نەبوونی ئەزمونی دەوڵەتمەداری، ئاوێتەی بەڕێوەبردنی کاروباری دەوڵەتی لە حکوومەتی کۆماری کوردستان و حکوومەتی میللیی ئازەربایجان و چاکسازیی

٣٥. ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ٦٩، ساڵی یەکەم، ٣٠ی پووشپەڕی ١٣٢٥ - بنکەی ژین، ساڵی ٢٠٠٧

گرینگ و پڕ لە دەسکەوت بۆ ئەو دوو گەلە بوو، وەک لاپەڕەیەکی زێڕین لە مێژووی خەباتی پێشکەوتنخوازانەی ئەوان تۆمار کراوە.

کۆبەند

١. حیزبی دێموکراتی کوردستان لە خەزەڵوەری ١٣٢٤ بە هیممەتی نوێنەرانی توێژی ڕووناکبیر، ئایینی، خاوەن مووڵک و وردەبۆرژوای کوردستان دامەزرا. لەو سەردەمەدا، پێکهاتەی ئاوایی و عەشیرەیی کوردستان، نەبوونی چین و توێژی بۆرژوایی و کریکاریی، ئاستی نزمی کار و چالاکی ڕێکخراوەیی: سیاسیی و پیشەیی، ڕۆڵێکی بەرچاو و چارەنووسسازی لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی خەڵکی کوردستان دەگێرا. نێوەرۆکی دروشم و مەرامنامەی پەسەندکراوی یەکەم کۆنگرەی حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕەنگدانەوەی بارودۆخی ئاڵۆزی سیاسیی ئێران و کوردستانی پاش ڕووخانی حکوومەتی ڕەزا شا، ناڕوونی داهاتووی ژیانی سیاسیی ئێرانی داگیرکراو لە لایەن وڵاتانی هاوپەیمان و، بە پێی تایبەتمەندی پێکهاتەی چینایەتی و کۆمەڵایەتی کوردستان و دامەزرێنەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بوو. داخوازییەکانی مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان، وەک خواستی حیزبە ئازادیخواز و پێشکەوتنخوازەکانی ئەو سەردەمە لە چەشنی حیزبی تودەی ئێران و فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان نەک ویستێکی ڕادیکاڵی سۆسیالیستی بەڵکوو لە چوارچێوەی پاراستنی حکوومەتێکی مەشرووتە، وەدیهێنانی خاڵە سەرەکییەکانی قانوونی ئەساسیی ئێران وەکوو هەڵبژاردنی ئەنجومەنی ئەیالەتی-ویلایەتی، ئازادی، دێموکراسی و چاکسازیی کۆمەڵایەتی، ئابووری و فەرهەنگی بوو. هەر لەبەر ئەوەش، لەم مەرامنامەیدا نەک باسی سەربەخۆیی و یەکپارچەبوونی کوردستانی دابەشکراو دەکرێ و نە هەڵوێستێکی تووند و ڕادیکاڵ بۆ لە ناوبردنی سیستیمی دەرەبەگایەتی لە ئێران و کوردستان دێتە گۆڕێ، بەڵکوو باس لە خودموختاری لە سنووری دەوڵەتی ئێران، هەڵبژاردنی ئەنجومەنی ویلایەتی کوردستان لەسەر بناغەی قانوونی

ئەساسی ئێران و دابینکردنی ڕێککەوتنێکی باش لە نێوان لادێیی و خاوەن مواڵک و ڕیزێک چاکسازیی گونجاوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی دەکرێ.

٢. هەڵوێستی مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان سەبارەت بە وڵاتانی هاوپەیمان و بە تایبەتی یەکیەتیی سۆڤیەتی، بە هۆی بوونی هێزەکانی یەکیەتیی سۆڤیەتی لە باکووری ئێران و، پشتیوانی وێرایی ئەوان لە بزووتنەوەی کورد، ڕەنگدانەوەی بارودۆخی ژئوپۆلیتیکی ئەو سەردەمەیە. حیزبی دێموکراتی کوردستان بە لەبەرچاوگرتنی فەزای نێونەتەوەیی پاش شەڕی جیهانی دووەم وێرای هۆگری بە یەکیەتیی سۆڤیەتی، بە شێوەیەکی خۆپارێزانە و دیپلۆماتیک دەڕوانێتە بریتانیا و ئەمریکا و، هەوڵ دەدات نەکەوێتە نێو دۆخێک کە ببێتە هۆی دوژمنایەتیی ئەم زلهێزانە لەگەڵ بزووتنەوەی کورد. واتە حیزبی دێموکراتی کوردستان وێرای پاراستنی دۆستی و پشتیوانی یەکیەتیی سۆڤیەتی نایەوی بە چەشنێکی ڕاستەوخۆ هۆی ورووژاندنی بریتانیا و ئەمریکا دژ بە بزووتنەوەی کورد بێ.

٣. مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان و بەیاننامەی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان وێرای جیاوازیی بەرچاو لە نێوان بیر و هزری دامەزرێنەرانی ئەو دوو ڕێکخراوەیە، ئاستی ڕێکخراویی و ئەزموونی خەباتی چینایەتی و نەتەوەیی ئەوان، پێگەی چینایەتی ڕێکخراوەکان و پانتایی دەسەڵاتی جوغرافیاییان، هەروەها جیاوازیی بەرچاو لە ئاستی پێشکەوتنی پێهکهاتەی ئابووری، کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیی دوو کۆمەڵگەی ئازەربایجان و کوردستان، خاوەنی خاڵگەلێکی هاوبەش بوو:

- هەردوو خوازیاری خودموختاری لە چوارچێوەی ئێران بوون.
- هەردوو بۆچوونێکی ئەرێنییان سەبارەت بە یەکیەتیی سۆڤیەتی بوو.
- بەرنامەی ئابووری و کۆمەڵایەتیی هەردوو ڕێکخراوەکە وێرای پشتیوانی لە زەحمەتکێشان و دابینکردنی دادپەروەریی کۆمەڵایەتی، باریکی ڕادیکاڵ و سۆسیالیستی نەبوو و هەوڵیان دەدا زۆرترین بەشی کۆمەڵگە لە گوندنشینەوە هەتا خاوەن مواڵک بەرەوخۆی ڕاکێشن.

– دابینکردنی دێموکراسی و ئازادیی بەشێک لە ویستە کۆمەڵایەتییەکانی ئەوان بۆ دابینکردنی مافی خەڵک و بەشداربیان لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ئێران بە گشتی و، کوردستان و ئازەربایجان بە تایبەتی بوو.

– هەر دوو حیزبەکە حکوومەتی نەتەوەیی خۆیان دامەزراند، بەڵام "هەردوو حکوومەتەکە بۆچوونی جیاوازیان بۆ کاروباری نێوخۆیی هەبوو. لە ئازەربایجان کاربەدەستان داواکاریی وەرزێر و کرێکارانیان خستە بەرچاو و پڕۆگرامێکی ڕیفۆرمی ئابووری و کۆمەڵایەتییان دەست پێکرد، لەکاتێکدا لە کوردستان بەرنامەی ڕۆژ بریتی بوو لە پاراستنی یەکیەتیی نەتەوایەتی بەبێ جیاوازی دانانی بەرژەوەندیی چینی سەرەوەی کۆمەڵگە.

بە هۆی ئەو ڕاستیەوە کە کۆمەڵگەی کورد لە باری کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە [لە ئازەربایجان] دواکەوتووتر بوو، ئامانجە دیاریکراوەکانیشی مام ناوەندیتر بوون. هێشتا مەسەلەی سنووردانانی نێوان دوو حکوومەتەکە چارەسەر نەکرابوو و وتووێژێکی دوور و درێژ بۆ دیاریکردنی بارودۆخی ناوچەی ڕۆژئاوای گۆلی ورمێ بەتایبەت شارەکانی (خۆی)، سەڵماس (شاپوور)، ورمێ (ڕەزائیە) و میاندواو پێویست بوو."[٣٦]

٤. حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ماوەی کەمتر لە یەکساڵ دەسەڵاتی خۆی، سەرەڕای تەواوی کۆسپ و بەربەستەکانی نێوخۆیی و دەرەکی، هەنگاوی گرینگ و سەرنجراکێشی بۆ بردنە سەرەوەی ئاگایی نەتەوەیی و ڕۆشنبیریی کۆمەڵگەی کوردستان هەڵگرت و "جوولانەوەیەکی بەرچاوی هێنایە ئارا و توانی دەست بە زۆرێک لە ئامانجەکانی ڕاگەیەندراوی حدک بگەیەنێت: زمانی کوردی بوو بە زمانی فەرمی و هەروەها زمانی قوتابخانەکان؛ چەندین چاپەمەنی دەورەیی کوردی بڵاو بوونەوە کە گرنگترینیان "کوردستان" ئۆرگانی حدک، هەڵاڵە– گۆڤاری ژنان و گڕوگاڵی منداڵان–

٣٦. دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، کوردستان لە ئێراندا، ل ٣٩٣

گۆڤاری زارۆکان بوو؛ یەکەمین شانۆی کوردی دامەزرا، ژنانی کورد بۆ یەکەمین جار لە کاروباری کۆمەڵایەتی سیاسیدا- چالاکییان نواند و بەهۆی پێشکەوتی پێوەندیی بازرگانی ڕاستەوخۆوە لەگەڵ ڕووسیە، ئابووری ڕووی لە گەشەکردن نا. زەوی ئەو خاوەن زەوییانەی وا کوردستانیان بەجێ هێشتبوو و چووبوونە خزمەت حکوومەتی تاران، بەسەر وەرزێرانی کوردو ئەو بنەماڵە بارزانییانەدا دابەش کرا کە مەهابادیان کردبووە پەناگەی خۆیان لە دەست ڕاونانی حکومەتی عیراق.[...]

لە ئیشوکاری بەڕێوەبەرایەتیدا، پلە و مەقامەکانی سەرەوە کە تا ئەوکاتە تەنیا بەدەست فارس و ئازەربایجانییانەوە بوو، درایە کوردان. هێزی سوپا و پۆلیسی شای ئێران هەڵوەشانەوە و جێگەی خۆیان دایە سوپای گەل و هێزی پێشمەرگە. ئاڵای سوور و سپی و سەوزی کۆمار بە وێنەیەکی ڕۆژ ڕازابۆوە و گوڵە گەنم بە دەوریەوە و پەڕێک[ی باڵندە] لە ناوەڕاستیدا بوو. [...]

کابینە لە سێزدە وەزیر پێک هاتبوو کە وەزیری جەنگ و کاروباری دەرەوەشیان لەناودا بوو. بەهۆی ئەو ڕاستییەوە کە پەرلەمان هێشتا هەڵنەبژێررابوو مەجلیسی یاسادانان لە ئارادا نەبوو، حوکمی سەرەک کۆمار، قانوون بوو؛ بەڵام هەموو کاروباری قەزا لەلایەن دیوانی عالی و وەزارەتی دادپەروەرییەوە بەڕێوە دەبرا. کاربەدەستان دەستیان کرد بە دامەزراندنی دامو دەزگایەکی ئیداری بۆ کۆمار› [٣٧].

٣٧. سەرچاوەی پێشوو. ل ٣٩٢-٣٩١

دێموکراسی لە ویژمانی سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا

د.ئازاد محەممەدیانی

پێشەکی

ئەگەر لە سەرەتای دامەزرانەوە تا هەنووکە چاوێک بە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا بگێڕین، دەردەکەوێ وێڕای ئەوەیکە حیزبێکی نەتەوەییە و پێداگرە لەسەر شوناسی نەتەوەیی و حەولی بۆ وەدستهێنانی مافەکانی وەک گەلێکی جیاواز لە قەوارەی ئێراندا داوە، بەردەوام لەسەر یەک شتی دیکەش پێداگرە و یەک لە گرینگترین چەمکەکانی گوتاریی ئەوی پێک هێناوە، واتە دێموکراسی. وێڕای ئەو گۆڕانکارییانەی کە لە قۆناغە جیاوازەکان و بەپێی پێداویستیی سەردەم بەسەر گوتاری ئەو حیزبەدا دێ بەڵام بەردەوام ئەم واتایە وەک چەمکێکی گرینگ بوونی هەیە و حیزبی دێموکرات چارەنووسی گەیشتن بە مافە نەتەوەیەکانی خۆی گرێ داوەتەوە بە چەمکی دێموکراسییەوە و هەرگیز لەم چوارچێوە مەبناییە کە دامەزرێنەرانی ئەو حیزبە بۆیان کێشاوەتەوە لای نەداوە.

ناسیۆنالیزمی کورد کە بنەمای گوتاری نەتەوەیی و حیزبی دێموکراتە لە ڕاستیدا دژکردەوەییە و لە بەرامبەر ناسیۆنالیزم و گوتاری دوژمنەکەیدا هەم شکڵی گرتوە

هـەم گۆڕانـکاری بەسـەردا هاتـوە، دێموکراسـیش وەک واتایـەک لەنێـو ئـەم وێژمانـەدا لـە تەعامـول لەگـەڵ چەمکـی ناسـیونالیزمدا مانـای پەیـدا کـردوە و خـۆی لـە گوتـاری حیزبـی دێموکراتـدا دیتۆتـەوە. ئـەم وتـارە دەیهـەوێ بـە لەبەرچـاو گرتنـی ئـەو بنەمایـە لـە چەنـد قۆناغـی جیـاوازی حیزبـی دێموکـرات ورد بێتـەوە و دیمۆکراسـی و شـیوەی جەمگەبەندیەکـەی لـە گـەڵ چەمکەکانـی دیکـەی گوتـاری سیاسـی ئـەو حیزبـە لێـک بداتـەوە. ئـەم وتـارە بـە شـێوەی "لێکدانـەوەی وێژمـان" (Discourse Analysis)، گوتـاری حیزبـی دێموکـرات و گۆڕانکارییەکانـی لـە پێوەنـدی لەگـەڵ چەمکـی دێموکراسـیدا دێنێتـە بـەر بـاس.

دامەزرانی حیزبی دێموکرات و یەکەم وێژمانی سیاسی؛ وێژمانی شوناسخوازانە

حیزبـی دێموکـرات ئەگەرچـی بنەمـا فیکرییەکانـی لە دوو حیزبـی "ئـازادی" و "کۆمەڵەی ژ ک "ەوە دێ کـە لـە دژایەتـی لەگـەڵ سیاسـەتی دژی کـوردی ڕەزاخـان و ناسـیۆنالیزمی پەهلـەوی سـاز بـوون، سیاسـەتێک کـە ئەوێتریەکـەی جیاوازییـە نەتەوەیـی، زمانـی و کولتووریەکانـی ئێران بـوون، بـەڵام جگەلـە ئەوانـە دامەزرانـی حیزبـی دێموکـرات لە سـاڵی ١٣٢٤دا لێکەوتـەی دۆخێکـی تایبەتـە کـە لـە ئێرانـی پـاش تەبعیـدی ڕەزاشـادا سـاز دەبـێ، واتـە کەشـی کـراوەی سیاسـیی ئێـران دوای خەرمانانـی ١٣٢٠، کـە نەتەنیـا دەبێتـە هـۆی پێـک هاتـن و ئاشـکرا بوونـی ئـەو حیزبـە بەڵکـوو حیزبـی دیکـەش لـە ئێـران سـاز دەبـن و کەشـێکی جیـاوازی سیاسـی بـە سـەر ئێراندا زاڵ دەبـێ، لـە ڕاسـتیدا ئـەم کەشـە جیـاوازە دەبێتـە هـۆی ئەوەیکـە حیزبـی دێموکـرات بێجگەلـە مافـی نەتەوایەتـی بیـر لـە شـتێکی دیکـەش بکاتـەوە کـە ئەویـش دێموکراسـی یـا حکوومەتـی دێموکراتیکـە لـە ئێراندا. "شـا لـە ڕێـی زەروورێکردنـی زمانـی فارسـی وەک زمانـی تایبەتـی لـە کاروبـاری حکوومەتـی و سـەپاندنی ئـەو بـە سـەر هەمـوو بڵاوقـۆک و کتێبەکانـدا، بـە کـردەوە دەیویسـت پیـش بـە گەشـەی شوناسـی کـوردی بگـرێ و تەنانـەت بیشـیکوژێنێتەرە" (انتصـار، ١٣٩٠، ٦١). هـەر ئـەوە دەبێتـە هـۆی ئەوەیکـە حیزبـی دێموکـرات بـۆ سـەلماندنی مافـی

نەتەوایەتی خۆی لە چوارچێوەی ناسیونالیزمی کوردیدا حەول بدا پیناسەی خۆی وەک نەتەوەیکی جیاواز لە ڕێی جیاوازیی زمانی و جەختکردن لەسەر زمانی کوردی بسەلمێنێ. "لە کاتێکدا بەشی هەرەزۆری کارەکانی ڕەزاشا لەپێناو هاوشێوەکردنی کولتووری، کەمکردنەوەی جیاوازییەکان، مەحووکردنەوەی وردە فەرهەنگەکان، بە چۆکداهێنان و سەرکوتی ئەو پێکهاتە جیاوازەکان بوو لە ڕێی وێژمانی ناسیونالیستی کەوناراخوازەوە بە ئامانجی پێکهێنانی دەوڵەت-نەتەوەی ئێرانی، حیزبی دێموکرات لە بەیاننامەی پێکهاتنی خۆیدا پێداگری لەسەر مافی خودموختاری لە چوارچێوەی سنووورەکانی ئێران، پێکهێنانی ئەنجومەنە ویلایەتیەکان لەسەر بنەمای یاسای بنەڕەتی و مافی خوێندن بە زمانی دایکی (کوردی) دەکرد".(ایگلتۆن، ١٣٦١، ١٠٣)

ئەو دۆخە دەبێتە هۆی ئەوەیکە لە یەکەم قۆناغی گوتاری سیاسیی حیزبی دێموکراتدا، زمانی کوردی ببێتە دالی ناوەندیی ئەم گوتارە. ئەگەر چاوێک بە بەڵگەنامە و وتار و قسەکانی ئەو سەردەمدا بخشێنین دەردەکەوێ کە زمانی کوردی چ بایەخێکی هەیە و هەموو چەمکەکانی دیکەی وەک خودموختاری، دێموکراسی و ... لە پێوەندی لەگەڵ زمانی کوردیدا وەک دالی ناوەندی ئەم گوتارە مانا وەردەگرن، کە هەڵبەتە ئەوە باسی ئێمە نیە و پیشتر لە وتارێکی جیاوازدا باسی ئەو بابەتەم کردوە، بەڵام دێموکراسی ئەگەرچی دالی ناوەندیی گوتاری سیاسی حیزبی دێموکرات لەم قۆناغەدا نیە بەڵام ئەوەندەی گرینگی هەیە کە هەر لە یەکەم دێڕەکانی ئاگاداری دامەزراندی حیزبی دێموکرات لە ٢٥ی گەلاوێژدا چەند جار دێموکراسی دووپات دەبێتەوە و ئاماژە بە وڵاتانی دێموکرات و دێموکراسی دەکرێ. لە مەرامنامەی حیزبی دێموکرات کە هەر ئەودەم دێتە دەرێ لە چەند شوێندا بەم چەشنە ئاماژە بە دێموکراسی دەکرێ؛

- لە فەسلی دووهەم بەندی ٤دا دەگوترێ؛ "لە مەڵبەندی کوردستان دەبێ لەسەر ئەساسی دێموکراسیدا سوودی کۆمەڵانی خەڵک لە بەرچاو بگیرێ دەبێ بەبێ لە بەرچاو گرتنی جیاوازیی نەتەوایەتی و قەومیەت و مەزهەب حقوقی بەرامبەریان پێ

بدرێت بۆ هەڵبژاردنی نوێنەر بۆ مەجلیسی شوڕای میللی. (حیسامی، ٢٠١٨، ١٢٤)

بەندی٥؛ ئامانجی حیزب بریتییە لە پەرەپێدانی دێموکراسی و لەسەر ئەساسی ئەمە بۆ بەختەوەری بەشەریەت تیدەکۆشێ. (همان)

لە فەسڵی سێهەمدا بەم شێوەیە بنەمای دێموکراتیکی بیری حیزب دادەڕێژدرێ؛

بەندی٢١؛ ئەبێ لە تەواوی کاروباری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیدا ژنانیش وەک پیاوان خاوەنی حقووقی بەرامبەر بن. (همان، ١٢٦)

بەندی ٢٢؛ مافی کەمایەتییە نەتەوایەتییەکان کە لە کوردستان دەژین (ئازەربایجانی، ئەرمەنی و ئاسووری) بە تەواوەتی ئەبێ لەبەرچاو بگیرێت. (همان)

حیزبی دێموکرات لە یەکەم قۆناغی ژیانی سیاسیدا کە بەردی بناغەی حیزبێکی نەتەوەیی دادەڕێژێ لە سەر دوو لایەنی دێموکراسی سووڕە، یەکەم سەقامگیریی دێموکراسی لە ئێراندا و دووهەم دێموکراسی لە کوردستانی خودموختاردا کە ئەو حیزبە حەول بۆ دەستەبەربوونی دەدات. کەواتە دێموکراسی لەم گوتارەدا دالی جیگیرە و لە پێوەندی لەگەڵ دالی ناوەندی زمانی کوردی، باقی دالە خزەکانی ئەو گوتارە مانا پەیدا دەکات.

نموودارى یەکەم؛ وێژمانی شوناسخوازانە

٢. وێژمانی بەشداریخوازانە

دوای هەرەسهێنانی کۆماری کوردستان و لە سێدارەدانی پێشەوا و ڕێبەرانی دیکەی حیزبی دێموکرات و کۆمار، کەشێکی ئەمنیەتی و پۆلیسی بە سەر کوردستاندا زاڵ بوو، تەنانەت بۆ مەجلیسی شازدەیەمی شوڕای میللی کە ساڵ ١٣٢٨ دەستی بە کار کرد، مەهابادی پایتەختی کۆمار نەیتوانی نوێنەر بنێرێ، بەڵام بەپێچەوانەوە لە ناوەندی ئێران، دۆخێکی سیاسی تایبەت لە ئارادا بوو، فەزایەکی کراوەی سیاسی کە ببووە هۆی پێکهاتنی کۆمەڵێک حیزبی سیاسی کە لە مێژووی ئێراندا کەم وێنە بوو. «دوای ڕەزاشا لە ناوەند، جموجۆڵی کۆمەڵگە بووە هۆی ئەوەیکە دەرفەتێکی هەستیار وە دەست ڕێبەرایەتیی ناسیۆنالیزمی لیبرال بکەوێ» (کاتم، ١٣٨٣، ٣٣٠). ئەم جۆرە لە ناسیۆنالیزم کە بەشداریی مەدەنیی هەموو پێکهاتەکانی ئێرانی لە چوارچێوەی یاسای بنەڕەتیی مەشروتەوە خستبووە نێو بەرنامەکانی خۆیەوە، حەولی دەدا لە ڕێی مەجلیسی شوڕای میللی و هەڵبژاردنی ئازادانەی نوێنەرانی ئەم مەجلیسە، گۆڤار و ڕۆژنامەی ئازاد و پەرەدان بە نیزامی حیزبی بە چالاکیی هێندێک حیزبی وەک؛ حیزبی ئێران، حیزبی تودە، حیزبی زەحمەتکێشان، هێزی سێهەم، حیزبی پان ئێرانیست و جیبهەی میللی، قەوارەی دەسەڵاتێکی سیاسی بەشداریخواز بە خۆیەوە بگرێ و ڕووکارێکی تایبەت بەم قۆناغەی مێژووی ئێران بدا. ئەم بارودۆخە توانیبووی کار بکاتە سەر کوردستانیش.

وێڕای ئەوەیکە موسەدیق دژی لایحەکەی ڕەزمئارا بۆ پێکهێنانی ئەنجومەنەکانی ئەیالەتی و ویلایەتی بوو و نەیهێشت لە مەجلیسی شازدەدا پەسەند بکرێ، بەڵام کورد هەرگیز دەستی لە پشتیوانیی موسەدیق لە هیچ قۆناغێکدا هەڵنەگرت، هۆکارەکەشی ئەوە بوو کە؛ "دەوڵەتی موسەدیق نوختەگۆڕانێک بوو لە سیاسەتی ئێراندا. چونکە ئەو حکوومەتە لەگەڵ هەموو حکومەتەکانی پێشوو جیاوازییەکی ئەساسیی هەبوو. حکوومەتێک بوو کە بە پشتیوانیی خەڵک و بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەیەکی زۆر گرینگ وەک میللیکردنی نەوت هاتبووە سەر کار و سیاسەتێکی میللی بەڕێوە

دەبرد." (قاسملوو، ١٣٨١، ١٦٧) و "جۆری ناسیۆنالیزم و ئامانج و ڕوانگە دێموکراتیک و لیبڕالییەکەی موسەدیق و شێوەی حکوومەتکردنەکەی بە سەر خەڵکدا کە لە ڕێی هەڵبژاردنەوە بوو، جموجۆڵ و حەزی خستبوە نێو ڕووناکبیرانی کوردەوە" (انتصار، ١٣٩٠، ٥٨). گرینگترین نموونەکانی بەشداریی کورد لە پرۆسەی سیاسی ئێران و پشتیوانی لە موسەدیق لەو سەردەمدا؛ یەکەم؛ بەشداری لە ڕاپرسی بۆ پشتیوانی لە موسەدیق بوو بە جۆرێک کە "لە مەهاباد لەنێو پێنج هەزار دەنگدا تەنیا دوو دەنگ بۆ لایەنگری سەڵتەنەت کەوتبووە سندووقەوە"(مک داوال، ١٣٨٠، ٤٢٨) لە بانەش تەنیا دوو دەنگی هاوشێوە هەبوو. دووهەم؛ بەشداری لە هەڵبژاردنی مەجلیسی هەڤدەیەمدا بوو، "ئەوە یەکەم هەڵبژاردن دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان بوو، کە هێندێک پاڵێوراو لە لایەن حیزبی دێموکراتەوە بەشداری ئەم هەڵبژاردنە بوون، [ئەم هەڵبژردنە] لە سەرەتاکانی ١٩٥٢دا بەڕێوە چوو، کە نوێنەرانی ئەم حیزبە بۆ وە دەستهێنانی زۆرینەی دەنگەکان بە ئاسانی سەرکەوتن" (انتصار، همان، ٥٩).

ناسیۆنالیزمی لیبرالیی محەممەد موسەدیق کە بەشداریی کۆمەڵانی خەڵکی وەک بنەمای دەسەڵاتداری خۆی دیاری کردبوو، توانی حیزبی دێموکرات و کورد تووشی وەرسووڕانی گوتاری بکات، گوتارێک کە لە سالّەکانی دوای ڕووخانی کۆمار، بە هۆی فەزای پۆلیسی کوردستان خەریک بوو بەرەو جۆرێک ناسیۆنالیزمی ڕادیکاڵ دەڕۆی. حیزبی دێموکرات بە لەبەرچاو گرتنی ئەو دۆخەی ئێرانی تێدایە و ئەو فەزایەی کە سیاسەتی موسەدیق بۆ حیزبە سیاسیەکانی خولّقاندوە خۆی لەگەڵ دۆخی هەنووکە لە باری گوتارییەوە هاوڕا دەکا و بەشداری لە پرۆسەی سیاسی ئێراندا دەبێتە پلانی ئەو حیزبە بۆ چالاکیی سیاسی لە بەستێنی ئەو دۆخە تازەیەی کە دەولّەتی میلی-لیبڕاڵی خولّقاندبووی، ئەو وەرچەرخانە لە گوتاری سیاسی حیزبی دێموکراتدا بەرەو پیری دێموکراسی چوون بوو، دێموکراسییەکی لیبڕاڵ کە گرتنگترین ڕەهەندی ئەو مەدەنیبوونی ناسیۆنالیزمەکەی بوو بە پێچەوانەی ناسیۆنالیزمی بەرچاوتەنگی ڕەزاخانی، لەم ناسیۆنالیزمەدا حەول دەدرا پێکهاتەکانی جیاوازەکانی ئێران وەک

خۆیان ئیزنی بەشداریپیان لە پڕۆسەی سیاسیدا پێ بدرێ، بۆیە حیزبی دێموکرات نە تەنیا بیر لە بایکۆت یا دوورەپەرێزبوون ناکاتەوە بەڵکوو بە ئامانجی دەستەبەر بوونی دێموکراسی لە ڕێی خەباتی پارلەمانی و چالاکی حیزبییەوە بەشداری لە هەڵبژاردنەکاندا دەکات و تەنانەت لەگەڵ حیزبی تووده‌ش دەبێتە هاوکار، هاوکارییەک کە دواتریش درێژەی دەبێ و کاریگەریی زۆری لە سەر ڕەوتەکانی نێو خودی حیزبی دێموکرات دادەنێ. لەم قۆناغەدا بەشداری لە پڕۆسەی سیاسی ئێراندا وەک دالی ناوەندی و بنەمای گەیشتن بە دێموکراسی لە گوتاری حیزبدا جێگیر دەبێ و باقی دالە ناجێگیرەکانی وەک خودموختاری، زمانی کوردی و ئازادی لە پیوەندی لەگەڵ ئەم چەمکەدا مانا پەیدا دەکەن. کەواتە ئەگەر لە قۆناغی سەرەتاییدا زمانی کوردی وەک هێمای شوناس خوازی ئەو سەردەمە دالی ناوەندی بوو لەم قۆناغەدا بەشداری لە پڕۆسەی سیاسیدا ناوەندێتی ئەم گوتارەی بە ئەستۆوەیە.

نموودارى ژمارە دوو؛ ویژمانی بەشداریخوازانە

٣. وێژمانی شوناس‌خوازانەی بەشداری‌ویست

پاش کودەتای ٢٨ی گەلاوێژ، ئێران دەکەوێتەوە دەورێکی دیکەی ئیستبداد و دیکتاتۆری و هەموو چەشنە چالاکییەکی سیاسی و حیزبی کۆ دەکرێتەوە، لەو سەردەمەدایە حیزبی دێموکراتیش تووشی قەیرانی ڕێبەرایەتی دەبێ و دیسان بەشێکی زۆر لە ئەندامانی دەکەونە زیندان یا ئاوارەی ئەوديو دەبن، تا ساڵەکانی ١٣٤٦-١٣٤٨ کە خەباتی چەکداری ڕادەگەیەندرێ جموجۆڵێکی ئەوتۆ لە حیزبی دێموکرات لە نێوخۆ نابیندرێ، لە ڕاستیدا خەباتی چەکداری وەرچەرخانێکی گەورەی گوتاری بوو کە لە حیزبی دێموکراتدا ڕووی دا، حیزبێک کە خەونی بە بەشداری لە پرۆسەی سیاسیی ئێرانەوە دەدی ئێستا دەستی بۆ چەک بردوە و خەباتی چریکیی هەڵبژاردوە بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانی، کە ئەم وەرچەرخانە لە ڕاستیدا لێکەوتە و دژکردەوە بە ئەو سەرکوت و زەبروزەنگە بوو کە دەسەڵاتی پەهلەوی بە سەر ئێران و کوردستانیدا زاڵ کردبوو، لەم قۆناغەدا دێموکراسی نابێتە کەڵکەڵەی گوتاری سیاسیی حیزبی دێموکرات، ئەم قۆناغە دەتوانێ وەک دابڕانێکی گوتاری لە گوتاری سەرەکیی حیزبی دێموکرات پێناسە بکرێ، چون هەروەک دیتمان و لە درێژەشدا دەبیندرێ هەرگیز دێموکراسی وەک چەمکێکی گرینگ لە گوتاری سیاسیی حیزبدا لە بایەخ ناکەوێ و تەنانەت دواتریش کە شەڕی چەکداری دەیەی شەست ڕووەدا دێموکراسی یەک لە چەمکە گرینگەکانی وێژمانەکەیەتی، هەلبەت تەنیا گۆرانکاری لەم گوتارەدا پەراوێز خستنی دێموکراسی نیە بەڵکوو هێندێک بابەتی دیکەش گۆڕانیان بەسەردا دێ، کە لێرەدا پیویست نیە ئاماژەیان پێ بکەم، پێشتر لە وتارێکی دیکەدا باسم کردوە. بە مەبەستی کورتکردنەوەی وتارەکە خۆ لە لێکدانەوەی ئەم سەردەمەوە و تایبەتمەندیە گوتارییەکانی دەپارێزم و دێمە سەر باسی قۆناغی پێش شۆڕشی گەلانی ئێران، سەردەمیک کە حیزبی دێموکرات دەبێتە گوتاری هێژمۆنیی کوردستان و دواتر لە چوارچێوەی ئەم گوتارەدا خەباتی ئاشکرای خۆی ڕادەگەیەنێ.

دوای شکستی کومیتەی ئینقلابیی حیزبی دێموکرات لە شەڕی چریکی دژ بە

ڕێژیمی پاشایەتی پەهلەوی کە ئەم کومیتەیە ڕووخاندنەکەی کردبووە ئامانجی سەرەکیی خۆی، حیزبی دێموکرات وێڕای وەرچەرخانێکی گوتاری، حەولی ڕێکخستنەوەی خۆی دەدا و هێندێک پلانی دێموکراتیک کە پەسندی حیزبی سەردەمی کۆماری کوردستان بوو دەخاتەوە نێو گوتارە سیاسییەکەیەوە، لە ڕاستیدا شکستی بزووتنەوەی چریکی و پێشوازینەکردنی جەماوەر لەم جۆرەی خەبات لەو قۆناغەدا – بە پێچەوانەی قۆناغەکانی دواتر واتە لە ساڵەکانی یەکەمی هاتنە سەر کاری کۆماری ئیسلامیدا خەباتی چەکداری پێشوازییەکی مەزنی جەماوەری لێ دەکرێ– هۆکاری سەرەکیی هەڵبژاردنی دروشم و شێوازێکی نوێ لە لایەن حیزبی دێموکراتەوە بوو. "کەواتە لە ساڵی ١٣٥٠ەوە، دروشمی دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان وەرگیرا، هەڵبژاردنی وەها دروشمێک حەول بوو بۆ قەوارە بەخشین بە داواکارییەکانی کورد لە چوارچێوەیەکی گونجاودا بۆ ئێرانییەکان وکۆمەڵگەی نێونەتەوەیی" (ڕومانو، ١٣٨٨، ١١٠) ئەگەرچی خەبات دژ بە حکوومەتی پەهلەوی وەک گوتاری دژبەری گوتاری سیاسیی حیزبی دێموکرات، قەوارەبەندی گوتاریی ئەم گوتارە پێک دێنێ، بەڵام هەرگیز وەک قۆناغی پێشوو شەڕی چریکی بەشێک لە ڕەفتاری سیاسی ئەم حیزبەی پێک نەدەهێنا، لە ڕاستیدا لەم قۆناغەدا گوتاری سیاسی حیزب فۆرمێکی واقعبینانە و نێوانگیرتر بە خۆیەوە دەگرێ و خۆی لە چوارچێوەیەکدا جومگەبەندی دەکا کە هەم کەشی دژایەتی ڕابگرێ و هەم سەرنجێکی تایبەت دەداتە ئیمکانی وەرگرتنی کۆمەڵایەتی و ڕێک خستنیان لەم چوارچێوە گوتارییەدا. بە شێوەیەک کە ئەم گوتارە بە ڕاکێشانی سەرنجی ژمارەیەکی زۆر لە جەماوەر، بەرەوپیری شۆڕشی گەلانی ئێران لە ٥٧دا دەڕوا و بە وروژاندنی بابەتی سەرنجڕاکێشتر لە سەر بنەمای داواکارییەکانی کۆمەڵگەی کوردی، بەشێکی زۆری خەڵک لەگەڵ خۆی هاوڕێ دەکا، بە چەشنێک کە پاش سەرکەوتنی شۆڕش، دەبێتە گەورەترین حیزبی سیاسی کوردستان و تەنانەت ناوچە نەتەوەییەکانی ئێران، بە پێگەیەکی مەزنی کۆمەڵایەتییەوە.

حیزبی دێموکرات لەو سالّانەدا ببووە سێحەبی ڕێبەرایەتییەکی جیاواز کە وێڕای ئەوەیکە دەرکێکی دروستی لە دۆخی سیاسیی ئێران هەبوو، گەڕانەوەی بۆ دروشمە سەرەکییەکانی کۆماری کوردستان کە خودموختاری بۆ کوردستان و دێموکراسی بۆ ئێران بوو کردبووە نەخشەڕێگای خۆی، ئەوە لە کاتێکدا بوو کە ئەزموونی سالّەکانی بەشداری لە پرۆسەی سیاسیی ئێران لە دەورەی مەسەدیقدا، هاوکاری لەگەلّ حیزبی تودە و شەڕی چریکیشی هەبوو. کەواتە دەبوو گوتارێکی سیاسی نوێنەرایەتی بکا کە لە لایەکەوە ئیمکانی باسکردن لە چوارچێوەی ئێرانیدا هەبێت، لە لایەکی دیکەوە ئیمکانی ڕاکێشانی سەرنجی کۆمەلّانی کوردستانی هەبێ و هەروەها ئیمکانی ئەوەشی هەبێ کە شوناسی کوردی کە بە هۆی گەشەی ناهاوسەنگ پڕ ڕەنگتر ببوو وەک چەمکێکی گرینگی ئەم گوتارە جومگەبەندی بکا. ئەوە لە کاتێکدا بوو کە حیزبی دێموکرات وەک تاکە هێزی سیاسیی کورد، دوای کۆنگرەی سێهەمی خۆی ئەو دروشمانەی بۆخۆی هەلّبژارد کە بەستێنەکانی گەیشتن بە دۆخی شۆڕشگێڕانەی خۆش دەکرد و پتر لە هەر قۆناغێکی دیکە چارەنووسی خۆی بە چارەنووسی گشتیی کۆمەلّانی ئێرانەوە گرێ دابۆوە. کەواتە لەو سەردەمەدا، گوتاری سیاسیی حیزبی دێموکرات پێویست بوو هەم جەخت بکاتە سەر ئامانجەکانی کۆماری کوردستان و گوتارە شوناسخوازانەکەی، هەم ئەوەیکە وەک سەردەمی موسەدیق بیر لە هاوڕێیەتی لەگەلّ بزووتنەوەی سەراسەری ئێران بکاتەوە. جەختکردنەوەی دووبارە لەسەر دروشمی خودموختاری بۆ کوردستان و دێموکراسی بۆ ئێران، زیاد کردنی وشەی "ئێران" بە ناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان و گەڕانەوەی ئەندامانی ڕێبەرایەتی حیزب لە عێراق و ئوروپاوە بۆ ئێران و بلّاوبوونەوەیان بە شارەکانی کوردستان و تاراندا (حەسەنزادە، ١٣٨١، ٢٥٤ و ٢٧٨)، بەشێک لەو کردەوە گوتارییانە بوون کە هەوێنی گوتاری سیاسیی کوردیان لەو سەردەمەدا پێک دەهێنا .حیزبی دێموکرات لەم قۆناغەدا لە جاران زیاتر پێداگری لەسەر چەمکی دێموکراسی دەکا و بە شێوەیەکی فەرمی دێموکراسی بۆ ئێران و

خودموختاری بۆ کوردستان دەبێتە دروشمی سەرەکیی ئەو حیزبە، بە شیوەیەک کە تا دواتریش وەک دروشمی سەرەکی دەمێنێتەوە. دیارە لەم قۆناغەدا کوردایەتی دالی ناوەندی و جێگیرە و دالەکانی وەک خودموختاری بۆ کوردستان، دێموکراسی بۆ ئێران، ڕووخانی پاشایەتی و بەشداریی سەراسەری لە شۆڕشدا دالی خزن کە لە پیوەندی لەگەڵ چەمکی کوردایەتی مانا پەیدا دەکەن و لەو چوارچێوە گوتارییەی کە کوردایەتی وەک شوناسی وەخۆئاگای کورد مانا دەبەخشێ بە واتاکانی دیکەی ئەو گوتارەی کە لە حاڵی کاملّبوونداید وەک گوتاری هێژمۆنی کوردستان. لەم قۆناغەدا حیزبی دێموکرات هەر وەک باس کرا ئەو گۆڕانکاریانەی لە گوتاری خۆیدا پێک هێنا تا بتوانێ بەشداری لە شۆڕشی سەراسەری ئێراندا بکا بە مەبەستی چەسپاندنی دێموکراسی و خودموختاری بۆ کوردستان.

نموودارى ژمارە سێ؛ وێژمانی شوناسخوازانەی بەشداریویست

٤. وێژمانی ناسیۆنالیستیی مەسلّەحەخوازانە:

هاوکات لەگەڵ سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران و چالاکی ئازادانەی حیزبی دێموکرات و پیشوازیی بەرچاوی کۆمەڵانی خەڵک لەو حیزبە، کە ئەزموونی کۆماری کوردستانی هەیە و ئێستا سێحەب ڕێبەرایەتییەکی پێشکەوتوو، سەردەمیانە و کاریزمایە، هاوڕێ لەگەڵ جەختی حیزبی دێموکرات لەسەر مافی نەتەوایەتی گەلی کورد وەک کەڵکەڵەی سەرەکیی ئەم گەلە لە سەردەمی پاشایەتیدا، ئەو تواناییەی بە حیزبی دێموکرات بەخشی کە لە بەرامبەر کۆمەڵە و مەکتەبی قورعان و بەشێکی دیکە لە ڕێکخراوە سەراسەرییەکان کە لە کوردستان چالاک بوون وەک: حیزبی تووده، چریکەهای فدایی خلق و سازمانی مجاهدین و تەنانەت لایەنگرانی ئایەتوالله خومەینی، ببێتە حیزبی هێژمۆنیی کوردستان. وێڕای سەرکەوتنی شۆڕش و کۆنترۆڵی کوردستان لە لایەن حیزبی دێموکرات و ڕێکخراوە کوردستانییەکانی دیکە کە سێحەب هێزی چەکداری ببوون، گوتاری سیاسیی حیزبی دێموکرات بە ناوەندێتیی "چەمکی خودموختاری" شکڵ دەگرێ، ڕێبەریی حیزبی دێموکرات لە بارەی خودموختاری بۆ کوردستان و دێموکراسی بۆ ئێران کە هاوکات لەگەڵ خودموختاری یەک لە دالە گرینگەکانی ئەم وێژمانەی پێک دێنا دەڵێ: "بە بڕوای ئێمە بەشی زۆری چوار پارێزگای ئیلام، کرماشان، کوردستان و ئازەربایجانی ڕۆژئاوا کوردستانە، ئێمە دەمانەوێ ئەم چوار پارێزگایە ناوچەی خودموختاری کوردستان بن و ویستەکانی خۆمان لەم ناوچەیەدا سەقامگیر بکەین" (کوچرا، ٢٠٠٠، ٣١١). لە سەرەتاکانی سەرکەوتنی شۆڕشەوە قاسملوو هەموو حەولی خۆی بۆ ڕوون کردنەوەی واتای خودموختاری لە کۆڕ و کۆبوونەوە سیاسی و گشتییەکاندا، لە وتوویژ، سوخەنڕانی و چاوپێکەوتنەکانیدا دەدا. "لە چاوپێکەوتنی هەیئەتی نوێنەرایەتی حیزبی دێموکرات لەگەڵ مێهدی بازەرگان دوکتور قاسملوو بە تەسەلی چەمکی خودموختاری شی کردەوە." (کیهان، ١٣٥٨، ١٥ فروردین). "قاسملوو لە کۆبوونەوەی ڕێبەرانی حیزبی دێموکرات و کوردەکانی دانیشتووی تاران و هێندێک لە ڕێکخراوە و سازمانە

سیاسیەکان، گوتی: حیزبی دێموکرات ئێران بۆ خودموختاری کوردستان خەبات دەکا... خودموختاری ویستێکە کە لە چوارچێوەی ئێران، ئێرانی دێموکراتیکدا ئیمکانی پێکهاتنی هەیە" (اطلاعات، ١٣٥٨، ١٦ فروردین) هەروەک دیترا خودموختاری بۆ حیزبی دێموکرات ببووە ناوەندی هەموو چالاکی و حەولەکانی لە بەستێنی سیاسەتی ئێراندا، بەڵام ئەم چەمکە بەردەوام لەگەڵ دروشمی ئیستراتیژیکی دێموکراسی بۆ ئێران دەهاتە بەر باس. چەمکێک کە گرینگترین دالی وێژمانی ئەم گوتارەی لە هاوڕێیەتی لەگەڵ دالی ناوەندی خودموختاریدا پیک دەهێنا. قاسملوو بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی دێموکراسی وەک خاڵی گەڕەنتیی خودموختاری دەڵێ؛ "ئێمە بەو هۆیە دیموکڕاسیمان خستۆتە پێش دروشمی سەرەکی حیزبەکەمان، چون پێوەندیی بە ئێرانەوە هەیە کە لە کوردستان گشتگیرتر و هەمەلایەنەترە، بەو باوەڕەش گەیشتووین کە بێ دێموکراسیی ڕاستەقینە، تەنانەت ئەگەر ئێمە خودموختاریش بەدەست بێنین، ئەم خودموختارییە هیچ گەڕەنتیەکی نیە... ئێمە لایەنگری ئەوەین کە خەڵک بە شێوەیەکی گشتی لە دێموکراسیدا بژین، هەموو ئازادیە دێموکراتیکەکان لە ئێراندا سەقامگیر بن و ڕێژیمێکی پلۆڕالیستی چەند حیزبی بوونی هەبێ." (قاسملوو، بی تا، ٢٥٨) هەروەها لە شوێنێکی دیکەدا دەڵێ؛ "بێ هەبوونی دێموکراسی لە ولاّتدا، ساز کردنی ولاّتێکی فێدێراتیو و پاراستنی مافی نەتەوەیی کوردان ناومکینە." (کیهان، ١٣٥٧، ٢٦ اسفند). بەڵام گوتاری سیاسیی حیزبی دێموکرات لەو سەردەمەدا وەک گوتاری زاڵی سیاسی کوردستان هێندێک چەمکی دیکەی وەک سڕینەوەی ستەمی چینایەتی و جەخت کردن لە سەر زمانی کوردی لە خۆ گرتبوو کە لێرەدا خۆ لە باسکردنی ئەو چەمکانە دەپارێزم. ئەگەر دێموکراسی لە قۆناغەکانی دیکەی وێژمانی سیاسی حیزبی دێموکراتدا وەک چەمک یا دالێکی گوفتمانی بوونی هەبوو، لەم دەورەیەدا ئیدی دێموکراسی بە هاوڕێیەتی لەگەڵ دالی ناوەندی خودموختاری گرینگترین چەمکە لە وێژمانی ئەو حیزبەدا و هەموو حەولەکانی لە پلەی یەکەمدا بۆ ڕوونکردنەوە و تێبینی ئەو چەمکانە چڕ دەکاتەوە و لە پلەی دووهەمدا خەباتی

بـۆ دەکات و دەیکاتـە هەوێنـی شۆڕشـی ناسیۆنالیسـتیی کـورد، شۆڕشـیک کـە ئیتـر نـوێ بۆتـەوە و کەلـک لـە هەمـوو کەرەسـەکانی خەباتی ئاشکرا و تێکۆشـانی حیزبی لـە بەسـتێنی ئێرانـی پـاش پاشـایەتی وەردەگـرێ.

ئەگەرچـی لـە وێژمانـی حیزبـی دێموکراتـدا هیـچ نیشـانەیەکی ئایینـی و مەزهەبـی نەدبیندرا کە لـە گوتـاری زاڵی ناوەندا نەخشـی سـەرەکیان دەگێڕا، بـەڵام بـە پێچەوانـەی هێندێـک لایەنـی مارکسیسـتی کـوردی و سـەراسـەری، هیـچ کردەوەیەکـی دژی ئایینـی لـە حیزبـی دێموکرات نابیندرێ، بەڵکـوو بـە شـێوەیەکی مەسـڵەحەتخوازانە حەولـی بـۆ هاوڕێیەتـی لەگـەڵ شۆڕشـی سـەراسـەری دەدا، بـە جۆرێـک کـە پێوەندی خـۆی لـە گـەڵ ناوەنـد هەرچەنـد بـە شـێوەیەکی ڕێژەیـی لـە کەمبوونـەوە بـوو ڕاگـرت و دامـەزراوە نوێیەکانـی ناوەندی بـە فەرمـی دەناسـی. هەڵبـەت بایکۆتـی ڕێفراندۆمـی خاکەلیـوەی ٥٨ لـە لایـەن حیزبـی دێموکراتـەوە هەوەڵیـن هەنـگاوی دەرکەوتنـی کێشـە سـەرەکییەکانی ئـەو حیزبـە بـوو لـە گـەڵ ڕێبەرایەتـی نوێـی تـاران کـە ئـەو کێشـەیەش دەگەڕێتـەوە بـۆ پارێـزگاری لـە دێموکراسـی و ڕێزدانـان بـۆ بەهـا دێموکراتیکەکان کـە حیـزب پێـی وابـوو ئـەو ڕێفراندۆمـە بـە دژی ئـەو بەهایانەیـە. بـەڵام بەشـداری حیزبـی دێموکرات لـە هەڵبژاردنـی "مەجلیسـی خوبـرەگان" و دەنگهێنانـەوەی قاسـملوو وەک نوێنـەری پارێـزگای ورمـێ، بەشـداری لـە هەڵبژاردنـی "مەجلیس شـورای میلـی" لـە زسـتانی ١٣٥٨دا، ناردنـی هەیئـەت لـە لایـەن حیزبـەوە بـۆ دانوسـتان لەگـەڵ بەنـی سـەدر، سـەرۆک کۆمـاری تـازە هەڵبژێـردراو و پێشکەشـکردنی گەڵاڵـەی شـەش مادەیـی و هێنانـی "تمامیت ارضـی" لـەو گەڵاڵەیـەدا، حـەول بـۆ بەشـداری لـە شـەڕدا هـاوڕێ لەگـەڵ ئەڕتەشـی دەسـەڵاتی نـوێ لـە ئەگـەری دانانـی حکوومـەت بـە مافەکانـی کـورد و هۆشـداری بـە سـەدام حوسـێن بـۆ ڕاگرتنـی شـەڕی دژ بـە ئێـران، ئـەو خاڵـە گرینگانـەن کـە سـەرەڕای شـەڕی سـێ مانگـەی هاویـن و پاییـزی ١٣٥٨، لـە نێـوان هێـزە سیاسـییەکانی کوردسـتان و دەسـەڵاتی نوێـدا، نیشـانەی مەسـڵەحەتخوازیی حیزبـی دێموکرات بـوون بـۆ چارەسـەری مەسـەلەی کـورد و هێمـای گشـتیی وێژمانـی سیاسـی ئـەو حیزبەیـە لـەو قۆناغـەدا. جۆرێـک لـە

مەسـڵەحەتخوازی کـە حیزبـی دێموکـرات بـە مەبەسـتی گەیشـتن بـە دوو ئامانجـی دێموکراسـی بـۆ ئێران و خودموختـاری بـۆ کوردسـتان دەیکـرد.

نموودارى ژمارە چوار؛ وێژمانى ناسیۆنالیستیى مەسڵەحەخوازانە

٥. وێژمانی ناسیۆنالیستیی ڕووخێنەرانە

سەراسـەری بوونـی شـەڕی نێـوان حکوومەتـی نـوێ و کوردسـتان و تەشـەنەی شـەڕی ئێران و عێراق بووە هـۆی ئەوەیکە گوتـاری سیاسـیی ناوەند تووشـی شـیفتێکی بنەڕەتـی بـێ، ئیسـلامی فەقاهەتـی بـوو بـە ئیسـلامی سیاسـی-شـیعی بـە پێداگری لەسـەر ناسـیۆنالیزمی مەزهەبی-فەرهەنگـی، بـە قەولـی جەلایی‌پـوور: "حکوومەتـی ئینقلابـی بـۆ بەربەرەکانـێ لەگـەڵ دژبەرانـی نێوخۆیـی و دوژمنانـی دەرەکـی پێویسـتی بـە ناسـیۆنالیزمێکی وروژێنـەر و کۆکـەرەوەی کۆمەڵگـە هەبـوو، بۆیـە دەسـەڵات دوای شـۆڕش، ئـاوری ناسـیۆنالیزم لەسـەر بنەمـای مەزهەبی خـۆش کـرد." (جلایی‌پور، ١٣٨٥، ٤٣). لـە ئاکامـدا هاتنەئـارای ئـەم ناسـیۆنالیزمی مەزهەبیـە بـووە هـۆی بەهێزتربوونـی ناسـیۆنالیزمی نەتەوەخوازانەی کورد. دیـارە ئـەم شـیفتە لـە ناوەند پێشـتر بـووە هـۆی دژکـردەوەی کۆمەڵـە و تەنانـەت مەکتەبـی قورئـان کـە نوێنەرایەتیـی وردە گوتـاری

مەزهەبیی کوردستانی دەکرد و زۆر لەگەڵ حکوومەتی نوێ هاوڕی بوو کە ئەویشی تووشی وەرسووڕانی گوتاری کرد و وای کرد ڕوو لە ناسیۆنالیزمی مەزهەبی لە سەر بنەمای فێقهیی سیاسیی ئەهلی سوننەت بکات. لە ڕاستیدا ئەم گۆڕانکارییە لە گوتاری ناوەنددا حیزبی دێموکراتی لە باری وێژمانییەوە درەنگتر تووشی دژکردەوە کرد، گوتاری حیزب هەر لە چوارچێوەی مەسڵەحەتخوازیدا دەسوڕاوە. بەڵام لە ساڵی ١٣٦٠دا دوو وەرسووڕانی گوتاری لەم وێژمانە مەسڵەحەتخوازانەیەدا ڕووی دا کە هیچ نیشانەیەکی مەسڵەحەتخوازی تێدا بەدی نەکرا و لە ڕاستیدا دەستپێکی شەڕێکی هەمەلایەنە لەسەر بنەمای کردەوە و تیۆری بوو.

یەکەم کردەوە، چوونە نێو "شورای ملی مقاومت برای استقلال و آزادی جمهوری دموکراتیک اسلامی" بوو کە لە لایەن بەنی سەدر و سازمانی مجاهدینی خەڵقەو لە دەرەوەی ئێران دامەزرابوو. ئەم کردەوەیە نیشانەی ئەوە بوو کە حیزبی دێموکرات حیزبێکی دژبەر بوو کە مەبەستی پێکهێنانی حکوومەتێکی نوێیە. دووهەم کردەوە بە کارهێنانی دروشمی "بڕووخێ ڕێژیمی دژی گەلی خومەینی" و خستنە نێو بەرنامەی حیزبەوە بوو، دروشمێک کە پێشتر ئەو حیزبەی کە لە لایەن حکوومەتەوە هەڵوەشاوە (منحلە) ڕاگەیاندرابوو کردە دوشمنی ڕاستەخۆی حکوومەت. (حەسەنزادە، ١٣٨١، ٤١٦و٤١٩)، دروشمی "دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان" ئێستاش لە دالە گوتارییەکانی ئەم قۆناغەی وێژمانی حیزبی دێموکراتدا بوونی هەبوو بەڵام ڕووخانی ڕژیمی نوێ بوو بە دالی ناوەندیی ئەو گوتارە و ڕێگای گەیشتن بە دێموکراسی و خودموختاری بە باوەڕی حیزبی دێموکرات ڕووخانی ئەو حکوومەتە بوو. ئەوە ئەگەرچی وەرسووڕانێکی گوتاری بوو کە لە ئاکامی کردەوەی دوژمنکارانەی حکوومەتی نوێ ڕووی دا و هەموو هیواکانی بۆ سازان لە گەڵ ئەو ڕێژیمە کە لە قۆناغی پێشتردا زۆری حەول بۆ درا سڕ دەکرد، بەڵام هەر وەک دەبینین وێرای شەڕی خوێناوی، حیزبی دێموکرات دەست لە دروشمی دێموکراسی بۆ ئێران هەڵناگرێ، ئێرانێک کە لە دوورترین

شۆڕشێکەوە جەماوەرێ بۆ سەرکوتی کوردستان هێنابوو. پێویستە ئاماژە بکرێ لەم قۆناغەدا بۆ یەکەم جار بە شێوەیەکی گشتی حیزبی دێموکرات خەباتی چەکداری وەک شێوەیەک لە خەبات بۆ وەدەستهێنانی مافە نەتەوایەتیەکانی هەڵدەبژێرێ.[1]

نموودارى ژمارە پێنج؛ ویژمانى ناسیۆنالیزمى ڕووخێنەرانە

لە ڕاستیدا ئەم قۆناغەی گوتاری حیزبی دێموکرات، بەرهەمی؛ بڕوامەند نەبوونی ڕێبەری نوێی ئێران بە خودموختاری کوردستان و پێداگری لە سەر واتای "امت" بە جێی نەتەوە یا هاووڵاتی، شەڕی ئێران و عێراق و زاڵبوونی بنەماژۆخوازەکان لە ناوەند، پێک نەهاتنی گوتاری هاوبەش لە کوردستان و کارشکێنی وردە ویژمانەکانی وەک کۆمەڵە و مەکتەبی قورعان، گەشەی ناسیۆنالیزمی مەزهەبی-فەرهەنگی لە ناوەند و دژکردەوەی ناسیۆنالیزمی نەتەوەخوازانەی کورد بوو. بەم چەشنە لەم قۆناغەدا

١. هەڵبەت پێشتر حیزبی دێموکرات ئەزموونی خەباتی چەکداری سالەکانی ١٣٤٦-١٣٤٨ی هەبووە بەڵام جیاوازیی ئەو قۆناغە ئەوەیە کە حیزب بە شێوەیەکی گشتی و بە کۆی ڕای گشتی بەو ڕەوتەدا دەڕوا، بەڵام ئەوکات کۆی حیزب لە سەر ئەو باوەڕە نەبو، وبەڵکو ئەوە بڕیارێ کۆمەڵێکی نێو حیزب بوو.

کوردستان بە تەواوی لە فەزای سیاسیی ئێراندا دەکەوێتە پەراوێزەوە. هەڵبەت لەم قۆناغە گوتاریەدا و لە ساڵەکانی دواتردا لە نێوان کۆماری ئیسلامی و دەستەیەک لە نوێنەرانی کۆماری ئیسلامی کە بە تێرۆریست دەرچوون دانوستان هاتە ئاراوە کە پێویستە لە بواری گوتاریەوە ئاماژەی پێ بکەم، دیارە ئەو دانووستانانە بە ئامانجی چارەسەری پرسی کورد بەڕێوەچون کە لە ڕوانگەی دوکتور قاسملوەوە وەک لایەنی دانووستانکار تەنیا بە پێدانی خودموختاری چارەسەر دەبوو. وەک لە دەقی قسەکانی ئەو دانووستانە دەردەکەوێ زۆرترین جەختی قاسملوو لە سەر خودموختاریە واتە دالی ناوەندی یەکەم قۆناغی گوتاری دوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلان، قاسملوو لە یەک لە دانیشتنەکانی لە گەڵ سەحراروودیدا دەڵێ: "ئێمە لە هەر حاڵێکدا ئامادەی دانووستان لە گەل تاران هەین بەڵام لە سەر بنەمای ویستی خودموختاری" (کوچرا، ٢٠٠٠، ٢٦١). لە شوێنێکی دیکەدا قاسملوو ڕوو لە هەیئەتی دانووستانکاری تاران دەڵێ: "ڕەنگە بڵێن حکوومەتەکەی ئێمە ئیسلامییە و خودموختاری لەگەڵ ئیسلام لە دژایەتی دایە. بەڵام لە مێژووی ئیسلامدا، خودموختاری لە قەوارەیەکی زۆر بەرینتر لەوەیکە ئێستا داوای دەکەین پێشینەی بووە. ویستی خودموختاری ئێمە لە چوارچێوەی ئێراندا داوا دەکرێ و ئێمە دەمانەوێ لە ئێراندا بمێنینەوە" (هەمان، ٢٦٣). ئەوەی لە دەقی ئەو دانیشتنانە دەردەکەوێ ڕێبەریی حیزبی دێموکرات تووشی جۆرێک تەعاروزی گوتاری هاتوە، وەک باسمان کرد لەم قۆناغەدا حیزبی دیموکرات ڕووخانی کۆماری ئیسلامی دەکاتە دروشمی سەرەکیی خۆی و پێداگرە لە سەر ئەوەیکە گەیشتن بە خودموختاری و دێموکراسی پێویستی بە ڕووخانی ئەو ڕێژیمە هەیە، بەڵام لەگەڵ هەمان ڕێژیم دەکەوێتە دانوستان و هیچ باسێکیش لە دێموکراسی لە ئارادا نیە و تەنانەت باسی نەبوونی ناکۆکی لە نێوان خودموختاری و ئیسلام یا باشترە بڵێین حکوومەتی ئیسلامیدا دەکات[٢].

٢. لام وایە ئەو حەولەی دوکتور قاسملوو دەگەڕێتەوە بۆ دۆخێک کە ئێران و حیزبەکەی تیی کەوتبوو، لە لایەکەوە نیگەرانی لە چارەنووسی حیزبی دوای شەڕ لە گەڵ عێراق هەبوو، لە لایەکی دیکەشەوە

٦. وێژمانی ناسیۆنالیستیی دێموکراسی تەوەری بەشداریخوازانە

دوای تێڕوڕی ڕێبەرانی حیزب و کۆتاییەکانی دەیەی شەست و نیوەی دەیەی حەفتا حیزبی دێموکرات سوور بوو لە سەر دروشمەکانی خۆی کە ڕووخانی کۆماری ئیسلامی گرینگترینی ئەو دروشمانە و دالی ناوەندی گوتارەکەی بوو، تا ئەوەیکە لە ناوەندی دەسەڵاتداریێتیی ئێران هیندێک گۆڕانکاری ڕووی دا، جەریانی ڕێفۆرمخوازی هاتە سەحنەی سیاسی ئێرانەوە. کۆمەڵگای مەدەنی، ئازادی بەیان و لەوان گرینگتر بەشداریی سیاسی هەموو جیاوازییەکانی ئێران لە چوارچێوەی ئێران بۆ هەموو ئێرانییەکان و بە مەبەستی گەشەی سیاسی بووە پلانی دەوڵەتی تازە بە دەسەڵات گەیشتووی ڕێفۆرمخوازی محەممەد خاتەمی و لەسەر ئەو بنەمایە گوتاری سیاسی ناوەند تووشی گۆڕانکاری مەزن هات. ئەم وەرچەرخانە بووە هۆی جموجۆڵ و گۆڕانکاریی بەرچاوی کۆمەڵایەتییش، کە کوردستانیشی گرتەوە.

ناسیۆنالیزمی مەدەنی گوتاری ڕێفۆرمخوازی کە جەختی لەسەر بەشداری، ئازادی ڕادەربڕین و کۆمەڵگەی مەدەنی دەکرد توانی بەستێنێکی گونجاوتر بۆ گەشەی کولتووری لە کوردستان بگونجێنێ. ناچمە نێو باسی ئەو گۆڕانکاری و دۆخەی ئێران پێیدا تێپەڕی بەڵام هەر ئەوەندە بەسە کە بڵێم ئەو دۆخە بووە هۆی وەرچەرخانێکی دیکە لە گوتاری سیاسی حیزبی دێموکراتدا. پێشتر باسم کردبوو کە ناسیۆنالیزمی کوردی ناسیۆنالیزمێکی دژکردەوەییە و بە تەبەعیەت لە گۆڕانکاری جۆری ناسیۆنالیزمی ناوەند، ناسیۆنالیزمی کوردیش و گوتارە سیاسیەکەی گۆڕانی بەسەردا هاتوە، وەک دیتمان ناسیۆنالیزمی فەرهەنگی-مەزهەبی لە دەورەی پێشدا لێکەوتەکەی ناسیۆنالیزمی ڕووخێنەری کورد بوو، ئێستاش لەم قۆناغەدا ناسیۆنالیزمی مەدەنی ڕێفۆرمخوازی بووە هۆی نیانتر بوونی گوتاری حیزبی

جیابوونەوەی ڕێبەرایەتیی شۆڕشگێر کاریگەریی لە سەر ئەو نیگەرانیەی زیاتر کردبوو، بۆیە لە دەلاقەیەک دەگەڕا تا بتوانێ پێش ئەوەیکە خەسارەتێک لەو بزووتنەوەیە بکەوێ کە ڕێبەرایەتیی دەکرد، چارەسەرێک بۆ مەسەلەی کورد بدۆزێتەوە.

دێموکرات بە نیسبەت ناوەند. ئەگەرچی هەروەک حیزبی دژبەری کۆماری ئیسلامی ماوە و دەستی لە ویستی خودموختاری هەڵنەگرت بەڵام ئەو دۆخە نوێیە وای کرد کە بە گۆڕانکاری گوتاری هەم دۆخێکی باشتر بۆ چالاکانی نێوخۆ بخوڵقێنێ هەمیش هیوادار بوو وەزعەکە بگەڕێتەوە سەرەتاکانی شۆڕش و ئیمکانی دانوستان لەگەڵ دەوڵەتی نوێ بێتە ئاراوە. تا ئەو سەردەم جگەلە هەڵبژاردنی یەکەم مەجلیسی شورای میللی و خوبرەگانی یەکەم، حیزبی دێموکرات تەواوی هەڵبژاردنەکانی بایکۆت کردبوو، ئێستا نە تەنیا هیچ خەبەرێک لە بایکۆت نەبوو بەڵکوو لە ڕێی هێندێک لە تریبۆنە نافەرمیەکانی خۆیەوە بەشێک لە پاڵێوراوانی مەجلیسی شەشەم، سەرۆک کۆماری هەشتەم و شورای ئیسلامی یەکەم و دووهەمی وەک کەسانی جێی متمانەتر تەئیید کرد. ئەگەرچی بە شێوەیەکی فەرمیش ڕاینەگەیاند کە دەستی لە دروشمی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی هەڵگرتوە بەڵام لە بەیاننامە و تریبۆنە فەرمییەکان گوێبیستی نەدەبووی. دروشمی خودموختاری بۆ کوردستان و دێموکراسی بۆ ئێران وەک دوو دالی گرینگی گوتاری مانەوە، بەو جیاوازییەوە کە ئێستا حیزبی دێموکرات بۆ هاوڕێیەتی لەگەڵ ڕەوتی سیاسی ناوەند و ئەو گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییانەی کە لە بەستێنی کۆمەڵگای ئێران و کوردستاندا پێک هاتبوون، لە سەر دێموکراسی سوورتر بوو، واتە لەم قۆناغەدا دێموکراسی بۆ یەکەم جار بوو بە دالی ناوەندیی وێژمانی سیاسی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. کەواتە ئەو وەرچەرخانە ڕێک هاوتەریب بوو لەگەڵ "ورده گوتاری ڕێفۆرمخوازی کۆماری ئیسلامی"[٣] کە "گەشەی سیاسی" واتە "دێموکراسی" دالی ناوەندی ئەو گوتارەی پێک دێنا. وەک باس کرا خودموختاری بەردەوام دروشمی حیزب ماوە و سڕینەوەی ستەمی نەتەوایەتی و

٣. کۆماری ئیسلامی پێک هاتوە لە کەڵان گوتارێک کە ئیسلامی سیاسی وەلایی ناوەندێتیی ئەو گوتارە پێک دێنێ، بەڵام هاوکات و لە قۆناغە جیاوازەکاندا هێنێک ورده گوتار هاتوونەتە بەستێنی سیاسی ئێرانەوە کە ورده گوتاری ڕێفۆرمخوازی یەک لەوانەیە و دەتوانین ئاماژە بە ورده گوتاری ئیعتدالّ و ...بکەین

هەروەها زمانی کوردی وەک هاوتەریبێتی لە گەڵ ڕەوتی نێوخۆ دالە خزەکانی دیکەی ئەو گوتارە بوون.

لە ڕاستیدا حیزبی دێموکرات لە سەر ئەو بنەمایەی کە قاسملوو پێشتر گوتبووی "دێموکراسی دەتوانی زامنی خودموختاریی ئێمە بێ" (قاسملوو، بی تا، ٢٥٨)، متمانەی بە ناسیۆنالیزمی مەدەنی محەممەدی خاتەمی و دروشمی گەشەی سیاسی کرد وحەولی دا بە ڕێخۆشکردن بۆ بەشداری لە پڕۆسەی سیاسی ئێراندا ئەم جۆرەش لە سیاسەت کردن لە ئێرانی ژێر دەسەڵاتدارێتی کۆماری ئیسلامی تاقی بکاتەوە و دێموکراسی بکاتە ناوەندی وێژمانی خۆی.

نموودارى ژمارە شەش؛ وێژمانی ناسیۆنالیستیی دێموکراسی تەوەری بەشداریخوازانە

٧. وێژمانی ناناوەندخوازی

دوای تێپەڕبوونی شەش ساڵ لە دەوڵەتی ڕێفۆرمخواز، تەواوبوونی مەجلیسی شەشەم و ڕەدی سەڵاحییەتی ژمارەیەکی زۆر لە کاندیدا ڕێفۆرمخوازەکان و پالێوراوانی ناوچە کوردستانییەکان بۆ مەجلیسی خولی حەوتەم، داخرانی بە کۆمەڵی ڕۆژنامەکان و بەرتەسک کردنەوەی گۆڕەپانی گۆڤار و بڵاوکۆکەکان، چالاکانی مەدەنی و سیاسی کوردی بە ڕێفۆرمخوازی بێهیوا کرد. هەر ئەوەش بەستێنی بۆ بەشداریی کەمی خەڵک لە هەڵبژاردنەکانی خولی حەوتەمی مەجلیس و سەرۆک کۆماری خولی نۆهەم خۆش کرد و هەڵی بۆ هاتنە سەرکاری ئەحمەدی‌نژاد ڕەخساند. (اسماعیلزاده، ١٣٨٨، ٢١٤-٢٠٢٧).

لە لایەکی دیکەوە نیان بوونی گوتاری حیزبی دێموکرات و پێشوازی لە ناسیۆنالیزمی مەدەنیی خاتەمی کاریگەریەکی ئەوتۆی نەبوو، ئیدی خەبەرێک لە بەرەوپیری هەڵبژاردن چوون و هاندان بۆ بەشداری نەما. ئەم گۆڕانکاریانە لە ئێراندا هاوکات بوو لەگەڵ دۆخی تازەی عێراقی پاش سەدام حسێن و بەفەرمی ناسینی کوردستانی باشوور وەک هەرێمێکی فێدڕاڵ لە عێراقی فێدیراتیودا. بە کاریگەری لەم دۆخە و ئەو ناهومێدییەی کە دوای دەوڵەتی خاتەمی بە سەر ئێران و کوردستاندا زاڵ ببوو، حیزبی دێموکرات گۆڕانکارییەکی نوێ لە دروشم و گوتاری خۆیدا پێک دێنێ، دروشمی ئیستراتیژیکی "دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان" لە کۆنگرەی سێزدەهەمی ئەو حیزبە لە ساڵی ١٣٨٣دا بوو بە "ئێرانی فێدڕاڵی دێموکراتیک"، ئەم گۆڕانکارییە لە دروشمی حیزبدا بوو بە هۆی نزیک بوونەوە و هاوکاریی پتر لەگەڵ نەتەوەکانی دیکەی ئێران، کە هەڵبەت بە ڕاشکاوی لە بەرنامەی حیزبدا هاتووە کە: "حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران نەتەوە ژێر دەستەکانی ئێران بە هاوپەیمانی ئیستراتیژیکی خۆی دەزانێ و پشتیوانی لە خەباتی ئەوان بۆ گەیشتن بە مافە نەتەوایەتیەکانیان دەکات".(حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ١٣٨٣)

ئەم ڕوانگەیە بە نیسبەت نەتەوەکانی دیکەی ئێران کە خۆی لە چوارچێوەی "ئێرانی فیدراڵ"دا دەدۆزییەوە، حەولێکی نوێی گوتاریی بوو کە پێناسەی ئەم قۆناغەی گوتاری حیزبی دێموکراتی دەکرد. ئەم وەچەرخانە گوتارییە ئەدەبیاتی سیاسی حیزبی دێموکراتیشی گۆڕی، ناسیۆنالیزمی کورد پێداگرتر بوو لە سەر نەتەوەبوونی کورد و ئاڵا و سروودی نیشتمانی و پێشمەرگە ئەو چەمکانە بوون کە حەول دەدرا لە نێو ئەو گوتارەدا تایبەتمەندیی هەرێمی کوردستانی ڕۆژهەڵات لە بەرامبەر ناوەندی ئێراندا دیاری بکات. هەڵبەت هاوکات لەگەڵ فێدراڵیزم دیسان لەسەر دێموکراسی پێداگرییەکی زۆر دەکرێ و وەک یەک لە چەمکە وێژمانیەکان هاوڕێ لەگەڵ داڵەکانی دیکەی وەک هاوکاری لە گەڵ نەتەوەکانی دیکەی ئێران ئەم گوتارە نوێیەی حیزبی دێموکرات پێک دێنن. بە شێوەیەک کە مستەفا هیجری سکرتێری ئەو سەردەمی حیزب دەڵێ: "حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە لەبەرچاو گرتنی بااڵنسی هێز لە ناوچە و لە ئاستی نێو نەتەوەییدا لە سەر ئەو باوەڕەیە کە گونجاوترین دروشم و مکانیزم بۆ چارەسەری پرسی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان، فێدرالیزم لە سەر بنەمای جوغرافیایی-نەتەوەیی لە چوارچێوەی ئەو وڵاتانە دایە کە کوردستانیان بەسەردا دابەش بووە. هەروەها حیزب پێی وایە کە بێ سەقامگیری دێموکراسی ڕاستەقینە مافەکانی گەلی کورد نایەنە دی و لە ئەگەری نەبوونی دێموکراسیدا هیچ گاڕانتیەک بۆ وەرگرتنەوەی ئەو ئازادی و مافانە بوونی نیە" (هیجری، ١٣٨٥، ئینتێرنێت).

ئەگەرچی حیزبی دێموکرات لە سەرەتای شۆڕشەوە پێداگریی لەسەر ناناوەندیی دەسەاڵت دەکرد کە هەڵبژاردنی دروشمی خودموختاریش هەر لە سەر ئەو بنەمایە بوو بەاڵم حیزب پێی وا نەبوو دەبێ ئەوەی بۆ نەتەوەکانی دیکەش بوێ، بۆیە دروشمی فێدراڵی لەو قۆناغەدا هەڵنەبژێردرا، هەر لەم بارەیەوە قاسملوو دەڵی: "بڕوامان وایە ڕێگا چارەی مەسەلەی نەتەوەکان لە ئێران، فێدرالیزمە، چون ئێران چەند نەتەوەییە، کەواتە ئیمە لایەنگری نەتەوە ژێردەستەکانی ئێرانین، بەاڵم ئێمە

وەکیلی ئەوان نین، ئێمە ناتوانین خودموختاری بۆ ئەوانیش بستێنین" (کوچرا، ٢٠٠٠، ٣١١-٢٨٩). لەم قۆناغەدا وێڕای گۆڕانکاریی گەورە لە دروشم و سیاسەتی حیزبی دێموکرات بە نیسبەت ئێران وپێکهاتەکانی و ڕەوتی سیاسی ئەو وڵاتە کە کەمتر بەشداریخوازانەیە بەڵام دێموکراسی بەردەوام هەم لە دروشم و هەم لە سیاسیەت و ئەدەبیاتی حیزبدا پێگەی تایبەتی هەیە.

نموودارى ژمارە حەوت؛ وێژمانی ناناوەندخوازی

لەم قۆناغەی وێژمانی سیاسی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا دابڕانی حیزب ڕوو دەدا و دووبالّی دێموکرات پێک دێ کە لە باری گوتارییەوە و لە پێوەندی لەگەڵ دێموکراسیدا جیاوازییەکی ئەوتۆیان نیە، وێڕای ئەوەیکە زۆرجار جیاوازیی ئەو دوو لایەنە پتر دەگەڕێتەوە بۆ ڕەکەبەرایەتییان لەگەڵ یەکتر نەک دژایەتی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی وەک ئەویتری گوتاری. ئەم گوتارە تا ئێستاش وێڕای ئەو گۆڕانکارییانەی کە لە بەستێنی سیاسیی کوردستان و ئێراندا پێک هاتوون درێژەی هەیە، بەو جیاوازیەوە کە حیزب بەپێی زەرفییەتەکانی سەردەم توانیویەتی لە کەرەسە نوێیەکانی وەک سوشیالّ میدیا و پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان کەڵک وەرگرێ و جەختی زیاتر بکاتە سەر ڕەوتە مەدەنیەکان بە ئامانجی سەقامگیری دێموکراسی و

گەیشتن بە مافە نەتەوایەتیەکانی. هەڵوێستی حیزب بە درێژی ئەو ساڵانە سەبارەت بە بزووتنەوەی سەوز، ڕووداوەکانی ١٣٩٦، ١٣٩٧، ١٣٩٨ و بزووتنەوەی ژینا لەپێناو گەیشتن بە دێموکراسیدا بووە و کەم تا کورتێک دالەکانی گوتاری سیاسی حیزب هاوشێوەی دواییـن قۆناغی ئەو گوتارەن کە هاتە بەر باس و لێکۆڵینەوە.

دەرئەنجام

لە یەکەم ڕۆژی دامەزرانی حیزبی دێموکراتەوە، چ ئەوکات کە حیزبی دێموکرات بنەمایەکی نەزەری و تیۆریکی نەبوو و چ دواتر کە ئەو حیزبە بووە خاوەن بنەمایەکی تیۆریکی بەهێز، بەردەوام چەمکی دێموکراسی وەک بابەتێکی گرینگ لە گوتاری ئەو حیزبەدا شوێندانەر بووە، تەنانەت ئەو کاتانەی کە حیزبی دێموکرات دەستی داوەتە شێوەیەکی کەمتر مەدەنی خەباتی سیاسی، دێموکراسی هەر بابەتێکی گوتاری بووە لە وێژمانی ئەو حیزبەدا، بابەتێک کە ئێستاش وەک یەک لە چەمکە هەرە گرینگەکانی ئەو وێژمانە وێڕای گۆڕانی دۆخی کۆمەڵایەتی، سیاسی، ناوخۆ، ناوچە و نێو نەتەوەیی هەر بوونی هەیە و ئەگەر ئەو وێژمانە گۆڕانیشی بەسەردا هاتبێ، دێموکراسی لە گەڵ دالەکانی دیکەدا بەردەوام جومگەبەندی کراوە. ئەوە وادەکات حیزبی دێموکرات بە شێوەیەکی واتایی و نەزەری حیزبێکی دێموکرات بێ. هەڵبەت پێویستە ئاماژە بەوە بکەم کە بە هۆی ئەوەیکە بابەتەکە زۆر درێژ دەبۆوە خۆم لە چەمکی دێموکراسی لەنیو بەدەنەی حیزب نەداو نەپەڕژامە لێکدانەوەی ڕەفتارشناسی تەشکیلاتی و ڕێکخراوەیی حیزب بە پێوەرە دێموکراتیکەکان و ئەو بەهایانەی کە دێموکراسی حیزبی لە سەر ساز دەبن.

***

سەرچاوەکان

- اسماعیل‌زاده، خالد، ارزیابی مشارکت سیاسی کردها در ایران، فصلنامەی ڕۆژهەڵ، تهران شماره ۱۱و ۱۲ ۱۳، ۱۳۸۸
- انتصار، نادر، سیاست کردها در خاورمیانه، ترجمەی عرفان قانعی فرد، تهران، نشر علم، ۱۳۹۰.
- ایگلتون، ویلیام. جمهوری ۱۹٤٦ کردستان. ترجمەی محمد صمدی. مهاباد: انتشارات سیدیان، ۱۳٦۱
- جلایی‌پور، حمیدڕضا، فراز و فرود جنبش کردی ۱۳٦۷-۱۳۵۷، تهران، لوح فکر، ۱۳۸۵.
- حسامی، کەریم، له بیرەوەریەکانم، هەولێر، ۲۰۱۸.
- حەسەن‌زاده، عەبدوڵڵا، عەبدولڕەحمان قاسملوو، کورتە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کۆیە، ئینتیشاراتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ۱۳۸۱.
- ڕومانو، دیوید. چالش های هویت جویی کردی و حکومت های ایران (از قاجاریه تا خاتمی)، ترجمۀ منصور ساعی. تهران: فصلنامەی ڕۆژهەڵ، شمارەی ۱۱ و ۱۲و ۱۳، ۱۳۸۸
- قاسملو، عەبدولرەحمان، تاڤگەی حەقیقەت (بەشێک لە بەرهەمەکانی دوکتور قاسملوو)
- قاسملوو، عەبدولڕەحمان، عەبدوڵڵا حەسەن زاده، کورتە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. کۆیە، ئینتشاراتی حیزبی دێموکراتی کردستانی ئێران، ۱۳۸۱
- کاتم، ڕیچارد. ناسیونالیسم در ایران، ترجمەی احمد تدین، تهران: کویر، ۱۳۸۳.
- کوچرا، کریس. جنبش ملت کرد و خواست استقلال، ترجمه عزیز ماملی، ۲۰۰۰.
- مک داول، دیوید. تاریخ معاصر کرد، ترجمۀ ابراهیم یونسی. تهران، انتشارات

پانیـذ، ۱۳۸۰.
– هجـری، مصطفـی، سـخنرانی در کنفرانـس «اسـتقلال کـرد، دمکراسـی و آرامـش منطقـه»، اینترنـت، ۱۸٤۰۸٤aspx.http: //tangsir.blogfa.com، تیـر ۱۳۸۵
– ڕوزنامەی اطلاعات، ١٦ فروردین ۱۳۵۸
– ڕوزنامەی کیهان، ٢٦ اسفند ۱۳۵۷
– ڕوزنامەی کیهان، ۱۵ فروردین ۱۳۵۸

ڕەهەندەکانی سیاسەتی زمانیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

(بە بۆنەی هەشتا ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە نووسراوە)

د.قادر وریا

بەرایی:

لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٤٠٤ (١٦ی ئاگۆستی ٢٠٢٥)، هەشتا ساڵ بەسەر دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا ڕادەبڕێت. ئەم حیزبە بە تەمەنترین حیزبی هەموو کوردستانە کە هەتا ئێستاش بۆ ڕزگاریی نەتەوەی کورد لە ئێران لە بێمافی و بندەستیی نەتەوەیی لە حاڵی تێکۆشان و خەباتدایە. پرسی زمان بە گشتی و زمانی کوردی بە تایبەتی، هەر لە ڕۆژی یەکەمی دامەزرانی ئەم حیزبەوە هەتا هەنووکەش، یەک لەو پرسە سەرەکییانە بووە کە لە ئامانجەکان و بەرنامەی سیاسی و تێکۆشان و خەباتی بەردەوامی ئەم حیزبەدا، گرنگیی تایبەتیان پێ دراوە. لەم وتارەدا هەوڵ دەدرێت ڕەهەندەکانی سیاسەتی زمانیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە پشتبەستن بە پەسندکراوەکان، تێکۆشانی کردەیی و بەڵگەنامەکانی مێژووی ئەم حیزبە، ئاوڕیان لێ بدرێتەوە.

کلیلە وشەکان: سیاسەتی زمانی، بەرنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان، نەتەوەی کورد، زمانی کوردی، زمانی ڕەسمی، مافە زمانییەکان.

پێویستیی سیاسەتی زمانی بۆ حیزبێکی نەتەوەیی و ڕزگاریخواز

"سیاسەتی زمان" یان "سیاسەتی زمانی" بە کۆی ئەو باوەڕ، ڕوانین، پەسندکراو و بڕیارانە دەگوترێت کە دەوڵەتێک، حیزبێک، دامەزراوەیەک، تەنانەت بنەماڵەیەک، دەیکەنە ڕێنوێن و بنەمای هەڵوێست و کردەوە و هەڵسوکەوتی خۆیان لە پێوەندی لەگەڵ زمان و بەکارهێنانی زمان لە کۆمەڵدا.[1] حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەر لە کاتی دامەزرانیەوە خاوەنی سیاسەتی زمان بووە، ئەگەرچی ناوی "سیاسەتی زمان"ی لەسەر ئامانجەکان، پەسندکراوەکان و بڕیار و ڕێوشوێنەکانی پێوەندیدار بە زمانی خۆی دانەنابێت.

حیزبی دێموکراتی کوردستان، ساڵی ١٩٤٥ بە ئامانجی دابینکردنی سەروەریی نەتەوەیی بۆ خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، پێی ناوەتە مەیدانی تێکۆشان. نەتەوەی کورد لە ئێران لەکاتی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا، نەک هەر لە مافی خۆبەڕێوەبردن و دیاریکردنی چارەنووسی خۆی بێبەش بووە و هەر لەجێدا حاشا لە بوونی کراوە، زمانەکەشی بە توندی سەرکوت کراوە؛ تا ئەو ڕادەیە کە نووسین بەو زمانە، تەنانەت ڕاگرتن وخوێندنەوەی کتێب و چاپەمەنیی کوردی لە چوارچێوەی بنەماڵەشدا سزای قورسی بەدواوە بووە؛ هەروەها قسەکردن بەو زمانە لە ئیدارەی دەوڵەتی و قوتابخانە ڕێگریی لێکراوە. ئاشکرایە چارەسەری کێشەی نەتەوەیی خەڵکێک کە زمانێکی جیاواز و تایبەت بە خۆیان هەیە و داگیرکەری نیشتمانەکەیان بە حاشاکردن لەو زمانە و سڕینەوەی، هەوڵی تواندنەوەیان دەدات، بێ دەستنیشانکردنی پێگەی زمان لە ئامانجەکان و بەرنامەی سیاسی حیزبێکدا کە

١. قادر وریا، شەڕی ناسنامە و سەنگەری زمان، ٢٠٢٢، چاپی هەولێر، لاپەرە ٧٠

ئاڵاهەڵگری خەباتی نەتەوەیی و ڕزگاریخوازانەی ئەو خەڵکەیە، ناتەواو دەمایەوە. بە سەرنجدان بەم ڕاستییە بووە کە حیزبی دێموکراتی کوردستان، پێگەی پرسی زمانی کوردیی لە بەیاننامەی دامەزرانیدا، هەتا ڕادەی دووهەم ئامانج لە هەشت ئامانجە سەرەکییەکەی خۆی بەرز کردووەتەوە و بەم جۆرە گەلاڵەی کردووە:

"(نەتەوەی کورد) مافی خوێندن بە زمانی زگماکیی خۆی هەبێ و تەواوی کاروباری ئیدارەکان بە هۆی زمانی کوردی بەڕێوە بچێ."[٢]

بوارەکانی ڕەنگدانەوەی سیاسەتی زمانیی حیزب

سیاسەتی زمانیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەگەڵ ئەوەی لە بوار و بەستێنی جیاوازدا ڕەنگی داوەتەوە، سیاسەتێکی یەکگرتووانە بووە و لە ڕوانین و باوەڕێکی نەتەوەیی، دێموکراتیک و ئازادیخوازانەوە سەرچاوەی گرتووە. سەلماندنی ئەم قسەیە، پێوستی بە دەستنیشانکردنی ئەو بوار و بستێنانە لە لایەک و لە لایەکی دیکە، تایبەتمەندی و خاڵە هاوبەشەکانی ئەو سیاسەتە سەرەڕای جیاوازیی گۆڕەپانی بەکارهێنان و کارپێکردنیان هەیە. بوار و بەستێنەکان بریتین لە:

١- ڕەنگدانەوەی پرسی زمان لە بەرنامە و پەسندکراوەکانی حیزبدا،

٢-زمانی تێکۆشانی ئۆرگانیزمی حیزب،

٣-خزمەتەکانی حیزبی دێموکرات بە زمان لە کاتی دەسەلاتداریتیدا،

٤-زمانی ئەدەبیاتی سیاسی، پەروەردە و ڕاگەیەنەکانی حیزب

٥- پێگەی زمانی کوردی لە گەلاڵەی ڕێککەوتننامەکانی حیزبدا،

٦- هەنگاوی هاندەرانەی تایبەت بە بواری خزمەتی زمان،

هەر کام لەو بوار و بەستێنانە باسێکی تایبەت و تێر و تەسەل هەڵدەگرن، بەڵام لەم وتارەدا بە کورتی ئاوڕیان لێدەدرێتەوە:

---

٢. قاسملوو، عەبدوڵڕەحمان، چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، چاپی سێهەم، (١٣٧٨-٢٠٠٠)، ل ٣٢

١- ڕەنگدانەوەی پرسی زمان لە بەرنامە و پەسندکراوەکانی حیزبدا

جگە لەوەی لە بەیاننامەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا، دووهەم ئامانج لە هەشت ئامانجی سەرەکیی حیزب بۆ پرسی زمان تەرخان کراوە و گوتراوە کە زمانی کوردی دەبێ ببێتە زمانی پەروەردە و کاروباری ئیداریی کوردستان، لە یەکەم مەرامنامەی ئەو حیزبەشدا کە پەسندکراوی کۆنگرەی یەکەمیەتی (سەرماوەزی ١٣٢٤)، دوو خاڵی پێوەندیدار بە زمان هەن. لەو دووخاڵە دا هاتوە:

"بە مەبەستی پەرەپێدانی زانست و شارستانییەت لەنێو خەڵکی کوردستاندا، خوێندنی قۆناغەکانی سەرەتایی و ناوەندی دەکرێتە ئیجباری و لە هەموو قۆناغەکاندا ئەبێ بە زمانی کوردی دەرس بخوێندرێ."(خاڵی سێزدەیەم)

"دەبێ مافی کەمە نەتەوەییەکانی کە لە کوردستاندا دەژین، وەکوو ئازەربایجانی، ئەرمەنی و ئاسووری، بە تەواوی دابین بکرێ." (خاڵی بیست ودوویەم)[٣]

لەنێو بەڵگەنامەکانی کۆنگرەی دووی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا (سەرماوەزی١٣٤٣، دێسەمبری١٩٦٤) شتێک بە ناوی بەرنامەی حیزب بەدی ناکەین و لە نێو بەیاننامە و بڕیارنامەکانیشیدا، خاڵێکی تایبەت بە زمانی کوردی، نابیندرێت.

کۆنگرەی سێهەمی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ڕەزبەری ١٣٥٢ (سێپتەمبری ١٩٧٣) لە شاری بەغدا پێک هاتوە. لە بەرنامەی پەسندکراوی ئەم کۆنگرەیەدا کە هەمان بەرنامەی پەسندکراوی کۆنفرانسی سێهەمی حیزب (١٣٥٠) بووە بە کەمێک دەستکارییەوە پەسندکراوەتەوە، پرسی زمانی کوردی بەم جۆرە هاتووە:

١١("زمانی کوردی زمانی ڕەسمیی حکوومەتی میللیی خودموختاری کوردستانە. لە هەموو قۆناغەکانی خوێندندا فێربوون بە زمانی کوردییە و لە ئیدارەکانی دەوڵەتیشدا ئەو زمانە بەڕەسمی بەکار دەهێندرێ. زمانی فارسی هەروەک لە ناوچەکانی تری ئێران لە حکوومەتی میللیی خودموختاری کوردستانیش زمانێکی

٣. بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی یەک (کۆنگرەی ١ تا کۆنگرەی ٩)، ساڵی چاپ ٢٠٢١، لاپەڕی ١٣

ڕەسمیی دەوڵەتییە و لە قوتابخانەکان پاش ساڵی چواری سەرەتایی، منداڵانی کوردستان وێرای زمانی کوردی دەیخوێنن.

١٢(کەمایەتییەکانی نەتەوایەتیی دانیشتووی کوردستان دەگەڵ کوردەکان مافیان وەک یەکە. مافی فەرهەنگییان دابین دەکرێ و منداڵەکانیان لە قوتابخانە سەرەتاییەکاندا بە زمانی زگماکی خۆیان دەخوێنن و مافی بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە و کتێب بە زمانی خۆیان دەبێ.

٢٨) پەرەپێدانی زمان و ئەدەبی کوردی، پشتیوانی لە نووسەران و زانایانی کورد ڕێبازی داییمی سیاسەتی فەرهەنگیی حکوومەتی میللی خودموختاری کوردستان دەبێ."[٤]

لە بەرنامەی پەسندکراوی کۆنگرەی چوارەمدا ئەو خاڵانەی لە بەرنامەی کۆنگرەی سێهەمدا هاتوون، بە دەسکارییەکی کەمەوە پەسند دەکرێنەوە. تەنیا خاڵی یازدەهەم ئەو چەند ڕستەیەی لێ زیاد کراوە:

"لە ئێداره و دامودەزگاکانی ناوچەی خودموختاری کوردستاندا زمانی کوردی ڕەسمییە. نامەنووسینی ئیدارەکانی ناوچەی خودموختاری کوردستان لەگەڵ مەرکەز و ناوچەکانی دیکەی ئێران و هەروەها لەگەڵ ئەو ئیدارانەی سەر بە دەوڵەتی مەرکەزین بە زمانی فارسی دەبێ."[٥]

دەکرێت بڵێین کاکڵەی ئەم کۆمەڵە خاڵە، تەنانەت زۆربەی جاران بە هەمان داڕشتنەوە و بە جیاوازییەکی کەمی وشەکانەوە، لەکۆنگرەکانی داهاتووی حیزبدا پەسند کراونەوە. پەسندکردنی دروشمی فیدرالیزم لە کۆنگرەی سێزدەیەمی حیزب(پووشپەڕی ١٣٨٣، جولای ٢٠٠٤)، هەروەها دابڕان و جیابوونەوەکانی مێژووی حیزبیش نەبوون بە هۆی گۆڕانێکی گەورە لەو خاڵە سەرەکییانەی پێوەندیدار بە ڕوانینی حیزب بۆ زمانی کوردی و مافە زمانی و کولتوورییەکانی کەمایەتییە نەتەوەییەکانی کوردستان،

٤. بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی یەک (کۆنگرەی ١ تا کۆنگرەی ٩)، ساڵی چاپ ٢٠٢١، لاپەڕەکانی ٧٦-٧٨
٥. بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی یەک (کۆنگرەی ١ تا کۆنگرەی ٩)، ساڵی چاپ ٢٠٢١، لاپەڕی ١٤٨

بەڵام بە سەرنجدان بە پەسندکرانی سیستەمی دەسەڵاتدارەتی و بەڕێوەبردنی وڵات (فیدراڵیزم) لە بەرنامەی حیزبدا، جۆری فۆرمۆڵەکردنی زمانی پێوەندیی نێوان دەوڵەتی ناوەندی و کوردستان و بەشەکانی دیکەی ئێران، گۆڕانی بەسەردا دێت.

بەرنامەی پەسندکراوی کۆنگرەی چواردەیەمی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ڕەشەمەی ١٣٨٦، مارسی ٢٠٠٧)، لە جیاتی "زمانی فارسی" وەک زمانی پێوەندیی نێوان ئێرانییەکان، دەستەواژەی "زمانی ڕەسمیی دەوڵەتی فێدراڵ"ی بەکار هێناوە:

"ماددەی دوازدەیەم: زمانی ڕەسمی لە کۆماری کوردستاندا

زمانی کوردی زمانی ڕەسمیی کۆماری کوردستانە. لە هەموو پلەکانی خوێندندا ئەم زمانە بەکار دەهێنرێ. خوێندن لە کۆماری کوردستاندا هەتا ١٥ساڵی بۆ هەمووان ئیجباریییە. لە تەنیشت زمانی کوردی، زمانی ڕەسمیی دەوڵەتی فێدراڵ لە پۆلی چواری سەرەتایی بەرەو سەر دەخوێندرێ و بۆ نامەنووسینی ئیداری لە نێوان کوردستان و ناوچەکانی دیکەی ئێران و دەوڵەتی فێدراڵ و ئیدارەکانی سەر بە دەوڵەتی فێدراڵ لە کوردستاندا بە کار دەبرێ."[٦]

لە کۆنگرەکانی پازدە (جۆزەردانی١٣٩٠)، شازدە (ڕێبەندانی ١٣٩٤) و حەفدەی حیزبی دێموکراتی کوردستان (خەزەڵوەری ١٣٩٨)، مەرجی ڕێککەوتنی نێوان دەوڵەتی ناوەندی و هەرێمە فیدراڵەکان بۆ دیاریکردنی زمانی پێوەندی، دێتە نێو سیاسەتی زمانیی حیزبی دێموکراتی کوردستان. لە فەسڵی چوارەمی بەرنامە لەژێر سەردێڕی" کۆماری کوردستان و دەوڵەتی فیدراڵ "دا هاتووە:

"فەسڵی چوارەم: کۆماری کوردستان و دەوڵەتی فیدراڵ

ماددەی دەیەم: زمانی ڕەسمی

١. زمانی کوردی زمانی ڕەسمیی دامودەزگاکانی کۆماری کوردستانە و لە هەموو پلەکانی خوێندندا بەکار دەبرێ.

٦. بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی دوو، کۆنگرەی چاردەی حیزبی دیموکراتی کوردستان، لاپەڕی ٣٥٤

٢. ئــەو زمــان یــا زمانــە ڕەسـمییانەی بـۆ نامەنووسـین و پێوەندییـە ئیداریـیەکانـی نێـوان هەرێمـەکان و دەوڵەتـی فیـدراڵ بـەکار دەبرێـن و هەروەهـا سیاسـەتی زمانـی لـە ئاسـتی دەوڵەتـی فیدراڵـدا، بـە ڕێکەوتنـی گشـتیی پێکهاتەکانـی نێـو فێدراسـیۆن بڕیـاری لەسـەر دەدرێ."[٧]

لـە بەرنامـەی پەسـندکراوی دواییـن کۆنگـرەی حیـزب، کۆنگـرەی یەککگرتنـەوەی دێموکراتـەکان، (ڕێبەندانـی١٤٠٣، فێبریـوەری ٢٠٢٤)، ڕوانینـی حیـزب بـۆ چارەسـەری پرسـی زمـان لـە کوردسـتان و ئێـران بـەم جـۆرە هاتـووە:

"ماددەی نۆهەم: زمانی ڕەسمی

١- زمانـی کـوردی زمانـی ڕەسـمیی داموددەزگاکانـی هەرێمـی کوردسـتانە و لـە هەمـوو پلەکانـی خۆێندنـدا بـەکار دەبـرێ. لـە تەنیشـت زمانـی کـوردی، زمانـی هاوبەشـی دەوڵەتـی فیـدراڵ لـە تەنیشـت زمانـی کـوردی دەخوێنـدرێ و بـۆ نامەنووسـینی ئیداری لـە نێـوان کوردسـتان و ناوچەکانی دیکـەی ئێـران و دەوڵەتـی فیـدراڵ و ئیدارەکانـی سـەر بـە دەوڵەتـی فیـدراڵ لـە کوردسـتان بـەکار دەبـرێ.

٢- زمانـی هاوبـەش بـۆ نامەنووسـین و پێوەندییـە ئیداریـیەکانـی نێـوان هەرێمـەکان و دەوڵەتـی فیـدراڵ و هەروەهـا سیاسـەتی زمانـی لـە ئاسـتی دەوڵەتـی فیدراڵـدا، بـە ڕێککەوتنـی گشـتیی پێکهاتەکانـی نێـو فێدراسـیۆن بڕیـاری لەسـەر دەدرێ.

٣- هەمـوو دانیشـتووانی غەیـرە کـورد لـە هەرێمـی کوردسـتان بـۆ پەرەپێدانـی فەرهەنگـی خۆیـان یارمەتـی دەدرێـن و لـەو ناوچانـەی بەشـێکی زۆری دانیشـتووانیان لەوانـن ئیمکاناتـی خوێنـدن بـە زمانـی خۆیانیـان بـۆ دابیـن دەکـرێ."[٨]

٧. بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی دوو، بەرنامەی پەسندکراوی کۆنگرەکانی پازدە، شازدە و حەفدە، لاپەڕەکانی ٤٤٩، ٥٢٠ و ٦١٠

٨. بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی دوو، لاپەڕەکانی ١١٥ و ١١٦

٢- زمانی تێکۆشانی ئۆرگانیزمی حیزب

مەبەست لە دەستەواژەی "زمانی تێکۆشانی ئۆرگانیزمی حیزب"، ئەو زمانەیە کە لە پێوەندیی زارەکی و نووسراوی نێوان ڕێبەری و ئۆرگانەکانی حیزب و بەڕێوەبەران و هەڵسووڕێنەرانی ئەو ئۆرگانانەدا بەکار دێت. زمانی پێوەندیی ئۆرگانیزمی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەرەوە بۆ خوارەوە و لە خوارەوە بۆ سەرەوە، هەر لە سەرەتای دامەزرانی حیزبەوە هەتا ئێستا زمانی کوردی بووە. لەوانەیە ئەم قسەیە بەلای هێندێک کەسەوە سەیر و چاوەڕواننەکراو بێت و بڵێن: سروشتییە کە لە حیزبێکی کوردیدا، ئۆرگان و بەشەکانی و کادر و پێشمەرگە و ئەندامانی، بە کوردی قسە بکەن و پێوەندییەکانیان لەگەڵ یەکتر چ زارەکی و چ بە نووسراو بە کوردی بێت، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە هەتا ئێستاش حیزب و ڕێکخراوی کوردیی ئەوتۆمان هەن کە قورسایی پێوەندیی نێوان ڕێبەران و ئۆرگان و بەشەکانیان و ئەندامەکانیان، کوردی نییە. هەروەها زمانی یەکەمی ئەدەبیاتی سیاسییان، زمانی کوردی نییە بەڵکوو زمانی فەرمی و زاڵی ئەو وڵاتەیە کە پارچەیەک لە کوردستانی بەخۆیەوە لکاندووە. دەتوانین پارتی کرێکارانی کوردستان(پ.ک.ک) وەک نموونە بێنینەوە کە زۆر لە لێدوانەکانی سەرۆکەکەی-تەنانەت ئەو کاتەش کە هێشتا نەکەوتبووە بەندیخانەی تورکان، بە زمانی تورکی بووە، تەنانەت دواییەن پەیامی (ڕوو بە کۆنسەی سەرکردایەتیی پارتەکەی) لە ٢٠٢٥دا کە گرنگترین پەیامی ژیانی سیاسییشی بوو، هەر بە زمانی تورکی بوو. پێوەندیی نێوان ئەندامان و بەرپرسان و دەزگا و دامەزراوەکانیشیان زیاتر بە تورکییە. ڕێژەیەکی بەرچاویان بە داخەوە هەر نازانن بە کوردی قسە بکەن.

لە دەیەکانی ڕابردووشدا، ڕێکخراوی کۆمەڵەی کوردستانی ئێران وا بوو. بەو هۆیەوە کە خۆیان بە حیزبی کومونیستی ئێران دەزانی و هەروەها لە ئاستی هەرە سەرەوەیاندا، ژمارەیەک فارس هەبوون، وێڕای ئەمانەش گرنگیدان بە نووسین و قسەکردن بە زمانی کوردییان بە جۆرێک ناسیۆنالیزم و دواکەوتوویی و پێچەوانەی

ئەنترناسیۆنالیزم دادەنا، قورسایی زمانی فارسی لە ئەدەبیاتی ڕەسمی، لە دیالۆگ و پێوەندیی نێوان ڕێبەران و کادرە پلەبەرزەکانیاندا، لە زمانی کوردی بەرچاوتر بوو. ئەو بەشەش لە ئەدەبیاتی سیاسییان کە بە زمانی کوردی بوو، پڕ بوو لە وشەی فارسی، خوێنەر وای هەست دەکرد کە بە ئەنقەست خۆ لە بەکارهێنانی وشەی کوردی دەپارێزن و پێیان خۆشە کەمترین وشەی کوردی لە ئەدەبیاتیاندا بە کار بێنن.

لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا، زمانی کوردی هەم لە ئەدەبیاتی ڕەسمیی زارەکی و نووسراودا و هەم لە کاروباری ڕۆژانەی دامەزراوەکانیدا، زمانی یەکەمە. ئەمەش شتێکی نوێ نییە و هەر لە سەرەتای دامەزرانی حیزبەوە، بەم جۆرە بووە. زۆربەی بەیاننامەکانی حیزب، گەڵاڵە و پێشنووسی پەسندکراوەکان و بڕیارنامەکان لە پێشدا بە زمانی کوردی ئامادە کراون، دوایە وەرگێڕدراونە سەر زمانەکانی دیکە، بە تایبەتی زمانی فارسی. ئەو نامە و ڕێنوێنی و بەخشنامانەی لە ئۆرگانەکانی سەرووی حیزب بۆ ئۆرگانەکانی خوارتر ڕەوانە کراون و دەکرێن، هەروەها ئەو ڕاپۆرت و داواکارییانەی لە ئۆرگانەکانی خوارەوە بۆ سەرەوەتر ناردراون و دەنێردرێن، بە زمانی کوردین. زمانی قسەکردن لە کۆنفرانس و سمینار و کۆنگرەکانی حیزب، هەروەها زمانی ئاخاوتن لە کۆڕ و کۆبوونەوە سیاسییە نێوخۆییەکانی حیزبدا، زارە جۆراوجۆرەکانی زمانی کوردیین. ئەگەر کادرێک، پێشمەرگەیەک، ئەندامێکی حیزب، کوردزمان نەبێت، بەو زمانەی باشتر دەتوانێت قسە بکات، دەدوێت. بۆ نموونە ئەگەر خۆی تورک بێت، یان هەر بە تورکییەکەی خۆی قسە دەکات، یان بەو هۆیەوە کە زۆربەی گوێگرەکانی زمانی فارسی دەزانن، بە زمانی فارسی قسە دەکات. دیارە زۆربەی ئەو جۆرە تێکۆشەرانەی حیزب، هەوڵیان داوە خۆیان فێری قسەکردن و خوێندنەوە بە زمانی کوردی بکەن.

پێگەیەک کە زمانی کوردی لە ژیانی ڕۆژانەی ئۆرگانیزمی حیزبدا هەیەتی، وای کردووە کە فێربوونی زمانی کوردی بە تایبەتی نووسین وخوێندەوە بەو زمانە،

ببێت بە یەک لە ئەرکە خێراکانی هەر تاکێکی حیزبی. خودی ڕێکخراو و دامەزراوە پەروەردەییەکانی حیزبیش، فێرکردنی زمانی کوردی بە ئەندام، پێشمەرگە و کادری حیزبیان خستووەتە ڕیزی بەرنامەی کاری خۆیان و هەر لە سەرەتاکانی تێکەڵبوونی تاک بە ژیان و تێکۆشانی حیزبی، هێندێک شتی سەرەتاییی لەم پێوەندییەدا فێر دەکەن.

٣- خزمەتەکانی حیزب بە زمانی کوردی لە کاتی دەسەڵاتداریێتیدا

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەرکات هەلومەرجێکی لەباری بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات و بەڕێوەبردنی کاروباری بەشێک لە کوردستان بۆ پێک هاتووە، یەک لە گرنگترینی ئەو هەنگاوانەی هەڵی گرتوون، بەرزکردنەوەی پێگەی زمانی کوردی، کردنی بە زمانی دەسەڵات و زمانی یەکەم لە گشت بوارەکاندا بووە. سەردەمی دەسەلاتداریێتیی کۆماری کوردستان، نموونەیەکی هەرە دیار لە گرنگیدانی ئەم حیزبە بە زمانی کوردییە.

"دامەزرێنەرانی کۆماری کوردستان، کە پێشتر لە چالاکییە نهێنییەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردەوە هەستیان بە گرینگیی زمان کردبوو، بە خستنەڕووی ئەو خاڵەی کە زمانی کوردی ئامانجێکی گرینگی بزووتنەوە و کۆمارەکەیە، بە زاراوەی ئەمڕۆیی سیاسەتی زمانییان ڕاگەیاند و ...بەرنامە و میکانیزمی ئەو سیاسەتەیان لە ماوەیەکی کورتدا بە شێوەیەکی سرنجڕاکێش و شیاوی ئیمکاناتی خۆیان خستە بواری جێبەجێکردنەوە. "[٩]

لە کۆماری کوردستاندا، زمانی کوردی بوو بە زمانی دەسەلات و بەڕێوەبردن، بوو بە زمانی پەروەردە، بوو بە زمانی کاروباری پێشمەرگایەتی، بوو بە زمانی بازرگانی، هەروەها بوو بە زمانی شەرع و قانوون و وتاردانی ڕۆژی هەینی. گۆڤار

٩. ساماڵ ئەحمەدی، "زمان؛ قوولایی ئامانجی کۆماری کوردستان"، ماڵپەڕی باسنیوز، ٢٠٢١/١٢/١٢، لینک: https: //baskurd.basnews.com/b/1414

و ڕۆژنامەنووسی بە زمانی کوردی سەری هەڵدا. شانۆ بە زمانی کوردی بەڕێوە چوو. سروودی کوردی لەدایک بوو. کەسانێک بۆ دۆزینەوە و دیاریکردنی ناوی کوردی و وشەی گونجاو لە جیاتی زاراوە فارسییەکان بە تایبەتی لە بوارەکانی پێشمەرگایەتی و بەڕێوەبەرێتیدا ڕاسپێردران.

هەروا کە لە خاڵی ٢٢ی مەرامنامەی حیزبی دێموکراتدا هاتبوو کە"مافی کەمە نەتەوەییەکانی وەک ئاشووری، ئەرمەنی، کە لە کوردستاندا دەژین دەبێ بە تەواوی دابین بکرێ" لەسەردەمی دەسەڵاتدارێتیی کۆماری کوردستاندا ئەو دەرەتانە بە دیاریکراوی بۆ جووەکان پێکهاتبوو کە قوتابخانەی تایبەت بە خۆیانیان هەبێت و منداڵانیان بە زمانی خۆیان بخوێنن. سەرنجڕاکێش ئەوەیە ئەم جۆرە ڕێزگرتن لە کەمایەتیی نەتەوەیی و ئایینی لە کۆماری کوردستان لە کاتێکدا بووە کە هێشتا بەیاننامەی جیهانیی مافی مرۆڤ لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسند نەکرابوو و بڵاو نەببۆوە.

دووهەم جار کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەرفەتی بەرزکردنەوەی پێگەی زمانی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی بۆ ڕەخسا، دوای ڕووخانی ڕێژیمی شایەتی بوو. لە سااڵنی یەکەمی هاتنەسەرکاری ڕێژیمی ئیسلامیدا، چەندین شار و شارۆچکە و ناوچە بە تایبەتی لەپارێزگەکانی ورمێ و کوردستاندا، لە ژێر دەسەڵاتی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان و لەژێر کۆنترۆڵی هێزی پێشمەرگەدا بوون. هەر ئەم ئازادییە و زاڵ نەبوونی دەسەڵاتی ڕێژیمی نوێ، هەلومەرجێکی باشی بۆ بەکارهێنانی زمانی کوردی لە لایەن هێزە سیاسییەکان و خەڵک بە گشتی پێک هێنابوو. زمانی سەرەکیی زۆربەی مێتینگ و کۆبوونەوەکان کوردی بوو. کتێب و چاپەمەنی بە کوردی ڕوویان لە زیادبوون کرد. شانۆ و بەرنامەی هونەری بە زمانی کوردی بەرەوی پەیدا کرد. چڵەپۆپەی بایەخدان بە زمانی کوردی، ئەو کاتە بوو کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڕیاری دا ئەو قوتابخانانەی ڕێژیمی تاران خۆی لێ بێ خاوەن کردبوون و بە کردەوە دایخستبوون، بکاتەوە و ئاواتی خوێندن بە زمانی

کوردی لە ناوچەی ژێر چاوەدێریی پێشمەرگەدا وەڕاست بگێرێت.

دیارە بیری جێبەجێکردنی خوێندن بە کوردی هەر دوای ڕووخانی ڕژێمی شایەتی لە حیزبی دێموکراتدا قسەی لەسەر کرابوو. عەبدوڵڵا حەسەنزادە لەم بارەیەوە دەڵێت: "هەر لە ئەوەڵ ڕۆژەکان یان بڵێین لە حەفتە و مانگەکانی سەرەتای دوای سەرکەوتنی ئینقلاب ئەو فکرە هاتە گۆڕێ و تەرتیب درا کە جەمعێک بۆ ئەو مەسەلەیە لە مامۆستایان و لەوانە کە تەجروبەیان هەیە و دەزانن، کۆ ببنەوە بۆ دانانی کتێبی کوردی."[١٠]

حیزبی دێموکرات، نەیتوانی لە ئاست داخرانی قوتابخانەکانی ناوچە ئازادەکان لە لایەن دەوڵەتی ناوەندی بێ تەفاوەت بێت و دەست لەسەر دەست دابنێت. "لە ساڵی خوێندنی ٦٠- ١٣٥٩دا لەهەموو ناوچە ڕزگارکراوکان بەپێی توانا بەشێک لە قوتابخانەکان کرانەوە. بۆ نموونە لە ناوچەی مەهاباد ژمارەی ئەو قوتابخانانەی بە هاوکاری و تێکۆشانی لێپرسراوانی حیزب کرابوونەوە، لە ١٤٠ قوتابخانە زیاتر بووە."[١١]

ساڵی ١٣٦٠ (١٩٨١)، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کۆڕی پەروەردە و فێرکردنی سەرانسەریی کوردستانی پێکهێنا. ئەم دامەزراوەیە، بە زووبی قۆڵی لێهەڵماڵی و لە زۆربەی ئەو شار و ناوچانەی بە دەست هێزی پێشمەرگەوە بوون، خولی تایبەتی بۆ سەدان کچ و کوڕی لاوی خۆبەخش و مامۆستای قوتابخانە پێک هێنا، هەتا بە ماوەیەکی کەم بۆ وانەوتنەوە و مامۆستایەتی لە قوتابخانەکانی ئەو ناوچانە ئامادەیان بکات. هاوکات دەستەیەکی لە کەسانی پسپۆر پێکهێنا تا کتێبە دەرسییەکان بە زمانی کوردی ئامادە بکەن. لە ساڵەکانی ١٣٦١-١٣٦٣ بە سەدان قوتابخانە لەو شارۆچکە و ناوچانەی هێشتا نەکەوتبوونەوە ژێر دەسەڵاتی هێزەکانی

١٠. هەڤپەیڤین لە گەڵ ڕۆژنامەی "کوردستان"و ڕەشەمەی ١٣٨٩، فێبریوەری ٢٠١٠، (پاشکۆی ڕۆژنامەی"کوردستان" ژمارە ٥٢٩، تایبەت بە ڕۆژی جیهانیی زمانی زگماکی)

١١. ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی پێنجەمی حیزب، بەڵگەنامەکای کۆنگرەکان، بەرگی یەکەم،

ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران، پەوروەردە بە زمانی کوردییان تێدا بەڕێوە چوو. عەبدوڵڵا حەسەنزادە کە بۆ خۆی یەک لە ڕێبەرە شوێندانەرەکان لە گەڵاڵەکردنی سیاسەتی زمانی لە حیزبی دێموکراتدا و هەروەها لە ڕاییکردنی خوێندن بە زمانی کوردی لە دوای ڕووخانی ڕێژیمی شایەتییە، لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا کە ئایا پێتان وا نەبوو وەڕێخستنی پەروەردە بە کوردی لەو ناوچانە دەبێت لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی باس بکرێت؟ دەڵێت: "نەخەیر ئوسوولەن ئێمە لە زۆر شتدا ئەو نەزەرەمان هەبوو کە باشترە ئێمە کارەکانمان بکەین، لەو پێیەدا دەوڵەتی مەرکەزی لە موقابیل ئەمری واقیعدا دابنێین، نە وەک ئێمە داوا بکەین و [چاوەڕوان بین] داخوا دەوڵەتی مەرکەزی موافقەت دەکا یان نا. پێموایە کارێکی زۆر باش بوو، چونکە ئێمە ئەگەر داوامان کردبا ئێستاشی لەگەڵ بێ موافقەتەکە هەر نەدەهاتەوە. بۆیە ئەسڵەن بیر لەوە نەکراوە، هەر وەکوو بۆ ئامادەکردنەکەشی و بۆ چاپکردنەکەشی و بۆ دایر کردنەکەشی هیچ وەخت پرس بە دەوڵەتی مەرکەزی نەکرا".[١٢]

بە وتەی حەمەڕەسوڵ حەسەنپوور، یەک لە بەرپرسانی کۆڕی پەروەردە و فێرکردنی کوردستان، لە ساڵی خوێندنی ١٣٦١-١٣٦٢ (١٩٨٢-١٩٨٣)کۆڕی پەروەردە و فێرکردن سەرجەم ٢٦١ قوتابخانەی سەرەتایی بەڕێوە بردوە، ٢٩٠٣ قوتابیی هەبووە کە لە پۆلی یەک تا پێنج خوێندوویانە. ٢٠١مامۆستای سەرەتایی هەبووە. ٦٢ قوتابخانەی ناوەندی (پۆلی یەک هەتا سێ) ی هەبووە کە لە ٨١٠ قوتابی و ٦٣ مامۆستا پێک هاتوون. ڕێبەندانی ساڵی ١٣٦٢ (ژانویە- فێوریەی ١٩٨٤) لە ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی شەشەمی حیزبی دێموکراتیشدا باسی ئەوە کراوە کە بەشی پەروردەکردن پێش هێرشی ئەو ساڵە، ٢٥٠ مەدرەسەی ئیدارە دەکرد کە ٨٠٠٠ فێرخوازیان هەبووە.[١٣]

١٢. هەڤپەیڤین لە گەڵ ڕۆژنامەی "کوردستان"و ڕەشەمەی ١٣٨٩، فێبریوەری ٢٠١٠، (پاشکۆی ڕۆژنامەی"کوردستان" ژمارە ٥٢٩، تایبەت بە ڕۆژی جیهانیی زمانی زگماکی)
١٣. قادر وریا، شەڕی ناسنامە و سەنگەری زمان، ٢٠٢٢، چاپی هەولێر، لاپەڕی ٨٣

ئەو قوتابخانانەی لە ناوچەی ئازاد، ناوچەی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەدا هەبوون، بە "قوتابخانەی شۆڕش" و مامۆستایانی ئەو قوتابخانانەش بە "مامۆستایانی شۆڕش" بەناوبانگ بوون. ئەو مامۆستایانە بە یارمەتییەکی کەم، هەر ئەو یارمەتییە کە حیزب دەیدا بە پێشمەرگە، خزمەتیان دەکرد. شتێکی دیکە کە بەجێیە لەو پێوەندییەدا باسی بکرێت، کتێبە دەرسییەکانی کۆڕی پەروەردەیە. ئەوکات کۆمەڵێک کتێبی دەرسی بە زمانی کوردی بۆ پۆلی یەکەم و دووهەمی سەرەتایی، چاپ بوون. ناوەکانیان بەو جۆرە بوو: ١- "خوێندنی کوردی" بۆ پۆلی یەکی سەرەتایی، ٢- "زانستی ئەزموونی" بۆ پۆلی یەکی سەرەتایی. ٣-"ئەژمێر" بۆ پۆلی یەکی سەرەتایی. هەر بەو ناوانەوە ٣ کتێب بۆ پۆلی دوویەمی سەرەتایی چاپ بوون. هەروەها کتێبی "ژیان و خەبات" هەبوو کە تایبەت بوو بە خوێندەوارکردنی گەورە سالّان، گەورەسالّانێک کە نەخوێندەوار بوون و دەیانەویست بە زمانی کوردی فێری خوێندەواری بن. کتێبێکیش هەبوو بە ناوی "ڕێنوێنی مامۆستا"، کە شێوازی وانەوتنەوەی نیشانی ئەو مامۆستایانە دەدا کە "ژیان و خەبات"یان بە دەرس دەگوتەوە.[١٤]

٤- زمانی ئەدەبیاتی سیاسی، پەروەردە و ڕاگەیەنەکانی حیزب

وەک لە سەرەتاوەش ئاماژەی پێ کرا، کوردی زمانی سەرەکی و یەکەمی ئەدەبیاتی سیاسی و ڕاگەیەنەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە. دووهەم زمان، زمانی فارسیە. زۆربەی بەیاننامە ڕەسمییەکان، هەروەها بەڵگەنامە و پەسندکراوی کۆنگرەکان حیزب، وتوویژ و لێدوانەکانی سکرتێری گشتی، دەستبەجێ لە کوردییەوە کراون بە فارسی. بەو هۆیەوە کە ئەو حیزبە خوازیاری چارەسەری پرسی کورد لە چوارچێوەی ئێراندایە و تێکۆشان و خەباتەکەی پێوەندیی بە نەتەوەکانی ئێران

١٤. قادر وریا، شەڕی ناسنامە و سەنگەری زمان، ٢٠٢٢، چاپی هەولێر، لاپەڕی ٨٤

و ڕێژیمی دەسەڵاتداری ئێرانەوە هەیە، زمانی فارسیی وەک زمانی پێوەندی لەگەڵ بەردەنگە ئێرانییەکانی بەکار هێناوە. گرنگیدان بە زمانی فارسی بە ڕادەیەک بووە کە بەشی فارسی، بەشێکی هەمیشەیی و دانەبڕاو لە بەرنامەکانی ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران بۆ ماوەی زیاتر لە ٣٠ ساڵ بووە.

ڕۆژنامەی "کوردستان" لە دەسپێکی دەورەی ئێستای بڵاوبوونەوەی کە دەگەڕێتەوە بۆ ڕێبەندانی ١٣٤٩(١٩٧١)، هەتا ئێستا لە چەند بڕگەیەکدا نەبێت، بەردەوام بە هەر دوو زمانی کوردی و فارسی بڵاو بووەتەوە، واتە هەر ژمارەیەک لە دوو نوسخەی جیاواز و بە دوو زمانی جیاواز، ئامادە و چاپ و بڵاو کراونەوە. زۆر نامیلکەی گرنگی دیکەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، هاوکات یان بە دوای بڵاوبوونەوەی کوردییەکەیاندا، وەرگێڕدراونە سەر زمانی فارسی و چاپ کراون. سێهەم زمان کە بۆ ماوەی سێ ساڵ و نیو (لە سەرەتای ساڵی ١٣٦٠هوە هەتا سەرەتای پاییزی ١٣٦٣) لە ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران، بەرنامەی پێ بڵاو دەبۆوە، زمانی تورکیی ئازەری بوو. [١٥]هۆی گرنگیدانی ڕادیۆی حیزب بە زمانی تورکیی ئازەری، قسەکردن لەگەڵ ئازەرییەکان بە زمانی خۆیان و بەرپەرچدانەوەی هەوڵەکانی ڕێژیمی ئێران بۆ هەڵایساندنی شەڕ و ناکۆکی لە نێوان دوو نەتەوەی دراوسێ، کورد و ئازەری بە تایبەتی لە پاریزگای ورمێ لەو سالانەدا بوو. دیارە وەرگێڕانی ئەدەبیاتی حیزب بۆ سەر زمانە بیانییەکان، بە تایبەتی زمانی ئینگلیزی، هەروەها زمانەکانی فەرانسەیی و عەرەبی، بەپێی پیویستی بووە.

چۆنیەتیی هەڵسوکەوتی حیزب لەگەڵ فرەزاری لەنێو حیزبدا، ڕەهەندێکی دیکەی سیاسەتی زمانیی ئەو حیزبەی پێک هێناوە. زمانی ئەدەبیاتی ڕەسمی و ڕاگەیەنەکانی حیزبی دێموکرات، ئەو زمانەیە کە بە کوردیی نێوەڕاست ناسراوە و بە هەڵەش بە سۆرانی ناوی دەرکردووە. ئەمەش سیاسەتێک بووە کە تەنانەت لە پێش کۆماری

١٥. ئەم زانیارییانەم ڕۆژی ٢٤.٧.٢٠٢٥ لە کاک مەنسوور خوسرەوی، کادری لەمێژینەی ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران وەرگرتوون.

کوردستانەوە هەتا ئەم دوایانەش لەلایەن ڕێبەریی بزووتنەوەی کورد لە هەر دوو بەشی باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، قبوولکراو بووە. بەو هۆیەشەوە کە مەهاباد بە تایبەتی و موکریان بە گشتی، زێد و ناوەندی دامەزرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان بووە، هەروەها زۆربەی ئەو شاعیران و نووسەرانەی لە خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکرات و لەسەر نووسین و ئەدەبیاتی ئەو حیزبە کاریگەرییان هەبووە، خەڵکی موکریان بوون، کاریگەریی شێوەی موکریانی لەسەر زمانی نووسینی حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەرچاوە. دیارە لە سەدەی بیست و یەکدا، بە هۆی جۆراوجۆر، بۆ نموونە کاریگەریی میدیاکانی باشووری کوردستان، چوونە سەری ڕێژەی نووسەر و وەرگێڕی خەڵکی ناوچەکانی خواروو ڕۆژهەڵاتی کوردستان و...هتد، کاریگەریی شێوەی موکریانی هەتا ڕادەیەک کەم بووەتەوە.

ئەگەر لە میدیای نووسراوی حیزبدا، سیاسەتی نووسین بە زمانی کوردیی نێوەڕاست، بە ئەلفوبێی عەرەبی بەڕێوە چووە و تەنیا لە دوای نۆڤەمبری ٢٠٠٣(سەرماوەزی ١٣٨٢) بڵاوکراوەیەک(لە سەرەتادا مانگانە و دواتر حەوتوونامە) بە ناوی "Agiry" (ئاگری) بە دیالێکتی کورمانجیی ژووروو و ئەلفوبێی لاتین، هاتە ڕیزی بڵاوکراوەکانی حیزب[١٦]، لە میدیای زارەکیدا وەک ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران، هەر لە کۆتایی ساڵی١٣٥٩ هوە یان سەرەتای ساڵی ١٣٦٠هوە بەرنامە بە زاری کرمانجی، بڵاو کراوەتەوە. دەکرێت بڵێین بەرنامەی ڕادیۆیی بە زاری کرمانجی، بەشێکی بەردەوام و هەمیشەیی لە بەرنامەکانی ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران پێک هێناوە.[١٧] دوای ئەوەش کە حیزبی دێموکرات بوو بە خاوەنی کەناڵی فەزایی

١٦. ژمارەی یەکەمی ڕۆژنامەی ئاگری دوای موافقەتی دەفتەری سیاسیی حیزب لە ڕێکەوتی ١٥/٠٧/١٣٨٢، لە ڕێکەوتی ١ی مانگی نوامبەری ٢٠٠٣ دەرچووە و لە سەرەتادا تا ژمارەی ١٣ هەر مانگە ژمارەیەک دەرچووە، دواتر بووە بە هەر پازدە ڕۆژ جارێک. تا ئێستا ٤٩٨ ژمارەی لێ دەرچووە. (سەرچاوەی زانیاری: محەمەد سالح قادری، ٢٤/٠٧/٢٠٢٥)

١٧. ئەم زانیارییانەم ڕۆژی ٢٤/٠٧/٢٠٢٥ لە کادری لەمێژینەی ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران، کاک مەنسوور خوسرەوی وەرگرتووە.

(تەلەڤیزیۆنەکانی تیشک و کوردکانـاڵ)، لـە هـەر دوو تەلەڤیزیـۆن جگـە لـە کورمانجـی، بـە زاری هەورامییش بەرنامـە بـڵاو بووەتـەوە. بـەم جـۆرە دەتوانین بڵێین هەتـا ئێسـتاش زمانـی نووسـین لـە ئەدەبیاتـی نووسـراوی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێراندا(گۆڤـار و ڕۆژنامـە و ماڵپـەڕەکان)، بـە پلـەی یەکـەم کوردیـی نێوەڕاسـت بـە ئەلفوبێـی ئارامی(ناسـراو بـە ئەلفوبێـی عەرەبـی) و، بـە پلـەی دووهـەم کورمانجیـی ژووروو بـە ئەلفوبێی لاتین، بـووە. زارەکانـی دیکـە زیاتـر لـە میدیـای زارەکیـدا و بـە پێی پێویسـتی، سـوودیان لێوەردەگیرێـت.

زمانـی کوردی لـە کاروبـاری پـەروەردە و فێرکردنـی حیزبی دێموکراتی کوردسـتاندا، زمانـی یەکەمـە. خولەکانـی فێرکردنـی سیاسـی، تەشـکیلاتی، نیزامـی، پەروەردەیـی، دەرمانـی، تەکنیکی، هونـەری، ڕاگەیاندن و وەرزشـی بـە زمانـی کوردی بەڕێوە دەچـن. تەنیـا ئـەو کاتانـەی فێرکار یـان مامۆسـتای وانەبێژ، زمانـی کوردی نازانـن، بەکارهێنانی زمانـی دیکـە وەک ئینگلیـزی، فەرانسـی و ...هتـد بـە مەرجـی ئامادەبوونـی وەرگێـڕ ڕێگەپێدراوە. دیـارە بـەو هۆیـەوە کـە زۆربـەی بەشـدارانی ئـەو دەورانـە، زمانـی فارسـی دەزانـن، ئەگـەر مامۆسـتایەک فارسـی بزانێـت و بـە فارسـی بابەتەکـەی پێشـکەش بکات، کەمتـر وەرگێـڕی کـوردی پێویسـت دەبێـت. لـە مـاوەی ٤٥ سـاڵی ڕابـردووداـ فێرکردنـی خوێندنـەوە و نووسـین بـە زمانـی کوردی، هەمـوو کات لـە یەکـەم دەرسـەکانی دەورەی سـەرەتایی پێشـمەرگە بـووە. ئەمـەش بـەو مەبەسـتەیە کـە پێشـمەرگەی حیـزب هـەر لەسـەرەتای هاتنـی بـۆ نێـو حیزبـی دێموکرات، ئامادەیـی ئـەوەی تێـدا پێـک بێـت کـە بـە کـوردی بنووسـێت و بـە کـوردی بخوێنێتـەوە.

٥- پێگەی زمانی کوردی لە ڕێککەوتننامەکانی حیزبدا

ئەو گەڵاڵانەی حیزبی دێموکرات بە تەنیا یان بە هاوبەشی لەگەڵ حیزب و ڕێکخراوەکانی دیکە بۆ دانوستان بە ئامانجی چارەسەری پرسی کورد لە ئێران، یان بە نیازی پێکهێنانی هاوپەیمانی وهاوکاری لەگەڵ لایەنە ئێرانییەکان ئامادەی کردوون، بواریکی گرنگی دیکە بۆ ناسینی سیاسەتی زمانیی ئەو حیزبەن. لەم جۆرە گەڵاڵانەدا هەمیشە گرنگییەکی تایبەت بە پێگەی زمانی کوردی و بە گشتی مافە زمانییەکان دراوە. لەم بەشەدا ئاماژە بە ژمارەیەک لەو گەڵاڵە و پلاتفۆرمانە دەکرێت.

ساڵەکانی ١٣٥٧-١٣٥٨ چەند گەڵاڵەی داخوازەکانی خەڵکی کوردستان لەلایەن نوێنەرانی سیاسیی خەڵکی کوردستان، حیزبی دێموکرات و دەستەی نوێنەرایەتیی گەلی کورد، خرانە بەر سەرنجی کاربەدەستانی تاران (گەڵاڵەی ٨ ماددەیی، ڕەشەمەی ١٣٥٧/ گەڵاڵەی ٢٦ماددەیی، سەرماوەزی١٣٥٨/ گەڵاڵەی ٦ ماددەیی، زستانی ١٣٥٨). لە گەڵاڵە ٨ ماددەییەکەدا باسی مافە نەتەوایەتییەکان بە شێوەی گشتی هاتووە و بە دیاریکراوی خاڵێک یا ماددەیەک لە سەر زمانی کوردی نەهاتوە. دوای پەیامی ٢٦ی خەزەڵوەری ١٣٥٨ی خومەینی ڕوو لە خەڵکی کوردستان، قۆناغێک لە وتووێژ و دانوستان لەنێوان هێزە سیاسییەکانی کوردستان و دەوڵەتی ئێران دەستی پێکرد و "دەستەی نوێنەرایەتیی گەلی کورد" پێک هات. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ئەندامی ئەو دەستەیە و د.قاسملوو وتەبێژی دەستەکە بوو. لە ٤ی سەرماوەز، دەستەی نوێنەرایەتی بەیاننامەیەکی لە ٨ خاڵدا بڵاو کردەوە. ئەو ٨ خاڵە داوا سەرەکییەکانی گەلی کورد بوون. لەخاڵی ٤دا هاتبوو:

"زمانی کوردی، زمانی ڕەسمیی خوێندن و نامەنووسینی ئیدارە و دامەزراوەکانی کوردستان دەبێ. لە دوای پڕلی ٤ی سەرەتاییەوە، زمانی فارسییش لە تەنیشت زمانی کوردی لە قوتابخانەکان دەخوێندرێ و، زمانی ڕەسمیی ئیداری لە سەرانسەری ئێران و کوردستانە."

هەم لە گەڵاڵە ٢٦ مادەییەکەدا، هەم لە گەڵاڵە ٦ مادەییەکەدا بە زەقی باسی پرسی زمان و مافە زمانییەکان هەن و گوتراوە زمانی کوردی لە ناوچەی خودموختار، زمانی ڕەسمی دەبێت، زمانی خوێندن دەبێت، زمانی ئیدارییش (پێوەندیی نێوان ئیدارە و دامەزراوەکان) لە کوردستان دەبێت. ڕەهەندێک لەو سیاسەتە کە لێرەدا جێگای هەڵوێستە لەسەر کردنە، پێگەی زمانی فارسی لە پێوەندیی نێوان کوردستان و تاران دایە. حیزبی دێموکرات ئەو لایەنەی لەبەرچاو بووە کە خوازیاری چارەسەری پرسی کورد لە نێو ئێراندایە و لە بەڵگەنامەکانیدا، وڵامی بۆ ئەو پرسیارە هەبووە کە زمانمان بۆ پێوەندیگرتن لەگەڵ بەشەکانی دیکەی ئێران و دەوڵەتی مەرکەزی چی دەبێت. بۆیە بە بەردەوامی لەو گەڵاڵە و پلاتفۆرمانەدا باسی ئەوە کراوە کە لە تەنیشت زمانی کوردی (هێندێک جار گوتراوە لە پۆلی چواری سەرەتاییەوە)، زمانی فارسی دەخوێندرێت. ئاماژە بەوەش کراوە کە فارسی زمانی پێوەندیمان لەگەڵ دەوڵەتی مەرکەزی و لەگەڵ بەشەکانی دیکەی ئێران دەبێت.[١٨]

هەروەها لەگەڵ لایەنەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیش لە هێندێک قۆناغ و سەردەمدا حیزبی دێموکرات، ڕێککەوتن و هاوپەیمانی هەبووە. بۆ وێنە لەگەڵ شۆڕای بەرگریی نیشتمانی (شورای ملی مقاومت)کە لە ڕێکخراوی موجاهیدین و چەند کەسایەتی و ڕێکخراوی دیکە پێکهاتبوو. لەوێشدا پێداگریی حیزبی دێموکرات لەسەر مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد، بەتایبەتی مافە زمانییەکان، بووە هۆی ئەوە کە لە خەزەڵوەری ساڵی ١٣٦٢ "گەڵاڵەی شۆڕای بەرگریی نیشتمانی بۆ خودموختاری" پەسند کرا. لە گەڵاڵەی پەسندکراوی شووڕای بەرگری نیشتمانی بۆ خودموختاریدا هاتووە: "زمانی کوردی زمانی ڕەسمیی خوێندن و نامەنووسین لە نێوخۆی ناوچەی خودموختارە و لە هەموو قۆناخەکانی خوێندندا هەقی فێربوون بە زمانی کوردی بۆ دانیشتووانی ناوچە بەڕەسمی دەناسرێ."[١٩] لە ڕاستیدا

١٨. قادر وریا، شەڕی ناسنامە و سەنگەری زمان، ٢٠٢٢، چاپی هەولێر، لاپەڕەکانی ٧٥-٧٧

١٩. بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات، بەرگی یەکەم، ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی

ئـەوەی لـە بەرنامـەی حیزبـدا، لـە بـارەی مافـە زمانییـەکان هاتبـوو، لـە چوارچێـوەی گەلاڵـەی شـوڕا بـۆ خودموختارییشـدا پەسـند دەکـرێت.

حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران هـەر ئێستا لـە نێو ژمارەیـەک یەکگرتـن و هاوپەیمانـیدایە بـۆ نموونـە "کۆنگـرەی نەتەوەکانـی ئێرانـی فیـدراڵ"، "شـوڕای دێموکراسـیخوازان" و پێشـتریش "اتحـاد عمـل بـرای دمکراسـی" (یەکیەتیی کردەوە بۆ دێموکراسی). لـە هەمـوو ئـەو ڕێککەوتنانـە و هـی پێشـووتردا پرسـی زمـان بە ڕاشکاوی ئامـاژەیان پـێ کـراوە و مافـە زمانییـەکان- ئەوانـەی کـە مەبەسـتی حیزبـی دێموکـرات بـوون و لـە بەرنامەکەیـدا هاتـوون – دانیـان پێدانـراوە، قبـوڵ کـراون و بەڕەسـمی ناسـراون. ڕەهەندێکـی دیکـەی ئـەم سیاسـەتە زمانییـە کـە شـیاوی وەبیرهێنانـەوە و گرنگی پێدانـە، ئەوەیـە کـە لـەم جۆرە پلاتفۆرم و ڕێککەوتننامانـەدا، حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران هـەر تەنیـا لەسـەر مافـە نەتەوەیـی و زمانییەکانـی خەڵکـی کوردسـتان پێداگر نەبـووە، بەڵکـوو بـە ڕاشـکاوی داکۆکیـی لـە مافـە نەتەوەیـی و زمانییەکانـی نەتـەوە بندەسـتەکانی دیکـەی ئێرانیـش کـردوە.

٦- هەنگاوی هاندەرانەی بواری خزمەتی زمان

حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران، وێـرای ئـەو سیاسـەتە زمانییـەی لـە بـوارە ئاماژەپێکراوەکاندا لەسـەری ڕۆیشـتووە، بەچەند شـێوەی دیکەش هەوڵی داوە پشـتیوانی لـە بەرزبوونـەوەی پێگـەی زمـان لـە کوردسـتان و گەشـەکردن و بەرەوپێشـجوونی زمانـی کـوردی بـکات کـە لەسـەر یـەک دەتوانیـن ناویـان بنێیـن هەنـگاوی هاندەرانـەی بـواری خزمەتـی زمانـی کـوردی کـە هێندێکیـان ئەمانـەن:

- چاپـی کتێـب و نامیلکـەی کـوردی لەسـەر ئەرکـی خـۆی لـە سـەردەم و قۆناغـە جۆراوجۆرەکاندا، بـۆ ئـەوەی بڵاوکردنـەوە و چاپکراو بـە زمانـی کـوردی پـەرە پێبدات.لە

شەشەم، لاپەڕی ٢٦١

مێژووی حیزبی دێموکراتدا بە سەدان کتێب و نامیلکەی ئەدەبی، سیاسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی بە هاوکاریی ماڵیی ئەو حیزبە چاپ و بڵاو بوونەوە بۆ ئەوەی نووسین و وەرگێڕان بە زمانی کوردی هان بدرێت.

– پشتیوانی لە بەهرە و تواناییەکانی خاوەن قەڵەمانی ڕیزەکانی حیزب و پشتگیریی ماددی و مەعنەوی لە شاعیران، نووسەران، وەرگێڕان، فەرهەنگنووسان و...هتد لە نێوحیزبدا بۆ چاپی بەرهەمەکانیان و ڕێزگرتن لە هەوڵەکان و بەرهەمەکانیان.

– پشتیوانی و هاوکاریی دامەزراوەکانی پێوەندیدار بە زمان و ئەدەبیاتی کوردی وەک کۆڕی زانیاریی کورد(لە دەیەی حەفتای زایینی) و ئەنیستیتۆی کورد لە پاریس لە سەرەتای دەیەی هەشتای زایینیدا. د.قاسملوو، مامۆستا هێمن، عەبدوڵڵا حەسەنزادە، کەریمی حیسامی، کە لە ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بوون، لە هاوکارانی نزیکی کۆڕی زانیاریی کورد لە نیوەی یەکەمی دەیەی حەفتای زایینیدا بوون. لە ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی پێنجەمدا، لە پێوەندی لەگەڵ پشتیوانیی ئەم حیزبە لە دامەزرانی ئەنیستیتۆی کورد لە فەڕانسە، هاتووە: "سااڵێک زیاترە کە ئەنیستیتۆیەکی فەرهەنگی و زانستیی کورد بەڕەسمی لە پاریس دامەزراوە کە ئامانجی بڵاوکردنەوەی زمان و فەرهەنگی نەتەوەی کوردە و بەسەرکەوتوویی ئەرکەکانی ئەنجام دەدا. ئێمە زۆر بەختیارین کە لە پێکهێنانی ئەنیستیتۆی کورددا بەشدار بووین و یارمەتیمان داوە بۆ ئەوەی بتوانێ ئەرکی پیرۆزی خۆی بەجێ بگەیەنێ."[٢٠]

– پشتیوانی لە بزووتنەوەی کولتووری لە نێوخۆی وڵات بە تایبەتی هەوڵەکانی پێوەندیدار بە پاراستنی زمانی کوردی. حیزبی دێموکراتی کوردستان جگە لەوەی هاندەری ئەندامان ولایەنگرانی بووە بە ئامانجی پاراستنی ناسنامەی نەتەوەیی و زمانی کوردی، چالاکانە لە ئەنجومەنە ئەدەبییەکان و چالاکییە کولتووریەکاندا بەشدار

٢٠. ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی پێنجەم، بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی یەکەم.

بن، گرنگییەکی تایبەتی بەو هەوڵانە داوە کە لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە ئامانجی فێرکردن، پاراستن و بەرەوپێشبردنی زمانی کوردی بەڕێوە دەچن.

– گرنگیدان بە زانایانی بواری زمان و ئەدەبی کوردی و بایەخدان بەهەوڵ و تێکۆشانی دڵسۆزانەیان لە ڕاگەیەنەکانی خۆیدا. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ساڵانی حەفتای زایینییەوە تا هەنووکەش وێرای پێکهێنانی پێوەندییەکی دۆستانە و بەرین لەگەڵ زانایان و کەسایەتییە دیارەکانی بواری خزمەتی زمانی کوردی لە بەشە جۆراوجۆرەکانی کوردستان و سوود وەرگرتن لە ئەزموون و بۆچوونەکانیان، بە ئەرکی ڕاگەیەنەکانی خۆی زانیوە لاپەڕە و بەرنامەی تایبەت بۆ ناساندنی زمانەوانان، نووسەران، وەرگێڕان، فەرهەنگنووسان، ڕۆژنامەنووسان و... هتد و بەرزنرخاندنی کار و بەرهەمەکانیان تەرخان بکات.

ئەنجام و ڕاسپاردەکان:

دیاریکردن و پابەندبوون بە سیاسەتێکی زمانیی نەتەوەیی (لە ئاستی کوردستان) و فرەزمانی (لە ئاستی ئێراندا) لەلایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە، لە سێ ئاستدا سەرکەوتوویی خۆی سەلماندووە و کاریگەریی ئەرێنیی حاشاڵێنەکراوی هەبووە:

لە ئاستی نێوخۆی حیزبدا، ئەم سیاسەتە بووە بە هۆی ئەوە ئەندامانی ڕیبەری، کادرەکان، پێشمەرگەکان، ئەندامان و لایەنگرانی حیزب، لە ئاخاوتن، لە نووسین و خوێندنەوەدا، نەک هەر لەگەڵ زمانی نەتەوەیی خۆیان نامۆ نەبن، بەڵکوو بیکەن بە زمانی یەکەمی خۆیان و وشیاری و هەستیاریی تایبەتیان لە ئاست زمانی نەتەوەیی خۆیان هەبێت. ئەوە کە کوردیی نێوەڕاست زمانی ڕەسمی و زمانی نووسین و هەروەها زمانی یەکەمی ڕاگەیەنەکانی حیزب بووە، یارمەتیدەری تاکەکان بووە تا سەرەڕای جیاوازیی زار و شێوەزارەکانیان، هەمووان لە ئەدەبیاتی حیزب تێ بگەن، بتوانن بیخوێننەوە و بەم زمانە بنووسن.

لە ئاستی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، ناساندنی زمانی کوردی وەک کۆڵەکەیەکی گرنگی ناسنامەی نەتەوەیی لەلایەن ئەم حیزبەوە، تێکۆشان و خەباتی بەردەوامی بۆ ئەوەی زمانی کوردی بە ڕەسمی بناسرێت و ببێتە زمانی پەروەردە و کاروباری ئیداری و...هتد، هەروەها بەڕێخستنی خوێندن و قوتابخانە لە هێندێک قۆناغدا لەلایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە، وای کردووە خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، خۆشەویستییەکی تایبەتیان بۆ زمانەکەیان هەبێت و بە شێوەی جۆراوجۆر هەم هەوڵی پاراستنی بدەن، هەم خەبات بۆ مافە زمانییەکانیان بکەن.

لەپێوەندی لەگەڵ لایەنە ئێرانییەکاندا

دەکرێ بڵێین حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ئاستی ئێراندا ڕەچەشکێنی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان لە دژایەتیکردنی سیاسەتی تاکزمانیی ڕێژیمەکانی ئێران و هەروەها پێشەنگی داوای بە ڕەسمی ناسینی زمانی کوردی و زمانی نەتەوە بندەستەکانی ئێران بووە. هەر لایەنێکی ئێرانی (دەسەڵاتدار و ئۆپۆزیسیۆن)، لەم ڕاستییە تێگەیشتووە کە داواکاریی زمانی، جێگایەکی گرنگی لە داخوازەکانی ئەم حیزبەدا هەیە و، ڕێککەوتن لەگەڵ حیزبی دێموکرات وەک سەرەکیترین هێزی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان، بێ داننان و سەلماندنی ناوەرۆکی سیاسەتی زمانیی ئەو حیزبە، مسۆگەر نابێت. ڕەهەندەکانی دیکەی ئەو سیاسەتەش وەک داوای بەڕەسمی ناسین و داننان بە مافە زمانییەکانی نەتەوەکانی دیکەی ئێران، هەروەها ڕوانین لە زمانی فارسی وەک زمانی پێوەندیی نێوان نەتەوەکان و دەوڵەتی ناوەندی و خوێندنی لە تەنیشت زمانی نەتەوە نافارسەکان، وەک پارادایمێک و ڕێگاچارەیەکی گونجاو و دادپەروەرانە بۆ پێکەوەژیانی فرەزمانی لە ئێران، جێی خۆیان لە داخوازە سیاسی، نەتەوەیی و کولتوورییەکانی ئەو نەتەوانەدا کردووەتەوە.

ڕاسپاردە:

بە گۆڕان و پێشکەوتنی سەردەمەکان، ویست و چاوەڕوانیی تاکەکان و گرووپەکانیش گۆڕانیان بەسەردا هاتووە. سەردەمی ئێستا، سەردەمی بەرجەستەبوونەوەی وردە کولتوور و وردە ناسنامەکانە. ئاخێوەرانی زار و شێوەزارە کوردییەکانی دەرەوەی کوردیی نێوەڕاست، لە ئاست پشتگوێخران و پەراوێزخرانی زار و شێوەزاری قسەکردنیان، نیگەرانی و هەستیاریی تایبەت بە خۆیان هەیە. سیاسەتی "دروستکردنی نەتەوەیەکی یەکگرتوو، بە هۆی زمانێکی یەکگرتوو" کە لە سەدەی بیستەمدا، ڕێنوێنی زۆربەی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان و دامەزراوە و کۆمەڵە کولتووریپەکان لە باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، پێویستی بە چاوپێداخشاندنەوە و نوێکردنەوە لە ڕاستای ڕەواندنەوەی ئەو نیگەرانییانەدا و پاراستنی زار و شێوەزارە جیاوازەکاندا هەیە. ئەم ئاڵۆگۆڕە یارمەتیدەر دەبێت تا سیاسەتێکی زمانیی جێکەوتوو و تا ئێستا سەرکەوتوو، بە پاراستنی بنەما بەهێزەکانی، بەگوێرەی پێویستیی سەردەمیش، خۆی نوێ بکاتەوە و لەگەڵ ویست و پێویستییە سەردەمییەکانی بەردەنگەکانی، خۆی بگونجێنیت.

بەردەوامیی سیاسەتی تاکزمانی لەلایەن ڕێژیمەکانی ئێران و، دژایەتیی ئەو ڕێژیمانە و هەروەها دژایەتیی زۆربەی ڕووناکبیران و چالاکانی سیاسی و کولتووریی سەر بە ناسیۆنالیزمی ئێرانی لەگەڵ مافە نەتەوەیی و زمانییەکانی خەڵکی کوردستان و نەتەوە بندەستەکانی دیکەی ئێران، بووە بەهۆی ئەوە لەنێو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و لە کۆمەڵی کوردستاندا بەرە بەرە ڕەوتی ناهومێدی و پشتتێکردن لە چارەسەری پرسی نەتەوەیی و زمانی لەچوارچێوەی وڵاتی ئێراندا سەرهەڵ بدات. ئەو ناسیۆنالیستە ئێرانییانەی بە ناو و بیانووی پاراستنی یەکپارچەیی ئێران، دژایەتیی ئەو مافە ڕەوایانە دەکەن، با بزانن و ئاگادار بن، ئەگەر هەروا و وەک ڕابردوو لەسەر ئەم دژایەتییە پێداگر بن، بۆ خۆیان دەبن بە هۆکار و پاڵنەری نەتەوەی کورد و نەتەوە نافارسەکانی دیکەی ئێران، بۆ وازهێنان لە چارەسەری پرسی نەتەوەیی خۆیان لە چوارچێوەی ئێراندا.

سەرچاوەکان:

-قاسملوو، عەبدوڵڕەحمان، چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، چاپی سێهەم، (١٣٧٨-٢٠٠٠)

-قادر وریا، شەڕی ناسنامە و سەنگەری زمان، ٢٠٢٢، چاپی هەولێر

-حەسەنزادە عەبدوڵلا، ڕۆژنامەی "کوردستان"، ڕەشەمەی ١٣٨٩، فێبریوەری ٢٠١٠، (پاشکۆی ژمارە ٥٢٩، تایبەت بە ڕۆژی جیهانیی زمانی زگماکی)

-سامان ئەحمەدی، "زمان؛ قوولایی ئامانجی کۆماری کوردستان"، ماڵپەڕی باسنیوز، ٢٠٢١/١٢/١٢

-بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی یەک (کۆنگرەی ١ تا کۆنگرەی ٩)، ساڵی چاپ ٢٠٢١

-بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکان، بەرگی دوو، (کۆنگرەی١٠ تا کۆنگرەی ١٧)، ٢٠٢١

- زانیاریی وەرگیراو لە مەنسوور خوسرەوەی (کادری لەمێژینەی ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران)،

- زانیاریی وەرگیراو لە محەمەد ساڵح قادری، لە دامەزرێنەران و یەکەم بەڕێوەبەرانی ڕۆژنامەی Agiry.

حیزبی دێموکراتی کوردستان و ڕاپەڕینی چەکدارانەی ١٣٤٦- ١٣٤٧

د.سمایل بازیار

ئەو ڕووداوانە کە لە سەرەتای ساڵی ١٣٤٥ (١٩٦٦ی ز)دا تووشی "حدک" هاتن وەک کۆژرانی سەدیق ئەنجیری و دوورخرانەوەی ئەحمەد تۆفیق لەلایەن سەرکردایەتیی پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق بۆ ناوچەی بادینان[١]، دۆخی نێوخۆییی "حدک"ی تووشی قەیران و کێشەی پتر کرد[٢]. هەروەها پێشهاتە سیاسییەکانی باشووری کوردستان لەو قۆناغەدا کاریگەرییان لەسەر ڕەوتی ڕووداوەکانی نێوخۆی ئەو

١. بارزانی بۆخۆی لەگەڵ ئەحمەد تۆفیق دانیشتووە و دوای ڕوونکردنەوەی دۆخی شۆڕش و داخوازیی ئێران سەبارەت بە ڕادەستکردنەوەی، داوای لێکردووە بۆ ماوەیەک بچێ و میوانی ئەسعەد خۆشەوی لە لەشکری یەکی بادینان بێ و بەم جۆرە ئەحمەد تۆفیق لە مارسی ١٩٦٦دا لەگەڵ شەش پێشمەرگەی هاوڕێی خۆی لە گوندی قومری لە "بەرواری"ی باڵا جێگیر دەبێ. حامید گەوهەری، ئەحمەد تۆفیق، ل ٢٨٧- ٢٨٨.

٢. سەعید کاوە لەم بارەیەوە دەڵێ: "ئەندامانی هەڵبژێردراو بۆ کۆمیتەی ناوەندی جگە لە سولەیمانی موعینی و سەدیق ئەنجیری و یەکدووانێکی دی، ئەوانی دیکە بەرچاو نەبوون، یان جێگەی متمانەی کادرەکانی حیزب نەبوون. کاتێک سەدیق ئەنجیری بێسەروشوێن بوو، سولەیمان موعینییش بەتەنیا مایەوە و هەر بەنێو حیزب و کۆمیتەی ناوەندیمان هەبوو." سەعید کاوە، ئاوڕێک لە بەسەرهاتی خۆم و ڕووداوەکانی نێو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ب. ش. چ، ١٩٩٦، ل ١٥٧.

حیزبە دانا. هەڵگیرسانەوەی شەڕ لە نێوان شۆڕش و حکوومەتی عەبدولسەلام عارف لە سەرەتای ١٩٦٥دا، گەڕانەوەی ئەندامانی مەکتەبی سیاسیی کۆنی پارتی و لایەنگرانیان لە هەمەدانی ئێرانەوە بۆ نێو شۆڕش، بەهێزبوونی پێوەندییەکانی شۆڕش و ڕێژیمی شاهەنشاهیی ئێران، هەڵاتنی چەند ئەندامێکی مەکتەبی سیاسیی کۆن لە ناوچەی دۆڵەڕەقەوە و کارکردنیان بە شێوەیەکی سەربەخۆ بە ناوی پارتی باسکی جەلالییەوە - لایەنگرانی جەلال تاڵەبانی- و گرێدانی پێوەندییان بە ڕێژیمی عێراقەوە و قوواڵبوونەوەی دووبەرەکی و هەڵگیرسانی شەڕی کوردکوژی ناسراو بە "مەلایی و جەلالی"[٣] بەشێک لەو ڕووداوانە بوون کە کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر "حدک" هەبوو.

لەم هەلومەرجەدایە کە کۆمەڵێک لە کادرەکانی "حدک" کە ناهۆمێد دەبن لەو چەند کەسەی کۆمیتەی ناوەندی کە ماون[٤]، دەکەونە بیری ئەڵتێرناتیڤێک بۆ ئەوەی بتوانن بە گرتنەبەری شێوازێکێ نوێ لە خەبات و بە کۆکردنەوەی کادرەکانی دیکە ڕووحێکی دی وەبەر جەستەی سڕبووی "حدک" بێننەوە. بۆ ئەو مەبەستەش ڕۆژی ٢٣ی خەرمانانی ١٣٤٥ی هەتاوی بەرامبەر بە ١٤ی سێپتەمبری ١٩٦٦ی زایینی لە گوندی "ئالانێ"ی ناوچەی باڵەکایەتی "کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی حیزبی دێموکراتی کوردستان"یان پێک هێنا. دامەزرێنەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕی بریتی بوون لە: سمایل شەریفزادە، حەمەدەمین سیراجی، سالار حەیدەری، مەلا ئاوارە، سەعید کوێستانی، سەنناز مامەدی و مەلا عەبدوڵڵا سەرباز[٥].

---

٣. یاسین سەردەشتی، خوێندنەوەیەکی مێژوویی جووڵانەوە چەکدارییەکەی کوردستانی ئێران لە ساڵەکانی ١٩٦٧- ١٩٦٨، سلێمانی، ٢٠٠٢، ل ٤٣.

٤. لەو کاتەدا تەنیا پێنج کەس لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی بەکردەوە مابوون کە بریتی بوون لە: سوڵەیمان موعینی، ئەمیر قازی، مەلا ڕەحیم وێردی، مەلا سەید ڕەشید، هەڵبەت نەحۆ پاشایی (باپیر شکاک) کە لە بەهاری هەمان ساڵدا ١٣٤٥ (١٩٦٦ ز) لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەهۆی هێزەکانی ڕێژیمی شاهەنشاهی لەنێو دەچێ. محەممەد خزری، لاپەڕەیەک لە تێکۆشان و جووڵانەوەی ساڵەکانی ٤٢- ٤٧ (١٩٦٣- ١٩٦٨)ی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ل ٦.

٥. سەعید کاوە، س.پ، ل ١٥٩.

کۆمیتەی شۆڕشگێڕی لە یەکەم کۆبوونەوەی خۆیدا وەک سالار حەیدەری باسی دەکا دوو بڕیاری گرینگی دا: "یەکەم ڕۆژنامەیەک بڵاو بکەینەوە کە ناوی "تیشک"، ئۆرگانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی حیزبی دێموکراتی کوردستان بێ و سمایل شەریفزادە و حەمەدەمین سیراجی بابەتەکانی ئەو ڕۆژنامەیە ئامادە بکەن، دووەم ئەوە کە ڕێکخستنێکی تۆکمە پێک بێنین[٦]." دامەزرێنەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕی جموجۆڵێکی فیکری و ڕێکخراوەیی ڕێکوپێکیان دەست پێکرد و لەگەڵ ئەوەی ئیمکاناتێکی یەکجار کەمیان لەبەردەستدا هەبوو، بەڵام توانییان لەنێو قەوارەی حیزبدا شوێنێک بۆ خۆیان بکەنەوە و بۆ ئەوەی بیروباوەڕی خۆیان بڵاو بکەنەوە "تیشک"یان دەرکرد[٧]. کۆمیتەی شۆڕشگێڕی دواتر پەرەی گرت و دوای تەقینەوەی ناکۆکی لەنێو ڕێبەرایەتیی هەڵبژێردراوی کۆنگرەدا چەند کەس لە ئەندامانی ڕێبەرایەتییشیان چوونە پاڵ، لەوانە: سولەیمان موعینی[٨].

"کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی حدک" لە ماوەی تەمەنی کورتی خۆیدا ڕاپەڕینێکی چەکدارانەی بۆ ماوەی ١٨ مانگ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرپا کرد. ئەو ڕاپەڕینە لە مێژووی هاوچەرخی ئێران و کوردستاندا وەک ڕووداوێکی مێژوویی تۆمار کراوە و بە گرینگترین فەسڵی مێژوورییی "حدک" لە نێوان ساڵەکانی پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان و سەرکەوتنی شۆڕشی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧ (١٩٧٩)دا دادەنرێ.

لەسەر چۆنیەتی و هۆکاری بەرپابوونی ئەم ڕاپەڕینە ڕوانگە و بۆچوونی جیاواز هەیە. ڕاپۆرتی کۆنگرەی سێیەمی "حدک" لێکدانەوەی بۆ سەرهەڵدانی ڕاپەڕینەکە بەم جۆرەیە: "بارودۆخی نێوخۆییی "حدک" لە ساڵەکانی ١٣٤٦ (١٩٦٧)دا لەلایەکەوە و ئەو فشارەی کە بۆ حیزب دەهات لەلایەکی دیکەوە هیندێک لە بەڕێوەبەران و کادرەکانی "حدک"یان ناچار کرد کوردستانی عێراق جێ بهێڵن و بێنەوە کوردستانی

٦. حامید گەوهەری، ئەحمەد تۆفیق، ل ٣٠٧.
٧. عەبدوڵڵا حەسەنزادە، نیوسەدە تێکۆشان، بەرگی یەکەم، ل ٤٤.
٨. هەمان سەرچاوە، ل ٤٥.

ئێران. ڕێژیمی شا کەوتە ترسەوە و هێزێکی چەکداری زۆری بۆ لەنێوبردنی ئەوان تەرخان کرد. کادر و ئەندامانی حیزب جگە لە دەستکردنەوە و بەربەرەکانیکردن هیچ ڕێگەیەکی دیکەیان بۆ نەمایەوە. بەم جۆرە خەباتی چەکدارانە بەسەر هیندێک لە کادر و ئەندامەکانی ئێمە لەلایەن ڕێژیمەوە سەپێندرا"[٩].

ئەوەی پرسیار دەخاتە سەر ئەم ڕوانگەیە ئەوەیە کە چۆنە بە دەیان ئەندامی ڕێبەری، کادر و ئەندامی "حدک" ناچار نەبوون باشووری کوردستان جێ بهێڵن و تا کۆتاییی ڕاپەڕینەکە و تا ساڵانی دواتریش لە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەدا حەوانەوە[١٠] کەوابوو ئەم دەرفەت و مەجالە بۆ بەشداربووانی ڕاپەڕینی چەکدارانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش ڕەخسابوو و ئەوانیش دەیانتوانی "ناچار" نەبن باشووری کوردستان جێ بهێڵن و خەباتی چەکداریان بەسەردا نەسەپێ.

ڕوانگەیەکی دیکە لەسەر ئەم باوەڕەیە کە ڕاپەڕینەکە دەسکردە و ڕەوتێک یان کەسانێک بۆ ئامانجی خۆیان پێکیان هێناوە. ئەمیر قازی لەو بارەیەوە دەڵێ: "حیزبی شیوعیی عێراق لەو کات و زەمەنەدا بە تازەیی بوو بە هاوپەیمانی حیزبی بەعس و هاوکاری حکوومەت، خواخوای بوو خزمەتێکی بۆ حکوومەتی عێراق لەدەست بێ. جا چ لەوە باشتر هەم بۆ دژایەتی دەگەڵ شۆڕشی ئەیلوول و هەم بۆ ئەوە کە خۆشخزمەتیی بە هاوپەیمانی تازەی خۆی کردبێ؛ ئاگرێک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەڵگیرسێنن تا حکوومەت خۆی لەبەر گەرم بکاتەوە... حیزبی شیووعی لەگەڵ شۆڕش کە لە شەڕی حکوومەتی عێراقدا بوو کەوتبووە دژایەتی و ناکۆک بوون؛

---

٩. ڕاپۆرتی کۆمیتە ناوەندیی "حدک" بۆ کۆنگرەی سێیەم، ل ٢٤- ٢٥. ئەم بۆچوونە لەلایەن کەسانێکی دیکەشەوە دووپات بۆتەوە، بۆ وێنە بڕوانە: عەبدوڵڵا حەسەنزادە، نیوسەدە تێکۆشان، بەرگی یەکەم، ل ٤٦؛ محەممەد خزری، س.پ، ل ١٤٤- ١٤٥؛ کارول پرۆنهۆبێر، خولیا و مەرگی قاسملوو، وەرگێڕانی فەتاح کاویان، پێداچوونەوە: عەبدوڵڵا حەسەنزادە، هەولێر، ٢٠٠٩، ل ١٨٤.

١٠. بۆ نموونە: (٤٠- ٥٠) کەس لە کادر و ئەندامانی "حدک" بە سەرپەرستیی ئەمیر قازی و بە ناوی کۆمیتەی ناوەندیی "حدک" لە سەنگەسەر و دەوروبەری لە ناوەندی دەسەڵاتی شۆڕشدا دانیشتن. برایم جەلال، خواروویی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول ١٩٧١- ١٩٧٥؛ بنیاتنان و هەڵتەکاندن، ١٩٦١- ١٩٧٥، چاپی سێیەم، سلێمانی، ١٩٩٩، ل ٢٢٨- ٢٢٩.

تەبعەن حەزیان دەکرد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان هەرایەک یان فیتنەیەک ساز بێ، جا دەگاتە کوێ کەیفی خۆیەتی، هەر هیندە کە دەگەڵ دەوڵەتی هاوپەیمانی خۆی بڕواتە پێش"[١١].

لەم پێوەندییەدا دەبێ بگوترێ کە هیچ کام لە سەرچاوە میژووییەکان نە ئاماژە بە هاوپەیمانیی حیزبی شیووعی لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی لەو سالانەدا دەکەن (١٩٦٣– ١٩٦٨) و نە لەم سالانەدا ئەم حیزبە دژ بە شۆڕشی ئەیلوول هەڵوێستی گرتبێ. بەپێچەوانەوە حیزبی شیوعی لەم سالانەدا نەتەنیا هاوپەیمانیی لەگەڵ دەوڵەتی عێراق نەبووە، بەڵکوو لە دوای کۆدەتای ١٩٦٣ (١٣٤٢ی هەتاوی) کە بە هاوبەشیی حیزبی بەعس و نەتەوەییەکان (عەبدولسەلام عارف) کرا، حیزبی شیووعی بەتوندی کەوتە بەر پەلامار و ڕاوەدوونان و سەدان کادر و ئەندامیان لێ زیندانی و ئێعدام کران. لەم سالانەدا ١٩٦٣– ١٩٦٨ (١٣٤٢– ١٣٤٧) حیزبی شیووعی نەتەنیا دژی بزاڤی چەکدارانەی کورد نەبووە، بەڵکوو بەشداریی چەند شەڕی گەورەی وەک شەڕی هەندرێن (١٩٦٦)ی کردووە[١٢]. مەسعوود بارزانی دەڵێ: "پاش ئەو کۆدەتایە (١٩٦٣) و پاش ئەو کوشتارگە گەورانەی ڕێژیمی نوێ بۆ شیوعییەکانی ساز کرد، باری سەرنجی شیووعی گۆڕا و شیووعییەکان هاتنە پاڵ شۆڕش و بەشداریەکی کاریگەریان لە شۆڕشی ئەیلوولدا کرد (١٩٦٣– ١٩٧٠)[١٣]. هاوپەیمانیی حیزبی شیووعی و دەوڵەتی ناوەندی (بەعس) دەگەڕێتەوە سەرەتای حەفتاکان (١٩٧٣)، واتە پاش کۆدەتای دووەمی بەعسییەکان لە ١٧ی تەممووزی ١٩٦٨[١٤]، کە ئەو کات سێ مانگ بوو ڕاپەڕینی چەکدارانەی ١٩٦٧– ١٩٦٨ی ڕۆژهەلاتی کوردستان کۆتاییی پێهاتبوو.

هیچ ڕووداوێکی میژوویی نە لە عەردی ڕووتوقووت شین دەبێ و نە دابڕاو

١١. ئەمیر قازی، لە بیرەوەرییە سیاسییەکانم، ستۆکهۆلم، گولانی ٢٠١٠، ل ١٤٨– ١٩٨.
١٢. بۆ زانیاریی پتر لەم بارەیەوە: کەریم ئەحمەد، ڕێڕەوی تێکۆشان، و: جەلال دەباغ، سلێمانی، ٢٠٠٦.
١٣. مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورد، شۆڕشی ئەیلوول، (١٩٦١– ١٩٧٥)، بەرگی سێهەم، ل ١٨٧.
١٤. کەریم ئەحمەد، س.پ، ل ٢٤٨– ٢٥٦.

و سەربەخۆیە، بەڵکوو لە پێوەندییەکی دیالیکتیکیدایە لەتەک ئەو قۆناغە کە تێیدا لەدایک بووە بە ڕووداوەکانیەوە. هەروەها هەر ڕووداوێک دەبێ لەو بەستێنەی کە تێیدا دروست بووە پێناسە بکرێ و هەڵبسەنگێندرێ. لەم سۆنگەیەوە تیشک دەخەینە سەر ئەو هەلومەرجە کە فاکتەرێکی گرینگ بوو لە پێکهاتنی ڕاپەڕینی چەکدارانەی ١٩٦٧- ١٩٦٨دا:

أ: زەمینەی کوردستانی - ئێرانی: بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ساڵەکانی دەیەی ١٩٦٠دا بەگشتی سەقامگیر نەبوو. ئاڵوگۆڕەکانی ناسراو بە "شۆڕشی سپی" لە بواری ئابووری-کۆمەڵایەتی لە ئێراندا نەیانتوانی ببنە هۆکاری گۆڕانکارییەکی بەرچاو بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، چونکی پرسی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد هەر وەک ڕابردوو لەلایەن ڕێژیمی پاشایەتییەوە پشتگوێ خرابوون و ڕێگر بوون لە بەردەمیدا[١٥]. پرسی زمان و ئازادنەبوونی خوێندن و نووسین و تەنانەت چاپی کتێبی ئاسایی بە زمانی کوردی و بە سەرنجدان بە لایەنەکانی دیکە؛ ستەمی نەتەوایەتی ناکۆکی (تەزاد)ی سەرەکیی کۆمەڵگەی کوردستان بوون[١٦].

کوردستان پتر لە هەموو بەشەکانی دیکەی ئێران لەژێر پاڵەپەستۆی دەسەڵاتی سوپادا بوو. دەسەڵات بەگشتی کەوتبووە ژێر دەستی ئەفسەرانی سوپا، پۆلیس و جەندەرمە و بەتایبەتی ساواک؛ کە زۆر بەقورسی چاو دەبڕنە گشت جموجۆڵێکی دانیشتووان. بۆ وێنە کە جووتیارێکی کورد سەردانی گوندی دراوسێی بکا، ئەوا دەبێ

١٥. لازاریف و دیگران، تاریخ کردستان، ترجمە: منصور صدقی و کامران امین‌آوە، انتشارات فروغ، فروردین‌ماە ١٣٨٦، ص ٢٧٦. لەگەڵ ئەوەی چاکسازیی زەوی نەبوو بە هۆی نەهێشتنی نایەکسانیی کۆمەڵایەتی لە گوندەکانی کوردستان و تەنیا ڕادەیەکی کەم لەو کەسانەی کە خاوەن بنەتۆو (بەرەجووت) بوون و ئەویش بە شێوەی نایەکسان بوون بە خاوەنی زەوی؛ بەڵام لە بەرامبەردا سیستمی زاڵمانەی ئاغا و ڕەعییەت لەبەریەک هەڵوەشا. گوندنشینەکان لە کۆت و زەنجیری کۆیلەتی ڕزگاریان بوو و لە ڕووی ڕووحی و فیکرییەوە بەرەو قۆناغێکی نوێتر لە سیستمی داخراوی دەرەبەگایەتی هەڵدەکشان. حسین مدنی، دینامیزم شیوەهای مبارزاتی کردستان ایران، آذرماە ١٣٦٩، ص ٣٤.

١٦. حمید مؤمنی، درباره مبارزات کردستان، انتشارات شباهنگ، تهران، ١٣٥٨، ص ٢١.

کوێخای هەردووک ئاوەدانی ئاگادار بن، چونکە پێویستە سەردانی گشت نەناسێک بە جەندەرمە ڕابگەیەنن[١٧]. ڕێگاوبان زۆرتر سەربازین و لەو ناوچانە کە بە کەڵکی بازرگانی نایەن دروست دەکرێن. گرینگیدان بە میلیتاریزەبوونی ناوچەکە بەڕوونی دیارە. سەرەڕای سەربازگەکانی سوپا، پۆلیس و جەندەرمە بەم دواییانەدا هێزی بەرگریی نیشتمانی و پەروەردەکردنی چریکی دەوڵەتی (جاش)ـیش لە کوردستان زیاد بووە و شارەکان پڕ بوون لەم ڕەگەزانە[١٨]. لەم بەشەی کوردستان گرژی و ئاڵۆزییەکان بەخێرایی لە زۆربوونەوە بوون و ئەمەش بەهۆی توندوتیژبوونی زۆرداریی دەسەڵاتداران لەدژی دانیشتووانی کورد؛ چونکی جەندەرمەکانی شا سەربەستیی ڕەهایان هەبوو لەو کردەوانەدا کە لە ناوچەکانی کوردستان ئەنجامیان دەدا بە جۆرێک کە دەستیان کردبوو بە کوشتنی خەڵکی مەدەنی و بەتاڵانبردنی ماڵ و سامانیان و ئەمەش چەند جار تێکهەڵچوونی چەکداری لە نێوان جووتیارەکان و جەندەرمەی شادا لێکەوتەوە و ئەمەش زەمینەی بۆ ئەو کەسانە خۆش کردبوو کە دەیانهەویست چەک هەڵگرن.[١٩]

لە ئێراندا کۆدەتای ٢٨ـی گەلاوێژی ١٣٣٢ (١٩ی ئابی ١٩٥٣ز) شکستێکی مێژوویی بوو بۆ ئەو دێموکراسییە ڕێژەییەیە کە لە ماوەی ١٢ سالّدا (١٩٤١– ١٩٥٣) کەم و زۆر لە کەشوهەوای سیاسیی ئێراندا هەبوو و ڕێگەی خۆش کرد بۆ سەرهەڵدێی و توندوتیژی. دواجار حەمەڕەزاشا لە سالّی ١٣٤٢ (١٩٦٣ز) کۆتاییی بەو نیمچە کەشە سیاسییە کراوەیە کە بەهۆی قەیرانی نێوخۆیی و پالّەپەستۆی دەرەکی (ئەمریکا) پێک هاتبوو هێنا و تێیدا حیزبەکانی ئۆپۆزیسیۆنی یاسایی[٢٠]

---

١٧. کەندالّ نەزان و ئەوانی تر، گەلێکی پەژموردە و نیشتمانی پەرت (کورد و کوردستان)، ل ٢٢٩.

١٨. حمید مؤمنی، م.ق، ص ٢١.

١٩. () کەندالّ نەزان و ئەوانی تر، ل ٢٢٥.

٢٠. [٣] گرووپێکی دی کە لە دەرەوەی بەرەی نیشتمانی چالاکیی هەبوو "جامعە سوسیالیست"ـەکان بوو بە ڕێبەریی خەلیل مەلەکی کە لە "حیزبی تووده، حیزبی زەحمەتکێشان و هێزی سێیەم" دابڕابوون؛ بە هاوڕێیەتیی ڕووناکبیرانی وەک جەلال ئالی ئەحمەد، مەنووچێهر سەفا، محەممەدعەلی کاتووزیان،

(بەرەی نیشتمانیی دووەم) و بزووتنەوەی خوێندکاری سەرلەنوێ چالاک ببوونەوە[٢١]. سەرکوتی خوێناویی ڕاپەڕینی جۆزەردانی ١٣٤٢ (١٩٦٣ز)[٢٢] کە ڕووحانییەتی شیعە سەرکردایەتیی دەکرد و دواتر دووڕخستنەوەی ئایەتوڵڵا خومەینی و دادگاییکردنی ڕێبەرانی "نێهزەتی ئازادی"[٢٣] و چەند کەس لە پیاوانی ئایینیی لێکەوتەوە، سەرەتای دەستپێکردنی سەردەمی دیکتاتۆریی تازەی شاهانە بوو بە سەرکوتکردنی هەموو نەیارانی سیاسی و مەزهەبی و پێکهێنانی کەشێکی پڕ لە تێرۆر و تۆقاندن[٢٤].

دوو هێزی سەرەکیی ئۆپۆزیسیۆنی ڕێژیم کە بریتی بوون لە بەرەی نیشتمانی و

داریووش ئاشووری و... بەخێرایی لەنێو خەڵکدا پێگەیان وەدەست هێنابوو. سۆسیالیستەکان باوەڕیان وابوو کە دەبێ لە ناکۆکیی نێوان دەربار و ئەمینی کەڵک وەربگیرێ بۆ خەبات و پڕوپاگەندە و چالاکیی مەدەنی. مەسعود بهنود، از سید ضیا تا بختیار، ص٤١٢.

٢١. ئاراس، وەچەیەکی ئەهلی کار و لەخۆبوردوو، کوردستان، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ژمارە ٦٧٩، ١٢ی بانەمەڕی ١٣٩٥، ل ٥. ئەو هۆکارانە کە بوون بەهۆی پاشەکشەی ڕێژیم بریتی بوون لە: شکستی سیاسی و ئابووریی ڕێژیمی ئێران، پەرەسەندنی بشێوییەکان، پێکهاتنی ئاڵوگۆڕی بنەڕەتی لە ڕێژیمەکانی تورکیە و عێراق و گۆڕانکاری لە ڕێبازی سیاسیی دەوڵەتی ئەمریکا لە پێوەندی لەگەڵ ڕێژیمە دیکتاتۆرەکان‌دا. غلامرضا نجاتی، تاریخ بیست و پنج ساله‌ی ایران (از کودتا تا انقلاب)، چاپ ششم، تهران، ١٣٧٩، ص ٢٤٥.

٢٢. ڕاپەڕینی ١٥ی جۆزەردان: چاکسازییەکانی شا لەگەڵ ناڕەزایەتیی بەشێکی بەرچاوی ڕووحانییەتی شیعە بەرەوڕوو بۆوە، بەتایبەتی چاکسازیی زەوی‌وزار و دانی مافی دەنگدان بە ژنان. لە ١٥ی جۆزەردانی ١٣٤٢ (جوونی ١٩٦٣)دا ڕێژیم خۆپیشاندەرانی ناڕازیی کە سێ ڕۆژ بوو لە تاران و چەند شارێکی دیکە بە هاندانی پیاوانی شیعە ڕاپەڕیبوون بە زەبری هێز دامرکاند و لە ئەنجامدا سەدان کەس کوژران. خومەینی ڕێبەری نوێی ڕووحانییەتی شیعە دەسبەسەر کرا و سەرەتا بۆ تورکیە و دواتر بۆ عێراق دوور خرایەوە. یرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ص ٥٢٣. جان فوران، مقاومت شکننده، تاریخ تحولات اجتماعی ایران از سال ١٥٠٠ میلادی تا انقلاب ١٩٧٩، ترجمه: احمد تدین، تهران، رسا، ١٣٧٧، ص ٤٦٢.

٢٣. نێهزەتی ئازادیی ئێران: لە ٢٧ی بانەمەڕی ١٣٤٠ (١٧ی مای ١٩٦١)دا دامەزرا. ڕێبەرانی ئەو ڕێکخراوەیە زۆرتر ڕێبەران یان دامەزرێنەران و چالاکانی بزاڤی بەرگریی نیشتمانی بوون کە لە دوای کۆدەتای دژی موسەدیق پێک هات. نێهزەتی ئازادی زۆرتر بەرهەمی بیر و ئەندێشەی خەباتکارانی وەک؛ ئایەتوڵڵا سەید مەحموود تاڵەقانی، موهەندیس مێهدی بازرگان و دوکتور یەدوڵڵا سەحابی بوو. غلامرضا نجاتی، م.ق، ص ١٦٣.

٢٤. پرویز بابایی، مێژووی هاوچەرخی ئێران، و: سەرتیپ زەندی، سلێمانی، ٢٠١٠، ل ١٤٢.

حیزبی تووده لە چ بارودۆخێکدا بوون؟

بەدوای هەڵوەشانی "بەرەی نیشتمانیی دووەم" لە ساڵی ١٣٤٣ (١٩٦٤)دا هەوڵ درا بۆ پێکهێنانی بەرەی نیشتمانیی سێیەم لە ساڵی ١٣٤٤ (١٩٦٥)دا، بەڵام پۆلیس زۆر زوو ئەم هەوڵەی پووچەڵ کردەوە و پێش ئەوەی ئەم بەرەیە هەنگاوێکی جیددی هەڵبگرێ نوێنەران و گرووپەکانی پێکهێنەری ئەم بەرەیەی دەسبەسەر کرد[٢٥]. بەم جۆرە ڕێبەرانی بەرەی نیشتمانیی ئێران ئیتر نەیانتوانی درێژە بە بەرخودان بدەن و لە تێکۆشان سارد بوونەوە.

حیزبی تووەدەش دوای کۆدەتای ٢٨ـی گەلاوێژ (١٩ی تەمموز) و ئەو زەبرەی کە لەلایەن ڕێژیمەوە بەری کەوت، لەڕاستیدا تا شۆڕشی ١٣٥٧ (١٩٧٩) نەیتوانی پشت ڕاست بکاتەوە و لەم ساڵانەدا وەک حیزبێکی دوورخراوە کە ڕێبەرانی لە لایپزیکی ئاڵمانی ڕۆژهەڵات باروبنەیان خستبوو، زۆرتر لە دەرەوەڕا چاولێکەر و بینەری ڕووداوەکان بوو. ئەمە وای کردبوو کە پێوەندیی بە کۆمەڵانی خەڵکەوە نەبێ و نەتوانێ لە ڕووداوەکانی نێو کۆمەڵگەدا ڕۆڵی هەبێ. هەروەها گەرمبوونی پێوەندییەکانی ئێران و سۆڤیەت لەو ساڵانەدا و هەڵگوتنی ئەو حیزبە بەو پێوەندییانەدا بەجارێک حیزبی تووەدەی بێئێعتبار کردبوو[٢٦].

ب) زەمینەی نێونەتەوەیی: جیهان لە هەلومەرجێکدا پێی نابووە دەیەی ١٣٤٠ (١٩٦٠) کە چەند ڕووداوی گەورە لە پاش شەڕی دووەمی جیهانی ڕوویان دابوو، چین لە ساڵی ١٣٢٨ (١٩٤٩) شۆڕشەکەی بە ڕابەریی حیزبی کۆمۆنیست و لە ڕێگەی

---

٢٥. بیژن جزنی، تاریخ سی ساله ایران، ص ١٠٢. گرووپە پێکهێنەرەکانی بەرەی نیشتمانیی سێیەم بریتی بوون لە: نێهزەتی ئازادی، حیزبی میللیی ئێران، حیزبی مەردومی ئێران، جامیعەی سۆسیالیستەکان و ڕێکخراوی خوێندکارییش نوێنەرێکی لەم بەرەیەدا هەبوو. پیشین، ص ١٠٢.

٢٦. محمد علی همایون کاتوزیان، اقتصاد سیاسی، ص ٢٦٢، ئیسماعیل بازیار، خوێندنەوەیەکی سەرهەڵدانی جوولانەوەی چەکدارانەی ٤٦-٤٧، تیشک، گۆڤاری سیاسی-ڕۆشنبیری، ساڵی نۆیەم، ژمارە ١٩، ١٣٨٦، ل ٦٠.

خەباتی چەکدارانەی دژێژخایەن سەر کەوت[٢٧]. ڤیتناممییەکان لە شەڕی "دیان‌بیان‌فۆ" لە ساڵی ١٩٥٤دا سوپای داگیرکەری فەڕانسەیان تێکشکاند[٢٨]. لە کووبا و لە ئەمریکای لاتین لەبن دەستی ئەمریکا شۆڕشی چەکدارانە بە ڕێبەریی فیدل کاسترۆ لە ساڵی ١٩٥٩دا سەر کەوت[٢٩]. بەم پاشخانەوە جیهان پێی نایە دەیەی ٦٠، ئەو دەیە تۆفانییە کە تێیدا گوتاری ڕادیکالیزم و شۆڕشگێڕی باو بوو[٣٠].

لە ئەمریکا جوواڵانەوەی مافی مەدەنیی ڕەشپێستەکان[٣١] و بزاڤی ژنانی ئەمریکی بۆ یەکسانی و ئازادی (فیمینیزم) بە ئیلهاموەرگرتن لە بزووتنەوەی مافە مەدەنییەکانی دەیەی ١٩٥٠، شەڕە ڕزگاریخوازە خۆجێییەکان لە ئاستی جیهانی لە دەیەی ١٩٦٠دا و بزاڤی دژی شەڕی ڤیتنام بەتایبەتی لە ئەمریکا و ئوروپا، ڕاپەڕینی خوێندکارانی فەڕەنسی لە ساڵی ١٩٦٨دا[٣٢] ئەم وڵاتەی هەژاند و چەندین شاری دیکەی ئوروپای گرتەوە و لەگەڵ خۆی زۆر نۆرم و بایەخی نوێی هێنان و چەندین بزووتنەوەی دیکە

٢٧. ئەردەڵان عەبدوڵڵا، چین زلهێزی نوێی جیهان، لێکۆڵینەوەیەکی سیاسی، مێژوویی، ئابووری و سۆسیۆلۆجیە، هەولێر، ٢٠١٠، ل ١٢٨– ١٢٩؛ دەیڤید پیترۆزا، شۆڕشی کولتووری لە چین، و: هەژار ڕەحیمی، هەولێر، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، ل ١٦–١٧.

٢٨. الکساندر ماتیل، دایرةالمعارف ناسیونالیسم، جلد سوم، ص ٩٥٥.

٢٩. اندره فونتن، تاریخ جنگ سرد، جلد دوم، ترجمه: عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران، ١٣٦٦، ص ٤٦٠– ٤٦٢.

٣٠. ئێریک هابزباوم لەم بارەیەوە دەڵێ: "لە ساڵەکانی ١٩٦٨– ١٩٦٩دا شەپۆلێک لە شۆڕش و ڕاپەڕین سەرتاسەری سێ قارە یان بەشێکی بەرچاوی گرتبۆوە." اریک هابسبام، عصر نهایت‌ها، تاریخ جهان ١٩١٤–١٩٩١، ترجمه: حسن مرتضوی، چاپ دوم، تهران، ١٣٨٣، ص ٥٧١.

٣١. بزووتنەوەی مافە مەدەنییەکانی ڕەشپێستەکان لە ئەمریکا بەهۆی زنجیرە یاسایەک و دەنگەکانی دیوانی بەرزی وڵاتی ئەمریکا لە بارەی مافەکانی ڕەشپێستەکان و دژایەتیی سپی‌پێستەکانی هیندێک ویلایەتەکان لەگەڵ بەڕێوەبەرانیان؛ ڕەشپێستەکان زنجیرە خەباتێکیان دەست پێکرد. لە سەرەتا خەباتەکە بەڕێبەریی مارتین لوترکینگ (١٩٢٩–١٩٦٨) لایەنی هێمنانەی هەبوو، بەڵام دواتر ڕەنگی تووندوتیژیی بەخۆوە گرت. ڕۆزا لیندرۆزێنبێرگ، مێژووی سەدەی بیستەم (زانکۆی کۆلۆمبیا)، و: مەسعوود ڕەواندووست، دهۆک، ٢٠٠٩، ل ١٧٦.

٣٢. بڕوانە: جۆرج ترابیشی و ئەوانی تر، شۆڕشی خوێندکارانی ٦٨، و: شوان ئەحمەد، هەولێر، ٢٠١٠.

کە سیستمی سەرمایەدارییان کردبووە ئامانج، لە دەیەی ٦٠دا بیچمیان گرت[٣٣].

لە دوای جەنگی دووەمی جیهانی و لە ئاکامی سەرکەوتنی جوولانەوەکانی ڕزگاریخواز و شکانی میژوویی کۆلۆنیالیزم دەیان وڵات بە وەدەرنانی داگیرکەران بە سەربەخۆیی گەیشتن. لووتکەی ئەم سەرکەوتنانە دەیەی ٦٠ بوو. لە ماوەی کەمێک زیاتر لە بیست ساڵدا پتر لە سەد دەوڵەتی نوێ سەریان هەڵدا[٣٤]. ئەوەی کە نەیارانی شۆڕش و شۆڕشگێڕانی سەرسام کردبوو، شێوەی سەرەکیی خەباتی شۆڕشگێڕی لە جیهانی سێیەم بوو، واتە شەڕی چریکی و پارتیزانی لەمسەر تا ئەوسەری جیهان[٣٥]. میژوونووس ئێریک هاوبزباوم (١٩١٧– ٢٠١٢) دەڵێ: "لە چارەگی سێیەمی سەدەی بیستەم (١٩٥٠– ١٩٧٥)دا هەموو چاوەکان بۆ چریکەکانیان دەڕوانی[٣٦].

لە هەلومەرجێکدا کە ڕووح و گوتاری شۆڕشگێڕانە و ڕادیکاڵیزم لە جیهان و بەتایبەتی لە وڵاتانی ئەمریکای لاتین، ئاسیا و ئەفریقا زاڵە و شێوازی خەبات (خەباتی چەکدارانە) و سیما بەناوبانگەکانیان بوون بە ئولگووی خوێندکار و گەنجە ڕادیکاڵەکان[٣٧] و لە ئێراندا هیچ دەرەتانێک بۆ خەباتی ئاسایی و هێمنانە

٣٣. ڕۆزا لیندرۆزێنبێرگ، س.پ، ل ١٧٦.

٣٤. "قەوام نکرومە" لە "غەنا"، "ئەحمەد سیکۆتورە" لە "غینا"، "پاتریس لۆمۆمبا" لە "کۆنگۆ"، "جەماڵ عەبدولناسر" لە "میسر"، "جەمیلە بووحیرۆ" لە "ئەلجەزایر" سیما ناسراوەکانی جوولانەوەی ڕزگاریخوازی بوون لەلای خەباتگێڕانی جیهانی سێیەم. ئیسماعیل بازیار، خوێندنەوەیەکی سەرهەڵدانی جوولانەوەی چەکداریی ٤٦– ٤٧، ل ٣٤– ٣٥.

٣٥. سەرجەمی خەباتی چەکداریی لە چوار کیشوەری گۆی زەوی لە پاش شەڕی دووەمی جیهانی بەم شێوەیە تۆمار کراوە: ئاسیا ٤٨، ئافریقا ٥٢، ئەمریکای باشوور ١٢، ئەمریکای نێوەڕاست ١٨، سەرجەم ١٢٠. حیکمەت محەممەد کەریم (مەلا بەختیار)، شۆڕشی کوردستان و گۆڕانکارییەکانی سەردەم، سوید، ١٩٩٢، ل ٢٨٤.

٣٦. اریک هابساوم، م.ق، ص ٥٦٣. ماوتسی تۆنگ، کاسترۆ و گیڤارای سەرنجڕاکێش و ماڵبەکۆڵ و ڕێژە دێبری فەرەنسەیی ڕێبەرانی تیۆریکی ئەم ڕەوتە بوون. هەرچەند کۆمۆنیستەکانی ڤیتنام سەرکەوتووترین و بەشکۆترین بەڕێوەبەرانی شەڕی پارتیزانی بوون و لە ڕووی نیۆنەتەوەییەوە بەهۆی تێکشکانی فەرەنسا و ئەمریکای بەهێز ستایش دەکران. پیشین، ص ٥٦٣.

٣٧. مەسعوود بێهنوود، میژوونووس و ڕۆژنامەنووسی ئێرانی لەم پێوەندییەدا وێنایەک لە کەشوهەوای سیاسیی ئەو ساڵانە بە دەستەوە دەدا و دەنووسێ: "کاسترۆ نموونە (ئولگوو)ی کۆمەڵگەی بێنموونە

نەماوە، وەچەیەکی نوێ لە تێکۆشەرانی سیاسی و بەتایبەتی بەشێکی بەرچاویان کە خۆیان لە ڕەوتێکی چەپی نوێدا دەدیتەوە[٣٨]، هاتنە سەر ئەو باوەڕە کە تەنیا ڕێگای بەربەرەکانی لەگەڵ ڕێژیم خەباتی چەکدارانەیە. مەهدی بازرگان لە ڕێبەرانی ئۆپۆزیسیۆنی ئەوکات و یەکەم سەرۆکوەزیرانی پاش شۆڕشی ١٣٥٧ (١٩٧٩) ساڵی ١٣٤٣ (١٩٦٤) لە بەردەم دادگای سەربازیدا بەڕێوەبوونی تارماییی سەردەمێکی نوێ لە خەبات ڕادەگەیەنێ و دەڵێ: "ئێمە دواییین کەسانێکین کە لە ڕێگەی دەستوورەوە (یاسای بنەڕەتیی مەشرووتە) خەباتی سیاسی دەکەین، ئێمە چاوەڕوانیمان لە سەرۆکی دادگا ئەوەیە کە ئەم تێبینییە بە کاربەدەستانی سەرەوەتر ڕابگەیەنێ"[٣٩]. عەلیئەسغەر حاج سەیدجەوادی، ڕووناکبیر و لە سیما ناسراوەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ڕێژیم لەم ساڵانەدا دەڵێ: "ڕووحی سەردەم هیچ ڕێگەیەکی لەبەردەم جەماوەردا نەهێشتۆتەوە جگە لەوەی کە مافی خۆی لە جیاتی پەرلەمان بە خەبات لە لێڕەوار (جەنگەڵ)دا وەدەست بێنی"[٤٠].

بوو، دواتر دەرکەوت لەو کۆمەڵگەیانەی قارەمانیشیان هەبوو، جێگا و شوێنی کاستڕۆ لە تەنیشت پاڵەوانە نەتەوەییەکان بوو. لاوە میسرییەکان هیچ وێنەیەکیان لە عەبدولناسر لەلا خۆشەویستتر نەبوو مەگەر ئەو وێنەیەی کە ناسر لەلای ئەو کووباییە باڵابەرزەوە ڕاوەستابوو. لەوانەبوو لە یۆگوسلاڤی و هیندوستان، تیتۆ و نەهرۆش ئەم وێنانەیان لە هۆدەی گەنجەکانیان بینیبا." مسعود بهنود، ما می‌مانیم، تهران، ١٣٧٧، تهران، ١٣٧٧، ص ٣٢٤.

٣٨. چەپی نوێ: ئەو بەشە لەو مارکسیستە گەنجانەی ئێرانن کە لە دەیەی ٤٠ (٦٠)دا بە بەرنامەیەکی نوێوە هاتبوونە گۆڕەپانی خەبات و سیاسەتەوە و سەرەڕای دژواری و گیروگرفتی گەورە ئامادە بوون بۆ بەڕێوەبردنی. ئەو دەیەیە نوێنگەی تێڕوانینی قۆناغێک و زیندووبوونەوەی جوواڵانەوە بوو، وەچەی نوێی مارکسی لە ڕێکخستن بە شێوازی حیزبی تووده کە تەنیا لە دۆخی یاسایی و نیوەیاسایی دەیتوانی چالاکیی هەبێ و پاڵی بە هێزە دەرەکییەکانەوە دابوو. چەپی نوێ ڕێکخستنێکی سەربەخۆ لە نفووزی دەرەکی و گونجاو لەگەڵ هەڵومەرجی سەرکوت و دەسەڵاتی پۆلیسیی دامەزراند و ئەزموونی شۆڕشەکانی چین، کووبا، ئەلجەزایر و ڤیتنامی بەلاوە گرینگتر بوو، تا ئەزموونی شۆڕشی بۆلشەڤیک. مازیار بهروز، شورشیان آرمانخواه، ترجمه: مهدی پرتوی، تهران، ١٣٧٩، ص ٨٥.

٣٩. غلامرضا نجاتی، م.ق، ص ٣٧٣.

٤٠. پیمان وهابزاده و دیگران، ساربان سرگردانی، مجله اندیشه پویا، سال دوم، ١٣٩٢، شماره ١٢،

لـەم قۆناغەدایـە دەیـەی ٦٠ـی زایینـی کـە کێشـەی نێـوان چیـن و یەکیەتیـی سـۆڤیەتی گەیشـتە لووتکـەی خـۆی و سـەرەنجام کەرتبوونـی کەمپـی سۆسیالیسـتیی لـێ کەوتـەوە. ئـەو ناکۆکییانـە کـە لـە دوای کۆنگـرەی بیسـتەمی حیزبـی کۆمۆنیسـتی یەکیەتیـی سـۆڤیەت (١٩٥٦) بـە بیانـووی ڕەخنەگرتـن لـە سـتالین و بیردۆزیـی "پێکـەوە ژیانـی ئاشـتیخوازانە" ڕۆژ بـە ڕۆژ پـەرەی دەگرت[٤١]. ئـەو کەرتبوونـە بەرۆکـی زۆربـەی حیزبـە کۆمۆنیسـتەکانی جیهـان و یـەک لـەوان حیزبـی تـووەی ئێرانیشـی گرتـەوە[٤٢]. لایەنگرانـی بیـر و بۆچوونەکانـی ماوتسـی تۆنـگ –مائـۆ[٤٣] (ماویسـتەکان) ڕیـزی خۆیـان

ص ٧٢.

٤١. لـە کۆنگـرەی بیسـتەمی حیزبـی کۆمۆنیسـتی سـۆڤیەت (١٩٥٦) نیکیتیـا سـەرکەیوچ خرۆشـچۆف (١٨٩٤– ١٩٧١) لـە بەردەمـی نوێنەرانـی حیزبـە کۆمۆنیسـتەکانی جیهـان ڕەخنـەی لـە سیاسـەتەکانی سـتالین و مودیریەتـی ناوبـراو لـە بەڕێوەبردنـی یەکیەتیـی سـۆڤیەتدا گـرت و "سـتالینسـرینەوە" و بیردۆزیـی "پێکەوەژیانـی ئاشـتیخوازانە"شـی خسـتە ڕوو، کـە بریتـی بـوو لـەوەی کـە سـەرکەوتنی سۆسـیالیزم بەسـەر سـەرمایەداریدا تەنیـا بـە پەنابـردن بـۆ شـەڕ دەسـتەبەر نابـێ، بەڵکـوو لـە ڕێگـەی کێبـەرکێی ئاشـتیخوازانەی ئابووریـیەوە بـە ئاکام دەگـا و حیزبـە کۆمۆنیسـتەکانیش بـۆ گەیشـتن بـە دەسـەڵات پێویسـت ناکا لـە هەموو شـوێنێک دەسـت بـۆ چـەک ببـەن و بەڵکـوو دەتوانـن لـە ڕێگـەی پەرلەمانـەوە سـەر کـەون. غلامرضـا علی بابایی، فرهنگ علوم سیاسی، ص ٨٤٥. بـۆ زانیاریـی پتـر بڕوانـە: اسماعیل رائین، شـوروی و چین جنگ سـرد دو ابرقدرت، چـاپ دوم، تهران، ١٣٥٢.

٤٢. کۆمەڵێـک گەنجـی تـووەیـی لـە دەرەوەی وڵات کـە زۆربەیـان خوێندکار بـوون و نـارازی لـە سیاسـەتەکانی حیزبـی تـووەی، بـە ئیلهـام وەرگرتـن لـە چین و کووبـا بـە پێکهێنانـی کۆنفرانسـی ئامـادەکاری لـە فێوریـەی ١٩٦٤دا لـە شـاری موونیخـی ئاڵمـان بناغـەی "ڕێکخـراوی شـۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووە"یـان دامەزراند. بەشـدارانی کۆنفرانـس بریتـی بـوون لـە: مەهـدی خانباباتێهرانـی، موحسـین ڕێزوانـی، کـورش لاشـایی، حەسـەن قـازی، حەمید مەدەنـی و خوسـرەو سـەفایی و چەند کەسـی دیکـە. دواتـر سـێ کـەس لـە ئەندامانـی کۆمیتـەی ناوەندیـی حیزبـی تـووەی بـە ناوەکانـی فرووتـەن، قاسـمی و سـەغایی بەهـۆی لایەنگـری و تێڕوانینـی ماویسـتی لـە سـاڵی ١٣٤٣ (١٩٦٤)دا ڕیـزی حیزبـی تـووەیـان بەجـێ هێشـت و چوونـە پـاڵ ڕێکخـراوی ئینقلابیـی حیزبـی تـووەی. بـەڵام پـاش ماوەیـەک لێـی دابـڕان و بـە ناوێکـی دیکـە چالاکییـان هەبـوو. بڕوانـە: مهدی خانباباتهرانی، گفتگو با حمید شـوکت؛ مازیـار بهـروز، م.ق، ص ٨٩؛ سـیروس نهاونـدی، باقـر مرتضـوی، حلقـه گمشـده، چـاپ دوم، آلمـان (کلـن)، ١٣٩٤.

٤٣. ماویـزم: ئـەم زاراوەیـە ڕوانگـە و ئەندێشـەکانی ماوتسـی تۆنـگ (١٨٩٣– ١٩٧٦) ڕێبـەری شۆڕشـی کۆمۆنیسـتی چین لەخـۆ دەگـرێ کـە بەکورتـی بریتـی بـوو لـە: گواسـتنەوەی ناوەنـدی خەبـات لـە شـارەوە بـۆ گونـد و لـە شـوێن چینـی کرێکار گرینگـی بـە چینـی جووتیـار دەدرێ و ئـەوان دەبنـە هێـزی سـەرەکیی

لـە حیزبەکانی لایەنگری سـۆڤیەت جیـا کـردەوە[٤٤]. ئـەم دیاردەیـەش بـە لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندیـی تونـدئاژۆیانـەی بۆچوونەکانـی مائـو ئەوەنـدەی دیکـە یارمەتیـی بـە ڕادیکاڵیزەبوونـی کەشوهـەوای سیاسـیی ئـەو قۆناغـە کـرد.

لەسـەر بنەمـای ئـەم زەمینەیـە بـوو کـە چەندین گرووپ و شـانەی نـوێ لـە قەبـارەی جۆراوجـۆر و بـە ئایدۆلۆژیـی جیـاواز پێکهاتـن بـە مەبەسـتی پیادەکردنـی ڕێبـازی نـوێ، واتـە خەباتـی تونـدوتیـژ (خەباتـی چەکدارانـە)[٤٥]. لـە نێـو ئـەو شـانە و گرووپانـەدا دوو

شـۆڕش، کـە ئەمانـە بەپێچەوانـەی بۆچوونەکانـی مارکـس و لێنیـن بـوون. تێکەڵاوکردنـی شۆڕشـی نەتەوەیـی و کرێکاری، ڕزگارکردنـی گەلانـی ژێردەسـتەی کۆلۆنیالیـزم لـە ڕێگای خەباتـی پارتیزانـی بـە پشـتیوانیی جووتیـاران، گەمارۆدانـی شـارەکان لـە ڕێـی گوندەکانـەوە، ئیمپریالیـزم شـێرێکی پەڕۆییـنـە و هـەر بۆیـە دژی سیاسـەتی پێکەوەژیانی ئاشـتیخوازانەی "خرۆشچۆڤ"ـە و خوازیـاری شۆڕشـی بـەردەوام لـە سـەراسـەری جیهـان لـەدژی پێگەکانی ئیمپریالیـزم بـوو. غلامرضـا علی‌بابائی، فرهنگ علـوم سیاسـی، چـاپ دوم، تهـران، ١٣٦٩، ص ٦٩٨. ئـەردەڵان عەبدوڵـڵا، س.پ، ل ١٢٩.

٤٤. ئـەم دیاردەیـە کوردیشـی گرتـەوە. جـەلال تاڵەبانی دەڵێ: "ناکۆکی کەوتبووە نێوان ڕووس و چینـەوە. تەیارێـک لەنێو ئێمـە پەیدا ببوو بۆچوونـی چینی بـە ڕاست دەزانی و ماوتسـی تۆنگی بـە سـەرکردەیەکی گـەورەی شـیووعی ئەدایـە قەڵـەم. ئێمـە گەنجانی چەپی نێو پارتی لـە ئەنجامدا هەمـوو بووین بـەو تەیـارە و کەوتینـە بـن کاریگەریـی خەتـی چینـەوە. ماوتسـێ تۆنگمـان خـۆش دەویسـت، کار گەیشـتبووە ئـەوەی ئێمـە لـە بارەگاکانی خۆمـان لـە بەکرەجـۆ و قـەرەداغ وێنـەی ماوتسـی تۆنگمـان هەڵاوەسـیبوو، مەدالیایەکـی ماوتسـی تۆنـگ بـە سـینگمەوە بـوو. نەوشـیروان مسـتەفا و هەندێکی دیکـە و هەموومـان لـە ژێـر هەمـان کاریگەریدا بووین." سـەلاح ڕەشـید، مـام جـەلال دیداری تەمـەن، سلێمانی، ٢٠١٧، ل ٣٣٥.

٤٥. بیژن جزنی، تاریخ سی سـاڵەی ایران، ص ١٢٩. لایەنگرانی خەباتی چەکداری بەسـەر دوو گرووپی فکری–سیاسـیدا دابـەش دەبـوون: گرووپـە ئیسـلامییەکان و گرووپـە مارکسیسـت- لێنینیسـتەکان. حسـن ماسـالی، سیر تحول جنبش چپ ایران و عوامل بحران مداوم آن، چاپ دوم، آلمان، ٢٠٠١، ص ١٠١.

ڕێکخراوی "چریکە فیداییەکانی گەل[٤٦]" و "موجاهیدینی گەلی ئێران[٤٧]" شوێندانەرترین و بەناوبانگترینیان بوون کە توانییان بە چالاکیی خۆیان ڕێژیمی حەمەڕەزاشا لەگەڵ قەیرانی جیددی بەرەوڕوو بکەن[٤٨]. شایانی باسە کە پێکهاتەی سەرەکیی ڕێبەریی ئەم ڕێکخراوانە لە خوێندکارانی زانکۆ پێک دەهات و لەڕاستیدا ئەم چەشنە خەباتە لە هەناوی بزاڤی خوێندکاریدا لەدایک بوو[٤٩].

---

٤٦. ڕێکخراوی چریکە فیداییەکانی گەلی ئێران: لە کۆتاییەکانی خاکەلێوەی ١٣٥٠ (١٩٧١) لە یەکیەتیی دوو گرووپ پێک هات کە ڕابردووی چالاکییان لە نێوەڕاستی دەیەی ٤٠ (٦٠) دەست پێکردبوو. گرووپی یەکەم لە کۆتایی ساڵی ١٣٤٥دا لە زانکۆی تاران بەهۆی شەش خوێندکار بە ناوەکانی: بیژەن جەزەنی، عەببباس سوورکی، عەلیئەکبەر سەفایی فەراهانی، محەممەد سەفاری ئاشتیانی، زۆرار زاهیدیان و حەمید ئەشرەف دامەزرا. گرووپی دووەمی پێکهێنەری ڕێکخراوی فیداییەکان، دوو خوێندکار بەناوەکانی مەسعوود ئەحمەدزادە و ئەمیرپەرویز پوویان ڕێبەرییان دەکردن. لە ١٩ی ڕێبەندانی ١٣٤٩ (فێوریەی ١٩٧١)دا گرووپی جەزەنی (جەنگەڵ) بە هێرش بۆ سەر بنکەیەکی ژاندارم لە "سیاهکەل" لە پارێزگای گیلان دەسپێکی خەباتی چەکداریی بەدژی ڕێژیمی شا ڕاگەیاند. غلامرضا نجاتی، م.ق، ص ٣٨٠؛ مازیار بهروز، م.ق، ص ١٠٦.

٤٧. ڕێکخراوی موجاهیدینی گەلی ئێران: لە خەرمانانی ١٣٤٤ (سێپتامری ١٩٦٥)دا بەهۆی کۆمەڵێک خوێندکار و دەرچووی زانکۆ بە ناوەکانی: محەممەد حەنیفنژاد، سەعید موحسین، عەلیئەسغەر بەدیعزادەگان، محەممەد عەسکەریزادە، ڕەسوووڵ مشکینفام و ئەحمەد ڕەزایی کە پێشتر ئەندامی نێهزەتی ئازادی بوون، دامەزرا. ئەم ڕێکخراوە چالاکیی چریکیی خۆی لە گەلاوێژی ١٣٥٠ (١٩٧١) دا دەست پێکرد. موجاهیدینی گەل مارکسیزمیان وەک شێوازی پێشکەوتووی شیکاریی کۆمەڵایەتی پەسند کردبوو، بەڵام ماتریالیزمان ڕەت دەکردەوە و ئیسلامیان وەک شێوازی ئیلهامبەخش وەرگرتن، کولتوور و ئایدۆلۆژیی خۆیان دادەنا. یرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ص ٦٠٣- ٦٠٧؛ غلامرضا نجاتی، م.ق، ص ٣٩١.

٤٨. زیندانەکانی ڕێژیمی شا لە کۆتاییی ئەم قۆناغەدا پڕ بوون لەو لاوانە کە لە پێوەندی لەگەڵ ئەو ڕەوتە و هێزەکانی دیکەی نەیاری ڕێژیمدا دەسبەسەر کرابوون. ڕێژیم بە جۆرێک بە دەست چریکەکانەوە تەنگەتاو ببوو کە محەممەدڕەزاشا چەند مانگێک بەردەوام بۆ خۆی لە چارەنووسی حەمید ئەشرەف، لە ڕێبەرانی چریکە فیداییەکانی دەپرسی و کۆژران و گیرانی لە ساواک و سەرۆکەکەی نەسیری دەویست. مسعود بهنود، از سیدضیا تا بختیار، ص ٥٦٦؛ عباس میلانی، نگاهی بە شاە، ص ٢٩١.

٤٩. بۆ وێنە: لە ساڵەکانی ١٣٤٩- ١٣٥٧ (١٩٧٠- ١٩٧٩) لە شەڕ و پێکدادانی نێوان ئۆپۆزیسیۆنی چەکدار و ڕێژیمی محەممەدڕەزاشادا ٣٤١ چریک بە شێوازی جۆراوجۆر کۆژران کە (١٣٩) کەسیان خوێندکار و (٤٤) کەسیان پزیشک و ئەندازیار و دەرچووی زانکۆکان بوون و ئەو کۆژراوانە زۆربەیان

ڕاپەڕینی چەکدارانەی ١٣٤٦- ١٣٤٧ (١٩٦٧- ١٩٦٨)یش کە بەهۆی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" بەرپا بوو، دەبێ لەو چوارچێوەیەدا و لەسەر بەستێنی ئەم دۆخەی ئێران و جیهان هەڵبسەنگێنرێ. گوتاری شۆڕشگێڕی و ڕادیکاڵیزمی دەیەی ٦٠ کەشوهەوای سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیشی گرتبۆوە و خەباتی گەلانی ژێردەستەی کۆلۆنیالیزم و شێوازی خەباتەکەیان لە چاوی ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" نەتەنیا ون نەبوو، بەڵکوو وەک نموونە و ئۆلگوو چاوی لێ دەکرا و ئەمە لە نامەی سولەیمان موعینیدا بۆ کەریم حیسامی بەڕوونی دەردەکەوێ: "چاوگێڕانێک بەسەر ڕابردووی گەلانی دیل و ژێرچەپۆکە و تێبینی و بیرکردنەوە لەسەر جوواڵانەوەی ئازادیخوازانەی گەلانی ئاسیا و ئافریقا و ئەمریکای لاتین بۆ قەاڵچۆکردنی خێرای ئیمپریالیزم و کۆنەپەرستی، ئێمە بەسەر ئەو ڕاستییەدا دەخا کە خەباتمان سەرکەوتنی تێدایە"[٥٠].

ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" وەک زۆربەی ڕێبەرانی ناوداری جیهانی سێیەم و بزاڤی چریکی، لاو، خوێندکار و دەرچووی زانکۆ بوون و بەشداری سەردەمی زێڕینی بزاڤی خوێندکاری لە ئێراندا بوون (١٩٦١- ١٩٦٣)[٥١] و ڕاپەڕینەکەیان ئاوێتە بوو بە چەشنێک ڕۆمانتیزمی شۆڕشگێڕی[٥٢]. سمایل شەریفزادە بەهۆی بەشداربوونی

سەر بە ڕێکخراوی مارکسیست- لێنینیستیی چریکە فیداییەکانی گەل بوون. یرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ص ٥٩٤.

٥٠. کەریم حیسامی، لە بیرەوەرییەکانم، بەرگی سێیەم، ل ٤٦.

٥١. لە ٧- ٨ کەس لە ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕی سمایل شەریفزادە، حەمەدەمین سیڕاجی، سالار حەیدەری خوێندکار و دەرچووی زانکۆ بوون و سولەیمان موعینی و عەولای موعینییش خاوەن بڕوانامەی دیپلۆم بوون. بۆ زانیاریی زیاتر بڕوانە: محەممەد خزری، س.پ؛ کەریم حیسامی، کاروانێک لە شەهیدانی کوردستان. سیڕاجی و شەریفزادە لە سەردەمی چالاکبوونەوەی بزاڤی خوێندکاری لە سالآنی (١٩٦٠- ١٩٦٣) لەم بزاڤەدا و لە کۆمیتەی خوێندکاریی کوردەکانیدا ئەندام و چالاک بوون. بۆ زانیاریی زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە: ئەمیر قازی، س.پ؛ ئیسماعیل بازیار، گرینگیی بزووتنەوەی خوێندکاری لە کۆمەڵگەی ئێراندا.

٥٢. مازیار بێهروز لەو بارەیەوە دەڵێ: "ئەم وەچە نوێیە کە لە دەیەی ٦٠دا هاتە گۆڕەپانی سیاسییەوە و ئامادە بوو لەگەڵ نیزامی شاهەنشاهی شەڕ ڕابگەیەنێ، لە سیفرەوە دەستی پێکرد، بێئیمکانات

لە بزاڤی خوێندکاریدا پەیوەندی بە خوێندکاران و ڕووناکبیرانی کورد و ئێرانییەوە دەگرێ، بۆ وێنە پێوەندی بە "علیرضا نابدل"، هاوڕێی سەردەمی خوێندکاری و بێهرووز دێهقانییەوە دەگرێ کە دواتر لە ڕیزی ڕێکخراوی چریکە فیداییەکانی گەلی ئێراندا کوژران[٥٣].

بەشێکی بەرچاو لە ڕێبەرانی ڕاپەڕینی ١٩٦٧- ١٩٦٨ سەر بە باڵی چەپی "حدک" بوون و لە هێڵە فیکرییە جۆراوجۆرەکانی چەپ لەژێر کاریگەریی بیر و ئەندێشەی ماویزمدا بوون. د. یاسین سەردەشتی لەم بارەیەوە دەڵێ: "سوڵەیمان موعینی کە لە پاش کوژرانی سەدیق ئەنجیری و دوورخستنەوەی ئەحمەد تۆفیق بە تەنیا مابۆوە، ئەویش خۆی بە لای چەپ و مارکسییەکاندا ساغ کردەوە و بەتوندی بانگەشەی بۆ جەنگی پارتیزانی و هەڵگیرسانی شۆڕشی چەکدارانە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەدژی ڕێژیمی شاهەنشاهی دەکرد و بۆ ئەو مەبەستەش چەند ژمارەیەکی لە گۆڤاری "ڕۆژ" بە ناوی لقی ٣ی "حدک" بڵاو کردەوە و تیایدا لایەنگریی لە ڕێبازی ماویزم دەکرد و دژی سۆڤیەت بابەتی بڵاو دەکردەوە و بانگەشەی بۆ هەڵگیرسانی شۆڕشی چەکدارانە بە پشتبەستن بە ئۆردووی جووتیار و زەحمەتکێشان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکرد."[٥٤]

هەمدیسان شوێنەواری ئەو هێڵە فیکرییە (ماویزم) لە نامەیەکی سمایل شەریفزادە

بوو، لە خەباتی چەکداریدا بێئەزموون بوو و تەنیا دەسمایەکەی ئازایەتی بوو و بێچاوەڕوانی لە یارمەتیی دەرەکی لەسەر پێی خۆیان ڕاوەستان." مازیار بهروز، م.ق، ص ٨٥. جیا لە خاڵی جیاوازیی ڕاپەڕینی ١٩٦٧- ١٩٦٨ لەگەڵ شۆڕشی کووبا (١٩٥٩) لە هێندێک لایەنەوە وێکچوونیان هەیە. ئەریک هابزباوم دەڵێ: "شۆڕشی کووبا خاوەنی هەموو شتێک بوو، کەشی ڕۆمانتیک، قارەمانگەرایی لە چیاکان، ڕێبەرانی پێشتر خوێندکار و فیدایی‌بوونی خۆبەخشانەی سەردەمی لاوەتی." اریک هابسبام، م.ق، ص ٥٦٦. سمایل شەریفزادە و عەولا موعینی لە کاتی گیانلەدەستدانیان‌دا تەمەنیان ٢٦ و ٢٤ ساڵ بوو. محەممەد خزری، س.پ، ل ٩٣- ٩٦؛ کەریم حیسامی، کاروانێک لە شەهیدانی کوردستان، ٧٢- ٨١.

٥٣. بیژن جزنی، تاریخ سی ساله ایران، ص ٥٧.

٥٤. یاسین سەردەشتی، خوێندنەوەیەکی میژوویی جوولانەوە چەکداریەکەی ...، ل ٤٤- ٤٥.

بـۆ کەریـم حیسـامی‌دا لـە سـالّی ١٣٤٥ (١٩٦٦) بەڕوونـی دەردەکـەوێ کـە تێـی‌دا بـە کەڵکوەرگرتن لـە ئەزموونی شۆڕشـی چین کە پشتی بـە گوندەکان و چینی جووتیار دەبەسـت، هەمـان نموونـە بـۆ ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان ڕەچـاو دەکا: "ئەمـڕۆ تۆفانێکـی بەتەوژمـی شۆڕشـگێڕانە سـەرانسـەری وڵاتەکەمانـی داگرتـووە، کۆمەڵانـی خەڵـک هاتوونـە سـەر ئـەوەی کـە تەنیـا ڕێگـەی ڕزگاری دەسـتدانە چـەک و وەشـاخکەوتنە. ئەمڕۆکـە ڕێگـەی ڕزگاریـی هەمـوو نەتەوەیەکـی ژێردەسـت و چەوسـاوە هـەر ڕێگـەی ڕاپەڕینـی کۆمەڵانـی زەحمەتکێشـە، واتـە شـەڕی پارتیزانـی کـە دەبـێ لەپێـش‌دا لـە دێهاتـەوە دەسـت پێبکرێ و کۆمەڵانـی هـەراوی جووتیـارە تێکۆشـەرەکان هـان بـدا، بـۆ خەباتـی چەکدارانـە."[٥٥] کاریگەریـی ڕێبـازی ماویـزم بەسـەر ڕێبەرانـی ڕاپەڕینەکـەدا بـە جۆرێـک بـوو کـە کـورش لاشـایی، ئەندامـی کۆمیتـەی شۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووده کـە مـاوەی چەنـد مانگێـک لەگـەڵ ڕاپەڕینەکـەدا بـوو، هـۆکاری تێکشـکانی ڕاپەڕینەکـە بـۆ شـێوازی چەپـی چینـی دەگەڕێنێتـەوە کـە لەلایـەن خەڵکـەوە پێشـوازیی لـە تەبلیغاتەکەیـان نەدەکـرا.[٥٦]

خاڵێکـی دیکـەی جێـی هەڵوێسـتەکردن لـە پێوەنـدی لەگـەڵ ڕاپەڕینـی چەکدارانـەی ١٩٦٧– ١٩٦٨دا، پێوەندیـی ڕێکخـراوی شۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووده‌ی ئێـران بـە کۆمیتەی شۆڕشـگێڕیی "حدک"ـەوەیە. سـەرەتا ئەم پێوەندییە لەسـەر داوای کۆمیتەی شۆڕشـگێڕیی "حدک" لـە ڕێکخـراوی شۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووده لـە ئووروپـا دادەمـەزرێ[٥٧]. مەهـدی

---

٥٥. کەریـم حیسـامی، لـە بیرەوەرییەکانـم، بەرگـی سـێیەم، ل ١٠٣. کاریگەریـی ڕێبـاری ماویـزم چەنـد سـاڵ دوای تێکشـکانی ڕاپەڕینـی ١٩٦٧– ١٩٦٨ لەنێـو بەشـێک لـە ئەندامانـی "حدک"دا هـەر مابـوو. مـەلا ڕەسـوڵ پێشـنەماز کـە لـە سـەرەتادا بەشـداری ڕاپەڕینەکـە بـوو دەڵـێ: "کاتـی یەکگرتنەوەمـان (١٩٧٠) حەمەدەمینـی سـیراجی بەتـەواوی لەژێـر کاریگەریـی کۆمیتـەی شۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووده‌دا بـوو و هـەم بەشـێک لـە بـرادەران کـە لـە بەکـرەجۆ بـوون و هـەر یەکێکیـان میدالیایەکـی ماوتسـی تۆنگیـان بـە سـینگەوە هەڵاوەسـیبوو." ڕەسـوڵ پێشـنەماز، سـەربردەی ژیانـم، سـلێمانی، ٢٠١٢، ل ٢٦٣.

٥٦. حمید شوکت، گفتگو با کورش لاشایی، نگاهی از درون به جنبش چپ در ایران، چاپ سوم، نشر اختران، تهران ١٣٨٦، ص ١٣٠، سەلاح ڕەشید، س.پ، ل ٣٢٣.

٥٧. ئیـرەج کەشـکۆڵی، ئەندامـی ڕێکخـراوی شۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووده لەبـارەی ئـەم پێوەندیگرتنـەوە

خانبابا تێهرانی کە لە ڕێبەرانی ڕێکخراوی شۆڕشگێڕیی حیزبی تووده بوو، لەم بارەیەوە دەڵێ: "ئەوان بەهۆی ئەو کوردانەوە کە ئەندامی ڕێکخراوی شۆڕشگێڕیی حیزبی تووده بوون ئاگاداریان کردین خوازیاری وتووێژ لەتەک ئێمەن و ئامادەن بۆ یارمەتیدان و گواستنەوە و دامەزراندنی هێزەکانی ئێمە لە کوردستان. ئەم پێشنیارە لە بەرەبەری پێکهاتنی کۆنفرانسی ئامادەکاریدا گەیشتە دەستمان و لە کۆتاییی کۆبوونەوەکەدا بڕیارمان دا "کورش لاشایی" بۆ پێوەندیگرتن بە کوردەکانەوە و هەڵسەنگاندنی بارودۆخەکە سەفەری کوردستان بکا[٥٨].

کورش لاشایی دێتە کوردستان و لە ڕێگەی جەلال تاڵەبانییەوە بە کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" پەیوەست دەبێ و چەند مانگ لە ناوچەی بانە و سەردەشت لەگەڵ سمایل شەریفزادە و حەمەدەمین سیراجی و پێشمەرگەکاندا هەڵدەسووڕێ[٥٩]. ماوەیەک دوای چوونەوەی لاشایی بۆ ئوروپا ژمارەیەک لە ئەندامانی ڕێکخراوی

دەڵێ: "هاوڕێیەکی کوردمان لە ئوتریش هەبوو کە لەگەڵ سمایل شەریفزادە لە پێوەندیدا بوو. شەریفزادە بەهۆی ئەوەوە پەیامی بۆ ناردبووین ئەگەر هاوڕێ چەپەکان بیانەوێ بێنەوە کوردستان و بەشداری خەباتی چەکدارانە بن، پێشوازییان لێ دەکەین." حمید شوکت، گفتگو با ایرج کشکولی، ص ٩٨. لاشایی باوەڕی وایە ئەو کەسە ئامۆزای عەبدولڕەحمان قاسملوو بوو، کە لەگەڵ شەریفزادە لە پەیوەندیدا بوو، دواتر لە ڕێگەی کوردێکی عێراقییەوە کە لە بێرلین نیشتەجێ بوو ڕێوشوێنی چوونەوە بۆ عێراقمان دارشت. حمید شوکت، گفتگو با کورش لاشایی، ص ١١٦.

٥٨. مهدی خانباباتهرانی، نگاهی از درون به جنبش چپ در ایران، ل ١٦٤. کاتێک ڕێکخراوەکەمان ئاگادار بوو کە لە کوردستان خەباتی شۆڕشگێڕانە و چەکدارانە لە ئارادایە بەخێرایی بە هاوکاریی کوردەکانی عێراق ڕێگای چوون بۆ کوردستان بۆ لای کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک"مان گرتە بەر. حمید شوکت، گفتگو با کورش لاشایی، ص ١١٧.

٥٩. کورش لاشایی بیرەوەرییەکانی ئەم سەفەرەی بۆ کوردستانی لە وتووێژێکدا لەگەڵ حمید شوکت بە ناوی "نگاهی از درون به جنبش چپ" باس کردووە کە یارمەتیدەرێکی بەکەڵکە بۆ ڕوونکردنەوەی چەند لایەنێکی نادیاری ئەم ڕاپەڕینە. لاشایی دەڵێ: "ئەوان (ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک") مارکسیزمی چینییان بەلاوە لۆژیکیتر بوو هەتا مارکسیزمی ڕووسی و ئەو ڕۆژەی لە کوردستان دەگەڕامەوە، عەبدوڵڵا موعینی پێی گوتم: کاتێک گەڕایەوە هەرکام لە ئێمە دەسرۆکەیەکی سوور لە مل و کتێبێکی سوور لە دەست شۆڕش هەڵدایسێنین." [مەبەست کتێبی سووری ماوتسی تۆنگە] حمید شوکت، گفتگو با کورش لاشایی، ص ١٢٩.

شۆڕشگێڕیی حیزبی تووده لەسەر داوای ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" دێنەوە بۆ باشووری کوردستان، بەڵام هاتنەوەیان هاوکاتە لەگەڵ تێکشکانی ڕاپەڕینەکە و کوژرانی زۆربەی ڕێبەرانی[٦٠].

بە لەبەرچاوگرتنی ئەوە کە ڕێبەرانی ڕاپەڕینی ١٩٦٧- ١٩٦٨ بەتەواوی لە ژێر کاریگەریی بیروئەندێشەی ماوتسی تۆنگدا و ئەزموونی شۆڕشی چیندا بوون و لەگەڵ ڕێکخراوی شۆڕشگێڕیی حیزبی تووده‌دا کە ڕێکخراوێکی ماویستی دابڕاو و دژبەری حیزبی تووده بوو پێوەندییەکی گەرموگوڕیان هەبوو، بە بڕوای ئێمە ئەو بۆچوونانەی پێیانوایە ئەم ڕاپەڕینە بە پلانی حیزبی تووده بەڕپا بووە لە ڕاستی بەدوورە[٦١].

چاوپێکەوتنی ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" و سکرتێری حیزبی تووده و هاوڕێیانی لە بەغداش ناتوانێ بەڵگە بێ بۆ ئەم ئیددیعایە، چونکە ئەم چاوپێکەوتنە لە ١٩٦٨/٢/٩ کراوە[٦٢]، لە کاتێکدا کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" لە

٦٠. ئیرەج کەشکۆڵی، ئەندامی ڕێکخراوی شۆڕشگێڕیی حیزبی تووده کە لەگەڵ ژمارەیەک لە ئەندامانی ڕێکخراوەکەیان گەڕایەوە باشووری کوردستان دەڵێ: "شەریفزادە کە مارکسی بوو و لە کوردستان خەباتی چەکداریی وەڕێ خستبوو، پەیامی بۆ ئێمە کە لە ئوروپا نیشتەجێ بووین نارد کە دەتوانن لەو خەباتەدا بەشدار بن بەتایبەت کە پێویستییان بەوە بوو کە بە یارمەتیی ئێمە بە تیۆریی مارکسیزم ئاشنا بن. بیرۆکەی ئێمە ئەوە بوو کە ئەگەر هەلومەرجەکە لەبار بێ لە کوردستان خەبات دەستپێبکات و ئەگەر دەرفەت هەبوو بۆ شوێنەکانی دیکەی ئێران بڕۆین. شەریفزادە پەیامی بۆ ناردبووین کە پێوەندی بە تاڵەبانییەوە بگرین بۆ ئەوەی ئامادەکاریی گەیشتنمان بۆ کوردستان بکا. بەڵام کە گەیشتینەوە کوردستان، هەواڵی کوژرانی موعینییەکان، شەریفزادە و مەلا ئاوارەمان بیست و بەم جۆرە هەموو هیواکانمان بوون بە هەڵم." حمید شوکت، گفتگو با ایرج کشکولی، ص ١١٨- ١٢٠- ١٢١.

٦١. ئەمیر قازی پێی وایە: "هۆیەکی دیکەی هەڵایسانی ڕاپەڕینی ساڵەکانی ١٩٦٧- ١٩٦٨ دەست لەکاردابوون و دەستێوەردانی حیزبی تووده بوو لە کاروباری نێوخۆییی "حدک"دا." ئەمیر قازی، س.پ، ل١٩٨. حامید گەوهەرییش ئەمە بە پلانی نوێی حیزبی تووده بۆ "حدک" دادەنێ. بۆ زانیاریی پتر لەمبارەیەوە بڕوانە: حامید گەوهەری، ئەحمەد توفیق، ل ٢٩٩- ٣٠٩.

٦٢. ڕۆژی ١٩٦٨/٢/٩ کۆبوونەوەی ڕەسمی لە نێوان نوێنەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" سوڵەیمان موعینی و حەمەدەمین سیراجی و حیزبی تووده ڕەزا ڕادمەنش، سکرتێری حیزبی تووده و

١٩٦٦/٩/١٤ دامـەزراوە و نیزیـک بـە دە مانگیـش لـە ڕاپەڕینەکـە تێدەپـەڕێ[٦٣] و هـەر کام لـە لایەنەکانـی وتووێـژ بـە مەبەسـتی تایبـەت بەشـداریی وتوویژەکانیـان کردبـوو. حیزبـی تـووده بـۆ ئـەوەی لـە ڕێکخـراوی ڕکەبـەری (ڕێکخـراوی شۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووده) جێ نەمێنێ کـە جێ پێی خۆیـان لـە کوردسـتاندا کردبـۆوە. کەریـم حیسـامی کـە بەشـداری کۆبوونەوەکـە بـوو دەڵێ: "لـەو کۆبوونەوەیـەدا بڕیـار درا کـە نابێ سـولەیمان موعینـی و سـیراجی لەگـەڵ ماویسـتە ئێرانییـەکان (ڕێکخـراوی شۆڕشـگێڕیی حیزبـی تـووده) کـە هاتبوونـە لای مـام جـەلال پێوەنـدی و هاوکارییـان هەبـێ."[٦٤]

ڕێبەرانی ڕاپەڕینەکەش کـە لـە مـاوەی ئـەو دە مانگـەدا بەکردەوە بۆیـان دەرکەوتبوو دەسـتیان داوەتـە چ کارێکـی دژوار و لەوپـەڕی بێئیمکاناتـی و بێپشـتیوانیدا بـوون، لـە هەمـوو دەرگایەکیـان دەدا بـۆ ئـەوەی بـە ڕوویـاندا بکرێتـەوە. دیـارە ئـەو دەرگایـەش بـە ڕوویـاندا نەکرایـەوە و وادە و بەڵێنەکانی حیزبـی تـوودەش هیچـی لـێ شـین نەبـوو. نێوەرۆکـی ئـەو ڕێککەوتنـە هـەر لەسـەر لاپەڕەکانـی کاغـەز مایـەوە و حیزبـی تـوودەی ئێران کـە زۆریـش بەڵێنـی هـاوکاری و پشـتگیریی مالّـی و سیاسـیی بـە ڕێبەرانـی ئـەم ڕاپەڕینـە دابـوو، لـە کاتـی تەنگانـەدا هیـچ هەنگاوێکـی هەڵنەهێنایـەوە و "ئاگـر سـوور بێ لـە مـن دوور بێ" لـە دووڕەوە پالّـی لـێ دایـەوە[٦٥]. زۆر بیسـراوە کـە دەڵێن تەنیـا چیاکان

عەبدوڵڵا حەسەنزادە، نیوسـەدە تێکۆشـان، بەرگی یەکـەم، ل ٤٩. پشـتیوانیی حیزبـی تـووده بەکردەوە لـە چوارچێوەی دەربڕینـی هـاودەردی و ڕەنگدانـەوەی هەواڵەکان لـە چاپەمەنیـی خـۆیدا و بەشـی ڕادیـۆ پەیکـی ئێران دەرنەچـوو، ئـەوەش پـاش ئـەوەی ڕاپەڕینەکـە تێکشـکا و زۆربـەی ڕێبەرانـی کـوژران. جیـا لـەوەش نـە نـاوی حیزبـی دێموکـرات و نـە نـاوی کۆمیتـەی شۆڕشـگێڕیی "حدک"ــی هێنابـوو؟ کامـران

٦٣. کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" سەرجەم نیزیک بە سەد کەس دەبوون و لە دوو دەستەدا بەرەو ڕۆژهەلاتی کوردسـتان وەڕێ کەوتـن. دەسـتەی یەکـەم لـە کۆتاییـی مانگـی خاکەلێـوەی ١٣٤٦ (مارسـی ١٩٦٧)دا و دەسـتەی دووەم لـە بەفرانبـاری هەمـان سالّدا ١٣٤٦ (ژانوییـەی ١٩٦٨)؛ کریس کوچرا، جنبش ملی کرد، ت: ابراهیم یونسی، تهران، ١٣٧٣، ص ٤٢٩.

٦٤. کەریم حیسامی، لە بیرەوەرییەکانم، بەرگی سێیەم، ل ١٠١.

٦٥. عەبدوڵڵا حەسـەنزادە، نیوسـەدە تێکۆشـان، بەرگی یەکـەم، ل ٤٩. پشـتیوانیی حیزبـی تـووده بەکردەوە لـە چوارچێوەی دەربڕینـی هـاودەردی و ڕەنگدانـەوەی هەواڵەکان لـە چاپەمەنیـی خـۆیدا و بەشـی ڕادیـۆ پەیکـی ئێران دەرنەچـوو، ئـەوەش پـاش ئـەوەی ڕاپەڕینەکـە تێکشـکا و زۆربـەی ڕێبەرانـی کـوژران. جیـا لـەوەش نـە نـاوی حیزبـی دێموکـرات و نـە نـاوی کۆمیتـەی شۆڕشـگێڕیی "حدک"ــی هێنابـوو؟ کامـران

پشتیوانی کوردەکانن، ئەم وتەیە لە پێوەندی لەگەڵ ڕاپەڕینی ١٩٦٧- ١٩٦٨دا هیچ کات ئەوەندە لە ڕاستی نیزیک نەبووە.

لەڕاستیدا حیزبی تووده هەر لە بنەڕەتدا باوەڕی بە خەباتی چەکدارانە نەبوو و زۆر بەتوندی لە دەزگا تەبلیغاتییەکانیەوە بەرامبەر بەو شێوازە نوێیەی خەبات واتە خەباتی توندوتیژ لە دەیەی ٤٠ (٦٠)دا کە لە ئێرانداا هاتبووە ئاراوە ڕاوەستا و بە دەیان وتار و نووسراوەی لە ڕەددی خەباتی چەکدارانەدا لە ڕادیۆ "پەیک" و چاپەمەنییەکانیدا بڵاو کردەوە[٦٦]. هەر بۆیەش ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" نەتەنیا گوێیان بۆ داخوازیی حیزبی تووده لەبارەی پێوەندینەکردن بە ڕێکخراوی شۆڕشگێڕیی حیزبی تووده شل نەکرد، بەڵکوو ئاگاداری ئەو ڕێکخراوە دەکەن کە ژمارەیەکی زۆرتر لە ئەندامانیان لە ئوروپاڕا بنێرن بۆ کوردستان[٦٧].

ڕاپەڕینی چەکدارانەی ١٣٤٦- ١٣٤٧ (١٩٦٧- ١٩٦٨)ی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" پاش ئەوەی (١٨) مانگ بەرامبەر بە هێرشی بەربڵاو و هەمە لایەنەی دەوڵەتی شاهەنشاهیی ئێران خۆی ڕادەگرێ، سەرەنجام بە کوژرانی زۆربەی ڕێبەرانی کۆتاییی پێدێ[٦٨]. تێکشکانی ئەم ڕاپەڕینە بۆ کۆمەڵێک هۆکار دەگەڕێتەوە

امین‌آوه، چپ سنتی و جنبش ملی کرد در ایران، نشر روشنگری، آلمان، ١٣٩٥، ص٦٠؛ کەریم حیسامی، پێداچوونەوە (٢)، ل ١٩٧.

٦٦. نورەددین کیانووری، سکرتێری حیزبی تووده لەم بارەیەوە دەڵێ: "ئێمە لە دەرەوەی وڵات نووسراوەی چریکەکانمان دەخوێندەوە و بە تێروتەسەلی ڕەخنەمان لێ دەگرتن کە لە چاپەمەنییەکانی حیزب لە دەرەوە و ڕادیۆ "پیک ایران"دا بڵاو دەبوونەوە. بە باوەڕی ئێمە ڕوانگەی ئەوان هەڵە بوو." نورالدین کیانوری، خاطرات نورالدین کیانوری، ص ٤٦٦. بۆیە کەریم حیسامی دەڵێ: "ڕێبەرایەتیی حیزبی تووده خسڵەتی شۆڕشگێڕی و وزەی خەباتی لە باراندا نەبوو و هەر بیریشیان لە مەسەلەیەکی ئاوا نەدەکردەوە." کەریم حیسامی، پێداچوونەوە (٢)، ل ١٩٤.

٦٧. حمید شوکت، گفتگو با ایرج کشکولی، ص ١٢٠.

٦٨. لە ڕێبەرانی ڕاپەڕین سولەیمان موعینی، سمایل شەریفزادە، مەلا ئاوارە (شەڵماشی) و عەبدوڵڵا موعینی و دەیان پێشمەرگەی دیکە لەو ماوەیەدا کوژران. بۆ زانیاریی زیاتر لەم بارەیەوە و چۆنیەتیی کوژرانیان بڕوانە: محەممەد خزری، س.پ؛ عەبدوڵڵا حەسەنزادە، نیوسەدە تێکۆشان؛ کەریم حیسامی، کاروانێک لە شەهیدان.

کـە گرینگترینیـان بریتیـن لەمانـە: لـە کاتـی ڕاپەڕینەکـەدا نـەک هـەر لـە کوردسـتان، بەڵکوو لـە سـەرانسـەری ئێرانیشدا هەڵومەرجی شـۆڕش ئامـادە نەبـوو[٦٩]، هـەر لەبـەر ئـەوە بـوو کـە پێوەندیـی ڕاپەڕیـن لەگـەڵ هێـزە سـەرانسـەرییەکان لـە چوارچێوەیەکـی تەسـک دەرنەچـوو و بەتەنیـا مایـەوە. ناوچـەی ڕاپەڕیـن بـە سێگۆشـەی مەهابـاد، بانـە و سـەردەشت بەرتەسـک دەبـۆوە. نەبوونـی ئیمکاناتـی لۆجسـتیکی[٧٠] و یەکدەسـتنەبوونی "حـدک" و نەبوونـی پشـتی جەبهـە (مانـەوە لـە نێـوان دوو بەرداشـاندا).

ڕاسـتە ئـەم ڕاپەڕینـە تێـک شـکا، بـەڵام شـوێنەوار و دەنگدانـەوەی چ لـە ئاسـت ئێـران و چ لـە ئاسـت کوردسـتانیشدا هەبـوو. شـای ئێـران کـە لـەو سـاڵانەدا هەسـتی بـە سـەقامگیری و ئاسـایش دەکـرد، ئێرانـی بـە دوڕگـەی ئارامـی دەریـای پڕگێـژاوی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت نـاو دەبـرد، هـەر بۆیـە پـاش ٢٦ سـاڵ دەسـەڵات، لـە سـاڵی ١٣٤٦ (١٩٦٧) تاجی پاشـایەتیی لەسـەر نـا[٧١]. کەچـی ڕاپەڕیـن ئارامیـی ئـەو دوڕگەیـەی شـڵەقاند و بـوو بـە هـۆی بەخشـینی وره و هیـوا بـە ڕێبـازی چریکـی کـە هێشـتا لـە ئێـران نەچووبـووە قۆناغـی کردارییـەوە و دوو سـاڵ دواتـر ڕووداوی "سـیاهکەل" بـوو بـە دەسـپێکی خەباتـی چەکدارانـەی هێـزە سـەرانسـەرییەکان[٧٢]. هەروەهـا فۆرمـی خەباتـی

٦٩. کەریم حسامی، پێداچوونەوە (٢)، ل ١٩٧. سمایل بازیار، ڕێبەرانی جوڵانەوەی ٤٦– ٤٧ کوردستانیان تێکەڵ بـە ئـەو ڕۆحـی خەباتگێڕییـەی کرد کـە لـە شـەستەکاندا لـە سـەرانسـەری جیهانـدا وەڕێ کەوتبـوو. کوردستان، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ژمارە ٧٠٣، بانەمـەڕێ ١٣٩٢، مای ٢٠١٧.

٧٠. کریـس کوچێـرا دەڵـێ: "بـە دەگمـەن ڕاپەڕینێکـی لـەم چەشـنە هەبـووە کـە بـەم شـێوازە خراپـە تـەداروک کرابـێ. هەمـوو ئـەو چەکـوچۆڵـەی کـە ڕاپەڕیـوەکان بـە دەسـتیانەوە بـوو، بریتـی بـوو لـە چـوار کلاشـینکۆڤ، دوو تفەنگـی ئۆتوماتیـک و هەشـتا و پێنـج تفەنگـی کۆنـە." کریـس کوچـرا، م.ق، ص ٤٢٩.

٧١. عباس میلانی، نگاهی به شاه، ص ٤٠٢.

٧٢. ئـاراس، وەچەیەکـی ئەهلـی کار و لەخوبـوردوو، ل ٦. لـە ڕێکەوتـی ١٩ی ڕێبەندانـی ١٣٤٩ (٨ـی فێوریـەی ١٩٧١) گرووپێـک کـە دواتـر بـە "چریکـە فیداییەکانـی گـەل" ناسـران، هێرشـیان کـردە سـەر پاسگای ژاندارمـەری لـە شـارۆچکەی سیاهکەل لـە پارێزگای گیلان لـە باکووری ئێران کە وەک یەکەم ڕووداوی چریکـی لـە مێـژووی خەباتـی چریکـی لـە ئێرانـدا تۆمـار دەکـرێ. ئـەو ڕووداوە لـە بـاری سـەربازییەوە شکسـتێکی تـەواوی هێنـا و بـە هێرشـی هێزەکانـی سـەرباز و ناوەندەکانـی ئاسـایش بـۆ سـەر چریکەکان لـە ماوەی چەند ڕۆژدا ١٥ چریک کوژران و بریندار بوون یان دەستگیر کران؛ بەڵام

پێشمەرگانەیان بردە نێو سیاسییەکانی ئەو سەردەم، واتە تۆوی ئەم شێوازە لە خەباتیان بۆ یەکەم جار لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چاند.

لەڕووی مەعنەوییشەوە بەشداربووانی ئەو ڕاپەڕینە بۆ دوو وەچە پاش خۆیان بوون بە سیمبول و ئیلهامبەخشی خەبات و تێکۆشان لە کوردستان، بەتایبەتی لەسەر ئەو گەنج و خوێندکارە کوردانە کە چەند سالّ دواتر یەکەم ڕێکخراوی چەپی مارکسیست- لێنینیستیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دامەزراند[٧٣].

ڕاپەڕینی چەکدارانەی ١٩٦٧- ١٩٦٨ ئەڵقەیەک بوو لەو زنجیرە بزووتنەوە و ڕاپەڕینانە کە لە دەیەی ٤٠ (٦٠)دا لە گۆشە و کەناری جیهان لە ئارادا بوون و

لە ڕووی سیاسییەوە خاڵی کۆتاییی حەوت سالّ بێجوولّەیی و بێگیانی لە بەرامبەر دامودەزگای ڕێژیمدا بوو و لانیکەم لە نێو خوێندکاران و گەنجەکانداا هێزی دواڕۆژی ئەو گرووپانە ڕەنگدانەوەی بەرفراوانی هەبوو. فرد هالیدی، م.ق، ص ٢٥٢. هەڵبەت نووسەر یان ڕاپەڕینی ١٣٤٦- ١٣٤٧ـی لەبیر کردووە، یان ئاگاداری نەبووە؛ دەنا ڕووداوی سیاهکەلی وەک لێدانی یەکەم چەخماغەی خەباتی چریکی لە ئێراندا ناو نەدەبرد.

٧٣. عەبدوڵلّا مەهتەدی و ساعید وەتەندوست لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵە، ڕێکخراوی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران و یەکەم ڕێکخستنی مارکسیست-لێنینیست لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەوردی باسیان لە کاریگەریی ئەم ڕاپەڕینە لەسەر خۆیان کردووە. موهتەدی دەڵێ: "ئێمە بۆ خۆمان ئەو وەختە ڕاستە هێشتا کۆمەڵە پێک نەهاتبوو و وەکوو ڕێکخراو دروست نەکرابوو، بەڵام لە دووسێ سالّ پێش دروستکردنی کۆمەڵە زۆر قسە و باسێکی چڕوپڕ لە نێو سیاسییەکان و ڕۆشنبیران و خوێندکارانی کورد ئەو وەختە هەبوو. ئێمەمانان کە دیارە من ئەو وەختە تەمەنیشم ئەوەندە زۆر نەبوو کە خۆم سەربەخۆ کار بکەم، هێشتا کەمتر لە ٢٠ سالّم تەمەن بوو، بەڵام بەهەر حالّ شوێنەوارێکی زۆر قوڵی لەسەر داناین و... ئەوان بە خەباتی سیاسی و پێشمەرگانەی خۆیان تەکان و جووڵەیەکی زۆریان خستە نێو کۆمەڵگەی کوردستانی ئێران، بەتایبەت بەشی موکریانەکەی و شوێنەواری زۆریشیان لەسەر ڕووناکبیری ئەو سەردەمی کورد هەبوو". بەهەمەن سەعیدی، ٥ سالّ لەگەڵ عەبدوڵلّا موهتەدی، سکرتێری کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە، ٢٠١٠، ل ٦١. ساعید وەتەندوست دەڵێ: " لە سالّەکانی ١٣٤٦- ١٣٤٧ (١٩٦٧-١٩٦٨) کە هەواڵی پێکهاتنی بزاڤێکی چەکدارانەم بیست و دواتر گیرانی ژمارەیەک لە خەباتکارانی سەر بەم بزاڤە؛ "ئێمە لە ڕێگەی سەلاحەددینی موهتەدی پێوەندیمان بەو دەستەیە کرد و لە کۆتاییی سالّی ١٣٤٦ (١٩٦٨) لە شاری سەقز کۆبوونەوەیەکمان پێک هێنا بەمەبەستی هەڵسەنگاندنی سیاسەتەکانیان و چۆنیەتیی یارمەتیکردن و پێوەستبوون بە ڕاپەڕینەکە." گلرخ قبادی، شقایقها بر سنگلاخ (زندگی و زمانەی یک زن کرد از کردستان ایران)، سوئد، ٢٠١٥، ص ٦٩- ٧٠.

خاوەن تایبەتمەندیی ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازی و لە هەمان کاتدا دژەکۆلۆنیالیزم و دەرهاویشتەکانی سیستمی سەرمایەداری بوون. ئەم ڕاپەڕینە کوردستانی تێکەڵ بەو ڕووحە ڕادیکاڵ و شۆڕشگێڕانەیە کرد کە لەو ساڵانەدا لە فەڕانسە، ڤیتنام، ئەلجەزایر، کووبا، چێکۆسلۆڤاکی و گینە لە کەفوکوڵدا بوو.

دابڕانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕیی "حدک" بەپێچەوانەی دوو دابڕانەکەی دیکەی نێو ڕیزەکانی "حدک" تەنیا بەهۆی نەحاوانەوە و یەکترتەحەممولنەکردن نەبوو، بەڵکوو تێڕوانینی جیاوازی فیکرییش هۆکارێکی گرینگ و سەرەکیی ئەم دابڕانە بوو. زۆربەی ڕێبەرانی کۆمیتەی شۆڕشگێڕی لاو و خوێندکار بوون و لەژێر کاریگەریی بیری چەپی ماویزمدا بوون کە لەو ساڵانەدا باو بوو و ئەمە دەرخەری ئەم ڕاستییە بوو، کە لایەنگری لە بیر و ئەندێشەی چەپ دەتوانێ سەربەخۆ لە حیزبی تووده و تەنانەت لە دژی تێڕوانینی ئەم حیزبە لە کۆمەڵگەی کوردستان و لە نێو ڕێزەکانی "حدک"دا سەر هەڵبدا.

چالاکیی سیاسی و فەرهەنگیی کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان

لە سایەی پەرەسەندنەکانی عێراق و باشووری کوردستاندا (١٩٧٠ – ١٩٧٤)

د.ئەحمەد باوەڕ

پێشەکی

بواری هاوخەباتیی سیاسی و فەرهەنگیی نێوان باشوورو ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە زۆری لە ساڵانی شەڕی جیهانیی یەکەم بەدواوە بەڕوونی دەردەکەوێت، کە تاکوو ئێستاش بە شێوازێکی زانستی، بە کەمی لەسەری نووسراوە و لێکەوتە شاراوە و گرنگەکانی ڕوون کراوەتەوە، بەتایبەتی لە سەروبەندی دانوستان و ئاگربڕی (١٩٧٠-١٩٧٤)، کە ئەوەش بە ماوەیەکی گرنگی مێژووی کورد دادەنرێت لە ڕووی گەشەکردنی بزاڤی سیاسی و فەرهنگییەوە لە هەموو بوارەکانی نووسین و ڕۆژنامەوانی و کاری چاپەمەنی کوردیدا، بە شێوازێک ڕەنگدانەوەیەکی بەرچاوی نەک تەنیا بەشی ڕۆژهەڵات، بەڵکوو بەسەر هەموو پارچەکانی تری کوردستانیشدا هەبووە. ئەم توێژینەوەش بەکورتی تیشکخستنە سەر ئەو بارودۆخەی مێژووی کورد لە باشووری کوردستان و کاریگەریی لەسەر بەشی ڕۆژهەڵاتە؛ ماوەتەوە

بوترێت تۆێژینەوەکە بەسەریەکەوە لە پوختە و دووتەوەری سەرەکی و لیستی سەرچاوەکان پێک هاتووە، یەکەمیان: «ڕەوشی سیاسی و چالاکیی حیزبی و کاری ڕێکخراوەییی کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سایەی بەیاننامەی ١١ی ئازاری ١٩٧٠ ز. تاکوو بەرپابوونی شەڕ لە ١١ی ئازاری ١٩٧٤»، لەنێوان سەرکردایەتیی شۆڕشی کورد و حکوومەتی عێراق. تەوەری دووەم: بە زۆری جەختکردنەوەیە لەسەر لایەنی فەرهەنگیی باشووری کوردستان و چۆنیەتیی بڕەودان بە گەشەکردنی ڕووناکبیریی کوردی لە شاری بەغدای ئەو ماوەیەدا و کاریگەریی لەسەر ڕەوت ود دستەی ڕووناکبیریی کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە ناونیشانی: «گەشەکردنی ڕووناکبیریی کوردی لە باشووری کوردستان و ڕەنگدانەوەی لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان ١٩٧٠-١٩٧٥».

تەوەری یەکەم:

ڕەوشی سیاسی و چالاکیی حیزبی و ڕێکخراوەییی کوردانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سایەی بەیاننامەی ١١ی ئازاری ١٩٧٠ تاکوو بەرپابوونی شەڕ لە ١١ی ئازاری ١٩٧٤دا

لە مۆرکردنی بەیاننامەی ئازاری (١٩٧٠) بەدواوە، بارودۆخ و هەلومەرجێکی نوێ لە تەواوی عێراق و تەنانەت وڵاتانی دەوروبەر و ناوچەکەشدا هاتە کایەوە، بەتایبەتی وڵاتانی هەرێمی، کە هەر لەمێژە کورد و وڵاتی کوردستانیان دوور لە خواستی دانیشتوانەکەی پێوە گرێ درابوو، هەر لە تورکیای میراتگری دەوڵەتی عوسمانی و ئێران و سووریە، کە لەگەڵ ڕاگەیاندنی بەیاننامەی ئازاری ١٩٧٠دا بە هەموو شێواز و پلانێک کەوتنە دژایەتیکردن و هەوڵی لەباربردنی، بۆ نموونە وڵاتێکی وەک ئێرانی پەهلەوی لە لایەک کێشەیەکی لەمێژینەی سنووری و دەریاوانی قووڵی لەگەڵ عێراقی دراوسێیدا هەبووە (الراوی ١٩٧٥: ٢٠٣؛ فریدنی: ١٣٦٩). لە لایەکی تریشەوە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورد و خەباتی چەکداریی شۆڕشی

کورد لە ئێران و ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هێشتا چەند ساڵێکی زۆر کەم بوو، کە بە شێوازێکی زۆر دڕندانەی میلیتارستیانە سەرکوت کرابوو، هاوکات زۆرێک لە ڕێبەر و سەرکردە دیارەکانیشی بە شێوازی جۆراوجۆر لە بەرەکانی شەڕدا کوژرابوون یان لەلایەن بەرپرسان و سەرکردایەتیی شۆڕشی کوردەوە لە باشووری کوردستان، لە ئەنجامی داواکاریی ناڕەوای فەرمانڕەوایانی ئێران و لەژێر گوشارێکی تووندی دەزگا سەرکوتکەرەکانی ئەو وڵاتەدا بەتایبەتی دەزگای ساواک ڕادەست کراونەتەوە و دواتریش زیندانی دەکران یان دەخرانە کونجی زیندانەوە، یان ڕاستەخۆ و دوای دادگاییکردنێکی ڕووکەشیانەیان بە ناحەق لە سێدارە دەدران، لەنێویاندا ئەو گرووپ و دەستە حەوت کەسییەی کە لەگەڵ ساڵح لاجانی ڕادەست کرانەوە و پاشان لە بنکەی سەربازیی جڵدیانی پیرانشار لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سێدارە دران (گادانی ٢٠١٢، ١٦٢؛ حیسامی، ١٩٨؛ گوندی، ٥٦).

لە لایەکی دیکەوە فەرمانڕەوایانی ئێران لە چوارچێوەی «پەلامارێکی ڕەشبگیرییاندا بۆ سەر نەتەوەی کورد» دەستیان داوەتێ و لەگەڵ ئەوەشدا کەوتوونەتە: «گواستنەوەی ژمارەیەکی زۆر لە بەندییە سیاسییەکان لە سەرۆک خێڵە کوردەکان و بەتایبەتی ئەوانەیان کە لە دەوروبەری ناوچەی سنووری عێراق نزیک بە قەڵادزە و تەوێڵە نیشتەجێن» هەروەها ئەوانەشیان «لە بەندیخانەکانی ئورمیە و کرماشان و هەمەدان و تەورێز تووند کراون، بۆ یەکێک لەو بەندیخانەی کە کەوتووەتە یەکێک لە دوورگەکانی ئێرانییەوە لە زەریای قەزوین بەڕێ کران»، بەپێی هەواڵەکە و بە زۆری ئەوانەی بەر ئەم شاڵاوە ڕەشبگیرییەی فەرمانڕەوایانی ئێران کەوتوون، لەنێویاندا: «محەممەدئەمین جەعفەری ناسراو بە سان لهۆن و زورار بەگ، ئەمانەش لەو سەرۆک خێڵە کوردانەن، کە بە دوژمنکاری ناسراون لەگەڵ حوکمی شای ئێرانیدا» (هاوکاری، ژ ٥، ١). هەروەها بەپێی لێکدانەوەی کرێس کۆچێرا، ڕۆژنامەنووسی فەرەنسی (١٩٣٨-٢٠١٧) یەکێک لە خەوشەکانی ڕێککەوتننامەی ئازاری ١٩٧٠ ئەوەی بووە، کە بە خێرایی و لە کاتی گونجاوی

خۆیدا جێبەجێ نەکراوە (کۆچیرا، ٣٦٠). هەرچەندە لە سەروبەندی ئەم بەیاننامە بەدواوە هەلومەرجێکی نوێ بوو، نەک تەنیا بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەڵکوو بۆ زۆرێک لەو حیزب و کۆمەڵە و ڕێکخراو و تەنانەت کەسایەتییە سیاسییانەی ئێرانیش بە هەموو گەل و نەتەوە و ڕەگەزەکانییەوە هاتووەتە کایەوە، کە تاکوو ئەو کاتە خۆیان بە نەیاری دەسەڵات و حکوومەتی ئێرانی پاشایەتی دەزانی، ئیدی لەم ماوەیەشەوە هەموو ئەوانە هەلی ئەوەیان بۆ ڕەخسا، کە بە ئاسانی بێنە نێو عێراقەوە، تەنانەت زۆرێک لەوانە توانیان بنکە و بارەگای تایبەت بە خۆیان بە هاوکاریی حکوومەتی عێراق و دەزگای هەواڵگریی عێراق لە بەغدا بکەنەوە، بە ڕادەیەک لەو بارەیەشەوە ئاسانکاری و هاوکاریی جۆراوجۆر کراون، لەنێویاندا حیزبی تووەدەی ئێران، لەگەڵ جەماعەتی ژەنەراڵ مەحموود پەناهیانی ئەزەربایجانی ئێران، کە زۆر بەئاشکرا بارەگای تایبەت و ڕادیۆ سەرچاوەی ڕاگەیاندنی تایبەت بە خۆیان بە هاوکاری حکوومەتی عێراق کردبووەوە (حسامی: ٢٠١٨، ٧٨٢؛ گادانی: ٢٠٠٨، ١٨٧).

هەرچەندە حیزبێکی وەک دێموکراتی کوردستان بەپێی گێڕانەوەی ئەمیری قازی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب: هاتنە کایەوەی ئەم هەلومەجەش بە نزیکەی ساڵێک و بە ئاگاداری بارزانی و بارەگای بارزانی ئەوان پەیوەندییان لەگەڵ بەرپرسانی بەعس و حکوومەتی عێراقی بەڕوونی پەیدا کردووە، جگە لەوەش بڕێک هاوکاری وەکوو خۆی نووسیویەتی: «کە مەیارمەتیەکی نەغدی» و دەستگرۆیی ماددییان لە ڕێگەی دەزگای هەواڵگریی عێراقییەوە وەرگرتووە، هەروەها لە ڕووی پەیوەندی و ئاسانکاری پێویستەوە هێڵی پەیوەندی و تەلەفۆنی خراوەتە بەردەست ئەندام و کادیرە باڵاکانیان (قازی، ١٦٧). جگە لەوەش هەر لەو ماوەیەدا، لە بەشی ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە ڕێکخراوێکی چەپی نوێی مارکسیستیی سەر بە ڕێبازی ماوی لە ٢٧ی ئۆکتۆبری ١٩٦٩ لەلایەن ژمارەیەک لە کەسانی وەک: عەبدوڵڵا موهتەدی، حەمەحوسێنی کەریمی و فوادی مستەفاسوڵتانی سەری هەڵدا

و لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی بیستەمی ڕابردوو بەدواوە بە (کۆمەڵە) ناسران (سەردەشتی، ٣٥٢). تاکوو ئەو کاتەی بە ماوەیەک دواتر و لەسەر هەمان ڕەوت و پێڕۆی سیاسی و فیکری لە عێراق و باشووری کوردستان بە هەمان شێوەی ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستان (کۆمەڵەی مارکسیستی – لینینی کوردستان) لە ١٠ی ژۆئەنی ١٩٧٠ لە گەڕەکی (ڕاغبە خاتوون)ی ناوچەی ئەعزەمیەی شاری بەغدا، بە ئامادەبوون و ئەندامێتی: جەلال تاڵەبانی، شەهابی شێخ نوری، فازیل مەلا مەحمود، فواد قەرەداغی، دلێر سدیق، ڕەفعەتی مەلا و فەرەیدوون عەبدولقادر بڕیار لەسەر پێکهێنان و دامەزراندنی دراوە، وەک ئەوەی سەرەتا بڕیاریشیان وا بووە، کە سنووری چالاکی و کارکردنیان لە عێراق و ناوچەکانی باشووری کوردستان بە شێوازێکی نهێنیی شار و ناوچەکانی: بەغدا، سلێمانی، کەرکووک، هەولێر، بادینان و شاری خانەقین بگرێتەوە (عەبدولقادر: ٢٠٢٠، ١١٧).

واتە لەم کاتەش بەدواوە جۆرێک لە ململانێی حیزبی سیاسی و فیکری لە هەردوو بەشی ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستان سەرچاوە دەگرێت، لە هەمان کاتدا چەند کەسێکی وەک دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، محەمەدئەمین سیراجی و یووسف ڕیزوانی، بە مەبەستی پیرۆزباییکردن سەردانی بارەگای "بارزانی"یان کرد، لەوێشەوە لەگەڵ چەند ئەندامێکی دیاری کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا چاویان بە یەکتر کەوت و بە مەبەستی یەکگرتنەوە و دووبارە ڕێکخستنەوەی ڕیزەکانی حیزب بە شێوازێکی بەرفراوانتر لەو هەلومەجەی نزیک کردنەوە، ڕاوێژی پێویستیان بە یەکتری کرد، کە ئەمانە چۆن بتوانن بۆ جارێکی دی کۆنفرانسێک یان کۆنگرەیەکی حیزبی ببەستن و شانبەشانی ئەوەش کاروباری سیاسی و ڕێکخراوەییی خۆیان لە سایەی ئەو قۆناغ و بارودۆخە ڕەخسیووەی کە لە عێراق و باشووری کوردستان تێی کەوتبوو، بەهۆی هەلومەرجی ئاگربڕ و ئەو دانوستان و دەستەڵاتەی کورد، کە لە عێراق و ناوچە کوردستانییەکاندا هەیبوو، هەر لە بەشداربوونی لە حکوومەت و دامودەزگا وەزاریەکانی عێراق و پێکهێنانی

هەموو ئەو کەناڵە جیاوازانەی، کە لەم ماوەیەدا هاتبوونە کایەوە. ئەوە بوو لە ئەنجامی ئەو پەیوەندی و ڕێککەوتنەی کە لەگەڵ حکوومەتی عێراق دروستیان کردبوو، جگە لەوەش هەر بە هاوکاریی فەرمانڕەوایانی عێراق لە شاری بەغدا نووسینگە و بارەگایەکی حیزبیی تایبەت بە خۆیان بکەنەوە و هەندێک یارمەتیی مادی و لۆجستی لە عێراق وەردەگرن کە هەردوو لایەن هەوڵێکی زۆریان دا باسی نەکەن (کۆچیرا: ٢٠٠٦، ٤٤٩). لەگەڵ ئەوەشدا بەشێک لە بەرپرس و کەسە باڵاکانیان تیایدا بمێننەوە و کاروباری سیاسی و چالاکیی حیزبیی خۆیانی لێوە ڕایی بکەن و ئەو کادیر و ئەندامانەی تری حیزب، کە لە ناوچەکانی تری کوردستانەوە دەچوونە شاری بەغدا بۆیان هەبێت لەوێ بمێننەوە (قاسملوو، حەسەنزادە، ٢٥١).

واتە لێرە بەدواوە جۆرە هاوپەیمانییەکی دووقۆڵی لەنێوان حیزبی بەعس و حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە بەرانبەر هاوپەیمانیی شا و مەلا مستەفا بارزانیدا قوت دەکرێتەوە (کۆچیرا، ٤٤٩). هەرچەندە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدا دەبێت، کە خۆی بەدوور بگرێت لە هەر دژایەتیکردنێکی پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق نە لە سەرەتاکانی بەیاننامەی ئازار و نە لەو کاتەشدا، کە جۆرێک لە ناکۆکی و پیلانی جۆراوجۆری حیزبی بەعس بەرانبەر بە شۆڕشی کورد و سەرکردایەتیی شۆڕشی کورد سەرچاوە دەگرێت، لەوانە هەوڵدانی بەعس و ئاسایشی گشتیی عێراق بۆ پاکتاوکردنی بەرپرس و ڕێبەرانی کورد لەنێویاندا مەلا مستەفا بارزانی، هەروەها پابەندنەبوونیان بە جێبەجێکردنی بنەماکانی بەیاننامەی ١١ی ئازارەوە (الونداوی، ٣٧٧؛ سنجاری، ٤٤ - ٥٠). بەتایبەتی لەو ماوەیەدا کە پارتی دێموکراتی کوردستان لە ١-١٠ی جولای ١٩٧٠دا، بە ئامادەبوونی مەلا مستەفا بارزانی و نوێنەری حیزبی بەعس و شیوعی و نیشتمانی دێموکراتی و زۆرێکی دیکە لە حیزبە عێراقی و نوێنەری کوردەکانی وڵاتانی دراوسێی کۆنگرەی هەشتەمی خۆی لە (ناوپردان)، بە ئامادەبوونی (٤٨٨) ئەندامی بەشداربوو گرێ درا و لە کۆتاییی کۆنگرەشدا مەلا مستەفا بارزانی بە

سەرۆک دەستنیشان کرایەوە (الخرسان: ٢٠٠١، ١٨٦؛ أطلاعات، شماره ١٣٢٣٢). بەڵام جۆرێک لە نائومێدی لەگەڵ خۆیدا هێنایە کایەوە، چونکە یەک لە بڕیارەکانی کۆنگرە ئەوە بوو، کەسێکی وەک حەبیب محەممەد کەریم، سکرتێری پارتی وەک جێگری سەرۆککۆماری عێراق و بەپێی بنەماکانی ڕێککەوتنامەی ئازار دەستنیشان بکرێت، کەچی بەرپرسانی حیزبی بەعسی عێراق ئەم پێشنیارەیان پێ قبوڵ نەبوو، لەبەر ئەوەی کەسێکی وەک حەبیب محەممەد کەریم بە لێکدانەوەی بەرپرسانی بەعس بە ڕەسەن لە کوردانی فەیلی ئێرانییە، بەڵکوو ئەوان بە زۆری لەسەر ئەوە کۆک بوون مەلا مستەفا بارزانی خۆی یان ئیدریسی کوڕی پۆستی ناوبراو لە ئەستۆ بگرێت (قدوره: ٢٠١٦، ٨). هەرچەندە ئەوەی کە زیاتر کۆسپ و تەگەرەی خستە بەردەم جێبەجێکردنی بەیاننامەی ئازارەوە، دیاریکردنی سنووری ناوچەی ئۆتۆنۆمی بوو، جگە لە دواخستنی سەرژمێری و یەکلاییکردنەوەی ناکۆکی و جیاوازییەکان، بەتایبەتی چارەنووسی کەرکووک، کە بڕیار بوو لە دێسامبری ١٩٧٠دا کۆتایی بێت، بەڵام دوا خرا بۆ بەهاری ١٩٧١، لەگەڵ ئەوەشدا فەرمانڕەوایانی عێراق جگە لە دەرکردنی کوردە فەیلییەکان بەرەو ئێران، شانبەشانی ئەوەش کەوتبوونە بە عەرەبکردنی ناوچە کوردستانییەکان، بە مەبەستی شێواندنی پێکهاتەی دانیشتووانیان و نیشتەجێکردنی عەرەبی هاوردەی کۆچەری تیایاندا، بەتایبەت بۆ ناوچە ستراتیژییەکانی کەرکووک و شەنگال و خانەقی (کۆچیرا، ٣٦٢ - ٣٦٣؛ قدوره، ٨).

سەبارەت بە کوردەکانی ئێران و بەتایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەم هەلومەرجە بەدواوە ئەوانیش تا ڕادەیەک ڕێگەی ئەوەیان بۆ فەراهەم بوو، بۆ ئەوەی بتوانن دووبارە خۆیان ڕێک بخەنەوە و کۆنفرانسی سێیەمی خۆیان ببەستن، وەک ئەوەی بە بەشداریی (٣٢) ئەندامی دیاری حیزبی دێموکرات و لە ٢١ی ژۆئەنی ١٩٧١ لە شاری کۆیەی باشووری کوردستان، لە ماڵی حەسەن ڕەستگار بەڕێوە چوو(ڕەستگار: ٢٠٢١، ٣٥٢). بەڵام پێش بەستنی کۆنفراسەکە بە ماوەیەک وەک بەرپرس و کەسی یەکەمی حیزب، دوکتۆر قاسملوو لە بارەگای سەرەکی

خۆی سەردانی مەلا مستەفا بارزانی کرد، سەرەڕای گەیاندنی هەواڵی بەستن و گرێدانی کۆنفرانسی حیزب، لەگەڵ ئەوەشدا بەڵێنی ئەوەش لە بارزانی وەردەگرێت، کە لێرە بەدواوە مانگانە بڕی (٥٠٠) دیناری عێراقی وەک هاوکاری بدرێتە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کەچی ئەوەش تەنیا وەک قسەیەک دەمێنێتەوە و ئەو کۆمەگ و بەڵێنەش وەک پێویست بۆ حیزبی دێموکرات جێبەجێ ناکرێت (گادانی، ب١، ١٨١؛ حیسامی، ب٢، ٢٢٣). بەڵام عەبدوڵڵا حەسەنزادە وەک ئەندامێکی کۆمیتەی ناوەندی حیزب نووسیویەتی: پاش ئەوەی کەمێک جێی خۆمان کردەوە ئیدی دوکتۆر عەبدولڕەحمانی قاسملوو، ئەرکی نووسینی پەیڕەوی ناوخۆی گرتە ئەستۆ و هەر لەو کاتەشدا کاردروستایی بۆ بەستنی کۆنفرانسی حیزب دەستی پێ کرا (قاسملووزادە، ٢٥٢؛ بازیار: ٢٠٢٠، ٢٦٦). بەڵام هەنگاوی یەکەم و پێش بەستنی کۆنفرانسی سێیەمی حیزب بڕیاری پێویست لەسەر ئەوەش درا کە ژمارەی نوێی خولی پێنجەمی ڕۆژنامەی "کوردستان"، وەک ئورگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب دەست پێ بکاتەوە و بۆ جارێکی تر بە زمانی کوردی و فارسی دەربچێتەوە، ئەوە بوو ژمارەی یەکەمی ئەم دەورەیەش لە ژۆئەنی ١٩٧١، بە ساڵێک و بگرە زیاتریش دوای بەیاننامەی ئازار لە بەغدا بڵاو کرایەوە. بە جۆرێک ڕۆژنامەی "کوردستان" چ لە بواری ڕەوانبێژیی زمان و چ لە بواری بۆچوون و لێکدانەوەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کولتووریییەوە لەنێو دەستەی ڕووناکبیریی کوردستانی عێراق جێگەی خۆی کردەوە و پێشوازی لێ کرا، هەرچەندە لەو دەمانەدا هێشتا بە کەمی ژمارەکانی دەگەیشتنەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان (حیسامی: ب٢، ٢١٩).

ئەوە بوو سەرەتا ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات هەریەکە و بۆچوون و باری سەرنجی خۆی سەبارەت بە بارودۆخەکە باس کردوە و دواتریش کاتی پێویست هێڵراوەتەوە بۆ ئەوەی دوکتۆر قاسملوو، وەک بەرپرسی یەکەم وتەی خۆی سەبارەت بە بارودۆخی دنیا و دۆزی کورد، سەرەڕای ئەو هەلە مێژووییەی کە لە عێراقدا و چۆنێتیی مامەڵەکردنی پێویست لەگەڵ ئەو

بارودۆخەی کە لەو قۆناغەدا، لە باشووری کوردستان هاتبووە کایەوە، کە ئەویش لای خۆیەوە وەک زەمینەیەکی لەبار و گونجاو باسی لێوە کردوە، هەرچەندە لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا ناکرێت و ناتوانرێت بوترێت کۆنفرانسی سێیەمی حیزب لە کۆیە بێت کێشە و گرفت بەڕێوە چووە، بەتایبەت لە ئەنجامی ئەو ململانێیەی کە لەنێوان دوو بەرەی وەک: عەبدولڕەحمانی قاسملوو، حەمەدینی سیراجی و کەریم حیسامی، کە زیاتر بە باڵی چەپ و تووندەییەکانی نێو حیزبی دێموکرات ناسرابوون، توانییان ڕا و بۆچوونی تەواوی خۆیان لەو کۆنفراسەدا بسەپێنن، لەگەڵ بەرەی ئەو کادیر و ئەندامانەی دیکەی حیزبی دێموکراتی کوردستان، کە لە هەموو قۆناغ و دەورانێکدا لەگەڵ کێشە و گیروگرفتەکانی حیزبدا مابوونەوە و تا ڕادەیەکی باش گۆڕەپانەکەیان چۆڵ نەکربوو، تاکوو ئەو کاتەی لە ئەنجامی کۆنفرانسی ناوبراودا و پاش گفتوگۆ و ململانێیەکی توند سەبارەت بە سەپاندن و کاندیدکردنی کەسێکی وەک محەمەدئەمینی سیراجی بۆ ئەندامەتیی کۆمیتەی ناوەندی و چەند کەسێکی وەک: عەبدولڕەحمان قاسملوو، کەریم حیسامی، حەسەن ڕەستگار، عەبدوڵڵاحەسەن زادە، هێمن موکریانی، ئەمیر قازی، سەید ڕەسوڵی دەهقان، مەلا قادر ویردی، کەریم حەداد لەگەڵ مەلا ڕەسوڵ پێشنماز بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب هەڵبژێردران (پێشنماز، ٤٤٧ – ٤٤٨؛ ڕەستگار: ب١، ٣٥٥؛ گادانی، ١٨٣). هاوکات یەکێکی دی لەو کارە گرنگانەی کە لە ڕۆژانی کۆنفراسی سێیەمی حیزبدا هاتبێتە دی، ئەویش پەسەندکردنی بەرنامە و پێڕەوی ناوخۆی حیزب بووە، هەر لە ڕۆژانی ئەم کۆنفراسەشدا بڕیاری پێویستی لەو بارەوە دراوە، بە ڕادەیەک هەنگاونانێکی لەم جۆرەش بۆ جارێکی تر ڕێکخستنەکانی حیزبی لە کۆمەڵێک کێشە و قەیرانی جۆراوجۆر دەرباز کردووە و کردوویەتی بە خاوەنی بەرنامە و پێڕەوی پەسەندکراوی تایبەت بە خۆی. جگە لەوەش لەم هەلومەرجە بەدواوە هەریەک لە دوکتۆر قاسملوو وەک سکرتێری حیزب و کەریم حیسامی وەک جێگری سکرتێر هاتوونەتە بەرچاو، شانبەشانی ئەوانەش ئەمیر قازی وەک دووڕخراوەیەک و

نوێنەری حیزب ناردوویانەتە دەرەوەی وڵات و بۆ ئەم مەبەستەش وەک خۆی باسی لێوە دەکات لە وڵاتانی ئەوروپا خەباتی سیاسی خۆی دریژە پێ داوە (قازی: ٢٠١٤، ١٧٤).

شایانی باسە هەر لە کۆتاییهێنانی کۆنفرانسی سێیەمی حیزب لە کۆیەش بەدواوە، دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکرات بەم شێوەیە پێک هێنراوەتەوە: دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو (سکرتێر)، کەریم حیسامی، محەمەدئەمین سیراجی، هێمن موکریانی لەگەڵ عەبدوڵڵا حەسەنزادە. واتە لێرە بەدواوە و وەک پێشتریش ئاماژەی پێ کرا، باڵی تووندییەکانی نێو حیزبی دێموکرات، کە زۆرینەی ئەندامانی دەفتەری سیاسی بوون، وەک زۆرینەی حیزبی و بەرپرسیارەتی، دەستیان بەسەر هەموو جومگەکانی دەسەڵاتی حیزبی دێموکراتدا گرت، لێرەشەوە ئەو پەیوەندییە کە لەنێوان حیزبی دێموکراتی کوردستان و فەرمانڕەوایانی حیزبی بەعسی عێراقدا سەرچاوە دەگرێت، لەسەر بنەمای دژایەتیکردنی ئیمپریالیزم و ڕێژیمی پاشایەتی دێتە کایەوە، جگە لە زیادکردنی ناوی (ئێران) بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان کە یەکێکی دیکە لە بڕیارەکانی کۆنفرانسی سێیەم بوو، بەردەوامیدان بە بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی "کوردستان" وەک ئورگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب بە شێوازێکی باشتر و بە ناوەڕۆکێکی فرەبابەت و دەوڵەمەندترەوە، بە مەبەستی پەروەردەکردنی زیاتری کادیرانی حیزبی، بڕیاری دەرکردنی بڵاوکراوەیەکی ناخۆیی حیزبی دەدەن کە بە ناوی "تێکۆشەر"، ناوبەناو بڵاو کراوەوتەوە و ژمارەکانی شانبەشانی ڕۆژنامەی "کوردستان" لە ناوچە سنووریيەکانەوە بەتایبەتی سنووری بانە و قەڵادزێ نێردراونەتەوە بۆ شار و شارۆچکەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان (سەردەشتی: ٢٠٠٣، ٣٤٦).

واتە لەم ماوەیەوە حیزبی دێموکراتی کوردستان تا ڕادەیەکی زۆر باش لەنێو عێراق و باشووری کوردستان و بۆ جارێکی تر کەوتەوە سەر سکە و ڕاستەڕێی خۆی، کەچی کەریم حیسامی سەرەڕای ئەو هەنگاوە گرنگانەی حیزب باسی لەوەش کردووە کە: «پاش کۆنفرانسی سێیەم ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکرات قەت یەکدەست

و یەکبیروباوەڕ و تەبا نەبووە. لە نەخوێندەوارەوە بگرە تا دوکتۆری ئابووری و لە سەودا گەرەوە بگرە تاکوو هەژار و برسی، لە مارکسیستەوە بگرە تاکوو مائویست و ئاژاوەچی، لە پێشکەوتنخوازەوە بگرە تاکوو کۆنەپەرست و بێ بیروباوەڕ، بەڵام لەسەر بەرنامەی حیزب کە ئەودەم پێشکەوتووخواز و وەڵامدەرەوەی ئەو قۆناغەی خەبات بوو، کۆ کرابوونەوە». ئەوە بوو دواتریش کۆمیتەی ناوەندیی حیزب لە کۆبوونەوە حیزبییەکانی خۆیدا یەکێکی تر لە هەنگاوەکانی ئەوە دەبێت، کە بکەونە ئەوەی چۆن هەموو کادیر و ئەندامانی پەرتەوازەی خۆیان بۆ جارێکی تر بهێننەوە نێو ڕیزەکانی حیزبەوە، بەتایبەتی کەسایەتییە ڕووناکبیر و دیارەکانی وەک: عەبدولڕەحمان زەبیحی و ئەحمەد تۆفیقی سکرتێری پێشوو، کە ماوەیەک بوو لە حیزبی دێموکرات دوورکەوتبووەوە و لەو دەمانەدا وەک پەنابەرێک لە بەغدا دەژیا (حیسامی: ب٢، ١٩٩٦، ٢٢٥).

هەرچەندە کەسێکی وەک عەبدولڕەحمان زەبیحی جۆرێک لە دۆستایەتی و نزیکبوونەوەی لەگەڵ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دروست کردەوە و تا ڕادەیەک پەیوەندی لەگەڵیاندا ڕوو لە باشییەکی هەستپێکراو بوو، بەڵام ئەحمەد تۆفیق لەو بارەیەوە کۆمەڵێک مەرجی تایبەت بە خۆی هەبوو، کە ئەوەش بە لێکدانەوەی بەرپرسانی حیزبی دێموکرات قابیلی جێبەجێکردن نەبوون، هەر بۆیە کۆمیتەی ناوەندیی حیزب بڕیاری کۆتاییان ئەوە بوو، کە لە ڕیزەکانی حیزب دووری بخەنەوە، دواتریش بڕیاری دەرکردنی یەکجاری لە ڕۆژنامەی "کوردستان"، ئورگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبدا بڵاو بکەنەوە، کە بۆ ماوەیەک بوو لە بەغدا دووبارە بڵاو دەکرایەوە، تەنانەت دەقی لەکارخستن و دەرکردنی لە حیزب وەک ڕاگەیەنراوێک بڵاو کردووەتەوە، کە تیایدا هاتووە: « ئاگاداری: عەبدولّلا ئیسحاقی (ئەحمەد تۆفیق) لەبەر زۆر کردەوەی وا کە لەگەڵ ئەندامانی حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕێک ناکەوێت، لە حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران) دەرکرا». (کوردستان: ١٩٧٢، ژ. ١٢). هەرچەندە ئەو ماوەیەکی زۆریش بوو بەڕوونی گومانی

ئەوەی لێ دەکرا کە لەگەڵ دەزگای هەواڵگریی عێراق کاری کردبێت (حەیدەری، دیدەنی، ٢ی مەی ٢٠٢١). تەنانەت لەم بارەیەوە بەڵگەنامە و دیکۆمێنتەکانی دەزگای ساواکی ئێرانیش جەختیان لەم شێوازی پەیوەندییە کردووەتەوە، بەتایبەت لەگەڵ کەسانی وەک سەدام حوسێن و مورتەزا حەدیسی، کەچی دواتریش هەر خۆیان لەنێویان بردووە و کۆمەڵێک سەربووردە و چیرۆکی جۆراوجۆری لەبارەوە باس دەکرێت، کە تاکوو ئێستاش بەتەواوی ڕوون نین (نادری: ١٣٩٤، ١٨٤ – ١٩١).

لە لایەکی تریشەوە و لەو دەمانەدا کە هەلومەرجێکی نوێ بۆ کوردی ڕۆژهەڵات هاتبووە کایەوە، بەتایبەت لە سەروبەندی بەیاننامەی ئازار بەدواوە، ئەوە بوو کاتێک کادیرێکی بەوەجی وەک مەلا قادر ویردی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب لە ٢٣ی مارسی ١٩٧٣، کە بەمەستی ڕاپەڕاندنی کاروباری حیزبی لە ناوچەی بانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، دوای ئەوەی لەلایەن کوردێکی بەکرێگیراوی وەک سەلیم خات شەرافەتەوە لای بەرپرسان و فەرمانڕەوایانی ئێران شوێنەکەی ئاشکرا کرا (ڕەستگار ب ١: ٢٠٢١، ٣٦٢؛ بیری نوێ: ١٩٧٣، ژ. ٤٦). ئەویش بەناچاری و دوای بەرگریکردنێکی بێوێنە بە دەستی هێزە ئەمنییەکانی ئێران و دەزگای ساواک کوژرا، سەرەڕای مەحکومکردنی ئەو کارە لەلایەن زۆرێک لە حیزب و ڕێکخراوە کوردییەکانی کوردستان و ناوەندە جیهانییەکانەوە، کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات لە باشووری کوردستان لە ڕێگەی ڕۆژنامەی "کوردستان"ی ئورگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب و ڕۆژنامەکانی دیکەی کورد و عێراقەوە، بەتایبەت بەبۆنەی گیانلەدەستدانی ئەو کەسایەتییەوە لە ٢٦ی مارسی ١٩٧٣ ز. بەیاننامەیەکی بڵاو کردەوە، لە درێژەی وردەکارییەکانیدا مەحکوومی ئەو سیاسەتەی فەرمانڕەوایانی ئێران کرد کە بەرانبەر بە کادیران و نیشتمانپەروەرانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان گرتوویانەتە بەر (هاوکاری: ١٩٧٣، ژ. ١٦١. ١٦١).

بە ماوەیەک دواتر و لە ٢ی مەیی ١٩٧٣دا وەک بەر پرسیاریەتییەکی مێژوویی و هاوخەباتی لە بارەگای سەرەکیی "یەکێتیی نووسەرانی کورد" لە بەغدا، ڕێورەسم

و چلەیەکی ماتەمینیی شایستە و بەرفراوانی بۆ ڕێک خرا، بە جۆرێک ڕێوڕەسمەکە بەپێی ڕیپۆرتاژێکی ڕۆژنامەوانی، کە ڕۆژنامەی "بیری نوێ"ی زمانحاڵی حیزبی شیوعی بڵاوی کردووەتەوە، دوای خولەکێک وەستان بۆ ڕێزگرتن لە یادی شەهیدانی کوردستان و پاشان بە وتنەوەی سروودی نیشتمانیی "ئەی ڕەقیب" بەڕێوە چوو، دواتر وتاری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەلایەن عەبدوڵڵا حەسەنزادەی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبەوە دەخوێندرایەوە (هاوکاری: ١٩٧٣، ژ. ١٦٦). پاشان وتاری هەریەک لە پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق لەلایەن ئیسماعیل مەلا عەزیز و حیزبی شیوعیی عێراقی لەلایەن محەممەد کەریم فەتحوڵڵا، پێشکەش کران؛ دوای ئەوانەش هەریەک لە شاعیرانی وەک عەبدولڕەزاق بیمار و هێمن موکریانی هۆنراوەیان بەو بۆنەیەوە خوێندووەتەوە، بەڵام عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ (١٩٣٤ – ٢٠١٩) وتاری یەکێتی نووسەرانی کوردو دواتریش ژنە چالاکوان "کوردستان عەلی"، وتاری یەکێتیی ئافرەتانی کوردستان، هەروەها ڕەمزی قەزاز (١٩١٧ – ١٩٧٣) وتاری کۆمەڵەی ڕۆشنبیری کوردی خوێنراوەتەوە، جگە لە خوێندنەوەی بڕووسکەی بەڕەی میللیی ئێران لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هاوکات لە کۆتاییی ڕێوڕەسمەکەدا هێمن موکریانی وەک ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات بە وتارێک سپاسی هەموو ئامادەبووانی ڕێوڕەسمەکە و ئەو لایەن و ڕێکخراو و حیزبە سیاسییانەی کردووە کە هەریەکە و بە جۆرێک بەبۆنەی گیانلەدەستدانی مەلا قادر ویردی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبەوە بەشداری و هەست و سۆزی تەواوی خۆیان دەربڕیبوو؛ جگە لەوەش هێمن موکریانی، سپاسی هاونیشتمانییانی شاری سلێمانیشی کردووە کە چۆن لە ڕۆژانی پرسەکەیدا بەشداریان کردبوو (بیری نوێ: ١٩٧٣، ژ. ٤٦). کەچی هەر کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی شیوعیی عێراقی سەرەڕای بەشداربوونیان بە خوێندنەوەی وتارێک، لە کاتی خۆشیدا و بەهۆی گیانلەدەستدانی مەلا قادری ویردییەوە لە ڕێگەی سەرچاوەکانی ڕاگەیاندنی خۆیانەوە، بەتایبەت ڕۆژنامەی (الفکر الجدید) بەیاننامەیەکی فەرمیی

تووندیان لە ٣١ی مارسی ١٩٣٧دا بە زمانی عەرەبی بڵاو کردووەتەوە، کردەوەکەیان بە «تاوانێکی خۆیناویی نوێی فەرمانڕەوایانی ئێرانی بەکرێگیراو» ناو بردوە و سەرکۆنەی سیاسەتی فەرمانڕەوایانی ئێرانیان کردووە (الفکر الجدید: ١٩٣٧، ع. ٤٢).

لە هەمان کات و ماوەشدا ئەمیر قازی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات وەک خۆی ئەڵێت ئەو کاتەی کە نوێنەری حیزب بووە لە دەرەوەی وڵات باس لەوە دەکات: لە هاوینی ساڵی ١٩٣٧دا لە برادەرانی بەغدای حیزبەوە خەبەر هات، مەلا قادر ویردی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات، کە بە مەبەستی ڕاپەڕاندنی کاروباری حیزبی چووەتە ناوچەی بانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کەوتووەتە کەمینی دوژمنانەوە و کوژراوە. هەر بۆیە ئەوانیش لای خۆیانەوە و لە ئوروپا دەکەونە ئەوەی، [کە چۆن وەک کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە وڵاتی سوید و وەک ناڕەزاییدەربڕین خۆپیشاندانێک بۆ بەردەم باڵوێزخانەی ئێران ڕێک بخەن، بەڵام جەمال عەلەمداری، نوێنەری پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق لە ئوروپا و دەرەوەی وڵات دژی ئەم بۆ چوونەی ئەوان بووەتەوە و وای لێک داوەتەوە کە هەر هەڵوێستێکی دژ بە حکوومەتی ئێرانی لەو کاتەدا دەکەوێتە: «چوارچێوەی دژایەتی لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی شۆڕشی باشوور». هەر بۆیە بەشداریان لەگەڵ ناکەن و دواتر ئەمانیش لە ٥ی ئاوریلی ١٩٧٣دا بە هاوکاریی کوردەکانی بەشەکانی تری کوردستان و لەوانە عومەر شێخ موس، کوردی ڕۆژاوای کوردستان و ڕێکخراوە ئێرانییە ئۆپۆزسیونەکان و هاوکات بە ئاگاداریی لایەنە ئەمنییەتییەکانی سوید خۆپیشاندان و ناڕەزایەتیی تۆندی خۆیان گەیاندە بەردەم باڵوێزخانەی ئێران (قازی: ٢٠١٤، ١٧٧ – ١٧٨؛ ئەحمەد: ٢٠١٠، ١٠٧). هەروەها بە ماوەیەک دواتریش دوو ئەندام و کادری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە ناوەکانی: عەزیزی مستەفازادە و محەمەد سدیق، کە ئەمانیش هەر لە سنووری شاری بانە و لە کاتی گیانلەدەستدانی مەلا قادر ویردیدا دەستبەسەر کرابوون، بە ماوەیەک دواتر هەردووکیان لە شاری سنە لە سێدارە دران. هەرچەندە

بەرپرسانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێش لە سێدارەدانیان لە ڕێگەی مەلا مستەفا بارزانییەوە هەوڵیان داوە لە سێدارە نەدرێن، کەچی نەگەیشتنە ئامانج و فەرمانڕەوایانی ئێران حوکمی خۆیان جێبەجێ کردووە (زادە: پەیوەندی، ٥ی جولای ٢٠٢١).

جا بەم بۆنەیەشەوە کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ڕێگەی ڕۆژنامەی "کوردستان"ی ئورگانی حیزبەوە، هەواڵ و ژیاننامەی هەردوو کادیری ناوبراو (کوردستان: ١٩٧٣، ژ. ٣٠). لە ڕۆژنامەی "بیری نوێ"ی زمانحاڵی حیزبی شیوعیی عێراقەوە لە بەغدا ئەمیش بە هەمان شێوە هەواڵ و بەیاننامەیەکی تایبەت بە خۆیان لەسەر ئەو دوو کادیرەی حیزبی دێموکراتەوە بڵاو کردووەتەوە و هەروەها ڕای گشتی جیهانی و کۆمەڵانی خەڵکی لێ ئاگادار کردووەتەوە (بیری نوێ: ١٩٧٣، ژ. ٧٢). بەڵام کردەوەی کوشتن و گیانلەدەستدانی مەلا قادر ویردی لەلایەن زۆرێک لە ڕێکخراوە کوردی و عێراقی و تەنانەت وڵاتانی دەرەوە و ڕۆژنامەکانی باشوری کوردستان و بیانیی ئەوکات مەحکووم کراوە و وتاری جۆراوجۆری لەسەر نووسراوە، لەوانە ڕۆژنامەکانی وەک: (باختر امروز) ئورگانی ڕێکخراوەکانی بەرەی ئێرانی، (بهمن) ئورگانی بەرەی ئازادیی بەشی ئێرانی و ڕۆژنامەکانی: بیری نوێ، هاوکاری، (التاخی) لە شاری بەغدا و ڕووناهی، کە ئەمەی دواییان لەلایەن «کوردەکانی باکووری کوردستان بووە کە بە شێوازێکی نهێنی بڵاویان کردووەتەوە». (گادانی: ٢٠٠٨، ب. ١، ١٩١ – ١٩٢). ئیدی پاش هەموو ئەو گۆڕانکارییانە و ئەو هەلومەرجەی کە لە بەیانی ئازار بەدواوە، لە عێراق و باشووری کوردستان هاتبووە کایەوە، حیزبی دێموکرات بە مەبەستی ڕێکخستنەوەی کاروباری حیزبی و سیاسی پێویستی بەوە بووە کە ناوبەناو پێداچوونەوەی زیاتر بە کاروباری ڕێکخستن و حیزبی خۆیدا بکات؛ وەک لە پێشەکیی کارنامەی کۆنگرەی سێیەمی حیزبی خۆیدا جەختی لەسەر کردووەتەوە و لە بڕگەیەکیاندا هاتووە: «کۆمیتەی ناوەندی پاش لێکدانەوەیەکی زۆر هاتبووە سەر ئەو باوەڕەی کە هەلومەرجی ئێستەی حیزبەکەیان پێویستی بەوە هەیە کە کۆنگرەی

سێیەمی خۆی بگیرێت، هەلومەرجێکی نوێی خەبات پێک هاتووە، کە پێویستی بە تەرازبەندیی تێکۆشانی ڕابردووی حیزب، ڕوونکردنەوەی زۆر بەسەرهاتی گرنگ و بەتایبەتی بە دیاریکردنی ڕێبازی سیاسیی دواڕۆژ و ستراتیژی و تاکتیکیی حیزبی هەیە و پێویستە ئورگانی بەڕێوەبەریی حیزب لە کۆنگرەی حیزبیدا، کە بەرزترین ئورگانی حیزبە هەڵبژێردرێ» (گادانی: ٢٠٠٨، ب١، ١٩٣).

ئەوە بوو لەو کاتەدا کە ڕێگە خۆش بوو بۆ بەستنی کۆنگرەی سێیەمی حیزبی دێموکرات، کە لە سایەی فەرمانڕەوایانی حیزبی بەعس لە عێراق و لە ٢٢ی سێپتامبری ١٩٧٣دا بە ئامادەبوونی (٤٩) کەس لە ئەندامانی حیزب لەنێو بارەگای سەرەکیی حیزبی دێموکرات لە شاری بەغدا بەسترا؛ ئەو کۆنگرەیەش بە بەراورد لەگەڵ کۆنگرەی دووەمی سۆنێ و کۆنفرانسی سێیەمی حیزب لە شارۆچکەی کۆیە جیاوازی لەوەدا بووە، کە لە ناوەوەی ئێران و ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و هەروەها لە بەشێک لە وڵاتانی ئوروپا چەند نوێنەر و ئەندامێکی حیزبی دێموکرات تیایدا بەشداریان کردووە (حیسامی ب. ٢: ١٩٩٧، ٢٥٣). هەرچەندە سەبارەت بەم کۆنگرەیەش خدر مەرەسەنە وەک ئەندامێکی کۆنگرە و بە زمانێکی ڕەخنەئامێزەوە لەسەر ئەم کۆنگرەوە نووسیویەتی: «لە حاڵێکدا دەیان ئەندامی حیزب لە باشووری کوردستان لەژێر دەسەڵاتی پارتی و بارزانیدا ژیانیان تێپەڕ دەکرد و چاوەڕوانی ئەوەیان دەکرد کە لە کۆنگرەیەکی حیزبیدا هەموو لایەک یەک بگرنەوە و دژی ڕێژیمی شا و ساواک خەباتی خۆیان لە حیزبی دێموکراتدا دریژە پێ بدەن، بەڵام ئەو بەشە لە ئەندامانی حیزب بۆ کۆنگرە بانگ نەکرابوون، بەتایبەتی ئەو کادیر و پێشمەرگانەی بناری قەندیل کە بەشێک بوون لە حیزب و بە ناوی کۆمیتەی کاتیی حیزب کاریان دەکرد، پرسیان پێ نەکرا و نوێنەریان بانگ نەکرا بۆ کۆنگرە». (مەرەسەنە ب. ٣: ٢٠٠٦، ٤٣). لە دریژەی لێکدانەوە و بۆچوونەکانیدا سەبارەت بە کۆنگرەی سێیەم مەرەسەنە وەک ئەندامێکی بەشدار نووسیویەتی: «ئەو ٤٩ کەسەش کە بەشداریمان لە کۆنگرەدا کرد، نوێنەری هەموو ئەندامانی حیزب

نەبووین، تەنانەت هەمووشمان وەک یەک بیرمان لە چارەنووسی کورد نەدەکردەوە و هەرچەند کەسێک بۆچوون و تێڕوانینی تایبەت بە خۆمان هەبوو سەبارەت بە ئامانجەکانی حیزب و دیاریکردنی دۆست و پشتیوان بۆ حیزب، بیری تووندیی ویستی کۆمۆنیستی زاڵبوو بەسەر کۆنگرەدا، خەباتی ئەندامانی حیزب وەبەرچاو نەدەگیرا، بەتایبەتی خەبات و تێکۆشانی ئەحمەد تۆفێق و هابیرانی دەخرایەوە ژێر پرسیار، وەک چۆن ئەحمەد تۆفێق لە کۆنگرەی دووەمدا ژیانی سیاسیی قاسملووی خستە ژێر پرسیارەوە و بە بڕیاری کۆنگرە لە حیزبی دەرکرد» (مەرەسەنە: ٢٠٠٦، ٤٣). ئەمەش ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت، کارنامە و لێپێچینەوەکانی ئەم کۆنگرەیەش جۆرێک بووە لە تۆڵەکردنەوە و بەرپەرچدانەوەی یەکتری.

شایانی باسە کۆنگرەی سێیەمی حیزبی دێموکرات، کە لە بەغدا بەستراوە، سەرەتا بە سروودی نیشتمانیی ئەی ڕەقیب: «سروودی میللیی پەسەندکراوی کۆماری دێموکراتی کوردستان» کراوەتەوە (حیسامی ب. ٢: ٢٠١٨، ٨٧٢). لە پێشدا هێمن موکریانی وەک بەتەمەنترین ئەندام و بەشداربووی کۆنگرەی سێیەم کۆنگرەکەی کردووەتەوە و پیرۆزباییی گەرمی خۆی لە ئەندامانی بەشداربووی کۆنگرەی سێیەم کردووە، دوابەدوای ئەویش دوکتۆر قاسملوو لە کاتی ڕێوڕەسمی بەڕێوەچوونی کۆنگرەی سێیەم لە شاری بەغدادا (٤٩) دانە کتێبی چاپکراوی خۆی (کوردستان و کورد. لێکۆڵینەوەیەکی سیاسی - ئابووری)، کە لەلایەن "بنکەی پێشەوا"ی سەر بە حیزبی دێموکراتی کوردستان، کە لە شاری بەغدا چاپ کرابوو، بەسەر تەواوی ئەندامانی کۆنگرەدا دابەش کراوە (گادانی: ب. ١، ٢٠٠٨، ١٩٤؛ حیسامی: ب. ٢: ٢٠١٨، ٨٧٢). جگە لەوەش هەر لەم کۆنگرەیەدا هەمان پێڕەوی ناخۆ و بنەما و پرەنسیپە سەرەکییەکانی حیزب، کە لە کۆنفراسی سێیەم لە کۆیەدا پەسەند کرابوو، بە هەمان شێوە پەسەند کرایەوە، جگە لە هەوڵێکی سەر نەکەوتووانەی دوکتۆرعەبدولڕەحمان قاسلوو، کە لە سەروبەندی کۆنگرە و گفتوگۆکانی نێو کۆنگرەشدا زۆر جەختی لەسەر کردووەتەوە، ئەویش ئەو خاڵەی بووە، ئاخۆ

کۆنگرە ناوی کۆنگرەی دووەمی لێ بنرێت یان کۆنگرەی سێیەم، چونکە لە کاتی بەستنی کۆنگرەی دووەمی ساڵ لە ١٩٤٦دا: دوکتۆر قاسملوو لەلایەن ئەحمەد تۆفیقەوە بە بەکرێگیراوی دەزگای ساواکی ئێرانی و ڕێژێمی پاشایەتی لەقەڵەم درابوو، سەرەڕای ئەوەش مافی ئەندامەتیی حیزبی لێ وەرگیرابووەوە (قازی: ٢٠١٤، ١٨٢). بەڵام لەم داواکاری و پێداگیرییەیدا سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا و تەنانەت زۆرێک لە ئەندامانی کۆنگرەش لەگەڵ پێشنیار و داواکارییەکەیدا نەبوون، تەنیا ئەوە نەبێت کە هەندێک بڕیاری کۆنگرەی دووەم، کە لەسەر «مەسائیلی سیاسی بوون» ڕەت کرانەوە، بەتایبەت ئەو ڕەخنە ناڕەوا و نادروستانەی کە زۆر بەناحەق کرابوونە سەر کۆماری کوردستان (گادانی: ب. ١: ٢٠٠٨، ١٩٤؛ حیسامی: ب. ٢: ٢٠١٦، ٨٧٣). جگە لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیی پێشووی حیزب کە لە کۆنفرانسی سێیەمی حیزب هەڵبژێردرابوون لەگەڵ ئەوەشدا هەریەک لە: دوکتۆر حەسەن شەتەوی و محەمەد موهتەدی کە لە ئوروووپاوە گەڕابوونەوە، ئەوانیش بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان هەڵبژێردران (قازی: ٢٠١٤، ١٨٣ - ١٨٤). هەروەها هەریەک لە غەنی بلووریان و عەزیز یووسفی، کە هێشتا لە زیندانەکانی فەرمانڕەوایانی ئێرانیدا بوون، ئەوانیش بە هەمان شێوە هەڵبژێردران هاوکات لەو لاشەوە چوارکەسی تری وەک: کەریم حەداد، مەلا ئیسمایل حاجی، حەمەڕەسوڵ حەسەنپوور و مەلا سەلامی نجنەیی وەک ئەندامی جێگری کۆمیتەی ناوەندیی حیزب هەڵبژێران (گادانی ب. ١: ٢٠٠٨، ١٩٦).

جگە لەوانەش ئەو ڕاسپاردە و خاڵانەشی کە زۆر پێویست بوون، سەبارەت بە عێراق و باشووری کوردستانەوە، جەختیان لەسەر بکرێتەوە و بیانگەیەننە شوێنی مەبەستی خۆیان لەوانە: بیروڕای خۆیان سەبارەت بە چارەسەرکردنی پرسی کورد لە کوردستانی عێراق، بە حکوومەتی عێراق ڕاگەیەنرێت و هەوڵی ئەوەش بدرێت «دۆستایەتی لەگەڵ پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق» زیاتر پتەوتر بکرێت، سەرەڕای هەوڵدان بۆ ناردنی چەند خوێندکارێکی

کورد بۆ دەرەوەی وڵات بە مەبەستی دڕێژەدان بە خوێندن و جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی هەموو ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیی داهاتووی حیزب لەنێو خەڵکدا بن، لە عێراق بژین و کاری حیزبایەتی بکەن (حیسامی: ٢٠١٨، ب. ٢، ٧٨٤ – ٧٨٥). ئەمانە و کۆمەڵێک ڕاسپاردە و پێشنیاری دیکە، کە هەموو هەڵێنجراوی کۆنگرەی سێیەمی حیزب بوون، سەرەڕای دەستەیەکی نوێی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب، کە لە (١٥) کەس پێک هاتبوون. دواتریش کۆمیتەی ناوەندیی حیزب لە یەکەم کۆبوونەوەی خۆیدا پێنج ئەندام و کەسایەتیی دیاری بۆ ئەندامی دەفتەری سیاسیی هەڵبژارد کە پێک هاتبوون لە: دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو وەک سکرتێری حیزب و هەریەک لە کەریم حیسامی، محەممەدئەمینی سیراجی، دوکتۆر سوڵتان ئۆتەمیشی و عەبدوڵڵا حەسەنزادە وەک ئەندام (قاسملوو، حەسەنزادە: ٢٠٠٢، ٢٦٧).

بە ڕادەیەک لە پاش گرێدانی کۆنگرەشەوە، کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات بڕیاری دا کۆبوونەوەی پێویستی خۆی بکات و تیایدا کۆمەڵێک ئەگەر و ڕاسپاردەی پێویست بخرێتە بەرچاو، بۆ ئەوەی لە داهاتوودا کاریان لەسەر بکرێت و بخرێنە بواری جێبەجێکردنەوە؛ بۆ نموونە: لە ئەگەری بەرپابوونەوەی شەڕ لەنێوان حکوومەتی عێراق و سەرکردایەتیی شۆڕشی کورددا سەرکردایەتیی حیزبی دێموکرات ئەبێت گۆڕەپانی خەباتی سیاسیی خۆی بەتەواوی بباتەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و یەکێکی تر لە هەنگاوەکانیان وەک ئەوەی کەریم حیسامی باسی لێوە کردووە ئەوە بێت کە هەوڵ بدرێت لە ڕێگەی حیزبی بەعس و فەرمانڕەوایانی عێراقییەوە سوود لە ڕادیوی هێزە ئۆپۆزیسیونەکانی ئێران وەرگیرێت، کە هەر لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە، کە بنکە و بارەگای تایبەت بە خۆیان لە شاری بەغدا کردبوویەوە، بەتایبەت: «جەماعەتی ژەنەراڵ مەحموود پەناهیان و مۆراد ڕەزماوەر». بۆ ئەوەی ئەمانیش بتوانن «بەرنامەیەکی نیوسەعاتیان لە ڕادیودا بدەنێ، بەو شەرتەی وتار و نووسراوە و سیاسەتی سەربەخۆی خۆیانی تێدا بڵاو بکەنەوە و کەس کۆنترۆڵی نەکات». وەک ئەوەی دوای هەوڵێکی

زۆری حیزبی دێموکرات، بەرپرسانی بەعس لەسەر داواکارییەکەیان ڕازی دەبێت بۆ ئەوەی ئەمانیش بتوانن وەک حیزب و هێزێکی ئۆپۆزیسیونی کوردی ئێرانی بەرنامەیەکی نیوسەعاتی خۆیان بڵاو بکەنەوە؛ هەرچەندە زۆرێک لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی دژی ئەم پلانەی حیزب بوونە بەوەی «حیزبی دێموکرات لە عێراق لە ڕادیودا وتار بڵاو بکاتەوە». ئیدی لێرەش بەدواوە حیزبی دێموکراتی کوردستان دەتوانێت لە شاری بەغدای پایتەختی عێراقەوە ڕادیۆ و بەرنامە و دەنگی تایبەت بە خۆی هەبێت، تەنانەت هاوواڵتییانی کوردی ئێران و ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش توانیویانە نامە و نووسراوی خۆیان بۆ ڕادیوکەیان بنێرن و ئەمانیش لەم سەرچاوەی ڕاگەیاندنەوە بڵاوی بکەنەوە، بە جۆرێک ئەمەش بەردەوام دەبێت تاکوو ئەو کاتەی حکوومەتی عێراق لە دەرئەنجامی مۆرکردنی ڕێککەوتننامەی جەزائیری ١٩٧٥، کە لەنێوان شای ئێران و سەدام حوسێنی جێگری سەرۆککۆماری عێراق هاتووەتە دی، پێیان دادەخات (حیسامی: ٢٠١٨، ب. ٢، ٨٧٦ – ٨٧٧).

تەوەری دووەم: گەشەکردنی ڕووناکبیریی کوردی لە باشووری کوردستان و ڕەنگدانەوەی لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان ١٩٧٠ – ١٩٧٥

دیارە هەموو ئەوڕاستییە باش دەزانین، کە مۆرکردنی بەیاننامەی ئازاری ١٩٧٠ ز. تەنیا هەنگاوێک نەبوو، بۆ وەستانی ئاگری شەڕ و دووبارە یەکگرتنەوەی هەردوو باڵە نەیارەکەی پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق (جەلالی و مەلایی)، بەشداربوونی کورد لە دامودەزگاکانی حکوومەتی عێراق، بەتایبەتی وەزراتەکانی سەر بە حکوومەت و لەگەڵ ئەوەشدا دەستەبەرکردنی کۆمەڵێک دەستکەوتی جۆراوجۆر، کە بۆ کورد و ئەو کاتەی گەلی کورد نەک تەنیا لە باشووری کوردستان، بەڵکوو کاریگەری و ڕەنگدانەوەیەکی بەرچاوی هەبوو لەسەر باری دەروونیی هەموو تاکێکی کورد لە هەموو پارچەکانی دیکەی کوردستانیش لە

باکوور و ڕۆژاوا، هەروەها کوردانی ڕۆژهەڵاتیش، کە وەک تۆپژەرێکی مێژوویی دەمانەوێت لێرەدا و بە شێوازێکی زانستییانەی بەرفراوان جەختی لەسەر بکەینەوە و بە دەیان نموونەی گونجاوەوە لەسەریان بنووسین و قامک بخەینەسەر خاڵی مەبەست. چونکە بەڕاستی ئەو هەلومەرجەی کە لەو قۆناغەدا و لەو ماوەیەدا هاتبووە کایەوە، هاوکات لەگەڵ خۆشیدا کۆمەڵێک دەر و دەروازە و ڕێڕەوی گرنگی لە ڕووی باری ڕووناکبیریی کوردی بە هەموو بەشەکانییەوە کردەوە هەر لە زمان، ئەدەب، کولتوور، مێژوو، کاروباری ڕۆژنامەوانی، ناوەندەکانی خوێندن و هەروەها لەگەڵ خۆشیدا کردنەوەی دەیان کەناڵ و ناوەندی ڕووناکبیریی جۆراوجۆری لەم بەشەی کوردستانی داگیرکراودا هێنایە کایەوە، بە جۆرێک وەک پێشتریش ئاماژەی بۆ کرا، نەک تەنیا کوردانی باشووری کوردستان و ڕووناکبیرانی باشوور لێی بەهرەمەند بوون، بەڵکوو کوردانی پارچەکانی تری کوردستان و بگرە زۆرێک لەوانەشی، کە بە شێوازێکی پەرتەوازەیی و جیاجیا بەسەر وڵاتانی تری دنیاشدا دابەش بوون، واتە ئەوانیش دەیانتوانی کەڵک لە پێشهات و دەرهاویشتە گرنگەکانی ئەم قۆناغەی خەباتی نەتەوەی کورد وەربگرن. بەڵام بە زۆری و ئەوەی کە پەیوەست بێت بە بابەت و لێکۆڵینەوەکەی تۆپژەرەوە، زیاتر لەسەر وەستان و جەختکردنەوەیە سەبارەت بە کاریگەریی بارودۆخی باشووری کوردستان لەسەر ڕەوتی ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و کوردەکانی ئەو بەشەی کوردستان، بەتایبەتی لە ڕووی گەشەکردنی کولتووری و ڕووناکبیریی کوردییەوە؛ هەرچەندە ئەمەش خۆی لە خۆیدا و تا ڕادەیەک ڕەگێکی مێژوویی قوواڵتری هەیە و دەتوانین سەرەتاکانی بگەڕێنینەوە بۆ ڕۆژگاری حکوومداریی شێخ مەحموود حەفید و پاشان دەرچوون و بڵاوبوونەوەی گۆڤاری "گەلاوێژ" و "دەنگی گێتی تازە"ی فەرمانڕەوایانی بریتانیای داگیرکەر (عومەر: ٢٠٠١، ٧٦ - ٨٥). بەوەی زۆرێک لە ڕووناکبیرانی کوردی ئەو کاتەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەک ڕەسوولّ نادری، یەدوڵڵای ڕەزائی، محەمەدسدیق موجتەهیدی و سەید تاهیر هاشمی توانیویانە بابەت و نووسین و

بەرهەمی خۆیان لەو ڕێگەیانەوە بڵاو بکەنەوە (ساڵح: ٢٠١٦، ب. ١١).

هەرچەندە ئەم شەپۆلە ڕووناکبیرییەی کورد لە کۆتاییهێنانی شەڕی جیهانیی دووەم بەدواوە تا ڕادەیەکی زۆر پێچەوانە بووەتەوە، بەتایبەت لە سەروبەندی کۆماری کوردستاندا، بەوەی زۆرێک لە نووسەران و شاعیران و ڕووناکبیرانی باشووری کوردستان توانیویانە ڕاستەوخۆ خۆیان بگەیەننە ئەو بەشە ئازادکراوەی کوردستان و تا ڕادەیەکی باش لە جومگە جۆراوجۆرەکانی ئەو کۆمارە ساوایەی کوردستاندا خزمەت بکەن، هەر لە بواری پەروەردە و ڕۆژنامەوانی و تەنانەت بەڕێوەبردنی کاروباری ئیداری و بگرە دامودەزگای سپایی و سەربازیشدا (باوەڕ: ٢٠١٤). کەچی هەمان بارودۆخ لە داڕمانی کۆماری کوردستان بەدواوە و بەتایبەت لە بەرپابوونی شۆڕشی ١٤ی جولای ١٩٥٨ بەدواوە لە عێراق و باشووری کوردستان، دیسانەوە هەلومەرج تا ڕادەیەک دیسان پێچەوانە دەبێتەوە و بەو هۆیانەشەوە زۆرێک لە کەسایەتییە سیاسی و ڕووناکبیرە ناسراوەکانی وەک: ئەحمەد تۆفیق، عەبدولڕەحمان قاسملوو، جەمیل دومبکی مەهابادی، عەبدولڕەحمان زەبیحی، کەریم حیسامی، غەنی بلوریان، مەلامحەممەد قزڵجی، حەسەن قزڵجی، هەژار موکریانی، محەممەد شاپەسەندی، هێمن موکریانی و مەلا حەسەن ڕەستگار، ئەمەش یەکەم خوێندکاری کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە، کە توانیویەتی قۆناغی زانکۆی بەشی "زمانی کوردی" لە زانکۆی سلێمانی لە ماوەی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا و لە ڕێگەی حکوومەتی عێراقەوە تەواو بکات (ڕەستگار ب. ١: ٢٠٢١، ٣٥٩). هەروەها حەسەن زیرەک و زۆرێکی دی لە دەستە بژێرانی بواری سیاسی و ڕووناکبیریی کوردی، کە بۆ مایەک بەشێک لەوانە لە شاری سلێمانی و لە سەرچناری ئەمڕۆ نیشتەجێ کرابوون کە بە "کۆموون" نێو دەبرا (نەبەز: ٢٠١٧، ٤٢٨ – ٤٢٩). جگە لەوانەش بۆ ماوەیەک و بە هۆکارێکی جیاوازتر لەوانی پێشووتر هونەرمەندی ناسراوی ڕۆژهەڵاتی کوردستان مەزهەر خالیقی، کە لەسەر بڕیاری فەرمانڕەوایانی ئێرانی پەهلەوی بۆ ماوەی چەند ساڵێک هاتووەتە عێراق

و لە شاری بەغدا ماوەتەوە و وانەی بەو هاوواڵاتییە ئێرانییانە وتووەتەوە کە بە هۆکاری جیاواز هاتوونەتە عێراقەوە (خالقی: پەیوەندی، ١٨ی فێوریەی ٢٠٢١). سەرەڕای کۆمەڵێک لە ڕێبەرانی حیزبی تووەدەی ئێرانی وەک نورەدین کیانووری، ئیحسان تەبەری و ڕەزا ڕادمەنشی زاوای کیانووری کە هەر لەو کاتەشەوە ئەوان دانیان بە بوونی کورددا نەنانەوە، تەنانەت کەسێکی وەک بەشیر موشیر بە تورەییەوە لەسەریان وتوویەتی: «نابێت جارێکی تر بێنە ئێرە» (نەبەز: ٢٠١٧، ٤٣٠). دواتریش دوکتۆر مووراد عەزیزی ڕەزماوەر، کە ئەمیش هەر کوردێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی ناوچەی کرماشانی بووە و لەسەر پێشنیار و ڕاسپاردەی دەزگای (K.G.B) و فەرمانڕەوایانی یەکیەتیی سۆڤیەت و لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسمدا خۆی گەیاندووەتە شاری بەغدا و دواتریش لە ڕیزەکانی پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراقدا کاری کردووە و تەنانەت لەسەر ڕاسپاردە و پێداگیری تەواوی مەلا مستەفا بارزانی لە کۆنگرەی پێنجەمی پارتیدا لە شاری بەغدا بووە بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و پاشان مەکتەبی سیاسیی پارتی (کەریمی: ٢٠٠٥، ٣١٤ – ٣١٥؛ جاسووسی: شماره ٣١، ٦٦؛ کریم: ١٩٩٨، ٦٨). هەروەها دوکتۆر مووراد پێشتریش لەگەڵ دوکتۆر قاسملووادا، کە ناوی خوازراوی (عەباسی ئەنوەری) بووە، جگە لەوەی «لە کۆلێژی ئەدەبیاتی زانکۆی بەغدا بووە بە مامۆستا و وانەی مێژووی کوردی وتووەتەوە» (ڕەسوڵ: ١٣٨٨، تیشک، ژ. ٢٤، ٦٥). هەروەها دواتر خێزانەکەشی بەهۆی مەلا مستەفا بارزانییەوە لە وەزارەتی ڕێگەوبان لای نووری شاوەیس دامەزرا (حیسامی ب. ١: ٢٠١٨، ٤٢١). بە جۆرێک ئەوانە هەردووکیان وەک ئەندامی میوانی یەکەمین کۆنگرەی مامۆستایانی کورد لە ساڵی (١٩٥٩) لە شەقڵاوە ئامادەییان هەبووە (خۆشناو: ٢٠١٨، ٥٠؛ باوەڕ: ٢٠١٩، ٢١٤). جگە لەوانەش لە بەیانی یازدەی ئازار بەدواوە بە ئەندامی فەخریی یەکێتیی نووسەرانی کورد دەستنیشان کراوە و هاوکات وەک ئەندامێکی کاراش لە کۆڕی زانیاریی کورد وەرگیراوە و کاری کردوە (بۆتانی: ١٩٧٤، ڕۆشنبیری نوێ، ژ. ٦). هەروەها کۆمەڵێکیش لە

ڕووناکبیرانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەتایبەتی ئەوانەی لەلایەن فەرمانڕەوایانی ئێرانی پاشایەتییەوە لێپێچینەوەیان لێ کراوە و کێشەیان بۆ دروست دەکرا، خۆیان گەیاندبووە ناوچەکانی باشووری کوردستان و شاری بەغداش بۆ ئەوەی لە لایەک لە کێشە و گیروگرفتی جۆراوجۆری سیستەمی پاشایەتی ڕزگاریان بێت، هەروەها زۆرێک لەوانە تا ڕادەیەک دەیانتواتی چالاکی سیاسی و حیزبی و فەرهەنگیی خۆیان لەم بەشەی کوردستاندا درێژە پێ بدەن و نووسین و بەرهەمی خۆیان لەو گۆڤار و ڕۆژنامانەشدا بڵاو بکەنەوە، کە لەو هەلومەرجە بەدواوە بڵاو دەکرانەوە یان هەر خۆیان بڵاوکراوەی تایبەت بە خۆیان هەبێت لەوانە کەسانی وەک: حەسەنی قزڵجی و محەممەدی شاپەسەندی، کە ئەمەی دواییان لەمێژەوە بووە، کە هاتووەتە باشووری کوردستان و شاری بەغدا و ماوەیەکیش لە شاری دیوانییەی باشووری عێراق ژیاوە و لەگەڵ کچێکی کورددا ژیانی هاوبەشیان پێک هێناوە، دواتریش توانیویەتی پاش داخستنی ڕۆژنامەی "خەبات" لە شاری بەغدا، کە زمانحاڵی پارتی دێموکراتی کوردستان بوو، دووبارە بە شێوازێکی نهێنی و هەر لە سەرەتای شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، چەند ژمارەیەکی تری بە ڕوونی و لە شاری سلێمانی بڵاو بکاتەوە و دواتریش بگوازرێتەوە بۆ ئەشکەوتی گردەڕەشی ناوچەی شارباژێر و نزیک لە ناوچە سنوورییەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستانەوە بۆ ماوەیەک درێژە بە بڵاوکردنەوەی بدرێت (شاپەسەندی: ٢٠٠٧، ٥٣ – ٥٩). بەڵام کەسێکی وەک ئەحمەد تۆفیق سەرەڕای کاروباری سیاسی و حیزباتی لە باشووری کوردستان و هێنانی ڕۆژنامەنووسانی بیانی لەوانە "دانا ئادەم شمیدت"ی پەیامنێری ڕۆژنامەی "نیویورک تایمز"ی ئەمریکایی لە بەیروتەوە، بە مەبەستی ناساندنی شۆڕش و دەنگی ڕەوای نەتەوەی کورد بە دنیای دەرەوە، هاوکات لە سەرەتای شەستەکان و سەرەتاکانی شۆڕشی ئەیلول سێپتامبر توانی ڕۆژنامەی "کوردستان"ی ئورگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان و تەنانەت چەند ژمارەیەکیش لە ڕۆژنامەی "دیسان بارزانی" بە هاوکاریی چەند هاوڵێکی و بە شێوازێکی نهێنی

سەرەتا لە شاری سلێمانی و دواتر لە ناوچەی پشدەر لە ساڵانی (١٩٦٠) و (١٩٦٢) دا بەڵاو بکرێنەوە (تۆفیق: ٢٠٠٧، ٥٣ - ٥٤؛ عونی: ٢٠١٩، ١٥ - ٢١).

سەرەڕای هەموو ئەوانەش ڕووناکبیرێکی دیاری وەک عەبدولڕەحمانی زەبیحی (مامۆستا عولەما) (شەریف: ٢٠٠٧، ٤٣). هەر بە هاوکاریی محەممەد شاپەسەندی، توانیویانە گۆڤارێک بە ناوی "باهۆز" لە شاری بەغدا بڵاو بکەنەوە (شاپەسەندی: ٢٠٠٧، ٦٦). کەچی ئەم کار و جۆرە چالاکییانەی کوردانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان چ لە شاری بەغدا و چ لە باشووری کوردستان، بەتایبەتی لە سەروبەندی بەیانیی یازدەی ئازار بەدواوە بە شێوازێکی زۆر سەرنجڕاکێشتر گەشەی کردووە و لەناو دامودەزگاکانی بەغدای کوردی و باشووری کوردستان، بە شێوازێکی بەرفراوان پەرە دەستێنێت و جێگەی شیاو و تایبەتی خۆیان دەکەنەوە وەک ئەوەی کەریم حیسامی لە چواچێوەی بیرەوەرییەکانی خۆیدا نووسیویەتی: «لە کوردستانی عێراق لەژێر کارکردی بەیانیی یازدەی ئازاردا، هەلومەرجێکی لەبار بۆ گەشەکردن و پەرەگرتنی زمان و ئەدەبی کوردی ڕەخسابوو، نووسەرانی کورد دەرفەتیان بەدەست هێنا و یەکێتیی نووسەرانی کوردیان دامەزراند، من و مامۆستا هێمنی ڕەحمەتییش بە ئەندامی یەکێتیی نووسەرانی کورد وەرگیراین؛ ڕۆژی ١٩٧١/٥/٢١ کارتی ئەندامەتیم بە ژمارەی (٢٠١) وەرگرت» (حیسامی ب. ٢: ٢٠١٨، ٧٥٣).

هەرچەندە لە ڕاستیدا و لە سەرەتای دامەزراندنی یەکێتیی نووسەرانی کورددا هەریەک لە هێمن موکریانی، کەریم حیسامی، حەسەن قزڵجی، عەبدولڕەحمان قاسملوو لەگەڵ عەبدولمەجید لوتفیی خانەقینی و دوکتۆر شاکیر خەسباکدا بە ئەندامی فەخری یەکێتیی نووسەرانی کورد وەرگیراون (بۆتانی: ١٩٧٤، ڕۆشنبیری، ژ.٦؛ لطفی: ١٩٧٣، التاخی. ع. ١٢٥٤). بەڵام ئەدیبێکی ناسراوی وەک هەژار موکریانی لەبەر ئەوەی شوناسنامەی عێراقی و وەک دەگوترێت پاسپۆرتی سووریشی بە ناوی عەبدولڕەحمان حەسەنەوە لەلایەن بنەماڵەی حاجۆ ئاغای هەڤێرکانەوە بۆ ڕێک خراوە (حەوێز و کەریم: ٢٠٠٥، ٤٩). ماوەیەکی زۆریش لە شاری بەغدا و لە

گەڕەکی فەزڵ بە کاری وێنەگرییەوە سەرگەرم بووە و خاوەنی وێنەگریی "سەباح" بووە (نەبەز: ٢٠١٧، ٤٢٨). دواتریش لە ڕیزەکانی پارتی دێموکراتی کوردستاندا کاری کردووە، هاوکات سەپێنراوی ئەوانیش بووە بۆ ئەوەی ببێتە سەرۆکی یەکێتیی نووسەرانی کورد (زادە: دیدەنی، ٥ی جولای ٢٠٢١؛ بێگەرد: دیدەنی، ٢ی جولای ٢٠٢١). جگە لە ئەندامەتیی لە یەکێتیی نووسەرانی کورد، لەگەڵ ئەوەشدا و پاش بەیانیی ئازار سەرۆکایەتیی یەکەمین خولی یەکێتیی نووسەرانی کوردی لە باشووری کوردستان خراوەتە ئەستۆ و بەشداریی زۆربەی کار و چالاکییەکانیدا کردووە (حەیدەری: ١٩٧١، هاوکاری، ژ. ٥).

هەرچەندە یەکێتیی نووسەرانی کورد، ماوەیەک پێشتر و بە هەوڵی دەستەیەکی دامەزرێنەری کورد، کە پێک هاتبوون لە (١١) ئەدیب و ڕووناکبیری ناسراوی کورد بە سەرۆکایەتیی جەمال بابان (١٩٢٧) لە فێوریەی (١٩٧٠)دا دامەزراوە و تەنانەت وەزارەتی ناوخۆی عێراق ڕێگەی بە کار و چالاکییەکانی داوە. هەروەها لە ٢٥ی فێوریەی ١٩٧٠دا دەستەی دامەزرێنەری یەکێتیی نووسەرانی کورد یەکەم کۆبوونەوەی خۆیان کردووە و بڕیاریان لەسەر چۆنیەتیی کار و وەرگرتنی ئەندامی نوێ داوە ودواتریش بانگەوازێکیان لە ڕێگەی ڕۆژنامەی فەرمیی "هاوکاری"ی ئەو کاتەوە بۆ ئەو مەبەستە بڵاو کردووەتەوە (هاوکاری: ١٩٧٠، ژ. ٧؛ هاوکاری: ١٩٧٠، ژ. ١٠). بەڵام لە دەستەی بەڕێوەبردنی دووەمەوە کە لایەنگیرانی پارتی دێموکراتی کوردستان (باڵی بارزانی) وەک سەعید ناکام و هەژار موکریانی لە بەیاننامەی یازدەی ئازار بەدواوە هاتوون و دەستیان بەسەردا گرتووە و یەکەم کۆنگرەیان لە هۆڵی "خولد" لە شاری بەغدا، لە ڕۆژانی ٢٣ - ٢٤ی ژۆئەنی ١٩٧٠دا بەستووە (ناکام: ٢٠٠٣، ١٥٢). هەژار موکریانییش وەک یەکەمین سەرۆک و دەستەکانی دواتریش سالّح یووسفی وەک سەرۆک هەڵدەبژێردرێت، بەڵام هەژار موکریانی تەنیا وەک ئەندامێکی ئاساییی دەستە ئەمێنێتەوە (بۆتانی: ١٩٧٤، ڕۆشنبیری، ژ. ٦، ٤).

هەرچەندە دواتر و بە مەبەستی بەڕێوەبردنی کاروباری کۆنفراسی یەکەمی

لقی هەولێری یەکێتیی نووسەرانی کورد، کە لە ١٥ی ژانوییەی ١٩٧١دا، کە لە "هۆڵی شارەوانی" شاری هەولێر بەڕێوە چووە، هەژار موکریانی وەک سەرۆکی یەکێتیی نووسەرانی کورد توانیویەتی (٥٠٠) دیناری ئەو کاتە بۆ پێداویستی و ڕایکردنی کاروباری کۆنفرانسی لقی هەولێری یەکێتیی نووسەرانی کورد لە مەلامستەفا بارزانی وەرگرێت و هاوکات وتاری دەستەی بەڕێوەبەریی یەکێتیی نووسەرانی کورد هەر لەلایەن ئەوەوە خوێندراوەتەوە (هەژار: ١٣٩٢، ٤٦٨؛ حەیدەری: ١٩٧١، هاوکاری، ژ. ٥). هەروەها لە سەرەتای واتارەکەیدا کە لە ڕۆژنامەی "هاوکاری"دا دەقەکەی بڵاو کراوەتەوە و لە بەشێکیدا وتوویەتی: «بەشانازییەوە، بە ناوی یەکێتیی نووسەرانی کوردەوە، پیرۆزبایی لە خۆمان دەکەم کە ئەو هەلەمان بۆ ڕەخساوە و دەتوانین بەئاشکرا بۆ پەرەپێدانی زمان و ئەدەبیاتە دواکەوتووەکەمان جارێکی تر کۆ ببینەوە و لقی یەکێتیی نووسەران لە هەولێر بکەینەوە و بە ئومێدم لە زوویەکی زووشدا بەبێ هیچ بەرگری و کۆسپ و گرێی لقی ئەو کۆمەڵە بەهرەدەرە لە کەرکووک و دهۆکیش دابمەزرێنین و لە هەموو لایەکی کوردستاندا زۆر بە تێڕادیوی دەست بەکار بین و کارێکی وا بکەین کە تۆڵەی ڕۆژگاری بێسەرەوبەری و بێکەسی و بێدەسیمان بکەینەوە» (هاوکاری: ١٩٧١، ژ. ٥). وەک دەبینین هەژار موکریانی لە درێژەی واتارەکەیدا بەزۆری جەختی کردووەتەوە لەسەرزمانی کوردی و بە ناسنامەیەکی گرنگی مانەوەی هەموو میللەتانی زانیوە، بەوەی «هەر گەلێک زمانەکەی لەدەست بچێت دەتوێتەوە و لەبەین دەچێت»، تەنانەت لەم بارەیەشەوە و سەربارەت بە گەلێکی وەک کورد و لەبارەی مێژووی گەلی کوردەوە لە سەروبەندی بەڕێوەچوونی یەکەمین کۆنفراسی لقی هەولێری یەکێتیی نووسەرانی کورددا نووسیویەتی: « سێ چەرخ و شتێک ساڵ لەمەوبەر میرعەلی جان بۆڵاد حکوومەتێکی کوردی لە کوردستان دامەزراندووە و سکەی بە ناوی خۆی لێ داوە، شاری حەلەب پایتەختی بووە و خەڵکی پایتەختەکەی هەموو کورد بوون، بەڵام کە زمانە کوردییەکەیان لەبیر براوەتەوە، ئێستە کێ دەتوانێت

بڵێ خەڵکی حەلەب کوردن؟ تەنانەت نەوەی ئەو فەرمانڕەوا کوردەکان ئێستە بوونەتە (جانبلاط)ی عەرەبیشن و قەومیشن و ئیشتراکیشن ...» (هاوکاری: ١٩٧١، س. ٢، ژ. ٥).

سەبارەت بە کەسێکی وەک هەژار موکریانی جگە لە بەڕێوەبردنی کاروباری یەکێتیی نووسەرانی کورد و نووسین و بڵاوکردنەوەی بابەت و لێکۆڵینەوەو کتێبی وەرگێڕاوی جۆراوجۆر لەوانە وەرگێڕان و چاپکردنی کتێبی ناوازەی "شەرەفنامە"ی مێژووی نووسی گەورەی کورد شەرەفخانی بەدلیسی (١٥٤٣ - ١٦٠٣)، هەروەها وەرگێڕانی کتێبی "هۆزی لەبیرکراوی گاوانی کورد" لە نووسینی مێژوونووس و زمانەوانی ناسراوی عێراقی، مستەفا جەواد (١٩٠٤ - ١٩٦٩)، جگە لەوەش پێشتر و لە ساڵی (١٩٦٠)دا هەردوو کتێبی "مەم وزین" و "ڕوباعیاتی خەیام"ی لە بەغدا بڵاو کردووەتەوە و دواتریش لە ساڵی (١٩٦٦)دا چاپی یەکەمی دیوانەشیعری "بۆ کوردستان" هەر لە عێراق و لەسەر ئەرکی مەلا مستەفا بارزانی بەچاپ گەیاندبوو (حەکیمزادە: ١٣٩٩، ٢١ و ٣٨٣). لەگەڵ ئەوەشدا هەژار موکریانی یەکێک بووە لە ئەندامانی دەستەی دامەزرێنەری "کۆڕی زانیاریی کورد". کە بەپێی یاسای ژمارە (٨٣)ی ساڵی (١٩٧٠) لە شاری بەغدا دامەزرا (سەعید: ٢٠٠٥، ١٠-١١). هەرچەندە بڕیاردان لەسەر دامەزراندنی دەزگایەکی ئەوتۆ لەلایەن حکوومەتی عێراقییەوە یەکێک بوو، لە بنەماکانی بەیاننامەی ٢٩ی ژوئەنی ١٩٦٦ لە سەردەمی حکوومەتەکەی عەبدولڕەحمان بەزاز، کە زۆر بنەما و خاڵی گرنگتریشی سەبارەت بە مافەکانی گەلی کوردی لە عێراق لەخۆ گرتبوو (یصان: ١٩٧٣، ١٥٨).

ئەوەی شایانی باسە ئەندامانی دەستەی دامەزرێنەری "کۆڕی زانیاریی کورد" لە (١٠) کەسایەتیی شارەزای زانستیی ناوچە جۆراوجۆرەکانی باشوری کوردستان و لەنێویشیادا هەریەک لە عەلائەدین سەجادی، بە ڕەسەن کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و شاری سنە لەگەڵ هەژار موکریانی، کە دواتر هەردووکیان وەک (ئەندامی کارا)ی کۆڕی زانیاریی کورد دەستنیشان کران (هەژار: ١٣٩٢، ٤٦٨ - ٤٦٩).

هەروەها لە ٣ی ئاوریلی ١٩٧٠دا بە ئامادەبوونی چەند ئەدیب و ڕووناکبیرێکی ناسراو کە لە یانەی کۆلێژی ئادابی زانکۆی بەغدا و بە سەرۆکایەتیی دوکتۆر پاکیزە ڕەفیق حیلمی (١٩٢٤ - ٢٠٠٣) کۆبوونەوە، لێژنەیەکی نهێنییان پێکەوەناوە بۆ دانانی: «دەستووری ئەکادیمیای زانستی کوردی». جگە لەوەش زۆرێک لە ئەدیب و نووسەر و ڕووناکبیرانی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە شێوازێکی بەرفراوان کتێب و نووسین و بەرهەمی جۆراوجۆری خۆیان چ لە ڕێگەی "گۆڤاری کۆڕی زانیاریی کوردە"وە یان بە شێوەی کتێبی سەربەخۆ و وەرگێڕان و بەتایبەتی لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی بیستەمی ڕابردوودا بڵاو کردووەتەوە لەوانە: هێمن موکریانی جگە لەوەی کە لە ساڵی (١٩٦٨) بەدواوە و بەناچاری و لەتاو ڕاوەدوونان و ڕەشبگیریی سیستمی پاشایەتی ئێرانی هاتووەتە باشووری کوردستانەوە، ماوەیەک بە کاری سیاسی و حیزبایەتییەوە سەرگەرم دەبێت و تەنانەت لە کۆنفراسی دووەمی ساڵی (١٩٦٩)دا بووەتە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان و دواتریش ئەندامی دەفتەری سیاسی و سالانێکی زۆر و تاکوو کاتی بەرپابوونی شۆڕشی ئیسلامی و کۆتاییی حوکمی پەهلەوی لە عێراق و باشووری کوردستاندا دەمێنێتەوە (قاسملووزادە: ٢٠٠٢، ٢٤٣؛ ساعدی: ٢٠١٩، ٤٣٧). هاوکات لە زۆربەی کۆڕ و کۆبوونەوە ئەدەبییەکاندان و لە کوردستان و شاری بەغداش بەشدار دەبێت بەتایبەتی لەساڵی (١٩٧٠) بەدواوە، کە بەیاننامەی ئازاری بەسەردا هات بۆ ماوەیەکی زۆر لە شاری بەغدا وەک ڕووناکبیر و وەک کادیرێکی باڵای حیزبی دێموکرات ماوەتەوە و بە شێوازێکی ڕاستەوخۆ لە جیهانی ڕۆژنامەوانی و ئەدەبیات و کۆڕ و کۆبوونەوەکانی کۆڕی زانیاریی کورد، دەزگاری ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، یەکێتیی نووسەرانی کورد و هەروەها کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کوردییەوە نزیک بووەتەوە، تاکوو ئەو کاتەی: «محەممەدئەمین حەسەن هێمن» وەک ئەوەی لە دەقی بڕیارەکەدا کۆڕی زانیاریی کورددا هاتووە، بەپێی بڕیارێکی دەستەی کارگێڕیی کۆڕ لە کۆبوونەوەی ڕۆژی چوارشەممەی ١٦ی ئایاری ١٩٧٣دا وەوەک: «شاعیرێکی

کوردستانی ئێران» لەگەڵ دەستەیەک لە ئەکادیمست و ڕووناکبیرانی باشووری کوردستاندا کراوەتە ئەندامی کارای کۆڕی زانیاریی کورد (التاخی: ١٩٧٣.ع. ١٣٤٢). کە بەزۆری هەموو ئەم داموەدزگایانەی ئەو کاتەی دنیای ڕووناکبیری کوردی دەکەوتنە ناوچەی وەزیریەی شاری بەغداوە و هەر هەموو ئەوانەش زمانحاڵ و گۆڤار و بڵاوکراوە و ڕۆژنامەی تایبەت بە خۆیان و چاپەمەنی تایبەت بەخۆیان هەبووە بۆ لە چاپدان و بڵاوکردنەوەی کتێبی کوردیی جۆراوجۆر بەتایبەتی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی وەک: نووسەری کورد، بەیان، ڕۆشنبیری نوێ، ڕۆژی کوردستان، برایەتی، هاوکاری و پاشکۆی عێراق، کە هێمن موکریانی وەک هەر ئەدیب و ڕووناکبیرێکی تری کورد و ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرهەم و نووسین و وەرگێڕانی خۆی بێ هیچ سانسۆرێک تیایاندا بڵاو کردووەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا هەریەک لەمانە خەڵکانی ڕێزلێگیراوی ئەو کاتەی نێو ئەدەبیات و ڕووناکبیری کوردی باشووری کوردستان بوون، لەم بارەیەشەوە لەتیف هەڵمەتی شاعیر ئەڵێ: لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی ڕابردودا و لە ئێوارەکۆڕێکی شیعرخوێندنەوەی یەکێتیی نووسەرانی کورددا لە شاری بەغدا هەریەک لە کەریم حیسامی و هێمن موکریانی و چەند کوردێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کە ئەوکات لە بەغدا بوون درەنگ گەیشتنە ئێوارەکۆڕەکە، داوایان کرد دووبارە بکرێتەوە، ئەوەیان بۆ کرا و دواتریش هەر کەسێک بۆچوون و قسەی خۆشیان لە کۆڕەکەدا کرد (هەڵمەت: دیدەنی، ٣٠ی ژوئەنی ٢٠٢١). هەروەها هێمن موکریانی جگە لەو کار و چالاکییانەی، کە وەک هەر ئەدیب و نووسەرێکی تری کورد هەلی ئەوەی بۆ ڕەخسا بۆ ئەوەی بتوانێت بەرهەمەکانی خۆی وەک کتێبی سەربەخۆش لە ناوەندە کوردییەکانی ئەوکاتی شاری بەغدا بڵاو بکاتەوە، لەوانە کۆمەڵەشیعری (تاریک و ڕوون)، کە عەبدولڕەحمان قاسملوو پێشەکی بۆ نووسیوە و بە (شاعیری گەل) ناوی بردووە (هێمن: ٢٠٠٣، ١ – ١٢). لەگەڵ چاپکردنی کتێبی "توحفەی موزەفەریە"ی ئۆسکارمانی لە دوو بەرگدا لە سالّی (١٩٧٥)، کە یەکەمیانی لە ڕێگەی بنکەی پێشەوای سەر بە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

و دووەمیانی: لەسەر ئەرک و لە ڕێگەی کۆڕی زانیاریی کوردەوە بڵاو کردووەتەوە و پێشەکییەکی بە کوردییەکی ڕەوان بۆ نووسیوە. دواتریش کۆمەڵەشیعری "نالّەی جودایی" و بە پێشەکییەکی محەممەد مەلا کەریمەوە چاپ کراوە لەگەڵ دوو کۆمەڵەپەخشان بە ناوەکانی: "هەواری خالّی" و "دڵی شاعیر"، کە پێشتر زۆریانی لە ڕێگەی گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی ئەو دەمانەوە بڵاو کربووەوە، جگە لەوانەش هێمن پێشەکی بۆ چەند کتێبێکی ئەوکاتی کوردییش نووسیوە، وەک: شەرەفنامەی شەرەفخانی بەدلیسی کە هەژار موکریانی کردوویەتی بە کوردی، کۆمەڵەچیرۆکی پێکەنینی گەدای حەسەن قزڵجی، قەڵای دمدمی عەرەبی شەمۆ، کە شکور مستەفا وەرگێڕاوە بۆ سەر زمانی کوردی، لە لایەکی تریشەوە بەرپرسی لاپەڕەی ئەدەب بووە لە ڕۆژنامەی "کوردستان"ی ئورگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان کە هەر لەو دەمانەدا ئەویش لە بەغداوە بڵاو دەکرایەوە، سەرەڕای بڵاو کردنەوەی نووسینی جۆراوجۆری دیکە لە گۆڤاری ناوخۆییی "تێکۆشەر"ی زمانحاڵی حیزبی دێموکرات کە ئەمیش هەر لە بەغدا بڵاو کراوەتەوە (دەشتی: ٢٠٠١، ٣٥). هەروەها عەبدوڵڵا حەسەنزادە باس لەوەش دەکات کە هێمن موکریانی ناوبەناو لە گۆڤاری "دەنگی پێشمەرگە"شدا بە ناوی خوازراو نووسینی بڵاو دەکردەوە، یەکێک لەوانەش نووسینێکی بووە بە ناونیشانی "پاک لە پاک" (زادە: دیدەنی، ٢٥ی جولای ٢٠٢١). وێڕای هەموو ئەو بەرهەمە وەرگێڕدرا و شیعرانەی کە لە ڕێگەی گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی وەک: بەیان، ڕۆشنبیریی نوێ، نووسەری کورد و بیری نوێ و شوێنانی ترەوە بڵاوی کردوونەتەوە و بەشداریی لە دەیان کۆڕ و کۆبوونەوەی ئەدەبی و شیعریشدا کردووە، لەگەڵ ئەوەشدا لە نێوەندی ڕووناکبیریی باشووری کوردستاندا کەسایەتییەکی ڕێزلێگیراو بووە و بە وتار و بە شیعر بەشداریی کۆڕەکانی کردووە، بۆ نموونە لە وتارێکیدا کە لە یادی سێ سالّەی دامەزراندنی یەکێتیی نووسەرانی کورددا خوێندوویەتییەوە، ستایشێکی زۆری ئەو بارودۆخە دەکات کە لەو ماوەیەدا بۆ نەتەوەی کورد و نووسەری کورد ڕەخساوە لە عێراق

و باشووری کوردستاندا وەک لە سەرەتای وتارەکەیدا نووسیویەتی: «خوشک و برا خۆشەویستەکان!، شاعیر و نووسەرە بەڕێزەکان! لە پێشدا وەک برایەکی دڵسۆز وەک شاعیرێکی ئاوارە و دەربەدەر، وەک کوردێکی ئێران و ئەندامێکی فەخریی نووسەرانی کوردی عێراق، بەدڵەوە پیرۆزبایتان لێ دەکەم. پیرۆزباییی سێ ساڵەی دامەزراندنی یەکێتی، پیرۆزباییی ئەم سەرکەوتنە گرنگە، هیوادارم لە سایەی خەباتی بێوچان و نەپساوەو و خوێناویی نەتەوەکەماندا هەم ئێوە بتوانن بەسەر کەند و کۆسپدا زاڵ بن و خزمەتی گەورە بە ئەدەبی کوردی بکەن و هەم ئێمە بتوانین وەک ئێوە یەکێتیی نووسەرانی کورد لە کوردستانی ڕزگارکراوی ئێراندا دابمەزرێنین. ڕەنگە ئێوە وەک من کە بەدرێژاییی تەمەنم تەنیا نزیکەی یازدە مانگ تامی سەربەستیم لە وڵاتی خۆم چێشتووە، قەدری ئەو سەرکەوتنە گەورە کە دیارە بە خەباتێکی ئازایانە و دوورودرێژ وەگیر کەوتووە نەزانن، بەڵام من دامەزراندنی یەکێتیی نووسەرانی کوردی عێراق بە دەستکەوتێکی مێژوویی و بەسەرکەوتنێکی مەزن دەزانم» (هێمن: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ٤٣). دواترهێمنی موکریانی لەبەشێکی تری وتارەکەیدا، کە بایەخێکی مێژوویی گرنگی هەیەو بەسەلیقەیەکی ئەدەبی وردەوە نووسیویەتی: « زۆرکەس ڕەخنە دەگرن کە یەکێتی نەیتوانیوە وەک پێویستە ئەرکی خۆی بەجێ بگەیەنێت و حەقیشیانە چونکە هەلە و هەڵکەوتووە و دەبێت زۆر زیاتر و پتر و شێلگیرتر کەڵکی لێ وەربگیردرێت ئودەبای کوردی عێراق لەم دەرفەتەدا هەرچی پتر کار بکەن، شەکەت بن، زەحمەت بکێشن، خۆیان ماندوو بکەن و هەوڵ بدەن هێشتا کەمە، خەڵکیش هەرچی زیاتر یارمەتیان بدات و ڕەخنەشیان لێ بگرێت، هێشتا هەر کەمە ڕەخنەلێگرتن دەبێتە هۆی جوولانەوە و چوونەپێش و یارمەتیدان دەبێتە هۆی هاندان و ئاسانکردنی کار، بەڵام من بەش بەحاڵی خۆم لەگەڵ ئەوەشدا پێم وایە ڕەخنەی خەڵک بەجێیە و کاری زۆر گەورەی کردوون کە دەبێت شانازی یان پێوە بکرێت» (هێمن: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ٣٤).

لە لایەکی تریشەوە هێمن موکریانی ستایشێکی زۆری ئەو کۆڕ و کۆبوونەوانەی

کردووە کە لەو دەمانەدا بۆ کوردانی باشووری کوردستان هەڵگەوتووە، بەوەی کە دەتوانن بە ئازادی و بەوپەڕی سەربەستییەوە تەعبیر لە ڕا و بۆچوونی خۆیان بکەن و ئەوانەی کە دەیانەوێت بەتەواوی دەتوانن بیخەنە ڕوو، ئەمەش بەبەراورد لەگەڵ کوردی ئێران و بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا زۆر جیاوازە، لە کاتێکدا لەوێ و لەلایەن ڕێژێمی پاشایەتییەوە خەریکی توانەوەی زمان و ئەدەبەکەین وەک نووسیویەتی: «دوور ناڕۆم کۆڕی دوێنێ بۆ من زۆر جالب بوو. کارم بەوە نەداوە چ گوتراو چ نەگوترا. ئەوەی سەرنجی منی ڕاکێشا و کەیفم پێ هات ئەو دێموکراسی و ئازادییە بوو، کە بەشداربووانی کۆڕەکە بەتەواوی کەڵکیان لێ وەرگرت. ئەم ئازادیی ڕادەربڕینە دەرفەت بە گوێگری ورد دەدا کە ڕاست و چەوت لێک هەڵاوێرێت» (هێمن: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ٣٤). بۆ ئەوەش وەک نموونە بەیتێکی "سەعدی"ی شیرازی، شاعیری گەورەی فارس هێناوەتەوە: سەعدیی شاعیر و فەیلەسوفی فارس وتوویەتی: «(تا مرد سخن نگفتە باشد عیب و هنرش نهفتە باشد). واتە: تا پیاو قسەی نەکردبێت، عەیب و هونەری ونە». بۆ ئەم مەبەستەش هێمن موکریانی بارودۆخی وڵاتی ئێرانی خۆی کردووتە نموونە و بەراوردی ئەو جۆرە ئازادییەی کردووە، کە لەو قۆناغەدا هاتووەتە کایەوە و سەرنجی ئەوی ڕاکێشاوە کە لەبارەیەوە ئەڵێ: «وتم سەرنجی ڕاکێشام چونکە من لە وڵاتێکدا ژیاوم و گەیشتوومەتە ئەم تەمەنە کە بۆ جارێکیش لە جاران لە کۆڕێکی وادا بەشدار نەبووم، کوردی ئێران پاش ڕووخانی کۆمارە دێموکراتیک و ساواکەی ئیتر ئازادی نیسیبیشی بە خۆیەوە نەدیتەوە؛ ئەو گەلە زۆرلێکراوە نەک هەر ناتوانێت بە زمانی زگماکیی خۆی بخوێنێت، نەک هەر ناتوانێت گۆڤار و ڕۆژنامەی کوردی بڵاو بکاتەوە، نەک هەر ناتوانێت پەرە بە زمان و ئەدەبی خۆی بدات و فۆلکلۆری نەتەوەیی خۆی بپارێزێت، نەک هەر ناتوانێت هیچ یەکیەتی و ڕێکخراوێکی کوردی دابمەزرێنێت، بەڵکوو نەخشەی تواندنەوەی کە لە سەردەمی دیکتاتۆریی ڕەزاخاندا کێشراوە، تاکوو ئێستەش هەر وا لە گۆڕێدایە. تەنانەت ئەو ئازادییەی ئێستە بۆ

نووسەرانی کوردی عێراق پێ هاتووە و دوێنێ من دیتم بۆ نووسەرانی گەلی فارس، گەلی گەورە و دەسەڵاتداری ئێرانیش پێک نەهاتووە، ڕاستە ئەدەبی فارس ڕۆژ لە دوای ڕۆژ پەرە دەسێنێت، ڕاستە بەشێکی زۆر لە کتێبەکانی خارجی بە فارسی وەرگێڕدراون، ڕاستە شاعیر و نووسەری گەورەیان هەن، ڕاستە سەدان گۆڤار و ڕۆژنامەی ڕەنگاوڕەنگ چاپ و بڵاو دەبنەوە، بەڵام شاعیر و نووسەرەکانی ئێستەی فارس ناوێرن بیروڕای خۆیان ئازادانە دەربڕن» (هێمن: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ٣٤). تەنانەت زۆر جەخت لەو ئازادییەی ئەو کاتە کردووەتەوە و لەگەڵ بارودۆخی ئەوکاتی کوردی پاش بەیانیی یازدەی ئازاری باشووری کوردستاندا بەراوردیان دەکات: «ئەو قسانەی دوێنێ لێرە دەکران هەر نووسەرێکی ئێرانی لە هەر کۆڕێکی ئەدەبیدا بیان کات، زمانی لە پشتە سەریڕا دێننە دەر، کێ دەوێری ناوی مارکس و لینین لە کوولەکەی تەڕیشدا بینێت کە دوێنێ تیۆرییەکانیان لێرەدا شی دەکرانەوە. ئەو کتێبە زانستی و فەلسەفییانەی بە زمانی بێگانە و عەرەبی جاروبار کوردیش لەسەر شەقامەکانی ئێرە هەڵڕێژرابوون، لەوێ پێیان دەوترا: «کتب واوراق مضرە». لە ماڵی هەر کەسدا بدۆزرێتەوە باسی سەروماڵیەتی». بە جۆرێک ئەو سیاسەتەی، کە فەرمانڕەوایانی ئێرانیی پەهلەوی بەرانبەر بە ئازادیی نووسین و فیکر گرتبوویانە بەر بووبووە مایەی ئەوەی، کە زۆرێک لە نووسەران و هونەرمەندانی ئێرانی ولات بەجێ بێڵن یان پەنا ببنە بەر خۆکوشتن و حەشیشکێشان و زۆر جاریش خراونەتە کونجی زیندانەکانەوە، وەک لەم بارەیەشەوە هێمن جەختی کردووەتەوە: «هونەرمەند و شاعیر و نووسەرەکانی ئەوڕۆی ئێران لە داخان زیاتر پەنا دەبەنە بەر حەشیش و تریاک و هیرۆئین، کە دەربار و ئیمپریالیزم لەناویاندا بڵاوی دەکەنەوە، یان وەک ‹سادق هیدایەت› نووسەری هەرە گەورە و بەناوبانگی فارس خۆیان دەکوژن، یان ئەگەر نەبەزبن وەک سەمەد بیهرەنگی کە لاکیان بە ئاودا دەدەن یان وەک مەلا ئاوارەی خۆمان تیرەبارانی دەکەن». جا بۆیە ڕووی دەمی کردە شاعیر و نووسەرانی کورد کە لەو هەلومەرجەی باشووری کوردستانی

سەروبەندی بەیانیی ئازار بەدواوە و پێیان دەڵێت: «برا نووسەر و شاعیرەکانم مێژووی کورد مەسئولیەتێکی گەورەی خستووەتە سەرشانی ئێوە، چارەنووسی زمان و ئەدەبی کوردی ئەورۆ دراوەتە دەست شاعیرانی کوردی عێراق کە دەتوانن بە ئازادی قەڵەم باژوین؛ بۆیە هەموو کوردێکی دڵسۆز لە دەرەوەی عێراقیش چاوی بڕیوەتە دەست و قەڵەمی ئێوە. دەیانەوێ بناغەی ئەدەبێکی پێشکەوتوویان بۆ دابڕێژن، دەیانەوێ جیاوازیی بیرورا و خلافی دەرەجە دوو وەلا بنێین، دەیانەوێ بۆیان بنووسن، زۆریان بۆ بنووسن و چاکیان بۆ بنووسن، دەیانەوێ زمانەکەیان بۆ بژار بکەن، دەیانەوێت زمانێکی یەکگرتوو پەرە پێ بدەن، تاکوو لە پاشەڕۆژدا وەک نەتەوەیەکی بەختەوەر بنووسن» (هێمن: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ٣٤). هەروەها هەریەک لە هێمن و هەژار موکریانی لەو شاعیرانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەبن کە لە ٢٢ی ژۆئەنی ١٩٧١دا و لە دووەمین ڕۆژی کۆنفرانسی سێیەمی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا کە ئەوەیش هەر لە کۆیە بەڕێوە چوو، لە کاتی ڕێوڕەسمی پەردەلادان لەسەر پەیکەری حاجی قادری کۆیی (١٨١٦ - ١٨٩٧) لەو شارە و لەگەڵ چەند کەسایەتییەکی سیاسی و ڕووناکبیرێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی ئامادەبووی کۆنفراس وەک: دوکتۆر عەبدولڕەحمانی قاسملوو، ئەمیر قازی، محەممەدئەمین سیراجی، کەریم حەداد، مەلا حەسەن ڕەستگار، سەید ڕەسوولی بابی گەورە، مەلا ڕەسوولّ پێشنماز و عەبدوڵڵای حەسەنزادە بەشدار دەبن و هەریەک لە هێمن و هەژاریش، کە پێشتر لەلایەن لیژنەی ئامادەکارەوە بانگێشت کرابوون، هەریەک بە پارچەشیعرێک بەشدار بوون و دواتریش گەڕانەوە بۆ تەواوکردنی کۆنفرانسەکەی خۆیان (ڕەستگار ب. ١: ٢٠٢١، ٣٥٣؛ ڕەستگار: دیدەنی، ٣٠ی ئاگوستی ٢٠٢١).

شانبەشانی هێمن موکریانی وەک کەسێکی سیاسی و شاعیرێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ناوی تووەییەکی دێرین و ڕووناکبیرێکی وەک کەریم حیسامی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و خاوەنی کتێبی "کاروانێک لە شەهیدەکانی کوردستانی ئێران" لەگەڵ وەرگێڕدراوی ڕۆمانی ناوازەی "دایک"ی

مەکسیم گۆرگی دێت، هەروەها زۆر جاریش بە ناوی خوازراوی "شنۆیی" نووسین و بەرهەمی وەرگێڕدراوی خۆی لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی وەک: بەیان، ڕۆشنبیری نوێ، نووسەری کورد، دەفتەری کوردەواری (حیسامی: ١٩٧٠ و ١٩٧١، دەفتەری کوردەواری، ب. ٣و ب ٤، ٧٨ – ٨٨). بیری نوێ و هاوکاری بڵاو کردووەتەوە (شنۆیی: ١٩٧٦، بەیان، ژ. ٣٥). هاوکات گەلێک جاریش بە ناوی تەواوی خۆیەوە و بەتایبەتی لە ساڵانی (١٩٧٠ – ١٩٧٤)دا نووسیویەتی و بەسەریەکەوە تەنیا لە ڕۆژنامەی "هاوکاری"دا (١٠) بابەتی جۆراوجۆری بڵاو کردووەتەوە (نەریمان: ١٩٨٥، ٢٢٧). جگە لەو نووسین و بابەتانەی تری وەک ئاماژەی بۆ کرا، کە بە ناوی خوزراوی "شنۆیی" بڵاوی کردوونەتەوە، لەوانە: «وەزعی فێرکردن و پەروەردەکردن لە ئێران». وەک لە سەرەتای بابەتەکەیدا نووسیویەتی: «ئێرانی ئەمڕۆ نەک هەر لەباری ئابووریەوە بە سەرمایەکانی ئیمپریالیستیەوە بەستراواتەوە و لەبارەی سیاسیشەوە بووەتە کلکەی سیاسەتی ئیمپریالیزم و ژاندارمی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بەڵکوو لەباری خوێندەواری و فێرکردنیشەوە لە دواکەتوویی و فەرق و چینایەتیدایە» (شنۆیی: ١٩٧٢، هاوکاری، ژ. ١٢٨). لەگەڵ بابەتێک بە ناونیشانی «لێکۆڵینەوەیەک لەسەر بلوچەکان» (هاوکاری: ١٩٧١، ژ. ٤٦). هەروەها لە هەمان ژمارەی "هاوکاری"دا، کە سەبارەت بە وەزعی پەروەردە و فێرکرنی نووسیویەتی، بە ناوی تەواوی خۆیەوە «لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەیی لەسەر ئینسیکلوپیدیای کوردی»، کە لە نووسینی عەبدولقادر بەرزنجی بووە نووسیوە و خوێندنەوە و هەڵسەنگاندنێکی وردی بۆ کردووە (حیسامی: ١٩٧٢، هاوکاری، ژ. ١٢٨). بەڵام لەگۆڤاری "بەیان"دا بە هەمان شێوە چەند نووسین و بابەتێکی بڵاو کردووەتەوە وەک: چیرۆکی وەرگێڕدراو لە زمانی فارسییەوە بۆ نموونە "سەمای مەرگ" لە نووسینی بزورگی عەلەوی (بەیان: ١٩٧٦، ژ. ٣٥، ٢٢). هەروەها لە گۆڤاری "ڕۆشنبیری نوێ"دا بابەتەکانی وەک: بێچارە (حافظ) و گوڵەباخی ژاکاو (ڕۆشنبیری: ١٩٧٩، ٦٥). لەگەڵ نووسینێکی تری بە ناونیشانی: چەند پارچەیەک لە یاداشتەکانی بریندارێکی

خواروووی لوبنان (ڕشنبیری: ١٩٧٩، ژ. ٧٣). بەڵام ڕووناکبیرێکی ناسراوی وەک عەلی گەلاوێژ (١٩٢٢ – ١٩٧٩) وەک ئەندامێکی ناسراوی نێو حیزبی تووەدەی ئێران و وەک نووسەر و ڕۆژنامەوانێک لە حەفتاکانی سەدەی بیستەمی ڕابردوودا بەوردی چاوی لە هەموو ئەو پێشهاتانە بووە، کە لە باشووری کوردستاندا هاتوونەتە دی، هەر بۆیە لای خۆیەوە کەوتووەتە ئەوەی کە چۆن شیعر و ئەدەبیاتی کوردی بە دنیای دەرەوە بناسێنێت و وەریان بگێڕێتە سەر زمانی فارسی، وەک ئەوەی لە ژمارە (٤٧ – ٤٨)ی ساڵی (١٩٧٧)ی گۆڤاری "ڕۆژی کوردستان"دا، کە کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کورد لە بەغدا بڵاوی کردووەتەوە، چەند کورتەشیعرێکی لەتیف هەڵمەتی شاعیری وەرگێڕاوەتە سەر زمانی فارسی و لەگەڵ کورتەیەک لە بۆچوون و لێدوانی خۆیدا سەبارەت بە ئەدەبیات و قۆناغەکانی شیعر و شاعیرانی کوردی لە ژمارە (١٠)ی گۆڤاری "دنیا"ی زمانحاڵی حیزبی تووەدەی ئێراندا بڵاوی کردووەتەوە (گلاویژ: ١٣٥٦، دنیا، ژ. ١٠، ٣٦ – ٣٧). جگە سواره ئیلیخانیزاده، شاعیر و ڕووناکبیری ناسراوی کورد (١٩٣٧ – ١٩٧٦) کە لە بەرنامەی "تاپۆ و بوومەلێڵ"دا کە هەر لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە لە ڕێگەی "ڕادیۆی کوردیی تاران"ـەوە بڵاوی کردووەتەوە و لە ساڵانی دواتریشدا و پاش مەرگی خۆی وەک کتێب بڵاو کراوەتەوە، لە بەشێکیاندا کەوتووەتە ستایشێکی گەورەی بەرنامە میژووییەکانی مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی، میژووناسی کورد کە ئەمیش هەر لەو قۆناغەیدا لە ڕێگەی ڕادیۆی کوردیی تارانەوە بڵاوی کردوونەتەوە، بۆ نموونە لە یەکێک لە بەرنامەکانیدا بە ناونیشانی: "سەرەتایەک لەسەر وێژەی کوردی" کە چەندین زنجیرەی تەرخان کردووە. سەبارەت بە عەبدوڵڵا گۆران (١٩٠٤ – ١٩٦٢) و عەلائەدین سەجادی و شێرکۆ بێکەس (١٩٤٠ – ٢٠١٣)، هاوکات لەبارەی مەلا جەمیل ڕۆژبەیانییەوە نووسیویەتی: «بۆ باسی میژوویی، من خۆم گوێ ئەگرم بۆ بەرنامە هێژاکانی مامۆستای بەرزی کورد مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی و لە ڕاستی لا نادەم کە زۆر کەڵکیان لێ وەرئەگرم، مامۆستای دڵسۆز لە میژووی ئێرانا دەستی داوەتە لێکۆڵینەوەیەکی بەنرخ کە

لـە پێشـا نـە مێژوونووسـێکی ئێرانـی و نـە مێژوونووسـە بێگانـەکان و نـە تەنانـەت مێژوونووسـێکی کـورد بـەم چەشـنە زانسـتییە نووسـراوێکیان نییـە» (سـوارە: ١٣٧٩، ٢٢٧ – ٢٢٨). هەروەهـا لـە بەشـێکی تـری نووسـینەکەیدا ئێلیخانیـزادە سـەبارەت بـە ڕۆژبەیانـی نووسـیویەتی: «مامۆسـتا لەنـاو مێـژووی ئێرانـا گـەڕاوە و هەمـوو ئـەو ڕووداوانـە کـە بـە چەشـنێک پەیوەنـدی لەگـەڵ کـوردا هەبووبێـت، کـۆی کردووەتـەوە و خسـتوویەتییە سـەریەک. ئـەم کارەی مامۆسـتا هـەم خزمەتێکـی گەورەیـە بـە مێژووی ئێران و هـەم تێکۆشـانێکی هێژایـە لەپێناوی کوررداا، مامۆسـتا بـە ڕێکخسـتن و کۆکردنـەوە و بردنەوەسـەریەکی ئـەو بنەماڵـە کوردانـە کـە چەنـد لاپـەڕەی پـڕ لـە خەبـات و کۆڵنەدانیـان لـە مێژووی ئێراندا پـڕ کردووەتـەوە، بـۆ هەموومانی دەرخسـتووە کـە هـۆزی کـورد تـا چ ڕادەیـەک کاریگـەری لـە مێـژووی ئێرانـدا هەبـووە و چـۆن بـۆ پاراسـتنی ئـاو و خاکەکـەی بەرانبـەر بـە زۆردار و داگیرکـەر وەسـتاوە». وەک ئـەوەی ئێلیخانیـزادە کۆمەڵێـک نموونـەی هێناوەتـەوە، کـە مـەلا جەمیـل پـەی پـێ بـردووون و لەبارەیانـەوە نووسـیویەتی: «بنەماڵـەی حەسـنەوییە و شـوانکارە و عەیاریـە ڕاپەڕیـن و خزمـەت و کۆششـیان لـە مێژووی ئێراندا دیـار و بەرچـاوە، بـەڵام کـەم کـەس هەبـوو بزانێـت ئەمانـە کـورد بـوون و ئێسـتەش کـەم کـەس هەیـە تـەواو شـارەزای خەبـات و شۆڕشـیان بێـت؛ چونکـە مێژوونووسـەکان کـە بناغـەی کاریـان لەسـەر لێکۆڵینـەوەی گشـتیی مێـژووی ئێـران دانـاوە، بەشـێکی زۆر کورتیـان بـۆ ئـەم بنەماڵانـە دانـاوە» (سـوارە: ١٣٧٩، ٢٢٨). هەروەهـا ئـەم کار و پشـوودرێژی و توانایـەی مـەلا جەمیـل ڕۆژبەیانـی، ئێلیخانیـزادە وای لێـک داوەتـەوە، هەمـووی گەڕاوەتـەوە بـۆ لایەنـی زمانزانـی و شـارەزایی و شـەنوکەوکردنی هەمـوو ئـەو سـەرچاوانەی کـە دەسـتی کەوتـوون و بـەوردی کاری زانسـتی لەسـەر کـردوون؛ هـەر بۆیـە لەبارەیـەوە نووسـیویەتی ئـەم کارانـەی مـەلا جەمیل لـە مێژووی کـورداا حـەق وایـە نـاو بنرێـت: «هەنـگاوی بـەرزی سـەرکەوتوو و کاری هێـژای کـەس نەکـردوو» (سـوارە: ١٣٧٩، ٢٢٩).

سـەبارەت بـە ژیـان و سـەربوردەی عەبدولڕەحمـان زەبیحـی، کـە سـاڵانێکی زۆر

و هـەر لـە سـەردەمی لاوییـەوە لەنێـو "ژ. ک." و دواتریـش لەنێـو حیزبـی دێموکراتـدا کاری کـردووە (شـمدین: ٢٠١٩، ١٧). هەروەهـا سەرنووسـەری گۆڤـاری "نیشـتمان"ی زمانحاڵی "ژ. ک." بـووە، کـە بـە هاوکاریـی چەند هاوەڵێکی تـری: «لـە چاپکردنـی ئـەم گۆڤـارەدا زەحمەتـی زۆری کێشـاوە و وریایـی نیشـان داوە» (زەبیحـی: ٢٠١٧، ١٨ – ١٩). دواتریـش کـە هاتووەتـە باشـووری کوردسـتان بـووە بـە بەرپرسـێکی بـاڵای پاتـی دێموکراتی کوردسـتانی باڵی (جەلالی)، بـەڵام وەکی تر جگـە لـە ڕایکردنی کاری حیزبی و سیاسـیی خاوەنی "قاموسـی زمانی کوردی" لـە دووبەرگی جیاوازدا، کـە لـە سـاڵانی (١٩٧٧) و (١٩٧٩)دا لەسـەر ئـەرک و لـە ڕێگـەی کـۆڕی زانیاریـی کـوردەوە بەچـاپ گەیانـدوون، بـە جۆرێـک عەبدولڕەحمـان زەبیحـی لـە سـەرەتای بەرگـی یەکەمیانـدا پشتبەسـتوو بـە دەیـان سـەرچاوەی جـۆرا جـۆر پێشـەکییەکی وردی سـەبارەت بـە زمـان و مێژووی زمانی کوردی و دیالێکتەکانی زمانی کوردی نووسـیوە و هەروەهـا دوکتـۆر ئەوڕەحمانـی حاجـی مـارف (١٩٤٠ – ٢٠٠٧) وەک زمانـزان و ئەکادیمییەکـی شـارەزا بـە هەمـان شـێوە، بابەتێکـی گرنگـی سـەبارەت بـە بـواری فەرهەنـگ نووسـی و سـەرهەڵدانی فەرهەنگنووسـی لەنێـو کـورددا نووسـیوە و لـە هەمـان کاتـدا، ڕانانێکـی گرنگی بـۆ فەرهەنـگ و کارەکـەی نووسـەری "قاموسـی زمانی کوردی" عەبدولڕەحمـان زەبیحـی کـردووە و بـە بایەخێکـی زۆرەوە هەڵسـەنگاندنی بـۆ کـردووە (زەبیحـی: ١٩٧٧، ب. ١، ٥). جگـە لـەوەش لـە سـاڵی دواتـردا عەبدولڕەحمـان زەبیحـی کتێبێکـی تـری وەرگێـڕدراوی خـۆی بـەڵاو کردووەتـەوە بـە ناونیشـانی "جوگرافیـای کوردسـتانی ئێـران" (سـروە: ١٣٤٦، ژ. ١). لـە سـاڵی (١٩٥٩)شـدا نامیلکـەی "ئاشـتیخوازی لادێ و پەیمانـی دوولایـی" وەک چیرۆکێکـی شـیعری هـەر لـە شـاری بەغـدا بـەڵاو کردووەتـەوە (نەریمـان: ١٩٨٥، ٥٨). وەک چـۆن لـە سـاڵانی پێشتریشـدا کـە لـە وڵاتـی شـام بـە عیسـا عەرەفـات ناسـراو بـووە و هـەر لـەوێ و لـە سـاڵی (١٩٥٧)دا بـە زمانـی عەرەبـی و بـە نـاوی خـوازراوی (مەحمـوود حەسـەن شـنویی)، توانیویەتـی نامیلکەیـەک بنووسـێت و بـە ناونیشـانی (الـرد علـی الکوسـموبولیتیه) بـەڵاوی بکاتـەوە و لـەم سـاڵانەی دواییشـدا

لەلایەن عەلی کەریمییەوە دووبارە چاپ و بڵاو بکرێتەوە (زەبیحی: ٢٠١٧، ٩ و ١١٩). هەروەها جگە لە کتێب، زەبیحی ناوبەناو لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی باشووری کوردستاندا گەلێک نووسینی بەرچاو دەکەوێت لەوانە: «سۆسیالیزم بە زمانی سادە»، کە لە حەفتەنامەی ڕزگاریدا بڵاوی کردووەتەوە (ئەمین: ١٩٩٧، ٩٨). لە ساڵانی دواتریشدا بابەتێکی مێژوویی سەبارەت بە شێخ مەحموودی حەفید بە ناونیشانی: «شێخ مەحموودی نەمر، سەرکردەی لێهاتووی نەتەوەی کورد» کە لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا لە ڕۆژنامەی "هاوکاری"دا بڵاوی کردووەتەوە، لە بەشێکیدا سەبارەت بە شێخ مەحموود نووسیویەتی: «شێخ مەحموودی نەمر لە زرووفی کوردستانێکی پاشکەوتەدا، لە زرووفێکدا کە کوردەواری گیرۆدەی داوی خەرافات و خیلافاتی عەشایەری و دەرەبەگی بوو، لە زرووفێکدا کە ئەو کەسانەی جڵەوی کۆمەڵیان بەدەستەوە بوو، جگە لە قازانجی خۆیان، مەبەستێکی تریان نەبوو، بەرچاویان هێندە تەنگ بوو، کە لە سەر لووتی خۆیان بەولاوە هیچیان نەدەدی، لە زرووفێکدا ئیمپریالیزمی ئینگلیز نەخشەی پەرەپێدانی نفووزی خۆی زۆر چاک کێشابوو، بە مەقەستی ئیستعمارچێتی کەوتبووە گیانی قوماشی ولاتەکانی ڕۆژهەڵات و بە ئارەزووی خۆی لەتوکوتی دەکرد و حاکمە سیاسییەکانی ئینگلیزیش ئەو تاکتیکەیان دەبرد بەڕێوە کە خزمەتی ئیستراتیژیی ئیستعماری ئینگلیزی پێ وەدی دەهات» (زەبیحی: ١٩٣٧، هاوکاری، ژ. ١٨٩). هەروەها زەبیحی هەر لە "هاوکاری"دا و لە ساڵیادی جەژنی نەورۆزدا، بە ناوی تەواوی خۆیەوە بابەتێکی سەرنجڕاکێشی سەبارەت بە نەورۆز نووسیوە بە ناونیشانی: «با تەپوتۆزی ساڵان لە نەورۆز بتەکێنین»، کە بۆنووسینی ئەو بابەتە کۆمەڵێک سەرچاوەی مێژوویی بە زمانی فارسی بەکار هێناوە و لە درێژەی نووسینەکەیدا وردەکاریی زۆری تێدا کردووە (زەبیحی: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٥٩). بەڵام حەسەنی قزڵجی لە لێکۆڵینەوەکانی وەک "لەبارەی هێندێ لە نهێنییەکانی ڕێزمانی کوردی" (قزڵجی: ١٩٧٧، کۆڕی زانیاری، ب. ٥، ١١٣) و "گۆڕانی پیتەکان بە یەکتر، جێگۆڕکێی

پێتەکان و سوان و تێکشکانی وشەکان بەهۆی ئەو ئالّوگۆڕانەی بەسەر پێتەکاندا دێ" (قزلّجی: ١٩٧٨، ب. ٦، ١١٨). ئەوانە و جگە لە هەموو ئەو نووسین و چیرۆکانەشی، کە قزلّجی لە ماوەی ژیانی حیزبایەتی لەنێو تووەی ئێران و کارکردنی لە ڕادیوی پەیکی ئێرانی ئەو حیزبە، هەروەها لە ژیانی پەنابەریشدا لە باشووری کوردستان و شاری بەغدا دۆستێکی نزیکی حیزبی کۆمۆنیستی عێراق بووە، بەتایبەتی لەسەر پرسی کورد و سیاسەتی نێونەتەوەیی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقی بە نموونە هێناوەتەوە و لە بلّاوکراوەکانیشیاندا نووسینی بلّاو کردووەتەوە و لە سالّی (١٩٧٤) دا چاوپێکەتنێکی لە ڕۆژنامەی "بیری نوێ"دا لەگەلّ کراوە (حیسامی: ١٩٨٦، پەیڤ، ژ. ٣، ٣٠٨؛ بیمار: ١٩٧٤، بیری نوێ، ژ. ٩٨). هەروەها لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی تری وەک: "هیوا، ڕۆژی نوێ، ڕۆژی کوردستان، نووسەری کورد، بەیان، شۆڕشی کشتوکالّ، ڕۆشنبیری نوێ، پاشکۆی عێراق و هاوکاری"دا بە بەردەوامی نووسینی بلّاو کردووەتەوە و لە سالّانی (١٩٦٥ – ١٩٧٠)دا ئەندامی دەستەی نووسەرانی ڕۆژنامەی "کوردستان" بووە کە لە ئوروپا بلّاو کراوەتەوە (حیسامی: ١٩٨٦، پەیڤ، ٣٠٨). بە هاوکاریی دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، کەریم حیسامی و محەممەد موهتەدی بەسەریەکەوە (٢٦) ژمارەیان لێ بلّاو کردووەتەوە و بە زۆری ئەرکی زمانەوانی و ڕێکوپێککردنی زمانەوانی لە ئەستۆی حەسەن قزلّجی بووە (ناهیدە: ٢٠١٠، ٢٩؛ تۆفیق: ٢٠٠٦، ٥٤). ئەوەی شایانی باسە، ماوەیەکیش بە ناوی خوازراوی "موکری"یەوە کۆمەلّێک نووسین و بابەتی خۆی بلّاو کردووتەوە، وەک "پرسیار و وەلّام" لەگەلّ "پاییزی سوور" کە هەردووکیان لە دوو ژمارەی جیاوازی ڕۆژنامەی "هاوکاری"دا بلّاو کراونەتەوە (موکری: ١٩٧١، هاوکاری، ژ. ٣٩؛ موکری: ١٩٧٢، هاوکاری، ژ. تایبەت). لەگەلّ بابەتێکی دوورودرێژ بە هەشت ئەلقە هەر لە ڕۆژنامەی "هاوکاری"یدا بە ناوی خوازراوی "موکری" بە ناونیشانی: «شەڕی نهێنیی سیا و ئەنتلجینت سیرفس لە تاراندا" (موکری: ١٩٧١، ژ. ٢٨ – ٣٦). سەرەڕای بلّاوکردنەوەی یەکەمین کۆمەلّەچیرۆک و بەرهەمی وەک کتێبی سەربەخۆ بە

ناونیشانی "پێکەنینی گەدا"، کە بۆ یەکەم جارو لە ساڵی (١٩٧٢) لە ڕێگەی "بنکەی پێشەوا"ی سەر بە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە و بە پێشەکییەکی هێمن موکریانییەوە لە شاری بەغدا بەچاپی گەیاندووە (حەسەن: ١٩٩٩، ڕامان، ژ. ٣٥). بە جۆرێک لە ساڵانی دواتریشدا هەمان بەرهەمی وەک کۆمەڵەچیرۆک لەلایەن محەممەد مەلا کەریمەوە چاپ کراوەتەوە (قزڵجی: ١٩٨٥).

سەبارەت بە کەسایەتییەکی سیاسی و نووسەرو وەرگێڕێکی وەک عەبدوڵڵا حەسەنزادە، کە تاکوو ئێستەش لە ژیاندایە، سەرەڕای ئەوەی ئەویش بە هەمان شێوەی ئەوانی دیکە زیاتر بە مەبەستی کاروباری حیزبی و ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزب دێموکرات و لە ساڵانی دواتریش بووەبە سکرتێری حیزب، لە بەیانیی ئازاری بەدواوە لە ڕێگەی باشووری کوردستانەوە هاتووەتە شاری بەغدا و شانبەشانی ڕاپەڕاندنی کارروباری سیاسی و حیزبی، هاوکات لە بواری نووسین و وەرگێڕان و کاروباری ڕۆژنامەونیشدا بەردەوام کاری کردووە، سەرەتا وەک نووسەرێکی سیاسی هاتووەتە بەرچاو بەوەی تەنیا لە ڕۆژنامەیەکی وەک "هاوکاری"دا دەیان بابەتی جۆربەجۆری سیاسی سەبارەت بە ئێران کاروباری ناخۆیی ئێرانی سەردەمی پاشایەتی نووسیوە و بۆچوون و لێکدانەوەی تایبەت بە خۆی لەم بوارەدا تاقی کردووەتەوە، بەڵام هەر ئەوە بووە و بە شێوازێکی زۆر کەم نەبێت، لە سەرەتاوە بە ناوی تەواوی خۆیەوە نووسینێکی ئەوتۆی بەرچاو ناکەوێت، بەڵکوو بە دەیان ناوی خوازراوەوە لە بواری نووسینی ڕۆژنامەوانیدا خۆی تاقی کردووەتەوە و بابەتی جۆربەجۆری سیاسی ومێژوویی پێیان نووسیوە، لەوانە ناو و نازناوەکانی وەک: عادل، بهروز، غالب، مەنووهچەر، جەمشید، پاکدل، جوامێر، نامق، جەمال و ... وەک دەبینین عەبدوڵڵا حەسەنزادە، جگە لە کاروباری ڕۆژنامەوانی و کارکردنی لە ڕۆژنامەی "کوردستان" و "بنکەی پێشەوا"ی حیزبی دێموکرات، لەگەڵ ئەوەشدا وەک سەرچاوەیەک بۆ ژیان ساڵانێکی زۆریش، بە شێوەی "گرێبەست" لە "دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی" لە بەغدا کاری

کـردووە (زادە: ٢٠٢١، دیدەنـی). شابەشـانی ئـەوەش چەنـد کتێـب و نامیلکەیەکـی مێژوویـی و ئەدەبـی، بەتایبـەت ڕۆمـان و چیرۆکـی لـە زمانـی عەرەبـی و فارسـییەوە وەرگێڕاوە بـۆ سـەرزمانی کـوردی و لـە ڕێگـەی "بنکـەی پێشـەوا"ی سـەر بـە حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان و دەزگای ڕۆشـنبیری و بڵاوکردنـەوەی کوردییـەوە لـە بەغـدا بڵاویانی کردوونەتـەوە، وەک کتێبـی مێژوویـی "کوردسـتان و کـورد"ی د. قاسـملوو، کـە لـە عەرەبییـەوە کردوویەتـی بـە کـوردی (قاسـملوو: ١٩٧٣، و حەسـەنزادە)، لەگـەڵ نامیلکەیەکیـدا بـە نـاوی "واقیعیەتـی گەلانـی ئێـران و ئەفسـانەی م- مـاکان"، کـە لـە حەفتاکانـی سـەدەی ڕابـردوودا و لـە شـاری بەغـدا بـە نـاوی "ڕێکخـراوی ڕووناکبیرانـی کـوردی ئێـران"ەوە لـە زمانـی فارسـییەوە کردوویەتـی بەکـوردی(مـاکان: ١٩٧١، ٣٦). لەپـاش شۆڕشـی ئیسـلامی ئێرانیشـەوە، وەکـو خـۆی ئەڵێ لـە شـاری مەهابـاد دووبـارە ژمارەیەکـی زۆری لێ چـاپ کراوەتـەوە (زادە: ٢٠٢١، دیدەنـی)، کـە ناوڕۆکەکـەی زیاتـر وەڵامێـک بـووە بـۆ نامیلکـەی "ئەفسـانەی گەلانـی ئێـران" کـە لـە نووسـینی م. مـاکان و لەلایـەن "بنکـەی مەزدەک"ـەوە لـە دەرەوەی ئێـران بـڵاو کراوەتـەوە؛ لـە کۆتاییـی پێشـەکییەکەیدا نووسـەری نامیلکەکـە، کـە عەبدولڕەحمـان قاسـملووە و وەرگێڕەکـەی عەبدوڵـلا حەسـەنزادەیە نووسـیویەتی: «بڵاوکردنـەوەی ئـەم نامیلکەیـە بـە زمانـی کـوردی، ڕێکخـراوی ڕووناکبیرانـی کـوردی ئێـران بـە خوێنەرانـی کـورد لـە عێـراق و پارچەکانـی تـری کوردسـتاندا دەناسـێنێت و بۆیـان دەردەخـا کـە خەباتـی گەلـی کـورد لـە کوردسـتانی ئێراندا بـە پلەیەکـی گرنگـی پەرەسـەندنداتێ دەپەڕێـت و ڕووناکبیرانـی کـورد لـە ئێرانـدا هەسـت بـە مەسـئوولیەتی خۆیـان دەکـەن و بـە بیرێکـی عیلمیـەوە هاتوونەتـە نـاو مەیدانـی خەباتـی فیکرییـەوە» (مـاکان: ١٩٣٧، ٤). دواتریـش هەریـەک لـە "بیرەوەرییەکانـی دوورخراوەیـەک"، (نەسـین: ١٩٧٩، و حەسـەنزادە) لەگـەڵ ڕۆمانـی تەنزئامێـزی "گێڵەپیـاو"، کـە لـە نووسـینی عەزیـز نەسـینن، نووسـەری ناسـراوی تـورک و لـە سـاڵانی حەفتاکانیشـدا، کاتێـک هەردووکیـان بـە زمانـی کـوردی دەرچـوون، لـە پرفرۆشـترینی ئـەو کتێبانـە بـوون کـە لـەو ماوەیـەدا بـڵاو کرانـەوە، بەتایبـەت ڕۆمانـی

"گێلەپیاو" کە لە ناوچەکانی کوردستاندا دەستاودەستی پێ دەکرا بۆ خوێندنەوە (نەسین: ١٩٧٨، و حەسەنزادە). جگە لەوەش هەر لە سەرەتای حەفتاکاندا عەبدوڵڵای حەسەنزادە جگە لە نووسین و وەرگێڕانی بابەتی جیاواز، وەک ئەوەی پێشتریش ئاماژەی پێ کرا، بە ناوی خوازراوەوە کۆمەڵێک زنجیرەبابەت و لێکۆڵینەوەی جیاوازیشی لە ڕێگەی ڕۆژنامەی "هاوکاری"ەوە بڵاو کردووتەوە لەوانە لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی سەبارەت بە کۆماری کوردستان بە ناونیشانی: «لاپەڕەیەکی زێڕین لە مێژووی نەتەوەی کورد». بەسەریەکەوە ئەم نووسینەی بە (١٠) زنجیرە بڵاوی کردوونەتەوە و بۆ یەکەم جار لە ژمارە (١٥١)ی ٢٦ی ژانوییەی ١٩٧٣ بە ناوی خوازاوی "عادل" نووسیویەتی و هەر وەکوو خۆشی ئاماژەی پێ کردووە، نووسینەکەی زیاتر «بەبۆنەی بیست و حەوتەمین بیرەوەریی دامەزراندنی کۆماری دێموکراتی کوردستانەوە» نووسیویەتی، بە جۆرێک لە سەرەتای نووسینەکەوە ئەوە دەگێڕێتەوە کە: «دامەزراندنی کۆماری مەهاباد یەکێک لە گەورەترین دەسکەوتەکانی خەباتی نەتەوەی کورد و فەسڵێکی ڕووناکی مێژووی تازەی گەلەکەمانە، هەرچەندە ئەو کۆمارە کەمتر لە ساڵێک خۆی ڕاگرت و بە هاودەستیی کۆنەپەرستی ئێران و ئیمپریالیستەکانی ڕۆژاوا و بەتایبەت ئیمپریالیزمی ئەمریکا لە خوێن و فرمێسکدا نقوم کرا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا تاقیکردنەوەیەکی گرنگی تاریخی بوو، بۆ هەتاهەتایە وەک ئەستێرەیەکی پرشنگدار لە مێژووی خەبات و تێکۆشانی گەلی کورددا دەدرەوشێتەوە». هەروەها زنجیرەکانی تری تەرخان کردووە بۆ "دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان و کۆماری مەهاباد"، "سروشتەکانی جوواڵانەوەی مەهاباد" (عادل: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٥٤)، "کارە گرنگەکانی جوواڵانەوەی مەهاباد" (عادل: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٥٥). "ناتەواوییەکانی جوواڵانەوەی مەهاباد" (عادل: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٥٧). لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا زنجیرەیەکیشی تەرخان کردوە بۆ هۆکارەکانی "ڕووخانی کۆماری مەهاباد" (عادل: ١٩٧٣، هاوکاری، ١٦ی مارتی ١٩٧٣). بەڵام هەردوو

زنجیرەی کۆتاییی لێکۆڵینەوەکەی تەرخان کردووە بۆ "تاقیکردنەوەکانی جووڵانەوەی مەهاباد" و " پاش ڕووخانی جمهوری" وەک ئەوەی لە دەقی نووسینەکەیدا بەو شێوەیە ئاماژەی پێ کردووە، بەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان پاش کۆمار و بەتایبەت لە ساڵی (١٩٤٨) بەدواوە کەوتووەتە چالاکی و ڕێکخستنەوەی ڕیزەکانی خۆی و «خەبات و تێکۆشانی گەلی کورد لە ئێران وەک خەباتی سەرانسەریی ئێران ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر پەرە دەگرێت و بەرەوپێش دەڕوات» تا ئەو کاتەی کوودەتای ١٩ی ئاگوستی ١٩٥٣ بەرپا بوو و "شا"ی دەرکراو و هەڵاتوو، دووبارە گەڕایەوە سەر دەسەڵات (عادل: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٦٠). هەروەها عەبدوڵڵا حەسەنزادە لە زنجیرەوتارێکی تریدا کە بە چەند زنجیرەیەکی تر و بە ناوی خوازاوی "جەمال" بە ناونیشانی: «چەند بەشێک لە دیفاعاتی ڕێکخراوی گیانبازانی گەلی ئێران» بڵاوی کردووەتەوە، هەڵسەنگاندنێکی وردی سەبارەت بە سیاسەتی فەرمانڕەوایانی پاشایەتی کردووە بەرانبەر بە گەلانی ئێران و هاوکات ئەو شێوازی بەرەنگارییەی کە "ڕێکخراوی گیانبازانی ئێرانی" خۆیان لە چوارچێوەی نامیلکەیەکی سەربەخۆدا بڵاویان کردووەتەوە. عەبدوڵڵا حەسەنزادەش هاتووە بە زنجیرە ناوەڕۆکی نامیلکەی ناوبراوی بۆ خوێنەران و ڕای گشتیی جیهانی خستووەتە ڕوو، بەوەی کە لە میانی ئەو نووسین و شەهادەتانەوە چی لە وڵاتی ئێرانی پاشایەتیدا دەگوزەرێت (جەمال: ١٩٧٢، هاوکاری، ژ. ١٢٩). بەڵام لە درێژەی نووسینێکی تریدا، کە بە دوو زنجیرە هەر لە ڕۆژنامەی "هاوکاری"دا بڵاوی کردووەتەوە بە ناونیشانی: «سیاسەتی کاربەدەستانی ڕێژیمی شا بەرانبەر بە مەسەلەی کورد» و ئەمەشیانی هەر بە ناوی خوازاوی "غالب"ەوە بڵاو کردووەتەوە و بە زۆری تیایدا باسی لە ژیانی ئەو «ئەو پێنج میلیون کوردەی کوردستانی ئێرانی» ئەو کاتەی کردووە، کە چۆن لەلایەن فەرمانڕەوایانی ئێرانییەوە، بەدرێژاییی مێژوو زوڵم و زۆری کۆمەڵایەتیی ڕێژیمی ئەو کاتەی ئێرانی لەسەر شان بووە و بە تۆندیش لەژێر ستەم و بێدادیی نەتەوایەتیدا نااندوویانە و زمان و ئەدەب و فەرهەنگی نەتەوایەتییان لێ قەدەغە

کراوە (غالب: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٦٧). هەروەها یەکێکی تر لەو بابەتانەی کە هەر عەبدوڵڵا حەسەنزادە لەو کاتەدا و بە ناوی خوازاوی "جەمالّ"ەوە، جێی سەرنج و لێکدانەوە بووبێت سەبارەت بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ئەویش بە ناونیشانی: «سەرنجێک لە وەزعی دواکەوتووی کوردستانی ئێران» بڵاوی کردووەتەوە و شرۆڤە و لێکدانەوەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتییانەی لەسەر کردووە و بەکورتی دابەشی کردووە بەسەر چەند سەرباسێکی جیاوازدا وەک لایەنی «فەرهەنگی، تەندروستی و لەگەڵ بارودۆخی کشتوکاڵ»دا (جەمال: ١٩٧٢، هاوکاری، ژ. ١٤١). جگە لە هەموو ئەوانەش یەکێکی تر لەو کارە گرنگانەی کە عەبدوڵڵا حەسەنزادە سەبارەت بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کورد لەوبەشەی کوردستانداو لە ڕێگەی ڕۆژنامەکانی ئەو دەمانەی باشووری کوردستانەوە کاری لەسەر کردبێت ئەویش بەشێک لەو نووسینانەیەتی، کە زیاتر سەبارەت بە کەسایەتی و ناساندنی فەرماندەکانی بزوتنەوەی چەکداریی (١٩٦٧ – ١٩٦٨)ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نووسیونی، بەتایبەت پاش شکستهێنانی ڕاپەڕینەکەیان و گیانلەدەستدانی زۆربەی زۆری کادیر و فەرماندەکانی بە سلێمان موعینیی سەرکردەشیانەوە لەوانە بابەتی «مەلا ئاواڕە، شەهیدی ڕێگەی ڕزگاریی کوردستان» (عادل: ١٩٧٢، هاوکاری، ژ. ١٣٥). «پێنجەمین سالّی شەهیدبوونی مەلا ئاواڕە» (غالب: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٨٤). کە دوو جار و بگرە زیاتریش بە ناوی خوازاوی "عادل" و "غالبّ"ەوە نووسینی لەبارەیانەوە بڵاو کردووەتەوە. هاوکات بابەت و نووسینەکانی تری سەبارەت بە «مەلا مەحموود زەنگەنە، شەهیدی ڕێگەی ڕزگاریی کوردستان» (عادل: ١٩٧٢، هاوکاری، ژ/ ١٣٧). هەروەها بابەتی «یادی شەهیدبوونی سمایلی شەریفزادە، قارەمانی نموونەی گەلی کورد»، کە هەموو ئەم نووسینانە بایەخیان لەوەدا دەردەکەوێت، کە زۆر ڕاستی مێژوویی لەبارەیانەوە تۆمار کراوە و هاوکات لەلایەن نووسەر و قەڵەمی کەسێکەوە نووسراون کە بە خۆی هاوچەرخی ڕاستەقینەی ڕووداوەکان بووە و هەروەها

خۆی لە نزیکەوە ناسیونی کە ئەمانەش بۆ ڕاستی و بۆ مێژوو بایەخێکی گرنگیان هەیە، بەتایبەت بۆ هەموو ئەوانەی کە دەیانەوێت لە ئێستە و لە داهاتوودا سەبارەت بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەتایبەت بزووتنەوەی چەکداریی ساڵانی (١٩٦٧ - ١٩٦٨) بنووسن (غالب: ١٩٧٣، هاوکاری، ژ. ١٦٥). جگە لە نووسین و بڵاوکردنەوەی دەیان لێکۆڵینەوە و بابەتی تری سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی کە لەو ماوەیە و لە ساڵانی دوای ڕێککەوتنامەی جەزائیری ٦ی مارسی ١٩٧٥ بەردەوام سەبارەت بە خەباتی گەلان و بارودۆخی گەلی کورد بە زۆری هەرهەموو بەناوی خواستراوەوە، لەڕێگای ڕۆژنامەی (هاوکاری)ەوە بڵاوی کردۆتەوە هەریەکە و وەک پێشتریش ئاماژەیان پێ کرا لە شوێنی تایبەتی خۆیاندا بایەخی مێژووییی خۆیان دەبێت.

ئەنجام

شایانی باسە، تۆێژەر لە نووسینی ئەم تۆێژینەوەدا بە چەند ئەنجام و ڕاستییەکی مێژوویی گەیشتووە، کە دەکرێت لەمانەی خوارەوەدا دەستنیشانیان بکەین:

یەکەم: لایەنی هاوخەباتی لەنێوان کوردانی ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستان، بەتایبەت لە ساڵانی شەڕی یەکەم بەدواوە بە نووسین و بە دیکۆمێنت بەڕوونی بەرچاو دەکەن و دەتوانرێت لەم لایەنەشەوە دەیان نموونەی گونجاو دەستنیشان بکەین. هەر لە شۆڕشەکانی شێخ مەحموود و سمکۆی شکاکەوە بگرە تاکوو دەگاتە قۆناغی کوماری کوردستان لە مەهاباد و ساڵانی دواتریش.

دووەم: لە سەردەمی بڵاوبوونەوەی گۆڤاری گەلاوێژدا (١٩٣٩ - ١٩٤٩) دەیان ئەدیب و نووسەری ڕۆژهەڵاتی کوردستان نووسین و بەرهەمی خۆیان لەم گۆڤارە ناوازەی باشووری کوردستاندا کە لە شاری بەغدا دەرچووە، بڵاو کردووەتەوە.

سێیەم: لە سەردمی کۆماری کوردستان و دواتریشدا چەندین گۆڤار و بڵاوکراوەی کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە شار و ناوچەکانی باشووری

کوردستاندا دەرچوون و بە نهێنی نێردراونەوتەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەکوو گۆڤاری ڕێگە، گۆڤاری باهۆز، ڕۆژنامەی کوردستان لە شاری سلێمانی کە ئەحمەد تۆفیق (عەبدوڵڵا ئیسحاقی) و هاوەڵانی بڵاویان کردووەتەوە.

چوارەم: لە کۆماری کوردستان بەدواوە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران چالاکی تەنانەت بارەگا سەرکییەکانی خۆی گواستووەتەوە باشووری کوردستان و لە سەربەندی بەیاننامەی ئازار بەدواوە چوونەتە شاری بەغدا و هاوکات گۆڤار و ڕۆژنامە و کتێبی جۆراوجۆر و "بنکەی پێشەوا"ی چاپەمەنیی کوردیان دامەزراندوە و تەنانەت ڕادیۆی تایبەت بە خۆیان هەبووە.

پێنجەم: دەیان ئەدیب و نووسەر و شاعیری ناسراوی ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەکوو زەبیحی، هەژار موکریانی، هێمن موکریانی، عەبدوڵڵا حەسەنزادە، کەریم حیسامی، حەسەن قزڵجی و ... هاتوونەتە باشووری کوردستان و لەوێشەوە بۆ شاری بەغدا و لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی باشووری کورستان و بەغدادا نووسینی خۆیان بڵاو کردووەتەوە لە کاری ڕێکخراوەیی ئەو کاتەی کوردستاندا بوون بە ئەندام وەک: کۆڕی زانیاریی کورد، یەکێتیی نووسەرانی کورد، کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کورد و تەنانە کەسێکی وەک هەژار موکریانی لە ساڵی (١٩٧٠)دا بە یەکەم سەرۆکی یەکیەتیی ئەدیب و نووسەرانی کورد هەڵبژێردراوە.

لیستی سەرچاوەکان

یەکەم / نامەی زانکۆیی:

عوسمان دەشتی، هێمن دەربارەی ناوەڕۆکی سیاسی و کۆمەڵایەتی شیعرەکانی، ماستەرنامەی (بڵاونەکراوە)، زانکۆی سەلاحەدین، کۆلێژی ئاداب، بەشی کوردی، (هەولێر: ٢٠٠١).

ناهیدە حسێن عەبدوڵڕەحمان، لایەنی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە چیرۆکەکانی حەسەنی قزڵجی دا، ماستەنامەی (بڵاونەکراوە)، زانکۆی سەلاحەددین، کۆلێژی پەروەردە، بەشی کوردی، (هەولێر: ٢٠١٠).

دووەم/کتێبی بیرەوەریی:

ئەمیری قازی، لەبیرەوەرییە سیاسییەکانم، چ٢، (سلێمانی: ٢٠١٤).

جەمال نەبەز، بیرەوەرییەنامەی ئەورۆژانەی جارەکی دیی ناگەڕێنەوە، (سلێمانی: ٢٠١٧).

حەسەن ڕەستگار، بڕگەیەک لە ژیان و خەباتم، ب١، چ١، دەزگای ڕۆشنگەریی، (ئەڵمان: ٢٠٢١).

خدرمەرەسەنە، بیرەوەرییەکانم بۆمێژوو، ب٣، چ١، (سلێمانی: ٢٠٠٦).

فەرەیدون عەبدولقادر، هەڵسووڕەکانی قەندیل، چ٢، (سلێمانی: ٢٠٢٠).

کەریم حیسامی، بیرەوەریەکانم، ب١، (سلێمانی: ٢٠١٨).

کەریم حیسامی، لە بیرەوەرییەکانم، ب٢، (سلێمانی: ٢٠١٨).

سەعید ناکام، بیرەوەرییەکانی سەعید ناکام، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، (هەولێر: ٢٠٠٣).

محەمەدی شاپەسەندی، بیرەوەرییەکانی محەمەدی شاپەسەندی، ئا: سدیق سالّح، (سلێمانی: ٢٠٠٧).

مەلارەسوڵی پێشنماز، سەربردەی ژیانم، ب١، چ١، (سلێمانی: ٢٠١٢).

سێیەم/ کتێب بەزمانی کوردی:

ئیسماعیل ئیبراهیم سەعید، ئەدەبی ڕۆژنامەنووسی کوردیی بەغدا ١٩٧٠-١٩٧٤، قۆناغی نوێ، دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، (بەغدا: ٢٠٠٥).

ئەحمەد باوەڕ، دۆزی کورد لەپەیوەندییەکانی عێراق- ئێراندا ١٩٣٧-١٩٤٧، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، (سلێمانی: ٢٠٠١٤).

ئەحمەد باوەڕ، گەرمیان و ناوچەی خانەقین لەسایەی وڵاتانی گەورە و فەرمانڕەوایانی بەریتانیادا ١٩١٤-١٩٧٥، (سلێمانی: ٢٠١٩).

بێژەن ساعدی، حەقیقەتی، دیدار لەگەڵ عەبدوڵڵا حەسەن زادە، تایبەت بەحیزبی دێموکراتی کوردستان وڕۆژهەڵاتی کوردستان و گەلی کورد، (کوردستان: ٢٠١٩).

جەلیل گادانی، ٥٠ سالّ خەبات، کورتە مێژووی حیزبی دێموکراتی ئێران، ب١، دەزگای توێژینەوەی موکریانی، چاپخانەی خانی (دهۆک)، چ٢، (هەولێر: ٢٠٠٨).

جوتیارتۆفیق، بیبلۆگرافیایڕۆژنامەگەریی کوردی، (سلێمانی: ٢٠٠٧).

هەژاری موکریانی، ئامادەکردنی: شەمالّ حەوێز و کەریم سۆفی، (هەولێر: ٢٠٠٥).

هەژار، چێشتی مجیور، پەخشانگای ئانا، (تهران: ١٣٩٢).

هێمن، دیوانی هێمن١٩٢١-١٩٨٦، (هەولێر: ٢٠٠٣).

حەسەنی قزلّجی، پێکەنینی گەدا، پێشەکی: محەمەدی مەلا کەریم، چاپخانەی عەلا، (بەغدا: ١٩٨٥).

عەبدولڕەحمانی زەبیحی، قامووسی زمانی کوردی، ب١، کۆڕی زانیاری کورد، (بەغدا: ١٩٧٧).

عەبدولڕەحمان زەبیحی(محمود حسن شنۆیی)، ڕەتدانەوەی کۆسمۆپۆلیتیزم١الرد علی الکوسمۆبولیتیه)، ئامادەکردنی: عەلی کەریمی، (سلێمانی: ٢٠١٧).

عەبدولڕەحمان قاسملو وعەبدوڵڵا حەسەن زادە، کورتەمێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، (سلێمانی: ٢٠٠٢).

عەبدولستار تاهیر شەریف، ململانێ لەگەڵ ژیاندا، یاداشت، ١٩٧١-١٩٨٣، ب٢، چ١،

(کەرکوک: ٢٠٠٧).
عەزیزنەسین، بیروەریەکانی دوورخراوەیەک، و: عەبدوڵڵا حەسەن زادە، چاپخانەی ئەسعەد، (بەغدا: ١٩٧٩).
عەزیزنەسین، گێڵە پیاو، وەرگێڕانی: عەبدوڵڵا حەسەنزادە: لە فارسییەوە کردوویە بەکوردی، دەزگای ڕۆشنبیری وبڵاوکردنەوەی کوردی، چ١، (بەغدا: ١٩٧٨).
عەلی کەریمی، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی، (سلێمانی: ٢٠٠٥).
سەلاح بەدرەدین، چەند لاپەڕەیەک لەژیانی نەتەوەیی هەژاری موکریانی لە ڕۆژئاوای کوردستان، فێستیڤاڵی هەژاری موکریانی، (هەولێر:).
سەربازمەجید خۆشناو، کۆنگرە ناوخۆییەکانی مامۆستایانی کورد لەشەقڵاوە ١٩٥٩ و١٩٦٠، چ٢، (هەولێر: ٢٠١٨).
سدیق سالّح و ئەوانی دی، گۆڤاری گەلاوێژ، ب١١، ژیاننامەو پێڕست، (هەولێر: ٢٠١٦).
سمایل بازیار، کاریگەری بیری چەپ لەسەر بژاڤی سیاسی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، حیزبی دێموکرات بەنموونە، چ١، (هەلێر: ٢٠٢٠).
سواره ئیلّیخانی زادە، تاپۆو بوومەلێڵ، چ١، (تاران: ١٣٧٩).
فەرهاد عەونی، ٣٦ نامەوچەند کەسایەتیەکی دیوانی من، چ١، (هەولێر: ٢٠١٩).
فاروق عەلی عومەر، ڕۆژنامەگەریی کوردی لەعێراق، بەراییەکان ١٩١٤-١٩٣٩، وەرگێڕانی: تاریق کاریزی، (هەولێر: ٢٠٠١).
کەریم حیسامی، پێداچوونەوە، گەشتێک بەنێوبزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لەکوردستانی ئێران، ب١، (ستۆکهۆڵم: ١٩٩٦).
کەریمی حیسامی، پێداچوونەوە، کوردستانی ئێران١٩٤٧-١٩٧٨، ب٢، (ستۆکهۆڵم: ١٩٩٧).
کەریمی حیسامی، لەپێناو چی دا ؟، بنکەی سارا بۆچاپەمەنی وبڵاوکردنەوە، (ستۆکهۆڵم: ١٩٨٨).
کرمانج گوندی، سی سالّ خەبات و وڵاتێکی وێران، (سوید: ١٩٩٠)
کرێس کۆچێرا، کورد لەسەدەی نۆزدوبیستم دا، و: حمەکەریم عارف، چ٢، (هەولێر:

.(٢٠٠٦
مستەفا نەریمان، فەرهەنگی ئەدیب و نووسەرانی کورد، چاپخانەی ئەسعەد، (بەغدا: ١٩٨٦).
مستەفا نەریمان، بیلۆگرافیای ڕۆژنامەی هاوکاری، ب١، ساڵانی ١٩٧٠-١٩٧٤، دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، (بەغدا: ١٩٨٥).
نەوشیروان مستەفا ئەمین، پەنجەکان یەکتری ئەشکێنین، دیوی ناوەوەی ڕوداوەکانی کوردستانی عێراق ١٩٧٩-١٩٨٣، (ئەڵمانیا: ١٩٩٧).
نەوزاد عەلی ئەحمەد، پشکۆیەک لەخۆڵەمێشدا، بەشێکی گرنگ لە ژیاننامەی هۆمەر شێخموس، چ١، (سوید: ٢٠١٠).
واقیعیەتی گەلانی ئێران و ئەفسانەی م – ماکان، ڕێکخراوی ڕووناکبیرانی کوردی ئێران، ئوتی ١٩٧١.
یاسین سەردەشتی، کوردستانی ئێران، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی لەجوڵانەوەی ڕزگاریخوازیی نەتەوەی کورد ١٩٣٩-١٩٧٩، (سلێمانی: ٢٠٠٣).

چوارەم/کتێب بەزمانی عەرەبی:

جابر ابراهیم الراوی، الحدود الدولیه ومشکله الحدود العراقیه الایرانیه دراسة قانونیة وثائقیة، مطبعة دار السلام، (بغداد: ١٩٧٥).
حبیب محمد کریم، الحزب الدیمقراطی الکوردستانی- العراق، فی محطات ڕئیسیة ١٩٤٦-١٩٩٣، (کوردستان: ١٩٩٨).
صلاح الخرسان، التیارات السیاسیة فی کردستان العراق، قراءة فی ملفات الحرکات والاحزاب الکردیة فی العراق ١٩٤٦-٢٠٠١، (بیروت: ٢٠٠١).
لکی یصان السلام وتتعزز الوحده الوطنیة، منشورات الثورة، ط٢؛(بغداد: ١٩٧٣).
علی سنجاری، القضیه الکوردیه والحزب البعث العربی الاشتراکی فی العراق، ج١، (دهۆک: ٢٠٠٦).

علی شمدین، عبدالرحمن ذبیحی عولما صفحات من سیرة حیاته، ط١، (السلیمانیة: ٢٠١٩).
مؤیدابراهیم الوندواوی، العراق فی التقاریر السنویه للسفارة البریطانیه فی بغداد ١٩٥٩-١٩٧٣، ط١، (عمان: ٢٠١٩).

پێنجەم/کتێب بەزمانی فارسی:

اذرمیدخت مشایخ فریدنی، مسائل مرزی ایران و عراق و تاثیر ان درمناسبات دو کشور، انتشارات امیر کبیر، (تهران: ١٣٦٩).
محمود نادری، حزب دمکرات کردستان ایران، مؤسسه مطالعات وپژوهشهای سیاسی (تهران: ١٣٩٤).

شەشەم/گۆڤار بەزمانی کوردی:

گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ)، ژمارە (٧٤)، ساڵی ١٩٧٩.
گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە(٧٣)، ساڵی ١٩٧٩.
فەرەیدون حەکیم زادە، هەژار لەلوتکەدا، بەرهەمی ژیان و تێکۆشانی ئەدەبی، سیاسی و فەرهەنگی مامۆستا هەژار، بڵاڤۆکی ڕاژە، (مەهاباد: ١٣٩٩).
بزورگی عەلەوی، سەمای مەرگ، گۆڕینی: شنۆیی، بەیان(گۆڤار)، ژمارە(٣٥)، ئاوریلی ١٩٧٦.
حەمەسەعید حەسەن، حەسەنی قزڵجی بڵندگۆیەکی ڕاستبێژ، ڕامان (گۆڤار)، ژمارە(٣٥)، ئایاری ١٩٩٩.
حەسەنی قزڵجی، لە بارەی هێندێ لە نهێنییەکانی ڕێزمانی کوردی، کۆڕی زانیاری کورد (گۆڤار)، بەرگی پێنجەم، (بەغدا: ١٩٧٧).
حەسەنی قزڵجی، گۆڕانی پیتەکان بەیەکتر، جێگۆڕکێی پیتەکان و سوان و تێکشکانی وششەکان بەهۆی ئەو ئاڵوگۆڕانەی بەسەر پیتەکاندا دێ، کۆڕی زانیاری کورد (گۆڤار)، بەرگی شەشەم، (بەغدا: ١٩٧٨).

وتوویژ لەگەڵ پرۆفیسۆرد.عیزەدین مستەفارەسوولّ لەسەرکەسایەتی شەهید دکتۆر قاسملوو، تیشک (گۆڤار)، ژمارە(٢٤)، خاکە لێوەی ١٣٨٨.
شەمیم هەمەدانی، جوگرفیای تەبیعیی کوردستانی ئێران: وەرگێڕ: ع.أ.زەبیحی، سروە(گۆڤار)، ژمارە (١)ی بەهاری (١٣٦٤).
کاکەمەم بۆتانی، یەکێتی نووسەرانی کورد چۆن دامەزرا، ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە(٦)، (١٩٧٤/١/١١)،
کەریمی حوسامی، لەئەدەبیاتی بێگانەوە: ١٠ وەزیر، دەفتەری کوردەواری (گۆڤار)، ب٣، بەغدا: مایس- ئاغوستسی ١٩٧٠.
کەریمی حوسامی، لەئەدەبی بێگانە: بیین چە، نوسینی: یو- سونگ لینگ، دەفتەری کوردەواری (گۆڤار)ب٤، بەغدا: جولای- ئاب ١٩٧١.
کەریم حسامی، لێکۆڵینەوەیەکی ڕخنەیی لەسەرئینسکلۆپیدیای کورد، هاوکاری، ژمارە (١٢٨)، (٥ی ئابی ١٩٧٢).
کەریم حیسامی، شەهیدی نەمر حەسەنی قزڵجی، پەیڤ(گۆڤار)، ژمارە(٣)، ساڵی یەکەم، کانوونی یەکەمی ١٩٨٦.

حەوتەم/ گۆڤاربەزمانی عەرەبی:

عماد یوسف قدوره، التأثیر الاقلیمی والدولی فی القضیة الکردیة فی العراق (دراسة حالة ١٩٧٢-١٩٧٥)، المرکز الدولی للابحاث ودراسة السیاسات، (اکتوبر٢٠١٦).

هەشتەم/ڕۆژنامە بەزمانی کوردی:

هاوکاری، بانگی دەستەی دامەزرێنەری یەکێتی نووسەرانی کورد بۆ هەموو نووسەرانی کورد، ژمارە (١٠)، (٢١ی مارتی ١٩٧٠).
هاوکاری (ڕۆژنامە)، پەلاماردانی ڕەشبگیری میری تاران بۆسەرگەلی کورد، ژمارە(٥)، هەینی، (٦ی فێوریەی ١٩٧٠).

هـاوکاری (ڕۆژنامـە)، وتـاری مامۆسـتا هـەژاری موکریانـی، ژمـارە (٥)، سـاڵی دووەم، (٦ی فێوریـەی ١٩٧١).
هـاوکاری (ڕۆژنامـە)، بەیاننامـەی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان (ئێـران) بەبۆنـەی شـەهیدبوونی قـادری مـلا ڕەحیمـەوە، ژمـارە(١٦١)، (١٩٧٣/٤/٦).
ر.زەبیحـی، شـێخ مەحمـوودی نەمـر سـەرکردەی لێهاتـووی کـورد، هاوکاری، ژمـارە(١٨٩)، (١٩٧٣/١٠/١٩).
عەبدولڕەحمـان زەبیحـی، باتەپوتـۆزی سـاڵان لـە نـەورۆز بتەکێنین، هـاوکاری (ڕۆژنامـە)، ژمارە (١٥٩). (٢٣ی مارتی ١٩٧٣).
هـاوکاری (ڕۆژنامـە)، وتـاری حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران بەبۆنـەی شـەهیدبوونی تێکۆشـەر (قـادری وێردی)یـەوە، ژمـارە (١٦٦)، (١٩٧٣/٥/١١).
لەگـەڵ سـکرتێری کـۆڕی زانیـاری کـوردی دا دکتۆرکەمـال مەزهەر(کـۆڕی زانیـاری لاپـەڕە هەرەگرنگەکانـی مێـژووی نەتەوەکەمـان ئەچەسـپێنێ)، هـاوکاری، ژمـارەی تایبەتـی، (سـاڵی سـێیەم)، (١ی ژانوییـەی ١٩٧٢).
هێمـن، وتـاری مامۆسـتا هێمـن لەئاهەنگەکـەی یەکێتـی نووسـەرانی کـورد دا، بیـری نـوێ (ڕۆژنامـە)، ژمـارە (٣٤)، (١٣ی فێوریـەی ١٩٧٣)،
ممتـاز حەیـدەری، ڕوداوەکانـی کۆنفرانسـی یەکەمـی یەکێتـی نووسـەرانی کـورد لقـی هەولێـر، هـاوکاری (ڕۆژنامـە)، ژمـارە (٥)، سـاڵی دووەم، (٦ی فێوریـەی ١٩٧١).
هـاوکاری (ڕۆژنامـە)، هەڵبژاردنـی دەزگای دامەزرێنـەری یەکێتـی نووسـەرانی کـورد، ژمـارە(٧)، هەینـی (٢٧ی فێوریـەی ١٩٧٠).
موکری، پایزی سوور، هاوکاری، ژمارە(٣٩)، (٣٠تشرینی یەکەمی ١٩٧١).
موکری، هاوکاری (ژمارەی تایبەت)، سالّی سێیەم، (١ی ژانوییەی ١٩٧٢).
موکری، شـەڕی نهێنـی سـیاوئەنتلجینت سـێرڤس لەتـاران، لەژمارەکانـی ڕۆژنامـەی (هـاوکاری)، (٢٨)، (٢٩)، (٣٠)، (٣١)، (٣٢)، (٣٣)، (٣٤)، (٣٦)، سالّی دووەم، (ئابی ١٩٧١) و (سێپتامبری ١٩٧١).
شـنۆیی، وەزعـی پـەروەردەو فێرکـردن لەئێـران، هـاوکاری، ژمـارە(١٢٨)، سـاڵی (٥ی

ئابی ١٩٧٢).
هاوکاری (ڕۆژنامە)، ژمارە(٤٦)، ساڵی ١٩٧١
عادل، لاپەڕەیەکی زێڕین لە مێژووی نەتەوەی کورد، هاوکاری، ژمارە(١٥١)، (٢٦ی ژانوییەی ١٩٧٣).
عادل، سروشتەکانی جوڵانەوەی مەهاباد، هاوکاری، ژمارە(١٥٤)، (١٦ی فێوریەی١٩٧٣).
عادل، کارەگرنگەکانی جوڵانەوەی مەهاباد، هاوکاری، ژمارە(١٥٥)، (٢٣ی فێوریەی ١٩٧٣).
عادل، ناتەواویەکانی جوڵانەوەی مەهاباد، هاوکاری، ژمارە کانی(١٥٦)، (٢ی مارتی ١٩٧٣)؛ (١٥٧)، (٩ی مارتی ١٩٧٣).
عادل، ڕووخانی کۆماری مەهاباد، هاوکاری، ژمارە(١٦ی مارتی١٩٧٣).
عادل، پاش ڕووخانی جمهوری، هاوکاری، ژمارە (١٦٠)، (٣٠ی مارتی ١٩٧٣).
جەمال، چەندبەشێک لە دیفاعاتی ڕێکخراوی گیانبازانی گەلی ئێران، هاوکاری، ژمارە(١٢٩)، (١٢ی ئابی ١٩٧٢).
غالب، سیاسەتی کاربەدەستانی ڕژێمی شا بەرامبەر بەمەسەلەی کورد، هاوکاری، ژمارەکانی (١٦٧)، (١٨ی ئایاری ١٩٧٣) و ژمارە (١٦٨)، (٢٥ی ئایاری ١٩٧٣).
جەمال، سەرنجێک لەوەزعی دواکەوتوی کوردستانی ئێران، هاوکاری، ژمارە(١٤١)، (٤ی تشرینی دووەمی١٩٧٢).
عادل، مەلا ئاوارە شەهیدی ڕێگای ڕزگاری کوردستان، هاوکاری، ژمارە(١٣٥)، (٢٣ی سێپتامبری ١٩٧٢).
غالب، پێنجەمین ساڵی شەهید بوونی مەلا ئاوارە، هاوکاری، ژمارە(١٨٤)، (١٤ی سێپتامبری ١٩٧٣).
عادل، مەلا مەحموودی زەنگەنە شەهیدی ڕێگای ڕزگاری کوردستان، هاوکاری، ژمارە(١٣٧)، ٧ی تشرینی یەکەمی١٩٧٢).
غالب، یادی شەهیدبوونی قارەمانی نموونەی گەلی کورد سمایلی شەریف زادە، هاوکاری، ژمارە(١٦٥)، (٤ی ئایاری ١٩٧٣).

بیری نوێ (ڕۆژنامە)، لەچلەی شەهیدێکی ڕێگای ئازادیدا، ژمارە(٤٦)، (١٩٧٣/٥/٨).
بیری نوێ (ڕۆژنامە)، بەیاننامەی حیزبی دێموکراتی (ئێران)، ژمارە(٧٢)، ساڵی دووەم، چوارشەممە، (١٩٧٣/١١/١٤).
بیری نوێ (ڕۆژنامە)، لە چلەی شەهیدێکی ڕێگای ئازادیدا، ژمارە (٤٦)، (١٩٧٣/٥/٨).
عەبدولڕەزاق بیمار، دیدەنیەکی مامۆستا حەسەنی قزڵجی، بیری نوێ(ڕۆژنامە)، ژمارە(٩٨)، یەک شەمە، (٢ی ژۆئەنی ١٩٧٤).
کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران)، ژمارە(٣٠)، سەرماوەزی ١٣٥٢، دیسامبری ١٩٧٣.
کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران)، ژمارە، (١٢)، بەفرانباری ١٣٥٠، ژانویەی ١٩٧٢.

نۆیەم/ڕۆژنامە بەزمانی عەرەبی:

الفكر الجديد(جريدة)، جريمه دمويه جديدة يرتكبها الحكم العميل فی ايران، العدد (٤٢)، (١٩٧٣/٤/٧).
التاخی (جريدة)، انتخاب اعضاء مؤزرين جدد للمجمع العلمی الكردی، العدد (١٣٤٢)، (١٩٧٣/٥/٢٧).
التاخی(جريدة)، عبد المجيد لطفی، العضوالفخری لاتحاد الادباء الاكراد(امنيات فی يوم الاديب الكردی)، العدد (١٢٥٤)، (٨ شباط١٩٧٣).

دەیەم/ڕۆژنامە بەزمانی فارسی:

علی كلاويژ، شعرأزلطيف هلمت شاعركرد، دنيا، نشريه سياسی وتئورک كميته مركزی حزب توده ايران، سال چهارم (دوره سوم)، شماره(١٠)، دی ١٣٥٦.
أطلاعات(روزنامه)، كنگره حزب دموكرات كرد درعراق افتتاح شد، شماره(١٣٢٣٢)، (٢ ژوئيه ١٩٧٠).

یازدەیەم/ پەیوەندی تەلەفۆنی وچاوپێکەوتن:

پەیوەندی تەلەفۆنی لەگەڵ عەبدوڵڵای حەسەن زادە، (٥ی جولایی ٢٠٢١).

پەیوەندی تەلەفۆنی لەگەڵ مەلاحەسەن ڕەستگار، (٣٠ی ئابی ٢٠٢١).

پەیوەندی تەلەفۆی لەگەڵ مەزهەری خالقی، سلێمانی، (١٨ی فێوریەی ٢٠٢١).

چاوپێکەوتن لەگەڵ ڕەوف بێگەرد، سلێمانی (٢ی جولایی ٢٠٢١).

چاوپێکەوتن لەگەڵ لەتیف هەڵمەت، سلێمانی(٣٠ی ژۆئەنی ٢٠٢١).

جیابوونەوەکان
لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا

(تاقمی حەوت کەسی بۆ نموونە)

(حدکا-پێڕەوانی کۆنگرەی چوار ١٥/٦/١٩٨٠-١٩٨٥)

د.هۆشمەند عەلی مەحموود

پوختە:

دیاردەی جیابوونەوەکان لە مێژووی (حدکا)دا، مێژوویەکی دوورودرێژی هەیە و لە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان، بەتایبەتی لە ناوەڕاستی دەیەی پەنجاکانی سەدەی ڕابردوەوە ئەو حیزبە ماوەماوە و بەدرێژایی ئەو مێژووە هەشتا ساڵەی تەمەنی لە جیابوونەوە و کێشە ناوخۆییەکانی بەدەر نەبووە، ئەو دیاردەیەش جیا لەوەی وەک شتێکی نارەوا تەماشا کراوە، هەمیشەش ئاکامی خراپ و هەڵوێستی خراپیشی لێکەوتووەتەوە، چونکە لە کولتووری سیاسییاندا، کێشە نێوخۆییەکان بە شێوەیەکی سەیر و خراپ مامەڵەیان لەگەڵدا کراوە، بەجۆرێک کە لۆژیکی لەیەکگەیشتنیان تێدا کەمتر پیادە کراوە، بەڵکوو کولتووری پێچەوانەی ئەوە لە

بەرامبەر جیابوونەوەکاندا پیادە کراوە. بۆیە ئەم کولتووری دژایەتی یەکترکردنەش، شەڕی نێوان هەردوولای لێ کەوتەوە، کە زیانی گەورە هەم لە (حدکا) و هەم بەر جووڵانەوەی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کەوت. ئەم توێژینەوەیە تایبەت کراوە بە جیابوونەوەی ناسراو بە گرووپی حەوت کەسی- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار لەساڵی ١٩٨٠دا.

پێشەکی

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (حدکا)، کە لە ساڵی ١٩٤٥ لە مەهاباد دامەزرا، یەکێک بوو لە گرنگترین ڕێکخراوە سیاسییەکانی جووڵانەوەی کوردی لە سەدەی بیستەمدا. مێژووی ئەم حیزبە تێکەڵاوە لە سەرکەوتن و شکست، یەکگرتن و دابەشبوون، و خەباتی ناوخۆیی و دەرەکی و هەموویان لە ناو چوارچێوەیەکی سیاسی ئاڵۆز و گۆڕاو.

یەکێک لە گرنگترین خاڵەکانی مێژووی حدکا جیابوونەوەی ناوخۆیی ساڵی ١٩٨٠یە، ئەم جیابوونەوەیەە کە لە کاتێکدا ڕووی دا کە حیزبەکە لە دوای شۆڕشی ١٩٧٩ی ئێران خەریکی ڕێکخستنەوەی خۆی لە ناو بارودۆخێکی نوێی سیاسیدا بوو. ئەم دابەشبوونە، کە بەشێکی لە ناکۆکییە درێژخایەنەکانی نێوان جەماوەری نەتەوەیی و مارکسیستی حیزبەکە بوو، کاریگەریی قوواڵی لەسەر جووڵانەوەی کوردیخوازی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبوو.

ئەم توێژینەوەیە لە نێوان چوارچێوەیەکی مێژوویی و شیکارییەکی زانستیانە سەیری ئەم ڕووداوە دەکات. پرسیارە سەرەکییەکانی ئەم لێکۆڵینەوەیە بریتین لە:

- چۆنییەتی گەشەسەندنی ناکۆکییە ناوخۆییەکان لە ناو حدکا لە ساڵی١٩٨٠؟
- ڕۆڵی شۆڕشی ئێران و گۆڕانکارییە سیاسییەکانی لە توندکردنی دابەشبوونەکە؟
- کاریگەرییە درێژخایەنەکانی جیابوونەوەکە لەسەر جووڵانەوەی کوردی و پەیوەندییە نێوخۆییەکان؟

بـە بەکارهێنانـی سـەرچاوەی سـەرەکی، هەروەهـا ئـەم توێژینەوەیـە هـەوڵ دەدات وێنەیەکی ڕەوانی لـەو هۆکارانـە بدات کـە بوونەتـە هـۆی ئـەم جیابوونەوەیـە، جگـە لـە دەرخسـتنی بەشـێک لـەو ئەنجامانـەی بـۆ جووڵانـەوەی کـوردی هەیبـووە.

ئامانجی توێژینەوەکە:

ئـەم لێکۆڵینەوەیـە نـەک تەنیـا بـۆ ڕوونکردنـەوەی ڕووداوەکانـی سـاڵی ١٩٨٠ ئەنجـام دەدرێـت، بەڵکـوو هەوڵێکـە بـۆ تێگەیشـتن لـە دینامیکـی ناکۆکییـە ناوخۆییـەکان لەنـاو ڕێکخـراوە سیاسـییەکانی کورد، و کاریگەریـی ئـەو دینامیکانـە لەسـەر شـێوازی خەباتـی ڕزگاریخوازانـە.

ڕێبازی توێژینەوە:

ئـەم توێژینەوەیـە لـە ڕێگـەی شـیکردنەوەی سـەرچاوە مێژووییـەکان و بەکارهێنانـی شـێوازی شـیکاریی دیالێکتیکـی ئەنجـام دەدرێـت، بـۆ ئـەوەی لـە نێـوان هـۆکارە ناوخۆیـی و دەرەکییـەکان ڕێگایـەک بدۆزێتـەوە.

گرنگیی توێژینەوەکە:

ئـەم بابەتـە تایبەتمەندییەکـی گرنگـی مێژوویـی و ئەمڕۆیـی هەیـە، چونکـە لێکۆڵینـەوە لـە جیابوونـەوە ناوخۆییـەکان یارمەتـی تێگەیشـتنی زیاتـری پرۆسـەی دابەشـبوون و یەکگرتنـەوە لـە جووڵانـەوە سیاسـییەکانی کـورددا دەدات.

ئـەم توێژینەوەیـە هـەوڵ دەدات ببێتـە سـەرچاوەیەکی ڕەوان بـۆ ئـەو توێژەرانـەی کـە بـە قوواڵـی دەیانەوێـت لـە مێژووی جووڵانـەوەی کـوردی لـە ڕۆژهەاڵتـی کوردسـتان تێبگـەن.

یەکەم: بارودۆخی ناوخۆیی (حدکا) لەدوای شۆڕشی ١٩٧٩ی ئێران:

(حدکا) لەنێوان ساڵانی (١٩٧٩-١٩٨٠)دا ڕووبەڕووی بارودۆخێکی نوێ بووەوە، کە پێشتر چەندین ساڵ بوو لە خەباتی نهێنی و کاری ژێرزەمینیدا بوو، بەڵام لەو قۆناغەدا هەڵومەرجێکی وا هاتە پێشەوە، کە بتوانێت لەسەر خاکی خۆی خەبات بکات و بە هەزاران ئەندام و لایەنگری نوێ لە دەوری کۆ ببنەوە.

لەم دۆخە نوێیەدا (حدکا) دوو خاڵی سەرەکیی لە خەباتیدا کردە ئامانج، یەکەم: گرتنەبەری خەباتی چەکداری، کە بتوانێت لەو ڕێگەیەوە پێشڕەوێتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بکات و مافە ڕەواکانیان بەئەنجام بگەێنێ. دووەمیش: گرتنەبەری ڕێگەیەکی ئاشتیخوازانە بوو، کە بتوانێت لەڕێی پێوەندیکردن بە دەسەڵاتی ناوەند و وتوێژکردنەوە چارەسەرێک بۆ کێشەی کورد بدۆزێتەوە، بەڵام ئەم بیرۆکەیەی (حدکا) هەروا بەئاسانی ئەنجام نەدرا، چونکە ئەو سەرکردایەتییە نەیتوانی لەو گۆڕانکارییە گەورەیەی کە بەسەر ئێران و کوردستاندا هاتبوو خوێندنەوەیەکی ورد و پڵانێکی تۆکمەی داڕێژراو بۆ دوای گۆڕانکارییەکان بکات، بەتایبەتی لە ڕووی ڕێکخستنی جەماوەرییەوە، کە ژمارەیەکی بەرچاو ڕوویان لە ڕێکخستنەکانی کردبوو، هەڵبەت ئەو جەماوەرە زۆرە هەر هەمووی هاوبیر و هەڵگری هەمان بیروڕا نەبوون، بەڵکوو کۆمەڵێک بیروڕای جیاواز سەبارەت بە چەند مەسەلەیەک لەیەکدی دووری دەخستنەوە، بەتایبەتی بۆچوونەکان سەبارەت بە شۆڕش، دەسەڵاتی ڕێژیم، چارەسەری پرسی کورد و شێوازی خەباتی سیاسی-حیزبایەتی، سەری کێشابوو بۆ جیابوونەوەی بەشێک لە کادر و ئەندامانی لە دوای کۆنگرەی چواردا.

کۆنگرەی چواری (حدکا) لە (٢١ تا ١٩٨٠/٢/٢٦)؛ دوای کۆنگرەی یەک و پاش (٣٦) ساڵ، ئەوە یەکەم کۆنگرە بوو کە بەشێوەیەکی ئاشکرا و بە ئازادی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لەشاری مەهابادا بەڕێوە چوو. لەبەر ئەوەی تێکۆشانی ئەم حیزبە لە ماوەی پێش کۆنگرەدا زۆر بەرچاو بوو، توانیبووی ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی کوردستان بۆ لای خۆی ڕابکێشێ، بۆیە پێکهاتەی سەرکردایەتی لە ڕووی چەندایەتییەوە ئاڵوگۆڕی بەسەر داهاتو (٢٥) کەس بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی

هەڵبژێردران[١].

لەڕاستیدا هەلومەرجی بەستنی کۆنگرەی چوار لەگەڵ هەموو کۆنگرەکانی دیکە جیاواز بوو، چونکە شۆڕشی گەلانی ئێران، ڕێژیمی پاشایەتیی ڕووخاندبوو بەڵام بە تەواوەتی دەسەڵاتی خۆی نەچەسپاندبوو، بۆ یەکەمین جار ئێران ئازادییەکی بێوێنەی بە خۆیەوە دیبوو، کە کادرەکانی (حدکا) دوای دەیان ساڵ دوورەوڵاتی و دەربەدەری گەڕابوونەوە کوردستان و ببوون بە هێزێکی دەسەڵاتداری گەورەی سیاسی-ڕیکخراوەیی و چەکدار[٢].

چەند مەسەلەیەکی بنەڕەتی لە ناو کۆنگرەدا کەوتە بەر باس و لێکۆڵینەوە و گفتوگۆیان لەسەر کرا، لەوانە:

١. هەڵوێست بەرامبەر بە شۆڕشی ئێران و ڕێبەرایەتییەکەی.

٢. دەست نیشانکردنی سنووریک لە نێوان دۆستان و دوژمنان لەسەر ئاستی ناوەوە و دەرەوەیدا.

٣. دیاریکردنی ئامانجی کۆتایی (حدکا) سەبارەت بە سۆسیالیزم[٣].

---

١. ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی (حدکا) بریتی بوون لەمانە: (غەنی بلوریان، د.قاسملو، جەلیل گادانی، حەسەن شیوەسەلی، فەوزیە قازی، ئەمیر قازی، مستەفا شەلماشی، د.شەرەفکەندی، ڕەحمان کەریمی، عبدالله حەسەن زادە، جیهانگیر ئیسماعیل زادە، فاروق کەیخوسرەوی، سەرگورد عەباس، نەوید موعینی، سەننار مامەندی، حەسەن ڕەستگار، ئەحمەد عەزیزی، کەمال دباغی، قادر عبدی، هاشم کەریمی، ڕەحیم سەیفی قازی، مستەفا هیجری، ئەبوبەکر هیدایەتی، سەید ڕەسول دهتان، حسین مەدەنی، وم. هێمن وەک ئەندامی ئیفتیخاری کۆمیتەی ناوەندی لە لایەن کۆنگرەوە دیاری کرا. بڕوانە: (عبدالله حسن زادە: نیوسەدە تێکۆشان، ب١، ل٢١٠، ٢١١) ؛ هەروەها لەیەکەم پلنیۆمی کۆنگرەی چوار ئەندامانی مەکتەبی سیاسی لە ناو ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژێردران، کە د.قاسملوو وەک سکرتێرو غەنی بلوریان، جەلیل گادانی، مستەفا هیجری، ئەمیر قازی، عبدالله حەسەن زادە، مستەفا شەلماشی وەک بیرۆی سیاسی دیاری کران، بڕوانە: (جەلیل گادانی: ٥٠ ساڵ خەبات، ب١، ل٢٢٨، ٢٣٩).

٢. نەوشیروان مستەفا ئەمین: پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، دیوی ناوەوەی ڕوداوەکانی کوردستانی عێراق ١٩٧٩-١٩٨٣، چ٢، چاپخانەی خاک، سلێمانی، ١٩٩٨، ل١٥٢.

٣. حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، پێداچوونەوەیەک بەسەر چۆنێتی پێکهاتنی پێڕەوانی کۆنگرەی چواری حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران، چ١، چاپخانەی باقر مۆرتەزەوی، بۆن-ئاڵمان، ٢٠٠٧، ل١٨، ١٩.

بێجگە لەوە، قاسملوو لەو کۆنگرەیەدا پێنج خاڵی خستەڕوو بەمەرجی پەسندکردنی، تا ئاستەنگ و کۆسپی سەر ڕێگەی وتووێژ لەگەڵ دەوڵەتدا وەلا بنرێت، ئەو خاڵانەش ئەمانەبوون:

١. (حدکا) پشتیوانی لە کۆماری ئیسلامی ئێران بکات.

٢. (حدکا) ئایەتوڵڵا خومەینی بە ڕێبەری شۆڕشی ئێران بزانێ.

٣. (حدکا) بەرگری لە سنووورەکانی ئێران لە کوردستاندا بکات.

٤. (حدکا) دژی ئیمپریالیزم خەبات بکات.

٥. (حدکا) داوای دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان بکات[٤].

لە ڕاستیدا دریژەدان بە وتووێژکردن لەگەڵ کۆماری ئیسلامی، یاخود بڕەودان بە خەباتی چەکدارانە، یەک لەو پرسانە بوو کە ناکۆکی و بیروڕای جیاوازی لەنێو ڕیزەکانی (حدکا)دا لێکەوتەوە[٥].

شایانی باسە کە لەم کۆنگرەیەدا دوو لایەنی دژ بەیەک لەبارەی هەڵوێست بەرامبەر بە ڕێژیمی ئێران کەوتنە ململانێوە، یەکەمیان: هاندانی حیزبی تووده لەڕێی (محەممەدئەمین سیراجی) بوو کە بە مەرامی بەرەوپێشبردنی ئامانجەکانی حیزبی تووده تێدەکۆشان و لایەنگری سازان لەگەڵ کۆماری ئیسلامی و هێڵی خۆبەدەستەوەدان لە بەرامبەر ڕێژیم بوون، دووەمیان: بە سەرۆکایەتیی قاسملوو کە هەوڵی سەپاندنی بەرنامە و ڕێبازی خۆی دەدا و بڕوایان بە دریژەدانی خەباتی چەکداری و بەربەرەکانێ بەرامبەر کۆنەپەرستیی دەسەڵاتدار هەبوو، ئەو

٤. غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٢٩.

٥. د.مصطفی ایزدی، جواد استکی، مسعود یاران: تاریخ بیست ساله پاسداری از انقلاب اسلامی در غرب کشور، چد انقلاب واشرار (فعالیتهای چد انقلاب)، ج٣، مجاهدتهای خاموش-مجموعه چهارم-کتاب سوم، دانشکنده فرماندهی وستادو علوم دفاعی-مرکز مگالعات وتحقیقات توسعه امنیت پایدار (پروژه شهید بروجردی)، چاپخانه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چ١، ١٣٨٦، ص٩، ١٠؛ جیرارد جالدیان: المأساه الکوردیه، م.س، ص١٤٤.

کۆنەپەرستییەی، کە دەیویست بناغەی دیکتاتۆری لە ئێراندا دابمەزرێنێ[٦].

دووەم: هۆکارەکانی جیابوونەوەی گرووپی حەوت کەسی لە حدکا:

دوای کۆنگرەی چوار و لەو قۆناغەدا (حدکا) تووشی دووڕێیانێکی ئاڵۆز و تەماوی بوو، کە حیزبی تووده بە ئاشکرا و بێ شاردنەوە نیازی خۆی دەردەبڕی و خوازیار بوو، کە شوێنپەنجەی لە پلان و نەخشە و پرۆگرامی (حدکا)دا هەبێ[٧]. بەتایبەتی دوای بەستنی کۆنگرەی چوار و دانیشتنی وەفدێکی (حدکا) بە سەرۆکایەتیی (غەنی بلووریان) لەگەڵ (بنی صدر/سەرۆککۆمار) لە تاران بە مەبەستی گفتوگۆ و پەسندکردنی داواکاری (٦) ماددەیی (حدکا) لەلایەن دەوڵەتەوە، بەڵام ئاکامی ئەو وتووێژە چی لێ نەکەوتەوە، ئەوە نەبێ دوای ماوەیەک، لەبری پەسەندکردنی خودموختاری، پێشنیاری بیرۆکەی (خودگەردانییان[٨]) خستە بەردەمی (حدکا)، ئەوەش ڕاستەوخۆ ڕۆڵ و کاریگەریی حیزبی تووده‌ی لەسەر بوو[٩]. ئەمە جگە لەوەی (محەمەدئەمین سیراجی) پێشنیاری کردبوو بۆ ئەوەی کە دەوڵەتی شەورەوی حازر بێ پێوەندیی دۆستانە لەگەڵ (حدکا) دابمەزرێنێ، پێویستە (غەنی بلووریان) ببێتە سکرتێری (حدکا)، بەڵام ئەو پێشنیارە ڕەت کرایەوە، پاش تەواوبوونی کۆنگرەش دیسان داوا

٦. ڕاگەیەندراوی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران-ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ، لە سەر کۆتایی پێهاتنی کۆنفرانسی چوارەم، ل١٣؛ خدر مەرەسەنە: ئاوێنەی ڕاستییەکان، ب١، چ٢، چاپخانەی قانع، سلێمانی، ٢٠٠٤، ل١٧٨؛ خدر مەسەنە: بیرەوەریەکانم بۆ مێژوو، ب٣، چ١، چاپەمەنی دیلان، سلێمانی، ٢٠٠٦، ل٧٨.

٧. فاتح رەسول: بنچینەی مێژووی بیرۆکەی چەپ لە کوردستان، چ ١، سوید-ستۆکهۆلم، ٢٠٠١، ل٢٢٦- ٢٢٧.

٨. خودگەردانی: دەستەواژەیەک بوو کە کۆماری ئیسلامی بەکاری دەهێنا بەرامبەر بە خودموختاری و حیزبی تووده‌ش پڕوپاگەندەی بۆ دەکرد، ئەمەش تەنیا بۆ کەم ڕەنگ کردنەوە و بێ بایەخ کردنی ویست و داخوازیەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان داتاشرابوو، لەبەرامبەریشدا قاسملوو ناوی لێ نابوو گەلاڵەی (سەرگەردانی). لەم بارەیەوە بگەڕێوە بۆ: (باسی سێیەم- بەشی یەکەمی ئەم توێژینەوەیە/ گفتوگۆو دانوستاندنەکانی نێوان کوردو کۆماری ئیسلامی).

٩. حوسێن بەخشی: س.پ، ل٢٤.

کرایەوە کە بلووریان ببێتە سکرتێر، بەڵام قاسملوو وەک سکرتێری (حدکا) لەلایەن ئەندامانی بیرۆی سیاسی هەڵبژێردرایەوە[١٠]، بەڵام لەپێناوی ڕێگریکردن لە تێکدانی ڕیزەکانی (حدکا)، داوا لە (غەنی بلووریان) کرابوو کە بە سەرۆکی (حدکا) دیاری بکرێ، هەرچەندە پۆستی سەرۆک لە پێڕەوی ناوخۆدا بوونی نەبوو، بەڵام ڕەتی کردەوە[١١]. چونکە یەکێک لە داواکارییەکانی حیزبی تووده، ئەوە بوو کە بلووریان ببێتە سکرتێری (حدکا)، لەبەر ئەوەی لایەنگری حیزبی تووده و زۆریش دەروێشی سۆڤیەت بوو، بۆیە ئەوان پێشنیاریان دەکرد کە جڵەوی کاروباری (حدکا) بەدەست ئەو بێ، بەڵام خودی بلووریان پێی وا نەبوو کە لە قاسملوو شایستەتر بۆ پۆستی سکرتێر، و ئەوانەی کە هانیشیان دەدا شوێنی ئەو بگرێتەوە، ئەوانیش لەو بڕوایەدا نەبوون، بەڵام مەسەلەکە زیاتر بۆ گەیشتن بوو بە مەبەستی خۆیان، چونکە گرووپی تووەدەی ناو (حدکا) بە هاندانی حیزبی تووده هەموو هەوڵی خۆیان بۆ ئەوە دەدا بە هەر شێوەیەک بێ لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران ڕێک بکەون، بە بیانووی ئەوەی کۆماری ئیسلامی لەبەرەی دژی ئیمپریالیستییە و بۆیە پێویستە بە گەلاڵەی (خودگەردانی) ڕازی بنو چەک دابنێن، بەڵام ڕێبەرایەتی (حدکا) بە هەستکردن بە بەرپرسیاریەتی ئامادەی درێژەدان بوو بە وتوویژ لەپێناوی خودموختاریدا، ئامادەش نەبوو چەک دابنێ[١٢].

هەروەها پێوەندیی (حدکا) بە ڕێژیمی بەعسی عێراق و وڵاتانی سۆسیالیستەوە بارودۆخێکی ناسروشتی لە ڕیزی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی پەیدا کرد و، کێشە

---

١٠. عبدالله حسن زاده: نیوسەدە تێکۆشان، ب١، ل٢٣٠، ٢٣١ ؛ جێی ئاماژەیە حەسەن ڕەستگار لە نامەیەکی دا بۆ کەریمی حیسامی باسی مەسەلەکانی کۆبوونەوەی (برایمەی) کردووەو نوسیوێتی: "دوای ئەم ناکۆکیانە، سەرئەنجام ڕەئی گیری بۆ سکرتێرو مەکتەبی سیاسی کرایەوە، کە مامە غەنی بۆ سکرتێری ٧ یان ٨ دەنگی هێنایەوە، من یەکێک بووم لەو کەسانە کە ڕەئیم بە مامە غەنی دا هەرچەند چاک دەمزانی کە سەریش ناکەوێ، ....."، (دەقی نامەی دەستنووسی حەسەن ڕەستگار بۆ کەریمی حیسامی، لە بانەمەڕی ١٣٧٦ه).

١١. جەلیل گادانی: ٥٠ ساڵ خەبات، ب١، ل٢٣٢.

١٢. دفتر سیاسی حزب دمکرات کردستان ایران: اطلاعیه دربارهو: خیانت گروه ٧ نفری، ١٣٥٩/٣/٢٨.

و گرژیی دروست کرد، چونکە لایەنگرانی کۆنگرەی چوار پێیان وابوو دوای کۆنگرە بڕیار و ڕاسپاردەکانی حکوومەتی عێراق بەسەر (حدکا) و ڕێبەرایەتییەکەی سەپێندراوە [١٣].

بەگشتی سەرکردایەتیی حدکا-پێڕەوانی کۆنگرەی چوار، هۆکاری جیابوونەوەی خۆیان بۆ ئەم خاڵانە گەڕاندبووەوە:

١- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار پێیان وابوو کە (حدکا) پشتیوانی لە شۆڕشی ئێران کردووە و، بە واتایەکی دیکە ئەوان دەیانویست ئەو واتایە بەو پیشتیوانییە بدەن کە (حدکا) دوور لە چاوی خەڵکی لەگەڵ ڕێژیمی ئێران لە پێوەندییەدا بووە.

٢- (حدکا) لە ڕێفراندۆمی ساڵی ١٩٧٩دا بەشداریی نەکردووە [١٤]، و ئەرکێک، کە لەسەر شانی بووە بەجێی نەگەیاندووە.

٣- لە (حدکا)دا دێموکراسی نییە و ئەندامانی حیزبی ناتوانن بیروڕای خۆیان بە ئازادی دەربڕن.

٤- بەگشتی لایەنگرانی کۆنگرەی چوار (گرووپی حەوت کەسی [١٥])، هۆیەکانی دژایەتی و جیابوونەوەی خۆیان دایە پاڵ قاسملوو وەک سکرتێری (حدکا) و بەلادان لە بەرنامە و پەیڕەوی حیزب، پەسندکراوی کۆنگرەی چوار و بەرزکردنەوەی دروشمی

---

١٣. فاتح ڕەسول: بنچینەی مێژووی بیرۆکەی چەپ لە کوردستان، س. پ، ل٢٢٧.

١٤. مەبەست لە ریفراندۆمی دەنگدان بە دیاریکردنی جۆری ڕژێمی نوێ لەنێوان پاشایەتیو کۆماری ئیسلامی، کە حدکاو هێزە سیاسیەکانی دیکەی کوردستانیش لەکاتی خۆیدا بەشداریان تێدا نەکردوو بایکۆتیان کردو وەک ئەرکێکی نەتەوەییو نیشتمانی ڕەوایەتی دانیان بە کۆماری ئیسلامی ئێران ڕەتکردەوە..

١٥. حەوت کەسەکەش: (غەنی بلوریان، محەمەد ئەمین شیخ الاسلامی (م.هێمنی شاعیر)، ئەحمەد عەزیزی، فاروق کەیخوسرەوی، نوید معینی، فەوزیە قازیو ڕەحیم سەیفی قازی)بوون، و(محمد ئەمین سیراجی)، کە پێشتر ئەندامی مەکتەبی سیاسی (حدکا) بوو، بەڵام لە کۆنگرەی چواردا هەڵنەبژێردرایەوە، وەک کەسایەتی دووەم لەدوای غەنی بلوریان، ڕۆڵی سەرەکی لەم جیابوونەوەیەدا هەبوو، (د.مصگفی ایزدی، جواد استکی، مسعود یاران: تاریخ بیست ساله پاسداری از انقلاب اسلامی در غرب کشور، چد انقلاب واشرار (فعالیتهای چد انقلاب)، ج٣، م.پ، ص١٠).

شەڕی چەکدارانە دژ بە ڕێژیمی خومەینی و لایەنگری کردن و گرێدانی پێوەندی بە دەوڵەتی عێراقەوە و گوێنەدان بە ئەندامانی ڕێبەری (حدکا) و سەپاندنی دەسەڵاتی تاکڕەوانەی خۆی بە سەریاندا[١٦]، هەرچەندە (حدکا) سیاسەتەکانی بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی باش لێکدایەوە، بەتایبەتی دوای ئەوەی تەواو لەوە دڵنیابوو، کە خومەینی مافی کورد ناسەلمێنێ و لە هەمان کاتیشدا پێوەندییەکانی لەگەڵ عێراق لەسەر ئەو بنەمایە دەبێت، کە سەربەخۆیی سیاسیی خۆی بپارێزێ، بەڵام لە ڕاستیدا هۆکاری جیابوونەوە و دژایەتیکردنی قاسملوو لەلایەن ئەو حەوت کەسەوە، هەوڵی حیزبی تودە و لایەنگرانی دژ بە قاسملوو بوو بۆ لەتکردنی پارتەکەی و لاوازکردنی[١٧].

لەڕاستیدا بیرۆکەی گرووپی حەوت کەسی، پێش کۆنگرەی چوار داڕێژرابوو، بیرۆکەیەک، کە ڕاستەوخۆ لەلایەن حیزبی تودەوە ڕێنوویننی دەکرا، هۆکاری ئەو دەستێوەردانەی حیزبی تووده لەنێو (حدکا)دا ئەوەبوو، کە تووده لە ئێران متمانەی خۆی لەدەست دابوو، بۆیە دەیویست لە ڕێگەی (حدکا) و ڕێکخراوەکانی دیکەوە بێتەوە گۆڕەپان و متمانەی خۆی وەدەست بێنێتەوە[١٨]. هەروەها حەسەن ڕەستگاریش هەر هەمان بۆچوونی هەبوو کە حیزبی تووده دزەی بۆ نێو (حدکا) کرد و لەو کەناڵەوە هەوڵی وەدەستهێنانەوەی متمانەی دەدایەوە، بۆ ئەمەش (غەنی بلووریان) بەرپرس و دیاریکراوی حیزبی تووده بوو بۆ بەڕێوەبردنی سیاسەتەکانی لەنێو (حدکا)دا، کە بەهاوکاری ڕاستەوخۆی (محەممەد ئەمین سیراجی) زۆریان هەوڵ دا بۆ ئەوەی بیر و سیاسەتی حیزبی تووده بۆ نێو ڕیزەکانی بهێنن، کە تا پێش بەستنی کۆنگرەی چواریش، زۆر کەس کەوتبوونە ژێر کاریگەریی ئەو بیرۆکەیەوە[١٩]،

١٦. نادر ئینتیسار: س. پ، ل٩١؛ جیرارد چالدیان: م.س، ص١٤٤؛ بۆزیاتر بڕوانە: (غەنی بلووریان: س. پ، ل٣٤٤– ٣٤٧).

١٧. مازیار بهروز: شورشیان ارمانخواه ناکامی چپ در ایران، ترجمه: مهدی پرتوی، چ٢، چاپ شمشاد، تابستان ١٣٨٠ه (هاوینی ٢٠٠١ز)، ص٢٢٢.

١٨. عبدالله حسن زاده: نیوسەدە تێکۆشان، ب١، ل٣٦٩.

١٩. چاوپێکەوتن لەگەڵ (حەسەن ڕەستگار)، کۆیە، ٢٠١١/٥/٣١. (حەسەن ڕەستگار خەڵکی مەهابادەو

بۆیە لە کۆنگرەی چواردا، (حدکا) تووشی قەیرانێکی ناوخۆیی بووەوە، کە دواتر ئاکامی ئەم جیابوونەوەیەی لێ کەوتەوە.

هەر سەبارەت بەو جیابوونەوەیە سەرانی تووده لە یادداشتەکانیاندا بە ئاشکرا دانیان پێدا ناوە، لەو بارەیەوە کیانووری دەڵێ: "عەلی گەلاوێژ دوای شۆڕشی ئیسلامیی ئێران لێپرسراوی کوردستان بوو، لە سەرتاسەری کوردستاندا دەگەڕا و شانە حیزبییەکانی ڕێک دەخست، گەلاوێژ لە پرسی جیابوونەوەی غەنی بلووریان لە گرووپی قاسملوودا ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو، لە هەموو کارێکدا ئەوانی ڕێنمایی دەکرد[٢٠]". بۆیە هۆی سەرەکیی جیابوونەوەیان ڕێنمایی و ڕاسپاردەکانی حیزبی تووده بوو، چونکە گرووپی حەوت کەسی، بەچاوی حیزبی دایک سەیریان دەکرد و کاتێک لە قاسملوو جیابوونەوەو دژایەتییان کرد، چوونە ڕیزی ئەو حیزبەوە[٢١].

قاسملووش هۆکارە سەرەکییەکانی ئەم جیابوونەوەیەی بەم شێوەیە دیاری کردووە: "هۆی ئەسڵی ئینشعابەکە (واتە جیابوونەوەکە/ هـ) جیا لە زەعفی فیکری و بیر و باوەڕی، دەتوانین بڵێین دوو شت بوو: یەکێکیان دەخاڵەتی ڕاستەوخۆ و هانْدانی حیزبی تووده. دووەمیان ماندوویتی و بێورەیی ئەم گرووپە لە خەبات بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی[٢٢]".

سالی ١٩٣٥ لەدیک بووەو لە سالی ١٩٥٧ بوەتە ئەندامی (حدکا)و لەو ماوەیەدا (٩) خوول ئەندامی ڕێبەرایەتی بوەو بۆ ماوەی (١٢) سال ئەندامی مەکتەبی سیاسی بووەو (١٤) سالّیش ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی بووە. زۆر بەر پرسیاریەتی دیکەشی لە ئەستۆ گرتوە. سالّی ١٩٨٨ لەگەڵ بالّی جیابۆوەی (حدکا-ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ) کەوتو تیایدا ج.سکرتێری ئەم حیزبە بوو لە (١٩٨٨-١٩٩٤)- وپاشان بوو بە سکرتیری ریبەرایەتی شورشگیر لە ١٩٩٤-١٩٩٧.

٢٠. نورالدین کیانوری: خاطرات نورالدین کیا نوری، مؤسسه تحقیقات وانتشارات دیدگاه، ط٢، انتشارات اگلاعات، تهران- ١٣٧٢ه، (١٩٩٣ز)، ص٥٣٣.

٢١. سەید علی ڕەحمانی: بەشێک لەبیرەوەرییە تاڵ و شیرینەکانی ژیانم، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل١٧٢-١٧٣؛

Philip G.Kreyenbroek and Stefan Sperl: the Kurds a Contemporary Overview، London and New York، First published 1992، p.148-149.

٢٢. د.قاسملوو: مێژووی ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکرات، (تێکۆشەر)، نامیلکەی نێوخۆیی (حدکا)،

هەلومەرجی دوای کۆنگرەی چوار و بەتایبەتی ڕاگەیاندنی شەڕی چەکداری دژ بە ڕێژیمی خومەینی، کە تێیدا لە پێدانی مافی کورد بە ڕێگەی گفتوگۆ و ئاشتی بێهیوا بوو، ئەم گۆڕانە سیاسییە لە حدکادا، پارتەکەی ڕووبەڕووی جیابوونەوەی نێوخۆیی کردەوە، چونکە دوای کۆنگرەی چوار لەساڵی ١٩٨٠دا، کە کێشە و ململانێیەکان هەر بەردەوام بوون و درێژەیان کێشا و دوو لایەنی لە یەک جیا، لایەنی قاسملوو، کە سوور بوو لەسەر کوردستانییەت و سەربەخۆیی (حدکا) و لایەنی غەنی بلووریان کە دەیویست (حدکا) ببێتە بەشێک لە حیزبی تووده و پشتیوانی لە کۆماری ئیسلامی ئێران بکات، ئاکامی ئەو کێشە و ململانێیە بەوە گەیشت، (حەوت کەس) لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی (حدکا)، بە پیلانی حیزبی تووده‌وە نەک هەر حیزبیان بەجێ هێشت، بەڵکوو بە پێی بەرنامەی داڕێژراوی ئەم حیزبە، خۆیان بۆ بەربەرەکانێ و دژایەتیکردنی (حدکا) ئامادە کرد و[٢٣]، لە نامیلکەیەکی (٢٨ لاپەرەیدا) وێڕای شیکردنەوە و پێداچوونەوە بە هۆیەکانی ناتەبایی نێوان دوو ساڵی ڕابردووی (حدکا)، دابڕانی خۆیان لە (١٩٨٠/٦/١٥)دا ڕاگەیاند و بەناوی "حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (حدکا)-پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار" دەستیان بە کار کرد[٢٤]. لەو نامێلکەیەدا (حدکا) بەشەڕ هەڵگیرسێن و بەستراو بە بێگانەوە و، کۆماری ئیسلامیش بە ڕێژیمێکی دژە ئیمپریالیستی و پێشکەوتووخواز ناوزەد کرابوو[٢٥].

پاشکۆی تێکۆشەری ژ.(٢٧)، ل٢٣.

٢٣. سەعید کاوە (کوێستانی): س.پ، ل٢١٤؛
FaridehKoohi-Kamali: The Political Development of the Kurds in Iran، Pastoral National-ism، Department of Social Sciences، New School University، New York، First published by PALGRAVE MACMILLAN، 2003، p.192.

٢٤. چرا اعلام موچع کردیم، ڕۆژنامەی (کوردستان)، ارگان کمیتە مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران (پیرو کنگرهو چهارم)، ژ.(١)، دورهو جدید، دوشنبه ١٦ تیرماه ١٣٥٩-٧ جولای ١٩٨٠، ل١-٢.

٢٥. ریکخراوی حیزبی دیموکراتی کوردستان (تەشکیلاتی مەهاباد): بەیاننامەی حیزبی دیموکراتی کوردستان تەشکیلاتی مەهاباد لەسەر هەلویستی خائینانەی دەستەی ٧ کەسی، ١٣٥٩/٤/١٥ (دەستنووس) ؛ بۆزیاتر بڕوانە: (حوسێن بەخشی: س.پ، ل٣٠-٣١).

سەبارەت بەو جیابوونەوەیە غەنی بلووریان دەڵێ: "مەبەستمان لەتبوون نییە بە جیابوونەوەی ناو نانێین، بەڵکوو بە ڕەتکردنەوەی باندەکەی قاسملووی ناو دەبەین[٢٦]". هەرچەندە قاسملوو زۆری هەوڵ دا ئەو دەستەیە بۆ نێو (حدکا) بگەڕێنێتەوە، بەڵام سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا، چونکە پێیان وابوو ئەو خۆی لە پرەنسیپەکانی حیزب لای داوە[٢٧].

بەمەش یەکەمین نیشانەکانی ناکۆکی و ململانێی لە ئاستی ڕێبەرایەتیدا لەنێو (حدکا)دا دوای کۆنگرەی چوار دەرکەوت[٢٨].زۆری نەخایاند سێ ئەندامی دیکەی کۆمیتەی ناوەندی (حدکا) وەک: (ڕەحمان کەریمی، سەننار مامەندی، جەهانگیر ئیسماعیلزادە) هاتنە پاڵیان[٢٩]، کە لەنێو خۆیاندا (غەنی بلووریان) بە سکرتێر و (محەممەدئەمین سیراجی و ڕەحیم سەیفی قازی و نەوید موعینی و ئەحمەدی عەزیز) یان بۆ مەکتەبی سیاسی هەڵبژارد[٣٠].

لە یەکەم کۆبوونەوەی دوای جیابوونەوەیاندا بڕیار درا ژمارەی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیی پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار زیاد بکرێ، کە پاشان سێ کەسی دیکە ئەم ئەرکەیان پێ سپێردرا، لەوانەش: (قادری خالیدی، ناسری خۆشکەلام، حوسێنی بەخشی) بوون[٣١]، هەروەها بڕیاریان دا کە هەر ئەندامێکی کۆمیتەی ناوەندی

---

٢٦. وەرگیراوە لە: (جەلیل گادانی: با نەبێتە درۆی پاش مردوو، ل٢٩٠) ؛ بۆزیاتر لەو بارەیەوە بڕوانە: (برایم فەرشی: س.پ، ل٢١١-٢٢٢).

٢٧. جەلیل گادانی: ٥٠ ساڵ خەبات (کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران)، ب٢، چاپخانەی هیوا، ڕانیە، ٢٠٠٤، ل٢٣-٢٥.

٢٨. عبدالله کیخسروی: م.پ، ص٥٢؛ جلیلی جلیل وأخرون: م.س، ص٢٧٩.

٢٩. شایەنی باسەدوای ماوەیەک ڕەحمان کەریمی بەشێوەیەکی نادیار کۆڕاو سەننار مامەندی دووبارە چوونە ڕیزەکانی (حدکا-گروپی قاسملوو)، بڕوانە: (د.مصطفی ایزدی، جواد استکی، مسعود یاران: تاریخ بیست ساله پاسداری ...، ج٣، ص١٠).

٣٠. فاتح ڕەسوڵ: بنچینەی مێژووی بیرۆکەی چەپ لە کوردستان، س. پ، ل ٢٢٧؛ د.قاسملوو: مێژووی ڕێبەرایەتی، س، پ، ل٢١.

٣١. حوسێن بەخشی: س. پ، ل٣٨.

لـە گرووپـی قاسـملوو جیـا بێتـەوە و بچێتـە لای ئـەوان، ئـەوا لـە کۆمیتـەی ناوەندیـی پەیڕەوانـی کۆنگـرەی چـوار ڕاسـتەوخۆ جێگـەی دەبێتـەوە[٣٢]، ئـا ئـەو دیاردەیـەش بـوو بەهـۆی ئـەوەی ئومێدی یەکگرتنەوەیـان بـەو ڕادەیـە لاواز بـێ، کـە دۆخـی پەیوەندییـەکان بچێتـە قۆناغێکـی هەسـتیار و دژ بـە یەکترییـەوە، بەتایبەتـی کاتـێ ئـەوان خۆیـان بـە (حدکا)-پێڕەوانـی کۆنگـرەی چـوار ناسـاندبوو لـە بەرامبـەر قاسـملوو و لایەنگرانـیدا، کـە پێیـان وابـوو لـە ڕێبـازی کۆنگـرە لایـان داوە[٣٣]، بـەڵام (حدکا) بەنـاوی تاقمـی حـەوت کەسـی نـاوی دەبـردن[٣٤].

بێجگـە لـەوەش دەفتـەری سیاسـی (حدکا) هـەر لـە یەکـەم ڕۆژی دوای بڵاوبوونـەوەی بەیاننامەکـەی گرووپـی حـەوت کەسـیدا، ئاگادارییەکـی زۆر کورتـی لەژێـر نـاوی (خیانەتـی تاقمـی حـەوت کەسـی)دا بـڵاو کـردەوە و لەوێـدا وێـڕای ڕاگەیاندنـی ڕۆیشـتنی ئـەو چەنـد کەسـەی (حـدکا)، باسـی کۆبوونـەوەی کۆمیتـەی ناوەندیـی هێنابوویـە گـۆڕێ و هیواخـوازی ئـەوە بـووە لـەو کۆبوونەوەیـەدا، کـە ئەوانـە بـە جـاش نـاوزەد بکرێـن[٣٥]. بۆیـە دواتـر، لـە پلینۆمـی ڕۆژی پێنجشـەممە (١٩٨٠/٧/٢٣)دا، هەڵوێسـتی ئـەو گرووپـە حـەوت کەسـییەی بەخیانـەت دانـا و بڕیـاری دەرکردنـی هەموویانـی لـە ڕیزەکانـی خـۆی دا و بەجـاش و خاینـی گەلـی ناسـاندن[٣٦].

---

٣٢. غەنی بلوریان: س. پ، ل ٣٥٢.

٣٣. کریس کۆچێرا: خەباتخوازی کورد، و.ئاسۆ حەسەن زادە، چ ١، ب.ش، ١٩٩٩، ل٨٠.

٣٤. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران-دەفتەری سیاسی: پەخشنامەی نیوخویی، ١٣٥٩/٤/٧.

٣٥. حزب دمکرات کردستان ایران-دفتر سیاسی: اطلاعیه دربارهو خیانت گروه ٧ نفری، ١٣٥٩/٣/٢٨.

٣٦. دیموکراتـی راسـتەقینە کامـەن؟، ڕۆژنامـەی (کوردسـتان)، ارگان کمیتـه مرکـزی حـزب دمکـرات کردسـتان ایـران (پیـرو کنگرهـو چهـارم)، ژ.(٢)، دورهـو جدیـد، دوشـنبه ٢٣ تیـر ١٣٥٩-١٤جـولای ١٩٨٠، ل١-٤؛ حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران-کۆمیتەی ناوەندی: بریارنامـه، ١٣٥٩/٥/٤ ؛ شـایەنی باسـه جیابوونـەوەی گروپـی حـەوت کەسـی وێنـای خراپی لای دەرونی خەڵکی کوردسـتان بەگشـتی دروستکردو بەشێک لـه خەڵکی دروشـمو پیاهەڵدانی خراپیـان پـێ دەوتـن، بـۆ وێنـه: لەشـاری مەهابـاد دەگوتـرا: مامـه غەنـی هاتـەوه، یاخـوا بەخێـر نەیەتـەوه، یاخـوا بگیرێتـەوه، بەملـی شـکاو هاتـەوه؟!!، بڕوانـه: (موسـتەفا زارعی: باسێک لەسـەر ئینشیعابەکانی حیزبی دیموکراتی کوردسـتانی ئێران، ٥/ کانونی دووەمـی ٢٠٠٧، http: //www.peshmergekan.com)..

ئەمە لەکاتێکدایە کە لەنێوان سالّانی (١٩٧٩-١٩٨٠)دا سەرجەمی ئەندامان و لایەنگرانی (حدکا) لەیەک سەنگەردا بوون، زۆربەی ئەندامانی پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار ئەو کەسانە بوون کە ڕاستەوخۆ لە پەرەپێدان و ئامانجەکانی (حدکا) ڕۆلّی سەرەکییان هەبوو، بۆ وێنە: کەسانی وەک هێمن موکریانی لە کۆنگرەدا نازناوی شاعیری نەتەوەیی پێ درا، غەنی بلووریان بە (٢٥) سالّ ڕابردووی زیندان و ڕاکێشانی دەنگی سەرجەمی ئەندامانی کۆنگرە بۆ لای خۆی سەنگی خۆی هەبوو، و محەممەدئەمین سیراجی و ڕەحیم سەیفیقازی و بە دەیان کەسی دیکە، کە خەبات و تێکۆشانی سالّانی دوور و درێژی ژیانی خۆیان لە ئاوارەیی و دەربەدەری بەسەر بردبوو، کەچی دوای جیابوونەوە ئەو خەباتەیان لە بازنەی خائین و جاش بۆ داندرا[٣٧]، بۆیە کاردانەوەی هەلّوێستی نادروست و خراپی نابەرپرسانەی هەردوو لایەن بەرامبەر یەکتری، ڕەوشی نێوخۆیی (حدکا)ی شێواند و قەیرانی شەڕی ڕاگەیاندن و ناو و ناتۆرە لێکنان و هەلّکوتانە سەر یەکتری، بەشێکی زۆری خەلّکی کوردستانی بەرامبەر بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورد سارد کردەوە و، بەشێکی تریشی ڕادەستبوونی کادرەکانی حیزب لەسەر ئاستی پلەی جۆراوجۆردا بە ڕێژیمی ئێرانی لێ کەوتەوە[٣٨].

هەرچەندە جەماوەری (حدکا) و خەلّکی کوردستان بەزۆری لە دەوری (حدکا)

٣٧. انشعاب یا گرد منحرفین، ڕۆژنامەی (کوردستان)، ارگان کمیته مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران (پیرو کنگرهو چهارم)، ژ.(٣)، دورهو جدید، دوشنبه ٣٠ تیر ١٣٥٩-٢١جولای ١٩٨٠، ل١-٣، ٧.

٣٨. بۆ وێنە: لە نیسانی ١٩٨٣دا سێ کادیری (حدکا) خۆیان ڕادەستی ڕێژیم کردەوە، ئەوانیش: (قادر عبدی/ ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی-سەعید سولّتانیانو سەعید ئەفشار/ دوو کادیری دیاری ڕیزەکانی حدکا)، کە لەلایەن سەرکردایەتی (حدکا)وە هێرشی تووندیان کرایە سەرو لە ڕاگەیەندراوێکی کۆمسیۆنی تەشکیلاتیاندا هاتووە: "...، ماوەیەکی درێژە بەهۆی جۆر بەجۆر وەک: بەزیوی، ترسەنۆکی، دووڕویی، بێکارەییو دەست پیسی لە ریزەکانی حیزب دەرکراونو وەلانراون..."، کۆمسیۆنی تەشکیلاتی ح.د.ک.ا: ڕاگەیەندراوەی کۆمسیۆنی تەشکیلاتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ١٣٦٢/١/٣١، (دەستنووس).

لەژێر ڕێبەرایەتیی قاسملوودا مانەوە[٣٩]، بەڵام ئەو جیابوونەوەیە گورزێکی کوشندەی ئەوتۆی لە بزووتنەوەکە وەشاند، کە بوو بەهۆی لاوازبوونی پێگەی کورد بۆ بەردەوامیی خەبات لەپێناو بەدەستهێنانی خودموختاری، هەروەها ئەو ململانێیانە زەمینەی بۆ دەسەڵاتدارانی تاران خۆش کرد پیلانی کارەکانی چالاکتر و ئەو هێرشە سەربازییەی لە بەهاری ١٩٨٠دا بۆ سەر کوردستانی هێنابوو بۆ داگیرکردنەوەی بەشێوەیەکی فراوانتر کاراتر بکا، کە لە ڕێگای دادگا سەربازییەکانییەوە چەندین کارەسات و کوشتاری بەکۆمەڵی لێکەوتەوە[٤٠].

سێیەم: گروپی حەوت کەسی و تێکۆشانی سیاسییان لەپاڵ کۆماری ئیسلامی ئێران:

پەیڕەوانی کۆنگرەی چوارەم، لە نێوان سالانی ١٩٨٠-١٩٨٥ کە بوونیان هەبوو، لەو ڕۆژگاردا ئۆرگانی خۆیان بە ناوی (کوردستان) لە شارەکانی وەک تاران و تەوریز بۆ بەکێشکردنی سەرنجی حکوومەت بەلای داواکارییەکانیان پەخش و بڵاو دەکردەوە، لەو بڵاوکراوەیاندا دەقاودەق مۆرکی سیاسەت و بۆچوونەکانی حیزبی تووده‌یان بڵاو کردبووەوە[٤١]، کە بە سیاسەتی حیزبی تووده و گەشبینیی بێهودەیی

٣٩. کریس کۆچێرا: بزوتنەوەی نەتەوایەتی کوردی، ب٢، ل٦٨؛ نەوشیروان مستەفا ئەمین: پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، ل١٦٩؛ شایەنی باسە سەبارەت بە هەڵوێستی جەماوەری (حدکا) عەبدوڵڵا حەسەن زادە دەڵێ: "...وەختێکی کە ئەوان جووداییان ئێعلام کرد، میتینگێکمان لە مەهابادێ پێک هێنا کە مەرحوومی دوکتور قاسملوو قسەی بۆ خەڵکەکە کرد. پاش ئەوەی هێندێک قسەی لە سەر کرد، گوتی بابە فەلسەفەبافیی پێ ناوێ، ئێختلافی ئێمە و ئەوانە یەک شتە: ئێمە چەک دانێین؟ یا دای نەنێین؟، لێکڕا حدودی هەشتا هەزار کەس هاواریان کرد دای نانێین، تەسلیم نابین. یانی تەسلیمی بێ قەید و شەرت لە موقابیل دوژمنێکدا کە دەیەوێ ماف و ئازادییەکانت لا ژێر پێ نێ، کاری ئینسانی ئازا نیە، کاری ئینسانی شەریف نیە، کاری ئینسانی بەغیرەت نیە. ڕەنگە پێی نەوێرین، بەڵام تەسلیمی نابین..."، بڕوانە: (کۆمسیۆنی چاپەمەنیی حدکا (ئامادەکردنی): وتوویژ لەگەڵ عبدالله حسن زادە...، س، پ، ل٢٥، ٢٦).

٤٠. جلیلی جلیل وأخرون: م.س، ص٢٧٩.

٤١. بڕوانە: (حوسێن بەخشی: س.پ، ل٣٨) ؛ شایەنی باسە تەنها سێ ژمارەمان لەو ڕۆژنامەیە لەبەردەستدایە، بەڵام بەگشتی لەهاوینی ١٩٨٠ تا زستانی ١٩٨٣، نزیکەی (٣٠) ژمارەی لێ دەرچووە،

خۆیان پێیان لەسەر ئەوە دادەگرت، کە بەهەر شێوەیەک بێ، دەبێ پەسندکراوەکانی کۆنگرەی چوار پەیڕەو بکرێ[٤٢]. کاتێک شەڕی ئێران-عێراق هەڵگیرسا، دایانە پاڵ ڕێژیمی ئێران و بەهەموو شێوەیەک پشتیوانی و هاریکاریی خۆیانیان بۆ دەربڕی[٤٣].

هەروەها لە سەرەتای پاییزی ١٩٨٢دا، لە کۆبوونەوەیەکی کۆمیتەی ناوەندییاندا لە تاران، بەهاوکاری و ڕاوێژی حیزبی تووده ڕەشنووسی "بەڵگە نامە پەسندکراوەکانی کۆنفرانسی حدکا-پێڕەوانی کۆنگرەی چوار" ئامادە دەکەن، کە پوختەی ناوەڕۆکەکەی بەرگری و پشتیوانی لە سۆسیالیزم و بەرەی دژی ئەمپریالیزم و هێڵی دژی ئەمپریالیستیی خومەینی بوو، هەروەها بە بیانووی بارودۆخی ئێران، دروشمی بنەڕەتیی حدکا (دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان) دەگۆڕن بە: سەرکەوتنی شۆڕشی خەڵکی دژی ئەمپریالیستی ئێران و دابینکردنی خودموختاری ئیداری و فەرهەنگیی کوردستان لە چوارچێوەی ئێرانێکی ئازاد و ئاوەدان و سەربەخۆدا[٤٤].

بەمجۆرە لە خەبات و داڕشتەی کارنامەی سیاسییاندا دەردەکەوێ خواست و داوایان لە چوارچێوەی هەموو خاکی ئێراندا خودموختاری کارگێڕی و فەرهەنگی بوو. بەوەش پێیان وابوو بۆ دابینکردنی ئەو دروشمە پێویست بە شەڕی چەکداری نییە و بە ڕێگەی سیاسی و وتوێژەوە ڕێگەچارەی بۆ بدۆزرێتەوە[٤٥]. بەتایبەتی بە

کە ژ.(١) لە ٧/جولای ١٩٨٠و ژ.(٢) لە ١٤ جولای ١٩٨٠و ژ.(٣) لە ٢١ جولای ١٩٨٠ دەرچووە، لەگەڵ نەمانی ئەو گروپە ڕۆژنامەکەش نەماوە. (٣ ژمارە لەو ڕۆژنامەیە لای نوسەری ئەم وتارەیە).

٤٢. د.حسین خەلیقی: ژان و ژیان، ب٢، چ ١، سوید، ١٩٩٩، ل ٤٤.

٤٣. بیانیە کمیتە مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران (پیرو کنگرهو چهارم) در مورد کودتای نافرجام عوامل امپریالیسم، ڕۆژنامەی (کوردستان)، ارگان کمیتە مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران (پیرو کنگرهو چهارم)، ژ.(٢)، دورهو جدید، دوشنبه ٢٣ تیر ١٣٥٩-١٤جولای ١٩٨٠، ل١٧.

٤٤. حوسێن بەخشی: س.پ، ل٤٩.

٤٥. راه حل□ منگقی مسئلهو کردستان!!!، ڕۆژنامەی (کوردستان)، ارگان کمیتە مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران (پیرو کنگرهو چهارم)، ژ.(١)، دورهو جدید، دوشنبه ١٦ تیرماه ١٣٥٩-٧ جولای ١٩٨٠، ل٨، ١٢.

هۆی پڕوپاگەندە و هەڵسەنگاندنەکانی حیزبی تووەوە هاتبوونە سەر ئەو باوەڕەی، کە کۆماری ئیسلامی لە توانایدایە کێشەی نەتەوایەتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا چارەسەر بکات. بۆ ئەم مەبەستەش بڕیاریان دا گفتوگۆ لەگەڵ حکوومەتی ئێران دا بکەن و لەو ڕێگەیەوە بگەنە ئەنجام، چونکە کیانووری سکرتێری حیزبی تووەدە، غەنی بلووریانی ڕازی کردبوو کە ڕۆڵی ئەو پیلانە لە دژی قاسملوو بگێڕێ و پێی گووتبوو ئەگەر بێتو ڕێبەرایەتیی (حدکا) بگۆڕێ، ئەوا کۆماری ئیسلامی لەگەڵ ئەو ڕێک دەکەوێ و ئەو کاتەش هەرخۆی بەڕێوەبردنی دامودەزگەکانی خودموختاری لە کوردستاندا دەکەوێتە ئەستۆ[٤٦].

بەم شێوەیە لایەنگرانی حیزبی تووەدە، کە لەژێر ناوی حدکا-پەیڕەوانی کۆنگرەی چواردا دڕێژەیان بە کاری سیاسی خۆیان دا، پێیان وابوو کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران دژ بە ئەمپریالیزمە و هەر بۆیەش دەبێ لەو ڕێگەیەدا یارمەتی بدرێ و هاوپەیمانیەتی لەگەڵدا ببەسترێ، ئەویش لە بەرامبەردا مافەکانی کورد دەسەلمێنێ[٤٧]. بەڵام لەڕاستیدا ئەم گرووپە نەک هەر نەیانتوانی متمانەی ڕێژیمی تاران بەدەست بێنن، بەڵکوو هەندێک لە هاوکار و ئەندامەکانیشیان تێرۆر کران، وەک: (مەلا کەریمی شاریکەندی[٤٨])و (ناسری خۆشکەلام ١٩٨٣/٤/٢٥)[٤٩].

چوارەم: چارەنووسی سیاسیی گرووپی حەوت کەسی و ئاکامەکانی جیابوونەوەیان:

---

٤٦. بیانیه عده ای از أعچاو حزب دمکرات کردستان ایران: کاک غنی شما چرا؟، بیتا، ص١-٢.

٤٧. انشعاب یا گرد منحرفین، ڕۆژنامەی (کوردستان)، ارگان کمیته مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران (پیرو کنگرهو چهارم)، ژ.(٣)، دورهو جدید، دوشنبه ٣٠ تیر ١٣٥٩-٢١جولای ١٩٨٠، ل٢-٣.

٤٨. مەلا کەریمی شاریکەندی یەکێک بوو لە کەسایەتیە ئاینیو نیشتمان پەروەرانی کورد، کە لە نێو خەڵکی مەهابادو دەوروبەری بە پیاو چاک ناسرابوو، لەسەر داوای گروپی حەوت کەسی کەوتە وتوویژ لەگەڵ سەرانی کۆماری ئیسلامی بەمەبەستی جێبەجێکردنی داخوازیەکانیان، بەڵام لە ١٩٨٢/٣/٢٢دا لەلایەن پێشمەرگەیەکی کۆمەڵەوە تیرۆرکرا.

٤٩. حوسێن بەخشی: س.پ، ل٥٣؛ بەڵام پێچەوانەی ئەمە بلوریان لە یادداشتەکانی دا نوسیوویتی: "..ئەندامانو بەرپرسو کادیرەکانی پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار بەرلەوەی ڕژێم بتوانێ دەستیان لێ بوەشێنێ خۆیان ڕزگارکرد..."، بڕوانە: (غەنی بلوریان: س. پ، ل ٣٥٤ – ٣٥٥).

بەو جۆرە دوای هەڵگیرسانی شەڕی نێوان کورد و کۆماری ئیسلامی و دوای کۆنترۆڵکردنی شارەکانی کوردستان لە ١٩٨٣دا، هاوکات پەلاماردانی هێزە چەپەکان و ڕاگەیاندنی هەڵوەشاندنەوەی حیزبی تووده و...تاد[٥٠]، ئیتر کۆماری ئیسلامی پشتی لە داخوازییەکانی پەیڕەوانی کۆنگرەی چوارەم کرد، هەرچەندە هەوڵیان دا ڕێگەیەک بۆ سەلماندنی داخوازییەکانیان بەسەر حکوومەتدا بدۆزنەوە، بەڵام (حدکا) "تاوانی" تووده‌یی‌بوونی خستبوونە پاڵ لەلایەک و، لەلایەکی تریشەوە ڕێژیم ئەوانی بەوە تاوانبار دەکرد، کە گوایە بە فێڵ لە (حدکا) جیا بوونەتەوە و ناوی پەیڕەوانی کۆنگرەی چواریان لە خۆیان ناوە[٥١]، وەک لە نوسراوەکانی سپای پاسدارانداا ئاماژە بۆ ئەم ڕاستییە کراوە و تێیدا هاتووە، کە (غەنی بلووریان) خواستی ئەوەیە، هەرچی زووترە ئیمتیازات لە دەوڵەت وەربگرێ بەو نیازەی کوردستان بکاتە پێگەی کۆمۆنیزمی سۆڤییەتییەکان[٥٢].

بۆیە لە ساڵی ١٩٨٣دا هاوکات لەگەڵ هێرشی کۆماری ئیسلامی، بەشێک لە پێڕەوانی کۆنگرەی چوار بەهۆی دۆستایەتییان لەگەڵ پارتی دێموکراتی کوردستان (پ.د.ک/ قیادەی موەقەتە)و شارەزاییان لە ناوچەکاندا، توانیان بە ڕێگەی (ڕاژان)و بە یارمەتی (پارتی) پاش چەند ڕۆژێک بگەنە بارەگەی بارزانی لە دەشتی (بەراز گر)، لەوێشەوە تا بنکەی مەکتەبی سیاسیی پارتی لە (لۆلان)، کە (پارتی) بارودۆخی ژیان و ئاسایشی بەئەستۆ گرت. بەشێکی دیکەشیان لەلای حیزبی شیوعی عێراق- سەرکردایەتیی هەرێمی کوردستان (حشع/ س.ه.ک) نیشتەجێ بوون، کە ئەو حیزبە ژیانی بۆ دابین کردبوون[٥٣].

دوای ئەمە لە کۆتایی حوزەیرانی ١٩٨٣دا کۆبوونەوەی کۆمیتەی ناوەندیی

٥٠. جیرارد چالدیان: م.س، ص١٤٤.
٥١. غەنی بلوریان: س. پ، ل ٣٥٠.
٥٢. بڕوانە: (دفتر سیاسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی: کردستان "امپریالیزمو گروههای وابسته"، م.پ، ص٣٩).
٥٣. غەنی بلوریان: س. پ، ل ٣٥٧؛ حوسێن بەخشی: س. پ، ل٥٥.

پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار بە بەشداریی زۆربەی ئەندامانی لە چیای (لۆلان) بەسترا و ناوی پلنیۆمی لێ نرا و کۆبوونەوەکە لەسەر ئەم خاڵانە قسەی کرد:

١. لەسەر پێشنیاری غەنی بلووریان بڕیار درا سێ کەس، (غەنی بلووریان- محەممەدئەمین سیراجی-فەرید موعینی) تەنیا بۆ باس و ڕاوێژکردن لەگەڵ حیزبی تووده و چەند لایەنی تر بچنە دەرەوە و لەماوەی (٣-٤) مانگدا بگەڕێنەوە کوردستان.

٢. تا گەڕانەوەی ئەو سێ کەسە، کاروباری کۆمیتەی ناوەندی بە شێوەی شۆڕا بەڕێوە بچێ و هەر (١٥) ڕۆژ جارێک کەسێک بەرپرسی هەڵسووڕانی کارەکان بێ.

٣. بڕیار درا بۆ کۆمیسیۆنی تەشکیلات سێ کەس دیاری بکرێن و بە ئیش و کاری ناوەوەش ڕابگەن.

٤. دیاریکردنی بەرپرس بۆ هەڵسووڕاندنی ئەرکەکانی پێوەندی و دارایی و سەرپەرشتیکردنی کاروباری بارەگا.

٥. بڕیاری دەرکردنی گۆڤارێکی مانگانە بەناوی (ڕێبازی کوردستان)، لەجیاتی دەرچوونی ڕۆژنامەی (کوردستان)، [٥٤].

بەپێی بڕیاری خاڵی یەکی سەرەوە (غەنی بلووریان) و (فەرید موعینی) و (محەممەدئەمین سیراجی) بە یارمەتیی (حشع) دوای ماوەیەک دەگەنە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ئوروپا و لەوێ لەگەڵ عەلی خاوەری ئەندامی مەکتەبی سیاسیی حیزبی تووده کۆبوونەوە ئەنجام دەدەن و خاوەری دەڵێ: "د.قاسملوو پێشنیاری کردووە کە حیزبی تووده و (حدکا) و هەندێک گرووپی چەپ بەرەیەک ساز بکەن، پێویستە ئێوەش گرووپی پەیڕەوانی کۆنگرەی چوارەم شوێنتان لە ڕیزی ئەم بەرەیەدا هەبێ، بۆ ئەمەش پێویستە غەنی بلووریان لەگەڵ ئێمەدا بمێنێتەوە و محەممەدئەمین سیراجی و فەرید موعینی بۆ کوردستان بگەڕێنەوە لای هاوڕێیانیان و بڕوایان پێ بهێنن، تا ئەم بیرۆکەیە پەسند بکەن، کە لە بەرژەوەندیی هەموو گەلانی ئێران‌دایە[٥٥]".

---

٥٤. حوسێن بەخشی: س. پ، ل٥٨.

٥٥. فاتح ڕەسول: بنچینەی مێژووی بیرۆکەی چەپ لە کوردستان، س. پ، ل ٢٢٩- ٢٣٠.

بەڵام زۆری نەبرد کە ڕیزەکانی پێڕەوانی کۆنگرەی چوار دووبەرەکێی تێکەوت، و بەتایبەتی ژمارەیەکی زۆر لە سەرکردەکانیان وازیان هێنا[٥٦]، بەشێکیش لە ئەندام و لایەنگرانیان خوازیاری چوونەوە نێو (حدکا) بوون، بەڵام لەم سەروبەندەدا (حدکا) تەنیا بە مەرجی نووسینی تۆبەنامە تووڕەییەکانی وەردەگرتەوە، تەنانەت چەند جارێک بەرپرسانی حیزبی شیوعی بەفەرمی داوایان لێکردبوون، کە ئەو گرووپە وەرگرنەوە و هاوکارییان بکەن، بەڵام بە قسەی شیوعییەکان وڵامی (حدکا) ئەوە بووە، کە دەبێ غەڵەتنامە بنووسن[٥٧]، بەڵام پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار بەمە ڕازی نابن و ئەو

٥٦. شایەنی باسە دوای ماوەیەک (فەوزیە قازی) لە مەهاباد لە مالّی خۆی دانیشتو وازی لەخەباتی سیاسی هێنا، و(م.هێمن موکریانی) کە ئەوەندەی شاعیر بوو، ئەوەندە سیاسیی نەبووە، دوای چوونە پاڵ ئەم گروپە بەماوەیەکی کەم لە شیلاناوێ کە گوندی خۆیەتی نیشتەجێ بووەو وازی لەکاری سیاسیی هێنا. کاتێ لە شیلاناوێ بوو بۆ ماوەیەک لە لایەن (حدکا)وە گیرابوو، پاشان ئازادکرابوو. بۆ دواییین جار کادرێکی پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار بە تایبەتی ناردرابوو بۆ لاییو داوای لێکرابوو بێتە شاخ، تا لە ڕێگەی (حشع) ڕەوانەی ئەوروپا بکرێ، بەڵام لەنامەیەکدا سەرەڕای سڵاوو سوپاس نووسیبووی: "تازە بەسەری پیری تاقەتی سەر لەنوێ دەربەردەر بوونەوەم نیە.."، لەساڵی ١٩٨٣دا بڕیاری مانەوەی یەکجاری و دەرکردنی گۆڤاری سروەی داو تا مردنی خەریکی کاری نوسینو فەرهەنگی بووە. وئەحمەدی عەزیزی و فەرید موعینی لە هەندەران گیرسانەوە و ڕەحیم سەیفی قازی چووە یەکیەتی سۆڤیەتی جاران (ئازەربایجان)، وهەندێکی تریان بوون بە بەشێک لە ڕژێم وەک فاروق کەیخوسرەویو هەندێکی تریان داوایان کرد بگەڕێنەوە بۆ ناو (حدکا)، ئەوانیش پێیان ڕاگەیاندبوون کە دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ ناو (حدکا)، بەڵام پێش ئەوەی بگەڕێنەوە پێویستە هەڵوێستی خۆیان بەرامبەر بە چالاکی ڕابردوویانو هەم بەرامبەر بە سیاسەتی ئەو کاتی تاقمی حەوت کەسی کە دوژمنایەتیان لەگەڵ بزووتنەوەی میللی دیموکراتیکی خەڵکی کوردستان ڕوونبکەنەوە، جگەلەمەش بەرنامەو پەیڕەوی ناوخۆ، کە لە کۆنگرەی شەشەمدا (١٩٨٤) پەسند کراوە پەسند بکەن، ئەوجا ماوەیەکیان بۆ دیاری دەکاو تاک تاک بە ئەندامی (حدکا) وەردەگیرێنەوە. وغەنی بلوریانو حمەدەمین سیراجی لە ڕاگەیاندنێکدا پەیڕەوانی کۆنگرەی چواریان هەڵوەشاندەوەو بوون بە بەشێک لە حیزبی تووده. بڕوانە: (حوسێن خەلیقی: ژان و ژیان، ب٢، ل٤٣) ؛ (حوسێن بەخشی: س. پ، ل٦٧-٧٠).

٥٧. چاوپێکەوتن لەگەڵ (کەریم ئەحمەد)، کۆیە، ٢٠١١/٥/١٩. (مامۆستا کەریم ئەحمەد لە ساڵی ١٩٢٢ لە هەولێر لە دایکبووە، لە ساڵی ١٩٤٦ پەیمانگای پەروەردەی وەرزشی لە بەغدا تەواوکردووە، وساڵی ١٩٤٤ پێوەندی بە ڕێکخستنەکانی حزبی شیوعی عێراقەوە کردووە، ساڵی ١٩٥١ بۆتە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حزب، لەساڵی ١٩٥٥-١٩٥٧دا لەلایەن ڕژێمی ئەوسای عێراق خراوەتە زیندان، دوای ئازادبوونی گەڕاوەتەوە ناو حیزبو وەک ئەندامی مەکتەبی سیاسی کەوتۆتەوە کارو خەباتی سیاسی

مەرجە پەسند ناکەن، کە لەلایەن (حدکا)ی باڵی قاسملووەوە بۆیان دانرابوو، بۆیە لە ڕێکەوتنێکی نێوان (عەلی خاوەری و حەمید سەفەری و غەنی بلووریان) بڕیاریان دا پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار لەگەڵ حیزبی تووده یەکبگرن و بەرەیەکی بەهێز دروست بکەن، بەو جۆرە پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار ساڵی ١٩٨٥ هەڵوەشایەوە[٥٨]. بەڵام پێش ئەوەی بەتەواوی نەمێنن، لەسەر بڕیار و داوای غەنی بلووریان، بەشێکی زۆریان بوونە ئەندامی حیزبی تووده، بەشێکیش چوونە دەرەوەی وڵات و بەشێکیش دریژەیان بەو ڕێگەیە نەدا و وازیان هێنا و ژمارەیەکیش بوونەوە بە ئەندامی (حدکا) [٥٩].

لێرەدا دوو هەڵەی گەورە لە سەردەمی جیابوونەوەی ئەو دەستەیە لەلایەن هەر دوو لایەنەکەوە ڕوویان داوە، کە هەر یەک لەوانە هەڵەیەکی مێژوویییان کردووە و دواجار ئاکامی ئەو هەڵانە لەسەر (حدکا) شوێنەواری خراپیان بەجێ هێشتووە. غەنی بلووریان و ئەوانی تر کە خۆیان بە پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار دەزانی، هیچ کاتێک ئاماژەیان بەو ڕاستییە نەکرد، کە هەر دوو باڵی (حدکا) لەو سەردەمەدا دووچاری هەڵەیەکی مەزنی مێژوویی بوون. هەڵەی ئەوانەی خۆیان بە پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار دەزانی، ئەوە بوو کە دەبوایە بەر لە هەڵوێستوەرگرتن، داوای کۆنگرەیەکی نائاسایی بکەن و لەوێدا خواستی خۆیان بخەنەڕوو، تا لە کۆنگرەدا بڕیاری خۆیان بدەن، گەر کۆنگرە هاودەنگیی لەگەڵ نەکردن، ئینجا بە ناوێکی ترەوە خەباتی خۆیان دریژە پێ بدایا. دەبوایە بە لەبەرچاوگرتنی پرۆگرامی پەسندکراو لە کۆنگرەی چواردا

دریژەپێداوە. لە ١٤ی تەممووزی ٢٠٢٢ کۆچی دوایی کردووە).

٥٨. شایەنی باسە دوای ئەوەی لەساڵی ١٩٨٣ لەلایەن کۆماری ئیسلامی هێزە چەپەکانی ئێران بەگشتیو حیزبی تودە بەتایبەتی هێرشی کرایەسەرو هەڵوەشاوە ڕاگەیەندراو پەرتەوازە بوو، لەساڵی ١٩٨٥دا لە (کابوڵ)ی پایتەختی ئەفغانستان کۆنفرانسی میللی پێکهێناو تیایدا غەنی بلوریان کرا بە ئەندامی مەکتەبی سیاسی حیزبی تووده، بەڵام دوای ماوەیەک بڕیاری دا حیزبی تووده بەجێ بهێڵێو لە بەیاننامەیەکدا لەگەڵ حمەدەمین سیراجی دەست لەکار کێشانەوەی خۆیان لە حیزبی تووده ڕاگەیاندو چووە ئەڵمانیاو لەوێ ژیانی ئاسایی دەست پێ کرد، بڕوانە: (غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٦٣-٣٧١). ناوبراو لە ئازاری ٢٠١١ بەنەخۆشی لە وڵاتی ئەڵمانیا کۆچی دوایی کرد (هـ ع).

٥٩. د.مصطفی ایزدی، جواد استکی، مسعود یاران: تاریخ بیست ساله پاسداری ...، ج٣، ص١٠.

کە شۆڕشی ئێرانی بە سەرۆکایەتیی خومەینی بە شۆڕشێکی گەلی دەزانی و پشتی دەگرت و هەوڵی سەرخستنی دەدا، بەر لەوەی قاسملوو لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد، شەڕی دژێڕخایەن دژی کۆماری ئیسلامی ڕابگەیەنێ، خودگەردانی بە سەرگەردانی کورد بناسێنێ، دەبوو لە کۆنگرەیەکی حیزبیدا، بڕیار لەسەر ناوەڕۆکی شۆڕشی ئێران و کۆماری ئیسلامی و خودی خومەینی بدرێت و دوای ئەوە بۆ بەرگریکردن لە مافی ڕەوای کورد دژی کۆماری ئیسلامی شەڕ ڕابگەیەنێ. بەم هۆیانەوە سەرکردایەتیی (حدکا) بەژێرپێخستنی بڕیارەکانی کۆنگرەی چوار، لەلایەک دەستی (غەنی بلووریان)و لایەنگرانی ئاوەڵا کرد، کە خۆیان بە پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار بناسێنن و، لە لایەکی تریشەوە تۆوی ئاژاوەی لە نێوخۆی (حدکا)دا چاند[٦٠].

هەروەها جیابوونەوەی تاقمی حەوت کەسی زیاتر جیابوونەوەیەکی سیاسی بووە تا زۆرتر گرفتێکی ڕێکخراوەیی بووبێت، چونکە ئەندامانی (حدکا–پێڕەوانی کۆنگرەی چوار) پاش ئەوەی جیابوونەوە، ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە دژی (حدکا) و تەنانەت شۆڕشی کورد لە ڕۆژهەڵات کاریان کردووە، هەرچەندە ئەوان پێیان وابوو بە سیاسەتی خۆنزیککردنەوە لە کۆماری ئیسلامی خودموختاری بەدەست دەهێنن، بەڵام هەم سیاسەتی کۆماری ئیسلامی و هەمیش شکستی ئەو گرووپە، دەری خست جگە لە زیانگەیاندن بە (حدکا)و لاوازکردنی بزووتنەوەی نەتەوەیی ڕزگاریخوازیی کورد لەو قۆناغەدا، هیچ دەستکەوتێکی نەتەوەییان بۆ کورد بۆ دەستەبەر نەکرا. پاشان چارەنووسی ئەم گرووپە و بەستنەوەیان بەتووده و دواتر لێکهەڵوەشان و پەرتەوازەبوونیان لەدواڕۆژدا دەریخست سیاسەتی (حدکا) ڕاستتر بووە و ئەم گرووپە لە بەرامبەریدا بەهەڵەدا چوون.

---

٦٠. حامید گەوهەری: ڕاستییەکان بۆ خۆیان دەدوێن، لە وەڵامی "با نەبێتە درۆی پاش مردووی جەلیل گادانی"، ستۆکهۆڵم، سوید، ٢٠٠٢، ل٣٢.

وانەیەک لە مێژوو، ئاسۆیەک بۆ ئایندە

(حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەبەر ڕۆشنایی ئەزموونی ٨٠ ساڵەی تەمەنیدا)

د.کەیوان ئازاد ئەنوەر

پرسیارە بێ وەڵامەکان: ڕۆژی (شەممە) ڕێکەوتی (١٦ ئابی ٢٠٢٥ی ز) حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پێ دەنێتە هەشتایەمین ساڵیادی تەمەنی خۆیەوە. لەو ماوەیەش، تا بە ئێستا دەگات، ئەوە ڕوون نەبۆوە، کە پارتێکی کوردی (٨٠) ساڵ تەمەن، بۆ نەگەیشتە ئامانج؟ یان بۆ لەو ماوەیەدا بەرهەمی خەبات و قوربانییەکانی خۆی نەچنیەوە؟ ئەمە و ئەوەش پرسیارە، کاتێک کۆنترین پارتی کوردی، لەگەڵ شەپۆلی دێموکراتی دەرکەوتبێت و مێژوویەکی لە خەبات و قوربانیدان لەگەڵ خۆی هێنابێت، بۆ تا ئێستا هەر لە خەباتی شاخ و ڕێکخستنی نهێنیدایە؟ هەروەها ئەوەش جێگای تێڕامانە، کە بۆ تا ئێستا کۆی بەرپرسە باڵاکانی ئەو پارتە، لەسەر ئاستی سەرۆک و سکرتێری گشتی، کراونەتە ئامانج و تێڕۆر و شەهید کراون؟ لەوانەش سەرنجڕاکێشتر، چۆن پارتێک بەو مێژووەی هەیبووە و تا ئێستا لە خەباتیش بەردەوامە، هەر لە چاوی لە ئاسۆیە و لە خەبات و کوردایەتی کۆڵی نەداوە؟

ئەمانە و دەیان پرسیاری تر، پانتایی مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیان داگیر کردوە، بەڵام تا ئێستا پرسیارەکان زۆر و وەڵامەکان جیاواز و خەباتی

حیزبەکەش بەردەوام. هەر بۆیە ئەم لێکۆڵینەوەی ئێمەش دەخوازێت، وەڵامێکی تر بخاتە سەر خەرمانی وەڵامەکانی پێشوو و ئێستا و ئاسۆیەکی نوێی بۆ دروست بکات. ئاسۆیەک بەرەو ئامانجی کۆتایی بەرێت، نە وەک تەنیا تەمەنی پارتەکە درێژ بکاتەوە.

گەڕانەوە بۆ مێژوو:

بە گەڕانەوەمان بۆ مێژووی دامەزرانی (حیزبی دێموکراتی کوردستان)، دەگەینە ئەوەی، کە کات و شوێنی دامەزران و ئەندامانی دەستەی دامەزرێنەرانی، ڕۆڵیان لە بەهێزی و کاریگەریی پارتەکەدا هەبوو، بەڵام هۆکاریش بوون بۆ ئەوەی، کە پارتە نەگاتە ئامانجی ڕیشەیی خۆی. جارێک دامەزراندنی لە (١٦ی ئابی ١٩٤٥زایینی) بەرامبەر بە (٢٥ی گەلاوێژی ٢٦٤٥ی کوردی)[١]، زۆر وەڵامی گونجاوی بۆ هەڵگرتین. سەرەتا دامەزراندنی کەوتە کۆتاییەکانی دووهەمین جەنگی جیهانی، کە کورد لەو کاتەدا، نە خاوەنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ، نە لە نێوخۆشدا، یەکڕیز و تەباش بوو! هەربۆیە لە ماوەی (شەش) ساڵی جەنگدا، بە ڕاستەوخۆ نەیتوانی بچێتە بەرەی وڵاتانی بەشداربوو! تەنانەت نەیتوانی خۆی لە بەرەی براوەدا ببینێتەوە! خۆ ئەگەر ئەوەش پرسیار بێت، کە چۆن دەکرا نەتەوەیەکی ژێردەست و پەرتەوازە و داگیرکراوی وەک کورد، لە هەر جەنگێکی جیهانیدا، لایەنی براوە دیاری بکات؟ ئەوەش پرسیارێکی بەجێ، بەڵام بێوەڵامیش نەبوو، چونکە دەبوا کورد دوای یەکەمین جەنگی جیهانی ئەوە بزانێت، کە وڵاتانی هاوپەیمانی وەک (بریتانیا، فەڕەنسا، یەکێتیی سۆڤیەت، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) لە دووهەمین جەنگی جیهانی، ناکەون و شکست

١. د. عەبدولڕەحمان قاسملوو و عەبدوڵڵا حەسەنزادە: کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، چاپی یەکەم، کوردستان، ٢٠٠٢ز، لل٣١-٣٢، نەوشیروان مستەفا ئەمین: حکومەتی کوردستان، چاپی دووەم، لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کوردستان-سلێمانی، هەرێمی کوردستانی عێراق-عێراق، ٢٠٠٦ز، لل(٨٦-٩١).

ناهێنن. ئەوەش لەخۆڕا نا، بەڵکوو بەهۆی ئەوەی ئەزموونێکی دەوڵەمەندی (چوار) ساڵ شەڕی یەکەمین جەنگی جیهانییان هەبوو. هەروەها دەیانزانی شەڕی کام لایەن دەکەن و چۆن و لە چ کاتێکدا ڕووبەڕوویان دەبنەوە. ئەمە و خودی کوردیش بەهۆی ئەو هەل و دەرفەتانەی لە ساڵانی یەکەمین جەنگی جیهانی و دوای جەنگ، لە دەستی دابوو، دەکرا چیتر باجەکەی نەدا. هەربۆیە دەکرا ئەوەش وانەیەک بێت بۆ کورد، تا لە جەنگێکی جیهانیی تردا، لەبری تۆڵەکردنەوە لە وڵاتانی هاوپەیمان، هەڵەی پێشوو دووبارە نەکاتەوە و بچێتە بەرەیەکەیانەوە و ئاسۆکانی سەرکەوتنی دیار بن. نەوەک بە قازانجی بەرەیەک شەڕ بکات، کە لەو جەنگەدا تێک بشکێت. ئەوانیش هەریەک لە (ئەڵمانیای نازی، ئیتاڵیای فاشی، ئیمپراتۆریی ژاپۆن) بوون. ئەمە و دەبوا ئەوەش بزانێت، کە دۆستایەتی یان نزیکی لەگەڵ وڵاتێکی دووری وەک (ژاپۆن) لەو کاتەدا چ سوودێکی پێ دەگەیاند؟ یان دەوڵەتێکی وەک (ئیتاڵیای فاشیست) چیی بۆ دەکرد؟ یان بەرگریکردن لە (ئەڵمانیای نازی) لەنێو دەیان وڵاتی نەیاری وەک (یەکێتیی سۆڤیەت، فەڕەنسا، بەریتانیا)، چی بۆ دەکرا؟ هەربۆیە چوونە نێو بەرەی دەوڵەتانی هاوپەیمان باشترین بژاردە و باشترین بڕیار بوو، کە نەیدا! ئەوەش بەهۆی پەرتەوازەیی ڕیزەکانی و دابەشبوونی خاکەکەیەوە بوو.

لێرەوە و لە وەها دۆخێکدا زۆر ڕوون بوو، کە کورد باجی دووەمین جەنگی جیهانی بە خراپ ئەدات. وەک ئەوەی (چوار) ساڵ پێش دامەزراندنی (حیزبی دێموکراتی کوردستان)، (ڕەزاشای پەهلەوی) پادشای ئێران بەهۆی لایەنگری بۆ دەوڵەتی ئەڵمانیای نازی لە بری دەوڵەتانی ناوەند، باجی خۆی دا و لە پاشایەتیی ئێران خرا. ئەوەش دوای ئەوەی لە لایەن سەرانی وڵاتانی هاوپەیمانەوە لە (تاران)ی پایتەخت بۆ باشووری ئێران گوازرایەوە. دواتر لە ڕێگای کەنداوی عەرەبی و بە پاپۆڕێکی بەریتانی ڕەوانەی (دوورگەی موریس)ی زەریای هیندی کرا. بە دوایدا ڕەوانەی شاری (ژۆهانسبیرگ)ی باشووری ئەفریقیا کرا، تا لەوێ سەری نایەوە و

کۆچی دوایی کرد[٢]. ئەوەش وانەیەک بوو بۆ هەموو ئەوانەی لەنێو خاکی ئێران و لە خۆرهەڵاتی نێوەڕاستدا دەیانوویست، دژایەتی بەرژەوندییەکانی وڵاتانی هاوپەیمان بکەن.

سەرکێشی لە میژوو:

وەک وتراوە (لە هەموو خەسارەیەک عەقڵێک)، بەڵام وەک دەرکەوت، ئەوکات کوردیش وەک سەردەمەکانی پێشوو، سوودی لە ئەزموونەکانی پێش خۆی و سەردەمەکەی وەرنەگرت و سەرکێشی کرد بەڵام سەرکێشەکانیشی جوامێرانە بوون. ئەوەش کاتێک لە ڕێگای کۆمەڵێک خەمخۆر و کوردپەروەری ئەوکات و لە سەرووبانەوە (قازی محەممەد) لە شاری (مەهاباد)، پارتێکیان بەناوی (حیزبی دێموکراتی کوردستان) دامەزراند[٣]. دامەزراندنی ئەو پارتەش چەندە گرنگ بوو، تا لەبری سەرۆکی بنەماڵە یان تیرە و خێڵ و هۆزێکی کورد، ڕابەرایەتیی جوولانەوەیەکی کورد بکات، ئەوەندەش بە کێشە بوو، تا بەهۆی ناوی (دێموکرات)ەوە، باجی گەورەی لەسەر بدات. ناوێک، نەک ئەوکات دوای (٨٠) ساڵێش بە کۆمەڵگەی کوردی نامۆ بوو. وەک ئەوەی دوای (٨٠) ساڵێش کورد لە سیستەمی دێموکراتی و ئاڵوگۆڕی دەسەڵات تێنەگەیشت! چەندین هەڵبژاردنی ئەنجام دا، بەڵام پابەندی ئەنجامەکانی نەبوو! بەشداریی پێکهێنانی چەندین خولی پەرلەمانی کرد، بەڵام کاری بە یاساکانی نەکرد! چەندین حکوومەتی پێک هێنا، بەڵام بە حکوومەتێکی خەمخۆری کوردییان

٢. د.کمال مظهر احمد: دراسات فی تاریخ ایران الحدیث و المعاصر، الطبعة الاولی، بغداد، العراق، ١٩٨٥م, ص ٢٥٧، د.طاهر خلف بکاء: التطورات الداخلیة في ایران١٩٤١-١٩٥١، الطبعة الاولی، منشورات بیت الحکمة-بغداد، العراق، ٢٠٠٢م، ص٤٦.

٣. حەمید ڕەزا جەلالی پوور: قازی محەمەد، وەرگێڕانی: ئەحمەدی وەرتێ، چاپی یەکەم، ئینتشاراتی تەوکلی-تاران، ئێران، ١٣٨٣هەتاوی، لل٢٥-٣٣، سەعیدی هومایۆن: پێشەوای ڕابوون-بیرەوەرییەکانی سەعیدی هومایۆن، کۆکردنەوە و ئامادە کردنی: هاشمی سەلیمی، وەرگێڕانی: ڕەسوول سوڵتانی: چاپی یەکەم، هەولێر، هەرێمی کوردستانی عێراق-عێراق، ٢٠٠٧ز، لل١٧-٥٢).

نەزانی! تەنانەت لەو کاتەوە تا بە ئێستاش دەگات، هەر بنەماڵە و خێڵ و هۆزێک، ڕابەرایەتیی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردییان کردبێت، چەندین بنەماڵە و خێڵ و هۆزی تر لە دژی وەستان! ئەمە و جگە لەوەی ئەو کاتەشی (حیزبی دێموکراتی کوردستان) دامەزرا، کۆمەڵگەی کوردی لە دۆخێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و فەرهەنگیی زۆر خراپدا بوو. ئەوەش نەک هەر بەوەی خاکەکەی داگیر و دابەش کرا و خودی کۆمەڵگەکەش پەرتەواز و یەکڕیز نەبوو، بەڵکوو تەنیا لە سنووری ناوچەی موکریان بۆ هەر (١٠٠هەزار) کەس (١) پزیشک و بۆ هەر (١٠ هەزار) کەس، مامۆستایەک هەبوو. (٩٠٪)ی کۆمەڵگەی کوردیش بە سەرەتایترین شێواز، خەریکی ڕاوکردن و کشتوکاڵ و ئاژەڵداری بوون. تەنیا (١٠٪)یان سەرقاڵی کاری پیشەی دەست و بازار و بازرگانی نێوخۆیی بوون. هەروەها (٨٥٪)ی زەوییەکانی کوردستان بە دەست خاوەن مووڵک و دەرەبەگەکانەوە بوون و تەنیا (١٥٪) بە دەست دەوڵەتانی ناوەندی و کەسانی تردەوە بوو[٤]. لەو دۆخەشدا باسکردن لە دێموکراسی بۆ کۆی خەڵکی کوردستان، نەک هەر مەحاڵ بوو، بەڵکوو تاوانەکەشی کوشتن بوو. تەنانەت لە ماوەی (١١) مانگی تەمەنی کۆماری کوردستانیشدا لە شاری (مەهاباد) ی پایتەخت، کە حیزبی دێموکراتی کوردستان، تێدا دەسەڵاتدار بوو، نە هەڵبژاردنێک کرا، نە ئەنجومەنێکی نیشتمانییش دامەزرا، تا تاوتوێی یاساکانی کۆمار و چاودێریی حکوومەت بکات. دیارە کاتێک ئەو کارە بە سەرۆککۆماری کوردستان نەکرا، کە هەر خۆی سەرۆکی حیزبی دێموکراتی کوردستانیش بوو[٥]، ئیتر چۆن دوای خۆی بە کەسانی دی دەکرا؟ ئەمە و جگە لەوەی (حیزبی دێموکراتی کوردستان) دووهەمین پارتی کوردی بوو، دوای (پارتی خۆیبوون) وەک پارتی سیاسیی کوردی بێتە

٤. د.عبدالرحمن قاسملو: أربعون عاما من الكفاح من أجل الحرية، ترجمة: د.عزالدين مصطفى رسول، الطبعة الاولى، اربيل، اقليم كردستان العراق، العراق، ١٩٩٥م، صص٣-٥.

٥. کەیوان ئازاد ئەنوەر: بەرواوردێکی مێژوویی لە نێوان کۆماری دێموکراتی کوردستان و حکومەتی هەرێمی کوردستان، گۆڤاری پەیڤین، ژمارە (١١-١٢)، ساڵی (چوارەم)، لاپەڕەکانی (٢١٨-٢٣٤).

مەیدان و کاری خۆی بکات. لەکاتێکدا (پارتی خۆیبوون) لەساڵی (١٩٢٧ز) لە شاری (بەیرووت)ی خاکی لوبنان دامەزرا [٦]، بەڵام حیزبی دێموکراتی کوردستان لە شاری (مەهاباد) و لەنێو کۆمەڵگەی کوردی و ناو خاکی کوردستان دامەزرا[٧].

لە سەرکێشییەوە بۆ ئەزموونێکی سیاسی:

کاتێک لە بەرواری دامەزراندنی پارتەکە و ئەو ژینگەیەی تێدا دامەزرا، دەکۆڵینەوە، دەگەینە ئەوەی، کە جگە لە سەرکێشییەکی گەورە بە بوێری (قازی محەممەد)و پۆلێک خەمخۆری دۆزی کورد لە ناوچەی موکریان و شاری (مەهاباد)، دوای (پێنج) مانگ و نیو، وردتر لە دوای (١٦٠) ڕۆژ، پارتەکە گەیشتە لووتکەی دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا[٨]. ئەوەش دوای ئەوەی بۆ یەکەمین جار لە مێژووی نەتەوەکەیدا (حیزبی دێموکراتی کوردستان) بووە پارتی پێشڕەوی (کۆماری دێموکراتی کوردستان) و بە ناوی (جمهوریيەتی کوردستان) یان (کۆماری کوردستان) ناسێنرا. لە (٦ی کانوونی یەکەمی١٩٤٥ز)ش (گۆڤاری نیشتمان) وەک یەکەمین گۆڤاری ئەدەبی و شێوەیەک لە زمانحاڵی حیزب دەر کرا[٩]. (یانزە) ڕۆژ دواتریش واتە لە (١٧ی کانوونی یەکەم)دا، تەواوی هێز و دەزگاکانی دەوڵەتی پادشایی ئێران، لە شاری (مەهاباد) دەرکران و بە ڕێنوێنیی ئەو حیزبە، ئاڵای کوردستان لەسەر باڵەخانەی مەعاریفی شاری (مەهاباد) هەڵ کرا. دوای (دوو) ڕۆژیش هەمان ئاڵا لە شاری (نەغەدە) و (هەشت) ڕۆژ دواتریش لە شاری (بۆکان) هەڵ کرا. لە (١٠ی کانوونی دووەمی١٩٤٦ز) بە دەرچوونی ڕۆژنامەی (کوردستان) وەک ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، زەمینەی دامەزراندنی (کۆماری دێموکراتی کوردستان) لە (٢٢ی کانوونی دووەمی١٩٤٦ز)

٦. د. عبدالستار طاهر شريف: الجمعيات والمنظمات والاحزاب الكردية في نصف قرن(١٩٠٨-١٩٥٨م)، الطبعة الثانية، السليمانية-اقليم كردستان العراق- العراق، ٢٠٠٧م، صص١٠١-١٠٦.

٧. جەلالی پوور: س.پ، ل٢٥و دواتر، هومایۆن: س.پ، ل١٧و دواتر.

٨. بڕوانە: (قاسملوو و حەسەنزادە: س.پ، لل٣١-٤٧).

٩. نەوشیروان مستەفا ئەمین: س.پ، لل(٦٩-٧٧).

ڕەخسا[١٠]. ئەوەش لە کاتێکدا بوو، کە تا ئەوکات لە سەرتاسەری جیهان، تەنیا (٣٤) سیستەمی کۆماری هەبوون[١١].

ئەزموون و دەسکەوتەکانی کۆمار بۆ کورد، کەم نەبوون، بەڵام دواجار ئەو کۆمارەش دوای (یانزە) مانگ تەمەنی کۆتایی پێ هات، چونکە دامەرزاندنی کۆمارەکە بەرهەمی (شەش) ساڵ خەباتی سیاسی کورد لە دووهەمین جەنگی جیهانیدا نەبوو، تا لە (یەکێتیی سۆڤیەت) و یەکێک لە براوەکانی ئەو جەنگەی وەربگرێت، بەڵکوو بەرهەمی (حیزبی دێموکراتی کوردستان) بوو، کە دەیویست لەگەڵ ئەو شەپۆلە نوێیەدا هەڵ بکات، کە لە بەری باکووری خاکەکەیەوە هەڵی کردبوو. هەر بۆیە دواجار ئەو حیزبەی بەو زەمینەیەی تێیدا دامەزرا و بەو ئەزموونەی پێی گەیشت، یاساغ کرا و بووە بەرهەمی خەباتێکی تر لە داهاتوویدا.

ئاکامگیری:

بە گەڕانەوەمان بۆ ئەو مێژووە کورتەی کە تەنیا (١٧) مانگی لەگەڵ خۆی برد، هەر لە دامەزراندنی حیزبەکەوە تا ڕووخانی کۆماری دێموکراتی کوردستان، بۆمان دەرکەوت، کە پارتێکی سیاسیی کوردی، زوو هات و زوو ڕۆیشت. لەپڕ دەرکەوت، بەڵام گەورە هاتە مەیدان. لەناکاو گەورەییەکەی لەدەست دا، بەڵام جارێکی تر بە سەرەتاییەکی نوێوە دەستی پێ کردەوە، تا گەیشتە (٨٠) ساڵ تەمەن. سەرەتاییەک لە گۆشەیەکی شاری (مەهاباد)ەوە دەستی پێ کرد، بەڵام دوای ئەو تەمەنە، دەنگی گەیشتە زۆربەی وڵات و ناوچەکانی جیهان. مامۆستایەکی ئایینی پاکی وەک (پێشەوا قازی محەممەد)ی کردە سەرۆکی پارتەکەی، کە هەر لەو پێناوەشدا گیانی

١٠. بڕوانە: (قاسملو و حسن زادە: س.پ، لل(٤٢-٤٧)، نەوشیروان مستەفا ئەمین: س.پ، لل٨٦-١٠٩).
١١. بڕوانە: (د. کەیوان ئازاد ئەنوەر: مێژووی (سیستەمی کۆماری) لەجیهان و بەرواوردی بە (کۆماری دیموکراتی کوردستان)دا، ڕۆژنامەی (خەبات)، ژمارە (٣٣٨٢)، ڕۆژی (دووشەممە)، بەرواری (٢٠١٠/١/٢٥)، ل١٢.

بەخشی، بەڵام دواتر چەندین کەسایەتی و خوێندەواری کردە سکرتێری گشتیی پارتەکەی، وەک (دوکتور عەبدولڕەحمانی قاسملوو)، تا بە (ئەحمەد تۆفیق، دوکتور سادق شەرەفکەندی، عەبدولّلّا حەسەنزادە، مستەفا هیجری، خالید عەزیزی، مستەفا مەولوودی) دەگات. سەختیی ژیان و خەباتی شاخ و ڕێکخستنی نهێنی، دووچاری دووبەرەکیی کرد، بەڵام دواجار بە یەکگرتووی هاتەوە مەیدان و درێژەی بە خەبات دا.

بەو مێژووەشەوە دوای ڕووخانی کۆماری دێموکراتی کوردستان دروستی کرد، دەریخست، کە تا تەمەنی هەڵگشێت، وەی بەرزتر ئەبێت. تا قوربانیی زیاتر بدات، نەرمتر، بەڵام بەهێزەوە دێتەوە مەیدان، بۆیە لەگەڵ ئەوەی پارتەکە لە دۆخێکی نائاسایی و بێ وردبوونەوە لە کاری سیاسیی سالّانی پێشوو دامەزرا، بەڵام تەمەنێکی باشی بڕی. هەر ئەوەش وای کرد، بەو تەمەنەوە، خەباتەکەی درێژتر و قوربانییەکانی زیاتر و گەیشتنی بە کەناری ئارام دوورتر بێت، بەڵام وەک گوتراوە:

هەر کاروانێ
بۆ تیشکی خۆر بڕوانێ
کەم بن یان زۆر،
درەنگ یان زوو ئەگەنە خۆر

***

سەرچاوەکان:

یەکەم، بە زمانی کوردی:

١. جەلالی پوور, حەمید ڕەزا، قازی محەممەد، وەرگێڕانی: ئەحمەدی وەرتێ، چاپی یەکەم، ئینتشاراتی تەوکلی-تاران، ئێران، ١٣٨٣هەتاوی.

٢. قاسملوو، د. عەبدولڕەحمان و عەبدوڵڵا حەسەنزادەە، کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، چاپی یەکەم، کوردستان، ٢٠٠٢ز.

٣. نەوشیروان مستەفا ئەمین، حکوومەتی کوردستان، چاپی دووەم، لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کوردستان-سلێمانی، هەرێمی کوردستانی عێراق-عێراق، ٢٠٠٦ز.

٤. هومایۆن, سەعید، پێشەوای ڕابوون-بیرەوەرییەکانی سەعیدی هومایۆن، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: هاشمی سەلیمی، وەرگێڕانی: ڕەسوول سوڵتانی: چاپی یەکەم، هەولێر، هەرێمی کوردستانی عێراق-عێراق، ٢٠٠٧ز.

دووەم، بە زمانی عەرەبی:

٥. د. عبدالستار طاهر شریف. الجمعیات والمنظمات والاحزاب الکردیة في نصف قرن(١٩٠٨-١٩٥٨م)، الطبعة الثانیة، السلیمانیة-اقلیم کردستان العراق- العراق، ٢٠٠٧م.

٦. قاسملوو، د.عبدالرحمن، أربعون عاما من الکفاح من أجل الحریة، ترجمة: د.عزالدین مصطفی رسول، الطبعة الاولی، اربیل، اقلیم کردستان العراق، العراق، ١٩٩٥م

٧. د. کمال مظهر احمد، دراسات فی تاریخ ایران الحدیث و المعاصر، الطبعة الاولی، بغداد، العراق، ١٩٨٥م.

سێیەم، بڵاوکراوەکان:

٨. کەیوان ئازاد ئەنوەر، کەرکوک مەڵبەندی کۆنترین ڕژێمی دیموکراتی لە مێژوودا، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (١٨١٠)، بەرواری (١٩٩٩/٢/٢٥ز)، ڕۆژی (پێنجشەممە)، ل١٠.

٩. مێژووی سیستەمی کۆماری لە جیهان و بەراوردی بە (کۆماری دێموکراتی کوردستاندا، ڕۆژنامەی (خەبات)، ژمارە (٣٣٨٢)، ڕۆژی (دووشەممە)، بەرواری (٢٠١٠/١/٢٥)، ل١٢.

پێکهاتەسازی لە خەباتی نەتەوایەتیدا، نموونەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

مریەم عەلی‌پوور

پێشەکی

پرسیاری سەرەکی لە بابەتێکی ئاوادا ئەوەیە، کە بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی چۆن خۆی بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی ڕێک دەخات، یان چۆن پێکهاتەسازی/ داڕشتنی خەباتی نەتەوەیی دەتوانێت کاریگەریی قوواڵی لەسەر دەرئەنجامی خەباتێکی نیشتمانی هەبێت. پێکهاتەسازی ڕۆڵێکی چارەنووسساز لە کۆکردنەوەی هێزەکان و هەماهەنگی کردارەکان و گەیشتن بە ئامانجەکان دەگێڕێت، هەروەها نەبوونی پێکهاتە یان ڕێکخستن دەتوانێت ببێتە هۆی ناکارایی و دابەزینی پابەندبوونی ئەندامان لە ناو ڕێکخراودا.

نموونە مێژووییەکان نیشانیان داوە ئەو بزووتنەوانەی خاوەنی پێکهاتە بوون، کاریگەریی ئەرێنیی زیاتریان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان هەبووە، لە کاتێکدا ئەو بزووتنەوانەی کە خاوەنی پێکهاتە نەبوون هەم کاریگەرییان لاواز بووە و هەمیش ڕێکخراوەکەیان ڕووبەڕووی ئاستەنگ بۆتەوە. گرنگە لێکۆڵینەوە لەوە بکرێت کە چۆن سەرکردایەتی، پەیوەندی، کۆکردنەوەی جەماوەر و ڕێکخستن دەتوانن ڕۆڵیان

لـە نـاو بزووتنەوەیەکـدا هەبێـت. هـەر بۆیـە بـە دڵنیاییـەوە پێکهاتەسـازی لـە خەباتـی نیشـتمانیدا زۆر گرنگـە، لەبـەر ئـەوەی ڕێکوپێکـی و کارایـی و ڕێگایەکـی ڕوون بـۆ ئامانـج دیـاری دەکات. کەواتـە وا باشـە پێکهاتەسـازی بـە وردی ڕوون بکرێتـەوە بـۆ ئـەوەی بزانیـن چییـە و بۆچـی گرنگـە؟

دەسـتەواژەی "داڕشـتن یـان پێکهاتەسـازی لـە خەباتـی نەتەوایەتیدا" دەتوانێـت ئامـاژە بـە لایەنـە جیاوازەکانـی بنیاتنانـی نەتەوەیـی و ڕێکخسـتنی سیاسـی بکات، بەشـێوەیەک کـە بزانرێـت بزووتنەوەیـەک یـان خەباتێکـی نەتەوەیـی بـۆ گەیشـتن بـە ئامانجەکانـی چـۆن ڕێـک دەخرێـت. وشـەی پێکهاتـە بـەو مانایەیـە کـە "پێکهاتـە" هـەم پێشـمەرجێکە بـۆ کـردار و هەمیـش بەرهەمـی کـرداره. بـەڵام پێکهاتەسـازی، بەسـتەرەکانی ئاسـتی پێکهاتـەی مەجـازی بـە ئاسـتی سیسـتەمی ئەزموونییـەوە دەبەسـتێتەوە، یـان بـە واتایەکـی دیکـە پێکهاتەسـازی ڕێگەیەکـە بـۆ دروسـتکردنی پێکهاتـە.

"داڕشـتنی خەباتـی نەتەوەیـی" دەتوانێـت سیاسـی، ئابـووری، کۆمەڵایەتـی، کولتـووری و چەکـداری و ... بێـت؛ بەڵام مەبەسـتی من لێرەدا زیاتر لایەنـی سیاسـییە بە هەڵسـەنگاندن لەگەڵ چوارچێوەی بزووتنـەوەی خۆڕاگـری یـان خەباتـی نەتەوەیـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران کـە تێکەڵەیەکـە لـە بەرخۆدانـی سیاسـی و چەکـداری لـە بەرامبـەر داگیرکاری ڕێژیمـە دیکتاتۆر و تۆتالیترەکانـی پەهلـەوی و ڕێژیمـی ئیسـلامیی ئێـران.

زۆر ڕاشـکاوانە دەتوانیـن بڵێیـن "داڕشـتنی خەباتـی نەتەوەیـی" دەتوانێـت ئامـاژە بـە چەنـد لایەنێکـی نەتەوەسـازی و ناسـیۆنالیزم بـکات. هـەر بۆیـەش لـە زۆربـەی وڵاتـە پێشـکەوتووەکان، داڕشـتنی خەباتـی نەتەوەیـی لەسـەر بنەمـای ناسـیۆنالیزم و دێموکراتیزەکـردن بـووە کـە ئـەو دووانەیـان بەیەکـەوە گـرێ داوە. بەتایبـەت لـە کۆتاییەکانـی سـەدەی نۆزدەهـەم کـە ململانێیـەک لـە نێـوان چـەپ و ڕاسـتدا هەبـووە لەسـەر ئـەوەی کـە چـۆن بەهـا نەتەوەییـەکان پێناسـە بکرێـن و لـە ڕووی سیاسـییەوەش بـەکار بهێنرێـن. دەتوانیـن بڵێیـن "داڕشـتنی خەباتـی نەتەوەیـی" دەتوانێـت بەپێـی بەسـتێن ئامـاژە بـە چەنـد بابەتێـک بـکات، کـە ئەوانـەش بەگشـتی پەیوەندییـان بـە ڕێکخسـتن و

سیستماتیککردنی هەوڵەکانە بۆ گەیشتن بە ئامانجە نیشتمانییەکان. بە واتایەکی دیکە پێکهاتەسازیی ڕێکخراوەیی لە حیزب یان گرووپە سیاسییە ناسیۆنالیستەکاندا یەکێکە لە هۆکارە هەرە گرنگەکانی سەرکەوتن و بەردەوامیی ئەو جۆرە بزووتنەوانە. لێرەدا بۆ بەرچاوڕوونی، داڕشتنی ڕێکخراوەیی لەو جۆرە حیزبانەدا چەند خاڵێک ئاماژە پێ دەکەم کە پێم وایە گرنگن، وەکوو:

پێناسەکردنی ئەرک و دەستنیشانکردنی ئامانجەکان: ئامانجەکان بناغەی هەر بزووتنەوە و گرووپێکن و بریتین لە دیاریکردن و بەڕوونی پێناسەکردنی ئامانجەکانی خەبات، وەکوو سەربەخۆیی، مافە مەدەنییەکان و چاکسازیی ئابووری و ... هتد. کەواتە ئامانجەکان دەبێ ڕوون بن، بتوانرێن بەدەست بهێنرێن و دەنگدانەوە یان پەیوەندییەکی باشیان لەگەڵ جەماوەر هەبێت. بۆ نموونە، ئامانج لەوانەیە بەدەستهێنانی سەربەخۆیی سیاسی، دەستەبەرکردنی مافی دەنگدان، جێبەجێکردنی چاکسازیی ئابووری یان یەکسانیی جێندەری بێت.

داڕشتنی ستراتێژی: داڕشتنی ستراتیژی بریتییە لە دانانی پلانێکی وردی کارکردن بۆ ئەو شێواز و تاکتیکانەی کە دەبێ بەکار بهێنرێن. کەواتە بە داڕشتنی پێکهاتەیەکی ڕوون لە خەباتی نەتەوەیی، پەیوەندیی نێوان بەشە جیاوازەکانی بزووتنەوەکە باشتر دەکرێت و پەرەپێدان و جێبەجێکردنی ئامانجە گشتییەکان ئاسانتر دەبێت. زۆر گرنگە لە کاتی داڕشتنی پلانی ستراتێژیدا ئەوە لەبەرچاو بگیرێت کە پلانەکە لەگەڵ گۆڕانکاری و گۆڕانی بارودۆخەکاندا بگونجێنرێت.

پێکهاتەی ڕێکخراوەیی: دیاریکردنی سەرکردایەتییەک کە دەسەڵاتی ڕوونی هەبێت بۆ بڕیاردانی گەورە. پێکهێنانی ئەنجومەنی ئایدیۆلۆژی یان ڕاوێژکاری بۆ پاراستنی یەکگرتوویی هزری و ئایدیۆلۆژی. دروستکردنی یەکە (واحد) ناوچەییەکان یان ناوخۆییەکان بۆ فراوانکردنی کاریگەری لەسەر ئاستی جوگرافیای جیاواز. پێکهێنانی لێژنە تایبەتەکان وەکوو لیژنەی پەروەردە، ئایدۆلۆژی، ڕاگەیاندن، پەیوەندییەکان، ئابووری و سەرچاوەکان و لیژنەی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان (ئەگەر پێویست بوو.)

زیادکردنی پشتیوانی و هاوپەیمانی: خەباتێکی سەرکەوتووی نەتەوەیی زۆرجار پێویستی بە پشتیوانیی گرووپە جۆراوجۆرەکان هەیە، لەوانە پارتە سیاسییەکان، ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و بزووتنەوەکانی دیکە. دروستکردنی هاوپەیمانی بریتییە لە دۆزینەوەی خاڵە هاوبەشەکان و یەکخستنی ئەو گرووپانە لەژێر ڕوانگەیەکی هاوبەشدا. کەواتە یەکخستنی گرووپ و لایەنە پەیوەندیدارە جۆراوجۆرەکان کە بەرژەوەندی و ئامانجی هاوبەشیان هەیە، گرنگە. لەبەر ئەوەی پشتیوانی و هاوپەیمانیکردن لەگەڵ بزووتنەوەیەکی پێکهاتەدار یان ستروکتورکراو ئاسانتر و ڕەوایەتیشی زیاترە. ئەوکات ئەو ڕێکخراوەیە باشتر دەتوانێت پشتیوانیی هەر دوو ئەکتەرەکانی نیشتمانی و نێودەوڵەتی بۆ لای خۆی ڕابکێشێت.

پەیوەندی و داکۆکیکردن: بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاری و بەدەستهێنانی پشتیوانیی گشتی زۆر گرنگە. ئەوەش دەتوانرێت لە ڕێگەی هەڵمەتی میدیایی، وتاردان، دانوستاندن، سۆشیاڵ میدیا و جۆرەکانی دیکەی پەیوەندیگرتن بەدەست بهێنرێت. هەبوونی یەکگرتوویی نێوخۆیی و ناردنی وتار و پەیامی ڕوون و کاریگەر دەتوانێت یارمەتیدەر بێت بۆ زیادکردنی پشتگیری و گوشار خستنەسەر بڕیاردەران.

ڕاهێنانی ئەندامان: دانانی بەرنامەکانی پەروەردە و ڕاهێنان، ئاشناکردنی ئەندامان بە پرەنسیپەکانی ناسیۆنالیزم و ئامانجەکانی حیزب. دیاریکردن یان پۆلێنبەندیکردنی سیستەمی ئەندامەتی، لەوانەش خۆبەخشەکان، ئەندامانی پەسیڤ/ ناچالاک، ئەندامانی چالاک، و ئەندامانی باڵا. پێگەیاندنی ئەندامان و سەرکردە ناوخۆییەکان، بۆ بەهێزکردنی پێکهاتەکە لە خوارەوە بۆ سەرەوە.

کۆکردنەوەی ژێدەر/ سەرچاوەکان: هەڵسەنگاندنی سەرچاوەکان بەشێکی گرنگە بۆ دڵنیابوون لەوەی کە ئەو زانیارییانەی بەکار دەهێنرێن پەیوەندیدار و متمانەپێکراون. سەرچاوە ئەو شوێنەیە کە زانیاریی لێ وەردەگریت. دەتوانێت هەر شتێک بێت لە کتێبێکەوە بگرە هەتا ماڵپەڕێک، بابەتێک، چاوپێکەوتنێک، ڤیدیۆیەک، سەرژمێرییەک یان ڕاپۆرتێک، بە واتایەکی دیکە، هەر سەرچاوەیەک کە ڕاستی، داتا، بۆچوون،

یان بیرۆکەت پێ بدات و لە کارەکانیدا بەکار بهێنرێت. کۆکردنەوەی سەرچاوەی پێویست، لەوانەش بوودجە، هێزی مرۆڤی و کەرەستەی پێویست بۆ پشتگیریکردن لە خەبات یەکجار زۆر گرنگە. کەواتە سەرچاوەکان بۆ بەردەوامبوونی بزووتنەوەیەک پێویستن. هەر بۆیە پشتگیریی ئابووری و بەڕێوەبردنی سەرچاوە خۆبەخشەکان هەم کۆڵەکەی بنەڕەتیی ڕێکخراون و هەم کلیلی پاراستن و زەبری هێزن. لە چوارچێوەیەکی سیاسیدا زۆرجار دەستەواژەی "زەبری هێز" وەک میتافۆرێک بۆ ئەو هێزە گشتییە بەکار دەهێنرێت کە لە پشت بزووتنەوەیەکی سیاسی، کەمپەینێک، یان ئەکتەرێکی گەورەیە. "زەبری هێز" باس لەوە دەکات کە چۆن دەسەڵاتی سیاسی و پشتیوانی دەتوانێت بە تێپەڕبوونی کات کۆ ببێتەوە و چۆن دەتوانرێت ئەو دەسەڵاتە بەکار بهێنرێت بۆ دروستکردنی گۆڕانکاری یان پاڵنانی بڕیارەکان.

بەردەوامبوونی زەبری هێز: چالاکهێشتنەوەی بزووتنەوەکە بە تێپەڕبوونی کات پێویستی بە هەوڵی بەردەوام و چالاکبوون هەیە. ئەوەش لەوانەیە بریتی بێت لە ڕێکخستنی بۆنە بەردەوامەکان، پاراستنی ئامادەییەکی بەهێزی ئۆنلاینی، یان تاکتیکەکان بەپێی پێویست بۆ وڵامدانەوەی ئاستەنگەکان و دەرفەتە نوێیەکان.

میکانیزمی بڕیاردان و لێپرسینەوە: سەقامگیرکردنی دیموکراسی و ئازادی لەناو ڕێکخراودا، بۆ ڕێگریکردن لە چڕبوونەوەی دەسەڵات گرنگە، هەروەها دەرفەتی هەبوونی سیستەمی کاردانەوە/ فیدباک و هەڵسەنگاندنی کارەکان، بۆ شایستەسالاری و دانی کار بە کارزان. لە هەمان کاتیشدا دیاریکردنی میکانیزمی چارەسەرکردنی ناکۆکی ناوخۆیی بۆ پاراستنی یەکگرتوویی و یەکڕیزی، گرنگیی خۆی هەیە.

مەترسیی بیرۆکراتیزەکردن: بیرۆکراتیزەکردن ئاماژەیە بۆ پرۆسەیەک کە تێیدا فەرمانبەرەکان، ڕێکخراوەکان یان سیستەمەکان زیاتر بە یاسا و ڕێکار و پلەبەندییە جێگیرەکان تایبەتمەند دەبن. کاتێک باس لە مەترسییەکانی بیرۆکراتیزەکردن دەکەین، ئاماژە بە مەترسییەکانی سیستەمێک دەکەین کە بەپێی یاساکان زۆر بیرۆکراتە یان زۆر کات دەبات و لە هەمانکاتیشدا دەتوانێت ئەرێنی بێت بۆ ئەوەی دۆسییەکە بە

شێوەیەکی یەکسان و دادپەروەرانە چارەسەر دەکرێت یان بە پرۆسێس دەکرێت. لایەنی نەرێنیی پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی ئەوەیە کە ڕەنگە ببێتە هۆی بیرۆکراتیزەکردنی ڕێکخراو، ئەگەر بە سەرنجەوە کاری لەسەر نەکرێت. ئەوەش دەتوانێت ڕێگری لە توانای بزووتنەوەکە بکات بۆ خۆگونجاندنی لەگەڵ گۆڕانی بارودۆخەکان

هەندێک تایبەتمەندیی "داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی"

با قوولّتر خۆمان بخزێنینە ناو هەندێک تایبەتمەندی و بزانین بەگشتی "داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی" چ گرنگییەکی هەیە. بێگومان و بەبێ دوو دلّی، پێکهاتەیەکی سیاسیی سەقامگیر بۆ هەماهەنگی و سەرکردایەتیکردنی خەباتی نەتەوەیی بە شێوەیەکی کاریگەر پێویستە. دەستڕاگەیشتن بە سەرچاوە سەربازییە مۆدێرن و کاریگەرەکان، لەوانەش تەکنەلۆژی و ژێرخانی ئابووری یان ئابوورییەکی بەهێز گرنگی و کاریگەریی ئەرێنی خۆی هەیە. یەکگرتوویی و پشتیوانیی گەل دەتوانێت دەسەڵاتی سیاسی، یان خەباتەکە بەهێز بکات. هاوکاری لەگەڵ گەلانی دیکە و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان دەتوانێت سوودی ستراتیژیی بۆ بزوتنەوەکە هەبێت. هەر چەند هۆکارەکانی سەرهەڵدانی خەباتی نەتەوەیی بەپێی گۆڕەپان یان بەستێن جیاوازە، بەڵام ئەوەی زۆر گرنگە، «بوونی هێزە» بە تایبەت لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، لەو ناوچەیە کە دەبێ هێز بی، دەنا هیچ حیسابێکت بۆ ناکەن. لەبەر ئەوەی لەو ناوچەیە زیاتر سیستمی دیکتاتۆری و تۆتالیتاری و بەرژەوەندیی زلهێزەکان حوکم دەکات. بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی بابەتەکە و بەتایبەت بۆ ئێمەی کورد، لێرەدا چەند هۆکارێک دەخەمە ڕوو کە پێموایە گرنگن، وەکوو:

کۆنتێکستی میژوویی: بە لێکۆڵینەوە لە خەباتی ڕابردوومان، دەتوانین هەم لە سەرکەوتن و هەم لە شکستەکان وانە وەرگرین. ئەوەش دەتوانێت هەم کاریگەریی لەسەر بڕیاردەرانی ئەمڕۆ هەبێت و ئاگاداریان بکاتەوە و هەمیش پاڵنەریان بێت بۆ

باشترکردن و بەرەوەپێشبردنی پلانی ستراتیژیی سیاسی، کۆمەڵایەتی و دیپلۆماسی. لەبەر ئەوەی ئەو شێوە لێکۆڵینەوانە دەرفەت دەرەخسێنن بۆ قووڵبوونەوە لە ڕووداوە مێژوویییەکان و تێگەیشتن لە چۆنیەتیی داڕشتن یان فۆرمی ناسنامە/ شوناسی نەتەوەیی بەپێی تێپەڕبوونی کات. ئەوەش خۆی لە خۆیدا دەتوانێت تێگەیشتنێکی قووڵتر لە مێژوو و کولتووری نەتەوەت پێ ببەخشێت. بۆ نموونە هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتۆرییەکان لە ئورووپا لە دوای شەڕی جیهانیی یەکەم، بۆتە هۆی سەرهەڵدانی چەندین دەوڵەتی نەتەوەیی.

ناسنامە و تێگەیشتنی کولتووری: لێکۆڵینەوە لەوەی کە چۆن کولتوور و زمان و نەریتەکان کاریگەرییان لەسەر یەکیەتیی نەتەوەیی هەبووە و هەیە گرنگە. ئەوەش دەتوانێت تێڕوانینێکمان بۆ دابین بکات کە چ شتێک کۆمەڵگەیەک بە یەکەوە دەبەستێتەوە و چۆن بەها و ئامانجە هاوبەشەکان پەرەیان پێ دەدرێت. زمان، سیفەتە کولتوورییەکان و نەریت و بەهاکان لە جیاکردنەوەی نەتەوەیەک لەگەڵ نەتەوەکانی دیکە زۆر گرنگە، لەبەر ئەوەی ئەوانە یارمەتیدەرن بۆ پێناسەکردنی ئەوەی کە سەر بە نەتەوەیەک بوون، مانای چییە.

بەهێزکردنی یەکگرتوویی کۆمەڵگە: یەکگرتوویی کۆمەڵگە بریتییە لەوەی کە مرۆڤەکان چۆن بەرامبەر بە یەکتر لە کۆمەڵگەدا هەست بە سەربەخۆیی، کۆمەڵایەتیبوون و بەرپرسیارەتی دەکەن. یەکگرتوویی کۆمەڵگە، هۆکارێکی گرنگە هەم بۆ سەقامگیریی کۆمەڵایەتی و هەم بۆ کوالیتیی ژیان لەو کۆمەڵگەیەدا. بەهێزکردنی یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی بە واتای پێشخستنی هەستی کۆمەڵایەتی و هاوەدەنگی و هاوکاری لە نێوان ئەندامانی کۆمەڵگەدایە. تێگەیشتنێکی قووڵتر لە یەکیەتیی نەتەوەیی دەتوانێت یارمەتیدەر بێت بۆ بەهێزکردنی یەکگرتوویی کۆمەڵگە، کە ئەوەش بە تایبەتی لە کاتی نائارامیی سیاسی یان کۆمەڵایەتی یان قەیراندا دەردەکەوێ. گرنگیدان بە داڕشتنی خەباتی نەتەوایەتی، دەتوانێ لە بنیاتنانی کۆمەڵگەیەک کە هەموان تێیدا هەست بە یەکگرتوویی و پشتیوانی بکەن، یارمەتیدەر بێ. بۆ نموونە لە بارودۆخی ئێستادا و

بـە پێداچوونـەوە بـە دروشـمی بەشـدارانی خۆپێشـاندانەکانی شۆڕشـی ژینـا، دەتوانیـن بڵێیـن کـە وتـاری مافخـوازی، کاریگەریـی تایبەتـی لەسـەر بـە هێزکردنـی یەکگرتوویـی نەتەوەیـی لـە کۆمەڵگـەی ڕۆژهەڵاتدا هەیـە.

شـیکاری و بزووتنـەوە سیاسـییەکان: کاتێـک شـتێک شـیکاری دەکەیـن، واتـە دابەشـی دەکەیـن بەسـەر بەشـە بچووکەکاندا بـۆ ئـەوەی باشـتر لـە کۆی شـتەکە تێبگەیـن. ئەوەش یارمەتیمـان دەدات لـە بابەتـەکان و کێشـە ئاڵۆزەکان تێبگەیـن، پەیوەنـدی و هـۆکار و دەرئەنجامـەکان ئاشـکراتر دەکات و بڕیاردان ئاسـانتر دەکات. شـیکاری بـۆ زۆر بابـەت بـەکار دێت، وەکـوو کۆمەڵایەتـی، زانسـتی، سیاسـی، ئابـووری، دەروونناسـی و .... هتد. شـیکاریکردن زۆر پێویسـتە لەسـەر ئـەوەی کـە پێکهاتـە و بڕیـارە سیاسـییەکان چـۆن کاریگەرییـان لەسـەر خەباتـی نەتەوەیـی هەبـووە و هەیـە. ئـەوەش دەتوانێـت تێڕوانینێکـت بـۆ دروسـت بـکات لەسـەر ئـەوەی کـە چـۆن سیاسـەت و کۆمەڵگـە بەیەکەوە گرێ دراون. کەواتـە ئایدۆلـۆژی و بزووتنـەوە سیاسـییەکان، وەک ناسـیۆنالیزمی دژە کۆلۆنیالیـزم، لـە خەبـات بـۆ سـەروەری نەتەوەیـی و چـارەی خۆنووسـین، شـتێکی چارەنووسـساز بـووە.

بزووتنـەوەی کۆمەڵایەتـی: بزووتنـەوەی کۆمەڵایەتـی بریتییـە لـە کۆمەڵێـک کەسـی ڕێکخـراو کـە پێکـەوە کار بـۆ دروسـتکردنی گۆڕانـکاری کۆمەڵایەتـی یـان سیاسـی دەکەن. ئـەو بزووتنەوانـە کاتێـک سـەرهەڵدەدەن کـە مرۆڤـەکان هەسـت بکـەن پێداویسـتییەکان، مافـەکان، یـان بەهاکانیـان لەلایـەن کۆمەڵگـە و حکوومەتـەوە دابیـن ناکرێـت. هـەر بۆیـە شـارەزابوون یـان زانینـی ئـەوەی کـە بزووتنـەوە کۆمەڵایەتییـە جۆراوجـۆرەکان چـۆن بەشـدارییان لـە یەکیەتیـی نەتەوەییـدا کردووە، دەتوانێـت ئیلهامبەخش بێـت و ڕوانگەیەکـی نوێـت پێبـدات بـۆ گۆڕانـکاری کۆمەڵایەتـی. کەواتـە بنیاتنانـی هەسـتی یەکڕیـزی و شـوناس لـە نێـوان خەڵکدا گرنگـە. ئـەوەش دەتوانرێـت لـە ڕێگـەی ئەزمـوون و ئامانجـە هاوبەشـەکانەوە بەدەسـت بهێنرێـت، وەک خزمەتگوزارییـە نیشـتمانییەکان و پڕۆژەکانـی کۆمەڵایەتـی.

پەیوەسـتبوون یـان هەبوونـی پەیوەنـدی بـە ئێسـتاوە: پەیوەسـتبوون بـە ئێسـتاوە

بەو مانایەیە کە شتێک پەیوەندیدارە بە ئێستاوە، یان هاوتەریبە لەگەڵ کۆمەڵگە، ڕووداوەکان، یان واقیعی ئەمڕۆدا. پەیوەندی بەوەوە هەیە کە لێرە و ئێستا ڕوو دەدەن، جا چ پەیوەندی بە بیرکردنەوە، کردار، تەکنەلۆژی، سیاسەت، یان کولتوورەوە هەبێت. کەواتە پەیوەستبوون بە ئێستا بە واتای هەبوونی پەیوەندیی بارودۆخی کۆمەڵگە لە ئێستا یان لە ئەمڕۆدا. هەر وەک چۆن دەڵێین، دوێنێ مێژوویە، سبەی نادیارە، ئەمڕۆ دیارە؛ هەر بۆیە پێی دەڵێین لە ئێستادا. بابەتەکە دەتوانێت زۆر پەیوەندیدار بێت لەگەڵ کۆمەڵگەی ئەمڕۆ و ناسنامەی نەتەوەییەوە. دەتوانین هاوتەریب لەگەڵ ئاستەنگەکانی دنیای مۆدێرنیتە، باس لەوە بکەین کە چۆن ئەزموونە مێژووییەکان دەتوانن زانیاری و ئاگاداریمان بدەنێ لەسەر شێوازی سیاسەت یان سیاسەتکردن لە دنیای ئەمڕۆدا.

بۆچی بۆم گرنگ بوو لەسەر ئەو بابەتە بنووسم؟

بە دڵنیاییەوە نووسین لەسەر تیۆری بابەتێک وەک "داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی" لەبەر چەند هۆکارێک دەتوانێت ئەرکێکی ڕووژێنەر و تایبەت بێت کە بەشێک لەو هۆکارانەم لەسەرەوە ئاماژە پێدان. تیۆری پێکهاتەسازی دەتوانێت لە بواری شیکاریی ڕێکخراوەییەوە، یارمەتیمان بدات لەوە تێبگەین کە پێکهاتەکان و کردارەکانی مرۆڤ چۆن کاریگەرییان لەسەر ڕێکخراوەکان هەیە. ئەوە دەتوانێت بۆ باشترکردنی پرۆسەکانی کار و کولتووری ڕێکخراوەیی بەسوود بێت. هەروەها لە بەڕێوەبردنی ستراتیژی و داڕشتنی سیاسەتدا، بە بەکارهێنانی تیۆریی پێکهاتەسازی؛ بەڕێوەبەران دەتوانن ستراتیژیەتێک دابڕێژن کە هەم هۆکارە پێکهاتەییەکان و هەم کردارەکانی تاکەکان لەبەرچاو بگیرێت و ئەوەش دەتوانێت یارمەتیدەر بێت بۆ داڕشتنی ستراتیژیی کاریگەرتر و تایبەتمەندتر. هەروەها تیۆری پێکهاتەسازی دەتوانێت زانیاری لەسەر داڕشتنی سیاسەت بدات بە پێشکەشکردنی تێڕوانینێک بۆ ئەوەی کە چۆن پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکان و کردارە تاکەکەسییەکان کاریگەرییان

لەسەر پرۆسەی سیاسی هەیە. کاتێک کە باس لەسەر گەشەکردنی تاکەکەسی دەکەین، تیۆرەکە دەتوانێت یارمەتیمان بدات لەوە تێبگەین کە چۆن کردارەکانی خۆت کاریگەرییان لەسەرە و لەلایەن پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانەوە لە قاڵب دەدرێن، شتێک کە دەتوانێت بۆ گەشەکردنی کەسی بەسوود بێت. دەتوانرێت تیۆری پێکهاتەسازی بەکار بهێنرێت بۆ شیکردنەوە و چارەسەرکردنی کێشە کۆمەڵایەتییە ئاڵۆزەکان بە لەبەرچاوگرتنی هەر دوو فاکتەری پێکهاتەیی و تاکەکەسی. هەروەها تیۆرەکە زۆر کاریگەر بووە لە کۆمەڵناسی و زانستە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەدا، بەتایبەت بۆ تێگەیشتنێکی قوواڵتر لە چۆنیەتیی کارکردنی تاکەکانی کۆمەڵگە و کاریگەرییان لەسەر یەکتر، کە ئەوەش بۆ تێگەیشتن لە دینامیکی گەشەپێدان و گۆڕانکاریی کۆمەڵایەتی زۆر گرنگە. بۆ زیاتر چڕبوونەوە و لە ڕوانگەیەکی گشتگیرتر و تێگەیشتن لەوەی کە بۆ چی ئەو بابەتە گرنگیی تایبەتی هەیە بە تایبەت بۆ ئێمەی کورد، لێرەدا چەند دەرئەنجامێکی گشتی دەخەمە ڕوو وەکوو:

تێگەیشتن لە شوناس یان ناسنامە: تێگەیشتن لە شوناس/ ناسنامە بریتییە لە لێکۆڵینەوە لەوەی کە ئێمە کێین، چۆن خۆمان دەبینین و چۆن لەلایەن کەسانی دیکەوە هەستمان پێ دەکرێت. ناسنامە چەمکێکی ئاڵۆز و فرەلایەنە کە دەتوانرێت بەسەر چەند ڕەهەندێکدا دابەش بکرێت و ئەوەش باسی ئەو بابەتەی من نییە و خۆی لێدەپارێزم. وەک پێناسە دەتوانین بڵێین کە ناسنامە بریتییە لە کۆی ئەو تایبەتمەندییانە، ئەزموون، پەیوەندی و بەهایانەی کە کەسێک هەیەتی. تێگەیشتن لە شوناس/ ناسنامە گرنگە بۆ گەشتکردن یان چوونە ناو کۆمەڵگەیەکی هەمەچەشن، بۆ پێشخستنی ڕێز و لێکتێگەیشتن لە نێوان گرووپە جیاوازەکاندا. شوناس چەمکێکی ئاڵۆز و فرەڕەهەندە کە ئاماژەیە بۆ چۆنیەتیی هەستکردن و پێناسەکردنی تاک و گرووپەکان. شوناس/ ناسنامەی نەتەوەیی بریتییە لەوەی کە سەر بە چ نەتەوەیەکین. ئەوەش دەتوانێت لەسەر بنەمای مێژوو، زمان، کولتوور و بەها هاوبەشەکان بێت. هەر بۆیە داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی، دەتوانێت یارمەتیدەر بێت

بۆ بەهێزکردنی ناسنامەی نەتەوەیی و یەکگرتوویی نێوان بەشداربووان. هەروەها یارمەتیمان دەدات لەوە تێبگەین کە چۆن ناسنامەی نەتەوەیی و یەکگرتووییمان بە درێژایی مێژوو لە قاڵب دراوە و چۆن بەها و ئامانجە هاوبەشەکانمان پەرەیان پێ دراوە و پێ دەدرێت. ئەوەش دەتوانێت بە تایبەتی لە بزووتنەوە بەرخۆدانەکاندا گرنگ بێت کە ناسنامەیەک یان تێگەیشتنەکی هاوبەشیان هەیە.

شوناس و یەکگرتوویی: شوناس و یەکگرتوویی پەیوەندییەکی نزیکیان هەیە، بەو پێیەی هەستێکی بەهێزی ناسنامە زۆرجار یارمەتیدەرە بۆ بەهێزکردنی یەکگرتوویی لەناو گروپێک یان کۆمەڵگەیەکدا. کاتێک مرۆڤەکان هەست بە پەیوەستبوون بە خەباتێکی هاوبەشی نەتەوەییەوە دەکەن، هەستی سەربەخۆیی و پێکەوەبوونیان بەهێزتر دەبێت، کەواتە دەتوانین بڵێین کاتێک گروپێک بەها و نەریتی هاوبەشیان هەیە، ئەوە هەستکردن بە سەربەخۆیی و یەکگرتوویی دروست دەکات. یان بە واتایەکی دیکە هەستێکی بەهێزی شوناس و یەکگرتوویی لەنێو خەڵکدا دروست دەبێت. بۆ نموونە، نۆرویژ لە مێژوودا تا ڕادەیەکی زۆر لەژێر کۆنترۆڵی دانمارکدا بووە، ئەوەش کاریگەریی لەسەر گەشەسەندنی سیاسی، کۆمەڵایەتی و ئابووریی وڵاتەکە هەبووە، هەر بۆیەشە لە نۆرویژ نەتەوەسازی و یەکگرتوویی تەوەرێکی گرنگ بووە و ئێستاش هەر گرنگە. بەتایبەت دوای شەڕی جیهانیی دووهەمدا، دەوڵەتی نۆرویژ هەوڵێکی زۆری بۆ دروستکردنی یەکیەتییەکی نیشتمانیی بەهێز و شوناسێکی هاوبەش داوە.

سەربەخۆیی و سەروەری: سەربەخۆیی و سەروەری دوو چەمکی گرنگن کە زۆرجار هاوتەریبی یەکتر دەڕۆن. سەربەخۆیی ئاماژەیە بۆ توانای دەوڵەتێک بۆ بەڕێوەبردنی خۆی بەبێ دەستێوەردانی وڵاتانی دیکە. ئەوەش ئەوە دەگەیەنێت کە نەتەوەیەک کۆنترۆڵی تەواوی بەسەر کاروباری خۆیدا هەیە، لەوانە لایەنی سیاسی و ئابووری و..... کۆمەڵایەتییەکانە. بۆ نموونە، نۆرویژ لە ساڵی ١٩٠٥دا سەربەخۆیی خۆیی ڕاگەیاند و بە ڕاپرسیەکی گشتی(ڕیفراندۆم) بۆ سەربەخۆیی و دانانی شایەکی

نوێ لەژێر دەسەڵاتی سوئید هاتە دەر. سەروەریی سیاسیش پەیوەندی بە دەسەڵاتەوە هەیە. ئەوەش بەو مانایەیە کە دەوڵەت کۆنترۆڵی تەواوی کاروباری خۆی هەیە و دەتوانێت یاسای خۆی دەر بکات و بڕیاری خۆی بدات و ئابووریی خۆی بەبێ دەستێوەردانی دەوڵەتانی دیکە بەڕێوە ببات. کەواتە دەتوانین بڵێین دارشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی، زۆر جار خەباتێکە بۆ سەربەخۆیی و سەروەری نەتەوەیی، کە نەتەوەیەک بۆ خۆی بڕیارات و کۆنترۆڵی بەسەر کاروباری خۆی و داهاتووی خۆی و ناوچەی خۆیدا هەیە.

بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ چەوساندنەوە/ ستەمکاری: چەوساندنەوە ئاماژەیە بۆ مامەڵەکردنی سیستماتیک و بەردەوام لەگەڵ نەتەوەیەک، گروپێک یان تاکێک بە شێوەیەکی ناڕەوا و درندانە. زۆر جار ستەمکاری بریتییە لە بەکارهێنانی هێز بۆ سنووردارکردنی ئازادی و ماف و دەرفەتەکان. ستەم یان چەوسانەوە دەتوانێت چەندین شێوەی هەبێت، وەکوو: چەوساندنەوەی سیاسی، چەوساندنەوەی کۆمەڵایەتی، چەوساندنەوەی ئابووری، چەوساندنەوەی کولتووری و چەوساندنەوەی دەروونی کە بریتییە لە بەکارهێنانی ترس و هەڕەشە و کۆنترۆڵکردنی تاک یان گرووپ و ... هتد. کە بەداخەوە ئێمەی کورد لە هیچ یەک لەو چەوساندنەوانە بێبەش نین و بەردەوام لەژێر باری قورسی ئەو ستەمانەدا دەناڵێنین. بەرەنگاربوونەوە بە دژی چەوساندنەوە پێویستی بە هەوڵی تاک و کۆمەڵگە و ڕێکخراوەی نەتەوە زوڵملێکراوەکان و نێودەوڵەتییەکان هەیە و تێکۆشانیش بۆ بەرەوپێشبردنی دادپەروەری و یەکسانی لە ئەستۆی هەر تاکێکی کۆمەڵگەدایە. کەواتە دەتوانین بڵێین کە پێکهاتەسازی خەباتی نەتەوەیی، سەکۆیەک دابین دەکات بۆ ئەوەی خەڵک بەرەنگاری ستەم و نادادپەروەری ببنەوە، و خەبات بۆ دادپەروەری و یەکسانی بکەن.

ئیلهامبەخشین بۆ نەوەکانی داهاتوو: ئیلهامبەخشین بۆ نەوەکانی داهاتوو بریتییە لە پاڵنەر و هاندانی گەنجان بۆ گەشەکردن و فێربوون و بەشداریکردنی ئەرێنی لە ڕەهەندکانی ژیانی کۆمەڵگەدا. یان بە واتایەکی دیکە ئیلهامبەخشین بۆ نەوەکانی

داهاتوو واتە کاریگەر بوون و ڕێنماییکردنی گەنجان بە شێوەیەک کە پاڵنەر و هیوا و ئاراستەکردنیان بۆ داهاتوو پێ ببەخشێت. ئیلهامبەخشین بۆ نەوەکانی داهاتوو ئەرکێکی گرنگە کە دەتوانێت کاریگەریی ئەرێنیی بەردەوامی لەسەر کۆمەڵگە هەبێت. بە ئیلهامبەخشین بۆ نەوەکانی داهاتوو، ئێمە بۆ بەدیهێنانی داهاتوویەکی باشتر و بەردەوامتر یارمەتیدەر دەبین. کەواتە بەو پێیە، پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی دەتوانێت ئیلهامبەخش بێت بۆ نەوەکانی داهاتوو بۆ بەهادان و پاراستنی میراتی نەتەوەیی و ئازادی خۆیان.

گەشەسەندنی کەسی: گەشەسەندنی کەسی یان تاک بریتییە لەو پرۆسەیەی کە مرۆڤ بە ئاگادارییەوە کار بۆ باشترکردنی خۆی دەکات، لە ڕووی دەروونی، سۆزداری، کۆمەڵایەتی، زانیاری و پیشەییەوە، یان بۆ ئەوەی بتوانێت خۆئاگایی و شارەزایی و کوالێتیی ژیانی زیاتر و خۆشتر بەدەست بهێنێت. یان بە واتایەکی دیکە گەشەسەندنی کەسی بریتییە لە باشترکردنی خۆت لە ڕێگەی هەوڵی هۆشیاربوونەوە و فێربوون. گەشەسەندنی کەسی پرۆسەیەکی تەواوی تەمەنە و هەم بە ئاگایی و هەم بە نائاگایی ڕوو دەدات، کە دەتوانێت ببێتە هۆی ڕەزامەندی و سەرکەوتنی زیاتر لە هەر دوو ژیانی کەسی و پیشەییدا. بە دانانی ئامانجی گەشەپێدانی کەسی، دەرفەتت دەبێت بۆ پەرەپێدانی تواناکانی نووسین، بیرکردنەوەی ڕەخنەیی، توانای شیکردنەوەی بابەتگەلێکی ئاڵۆز و زیادکردنی کارامەیی بە تایبەت لە داڕشتنی پێکهاتەی بزووتنەوەیەکی نەتەوەییدا. پێکهاتەی بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی داڕێژراوی باش، دەتوانێت باشتر هاوسەنگیی چالاکییەکان و سەرچاوەکان بکات، ئەوەش دەتوانێت ببێتە هۆی کردەوەی کاریگەرتر و کاریگەریی زیاتری لەسەر بەرەوەپێشبردنی بزوتنەوەکە هەبێت.

بەشداریکردن لە گفتوگۆ یان دیبەیت: وشەی دیبەیت یان مشتومڕ بە واتای گفتوگۆیەکی ستروکتورکراو دێت کە تێیدا دوو لایەن یان زیاتر بۆچوون بە ئارگومێنت بۆ بابەتێکی دیاریکراو یان لە دژی بابەتێک ئاڵوگۆڕ دەکەن. زۆرجار ئامانج قەناعەت

پێکردن، ئاگادارکردنەوە، یان لێکۆڵینەوە لە ڕوانگە و بیرە جیاوازەکانە. کەواتە وەک پێناسە بۆ مشتومڕ دەتوانین بڵێین کە مشتومڕ، بریتییە لە باسێکی فەرمی یان نافەرمی کە تێیدا بۆچوونی جیاواز لە بەرامبەر یەکتردا دەخرێنە ڕوو، زۆرجار بە ئامانجی ڕوونکردنەوەی پرسێک لە چەندین لاوە دەبێ. بەشداریکردن لە گفتوگۆ و مشتومڕەکاندا دەتوانێت هۆکار بێت بۆ گەشەکردنی کەسی و باشتر تێگەیشتن لە بابەتگەلێکی ئاڵۆز و پەرەپێدانی تواناکانی پەیوەندیکردن و بەئارگومێنتکردنیان. کەواتە نووسین یان خوێندنەوە لەسەر ئەو جۆرە بابەتانە (واتە پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوایەتی) دەتوانێت پاڵنەر یان هاندەر بێت بۆ بەشداریکردن لە مشتومڕی گشتی سەبارەت بە ناسنامەی نەتەوەیی و یەکگرتوویی. ئەوەش دەتوانێت ڕێگەیەک بێت بۆ پەیوەندیکردن لەگەڵ پرسە کۆمەڵایەتییەکان و کاریگەرییەکانی.

پاراستنی کولتووری: پاراستنی کولتووری بریتییە لە پاراستن و بەردەوامکردنی میراتی کولتووری، لەوانە نەریت، زمان، هونەر، وەرزش، پیشەسازی / پیشە دەستییەکان، ڕێوڕەسم و ئەو دەربڕینانەی دیکە کە بۆ کولتووریک یان کۆمەڵگەیەک گرنگن. ڕێگایەکە بۆ پاراستنی شوناس/ ناسنامە و مێژوو و فرەچەشنی، چ بۆ نەوەکانی ئێستا و چ بۆ نەوەکانی داهاتوو. پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی، یارمەتی پاراستن و بەرەوپێشبردنی کولتوور و نەریت و زمان دەدات، کە پێکهاتەی گرنگی ناسنامەی نەتەوەیین.

ئەو لایەنانە و زۆر لایەنی دیکەش کە لێرەدا ئاماژەیان پێ نەدراوە، ئاماژەن بۆ ئەوەی کە چۆن خەباتی نەتەوەیی دەتوانێت نەتەوەیەک لە زۆر ئاستدا بەهێز بکات. خەباتی نەتەوەیی پرۆسەیەکی ئاڵۆزە، بۆ تێگەیشتن و تێڕوانینێکی گشتی و باشتر، نووسینی بابەتێکی لەو شێوەیە واتە "داڕشتنی خەباتی نەتەوەیی"، گرنگە.

ئاستەنگەکانی پێکهاتەسازی لەنێو حیزبە سیاسییەکان

ئاستەنگەکانی پێکهاتەسازی لەنێو حیزب یان گرووپە سیاسییە ناسیۆنالیستەکاندا دەتوانێ زۆر ئاڵۆز بێ. لەبەر ئەوەی ئەو جۆرە حیزبانە لە چەندین ڕەهەندی هەستیار و گۆڕاودا کار دەکەن. بە واتایەکی دیکە ئاستنگەکانی پێکهاتەسازی لە نێوان حیزبە سیاسییەکاندا دەتوانێت بەپێی کۆنتێکست (نەتەوەیی، ئایدیۆلۆژی، ڕێکخراوەیی) جیاواز بێت، بەڵام هەندێک کێشەی هاوبەش هەن کە زۆرێک لە حیزبەکان، چ ئەوانەی ڕابردوویەکیان هەیە و چ ئەوانەی نوێن، زۆرجار ڕووبەڕوویان دەبێتەوە. بۆ بەرچاوڕوونیی باشتر بە شێوەیەکی شیکاری دەتوانم زۆر بە کورتی هۆکارە سەرەکییەکانی ئەو ئاڵۆزییە و ئاستەنگەکانی پێکهاتەسازی لەنێو حیزبە سیاسییەکاندا بە شێوەی خوارەوە ڕوون بکەمەوە:

ئاستەنگی ئایدیۆلۆژی و ناسنامەیی یان شوناس: ناکۆکی لە پێناسەی ناسیۆنالیزمدا، تێڕوانینی جیاواز لەسەر مانای "نەتەوە"، "ناسنامەی نەتەوەیی"، یان "سەربەخۆیی نەتەوەیی" دەتوانێت ببێتە هۆی دابەشبوونی ناوخۆیی. چەمکی "نەتەوە" لە کۆمەڵگە جیاوازەکاندا دەتوانرێت لەسەر بنەمای زمان و کولتووری نەتەوە، ئایین، مێژوو یان خاک پێناسە بکرێت. ئەو فرەچەشنییە دەبێتە هۆی ئەوەی ئەندامانی حیزب تێڕوانینی جیاوازیان هەبێت لەسەر ئامانج و میتۆدەکان، ئەوەش خۆی لە خۆیدا یەکگرتوویی پێکهاتەیی، ئاستەم (سەخت) دەکات، بە تایبەت لە وڵاتانی فرەنەتەوەدا. هەروەها خۆگونجاندن لەگەڵ واقیعە فرە کولتوورییەکان، لەو وڵاتانەی کە زۆر نەتەوە و زمانی تێدایە، ڕەنگە بە یەک پێناسەی بچووک بۆ ناسیۆنالیزم ڕووبەڕووی هەڵچوون ببنەوە، بە تایبەت ئەو کاتەی نەتەوەی باڵادەست ناسیۆنالیزمێکی چەقبەستوو بێت و لە خۆی زیاتر کەسی لا پەسەند نەبێت. نموونەی ناسیۆنالیزمی چەقبەستووی فارس یان تورک لە ئێراندا.

گوشارە سیاسی و ئەمنییەتییەکان: حیزبە ناسیۆنالیستەکان زۆرجار ڕووبەڕووی دژایەتیی حکوومەتە ناوەندییەکان یان پێکهاتەکانی دەسەڵات دەبنەوە. ئەو گوشارانە

دەتوانن بڕیێتی بن لە: سەرکوتکردن، زیندان و سێدارە، سنووردارکردنی یاسایی، یان تەنانەت ناونانیش وەکوو حیزبێکی "تۆندڕەو" یان "جیاییخواز". هەر بۆیە لەو جۆرە کاتانەدا، لە دارشتنی پێکهاتەسازیدا دەبێت لە یەک کاتدا هەم نهێنی و هەم کارایی لەبەرچاو بگیرێت.

ململانێی نێوان ئایدیالیزم و پراگماتیزم: زۆرێک لە حیزبە ناسیۆنالیستەکان بە ئایدیاڵی بەرز وەکوو، سەربەخۆیی، ئۆتۆنۆمی، یان بنیاتنانەوەی کولتووری، پێکهاتوون. بەڵام لە کردەوەدا دەبێ لەگەڵ واقیعە سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان ڕێک بکەون. ئەو ململانێیە دەتوانێت ببێتە هۆی ناتەبایی ناوخۆیی و لاوازی پێکهاتەیی.

ئاستەنگە ناوخۆییەکان: یەکێک لەو ئاستەنگانە دەتوانێت نەبوونی ئەزموونی سەرکردایەتی لەنێو ئەندامانداا بەتایبەت لە قۆناغە سەرەتاییەکانی پێکهێنانی حیزبدا بێت. ڕکابەریی کەسی، گرووپی یان خێڵی دەتوانێت ببێتە هۆی پارچەپارچەبوون یان داڕمانی پێکهاتەکە. نەبوونی شەفافییەت، واتە پرۆسەی ناڕوون بۆ کاندیدکردن و هەڵبژاردن و بڕیاردان. هەماهەنگیی خراپی نێوان سەرکردایەتیی ناوەند لەگەڵ ڕیزەکانی خوارەوەی ناوەند، واتە ئەوە دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئەوانەی خوارێ هەست بەوە بکەن کە نابینرێن یان پشتگوێ دەخرێن یان هەڵداوێردرێن و کۆنترۆڵ دەکرێن.

کاریگەریی هۆکارە دەرەکییەکان: دەستێوەردان یان پشتیوانیی ولاتانی دەرەوە (ئەرێنی یان نەرێنی) دەتوانێت کاریگەریی لەسەر پێکهاتەی حیزبی هەبێت. هەروەها پێشهاتە ناوچەیی یان جیهانییەکان (وەک شەڕ، کۆچکردن، یان گۆڕانکاریی جوگرافیای سیاسی(ژئۆپۆلەتیکی) دەتوانن ببن بە ئاستەنگ یان بەربەست لەسەر پێکهاتە و ستراتیژیی حیزبەکە.

داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی

بـە گشـتی خەباتـی نەتەوەیـی بەپێـی کۆنتێکسـتەکەی دەتوانێـت ئامـاژە بـە چەنـد لایەنێـک بـکات. کەواتـە خەباتـی نەتەوەیـی پێکهاتەیەکـی ئاڵـۆز و تایبەتمەنـدە کـە تێیـدا ناسـیۆنالیزم، کولتـوور، زمـان و سیاسـەت ڕۆڵـی ناوەنـد دەگێـڕن. پێکهاتەسـازیی خەباتـی نەتەوەیـی دەکرێـت باسـی نەتەوەسـازی/ بنیاتنانـی نەتەوەیـی، ناسـیۆنالیزم، سـتراتێژی ئاسایشـی نەتەوەیـی و کۆکردنـەوەی سیاسـی بێـت؛ کـە مـرۆڤ سـەیری ئـەوە بـکات کـە چـۆن نەتەوەیـەک پـەرە بـە ناسـنامەکەی دەدات و خەڵـک لـە دەوری بەهـا و ئامانجـە هاوبەشـەکان کـۆ دەکاتـەوە. بـا بڕێـک وردتـر و بـە شـێوەیەکی خاڵبەنـدی باسـی ئـەو چەمکانـە بکـەم، وەکـوو:

بنیاتنانـی نەتـەوە: بنیاتنانـی نەتـەوە بریتییـە لـەو پرۆسـەیەی کـە دەوڵـەت هەوڵـی دروسـتکردنی شـوناس و ناسـنامەیەکی هاوبەشـی نەتەوەیـی لـە نێـوان هاوواڵاتییـان پـەرە پـێ دەدات. بنیاتنانـی نەتـەوە تەنیـا کێشـانی سـنوورەکان لەسـەر نەخشـەیەک نییـە، بەڵکـوو هەڵگـری مێـژوو، زمـان و کولتـووری هاوبـەش، پـەروەردە، هێمـا و نەریتـە نەتەوەییەکانـە. بـە واتایەکـی دیکـە دروسـتکردنی ناسـنامەیەکی هاوبەشـی نەتەوەیـی و پتەوکردنـی یەکگرتوویـی نێـوان هاوواڵاتییانـە. نەتەوەسـازی بەشـێکی گرنگـی مێژووییـە و ئـەوەش دەستپێشـخەرییە کولتـووری و کۆمەڵایەتییـەکان دەگرێتـەوە کـە زمـان و نەریـت و مێـژووی نەتەوەیـەک بەرەوپێـش دەبـەن. بنیاتنانـی نەتەوەیـی و ناسـیۆنالیزم پەیوەندییەکـی نزیکیـان پێکـەوە هەیـە، بـەاڵم وەک یـەک نیـن. ناسـیۆنالیزم ئایدۆلۆژیایەکـی سیاسـی و هەسـتکردن بـە هەبوونـی پەیوەنـدی بـە نەتەوەیـەک یـان گەلێکـە، و دەتوانێـت بـە شـێوازی جۆراوجـۆر خـۆی دەربخـات؛ لـە نیشـتمانپەروەری میانـەڕەوەوە هەتـا فۆڕمـە تونـدڕەوەکانـی ناسـیۆنالیزم. ناسـیۆنالیزم لەالیـەک دەتوانێـت کۆمەڵگـە و دێموکراسـی بەهێـز بـکات، لەالیەکـی دیکـەوە دەتوانێـت ببێتـە هـۆی ململانـێ و چەوسـاندنەوەی کەمینـەکان کـە ئـەوە زیاتـر بـە ناسـیۆنالیزمی چەقبەسـتوو بەناوبانگـە. لـە ڕووی مێژووییـەوە ناسـیۆنالیزم ڕۆڵێکـی گرنگـی هەبـووە لـە دامەزراندنـی دەوڵەتـە

نەتەوەییەکان و بزووتنەوە ڕزگاریخوازەکان و هەڵچوونە سیاسییەکان. کەواتە ناسیۆنالیزم ناوەندی پەرەپێدانی شوناسی نەتەوەییە:

ستراتیژیی ئاسایشی نەتەوەیی: ستراتیژیی ئاسایشی نەتەوەیی/ نیشتمانی بریتییە لە چۆنیەتیی ڕێکخستن و پلاندانانی نەتەوەیەک بۆ پاراستنی خۆی و ولاتەکەی لە هەڕەشە ناوخۆیی و دەرەکییەکاندا، واتە بەڵگەنامەیەکی سیاسی سەرتاسەرییە کە باس لەوە دەکات چۆن دەوڵەتێک بەها و بەرژەوەندییە بنەڕەتییەکان و دانیشتووانی لە بەرامبەر جۆرەها هەڕەشەی سەربازی و ناسەربازی دەپارێزێت. پلانە ستراتیژییەکە ئاراستەیەکی درێژخایەنی سیاسەتی ئاسایش دیاری دەکات و هەوڵەکان لە سەرانسەری ناوچەکە و ئاستەکانی کۆمەڵگەدا کۆ دەکاتەوە. ئەوەش ڕێوشوێنی سیاسی و سەربازی و ئابووری بۆ دەستەبەرکردنی سەقامگیری و ئاسایشی نەتەوە دەگرێتەوە. ستراتیژییەکە تیشک دەخاتە سەر بەهێزکردنی تواناکانی بەرگری و هاوکاری لەگەڵ هاوپەیمانە نێودەوڵەتییەکان.

کۆکردنەوەی سیاسی: کۆکردنەوەی سیاسی بریتییە لە چۆنیەتیی چالاککردنی تاک و گرووپەکان بۆ بەشداریکردن لە پرۆسە سیاسییەکان، جا چ لە ڕێگەی هەڵبژاردن، خۆپێشاندان، ڕێکخراو یان بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی بێت. هێزی بزوێنەری بەشداری و گۆڕانکاڕی دێموکراسییە، یان بە واتایەکی دیکە کۆکردنەوەی سیاسی ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە چۆن گرووپ و لایەنە سیاسییەکان خۆیان ڕێک دەخەن بۆ ئەوەی کاریگەرییان لەسەر سیاسەتی نەتەوەیی هەبێت. هەروەها چۆن دەتوانرێت خەباتی نەتەوەیی بە شێوازی جیاواز بۆ گەیشتن بە ئامانجی دیاریکراو دابڕێژرێت.

چۆن پێکهاتەسازی دەتوانێت کاریگەریی لەسەر خەبات یان دەرئەنجامی خەباتێکی نەتەوەیی هەبێت و چ هۆکارێک بۆ سەرکەوتن گرنگە؟

داڕشتنی خەباتی نەتەوەیی دەتوانێت کاریگەریی قوواڵی لەسەر دەرئەنجامی کۆتایی هەبێت. ئەو پرۆسەیە بریتییە لە دروستکردن و بەهێزکردنی دامەزراوە و ڕێکخراو و پێکهاتە جۆراوجۆرەکان کە دەتوانن بەشداری لە هەماهەنگی باشتر، بەکارهێنانی سەرچاوەکان و زیادکردنی یەکگرتوویی نیشتمانی بکەن. پێکهاتەسازی لە دەرەنجامی خەباتی نەتەوەیی، جا چ بزوتنەوەیەکی سیاسی بێت، ململانێی سەربازی یان ناڕەزایەتییەکی کۆمەاڵیەتی بێت، ڕۆاڵێکی چارەنووسساز دەگێڕێت. بەگشتی نەبوونی پێکهاتە لە خەباتدا دەتوانێت ببێتە هۆی ئاژاوە و نائارامی و دواجار شکستهێنان، لە کاتێدا بە پێچەوانە پێکهاتەیەکی باش دەتوانێت کلیلی سەرکەوتن بێت. بەگشتی و بە شێوازی خاڵبەندی، پێمواید کاریگەرییەکانی پێکهاتەسازی لەسەر خەباتی نەتەوەیی ئەو خاڵانەی خوارەوەن کە بە کورتی باسیان دەکەم، وەکوو:

بەهێزکردنی یەکگرتوویی نیشتمانی: بەهێزکردنی یەکگرتوویی نیشتمانی زۆرجار پەیوەندی بە پێشخستنی کۆمەاڵگە و متمانە و هاوکاری لە سەرانسەری ناوچەکان و کولتوورەکان و گرووپە کۆمەاڵیەتییەکان هەیە. بە واتایەکی دیکە دروستکردنی پێکهاتەی یەکگرتوو و هاوئاهەنگ دەتوانێت یارمەتیدەر بێت بۆ بەهێزکردنی هاودەنگی و یەکگرتوویی نیشتمانی، کە ئەوەش لە بەرامبەر ئاستەنگە گەورەکاندا زۆر گرنگە. لێرەدا چەند ڕێوشوێنێکی کۆنکرێتی دەخەمە ڕوو کە بۆ بەهێزکردنی یەکگرتوویی نیشتمانی گرنگیی تایبەتیان هەیە، وەکوو: دامەزراندنی ناوەندێکی نیشتمانی دژ بە تۆندڕەوی، پەروەردەی ئازادی و دێموکراسی لە قوتابخانەکاندا، کارکردن بۆ گەنجان، دروستکردنی دیبەتی گشتیی کراوە و دانی زانیاری، هاوکاریی نێوان کەرتەکان و دروستکردنی بنکەیەک بۆ دەستنیشانکردنی ئاستەنگەکان و چارەسەرکردنیان. ئەو ڕێوشوێنانە ئاماژە بەوە دەکەن کە یەکگرتوویی نەتەوەیی/ نیشتمانی تەنیا هێما و ئاڵا نییە، بەڵکو بریتییە لە بنیاتنانی کۆمەڵگەیەک کە خەڵک هەست بە ئەمنیەت،

تەندروستی و بوونی خۆیان بکەن و هەروەها دڵنیابن کە گوێیان لێ دەگیرێت.

باشترکردنی کارایی(چوست و چالاکی/ توانا) و بەرهەمهێنان: باشترکردنی کارایی و بەرهەمهێنان بریتییە لە ئەنجامدانی زیاتر بە کەمترین تێچوو، بەبێ ئەوەی سازش لەسەر کوالیتی بکرێت. داڕشتن یان پێکهاتەسازییەکی دروستی خەباتی نەتەوەیی یارمەتیدەر دەبێت بۆ باشترکردنی لێهاتوویی، کارایی و کاریگەری و بەرهەمهێنان لە جێبەجێکردنی بەرنامە و ستراتێژیەکاندا کە دەتوانێت ببێتە هۆی سەرکەوتن لە هەڵمەتە نیشتمانییەکاندا.

زیادکردنی متمانەی گشتی: دامەزراوە بەهێز و ڕوونەکان(شەفاف) دەتوانن متمانەی گشتی بەدەست بهێنن و پشتیوانیی جەماوەری زیاد بکەن کە ئەوەش لە پێشڤەچوونی خەباتی نیشتمانیدا ڕۆڵێکی یەکجار زۆر گرینگ دەبینێت. هەروەها کاتێک خەڵک متمانەیان بە دەسەڵاتداران هەبوو ئەوە زیاتر پابەندی یاسا دەبن، یان یاسا پەیڕەو دەکەن، ئەوەش وا دەکات کە یاسا سەروەر و سەقامگیر بێت. ئەو کاتەیە کە خەڵک زیاتر بەشداری لە ژیانی گشتی و پرۆسەی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، ..... هتددا دەکەن، ئەوەش دەبێتە هۆی حوکمڕانییەکی کاراتر و خزمەتگوزاریی باشتر.

هۆکارە سەرەکییەکانی سەرکەوتن لە هەڵمەتە نیشتمانییەکاندا

هەڵمەتی نیشتمانی بریتییە لە هەوڵێکی پلان بۆ داڕێژراو و ئامانجدار کە لە سەرانسەری وڵاتدا ئەنجام دەدرێت بۆ ئەوەی کاریگەری لەسەر هەڵوێستەکان، ڕەفتار یان زانیاری دانیشتووانی هەبێت. هەڵمەتی نیشتمانی دەتوانێت سیاسی، کۆمەڵایەتی، ڕاپرسی، تەندروستی و بازرگانی بێت. بەڵام کاتێک باس لە هەڵمەتێکی نیشتمانی یان هەڵمەتە نەتەوەییەکان بۆ گەلی کورد دەکرێت بابەتەکە جیاوازترە، لەبەر ئەوەی هەڵمەتە نیشتمانییەکانی ئێمەی کورد زیاتر بانگەشەیە بۆ شوناس/ ناسنامە و مافەکانمان، بە تایبەتی بەهێزکردنی کولتوور و زمان و مافە سیاسییەکان. هەڵمەتی ئێمە هەڵمەتێکی ڕزگاریخوازانەیە، ئەوەش ئەوە دەردەخات کە تێگەیشتن لە

دۆخی کورد لە چوارچێوەیەکی مێژوویی و سیاسیدا چەندە گرنگە. لێرەدا هەندێک لە گرنگترین هۆکارەکان بۆ سەرکەوتن لە هەڵمەتی نیشتمانی دەخەمە ڕوو کە لە شیکارییەکان و ئامۆژگارییە پیشەییەکان یان پسپۆڕییەکاندا ئاماژەیان پێکراوە، وەکوو:

ئامانجی ڕوون و پێوانەکراو: هەڵمەتێک کە ئامانجی ڕوون نەبێت وەک کەشتییەکی بێ کۆمپاس وایە (کۆمپاس، واتە ئامێری ڕێنیشاندەر). کەشتییەکی بێ کۆمپاس، دەستەواژەیەکی نۆرویژییە کە وەک مێتافۆرێک بۆ هێمای بزووتنەوەیەک یان ڕێکخراوێک بەکار دەهێنرێت کە: ئاراستە یان ئامانجی ڕوونی نییە، سەرکردایەتیی هەیە، بەڵام تێگەیشتنێکی هاوبەشی نییە بۆ کوێ دەچێت یان چ بکات، واتە زۆر ناکارامەیە. ئەو ڕێکخراوانە بەردەوام مەترسیی لەدەستدانی پشتگیری یان هەڵوەشانەوەیان لەسەرە، و هەروەها بەرەوڕووی کاریگەرییە دەرەکییەکان و دابەشبوونە ناوخۆییەکان دەبنەوە. لە چوارچێوەی بزووتنەوەیەکی نەتەوەییدا "کۆمپاس" دەتوانێت بریتی بێت لە: ئایدۆلۆژی و بەهاکان، کە ئاراستە و مانا دەبەخشن. پلاندانانی ستراتیژی، کە ڕێگا بەرەو ئامانجەکە نیشان دەدات. مێکانیزمەکانی بڕیاردان، کە یارمەتیی بەڕێوەبردنی قەیرانەکان دەدەن. سەرکردایەتیی کارامە و لێهاتوو، کە بە ڕوانگەیەکی دیاریکراو، بزووتنەوەکە بەڕێوە دەبات. هەر بۆیە بزووتنەوە یان هەڵمەتێکی باشی ئامانجدار دەبێ، ئامانجەکانی تایبەت بن، بتوانرێت بپێورێت، بتوانرێت بەدەست بهێنرێت، پەیوەندیدار و کاتبەند بێ. تێگەیشتنێکی قوواڵ لە ئامانجەکان، زانینی ئەوەی کە ئامانجەکان بۆ کێن، پێداویستییەکان چین، بەهاکان و ئاستەنگەکان کامانەن و زۆر گرنگە کە پەیامەکان دەنگدانەوەیان هەبێت. بەڵام وا باشە پەیامەکان بەهێز و ڕوون، سادە و ئاسان و سەرنجڕاکێش بن بۆ لەبیرنەچوونەوە. پێویستە هەست و سۆز وروژێنێت و هۆکارێک بدات بە خەڵک بۆ گرنگیدان بەو پەیامە.

متمانەپێکردن و یەکڕیزی و یەکگرتوویی: خەڵک پشتگیری لەو هەڵمەتانە دەکەن کە متمانەیان پێیەتی. ڕەسەنایەتی، شەفافیەت و پشتگیری لەلایەن ئەکتەرە ناسراوەکان

یان کەسایەتییە سیاسییەکان دەتوانێت متمانەپێکردن بەهێز بکات. کاتێک مرۆڤەکان بۆ ئامانجێکی هاوبەش کۆ دەبنەوە، یەکگرتوویی و یەکڕیزی گرنگە و دەتوانێت ڕەوتی مێژوو بگۆڕێت. لە سیاسەتدا، یەکڕیزی و یەکگرتوویی تەنیا بابەتێکی ئایدیاڵ نییە، بەڵکو ئەوانە ڕێکاری ستراتیژین، کە دەتوانن کاریگەریی سەرەکییان لەسەر سەرکەوتنەکانی نەتەوە و بزووتنەوەکە هەبێت. کەواتە یەکڕیزی و یەکگرتوویی ئاماژەیە بۆ پابەندبوونێکی هاوبەش لە نێوان گرووپە جۆراوجۆرەکان یان تاکەکان بۆ کارکردن بۆ گەیشتن بە ئامانجە هاوبەشەکانیان. هەر بۆیە دەتوانین بڵێین کە یەکێک لە هۆکارە گرنگەکانی سەرکەوتن لە خەباتی نەتەوەییدا، یەکڕیزی و یەکگرتوویی گەلە. پێویستە زۆرینەی خەڵک یەک بگرن و پێکەوە دژی دوژمنە هاوبەشەکانیان بوەستن. بەتایبەت ئەوە بۆ ئێمەی گەلی کورد دەبێ خاڵێکی بنەڕەتی و گرنگ بێت.

سەرکردایەتییەکی بەهێز و کاریگەر: سەرکردایەتییەکی بەهێز و کاریگەر ئەرکی تەنیا فەرماندان نییە، بەڵکوو پەیوەندی بە ئیلهامبەخشین، دروستکردنی متمانە، توانای پاڵنەری و هاندانی خەڵک هەیە بۆ ئەوەی هەموو هەوڵ و تواناکانیان پێکەوە ڕێک بخەن. دروستکردنی هیوا و پاڵنەر لە دڵی خەڵکدا دەتوانێت یارمەتیدەر بێت بۆ بەرزکردنەوەی وەرە و زیادکردنی هەوڵەکان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان. هەروەها ئیرادەی بەرەوپێشبردن و بڕیارە قورسەکانی هەبێت، و زۆر گرنگە سەرکردەی بوێر و شارەزا هەبێت کە بتوانێت تێکۆشان و چالاکییەکان بەلاڕێدا نەڕۆن و هەموو ئاراستەکان بەرەو ئامانج بڕۆن کە ئەویش سەرکەوتن و ڕزگارییە و هەروەها بە وردبینی و هەڵسەنگاندنێکی چروپڕ لە ڕیسکەکردنیش نەترسێت.

بەکارهێنانی تاکتیکی گونجاو: بەکارهێنانی تاکتیکی گونجاو بە واتای هەڵبژاردنی کاریگەرترین کردار یان شێوازەکانە بۆ گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو، کە لەگەڵ بارودۆخە ئاستەنگەکاندا بگونجێت کە ڕووبەڕوویان دەبنەوە. تاکتیکەکان، ئەو هەنگاوە کۆنکرێتیانەن کە وەک پلانێک لەسەر ئەرزی واقیعدا لەسەر هێڵی ئامانجەکە جێبەجێ دەکرێن. بۆیە دەتوانین بڵێین کە تاکتیکەکان وڵامی پراکتیکیی ئەو پرسیارە

دەدەنەوە: چۆن دەگەینە ئەو شوێنەی کە دەمانەوێت لێی بین؟ بەکارهێنانی تاکتیکی گونجاو و داهێنەرانە لە شەڕەکاندا(دیپلۆماسی، چەکداری، دانووستان، .....) دەتوانێت یارمەتیدەر بێت بۆ سەرکەوتن. هەلەکان بقۆزرێنەوە و دەرفەت بۆ تاکتیکی نوێ و گونجاو دروست بکرێ.

کاریگەریی بڕیارە سیاسییەکان لەسەر داڕشتن/ پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی

بڕیارە سیاسییەکان کاریگەرییەکی بەرچاویان لەسەر داڕشتنی خەباتی نەتەوەیی هەیە، بە تایبەت کاتێک باس لە نەتەوەسازی و دابەشکردنی دەسەڵات و سیاسەتی ناسنامە/ شوناسی نەتەوەیەک دەکرێت. لە ڕووی مێژوویییەوە بڕیارە سیاسییەکان، کاریگەریی زۆریان لەسەر گەشەکردنی نەتەوەیەک هەبووە، تەنانەت لە خەبات بۆ سەربەخۆییەوە بگرە هەتا دەگاتە پرۆسەی شوناسی زمانەوانی و کولتووری. لەسەردەمی نوێ یان مۆدێرنیەتدا، ململانێی دەسەڵاتی سیاسی، کاریگەریی لەسەر ستراتێژیی نەتەوەیی هەبووە، کە بڕیارەکان سەبارەت بە دابەشکردنی ئابووری و سیستمی خۆشگوزەرانی و مافە سیاسییەکان زۆر گرنگ بوونە. لە هەمان کاتیشدا دەسەڵاتی پشتپەردە نیشانی داوە کە چۆن بڕیارە ستراتێژییەکان دەتوانن دیمەنی سیاسیی نەتەوەیەک لە قاڵب بدەن، (مەبەست لە دیمەنی سیاسی هەم گرژییە ناوچەییەکان و هەم ئاستەنگە نێودەوڵەتییەکانە). بۆ هێنانەوەی نموونەیەکی مێژوویی باش لە کاریگەریی بڕیارە سیاسییەکان لەسەر خەباتی نەتەوەیی، دەتوانین ئاماژە بە هەڵوەشاندنەوەی یەکیەتیی نێوان نۆرویژ و سوئید یان بە واتایەکی دیکە ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی نۆرویژ لەژێر دەسەڵاتی سوئید لە ساڵی ١٩٠٥دا بکەین. هەروەها دەکرێ بەراورد بکرێت بە خەباتە نەتەوەییەکانی دیکە، بەتایبەتی لە ڕووی پرۆسەی گەیشتن بە سەربەخۆیی و ستراتێژیی سیاسییە بەکارهێنراوەکان. خەباتی نەتەوەیی لە نۆرویژ، ڕەگ و ڕیشەی بۆ سەدەی نۆزدەهەم دەگەڕێتەوە کە ناسیۆنالیزم وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی خۆی دەرخستووە. لە ناو خەباتی نەتەوەیی لە نۆرویژدا،

ناسیۆنالیزمی کولتووری و ناسیۆنالیزمی سیاسی ڕۆڵی ناوەندیان بینیوە. جیاوازیی نێوان ئەو دوو جۆرەش ئەوەیە کە ناسیۆنالیزمی کولتووری، تیشک دەخاتە سەر پاراستن و بەرەوپێشبردنی میراتی کولتووریی هاوبەش. لە کاتێکدا ناسیۆنالیزمی سیاسی جەختی لەسەر ماف و ئازادییە سیاسییەکان دەکردەوە بۆ کۆمەڵگەی نۆرویژ، لە ئێستاشدا ئەوە زۆر بە زەقی هەستی پێ دەکرێت. لە نۆرویژ ئەو دوو فۆرمە ناسیۆنالیزمە یەکی گرتووە و بووە بە هۆی کۆکردنەوەی زۆرینەی ڕەهای خەڵک لە دەوری خەباتێک بۆ سەربەخۆیی نەتەوەیی. هەر چەند نۆرویژ لەساڵی ١٨١٤دا لەژێر دەسەڵاتی سوئیددا بووە، بەڵام هەستی ناسیۆنالیزمی نۆرویژییەکان وای کردووە کە پرسی سەربەخۆیی لە ناو کۆمەڵگەدا بەهێز بکات. هەر بۆیە داخوازیی نۆرویژییەکان لەسەر هەبوونی سیاسەتی دەرەوەی تایبەت بە خۆیان و هەروەها مەرجی بەهێزکردنی ناسنامەی نەتەوەیی بووە، کە بووە بە هۆی ناکۆکی لەگەڵ حکوومەتی سوئید. بۆیەش پارلەمانی نۆرویژ لە ساڵی ١٩٠٥ بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی یەکیەتییەکەی لەگەڵ سوئید یان هاتنەدەر لەژێر دەسەڵاتی سوئیدی داوە، سوئیدیش بەرەنگاری ئەو هەڵوێستەی پارلەمانی نۆرویژ بووەتەوە. سەرەڕای زیادبوونی ئالۆزییەکانی نێوان ئەو دوو وڵاتە، سەرکردە سیاسییەکانی هەر دوو وڵاتی نۆرویژ و سوئید لە جیاتی ململانێی سەربازی چارەسەری دیپلۆماسیان هەڵبژاردووە. دوای دانوستان، هەڵوەشاندنەوەی یەکیەتییەکە بە فەرمی ناسێندراوە و نۆرویژ بوو بە نەتەوەیەکی سەربەخۆ. ئەو نموونەیە ئەوە نیشان دەدات کە چۆن بڕیارە سیاسییەکان دەتوانن بۆ خەباتی نەتەوەیی چارەنووسساز بن، جا چ لە ڕێگەی وتوویژ(دیپلۆماسی / سیاسەتی پشتپەردە) یان بە ڕووبەڕووبوونەوەی چەکداری/ سەربازی.

هەروەها دەتوانین ئاماژە بەوەش بکەین کە بڕیارە سیاسییە مۆدێرنەکان کاریگەرییەکی گەورەیان لەسەر ستراتێژییەکانی شەڕی نیشتمانی هەبووە، بە تایبەتی لە بوارەکانی سیاسەتی ئەمنی و بەرگریدا. چەمکی بەرگریکردن چ لە

ئاستی دیپلۆماسی یان چەکداری بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ قەیران و هەڕەشەکان و دەستەبەرکردنی خۆڕاگریی نیشتمانی گرینگە.

لەوانەیە بڵێین، دوو وڵات کە باوەڕیان بە سیستمی دێموکراسی هەبووە، ناتوانین لەگەڵ وڵاتانی داگیرکەری کوردستان بەراورد بکەین. من دەڵێم بەرژەوەندی زلهێزەکان ئەوەیان بۆ گرینگ نییە، نموونەمان زۆرن، زۆر کەس لە لیستی ڕەش و تێرۆریستیدا بوونە بەڵام ئێستا بە پشتیوانیی زلهێزەکان سەرۆکی وڵاتەکەیانن. وڵاتێکی دیکەشمان هەیە وەک فینلاند کاتێک ویستی لە ڕووسیا جیا ببێتەوە ڕێک بە پێچەوانەی وڵاتی نۆروێژ کە لە ڕێگەی پرۆسەیەکی تا ڕادەیەک ئاشتییانە و لە ڕێگای دانوستانی دیپلۆماسییەوە سەربەخۆیی بەدەست هێناوە، بەڵام خەباتی فینلاند بۆ سەربەخۆیی زۆر دڕندانە بووە. فینلاند لە ساڵی ١٨٠٩وە بەشێک بووە لە ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا، هەر چەند فینلاند پلەیەکی دیاریکراوی خۆبەڕێوەبەریی هەبووە، بەڵام وردەوردە ئەوە لە ڕێگەی سیاستەکانی بە ڕووسیەکردنی لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستم کەم کراوەتەوە. دوابەدوای شۆڕشی ڕووسیا لە ساڵی ١٩١٧ کە بۆتە هۆی ڕووخانی دەسەڵاتی تێزار نیکۆلاسی دووهەم، دەستبەسەرداگرتنی بەلشەفیکەکان و بەهێزبوونی هەستی ناسیۆنالیزمی فینلاندییەکان، فینلاند دەرفەتی بۆ ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی خۆی قۆستۆتەوە. هەر ئەو ساڵی پەرلەمانی فینلاند بەیاننامەی سەربەخۆیی پەسەند کردووە. هەوڵی بۆ دەستەبەرکردنی دەسەڵاتی ئۆتۆنۆمیی زۆرتر داوە. لە ١٩١٧ فینلاند خۆی وەک نەتەوەیەکی سەربەخۆ ڕاگەیاند. دوای سەربەخۆیی لە ساڵی ١٩١٨ شەڕێکی ناوخۆیی خوێناوی لە فینلاند لەسەر دەسەڵات لە نێوان لایەنە سوورەکان(سۆسیالیستەکان) و سپیپێستەکان(کۆنەپەرست و ناسیۆنالیستەکان) ڕووی دا. هەروەها لە کاتی شەڕەکەدا یەکیەتیی سۆڤیەت هەوڵی داگیرکردنی کۆمارە ساواکەی فینلاندی داوە، و هەستی ناسیۆنالیزمی فینلاندییەکان هانی داون بەرگری لە سەربەخۆیی خۆیان بکەن. لە کۆتایدا سپیپێستەکان بە پشتیوانیی ئاڵمان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و لە ساڵی ١٩١٩ فینلاند بوو بە

کۆماری، واتە فۆرمی حکوومەتی کۆمارییان هەڵبژارد. کەواتە لێرەش بڕیاری پشتپەردە و بڕیارە سیاسییەکان توانیی ئەو ولاتە هەم لە شەڕە مالّ وێرانکەرە ناوخۆییەکە و هەم لە هەوڵی داگیرکردنی لەلایەن ڕووسیە ڕزگار بکات و ببن بە ولاتێکی سەربەخۆ. ئێستا لە زۆربەی توێژینەوەکاندا دەبینین کە فینلاند یەکێکە لەو ولاتانەی سالانە لە پلەی یەکەمی ڕیزبەندی بەرزی کوالێتیی ژیانی جیهاندایە. تەنانەت لە ساڵی ٢٠٢٥ بۆ هەشتەمین سالّ لەسەریەک وەک بەختەوەرترین ولاتی جیهان ناسێندرا.

ئەو نموونانە نیشان دەدەن کە چۆن خەباتی نەتەوەیی دەتوانێت لە دانوستانی ئاشتییانەوە بگرە هەتا ململانێی خوێناوی چ ڕوو بە دەرەوە و چ ناوخۆ سەرکەوتوو بێت، ئەوەش بەندە بە هەلومەرجی سیاسی و هاوسەنگی هێز لە نێوان لایەنەکاندا، لەوەش گرنگتر هەبوونی هەستی نەتەوەیی، ناسیۆنالیزم و ویستی سەربەخۆیی و پشتیوانی زلهێزەکانیش کاریگەرە. مەبەستم لە هەستی ناسیۆنالیزمی میانڕەوە کە جەخت لەسەر دێموکراسی و یەکسانیی کۆمەڵایەتی دەکات، یانی جیاواز لە فۆرمە توندڕەوەکانی ناسیۆنالیزم کە لە هەندێک ولاتدا زاڵە بە تایبەت ناسیۆنالیزمی تونڕەوی فارس. بۆ ئێمەی کورد هەتا ویستی بە دێموکراتیزەکردنی نەتەوەکانی دیکە نالێم گرنگ نییە، گرینگ و بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانمان کاریگەرە) بەر لە ویستی سەربەخۆییمان بێت ئاستەمە بە ئاوات بگەین. هەر بۆیەش من پێموایە هەتا دەتوانین چ وەک تاک و چ وەک ڕێکخراو یان حیزبی سیاسی پێویستە کار بکرێت بۆ پەرەپێدانی هەستی ناسیۆنالیزمی میانڕەو کە هەر تاکێک شانازی بە شوناس/ ناسنامەی نەتەوەیی خۆی بکات و هەوڵی پاراستنی بدات.

نموونەیەکی گشتی لە پێکهاتەی ڕێکخراوەیی بزووتنەوە ناسیۆنالیستەکان

لێرەدا تێڕوانینێکی گشتیی بینراو لە پێکهاتەی ڕێکخراوەیی بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستیی تایبەت وەک ئەو بەڵگەنامە یان چارتی سازمانی لە چوارچێوەی

وێنەدا(بڕوانە وێنەی خوارەوە)، کە مۆدێلێکی چەمکی بۆ پێکهاتەسازیی ڕێکخراوەیی لە بزووتنەوە ناسیۆنالیستەکاندا دەخاتە ڕوو. مەبەست لەو پێکهاتە دروستکردنی یەکگرتوویی و کارایی و لێپرسینەوە لە ئاستە جیاوازەکانی بزووتنەوەکەدایە. بۆ کارابوون و باشتر گەشەکردنی ڕێکخراو، لە شێوەی ئەو نموونەیە دەتوانرێت بۆ ئۆرگانەکانیش پێکهاتەیەک دروست بکرێت، کە وەک چارتی ڕێکخراوەیی بەکار بهێنرێت.

وێنە: تێڕوانینێکی گشتی/ چارتی سازمانی، پێکهاتەی ڕێکخراوەیی بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی/ ناسیۆنالیستی

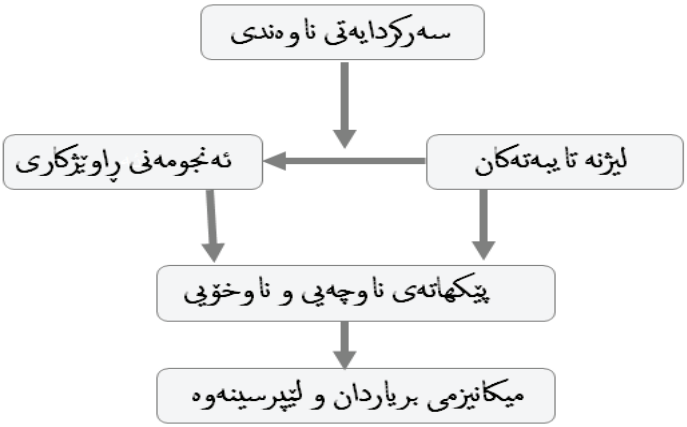

ئەو پێکهاتەیە چەندین سوودی گرنگی هەیە، بەتایبەتی لە بزووتنەوە ناسیۆنالیستەکان یان ڕێکخراوە سیاسییەکانی دیکەدا. وەکوو:

سەرکردایەتیی ناوەندی: ئەو ناوەندە بەرزترین ئۆرگانی بزووتنەوەکەیە، زۆرجار لە سەرکردەیەک یان ئەنجومەنێک پێک دێت کە بنکەی سەرەکیی بڕیاردان لە بزووتنەوەکەدایە. ئەو بەشە سەرکردە یان نوێنەرایەتیی فەرمی بزووتنەوەکەی لە

ئاستی نیشتمان و نێودەوڵەتی لەخۆ دەگرێت، کە بەرپرسە لە پلاندانانی ستراتیژی، هەماهەنگی تەواوی ڕێکخراوەکە واتە لە نێوان کەرتەکان و نوێنەرایەتیی فەرمی بزووتنەوەکە لەسەر ئاستی نیشتمانی و نێودەوڵەتی. سەرکردایەتی و ئاراستەی ڕوون، کە یەکگرتوویی و دەسەڵاتی بڕیاردان دابین دەکات و دڵنیایی دەدات کە هەموو بەشەکانی بزووتنەوەکە بەرەو یەک ئامانج کار دەکەن.

ئەنجومەنی ڕاوێژکاری: ئەو ئەنجومەنانە ڕێنمایی لەسەر پرسە هزری، ئەخلاقی، یان پرسە ستراتیژییەکان دەدەن، و بەرپرسیارن لە پاراستنی یەکگرتوویی هزری بزووتنەوەکە. ئەرکەکانیان، پەرەپێدانی پلانە درێژخایەنەکان و پاسەوانیکردنی ئیدولۆژی بزووتنەوەکە، ئامۆژگاریکردنی سەرکردایەتی و شیکردنەوەی پێشهاتە کۆمەڵایەتییەکانە. ئەندامەکانی بەزۆری لە نێوان نوخبە ڕووناکبیرەکان، ئەکادیمییەکان، ڕێبەرانی ئایینی یان چالاکوانە دێرینەکان هەڵدەبژێرن. یەکدەنگیی هزری، ئەنجومەنی ڕاوێژکاری یان فکری دڵنیایی دەدات لەوەی کە بەها و بنەماکانی بزووتنەوەکە پارێزراون، و هەروەها یارمەتی دوورکەوتنەوە لە دابەشبوونی هزری دەدات و بزووتنەوەکە بە یەکگرتوویی لە دەوری ڕوانگەیەکی هاوبەش دەهێڵێتەوە.

پێکهاتەی ناوچەیی و ناوخۆیی: ئۆفیس یان یەکە ناوخۆییەکان، ناوچە جوگرافییە جیاوازەکان دەگرێتەوە کە بەرپرسیارن لە جێبەجێکردنی بەرنامەکان، بڕیارە ناوەندییەکان لە ئاستی ناوخۆدا، کۆکردنەوەی پشتیوانی و ئەندام، ڕێکخستنی چالاکییەکان و پەیوەندیکردن لەگەڵ کۆمەڵگەی ناوخۆیی. پێکهاتە ناوچەیی و ناوخۆییەکان وا دەکەن کە پلانە ستراتیژیەکان لەگەڵ بارودۆخی ناوخۆییدا بگونجێن.

لیژنە تایبەتەکان: بۆ زیادکردنی کارایی و کاریگەریی بزووتنەوەکە، لیژنەی تایبەت لە بوارە جیاوازەکاندا پێویستە وەکوو: لیژنەی پەروەردە، ئیدولۆژی، ڕاگەیاندن، پەیوەندییەکان، ئابووری، سەرچاوەکان، لیژنەی کاتی قەیران و لیژنەی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان (ئەگەر پێویست بوو) و ... هتد. ئەوانە بەرپرسیارن لە ئەرکە تایبەتەکانی وەک دارایی، پەیوەندییەکان، ئاسایش یان دیپلۆماسی. لیژنە تایبەتەکان

(بۆ نموونە ڕاگەیاندن، ئابووری، دیپلۆماسی) ڕێگە بە پسپۆڕان دەدات کە سەرنجیان لەسەر بوارەکان هەبێت، ئەوەش پسپۆڕی و شارەزایی، پیشەیی و کارامەیی لە کاردا زیاد دەکات.

مێکانیزمی بڕیاردان و لێپرسینەوە: بۆ ڕێگریکردن لە چڕبوونەوەی دەسەڵاتی تاکەکەسی و زیادکردنی شەفافیەت، پێویستە بزووتنەوەکە مێکانیزمی وەک: هەڵبژاردنی ناوخۆیی، سیستەمی کاردانەوە/ فیدباک، هەڵسەنگاندنی شێوازی کارکردن، شیکاری و خەسارناسی و مێکانیزمی چارەسەرکردنی ناکۆکییە ناوخۆییەکانی هەبێت. ئەوانە سیستەمگەلێکن کە دڵنیایی دەدەن لەوەی بڕیارەکان بە شێوەیەکی دادپەروەرانە دەدرێن و سەرکردەکان لێپرسینەوەیان لەگەڵ دەکرێت و ئەوانەش شەفافیەت و ڕەوایەتی زیاد دەکەن، و ڕێگری لە گەندەڵی و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات دەکەن. پێکهاتەیەکی لەو جۆرە ئاسانکاری دەکات بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی کەشوهەوای سیاسەتدا و هەروەها دروستکردنی ڕەوایەت و متمانەی درێژخایەن لەنێو خەڵکدا.

داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ڕۆڵێکی بەرچاوی لە داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی کورد لە ئێراندا بینیوە. کۆمەڵەی ژ. ک. لە ئەندامانی کۆمەڵگەی کوردی و لەسەر بنەمای بەرزکردنەوەی بیری نەتەوەیی و هەوڵی ڕزگاریی کورد و دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی بۆ کورد پێکهات بوو. دوای سێ ساڵ خەبات و تێکۆشانی کۆمەڵەی ژ. ک. حیزبی دێموکراتی کوردستان بە ڕێبەرایەتیی پێشەوا قازی لە ساڵی ١٩٤٥ لەسەر بنەما و مێژووی کۆمەڵەی ژ. ک. دامەزرا. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە هەبوونی پێکهاتەیەکی نەتەوایەتی و خاوەنی بەرنامە و پێڕەوی ناوخۆ، وەک حیزبێکی مودێرن حیسابی لەسەر دەکرا، هەر لەو کاتەوە هێزێکی دیار لە داکۆکیکردن لە مافەکانی گەلی کورد

بووە؛ بەڵگەش بۆ ئەوە مێژووی خەبات، تێکۆشان و قوربانیدانەکەیەتی. هەر چەند بە درێژایی ئەو مێژوویەش ڕووبەڕووی دژایەتییەکی بەرچاوی حکوومەتە دیکتاتۆر و تۆتالیتارەکانی ئێران بووەتەوە، بەڵام ئێستاش هەر لەسەر ئەو بنەما و پێکهاتە نەتەوەییە درێژە بە خەبات دەدات. لە ئێستادا یان لە ماوەی ئەو دەیان ساڵەدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، خەریکی بەرخۆدانی سیاسی و چەکداریە (کە بەسەریدا سەپێندراوە) و هەوڵی دیپلۆماسی بۆ دامەزراندنی سیستمێکی دێموکراتیکی فیدراڵی لە ئێران دەدات و بۆ وەدەستهێنانی مافی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران واتە ڕۆژهەڵاتی کوردستان خەبات دەکات. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە چەندین قۆناغی ململانێ و دانوستاندا تێپەڕیوە، لەوانە:

- لە ساڵی ١٩٤٦دا لە دامەزراندنی کۆماری کوردستان، کۆمارێکی کەم تەمەن و پڕ لە دەستکەوتی بە نرخ ڕۆڵی ناوەندی هەبووە. لێرەدا بە دڵنیاییەوە دەتوانم بڵێم کە پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوایەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەو کاتەوە دەستی پێ کردووە و ئێستاش هەر بەردەوامە.
- حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە کاتی کۆماردا کە سەرەتای داڕشتنی پێکهاتەی نەتەوایەتی بووە، هەوڵی داوە لەو ناوچانەی کە دەسەڵاتی تێدا هەبووە، هەموو هێما نەتەوایەتییەکان تێیدا ڕەنگ بداتەوە و ئێستاش بەردەوام لەسەر ئەو ڕێچکەیە دەڕوات.
- تێکۆشان و خۆڕاگری لە دەربەدەریدا، بەشێوەیەکی سەرەکی لە عێراق و بەرخۆدانی چەکداری لە دوای شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩ وە، دژی ڕێژیمی نوێی ئێران بۆ پێکهێنانی کیانێکی کوردی(سیاسی، جوگرافی، ئابووری، مافی مرۆڤ، ....) واتە وەدەستهێنانی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی " ئێرانێکی دێموکرات و خودموختاریش بۆ کوردان و لەو ئاخیرەشدا سیستمی فیدراڵی" ئەوەش بووە هۆی پێکدادانی توند و سەرکوتکردنی بەرفراوان، کە هەموو ئەو چالاکی و تێکۆشانە لەژێر سێبەری

پێکهاتەسازیی نەتەوەیی بووە.

- لەپێناو وەدیهێنانی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران تووشی دەربەدەری، تیرۆرکرانی سەرکردەکانی و شەهیدبوونی هەزاران پێشمەرگە و خەڵکی بێ دیفاع بە دەستی ڕێژیمی ئێران بووە.
- هەروەها هەوڵەکانی ئەو دواییەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ یەکخستنی هێزە ئۆپۆزسیۆنە کوردییەکان، و دۆستایەتیی نێوان گەلانی دیکەی ئێران، یان بە واتایەکی دیکە پشتیوانی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ئەوان بۆ وەدەستهێنانی مافە نەتەوایەتییەکانیان. ئەوەش سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەبوونی باوەڕی قووڵی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە پێکهاتە نەتەوایەتییەکەی.

هەموو ئەوانەی ئاماژەم پێدان لە چوارچێوەی پێکهاتەی خەباتی نەتەوەیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بووە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران سەرەڕای ئەوەی لەژێر زەبروزەنگی پێکهاتەکانی دەوڵەتی ئێراندا بووە، بەڵام لە هەمان کاتدا هەوڵی داوە بۆ سەقامگیرکردنی دێموکراسی و وەدیهێنانی مافەکانی گەلی کورد لە ئێراندا لە ڕێگەی کۆکردنەوەی جەماوەر، چالاکی سیاسی و دیپلۆماسی و تەنانەت لە بەرخۆدانی چەکداریش لە خەباتدا نەسڵەمێتەوە. هەر چەند بەهۆی بارودۆخی خراپی ناوچەکە، بەرز و نزمیی بەخۆوە بینیوە بەڵام قەت باوەڕی بە ئاشبەتاڵ نەبووە. دەیان ساڵە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە ئامانجەوە کار بۆ بەدەستهێنانی پشتیوانیی نێودەوڵەتی بۆ دۆزی کورد لە ئێراندا دەکات. لێرەدا چەند ڕێوشوێنێکی گرنگ دەخەمە ڕوو کە لە ناو پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوایەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا ڕەنگی داوەتەوە، وەکوو:

دیاریکردنی ئامانجی ڕوون: هەر وەک پێشتریش ئاماژەم پێدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ساڵانێکە هەوڵ دەدات بۆ سەقامگیرکردنی مافی گەلی کورد لە

ئێرانێکی دێموکرات و لە شێوەی قەوارەی دەوڵەتێکی فیدرالّدا. بۆ ئەوەش حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە درێژایی مێژوو لە خەباتی نەتەوایەتیی خۆیدا ئامانجی ڕوون و شەفافی هەبووە، و ئامانج و پەیامەکانی پەیوەست بوونە بە ژیانی ڕۆژانە و ویستی خەڵکی کوردەوە، نەک تەنیا بە ئیدۆلۆژیی حیزبی و ئێرانیگەریەوە. بەڵام ئەگەر لە ئێستادا ئاوڕێکی خێرا لە شۆڕشی ژینا بدەینەوە دەبینین کە وێڕای دروشمی ژن، ژیان، ئازادی وەک فەلسەفەی پشتی ئەو بزووتنەوەیە، داواکاری و دروشمی هێندێک لە خەڵکی کورد چ لە ناوخۆ و چ لە دەرەوەی وڵات ئەوە بوو کە دەیانگوت " کورد هەتا دەوڵەتی نەبێت، ئەوە هەر بەشی دەبێت" یان دەیانگوت "داگیرکەری ئێرانی، قاتڵی ژینامانی"، ئەو دروشمانە ئەوەمان پێ دەڵێن زۆر لەو خەڵکەی کە لە شۆڕشەکەدا بەشدار بوون؛ ویستی مافخوازی و دەوڵەتبوونیان هەیە. کەواتە دەتوانین بەو ئاکامە بگەین کە پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەویی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بێ کاریگەر نەبووە و توانیویەتی بچێتە ناو هزر و بیری خەڵک.

دیپلۆماسی و پەیوەندیی نێودەوڵەتی: بەهێزکردنی هاوپەیمانییە نێودەوڵەتییەکان بۆ سەقامگیری و ئاسایش و هاوکاری لە سەرانسەری سنووورەکاندا گرنگن، بۆ چارەسەری هاوبەش بۆ ئاستەنگە جیهانییەکان، بۆ گۆڕانی کەشوهەوای سیاسی لە وڵات و ناوچەدا، بۆ ئاسایش و بەرگری، بۆ خۆ پاراستن لە ململانێی نەرێنی، بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان، بۆ بەهێزکردنی ئابووری، بۆ وەرگرتنی زانیاری و داهێنانەکان، بۆ هاوپشتی و بەها هاوبەشەکان بۆ نەهێشتنی تێرۆر و توندوتیژی، هەموو ئەوانە پێویستی بە هاوکاریی نێوان وڵاتان و ڕێکخراوەکان هەیە. کەواتە بەهێزکردنی هاوپەیمانییە نێودەوڵەتییەکان، ستراتێژییەکی سەرەکییە بۆ هەردووک چ وەک دەوڵەت و چ وەک حیزبێکی سیاسی کە بەدوای زیادکردنی کاریگەری، پشتیوانی، ئاسایش و ڕەوایەتیدا دەگەڕێت. دروستکردنی هاوپەیمانیی و پەیوەندیی دیپلۆماسی لەگەڵ وڵاتانی ڕۆژاوا و ئەکتەرە ناوچەییەکان و ڕێکخراوە بەهێز و ناسراوەکان،

ئەوە دەبێتە بەهێزکردنی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان کە دەتوانێت ڕەوایی(شەرعیەت)، پشتیوانی و هاوکاریی زیاتر دابین بکات. لەو پەیوەندییەدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ تیشک خستنە سەر پێشێلکارییەکانی مافەکانی مرۆڤ و کۆکردنەوەی پشتیوانی بۆ دۆزی کورد بەپێی پێکهاتە نەتەوەییەکەی و بە شێوەیەکی کاریگەر پلاتفۆرمە نێودەوڵەتییەکانی بەکار هێناوە. بۆ نموونە بەئەندامبوونیان و بەشداریکردنیان لە ئەنجومەنی جیهانیی ئینتەرناسیۆنالی سۆسیالیست (IS) و گەلانی بێ نوێنەرایەتی و ڕێکخراوی گەلان (UNPO) کە هەردووکیان پلاتفۆرمێکی جیهانی بۆ دەستەبەرکردنی پشتیوانیی دیپلۆماسین و بۆ لەقاو دانی پێشێلکاری حکوومەتی ئێران لە ئاست سەرکوتکردن و پێشێلکردنی مافەکانی کورد لە ئێراندا یارمەتیدەر بوون.

بوونی ڕێکخراوەکانی ڕەوەندی کوردی/ دیاسپۆرا: کۆکردنەوەی ڕەوەند ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە چۆن ئەو کۆمەڵە کەسانەی کە لە زێدی ڕەسەنی خۆیانەوە کۆچیان کردووە (ڕەوەند) لە ڕووی سیاسی، کۆمەڵایەتی، پیشەسازی، ئەکادێمی یان ئابووورییەوە خۆیان ڕێک دەخەن و لە خەباتی سیاسی_ نەتەوایەتیدا بەشداری دەکەن، چ لە وڵاتی میواندار یان لە وڵاتی زێدی خۆیان. ڕەوەند دەتوانێت لە ڕێگەی دەنگداندان (ئەگەر ڕێگایان پێ بدرێت)، لۆبیکردن، یان پشتیوانیکردن لە بزووتنەوە سیاسییەکان کاریگەریی لەسەر سیاسەت لە وڵاتی خۆیاندا هەبێت. هەروەها دەتوانن بەشداری لە سیاسەتی وڵاتی میواندارى خۆیاندا بکەن، بەتایبەتی ئەگەر ڕەگەزنامە/ هاوواڵاتیبوون و مافی دەنگدانیان هەبێت. بەشداریکردنی خۆبەخشان و لایەنگران بۆ بڵاوکردنەوەی پەیام و داواکارییەکان و پێکهێنانی بزووتنەوەیەک لە دەرەوەی کوردستان لەسەر پێشەوەچوونی کاری دیپلۆماسی لە دەرەوەی وڵات زۆر گرنگ و کاریگەر دەبێ. پێکهاتە کوردییەکان لە ئوروپا و ئەمریکای باکوور دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ لە بڵاوکردنەوەی پەیامەکان و کۆکردنەوەی پشتیوانی لە زۆر بوارەوە بۆ خەباتی گەلەکەمان بگێڕن. پێکهاتە کوردییەکان یان ڕێکخراوەکانی ڕەوەندی کوردی

لە ئوروپا و کانادا و ئەمریکا پاڵپشتن بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری و ڕێکخستنی خۆپیشاندان و کەمپەینەکان، هەروەها زۆر سێمینار و کۆنفرانس بۆ سیاسەتمەدارە بەیانییەکان و حیزبە کوردستانییەکان بۆ ئاڵوگۆڕی بیروڕا لە دەرەوەی وڵات ساز دەکەن کە یەکێک لەوان حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەسەر بنەمای پێکهاتەی نەتەوەیی و بە شێوەیەکی فرەڕەهەند ڕۆڵێکی گرنگیی سیاسی، نەتەوەیی و کۆمەڵایەتیی لە ڕەوەندی کوردی لە دەرەوەی وڵات، بە تایبەتی لە ئوروپا و ئەمەریکا گێڕاوە، و لە ڕێکخستنەوەی ڕەوەندی ڕزگاریخوازی کورد لە دەرەوەی وڵات هاوکار و پشتیوان بووە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پەیوەندیی و هاوکارییەکی فەراوانی لەگەڵ گرووپ و ڕێکخراوە کوردییەکانی دیکەی دیاسپۆڕا هەیە، ئەو پەیوەندییانەش ڕۆڵێکی گرنگیان لە یەکگرتویی ڕەوەندی نەتەوەیی و ڕزگاریخوازانەی کورد هەیە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەردەوام هەوڵی داوە و دەدات ئەو یەکگرتوویی و یەکڕیزییەی ڕەوەندی کوردی بەهێزتر بکات. هەرچەند حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕکابەری تەندروستی بۆ پێشبردنی چالاکییەکانی خۆی هەبووە، بەڵام لە هەندێک کاتدا هاوکاریی حیزب و گرووپەکانی دیکەی کوردی بۆ بەهێزکردنی دۆزی کورد لە ئاستی ناوچەیی و نێونەتەوەیدا کردووە. تەنانەت هەوڵی بۆ هەبوونی پرۆژەی هاوکاری بۆ یەکگرتوویی هێزە سیاسییەکان و پشتیوانی هاوبەش لە خەباتی نەتەوەی کورد بە تایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان داوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێی وایە، دابەشبوونە ناوخۆییەکانی کوردستان کاریگەریی نەرێنیان لەسەر دەستەبەرکردنی مافەکانی گەلی کورد هەیە. هەر بۆیەش جەخت لەسەر گرنگیی یەکڕیزی نێوان حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و هێزە کوردییەکان، و هێزە پێشکەوتووخوازەکانی ئۆپۆزسیۆن دەکاتەوە و هەوڵی دروستکردنی یەکڕیزی وەک بابەتێکی جەوهەری دەبینێت و لە پاراستنی ئەو یەکڕیزییە لە ناو بزووتنەوەی گەلی کورددا بەردەوامە. لێرەدا

ئامانجی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پەرەپێدانی هاوکاری و تەبایی زیاتر لە ناو بزووتنەوەی کوردی بۆ چارەسەرکردنی پرسی نەتەوەیی گەلی کورد لە ئێرانە. بۆ نموونە دامەزراندنی ناوەندی هاوکاری، کە جەختی لەسەر یەکڕیزی و پێکەوەیی لە هەموو ئاستەکان و لە هەموو بوارەکاندا دەکردەوە. ئەو ناوەندە ئامانجی چڕکردنەوەی خەبات و یەکڕیزی هاوبەشی نێوان گەلانی ئێران بوو. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ بەرەوپێشبردنی یەکڕیزی و پێکەوە بوون، لە هێما و ڕووداوە کولتوورییەکانی، وەک نەورۆز کەڵک وەردەگرێت. ئەو ئاهەنگانە وەک بیرهێنانەوەی خەباتی نەتەوەیە و ئامانجەکە، شوناسی نەتەوەیی و یەککگرتوویی گەلی کوردە. هەموو ئەوانە دەگەڕێنەوە بۆ سەرچاوەکەی کە لە ناو پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا جێگیر بووە.

هەوڵەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە نزیکەوە چاودێری پێشهاتە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکان دەکات، و ئامادەیە ستراتێژییەکانیان لەسەر بنەمای پەرەسەندنی دیمەنی سیاسی و لاوازبوونی ڕێژیمی ئێران بگونجێنن (مەبەست لە دیمەنی سیاسی هەم گرژییە ناوچەییەکان و هەم ئاستنگە نێودەوڵەتییەکانە). ئەو ستراتێژیانە ڕەنگدانەوەی پابەندبوونی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ پێشخستنی پرسی کورد لە ڕێگەی تێکەڵەیەک لە هەوڵی سیاسی، دیپلۆماسی، کۆمەڵایەتی و چەکداریە.

هەر بۆیە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە دواییین کۆنگرەی خۆیدا، جەختی لەسەر پێویستیی یەکڕیزیی نێوان هێزەکان و گرنگی چالاکیی سیاسی و ستراتێژی بۆ بەهێزکردنی بزووتنەوەکە کردەوە. هەروەها ڕاسپاردە و بڕیارنامەیەکی سیاسییان پەسەند کرد کە تێیدا ئاماژە بە پابەندبوونیان بە بەرخۆدانی مەدەنی/ کۆمەڵایەتی و چالاکیی سیاسی دەکات، ئەو بڕیارنامەیە بە ئامانجی پتەوکردنی یەکڕیزی و هێزی ڕێکخراوەییە. پێموایە ئەو کارانە ڕەنگدانەوەی پابەندبوونی حیزبی دێموکراتی کوردستانی

ئێران بۆ پەرەپێدانی یەکڕیزی و پێکەوەبوون لەناو بزووتنەوەی کورد و لە نێوان هێزە بەرفراوانەکانی ئۆپۆزسیۆندایە. هەمووی ئەوانە سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەر باوەڕمەندبوون بە پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. شاهیدین و دەبینین کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕۆژانە بەردەوام لەگەڵ هەڕەشەی توندی ئەمنی لەلایەن حکوومەتی ئێرانەوە بەرەوڕوویە، لەوانەش پێکدادانی چەکداری لەگەڵ سپای پاسدارانی ڕێژیمی تۆتالیتاری ئیسلامی، و زۆرجار ئەو ڕووبەڕووبوونانە زیانی گیانی لێ دەکەوێتەوە. پێشێلکارییە سیستماتیکەکانی ڕێژیمی ئێران بۆ مافەکانی مرۆڤ، بە تایبەتی لە دژی گەلی کورد، تا ئێستاش وەک بەربەستێکی گەورە، بەرچاو و زەقە. ئەوەش سەرکوتکردنی مافە کولتووری، سیاسی، گوشاری ئابووری، پەروەردەیی، نایەکسانیی جێندەری و حاشاکردنی فرەچەشنیی نەتەوەیی و هەڵاواردن و نەرەخساندنی هەلی کار و ..... دەگرێتەوە. حکوومەتی ئێران بە بەردەوامی چالاکانی مەدەنی، کۆمەڵایەتی، ژینگەیی و سیاسیی کورد دەکاتە ئامانج، ئەوەش وا دەکات گەلی کورد بێ ترس لە مەرگ و بەوێرانە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چ بە ئاشکرا و چ بە نهێنی هەم لە ئێراندا و هەم لە دەرەوەی ئێراندا چالاکی مەدەنی و پەروەردەیی بکات. ئەو چالاکییانەش لەقاودانی سەرکوتکردن، دەستگیرکردن، تێرۆرکردن و جۆرەکانی دیکەی ترساندن و لەسێدارەدان لەخۆدەگرێت.

هەر چەند ئەوە دەزانین کە ساڵانێکی زۆرە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ئێران قەدەغە کراوە و ناتوانێت بە ئاشکرا لەنێو خەڵکەکەی خۆیدا چالاک بێ و لە ئاوارەییدایە، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی کاریگەریی سیاسییان، سنووردار بکات؛ بەڵام هێشتا هەر لە خەباتی خۆی بۆ دەستەبەرکردنی مافە ڕەواکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی دامەزراندنی سیستمێکی فیدراڵ بۆ کوردستان لە ئێراندا بەردەوامە. لێرەدا بۆ زیاتر باسکردن لەسەر پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا، چەند خاڵێکی سەرەکی سەبارەت بە هەوڵەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەخەمە ڕوو وەکوو:

داڕشتن یان پەرەپێدانی ستراتیژیەک: حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پلانە ستراتیژییەکانی لەسەر بنەمای نەتەوەیی، ئامانجی پێشخستنی مافەکانی کورد، دێموکراسی و خۆبەڕێوەبەری لە چوارچێوەی سنووری کانی ئێراندایە. پەرەپێدانی ستراتیژی بۆ ڕێکخراوێکی لەو جۆرە پێویستی بە ڕێبازێکی هاوسەنگ هەیە کە هەم بارودۆخی ناوخۆیی و هەم دیمەنی جوگرافیای سیاسی (ژئۆپۆلەتیک) لەبەرچاو بگرێت. هەر وەک پێشتریش باسم کرد حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، سەرەڕای هەبوونی ئامانج و ڕوانگەیەکی ڕوون، تێکەڵەیەک لە بەرخۆدانی مەدەنی و چالاکیی سیاسی و لە کاتی پێویستدا خەباتی چەکداری لە ڕێگەی هێزی پێشمەرگەی خۆیەوە بەکار هێناوە و دەیهێنێت. ستراتیژییەکە گونجاوە و وڵامدەرەوەی گۆڕان یان گۆڕینی دیمەنی سیاسی و پێداویستییەکانی دانیشتووانی کوردە لە ئێراندا. بە واتایەکی دیکە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕێبازێکی چالاکانەی گرتۆتە بەر، کە گرنگی بە دروستکردنی هەلومەرجی لەبار بۆ خەباتکردن دەدات، نەک چاوەڕێی بوونی بارودۆخی ئایدیاڵ. ئەوەش بریتییە لە کۆکردنەوەی هێزی پێشمەرگە بۆ پشتگیریکردن لە ئەرکە سیاسییەکان، پاراستن و پێشخستنی شوناس و زمانی کوردی و پەیوەندیکردن لەگەڵ خەڵکی مەدەنی؛ یان بەیەک گرێدانەوەی هێزی شاخ و شار.

کۆکردنەوەی سەرچاوەکان: ئەگەر بە وردی بڕوانینە پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەویی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، دەتوانین ببینین کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە درێژایی سااڵنێک کۆمەڵێک ستراتیژیی داڕشتووە بۆ بەهێزکردنی توانای سیاسی و ڕێکخراوەیی خۆی، چ لە ناوخۆ و چ لە ئاستی نێونەتەوەیدا کە باوەڕی پێیە. هەندێک لە گرنگترین فۆرمەکانی کۆکردنەوەی سەرچاوە، یەکەم، سەرچاوە مرۆڤییەکانە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕێگەی هەوڵی خۆبەخشانە و خۆپێشاندان و لۆبیکردنەوە پێکهاتە یان چالاکوانانی ڕەوەند/ دیاسپۆرای کوردی لە ئوروپا و ئەمریکای باکووری کۆ کردووەتەوە بۆ پشتیوانیکردن لەو چالاکییانەی کە لە بەرژەوەندیی کورد لە ڕۆژهەاڵتدان. دووهەم،

پەروەردەی سیاسی، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕاهێنانی ئەندامەکانی لە سەر ستراتیژیی سیاسی، مافە ڕەواکانی گەلی کورد، مافی مرۆڤ و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان و دوژمن بەردەوامە. سێهەم، سەرچاوە ڕەمزی و کولتوورییەکان. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بێ‌وچان هەوڵی داوە و بەردەوام لەسەر ناسنامە و ڕزگار بوون لە ژێر چەوسانەوە و هەبوونی کیانێکی سەربەخۆیی سیاسی کورد تێکۆشانی کردووە و تیشکی خستووەتە سەر کولتوور و زمان و نادادپەروەریی مێژوویی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و توانیویەتی سەرنجی خەڵکیکی بەرچاو بۆ لای پلاتفۆرمە نەتەوەییەکەی ڕابکێشێ.

پەیوەندی، داکۆکیکردن و بەردەوامیی زەبری هێز: کانالەکانی پەیوەندیی ڕوون و کاریگەر لەناو بزووتنەوەکە و لەگەڵ لایەنگرانی دەرەکیدا دەتوانێت لە پاراستنی مۆڕاڵ و دڵنیابوون لەوەی هەموان ئاگادارن و هاوتەریبن لەگەڵ بەرەو پێشبردنی ئامانجەکانیان یارمەتیدەر بێت. هەر بۆیەش حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران چالاکانە خەریکی پەیوەندی و داکۆکیکردنە بۆ هۆشیارکردنەوەی خەڵک سەبارەت بە خەبات و پرسی کورد. ئەوەش بریتییە لە کەڵکوەرگرتن لە میدیا و وتاری گشتی و دیپلۆماسیی نێودەوڵەتی بۆ کۆکردنەوەی پشتیوانی و گوشارخستنە سەر حکوومەتی ناوەندگەرای ئیسلامی چەقبەستووی ئێران. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کۆنگرە و کۆبوونەوەی ئاسایی دەبەستێت بۆ دووبارە هەڵسەنگاندنەوەی تاکتیکەکان و پلانە ستراتیژییەکان، کەموکۆڕییەکان و بەردەوامیی زەبری هێز، کە چەمکێکی سەرنجڕاکێشە. بۆ نموونە کۆنگرەی حەڤدەهەم لە ساڵی ٢٠٢٥ دا، تیشکی خستە سەر یەکڕیزی و ئامادەکاری بۆ ئاستەنگەکانی داهاتوو.

سەرچاوەی کارای مرۆڤی: پێکهاتەسازی، دڵنیایی دەدات لەوەی کە سەرچاوەکان، بەتایبەت سەرچاوەی مرۆڤی بە کارامەترین شێوە بەکار بهێنرێت. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران نەک هەر بە تیوری بەڵکوو لە ناو پێکهاتەکەی و بەکردەوەش خاوەنی ناسنامەیەکی بەهێزی نەتەوەییە، ئەوەش دەتوانێت کاریگەریی

لەسەر کۆکردنەوەی زیاتری چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی خەڵکی کورد هەبێ هەم لە ڕیزەکانی حیزب و هەمیش لە دەرەوەی حیزبدا بە شێوەی بەرە، هاوپەیمانی، هاوکاری، پێکهێنانی حکوومەتێکی کاتی، .....، بە تایبەت لە ناوخۆی وڵاتدا. ئەو هەوڵانە ڕەنگدانەوە/کاردانەوەی پابەندبوونی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە بۆ خەباتێکی نەتەوەیی پێکهاتەدار و بەردەوام بۆ گەیشتن بە مافەکانی نەتەوەی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی فیدراڵدا.

پوختەی خاڵە سەرەکییەکان

فاکتەرێکی زۆر گرنگ بۆ سەرکەوتنی خەباتێکی نەتەوەیی، هەبوونی پێکهاتە، پشتیوانی و کۆکردنەوەی جەماوەر و پشتیوانی نێودەوڵەتییە. بەبێ پشتیوانیی دانیشتووان، بەدەستهێنانی ڕەوایی و کاریگەری و گۆڕانکاریی بەردەوام، ئەستەمە. بۆ ئەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی کاریگەر بێت، پێویستە هەم لە ڕووی سیاسی و هەم لە ڕووی ڕێکخراوەییەوەو هەمیش لە ڕووی دیپلۆماسییەوە بە باشی داڕێژراوتر یان پێکهاتەدارتر بێت. پێویستە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕێگای پلاتفۆرمە جیاوازەکانی خۆی زیاتر تیشک بخاتە سەر پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ئێران و دۆزینەوەی پشتیوانی بۆ دۆزی کورد. هەر چەند زۆرجار حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران نامە و لێدوانی کراوەی ڕوو بە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەڵام کردووەتەوە و داوای لە دەزگاکانی حکوومەت و ڕێکخراوە ناحکوومییەکان و چالاکانی مافی مرۆڤ کردووە کە پشتیوانی لە دۆزی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بکەن، بەڵام دەبێ زیاتر کاری بۆ بکات. هەموو ئەو هەوڵانە ڕەنگدانەوەی پابەندبوونی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیە بۆ پێشخستنی دۆزی کورد.

کاتێک باس لەوە دەکەین کە چ فاکتەرێک خەباتێکی نەتەوەیی سەرکەوتوو دەکات، بەتایبەت بۆ گەلێک کە بەدوای مافی سیاسی یان خۆبەڕێوەبەریدا دەگەڕێت، من

پێموایە چەند هۆکارێکی چارەنووسساز هەن کە کاریگەرییان لەسەر یەکتر هەیە واتە پێکەوە یەکتر تەواو دەکەن. لێرەدا هێندێک لەو خاڵانەی کە پێم وایە گرنگن دەخەمەڕوو بە هەڵسەنگاندن لەگەڵ هەم سەرکەوتن و هەم ئەو پاشەکشانەی کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە خەباتی نەتەوەیی خۆیدا، بەخۆیەوە بینیوە، وەکوو:

داکۆکیکاری و دانپێدانانی نێودەوڵەتی: زۆرجار جیهانی دەرەوە ڕۆڵێکی سەرەکی بۆ یەکلاییکردنەوەی پرسە چارەنووس سازەکان دەگێڕێت، جا گوشاری چەکداری بێ، دیپلۆماسی بێ، ئابووری بێ، ڕوومالّی میدیایی بێ یان پشتیوانی مرۆڤی، بۆیە توانای بەدەستهێنانی هاوسۆزی و دروستکردنی هاوپەیمانی زۆر گرنگە. لێرەدا بەداخەوە بەرژەوەندیی دونیای دەرەوەی کوردستان ئەو دەرفەتەی بۆ بزوتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەتایبەت حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەباشی نەڕەخساندوە.

حەدکا: حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پەیوەندیی لەگەڵ سیاسەتمەداران، ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و بازنەی ئەکادێمی لە چەندین وڵاتی ڕۆژاوایی و ئەمریکای باکوور بۆ بەرەوپێشبردنی مافەکانی کورد و تیشکخستنەسەر ئەو زوڵم و زۆرەی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستانی هەبووە. هەروەها بەشداریی لە کۆبوونەوەکانی ڕێکخراوەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان و یەکێتی ئوروپا و کۆڕبەندە جیاوازەکانی ڕێکخراوە ناحکوومییەکان کردوە بۆ ئەوەی بەرگری لە مافەکانی گەلی کورد بکا و شاهیدیی بۆ پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ئێراندا داوە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە بەردەوامی ڕاپۆرت و لێدوان و بەڵگەنامەی پێشێلکارییەکان دژی کورد لە ئێراندا بڵاو دەکاتەوە، و میدیا و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان ئاگادار دەکاتەوە.

پشتیوانیی فراوانی جەماوەری/ سەرمایەی مرۆڤی: ئەگەر جەماور لە پشت بزووتنەوەیەکدا نەبن، زەحمەتە ڕەوایەت یان گۆڕانکارییەکی بەردەوام بەدەست بهێنرێت. کاتێک خەباتەکە ڕەگ و ڕیشەی لە ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤە ئاساییەکاندا داکوتا، ئەوکات نەک تەنیا نوخبە، بەڵکوو هەم هێزی ئەخلاقی بەدەست دەهێنن و هەم بەرگەگرتن بەهێزتر دەبێ.

حدکا: حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەسەر بنەمای "پێکهاتەسازیەکی دروستی خەباتی نەتەوەیی" خاوەنی سەرمایەی مرۆڤی بەهێزە لە شێوەی ئەندام و سەرکردە و لایەنگرانی کە هەم چالاکن و هەم پابەند بەو پێکهاتەیەن بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان. هەروەها پەرەسەندنی پشتیوانیی جەماوەری لەنێو کوردەکان کە خوازیاری دێموکراسی و فیدرالیزمن لە ئێراندا بەتایبەت هەستی نەتەوایەتی زیادی کردووە. توانای کۆکردنەوە و ڕێکخستن و خستنەڕووی ڕوانگەیەکی سیاسیی ڕوون بۆ بەردەوامیی سەرکەوتنی خەبات زۆر گرنگە کە بەخۆشییەوە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ئەو توانایەی هەبووە و هەیە. کەواتە دەتوانین بڵێین، بزووتنەوەی گەلی کورد بە گشتی و حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە تایبەتی تا ڕادەیەکی باش پشتیوانیی جەماوەرییان لەگەڵە.

سەرکردایەتییەکی بەهێز و باوەڕپێکراو: سەرکردایەتیی یەکگرتوو و دووربین و بیروڕابەرز دەتوانێت کوتلە جیاوازەکان بەیەکەوە ببەستێتەوە و پێشکەوتنی ستراتیژی بەدی بێنێ. ئەوەش تایبەتە بەو بزووتنەوانەی کە لە تاراوگە یان لە دەرەوەی وڵاتدان، (واتە لە دەربەدەرەیدا)، کە زۆرجار ئەو تاراوگەنشینییە دەتوانێ ببێتە هۆی بەهێزی و هەمیش لاوازیی بزووتنەوەکە یان ڕێکخراو. کەواتە سەرکردەی لێهاتوو و کاریگەر و پێکهاتەیەکی باشی ڕێکخراو دەتوانێت تاکتیکەکان بە ئاراستەی پلانە ستراتیژیەکەدا ببات و بە بەردەوامی خەباتیش بەرەو پێش ببا. بە واتایەکی دیکە سەرکردەی کاریگەر و پێکهاتەی باش، ڕێکخراوەکە ئاراستەدارتر و ستراتیژیدارتر

دەکات و ئەندامـی کۆڵنـەدەر پـەروەردە دەکات.

حـدکا: ئـەوەی کـە حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران چەنـد دەیەیـە و سـاڵانێکە لـە خەبـات و تێکۆشـاندا ماوەتـەوە، ئـەوەش ئامـاژە بـە پێکهاتەیەکـی دروسـت و ئاسـتێکی دیاریکـراوی لێهاتوویـی سـەرکردایەتی و ئەندامانـی ئـەو حیزبـە دەکات. هـەر چەنـد دووبەرەکـی و ڕکابەرییـە نێوخۆییەکانـی نێو حیزب و نێوان گرووپـە کوردییـەکان، چالاکـی و پێکهێنانـی بەرەیەکـی یەکگرتوویـان لاواز کـردووە، بـەڵام سـەرکردایەتییەکی بوێـر و بەتوانـا توانیویەتـی حیزبەکـە لەسـەر پێی خـۆی ڕابگریـت و تـا ڕادەیـەک بەهێـزی بـکات.

توانـای گونجاندنـی سـتراتێژییەکان: زۆرێـک لـە بزووتنـەوەکان سـەرکەوتوو دەبـن، لەبـەر ئـەوەی خۆیـان لـە یـەک میتـۆددا قفـڵ ناکـەن. توانـای گۆڕانکارییـان هەیـە و لـە نێوان بەرخۆدانـی مەدەنـی، دانوسـتانەکان، ڕێکخسـتنی ناوخۆیـی و لـە هەندێـک حاڵەتـدا، خەباتـی چەکـداری، بـوار بـۆ مانۆڕکردنیـان دەڕەخسـێنن.

حـدکا: حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران کـەم تـا زۆر بـە هـۆی گۆڕانکارییەکانـی جیهـان، نەبوونـی پشـتیوانی لـە گۆڕەپانـی شەڕدا(پشـتی جبهـە) و نەبوونـی هاوکاریـی ناوچەیـی و پاراسـتنی کیانـی سیاسـیی باشـووری کوردسـتان، حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران لـە بەرخۆدانـی چەکداریـیەوە زیاتـر بـەرەو ڕوانگەیەکـی دیپلۆماسـی و مەدەنیتـر ڕۆیشـتووە. پابەندبوونیـان بـە بەرخۆدانـی مەدەنـی و چالاکیـی سیاسـی و هـاوکاری لەگـەڵ هێزەکانـی دیکـەی ناوچەکـە ڕاگەیانـدووە. ڕەنگـە ئـەو پراگماتیزمـە بتوانێـت "ڕەوایـی" حیزب بەهێـز بـکات و دووری بکاتـەوە لـە ئاشـبەتاڵی و زۆر قەیرانـی دیکـەش. مـن پێموایـە لایەنـی نەرێنیشـی هەیـە و ئـەوە دەتوانێـت حیـزب لـە ناوچەیەکـی بچووکـدا قەتیـس یـان بێدەرەتـان بـکات، خۆخـۆڕی پـەرە بسـتێنێت، دێموکراسـی و ئازادییـەکان زۆرتـر سـنووردار بکرێـن، ببێتـە بەربەسـت بـۆ توانـای هێشـتنەوەی ئەندامانـی خـۆی، لەوانەشـە بەبێتـە هـۆی لاوازبوونـی پێگـەی سیاسـیی حیـزب لـە ناوخـۆی کوردسـتاندا و کاریگەریـی نەرێنیشـی هەبـێ بـۆ گەیشـتن بـە ئامانجەکانـی و

بەدەستهێنانی پێشکەوتنێکی خێرا. لەبەر ئەوەی هێزبوون بە تایبەت هێزی چەکداری، لە ناوچەی وەک ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کاریگەریی یەکلاکەرەوەی هەیە.

ڕوانگەیەکی گشتگیر و ڕوون: ئەگەر لە ناو بزوتنەوەیەکدا ئامانجەکانی خەبات ناڕوون یان بۆ گرووپێکی بچووک بن و گشتگیر نەبن ئەوە، توانای کۆکردنەوەی جەماوەری زۆر نابێ یان زۆر لاواز دەبێ. ڕوانگەیەکی گشتگیر کە سەرنجی هەردوو گرووپی زۆرینە و کەمینەکانی جەماوەر یان هاوولاتییان ڕابکێشێت، دەتوانێت پشتیوانییەکی فراوانتر کۆ بکاتەوە و دەتوانێ کاریگەریی لەسەر پرسە گەورەکان هەبێ و تەنانەت یەکلاکەرەوەش بێ.

حدکا: حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: لەو پەیوەندییەدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕوانگە یان دیدێکی ڕوونی هەیە بۆ فێدرالیزم لە ئێراندا. بەڵام بەربەست یان ئاستەنگەکە لەوەدایە کە ڕەنگە ئەو ڕوانگەیە نەک تەنیا بۆ بەشێک لە کورد، بەڵکوو بۆ ئەو گرووپە نەتەوەیی و سیاسییانەی دیکەش بە تایبەت زۆرێک لە فارسەکان کە خەبات بۆ دێموکراتیزەکردنی ئێران دەکەن، نامۆ بێت و یان دژی بن.

هۆکارە کۆنتێکستەکان: دۆخی ژیۆپۆلەتیک، لاوازی یان گوشار لەسەر دەوڵەت، بارودۆخی ئابووری، ئارگیومێنتە زمانەوانی و کولتووری و میژووییەکان و هەموو ئەوانە بۆ سەربەخۆیی چ وەک تاک و گرووپ و چ وەک نەتەوە ڕۆڵ دەگێڕن. هەندێک جار پەنجەرەی دەرفەت بە ڕووماندا دەکرێتەوە یان خۆمان هۆکاری پێکهێنانی ئەوەین، پێویستە پلانی تۆکمەی بۆ دارێژرێ و بە خێرایی بقۆزرێتەوە تا بەفیڕۆ نەچێ.

حدکا: بەداخەوە ئێمەی کورد بەگشتی لەو بەشەدا لاوازین و دەکەوینە ژێر کاریگەریی فێڵ و کەڵەک و درۆی داگیرکەر و دەتوانم بڵێم ساویلکەین یان دوژمنمان چاک نەناسیوە. هەر چەند زۆر جار شاهیدی ئەوە بووینە کە بارودۆخی ژیۆپۆلیتیکی، لەوانەش گوشارەکان بۆ سەر ڕێژیمی ئێران دوای شەپۆلەکانی ناڕەزایەتیەکان و

سـزا و گەمـارۆکان، قەیرانـی ئابـووری و فەسـادی کۆمەڵایەتـی، فـەزای بەرخۆدانـی ڕەخساندووە. بـەڵام ئـەو ڕێژیمـە تۆتالیتـارە بە دەستتێوەردان و دروستکردنی نائارامیی ناوچەیی (بـۆ نموونـە لـە عێراق و سـووریە، یەمـەن، لوبنـان، ....) نـەک هـەر لـە دەسـەڵاتدا ماوەتـەوە بەڵکوو دروستکردنی بنکەیەکی سـەقامگیر و جێگیر بـۆ بەرخۆدانی، قـورس یـان ئاستەم کردووە. تەنانـەت سـەرکردەی بـە توانامـان لـە ڕێگـەی فێڵ و درۆکردنـی ئـەو ڕێژیمـە تۆتالیتـارە لەدەست داوە.

پێمواڵیە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بـۆ بەرەنگاربوونـەوەی ئاستەنگەکانی ئێسـتای خـۆی پێویسـتە چەنـد سـتراتێژییەک بخاتـە ڕوو کـە لەوانەیـە کاریگـەر بـن، وەکوو: حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێویستە زیاتر لـە هـەر دەمێک جەخت لەسـەر گرنگیـی یەکڕیزیـی نێـوان خـۆی و هێـزە کوردییـەکان و ئۆپۆزسـیۆنی ئێرانـی بکاتـەوە و جموجۆڵی دیپلۆماسـی لەگـەڵ وڵاتانی زلهێز و کاریگـەر لـە ناوچەکـەدا زیاتر بـکات. ئامانجـی سـەرەکی پەرەپێدانـی هـاوکاری و تەبایـی زیاتـر لـە نـاو بزووتنـەوەی کوردیـدا بێـت. حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران پێویسـتە ڕێبازێکـی چالاکانەتـر بگرێتـە بـەر، کـە گرنگـی بـە دروسـتکردنی هەلومەرجـی لەبـار بـدات بـۆ خەباتـی خـۆی، نـەک چاوەڕێی بارودۆخـی ئایدیاڵ بێت. ئـەوەش بریتییـە لـە کۆمەڵگـەی مەدەنـی، چیـن و توێژەکانـی دیکـەی کۆمەڵگـە و کۆکردنـەوەی هێـزی پێشـمەرگە بـۆ پاڵپشـتیکردنی ئەرکـە سیاسـییەکان و پەیوەندیکـردن لەگـەڵ خەڵکـی مەدەنـی، هـەر وەک دەڵێیـن پەیوەنـدی شـاخ و شـار، بـا ئـەوە بـە کردەوە یـان لـە گۆڕپانـی خەباتدا بکەیـن. بـە واتایەکـی دیکـە خۆگونجاندن لەگـەڵ داینامیکـی ناوچەیـی، پێویسـتە حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران بـەوردی و لـە نزیکـەوە چاودێریـی پێشـهاتە ناوچەیـی و نێودەوڵەتییـەکان بـکات. ئامـادە بـن تاکتیکەکانیـان لەسـەر بنەمـای پەرەسـەندنی دیمەنـی سیاسـی و لاوازبوونـی ڕێژیمـی ئێـران بگونجێنـن لـە ڕاسـتای ئامانجـە سـتراتێژییەکانیان. ئـەو تاکتیکەکانـە ڕەنگدانـەوەی پابەندبوونـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێرانیـە بـۆ پێشخسـتنی دۆزی کـورد لـە ڕێگـەی تێکەڵەیـەک لـە هەوڵـی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی و چەکداریـیەوە.

ئەنجام

کەواتە وەک دەرەنجامێک بۆ دەقێک سەبارەت بە پێکهاتەسازی لە خەباتی نەتەوەییدا، دەتوانین بڵێین کە "پێکهاتەسازی وەک کلیلی گۆڕانکاری سیاسییە." پێکهاتەسازی لە گەڵ بەکردەوەکردن فاکتەری چارەنووسسازە لە بزووتنەوە نەتەوەییەکان و خەباتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ پرس و سەربەخۆیی کورد، ئەوەش ئەوە نیشان دەدات کە چۆن ئەکتەرە سیاسییەکان پەیوەندییە ئاڵۆزەکانی دەسەڵات بەڕێوە دەبەن. بەو پێیە خەباتی نەتەوەیی تەنیا ئایدۆلۆژیا نییە، بەڵکوو ڕێکخستنی سیستماتیک و توانای خۆگونجاندن لەگەڵ گۆڕانی بارودۆخی سیاسیدایە، بە تایبەت لە ناو جیهانێکی بەردەوام لە گۆڕانکاری و بەرەو جیهانگیریی ڕۆیشتن.

هەر وەک پێشتریش باسم کرد پێکهاتەسازی لە خەباتی نەتەوەیی دەتوانێت ئاماژە بە لایەنە جۆراوجۆرەکانی بنیاتنانی نەتەوە و ڕێکخستنی سیاسی بکات، و داڕشتنی خەباتی نەتەوەیی لەسەر بنەمای ناسیۆنالیزم و دێموکراتیزەکردن بێت کە ئەو دووانە پەیوەندییەکی نزیکیان بە یەکەوە هەیە. هەبوونی هەستی ناسیۆنالیزم دەتوانێت کاریگەریی لەسەر زیادکردنی گرنگیدان بە سەروەری نەتەوەیی هەبێت، ئەوەش پێداویستیەکی حەیاتییە بۆ گەلی کورد لە ئێستادا. هەر چەند ناسیۆنالیزم چەند جۆرێکی هەیە و بەپێی بەستێنی مێژوویی و ئایدۆلۆژیای سیاسی و فاکتەرە کولتوورییەکان دەتوانن جیاواز بن. ئەوەی مەبەستی منە لە ناسیۆنالیزم، ئەو ناسیۆنالیزمەیە کە تیشک دەخاتە سەر شوناسێکی نەتەوەیی هاوبەش، زۆرجار لەسەر بنەمای زمان و کولتوور و ڕەچەڵەک. ناسیۆنالیزمێک کە هەستی کوردبوون و نەتەوەبوون لە منی تاکدا دروست بکات. بۆ ئەوەی زیاتر لە هەر دەمێک تینووی ئازادی و سەروەریی خۆم وەک تاکێکی کورد یان نەتەوەی کورد بم. جەخت لەسەر پاراستن و بەرەوپێشبردنی کولتوور و زمان و نەریتی خۆم وەک نەتەوەیەک بکەمەوە و بە دوای سەربەخۆیی خۆمدا بگەڕێم، و هەوڵی یەکخستنەوەی ئەو خاک و خەڵکە بدەم کە لەژێر کۆنترۆڵی دەوڵەتی داگیرکەردایە. ناسیۆنالیزم و جیهانگیریی

نوێنەرایەتی دوو هێزی دژ بەیەکن لە کۆمەڵگەی ئەمڕۆدا. ناسیۆنالیزم گرنگی بە شوناس/ ناسنامەی نەتەوەیی و سەروەری و پاراستنی کولتووری دەدات، لە کاتێکدا جیهانگیری پەیوەندی بە زیادبوونی کارلێکی نێودەوڵەتی و یەکگرتنی ئابووری و ئاڵوگۆڕی کولتوورییەوە هەیە. ناسیۆنالیزم لەسەر شوناسێکی نەتەوەیی بەهێز بنیات نراوە، لە کاتێکدا جیهانگیری هەستکردن بە سەربەخۆیی جیهانی زیاتر بەرەوپێش دەبات.

ئەگەر بگەڕێمەوە سەر بەند/ بەشی هەندێک تایبەتمەندی "داڕشتن یان پێکهاتەسازیی خەباتی " من پێموایە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەم لە هەموو بوارەکەوە خاوەنی ئەو تایبەتمەندییانەیە و هەمیش بە پلەی یەکەم وەک حیزبێکی ناسیۆنالیستی دێموکراتیکە و کار بۆ سەربەخۆیی و مافەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا دەکات. گومان لەوەدا نییە و ڕاشکاوانە بەپێی خوێندنەوەم لەسەر کۆی پێناسە و تایبەتمەندییەکانی دەستەواژەی "داڕشتن یان پێکهاتەسازی لە خەباتی نەتەوایەتی" کە لە سەرەتای ئەو نووسراوەیەشدا ئاماژەم پێ داون، دەتوانم بڵێم حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران خاوەنی پێکهاتەیەکە کە هەم دێموکراسیی ناوخۆیی بەرەوپێش بردووە و دەبات و هەم پرەنسیپ و دیسیپلینی ڕوون/ شەفافی هەیە. حیزبێکە کە جەخت لەسەر هەر دوو ئازادیی تاک و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی دەکاتەوە، جۆرێک لە پرۆژەی "ئازادی لەگەڵ بەرپرسیاریەتی". کەواتە دەبێ زیاتر سەرنجی لەسەر شوناس/ ناسنامەی نەتەوەیی کورد و سەربەخۆیی بێت، نەک خوازیاری دێموکراتیزەکردنی ئێرانێک کە نەتەوەی فارسی تێدا سەروەر بێ، و وەک ناسیۆنالیزمێکی چەقبەستوو لە خۆی زیاتر کەسی دیکەی لەلا پەسەند نەبێ. هەر بۆیە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێویستە پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوایەتییەکەی خۆی دووبارە لەسەر بنەمای وەدەستهێنانی سەربەخۆیی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دارێژێتەوە.

کۆتا قسە

حیزبێکی سیاسی بۆ داڕشتنی هەڵمەتێکی نیشتمانیی کاریگەرتر، دەتوانێت چەند هەنگاوێکی ستراتیژی بنێت کە هەم پەیام، و هەمیش کاریگەری و متمانەی لەگەڵ خەڵکەکەی بەهێزتر بکات. هەروەها پەرەپێدانی پێکهاتەیەکی ڕێکخراوەیی کاریگەر بریتییە لە دروستکردنی شەفافییەت لە دەوری ڕۆڵ، بەرپرسیاریەتی و پرۆسەکانی بڕیاردانداا. پێکهاتەی ڕێکخراوەیی کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر چۆنیەتیی هاوکاری و شێوازی ئەنجامدانی ئەرکەکان هەیە. هەر چەند ساڵ جارێک بەتایبەت بە دەستەبەرنەکردنی ئامانجەکان، پێداچوونەوە و داڕشتنەوەی تاکتیکەکان، خەسارناسی، پێکهاتەی خەباتی نەتەوەیی یان بە واتایەکی دیکە بە ڕۆژڤکردنەوەی ئەو خەباتە بەپێی بارودۆخ و ویستی خەڵک و سەردەم؛ کارێکی بنەڕەتی و پێویستە بۆ حیزبێکی سیاسیی نیشتمانپەروەر. پێموایە داڕشتنەوە یان نوێژەنکردنەوەی پێکهاتە بە شێوەیەکی کاریگەر پێویستی بە ستراتیژی و ڕێکخستن و پەیوەندییەکی بەهێز هەیە. یان بە واتایەکی دیکە بۆ ئەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بتوانێت ئامانجی خۆی کە بریتییە لە نفووزی سیاسی زیاتر و پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی باشتر و کارامەتر، پێویستە گرنگی و سەرنجی لەسەر ئەو ستراتیژیانە بێت.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: بە گشتی "پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوایەتی" حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، تیشک دەخاتە سەر گرنگیی پلاندانانی ستراتیژی، یەکگرتوویی و داکۆکیکاری نێودەوڵەتی لە بزوتنەوەی نیشتمانیی و نەتەوەییدا. پابەندبوونیان بە بەرخۆدانی ناتوندوتیژانە و هێماسازیی کولتووری وەک نموونەیەکی بەهێز خزمەت دەکەن بە چۆنیەتیی بەردەوامبوونی بزووتنەوەکە، سەرەڕای ئەو هەموو ئاستەنگانەی لەسەر ڕێگای خەباتیانە، بە تایبەت کە ڕووبەڕووی پێکدادانی چەکداری/ سەربازی بەردەوام دەبنەوە لەگەڵ هێزە ئەمنییەکانی ئێران. کەواتە هەوڵەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەتوانن ئیلهامبەخش بن بۆ بزووتنەوەکانی دیکە کە بەدوای دادپەروەری و پرسی کورددا دەگەڕێن.

هەتا خۆمان لە ناو خۆدا ڕێک نەخەین و یەکگرتوو نەبین و زۆربەمان(کورد) بۆ مافەکانمان تێنەکۆشین ناتوانین کاریگەریی ئەرێنیمان لەسەر حیزبە سەراسەرییەکان و ناوچە و وڵاتە زلهێزەکان هەبێ. کەواتە لە پێشدا دەبێ خۆمان لە گۆڕەپانی خەباتدا بین و ئەو جار دەتوانین کاریگەریمان لەسەر دەوربەریش هەبێ. بە تێڕوانینک لە خەباتی کردەوە و تیۆری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا بۆمان دەردەکەوێت کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە پەیوەندی لەگەڵ پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوەیی خۆی لەو ئەرک و ڕۆڵەدا هەر چەند بە ئامانجەکەی نەگەیشتووە بەڵام تا ڕادەیەک سەرکەوتوو بووە، ئەوەش لەبەر ئەوەیە کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەردەوام بە ئاراستەی هێڵی پێکهاتەسازیی خەباتی نەتەوایەتی خۆیدا ڕۆیشتووە و لای نەداوە.

گرنگە بزانین کە سەرکەوتن و بەختەوەری لە دەستی خۆمان و لە گۆڕەپانی خەباتی خۆماندا گەشە دەکات، پێویست ناکات لە باخچەی کەسانی دیکە بە دوایدا بگەڕێین، یان چاوەڕێ بین کەسانی دیکە بماندەنێ. تکایە با چیدیکە دەرفەتەکان لەدەست نەدەین. دەنا نەوەی داهاتوو وەک حەسەن خەیری بەگەکان تف و نەعلەتمان لێ دەکەن. خەیریمان کەم نین و با پێشیان پێ بگرین و دەستیان نەگرین و یارمەتیان نەدەین بۆ سەرکەوتنی پلانەکانیان.

***

سەرچاوەکان:

بەڵگەنامەکانی کۆنگرەی ١٧ی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

ڕاپەڕینی کۆمەڵەی ژێ کاف – عبدالقادر دباغی

De nasjonale strateger av Rune Slagstad

Kampen om selvstendigheten og språket av Øyvind Østerud

Kampen om folkeminnesamlingen av Eirik Kristoffersen

Land, makt og følelser – stats- og nasjonsbygging av Frank Aarebrot og Kjetil Evjen Selv

Mot nasjonalt sammenbrudd. Norge i masseinnvandringens tid av Halvor Fosli

Det internasjonale gjennombruddet av Terje Tvedt

Theories of Nationalism av Østerud Øyvind

Hva er nasjonalisme? av Olav Fagelund Knudsen

Kongeord – Kong Frederik 10 av Jens Andersen

Den kalde fronten av Birger Tidemand-Johannessen

Blod är tunnare än vatten av Jörn Donner

Nasjoner og nasjonalisme. Oxford: Blackwell

Ideen om nasjonalisme av Craig Calhoun

ڕاسان:
پرۆسەییکی دەستپێشخەرانەی داهێنەرانە

کاوە بەهرامی

پێشەکی

خەباتی ڕزگاریخوازیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان زیاتر لە هەشت دەیەیە بە خۆڕاگری و نوێبوونەوە و هەڵبژاردنی ستراتیژی نوێ دەناسرێتەوە. لەم مێژووە ئاڵۆزەدا، ڕاسان نەک هەر قۆناغێکی نوێ لە چالاکییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە، بەڵکوو لەدایکبوونەوەیەکی ئایدیۆلۆژی و ڕێکخراوەییش هەژمار دەکرێت. ڕاسان لە دۆخی چەقبەستوویی سیاسی و گوشاری جیۆپۆلەتیکی و ئاسمیلەبوونی کۆمەڵگەی سیاسی، فەرهەنگی و کولتووریی ڕۆژهەڵاتی کوردستان سەری هەڵداوە. بۆیە دەکرێ بڵێین ڕاسان بزووتنەوەیەکی دەستپێشخەرانە لە هەمان کاتدا هۆشیارانەیە کە ئامانجی خوڵقاندنی بەستێنێکی هەمەگیرە بۆ زیندووکردنەوەی خەبات و بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکان لە هەلومەرجی نوێدا.

ئەم نووسینە، ڕاسان وەک بزووتنەوەیەکی فرە ڕەهەند شی دەکاتەوە، کە ڕەگ و ڕیشەی لە ئەزموونی میژوویی و درێژخایەنی خەباتی چەندین دەیە هەیە. ڕاسان وەک دەرکەوت، تێکەڵکردنی گوتاری کوردستانی لەگەڵ نوێبوونەوەی

ڕێکخراوەیی و گشتگیری کۆمەڵایەتییە بۆ ژیانەوەی هزری ڕزگاریخوازانە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا. وتارەکە لەسەر بنەمای هەردوو سەرچاوەی سەرەتایی، لەوانەش وتارە نەورۆزییەکەی ڕێزدارمستەفا هیجری لە بۆنەی نەورۆزی ١٣٩٥ و شیکارییە میژوویییەکانی پەرەسەندنی بزووتنەوە کوردییەکان لە ئێراندایە.

پاشخانی میژوویی

نابێت لە ڕاسان وەک بیرۆکەیەکی کتوپڕ و خۆڕسک و کاتیی تێبگەین. بەڵکوو درێژەپێدەری ڕەوتێک لە خەباتی ڕزگاریخوازی و نەتەوەیی حیزبی دێموکراتە کە ڕەگ و ڕیشەی لە قوواڵایی میژووی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە. بە لێکۆڵینەوە لە پەرەسەندنی خەباتی کورد، بەتایبەت لە سەدەی بیستەم بە دواوە، دەتوانین لەوە تێبگەین کە بۆچی ڕاسان نوێکردنەوەی خەبات و خوێندنەوەی پێویستییەکانی قۆناغ وهەلومەرجی نوێیە، چ لە ڕووی ڕێکخراوەیی و چ لە ڕووی سەربازییەوە.

لەوانەیە ئەو پرسیارە لۆژیکی بێت کە بۆچی ڕاسان پرۆسەیێکی میژوویی و درێژکراوەی خەباتی لە میژینەیی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەیی حیزبی دێموکراتە؟ میژووی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، وێڕای پڕشنگداربوونی، پڕاوپڕە لە ئەزموون و قۆناغی گرینگ. فرەیی شێوازی خەبات لە سەردەمگەلی جیاوازدا، شکست و سەرکەوتنەکان، بەردەوامی و بەهێزکردنی ژێرخانی هزری ئازادیخوازی، دەکرێ وەک پاشخانێکی گرینگی سەرهەڵدانی دەستپێشخەرانەی پرۆسەیەک لە جەشنی ڕاسان بێت.

لە میژووی هاوچەرخدا، نەتەوەی کورد و خاکی کوردستان بەپێی بەرژەوەندیی زلهێزەکان لە نێوان چوار وڵاتی ئێران، عێراق، تورکیە و سووریەدا دابەش بوو. هەر یەک لەو بەشانە بە پشتبەستن بە هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتیی تایبەتی خۆیان، فۆرمی جیاوازی خەباتیان پەرە پێداوە. ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە ئەمڕۆ بەشێکە لەو جوگرافیایەی کە ئێرانی پێ دەگوترێ، بەردەوام گۆڕەپانی سەرهەڵدان

و بزووتنەوەی جەماوەری و ڕووبەڕووبوونەوە و ململانێی چەکداری بە ئامانجی بەدیهێنانی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد بووە. ئەمەش سەلمێنەری هۆشیاریی و تێگەیشتنی سیاسی و گەشەی هزریی نەتەوەی کورد بووە و نیشانی دەدات کە هیچکات تەسلیمی ئەو دابەشکاریە داسەپاوە نەبووە.

دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد لە ساڵی ١٩٤٦، هەوڵێک بوو بۆ دامەزراندنی کیانێکی کوردی. سەرەڕای تەمەن و ئەزموونی کورت بەڵام پڕمایەی، دامەزراوەیەکی سیاسی و مێژوویی و؛ نموونەیەکی بنەڕەتی و سەرکەتوو لە خۆڕێکخستن و خۆبەڕێوەبەریی نەتەوەی کوردە لەم بەشەی نیشتمان. وەک وێستگەیەکی گرینگ، دوای ڕووخانی کۆمار، خەبات لە ڕێگەی بزووتنەوەی چەکداریی ١٣٤٧-١٣٤٦ بە ڕێبەرایەتیی شۆڕشگێرانی وەک سمایل شەریفزادە و سلێمان موعینی بەردەوام بووە. بزووتنەوەی چەکداریی ٤٦ و ٤٧، بناغەیێکی گرینگ وناسێنەرێکی ئیرادەی خۆبوون و ڕزگاریخوازیی کوردە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

لە گەرمەی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧ کە زۆرێک لە پێکهاتە نەتەوەییەکان، یەک لەوان نەتەوەی کورد بە هیوای گۆڕانکارییەکی شۆڕشگێڕانە بەشداریان تێدا کرد، هەر زوو دەرکەوت کە کۆماری ئیسلامیی ئێران، هیچ ڕوانگە و تێگەیشتن و پلانێکی بۆ دەستەبەرکردنی مافی نەتەوەیی ئەم پێکهاتانە نیە. ئەوە بوو کە کوردستان و خەڵکەکەی، کرایە ئامانجی شەڕێکی داگیرکارانە. شەڕی سێ مانگەی ١٣٥٨ پلانی ڕاستەقینەی ڕژیمی ئاشکرا کرد: چوونە نێو دانوستان بۆ کڕینی کات و ڕێکخستنەوەی هێزەکانی و پاشان تێکشکاندنی خۆڕاگری و کردنەئامانجی بزووتنەوەی نەتەوەیی-دێموکراتیکی ڕۆژهەڵات لە ڕێگەی هێزی سەرکوتەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک بەڕابردووترین هێزی سیاسی و سەربازی، بەرامبەر بە پاوانخوازییەکانی کۆماری ئیسلامی هەڵوێستی ئاشکرای خۆی ڕاگەیاند. حیزب سەرەڕای بەرخۆدانی قارەمانان و قوربانیدانی گەورە، دوای ساڵانێک خەبات و بەرگریی بەردەوامی چەکداری هەمبەر هێزە سەرکوتکەرەکانی کۆماری

ئیسلامی، ناچار بوو لەپێناو بەرژەوەندی نەتەوەیی و ڕێگریکردن لە کاولکاری و قەڵاچۆکردنی دانیشووانی شار و گوندەکانی کوردستان، لە زۆرێک لە ناوچەکانی ژێر دەسەلاتی هێزی پێشمەرگە کشایەوە. سەرەڕای ئەمەش، بەرەبەرە ململانێ نێوخۆییەکان و نەبوونی پشتیوانی دەرەکی، بزووتنەوەکەیان زیاتر لاواز کرد.

لە لایەکی دیکەشەوە، بە درێژایی تەمەنی کۆماری ئیسلامی لە ڕێگەی ئۆپەراسیۆنی سەربازی، سەرکوتی فەرهەنگی، ڕێکستن و چالاککردنی تۆڕێکی بەرفراوانی هێزی ئەمنی و دزەکارانەوە، کۆنترۆڵی خۆی بەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا زیاتر کرد. هەروەها دەکرێ ئەو سەردەمە بە قۆناغێکی چەقبەستووی ڕێکخراوەیی ناودێر بکەین. هێزی پێشمەرگە کە پێشتر لە نێوخۆی کوردستان چالاک بوو، بەرەو قوواڵیی خاکی باشووری کوردستان کشابۆوە. دووورکەوتنەوەی مەیدانی و پارچەپارچەبوونی نێوخۆیی لە ئەنجامی لێکدابڕانەکان، ئیمکان و ئەگەری خەباتێکی یەکگرتووی لاواز کرد. لەم دۆخەدا، پێویستیی ستراتیژییەکی نوێ زیاتر دەرکەوت. ئەوەی ڕاستی بێت چالاکیی پێشمەرگانە و بواری ڕێکخراوەیی و میدیایی حیزبی دێموکرات، لە زۆر ڕووەوە وەڵامدەری هەلومەرجی نوێی خۆی نەبوو و کە لە هەناویدا دیاردەیەک بە ناوی "ڕۆژهەلاتی نوێ" هاتبووە کایەوە بە کۆمەلێک تایبەتمەندیی نوێ بەڵام جیاواز لە ڕابردووی کۆمەڵگە و ژینگەکەی.

ئەمە ئەو واقیعەیە کە ڕاسان تیایدا سەری هەڵدا. بەم پێیە، پێویستە ڕاسان وەک پرۆسەیەک و؛ وەک وەڵامێک بۆ چەند دەیە لە خەبات، پاشەکشە، سەرکەوتن و هەلومەرجی ناوچەیی و نێوخۆیی نوێ بەڵام ئاڵۆز و تێکچڕژاو بە بنەما وەربگیردرێ. بەم مانایە، ڕاسان تەنیا وەڵامێک نیە بۆ داگیرکاری و دۆخی سەرکوت، بەڵکوو لە لایەک هەوڵێکە بۆ سەربازبوون لە قەیران، لە لایەکی دیکەوە هەوڵێکە بۆ داهێنانەوەی خەبات، ڕێکخستنی هێزی جیلی نوێ و توانای مرۆیی و وەگەڕخستنی هێز و تواناکان، بنیاتنانی ڕەوتێکی نوێ لە خەبات وخۆڕاگریی تویژە جیاوازەکانی کۆمەڵگە، لەوانەش ژنان و گەنجان و گەڕاندنەوەی ئەو شەرعیەتە ئەخلاقی و

نەتەوەییەی کە لە بزووتنەوەی سمکۆی شکاک و کۆماری کوردستانەوە وەک میرات و سەرمایەیەکی گەورەی سیاسی ومەعنەویی بۆی بەجێ مابووە.

بۆیە ئەوەی کە ڕاسان وەک پرۆسەیەکی مێژوویی فرەڕەهەند لەلایەن سیاسەتمەداران و زانایان و ئاکادیمسییەکانەوە پێناسە دەکرێت، بابەتێکی سەرسوڕهێنەر نییە؛ بەڵکوو گێڕانەوەیەکە لە ڕەگ و ڕیشەی قوواڵی نەریتی خەباتی ڕۆژهەاڵتی کوردستان و پشتیوانیی بەرفراوانی جەماوەری لەم پرۆسەیە.

ڕاسان وەک وەرچەرخانێکی ستراتیژی: هۆکارەکانی سەرهەڵدان و گرێدانی بە ڕۆژهەاڵتی کوردستان

ڕاسان لە بۆشاییدا سەری هەڵنەدا. وەاڵمێکی وشیارانە و خوێندنەوەیەکی بەڕۆژ بوو بۆ کۆمەڵێک فاکتەری کارلێکەر کە تایبەتمەندی هەلومەرجی سیاسی و سەربازیی ڕۆژهەاڵتی کوردستان. لەم ڕووەوە هاتنەکایەی پرۆسەکە پەیوەندیی ڕاستەوخۆی بە کۆمەڵێک فاکتەر و هۆکاری جیاواز بەاڵم لێکبەستراو هەبوو.

بۆشایی سەربازی و پاشەکشەی سیاسی: بۆ ماوەیەکی زۆر، هێزی پێشمەرگە چالاکییەکانی خۆی لە ڕۆژهەاڵتی کوردستان ڕاگرتبوو. ئەم بۆشاییە لە خۆیدا پێکهێنانی مەودایەک بوو لە نێوان هێزەکە و ژینگەی سەرەکیی خۆی واتە کۆمەڵگەی ڕۆژهەاڵت. ئەمەش وای کرد کە بەرەبەرە ئاسۆی چالاکییەکان لە دۆخی سیاسی و ئەمنی هەرێمی کوردستان لێک گرێ بدرێ و لەژێر گوشارەکانی کۆماری ئیسالمی ئێراندا، کشانەوەی سەربازی و سیاسی ڕوو بدات.

بەاڵم ئامادەنەبوونی مەیدانیی هێزی پێشمەرگەی ڕۆژهەاڵت، لەالیەن ڕێژیمەوە نەک وەک نیشانەی بەرپرسیاریەتیی، بەڵکوو وەک الوازی لێکدرایەوە. ئەمەش هاندەری هەوڵی زیاتر بوو بۆ سەرکوت و سڕینەوە و ئاسمیلەکردنی کۆمەڵگەی کوردیی ڕۆژهەاڵت و بێدەنگکردنی داواکارییە نەتەوەییەکانی. هەربۆیەش، دوای خوێندنەوەیەکی تێروتەسەل ڕێبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە

پلینۆمی دەیەمی کومیتەی ناوەندی، لە ڕێکەوتی ٣ی گەلاوێژی ١٣٩٤ی هەتاوی بڕیاری جێگیرکردنی هێزی پێشمەرگەی خۆی بەشێوەی فەرمی لە ناوچە شاخاوی و سنووربیەکانی باشور و ڕۆژهەلاتی کوردستان دەرکرد. هەر لەو پلینۆمەدا، تاوتوێی چالاکیی "پێشمەرگەی شار" لە نێوخۆی شارو گوندەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستان کرا. هەر لەو پەیوەندییەدا، کۆمیسیۆنی سیاسی-نیزامی ئەرکدار کرا کە شوڕایەکی نیزامی بۆ ڕاهێنان، ئامادەکردن و چالاککردنی پێشمەرگەی شار پێک بهێنێت.

هەربۆیەش چالاکیی سیاسی و تەشکیلاتی پێشمەرگەکانی شار لە سەرجەم شار و گوندەکانی ڕۆژهەلات بەشێوەی بەرین دەستی پێکرد. بەلام لێرەدا پێویستە ڕوڵ و کاریگەری تەشکیلاتی نهێنی حیزب پێش ڕاگەیاندنی ڕاسان لەبەرچاوبگرین. تەشکیلاتی نهێنیی حیزبی دێموکرات لەژێر دوو ناوی "پارێزەرانی ڕۆژهەلات" و "هەلۆکانی زاگرۆس" وەک دوو هێزی سیاسی، نیزامی و تەشکیلاتی حیزب بەپێی توانا و دەرفەتی پێویست بوونیان هەبووە و چالاکیان کردوە. بۆیە دەکرێ چالاکییەکانی ئەم دوو هێزە لە سالانی پێش ڕاگەیاندنی ئاشکرای ڕاسان بە سەرەتایێک بۆلێکگرێدانی ڕاسانی شار و شاخ ناوزەد بکەین. ئەو دوو هێزە کە لە نێوخۆی شارەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستاندا پێکهاتبوون دەورێکی کارگەرییان لە پەیوەندی لەگەلّ چالاکی نیزامی دژی سوپای تیرۆریستی پاسداران گێراوە، کە بەشێکی سەرەکی خەباتی شارییان لە خۆ دەگرت.

کەلێنی نێوان نەوەکان و دابەزینی هەستی نەتەوەیی: نەوەی نوێی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان بە گشتی و بە تایبەتی لە شارەکانی ئیلام و کرماشان، تا ڕادەیەکی زۆر پەیوەندیی ڕاستەوخۆی لەگەلّ خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەوەکانی پێشوودا لەدەست دابوو. هەستی نەتەوەیی لاوازتر ببوو. لەو چوارچێوەیەدا ڕاسان هەوڵێک بوو بۆ زیندووکردنەوەی یادەوەری بەکۆمەلّ و بەهێزکردنی ناسنامەی نەتەوەیی و ئاراستەکردنی نەوەیەکی نوێ بەلام تەیار بە بیری ئازادیخوازی.

لاوازبوونی ڕەوایی نیزام: لە دوای ساڵی ١٩٩٦، ئێران چەندین شەپۆلی ناڕەزایەتیی جەماوەری بەخۆیەوە بینی، کە قەیرانی قوواڵی ڕەوایی کۆماری ئیسلامی قووڵتر و بەرینتر کردبووەوە. سەرەڕای سەرکوتی دڕندانە لەلایەن ڕژیمەوە، ناڕەزاییە جەماوەرییەکان پەرەیان سەند، ئەمەش دەرەتانێکی سیاسی و ڕێکخستنی بە هێزە کورددییەکان بەخشی بۆ ئەوەی لە مەیدانێکی نوێتردا هەڵسوکەوت بکەن.

نەبوونی پشتیوانی دەرەکی و پێویستی بە خۆڕێکخستن: ڕێبەریی حیزبی دێموکرات گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە لە کاتێکدا پشتیوانیی دەرەکی هەمیشە فاکتەرێکی گرنگی خۆڕاگری و بەرخۆدان بووە، بەڵام ستراتیژییەکی نوێ بۆ خۆرێکخستنەوەی لە نێو ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا پێویستە. ڕاسان وەک "ستراتیژییەکی سەربەخۆ، لە نەبوونی پشتیوانی دەرەکی" دەستنیشانکرد، کە تێیدا گەڕانەوەی حیزب لە ڕێگەی پشتیوانیی جەماوەرییەوە بە بنەما وەردەگیرا نەک پشتبەستن بە هاوسەنگیی هێز و دەسەڵاتی ناوچەیی.

لەژێر ڕۆشنایی ئەم هۆکارانەدا، دەتوانرێت سەرهەڵدانی ڕاسان لە پاڵپشتی تیۆری دامەزراوەیی گۆڕانی ڕێکخراوەییدا لێک بدرێتەوە. وەک پۆڵ دیماجیۆ و والتەر پاوڵ (١٩٨٣) دەڵێن، ڕێکخراوەکان خۆیان لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی ژینگەکەیان دەگونجێنن بۆ ئەوەی شەرڕەوایی بەدەست بهێننەوە. حیزبی دێموکرات خۆی لە قۆناغێکدا بینییەوە کە باڵادەستیی سەربازی، سیاسی و کولتووریی کۆماری ئیسلامی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان گەیشتبووە ئاستێک، ئیتر نەدەکرا پشت بە ئامادەبوونی ڕەمزی یان ڕیتۆریکی دەربەدەری و دوور لە ژینگەی مەیدانیی ببەستریت؛ گەڕانەوەیەکی کۆنکرێتی پێویست بوو.

بۆیە ستراتیژیی ڕاسان گەڕانەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستانە و نیشاندانی ئەو ڕاستییە کە پێشمەرگە هێشتا سەر بە گەل و خاکەکەیە .لە لایەکی دیکەشەوە لە ڕێگەی ڕێکخستن و کۆکردنەوەی جەماوەرییەوە، فۆڕمی بەرخۆدانی بەکۆمەڵ زیندوو

بکاتەوە. گەڕانەوەی سەرەتایی، وەک چاوەڕوان دەکرا، لە شێوەی ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی، ئۆپەراسیۆنی هەواڵگری و هەڵمەتی زانیاریی ناڕاست، بە شێوەیێکی درندانە و بەرفراوان لەلایەن ڕژێمەوە بەرپەرچ درایەوە، . بەڵام سەرەڕای ئەمانە، ڕاسان توانی سەرلەنوێ بوونی حیزبی دێموکرات لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان جێگیر بکاتەوە، بەمەش سەلماندی کە خەباتی چەکداری، وێڕای ڕێکخستنی کاروباری سیاسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی، هێشتا ستراتیژییەکی زیندوو و پێویستە.

بەکورتی ڕاسان دەستپێشخەرییەکی سەربازی کاتی نیە، بەڵکوو وەرچەرخانێکی ستراتیژییە بۆ دووبارە بنیاتنانەوەی هێز و دەسەڵاتی ڕێکخراوەیی بزووتنەوەیەک لە سەردەمێکی ئاڵۆزدا.

قەیرانی سیاسی و تەشکیلاتیی پێش ڕاسان

پێش ڕاسان، چالاکییەکانی حیزبی دێموکرات بەهۆی هەلومەرجێکی ناوچەیی کە بەسەریدا سەپابوو، لە لایەکی دیکەشەوە بە هۆکاری هەڵبژاردنی شێوازی خەباتی مەدەنی و تەشکیلاتی، حیزبی گەیاندبووە قۆناغێک کە هەست بە کەلێن و دوورییەکی زۆر لە نێوان خەڵک و کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵات و حیزب دەکرا. پێشمەرگە بۆ ماوەیەکی زۆر بە شێوەیەکی لە خەڵک دابڕابوو، ئەو پێناسەیەی کە پێشمەرگەی پێ دەناسرایەوە، خەریک بوو لەبەر چاوی نەوەی نوێی ڕۆژهەڵات ون ببێ؛ "پێشمەرگە پارێزەری خاک و نیشتمان و ناسنامەی تاکی کوردە". لە لایەکی دیکەشەوە پرۆژەی تواندنەوەی کوردستان لە ڕێگەی ئاسمیلەکردنی تاکی کورد لە لایەن کۆماری ئیسلامیەوە چڕتر ببووەوە؛ زمانی کوردی پەراوێز خرابوو، هێما نەتەوەییەکان قەدەغە کرابوون و سیاسەتە سەرکوتگەرەکانی ڕژێم، یادەوەریی بەکۆمەڵیان تێک دابوو.

لە هەمان کاتدا کۆماری ئیسلامیی ئێران بە نیشاندانی خۆی وەک زلهێزێکی سەقامگیر لە ناوچەیەکی پڕ لە ململانێدا، فەزایەکی نێودەوڵەتیی بەدەست هێنابوو. ئەمەش کاریگەری نەرێنیی چالاکییەکانی حیزب بە تایبەت لە ڕووی پەیوەندی و

دیپلۆماسییەوە دانابوو. لەم دۆخەدا نوێبوونەوەی ئایدیۆلۆژی و ڕەهەندی ڕێکخراوەیی بەمانا بەربڵاوەکەی پێویستییەکی حاشاهەڵنەگر بوو. ڕاسان وەک وەڵامێکی ستراتیژیی بۆ ئەم قەیرانە هاتە کایەوە، دەستپێشخەرییەک کە ئامانجی نەک تەنیا حزووری چەکداریی بوو، بەڵکوو بەستنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان "شار و شاخ" بوو. ئەم ئەزموونە بەنرخە، دەستپێشخەرانی ڕاسانی هێنایە سەر ئەو قەناعەتە، بۆ ئەوی بزووتنەوەییک یان شۆڕشێکی شوێندانەر و کاریگەرمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبێت، دەبێ بەرفراوانتر لەو مەیدانەی کە تاکوو ئێستا بزووتنەوەکان چالاکییان تێدا کرددوە، چالاکتر و مەیدانیتر بێت.

وتاری نەورۆزیی مستەفا هیجری، سکرتێری گشتی حیزب (ڕێپرسراوی گشتیی حیزب) و فەلسەفەی پشت ڕاسان

مستەفا هیجری، ڕێپرسراوی گشتی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان لە وتاری نەورۆزیی ساڵی ١٣٩٥دا، ڕاسانی وەک درێژەپێدەری بنەمای ئایدیۆلۆژیی خەبات فۆرمۆلە کرد. جەختی لە نەورۆز کردەوە وەک هێمای بەردەوامی و لەدایکبوونەوە، ڕاسانیشی بە "خەباتی گەنجان و ژنانی کورد لە دژی دوژمنێکی نەتەوەیی" ناساند. لەم وتارەدا، ڕاسان تێکەڵ بە گێڕانەوەیەکی فەلسەفی و کولتووریی بەرخۆدان، کە نوێبوونەوەی هەمیشەیی سروشت هاوتایە لەگەڵ خۆڕاگریی خەڵک.

هیجری نەک هەر باسی لە گۆڕانکارییە سیاسییەکان کرد، بەڵکوو باسی لە شێوازێکی نوێی بیرکردنەوە لە خەباتی سیاسی کرد: هەر نەوەیەک کە بەرپرسیاریەتیی بەرەوپێشبردنی خەباتی لە ئەستۆدایە، خۆی لەگەڵ سەردەمی نوێدا گونجاندوە. ڕاسان لەم چوارچێوەیەدا هەم وەک پڕۆژەیەکی ئایدیۆلۆژی و هەم وەک ستراتیژییەکی پراکتیکی سەیر دەکرێت، کە مۆدێرنیزاسیۆن و کۆکردنەوەی جەماوەری و داگیرکردنەوەی ئامادەیی خاک و مەیدانی لە ناوەندایە.

فۆرمێکی نوێی بزووتنەوە: گوتاری کوردستانی، گشتگیری و کۆکردنەوەی جەماوەری

ڕاسان بە تێکەڵکردنی خەباتی چەکداری لەگەڵ کۆکردنەوەی سەرمایەی کۆمەڵایەتی، خۆی وەک ڕەوتێکی نوێ دەناسێنێ. حوزووری مەیدانی و گەڕانەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان، دووبارەبوونەوەی ستراتیژییەکانی پێشووی لەخۆ نەگرت، بەڵکوو تاکتیکێکی مانادار و گونجاندنی بارودۆخی تێدابوو. ئۆپەراسیۆنەکانی پێشمەرگە بە پاڵپشتی جەماوەری و لە چوارچێوەی پڕۆژەیەکی گوتاریی فراوانتردا، ئەنجام درا.

بە تایبەتی نوێبوونەوە و گرنگیی ڕاسان بە بەشداریی بەرچاو و چالاکانەی لاوان و کچان لەم دەسپێشخەرییەدا مانادار بوو. ژنانی کورد نەک تەنیا لە ئۆپەراسیۆنە چەکدارییەکان، بەڵکوو لە سەرکردایەتی و بەرهەمهێنانی کولتووری و پاراستنی زماندا بەشداریان کردووە. ژنان بە گوتەی هیجری، بوونە "هێمای نوێبوونەوە". بوونی ئەوان ئاماژەیە بۆ پێشێلکردنی نۆرمەکانی جێندەری تەقلیدیی لە خەباتدا و ئاماژەیە بۆ ڕزگارییەکی فراوانتر. ڕەهەندی کولتووریی ڕاسانیش بە هەمان شێوە گرنگە. هەرچەندە خوێندنی کوردی لە ئێران قەدەغە کراوە، بەڵام خوێندن بە زمانی دایکیی بە نهێنی لە پەرەسەندندایە. شاعیران و گرووپە شانۆییەکان و هونەرمەندان، بەشداری خەباتی فەرهەنگیین. ئەمەش ئاماژەیە بە پەیوەست بوون و دروستکردنی فەزایەکی کوردستانیی بەکۆمەڵ لە ژیانی ڕۆژانەدا، لە لوڕستانەوە تا ماکۆ وەک ئامانجێکی بەرفراوانی ڕاسان.

ڕاسان وەک ناسیۆنالیزمی مۆدێرن

لە باسە ئایدیۆلۆژییەکانی حیزبی دێموکراتدا، چەمکی "ناسیۆنالیزمی دێموکراتیک" پێگەیەکی گرینگی هەیە، ناسیۆنالیزمی دێموکراتیک وەک فۆرمێک لە ناسیۆنالیزم کە لەسەر بنەمای کولتوور، کۆمەڵگەی مەدەنی و ڕێکخستنی گشتگیر دامەزراوە. دوکتور ئیدریس ئەحمەدی لە گۆڤاری "تیشک"دا ڕاسان بە "پرۆسەی وشیاریی سیاسی کە تێیدا جەماوەر دەبێتە هەڵگری خەبات" وەسف دەکات.

ئەم گۆڕانکارییە ئایدیۆلۆژییە کاریگەری لەسەر تێڕوانینی ڕاسان وەک "پلاتفۆرمێک بۆ بنیاتنانی دێموکراسی" لە دەوڵەتێکی دوای ڕزگاریخوازیشدا هەبووە. ئامانج تەنیا ڕووخاندنی دەسەڵات نیە، بەڵکوو دروستکردنی کۆمەڵگەیەک کە لەسەر دادپەروەری و ئازادیی قسەکردن و یەکسانی بنیات نراوە. ناسیۆنالیزم لە ڕاساندا نیشانەیە بۆ بەهێزکردنی ناسنامەی نەتەوەیی، بە شێوەیەک کە کوردایەتی و هاوبەشیی گشتی لە ژیانی ڕۆژانەی خەڵکدا دەبێتە ڕێکارێکی گەورەی بەرخۆدان.

ڕاسان گوتارێکی کوردستانی ڕۆژانە، بەردەوام و نوێیە کە نیشانەی گەیشتنە بە فازێکی نوێ لە خەباتی نەتەوەیی، فازی بەهێزکردنی پەیوەندیی نێوان نەتەوە و هاوبەشیی کۆمەڵایەتی، ولە هەمان کاتدا پەیوەندیی نێوان ڕابردوو و داهاتووە.

کاریگەرییە نێودەوڵەتی و ناوچەییەکان

ڕاگەیاندنی پرۆسەی ڕاسان تەنیا ئاڵوگۆڕێکی تاکتیکی لە سیاسەت و چالاکیی حیزبی دێموکراتدا نییە، بەڵکوو کاریگەرییەکی جیۆپۆلیتیکیی بەدوای خۆیدا بەجێ هێشتوە. سەرەڕای دژایەتی و هێرشی بەردەوامی کۆماری ئیسلامی و دەست و پێوەندەکانی بۆ هێزی پێشمەرگەی کوردستان وەک بزوێنەری ڕاسان لەو جوگرافیایەی کە چالاکییەکانی تێدا بەرێوە دەبات، گوتار و پێگەی حیزبی دێموکرات لە ئاستی ناوچەیی و نێونەتەوەییدا زۆر بەهێزتر بووە.

کۆماری ئیسلامی زیاتر لە ٣٠ ساڵ بانگەشەی هەڵوەشانەوە و نەمانی حیزبی دێموکرات و هێزی پێشمەرگەی کوردستانی دەکرد. بەڵام سەرهەڵدانی ڕاسان و خێرایی دەنگدانەوەی چالاکییەکانی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کۆماری ئیسلامیی ناچار کرد ڕاسان و هێزی پێشمەرگەی کوردستان وەک هەڕەشەیەکی ڕاستەقینە بۆ سەر ئاسایشی نیشتمانیی ئێران پێناسە بکات. ئەمەش بە واتای دەستئاوەڵایی هێزەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ لەنێوبردنی ئەم هەڕەشە بوو. هەربۆیەش هەر لە سەرەتای دەرکەوتنی هێزی پێشمەرگە لە شار و دێیەکانی کوردستان، هێزەکانی ڕێژیم بە

هەموو توانا سەربازییەکانیانەوە هێرشیان کردە سەر هێزی پێشمەرگە. تەنانەت دەستیان لە تۆپباران و وێرانکردنی گوند و شارەکانی کوردستانیش نەدەپاراست بە بیانووی لەنێوبردنی پێشمەرگە. نموونەی ئاشکرای ئەم کردەوەی سپای پاسداران هێرش بۆ گوندی قەرەسەقەل لە ناوچەی شنۆ و تۆپباران و سووتاندنی دەیان خانووی هاوولاتیانی ئەم دێیە بە بیانوی بوونی هێزی پێشمەرگە بوو. کۆماری ئیسلامیی ئێران، هەر بە هێرشکردن بۆ سەر پێشمەرگەکانی شار لە نێوخۆی ڕۆژهەلات، کۆتایی بە ئۆپەراسیۆنەکانی خۆی نەهێنا و دەستی بە تۆپباران و مووشەکبارانی ناوچە شاخاوییەکانی نیوان سنووری ڕۆژهەلات و باشوری کوردستان کرد کە هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستانی لێ جێگیر بوون. زیاتر لە دەیان جار هێرشی مووشەکی و درۆنی و تۆپبارانی چیاکانی کوردستان، جگە لە زیانی مادی و ژینگەیی بۆ سەر ناوچە شاخاوی و گوندنشینەکان، هیچ دەستکەوتێکی بۆ کۆماری ئیسلامی نەبووە. کەواتە هێرشەکانی ڕێژیم لە دژی ڕاسان نیشانی داوە کە بزووتنەوەیەکی ڕەگداکوتاوی جەماوەری چەندە دەتوانێت بۆ سیستەمێکی تاکڕەوو سەرەڕۆ مەترسیدار بێت.

هەر بۆیەش لە چوارچێوەی نێودەوڵەتیدا کۆماری ئیسلامی زۆر هەوڵی داوە کە ڕاسان وەک بزووتنەوەیەکی قەدەغەکراوی نافەرمی و تەنانەت تیرۆریستیش بناسێنێ. بەڵام چالاکییە سیاسی و سەربازییەکانی ڕاسان کە لە چوارچێوەی ویست و داخوازە ڕەواکانی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا خۆی دەبینێتەوە، بە شێوەیەکی بەرین لە میدیا جیهانی و ناوچەییەکاندا دەنگی داوەتەوە و سەرجەم ڕاپۆرتەکانی پەیوەندیدار بە ڕاسان، ئەو ڕاستییە دەسەلمێنن. کەواتە سەرەڕای هەموو ئەو دژایەتیی و گوشارانەی کە کۆماری ئیسلامی چ لە ناوەوەی سنوور و چ لە دەرەوەی سنوورەکانی بۆ بزوتنەوەی ڕاسانی دروست کردوە، ڕاسانی ڕۆژهەلات توانیویەتی شوێندانەریی خۆی بسەلمێنی.

لە لایەکی دیکەوە، ڕۆژهەلاتی کوردستان لەم ساڵانەی دواییدا وەک پارچەیەکی

پەراوێزخراو لە بیری تاکی کورددا لە پارچەکانی دیکەی کوردستان دەبیندرا. بە جۆرێک کە هێمایێک لە خەبات و بەرەنگاریی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵات بەدی نەدەکرا و تاکی کورد لە باکوور، باشوور و ڕۆژئاوا خەریک بوو ئەو داگیرکارییە قەبووڵ بکا و وەک دیاردەیەکی ئاسایی ببینێ. ڕاسان توانی ئەم تێڕوانینە تێکبشکێنێ و وەک بزووتنەوەیێکی زیندوو و چالاک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، پەیوەندیی ڕوحی و نەتەوەیی لەگەڵ پارچەکانی دیکەی کوردستان نوێ بکاتەوە. کاریگەریی ڕاسانی ڕۆژهەڵات بەخێرایی سنووری ناوچەییەکانی بڕی و توانی سەرنجی کوردانی تاراوگە بۆ لای خۆی ڕابکێشێت. ئەو کوردانەی کە زۆربەیان بەهۆی شەڕ و ماڵوێرانی و دەربەدەری پەڕیوەی وڵاتانی ئوروپایی و ئامریکایی بوون و سالانێک لە تەمەنیان لەوێ بەسەر دەبەن، بەڵام بیر و هەستی نیشتمانپەروەرییان بەردەوام گەشەی کردوە و ئامادەی پشتیوانی و پاڵپشتیی هەر بزووتنەوەیەکی ڕەوان کە هەوڵ بۆ ڕزگاریی خاکی کوردستان دەدات. بۆیە زۆری نەخایاند کە ڕاسانی تاراوگە لە چوارچێوەی کراوەیی ستراتیژیی ڕاساندا، چالاکییەکانی دەست پێکرد.

ڕاسانی تاراوگە

لەگەڵ دەسپێک و ڕاگەیاندنی ڕاسان، ڕێکخستنی حیزب لەدەرەوەی وڵات وێرای دەزگای دیپلۆماسی حیزب هاوتەریب لەگەڵ چالاکیەکانی شاخ و شار بەهیزتر لە پێشوو هەوڵیان دا چالاکیەکانیان بەرفراوان بکەن. هەر لەو پەیوەندیەدا کە هاوکاتبوو لەگەڵ یادی ٣٠ ساڵەی تیرۆری ڕێبەری شەهید، دوکتور عەبدولرەحمان قاسملوو و هاوڕێیانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٦/٩خۆپیشاندانێکی بەرینی جەماوەری لە شاری بروکسێڵی پێتەختی وڵاتی بێلژیک بەڕێوە چوو. کاک مستەفا هیجری لە پەیامێکدا کە بەم بۆنەوە لەنێو ئاپۆڕایەکی هەزاران کەسیدا پێشکەشی کرد، لە پەیوەندی لەگەڵ ڕۆڵی ڕاسانی تاراوگە و پێگە و کاریگەریی کوردانی دانیشتوی وڵاتانی ئوروپایی و ئامریکا گوتی: "ئەگەر

دڵمان بە ئێوە گەرم نەبا، ئەگەر ئێوەمان وەک پاڵپشتێکی خەباتەکەمان نەزانیبا، دڵنیابن کە ئەستەم بوو لەم کاتەدا بڕیارێکی ئەوتۆ گران و گرنگ بدەین." لە پەیوەندی لەگەڵ ناوزەدکردنی ڕاسانی تاراوگە و کاریگەریی تاراوگە لە پرۆسەی ڕاساندا، کاک مستەفا هیجری لە پەیامەکەیدا دەڵێ: "کاتێک ناوی ئەم خرۆشانە بێ وێنەی ئێوەمان وەک ڕاسانی تاراوگە ناو ناوە، مانای ئەوەیە کە توانای ئیرادەی ئێوە بە ڕادەی توانای شاخ و شار بۆ خەباتی خۆرهەڵات گرینگە." کوردانی تاراوگە، کە لە ڕاستیدا پێکهاتوون لە زۆر ڕەنگ و هەزری جیاواز، بارتەقای جیاوازیی بۆچوونیان، لە ڕێگەگەلی جیاوازەوە بەشداری ڕاسانن. لە ڕاستیشدا هەر ئەو چاوڕەوانییەش لە کوردانی دەرەوەی وڵات هەیە، کە کەڵک لە توانا و لێهاتوویی و کارامەیی خۆیان وەربگرن وبیکەنە هەوێنی داهێنان و شیوازی نوێی بەشداریکردن لە خەبات. هەربۆیە لە گەرمەی چالاکییەکانی خەباتی شار و شاخدا، ڕاسانیانی تاراوگە لە ڕێگەی کەڵکوەرگرتن لە میدیا و سۆسیال میدیا توانییان دەنگ و ڕەنگی ڕاسانی ڕۆژهەڵات بن. ئەندامان و لایەنگرانی حیزب وەک هێزێکی بەهێزی تاراوگە لە بوارەکانی مرۆیی، ماددی، مەعنەوی و هەروەها لە هەر وڵاتێک بەپێی ئیمکان، بە خۆپیشاندان یان ڕێکخستن، پاڵپشتیی خۆیان لە خەباتی شار و شاخ دەربڕی. لە لایەکی دیکەوە لە ڕێگەی جێبەجێکردنی دەیان بیرۆکەی داهێنەرانە بۆ کۆکردنەوەی هاوکاری مادیی و مرۆیی هەم بۆ ڕۆژهەڵات هەم بۆ هێزەکانی پێشمەرگە، پشتیوان و پاڵپشتی بەهێزی ڕاسانن. چالاکییەکانی ڕاسان لە خۆرهەڵاتی نوێدا کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر بەهێزتر بوونی دیپلۆماسی حیزب لە دەرەوەی وڵات بە تایبەتی لە وڵاتانی ئەورووپایی هەبوو. دەزگای دیپلۆماسیی حیزب لە ماوەیەکی کورتدا توانی ئاستی پەیوەندیەکانی حیزب بە شێوەیەکی بەرچاو لەگەڵ پارلەمانی ئوروپا و وەزارەتخانەکانی وڵاتانی ئوروپایی بەرزبکاتەوە. لە لایەکی دیکەشەوە میدیا جیهانییەکان لە ڕێگەی دەزگای پەیوەندییەکانی حیزب لە دەرەوەی وڵات بەخێرایی دەیانتوانی

ئاگاداری ڕوداوەکانی ڕۆژهەڵاتی و کوردستان و بەتایبەتی چالاکیەکانی ڕاسان بن. سەرەڕای ئەوانەش لە کاتی پێویستدا کۆمەڵێک لە ئەندامانی دڵسۆز و بەئەزموونی حیزب لە تاراوگە گەڕانەوە کوردستان و لەگەڵ هێزی پێشمەرگە لە نێوخۆی کوردستان بەشداری چالاکییەکان بوون. تەنانەت لە هێرشی هێزەکانی سپای پاسداران بۆ گوندی قەرەسەقەڵ لە ناوچەی شنۆ و تێکهەڵچونی قارەمانانەی پێشمەرگەکان لە شەڕی قەرەسەقەلدا یەکێک لەو پێشمەرگە خۆنەویست و تێکۆشەرانەی کە تێکەڵ بە کاروانی شەهیدان بوو، لە تاراوگەوە گەڕابۆوە و بەشداری چالاکییە مەیدانیەکانی ڕاسان بوو. بۆیە دەکرێ بڵێین ڕاسانی تاراوگە لە ماویەکی کورتدا بە پیر داواکاری و بانگەوازی ڕێبەریی حیزبی دێموکراتەوە هات کە لە پەیامی خۆپیشاندانی بەرینی تاراوگە لە برۆکسێل لە لایەن کاک مستەفا هیجرییەوە ئاراستەی تاراوگە نشینان کرا؛ "داواتان لێ دەکەم کە چۆن ڕیزی پێشمەرگەکانمان، چۆن ڕیزی خەباتکارانی شار ڕۆژانە بەربەرەکانێ لەگەڵ داگیرکەر دەکەن، بە هەمان ئیرادە و تواناوە، گۆڕەپانی وڵاتانی ئوروپا و ئامریکا بکەن بە سەنگەرێکی تر لە ڕاسانی ڕۆژهەڵات".

ئەم داوایە، تەنیا بانگەوازێکی سیاسی نەبوو، بەڵکوو بانگەوازێکە بۆ ئەوەی کوردانی تاراوگە خۆیان لە ڕاسانی ڕۆژهەڵاتدا ببینەوە، نەک تەنیا وەک تەماشاوان، بەڵکوو وەک بەشێکی گرینگ لە بزوێنەری پرۆسەیەکی نەتەوەیی. گشتگیرکردنی مەیدانی خەبات و بەهێزبوون لە ڕێگەی هاوبەشکردنی لەگەڵ جومگەکانی خەبات، فاکتەرێکی گرینگە بۆ دروستکردنی سەنگەرێکی گشتیی بۆ پشتیوانی لە خەباتی نیشتمانی. ئەمەش بەو واتایەیە کە ڕاسانی تاراوگە بە دەنگ، توانا و بیرۆکە، سەرمایە و دەستکەوتێکی زیندوو و بەردەوامە بۆ ڕوونکردنەوەی بیرەوەریی سیاسی و هاوبەشی کوردان. ڕاسان و گوتاری ڕوونی خۆرهەڵاتی نوێ هەر لەسەرەتای دەستپێکردنی چالاکی ئاشکرای خۆی هەر بەخێرایی پەرەی سەند. وەک پێشتر باسمان کرد زۆر چین و توێژی کۆمەڵگە لە تاراوگەو لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان خۆیان تێدا بینییەوە. بەڵام تەشکیلاتی ئاشکرای حیزب وەک یەکێک لە بەهێزترین و پڕ ئەرکترین هێزی

ڕاسان هەر لەسەرەتاوە تاکوو ئێستش کەمتر ناویان لێ هێندراوە و ڕۆڵی بەرجەستەیان بیندراوە. بۆیە جێگای خۆیەتی باس لە ڕۆڵی بەرچاو و بۆ لەخۆبوردووی تەشکیلاتی ئاشکرای حیزب لە باشوری کوردستان بکرێ. ئەندامانی بەوەجی حیزب وەک هێزی پشتیوانی پێشمەرگەکانی شاخ بەردەوام چ لەبواری نیزامی چ لە بواری ماڵی لە هەموو هەلومەرجێکدا لە خۆبوردوانە لە ڕاساندا ڕۆڵیان گێڕاوە.

ڕاسان وەک نوێبوونەوەی ڕێکخراوەیی-وەڵامێکی ستراتیژی بۆ بااڵدەستی

بۆ ئەوەی بە تەواوی لە سەرهەڵدانی ڕاسان تێ بگەین، شیکارییەکی ڕێکخراوەیی بۆ سەردەمی سەرهەڵدانی ڕاسان لە نێو حیزبی دێموکراتدا پێویستە. ڕێکخراوی سیاسی بۆ ئەوەی مانەوی خۆی لە ژیاندا مسۆگەر بکات دەبێ بیر لە گونجانی خۆی لەگەڵ ژینگەیەکی سیاسی گۆڕدراو بکات. تیۆریی دامەزراوەیی، بە تایبەتی تیۆری زانایانی وەک پاوڵ دیماجیۆ و والتەر دبلیو پاول (١٩٨٣)، پێداگری لەوە دەکەنەوە کە ڕێکخراوە سیاسییەکان لە بۆشاییدا بوونیان نیە. دەبێت بەردەوام خۆیان لەگەڵ گۆڕانی بارودۆخی پێکهاتەیی بگونجێنن، لەوانە پەیوەندییەکانی دەسەاڵتی هەژمونگەرا، چاوەڕوانییە دامەزراوەییەکان و گۆڕانی نۆرمەکانی کۆمەاڵگە و ژینگەی دەوروبەر.

لەم ڕوانگەیەوە دەتوانین ڕاسان وەک پڕۆژەیەکی نوێبوونەوەی ڕێکخراوەیی بناسێنین. ڕاسان ستراتیژییەکی وشیارانەیە بۆ وەرگرتنەوەی پەیوەندی سیاسی، ئامادەیی مەیدانی و ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنی چەکداری لە خاکێکدا کە کۆنترۆڵی سەربازی و ئایدیۆلۆژیی کۆماری ئیسالمیی ئێران زاڵ بوو. پێش دەستپێکردنی ڕاسان، ڕێژیمی ئێران هەژموونێکی نزیک لە تەواوەتی لە ڕۆژهەاڵتی کوردستان دامەزراندبوو: دامەزراوە نەتەوەییە کوردییەکان چەقیبوون، ڕێکخراوە کان بێدەنگ کرابوون دانیشتووان لە ئۆتۆنۆمی کولتووری بێبەش کرابوون. بۆشایی سیاسی هەست پێدەکرا و پێگەی میژوویی و ڕیشەداری حیزبی دێموکرات بەرەو کاڵبوونەوە دەڕۆیشت.

لەم دۆخەدا، نوێبوونەوەی ڕێکخراوەیی نەبووە بژاردەیەک، بەڵکوو ببوو بە پێویستییەکی وجوودی. ڕاسان وەک ئامرازێک بۆ شکاندنی ئەم بنبەستە، دەستی پێکرد. هەربۆیەش ڕاسان تەنیا وەڵامێکی تاکتیکی نییە بۆ هەڕەشە دەرەکییەکان، بەڵکوو بیرۆکەیەکی دەستپێشخەرانەی چاکسازیی نێوخۆییشە: دووبارە دامەزراندنەوەی ئەرکی ئەخلاقی و سیاسی حیزب بەرامبەر بە گەلی کورد و دووبارە دروستکردنەوەی پەیوەندییەکی زیندوو لە نێوان ئایدۆلۆژیای ڕێکخراوەکە و پێداویستییە ڕاستەقینەکانی کۆمەڵگە. بەم شێوەیە ڕاسان فۆرمێکی خۆڕاگریی دامەزراوەیی پێکدەهێنێ، کە حیزبی دێموکرات پێکهاتە و سەرچاوە و گێڕانەوەکانی خۆی دەگونجێنێ بۆ ئەوەی بتوانێت بمێنێتەوە و بەردەوام بێت لە ڕۆڵی مێژوویی خۆی وەک ئاڵاهەڵگری ڕزگاری.

گۆڕانی ڕێکخراوەیی لەم چوارچێوەیەدا نەک تەنها بە مانای نوێکردنەوەی ستراتیژییەت، بەڵکوو داڕشتنەوەی چۆنیەتی پێناسەکردنەوەی حیزبیشە، لە بزووتنەوەیەکی چەکداری سیاسی بنچینەیی دوورکەوتەوە بۆ هێزێکی چەکداری ئامادە و هێزێکی کۆمەڵایەتی پتەوی هەڵقوڵاو لە کۆمەڵگە. کەواتە ڕاسان تەنیا ئامرازی خەبات نیە، بەڵکوو ئامرازێکە بۆ بنیاتنانەوەی نێوخۆیی و دروستکردنی متمانە. نوێنەرایەتی پردێکی نێوان ئایدیاڵە کۆنەکان و فۆرمە نوێیەکانە، لە هەوڵێکدا بۆ گەڕاندنەوەی پەیوەندیی حیزب لە کوردستانێکی گۆڕاودا.

ڕاسان و خەباتی چەکداری: لە نێوان پێویستی و ستراتیژی

لایەنێکی گرنگی ڕاسان پەیوەندیی بە خەباتی چەکداری و بەتایبەتی بە ڕۆڵی هێزی پێشمەرگەوە هەیە. خەباتی چەکداریی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕەگ و ڕیشەی قووڵ و ڕەمزی بەهێزی هەیە، بەڵام لە هەمان کاتدا دوور لە ڕەخنە نەبووە. پێش پرۆسەی ڕاسان، زۆرجار حیزبی دێموکرات وەک حیزبێکی "کەمپنشین" سەیر دەکرا، کە لە واقیعی ڕۆژهەڵات دابڕاوە. ڕەخنە لە نەبوونی بەشداریی کارای

حیزبەکە بوو. وێڕای ئەوەی مەترسی نەمانی متمانەی لەنێو کۆمەڵانی خەڵکدا لەسەربوو، قەیرانی نەمانی ڕەوایی بەرۆکی گرتبۆوە.

لە ڕێگای ڕاسانەوە، پێشمەرگە لە شار و گوندەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەیەکی زۆر کەمدا و بە شێوەیەکی بەرفراوان دەرکەوت. نەک بە ئامانجی دەستپێکردنی خەباتی چەکداریی تەقلیدی، بەڵکوو بۆ زیندووکردنەوەی هەستی نەتەوەیی و دەرخستنی مافی گەل بۆ بەرگریکردن لە خۆی. ئەم ئامادەبوونە هەم بە جۆش و خرۆش بوو، هەم لە ئەنجامی هێرشی سپای پاسداران بۆ سەر هێزەکانی پێشمەرگە، دەیان داستانی قارەمانانەی وەک قەرەسەقەڵ و کۆسالانی خولقاند. بەشێک لە ئەکتەرە سیاسییەکان پڕوپاگەندەیان لە دژی ڕاسان بڵاو کردەوە و بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە هێزی پێشمەرگە ناوچەکە ناسەقامگیر دەکات. بەڵام بۆ زۆرینە، ئامادەبوونی چەکداری بوو بە دەربڕینی بەرخۆدانی کورد، بە تایبەت لە چوارچێوەیەکدا کە کۆماری ئیسلامی هیچ ئیرادەیەکی بۆ چارەسەری ئاشتییانە نیشان نەدەدا.

بەم پێیە، ڕاسان بە مانای گەڕانەوە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی تەواو نییە، بەڵکوو بە مانای کردەوەیەکی هاوسەنگی ستراتیژییە لە نێوان بوونی ڕەمزی، بەرکەوتنی خاکی و ئامادەیی مەیدانی. ئەمەش لە ژینگەیەکی زۆر دوژمنکارانەدا ڕوویدا: هەزاران سیخوڕی بەکرێگیراوی ڕژیم جێگیرکران و ڕژیم بە هەموو شێوەیەک هەوڵیدا ڕێگری لە سەرهەڵدانی ڕاسان بکات. سەرەڕای ئەمەش، هێزی پێشمەرگەی کوردستان توانی فۆرمێکی نوێی ئامادەبوونی چەکداری دروست بکات، بە هاوکارییەکی نزیک لەگەڵ خەڵکی شار و گوندەکان.

ئەگەر خەباتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە مۆدێلە ئوروپاییەکانی بەرخۆدانی چەکداری بەراورد بکەین، هەڵە دەبێت. لە ئێراندا سیستمی دیموکراسی، سەروەریی یاسا و ئامرازی ئاشتییانەی چارەنووسی نەتەوەیی، بوونی نییە. کۆماری ئیسلامی نزیکەی پێنج دەیەیە نیشانی داوە کە تەنیا لە زمانی هێز تێدەگات. بۆیە پێکهاتەی چەکداریی ڕاسان نەک تەنها ئامرازێکە بۆ بەرگری لە خۆ، بەڵکوو دەبێتە فەرمانێکی ئەخلاقی و سیاسی.

دەرەنجام: ڕاسان وەک پرۆسەیەکی بەردەوام

ڕاسان مۆدێلێکی قاڵبەستوو نییە بەڵکوو پرۆسەیەکی زیندوو و بگۆڕە. خاڵی بەهێزی ڕاسان و ئەوەی کە جودای دەکاتەوە لە بزووتنەوەکانی پێش خۆی نەرمی و خۆگونجاندنیەتی لەگەڵ هەلومەرج و واقعییەت. تێکەڵکردنی تاکتیکی سەربازی لەگەڵ ڕێکخستنی سیاسی، کولتووری و کۆمەڵایەتی. لەم ڕووەوە ڕاسان ڕەوایی بۆ خەباتی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵات بەگشتی و حیزبی دێموکرات بە تایبەتی گەڕاندەوە؛ و پەیوەندیی نێوان حیزب و ژینگەی نەتەوەیی و دانیشووانی دامەزراندەوە. کەواتە دەتوانین بڵێین یەکێک لە دەستکەوتە گرینگەکانی ڕاسان بەرهەمهێنانەوەی "هێز" و "شەرعییەت" بوو بۆ بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد. دەکرێ لەژێر ئەم دوو چەمکەدا چوار بواری جیاواز لە دەستکەوتەکانی ڕاسان تا ئێستا دەستنیشان بکەین. سەربازی: لەگەڵ ئەوەی ئامانجی هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە ڕاساندا هێرشکردن و ڕوبەروو بوونەوەی ڕاستەخۆ لەگەڵ هێزەکانی ڕێژیم نەبوو، بەڵام بەهۆی هێرشەکانی سپای پاسداران بەشێوەی بەردەوام بۆ سەر هێزی پێشمەرگە، ڕووبەروبونەوەی ڕاستەوخۆی سەربازی لەگەڵ هێزی داگیرکەر لە خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ڕووی دا. لە زۆربەی ئەم ڕووبەروبوونەوانەدا هێزی پێشمەرگە توانیان بە سەرکەوتوویی باڵادەستیی خۆیان لە شەڕی پارتیزانیدا بەسەر هێزەکانی سپای پاسدارانداا بسەلمێنن. لە لایێکی دیکەشەوە چالاکی و جوولەی پێشمەرگە لە قوواڵایی خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە لەبەرچاوگرتنی میلیتاریزەکردن و بوونی هێزی بێ ئەژماری ڕێژیم و گەڕان و پشکنین بە دوای هێزەکانی پێشمەرگەدا، نیشانەی توانایی و لێهاتوویی پێشمەرگەیە وێڕای پاڵپشتیی خەڵکی کوردستان.

فەرهەنگی: ڕاسان بەرهەمهێنەری فەرهەنگێکی جیاوازە لە شێوازی خەباتدا. فەرهەنگی خۆڕێکخستنەوەی سەرجەم توێژو ڕەنگە جیاوازەکانی کۆمەڵگەیە بۆ بەشدار کردن لە خەباتدا. لە چوارچێوەی خەباتی نوێدا زمان، کولتور، هونەر و ناسنامەی نەتەوەیی بوونە هەوێن و ئامرازی خەبات بۆ هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە.

میدیایی: ڕاسان لە ڕێگەی بەکارهێنانی تاکتیک و تکنیکییە میدیایی نوێوە توانی ئەو باوەڕە بەهێز بکات کە بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان توانایی خۆ نوێکردنەوەی هەیە و؛ دەتوانێ کەڵک لە پێشکەوتنە نوێ و سەردەمییەکان وەربگرێ بۆ بەردەوامیی خەبات. پەیامەکانی ڕاسان و خەباتی پێشمەرگانە، لە ڕێگەی سۆشیال میدیا و ئامرازە ڕاگەیاندنە تایبەتییەکان، بە شێوەیێکی خێرا دەگەیێندرانە میدیا بەهێزە جیهانیەکان و لەو ڕێگایەشەوە ناوەندە نێودەوڵەتی و ڕێکخراوە ئازادیخوازەکان. لەم ڕێگەیەشەوە پشتیوانی و هاوکارییەکان بۆ بەردەوامی و بەهێزکردنی بزووتنەوەکە لە پەرەسەندندا بوو.

کاریگەری ڕاسان لەسەر ڕۆڵی ژنان لە خەباتدا: یەکێک لە دەسکەوتە گەورەکانی بزووتنەوەکە، شێوەی نوێی ڕووبەڕووبوونەوەی خەباتی ژنان بوو. ژنانی کورد بە تایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەم شێوە فراوانەی کە لە ڕاساندا دەردەکەوێ لە چوارچێوەی خەباتی چەکداریدا ئەوەندە چالاک نەبوون. ژنان و کچانی ئازایخواز لە ڕاساندا چ وەکوو پێشمەرگەی شاخ و شار، چ وەک میدیاکار، یان لە ڕێگەی دامەزراندنی ڕێکخراوەی پشتیوانییەوە، چالاکییەکی بێ وێنەیان هەیە، کە لە مێژووی خەباتی ڕزگاریخوازانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا دەگمەنە. درێژەی ئەم باوەربەخۆبوونە لە خۆپیشاندانەکانی شۆڕشی ژینادا دەتوانین هەست پێبکەین کە کچانی کورد ڕێکخەرو پێشەنگی خۆپیشاندانەکانی شۆڕشی ژینا بوون. ڕاسان لە ڕێگەی گەیشتن بە کوردانی دەرەوە، ڕووبەڕووی گۆڕانکارییەکی نێودەوڵەتی بوو. دانیشتووانی کورد لە وڵاتانی ئوروپا و ئەمریکا، کە لە پێش ڕاسان ڕۆڵیان لە خەباتە نەتەوەییەکەدا بەرچاو نەبوو، بەهۆی ڕاسانی تاراوگەوە، بۆ یەکەم جار بە هێزێکی ڕوون، بەشداریان کرد. چالاکیی میدیایی، خۆپیشاندانی بەردەوام، دروستکردنی ڕێکخراوی پشتیوانی و هەروەها پشتیوانیی مادی بۆ هێزی پێشمەرگە، بەشدار بوون.

هەروەها ڕاسان نموونەیەکە کە دەیسەلمێنێ بزووتنەوە ڕزگاریخوازەکان دەتوانن خۆیان نوێ بکەنەوە بەبێ ئەوەی جەوهەری خۆیان لەدەست بدەن. ڕاسان نیشانی داوە کە خەباتی نەتەوەیی تەنیا شتێک نیە کە بە چەکەوە گرێ درابێت، بەڵکوو لە قوتابخانەکان، لە ئەدەبیات و هونەر، لە سۆشیاڵ میدیا و لە یادەوەریی بەکۆمەڵی مرۆڤەکاندا مەودا و دەرفەتێک بۆ خەبات دەبینێتەوە. لە سەردەمی پاوانخوازیی داگیرکەردا و بەربەستی جیئۆپۆلیتیکی، ڕاسان نموونەیەک پێشکەش دەکات کە تیایدا دەتوانرێ بەرخۆدان ئاوێتەی کەرامەت و ئیرادە و خەباتی جەماوەری بێت. بەڵگەیەکی زیندووە کە تەنانەت لە دژوارترین بارودۆخدا، ئیمکانی هەستانەوە وڕاسانەوە دەخوڵقێنێ.

تێبینی:

ئەم وتارە و زمانی گێڕانەوەکەی بەشێکە لە پڕۆژە نووسینێکی نووسەر کە بڕیارە لە داهاتوودا لە تۆیی کتێبێک بڵاو بێتەوە.

سەرچاوەکان:

١. ئیدریس ئەحمەدی، (٢٧١٩)، ڕاسان و ناسیۆنالیزم، گۆڤاری تیشک، ژمارە ٥١.

٢. سێمیناری کاک مستەفا هیجری لە ئەنیستیتۆی MERI لەبارەی ڕاسان و ڕێڕەوی ڕاهێنانی نوێ.

٣. DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. American Sociological Review, 48(2), 147–160. https: //doi.org/10.2307/2095101 (سەرچاوەی بنەڕەتی بۆ تیۆری دامەزراوەیی، بەتایبەتی isomorphism و خۆگونجاندنەوەی دامەزراوەکان بە نۆرما کۆمەڵایەتی).

٤. ڕاپۆرتی پلێنۆمی دەهەمی کومیتەی ناوەندی ڕێکەوتی ٣ی گەلاوێژی ١٣٩٤.

٥. پەیامی نەورۆزی لێپرسراوی گشتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ١٣٩٧.

٦. پەیامی لێپرسراوی گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕاسانی تاراوگە.

٨ دەیە خەبات و خۆڕاگریی حیزبی دێموکرات
(قۆناغە جیاوازەکانی خەباتی مەیدانیی پێشمەرگە)

عومەر باڵەکی

لە مێژوویی خەباتی گەلانی ژێردەست و چەوساوەدا هێندێک جار ڕووداوەکان دەبنە خاڵوەرچەرخانێک لە ژیانی سیاسی و فەرهەنگیی ئەو گەلانەدا و، هێندێک جار یەکێک لەو ڕووداوانە دەبن بە ڕاپەڕین و شۆڕش و لە مێژووی پڕ لە کارەساتی ئەو گەلەدا دەبنە جێگای شانازی و لە ڕەوتی خەبات بە دژی چەوسانەوە و بەدەستهێنانی ماف و ئازادییەکاندا، کاریگەریی ڕاستەوخۆیان بەگشتی لەسەر کۆمەڵگەکانی دەوروبەر و، کۆمەڵگەی خۆیان بەتایبەتی دەبێ. یەکێک لەو ڕووداوانە کە لە مێژوویی هەشتا ساڵی ڕابردوودا لە ئاسمانی خەباتی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەک ئەستێرەیەک دەدرەوشێتەوە، پێکهێنانی سپای میللی یان هێزی پێشمەرگەی کوردستانە، کە لەسەر دەستی حیزبی دێموکراتی کوردستان پێکهاتوە و لە ماوەی ئەو هەشتا ساڵەدا وەک باسکی بەهێزی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە قۆناغە جۆراوجۆرەکانی خەباتی پڕ لە فیداکاریی و لەخۆبوردووییدا مەیداندارى کردوە.

هەشتا ساڵ لەوە پێش کاتێک حیزبی دێموکراتی کوردستان لە بنەما فکری و

تەشکیلاتییەکانی کۆمەڵەی "ژێکاف" دامەزرا، و بەپێی بارودۆخی ئەو کات، ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەرەوەی هەموان، پێشەوا قازی محەممەد کەوتنە کار بۆ قۆستنەوەی ئەو هەلومەرجە، کە بەهۆی شەڕی دووهەمی جیهانی و هاتنی سپای هاوپەیمانان (ئەمریکا، بریتانیا و یەکیەتیی سۆڤییەت) بۆ نێو خاکی ئێران و لاوازبوونی دەسەڵاتی حکوومەتی ناوەندی، بەتایبەتی لە کوردستان خەونی چەندین سەد ساڵەی کورد بە پێکهێنانی حکوومەتێکی کوردی بێنە دی. بۆ ئەو مەبەستە دەبوایە بەستێن و ئامرازە سەرەکییەکانی دەوڵەتداری دەستەبەر بکەن، وەک بوونی ئالا بۆ پێناسەکردنی دەوڵەت و نەتەوە، زەمان وەک سەرەکیترین پێناسەی نەتەوەیی، سروود و جێژنی نەتەوەیی و دامەزراندنی سپای میللی بۆ پاراستنی ئەو نیزامە سیاسییە و ئەو دەوڵەتەی کە پێکی دێنن.

لە بەرنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا، باس لەوە کرابوو کە "هەڵسووڕانی کاروباری کوردستان دەبێ بە دەستی گەلی کورد بێ" و ئەو ئەسڵە دوای تێپەڕبوونی هەشتا ساڵ لە بەرنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا، هەر جێی خۆیەتی و نەگۆڕدراوە. هەروەکی پێشتر ئاماژەی پێ کرا، حیزبی دێموکراتی کوردستان دەبوایە لە فکری پاراستنی کۆماری کوردستاندا بێ و، و هەر لەو ڕاستایەشدا بوو، کە پێش ڕاگەیاندنی حکوومەت لە فکری دامەزراندنی "سپای میللی"دا بوو، کە لە دوای دامەزرانی کۆماری کوردستان لە ١٥ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ی هەتاوی بە ناوی هێزی پێشمەرگەی کوردستان ناودێر کرا، کە بێ شک یەکێک لە دەسکەوتە هەرە گرنگەکانی مێژوویی هەشتا ساڵەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە. لە ماوەی ئەو هەشتا ساڵەدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەگەڵ هەموو بەربەستەکانی لەسەر ڕێگای تێکۆشانی بۆ چرکەیەکیش لە خەبات بۆ وەدەستهێنانەوەی ماف و ئازادییەکانی گەلی کورد ڕانەوەستاوە و هەتا ئێستا لەو خەباتە سەخت و دژوار و خوێناوییەدا هەزاران کادر و پێشمەرگەی شەهید بوون و تێکەڵ بە کاروانی نەمرانی ڕێگای ئازادی و سەربەستیی گەلەکەیان بوون. ئەوە سەلمێنەری ئەو ڕاستییەیە

کە لە بەڕێوەبردنی ئەو خەباتە دووروودرێژ و خوێناوییەدا کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕێبەرایەتیی کردوە، هێزی پێشمەرگە دەوری گرنگ و بەرچاوی هەبووە و، شوێندانەری خۆی سەڵماندوە. بۆیە پێشمەرگە و ناوی پێشمەرگە لەنێو گەلی کورددا بۆتە ڕەمزی بەرزترین پلەی فیداکاری، دڵپاکی و دەست پاکی، ڕزگاریدەر و چاوسووری نەتەوەی خۆی. ئەو تایبەتمەندییە بەرزە ئەخلاقی و فیداکارانەی پێشمەرگە، تەنانەت لە فەرهەنگی ژیانی ڕۆژانەی خەڵکی کوردستان بەتایبەتی ئەو کەسانەی کە تینووی ئازادی و سەربەستی نیشتمانن، ڕەنگی داوەتەوە و بە دەیان سروود و ئاواز بۆ ڕێزگرتن لە فیداکاری پێشمەرگە لە لایەن خەڵکەوە ئامادە کراوە، و بە سەدان و هەزاران منداڵی کورد بە ناوی پێشمەرگە شەهیدەکان کراون و لەنێو خەڵکی کوردستاندا، بەپێی هەلومەرج و بارودۆخی خۆیان بە ئاشکرا یان بە نهێنی ڕێزی پێشمەرگە گیراوە و فیداکارییەکانی بەرز نرخێندراوە. بەو کورتە پێشەکییە لەسەر پێشمەرگە، دەچینە نێو ئەرکی پێشمەرگە لە قۆناغە جیاجیاکانی خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردوودا.

لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردوودا، دەتوانین باس لە چەندین قۆناغی هەستیاری ژیانی خەباتکارانەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و ئەرکی پێشمەرگە بکەین، کە لەو کورتە نووسینەدا هەوڵ دەدرێ ئەو قۆناغ بەندییە بکەین و ڕۆڵ و ئەرکەکانی هێزی پێشمەرگەی کوردستان دەست نیشان و بەکورتی هەڵسەنگاندنیان بۆ بکەین:

قۆناغی یەکەم، سەردەمی کۆماری کوردستان

ئەو قۆناغە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە لایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە. ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەرەوەی هەموان، پێشەوا قازی محەممەد بە هەستکردن بەو ڕاستییە، کە دامەزراندنی دەوڵەت پێویستی بە هێزی چەکدار هەیە، بۆیە پێش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان، هێزی چەکدار لەژێر ناوی "سپای میللی"دا دامەزرا، کە لە دواییدا ناوەکەی گۆڕدرا

بـە هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان. ئەرکـی ئـەو سـپایە لـەو کاتـەدا لـە چەنـد خاڵـدا دەتوانیـن دەستنیشـان بکەیـن:

١. پاراسـتنی سـنوورەکانی کۆمـاری کوردسـتان و بەرگـری لـە دەسـکەوتەکانی کۆمـار.

٢. پاراسـتنی نەزمـی نێوخـۆ و جێگیرکردنـی ئەمنییـەت لـە چوارچێـوەی جوغرافیـای ژێـر دەسـەڵاتی کۆمـاری کوردسـتان.

٣. لـە هەمـان کاتدا پێشـمەرگە باڵـی ئیجرایـی دامودەزگاکانـی کۆمـاری کوردسـتان بـۆ جێبەجێکردنـی یاسـا و بڕیارەکان بـوون.

کاتێـک لاپەڕەکانـی مێژوویـی کۆمـاری کوردسـتان هـەڵ دەدەینـەوە، دەبینیـن لـەو مـاوە کورتـەی تەمەنـی کۆمـاری کوردسـتاندا، هێـزی پێشـمەرگە لـە چەندیـن بـەرەدا بەرەنگاری هێزی دەوڵەتـی پاشـایەتیی ئێران بۆتـەوە، و بـە ئازایەتـی و جوامێـری خـۆی دوژمنـی تووشـی شـکان کـردوە و، کۆمـاری کوردسـتانی پاراسـتوە و لـە هەمـان کاتـدا بەپێـی هەمـوو سـەرچاوە بەردەسـتەکان لـە مـاوەی یازدە مانـگ تەمەنـی کورتـی کۆماردا، تەنیـا یـەک کـەس کوژراوە، لـە حاڵێکـدا خەڵکێکـی زۆر خاوەنـی چەکـی گـەرم بـوون کـە ئـەوە سـەلمێنەری ئـەو ڕاسـتییەیە، کـە هێـزی پێشـمەرگە وەک هێزێکـی نیشـتمانی و ئـەرک وەخۆگـر توانیویەتـی ئاسـایش و ئەمنییەتـی جۆغرافیایـی ژێـر دەسـەڵاتی کۆمـاری کوردسـتان بـە باشـترین شـێوە بپارێـزێ.

قۆناغی دووهەم، دوای نسکۆی ڕووخانی کۆمار

لـە دوای نسـکۆی ڕووخانـی کۆمـاری کوردسـتان لـە ئاکامـی هێرشـی سـپای ڕێژیمـی پاشـایەتی بـە پاڵپشـتیی دەوڵەتانـی وەک بریتانیـا و ئەمریـکا و لەسـێدارەدانی ڕێبەرانـی حیزبـی دێموکـرات و کۆمـاری کوردسـتان، دەبینیـن بـۆ مـاوەیـەک هەتـا ڕێکخسـتنەوەی ڕێکخراوەکانـی حیـزب و خۆگرتنـەوەی حیـزب، هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان دەنگوڕەنگـی نیـە و ئـەم قۆناغـە هەتـا سـاڵی ١٣٤٦ی هەتـاوی (١٩٦٧ز) دەکێشـێ. لـەو

ساڵەدا لە لایەن کادر و پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕاپەڕینێکی چەکداری بە دژی ڕێژیمی پاشایەتی وەرێ خرا، کە لە مێژوویی خەبات و تێکۆشانی گەلی کورد و حیزبی دێموکراتی کوردستاندا بە ڕاپەڕینی ساڵەکانی ٤٦-٤٧ بەناوبانگە.

کاتێک ئەو ڕاپەڕینە چەکدارانە لە لایەن کادر و پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بەرپا بوو، ڕێژیمی پاشایەتی ترسی لێ نیشت کە نەکا ئەو ڕاپەڕینە چەکدارانەیە لە کوردستانەوە پەل باوێتە ناوچەکانی دیکەی ئێران، بۆیە هێزێکی چەکداری زۆری هێنایە کوردستان بۆ تێکشکاندنی ئەو جوواڵنەوەیە. ئەو ڕاپەڕینە هەژدە مانگ بەردەوام بوو، بەاڵم کاریگەری و شوێندانەریی زۆری کردە سەر کۆمەاڵنی خەاڵکی کورد لە ڕۆژهەاڵتی کوردستان و ئەو ڕاستییەشی بۆ جارێکی دیکە سەلماند، کە لە ماوەی ئەو هەژدە مانگەدا بەو پێشوازییە گەرمەی لە پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانیان کرد، چەندە لە حکوومەتی پاشایەتی بێزارن و زوڵم و زۆری ئەو حکوومەتە وای لە خەاڵکی کوردستان کردوە کە ئامادەی هەر چەشنە فیداکارییەکن و، لە هەمان کاتدا لەو هەژدە مانگەدا بە باشی دەرکەوت کە هێزی ڕێژیم لە بەرانبەر هێزی پێشمەرگەدا زۆر لەوە بێ دەسەاڵتترە کە پڕوپاگەندەی بۆ دەکەن. دەرئەنجامی ڕاپەڕینی چەکدارانەی ساڵەکانی ٤٦- ٤٧ دەتوانین لەو چەند خاڵەدا کۆ بکەینەوە:

١. ئەو ڕاپەڕینە لە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان، هێمای زیندووبوونی حیزبی دێموکراتی کوردستانە، وەک ڕێبەر و ڕێکخەری جوواڵنەوەی میللی دێموکراتیکی گەلی کورد لە ڕۆژهەاڵتی کوردستان.

٢. لەو سەردەمەدا ڕێژیمی پاشایەتی پڕوپاگەندەی ئەوەی دەکرد کە ئێران دوڕگەی ئارامی نێو زەریای هەاڵچووی ناوچیە و دەسەاڵتی پاشایەتی سەقامگیرە، ئەو ڕاپەڕینە ئەو زەریا ئارامەی شەاڵقاند و بە خەاڵکی کوردستان و ئێرانی سەلماند کە ئێران ئەو دوڕگە ئارام نیە بۆ دەسەاڵتدارانی تاران.

٣. ئەو ڕاپەڕینە ڕۆحێک و هەناسەیەکی نوێی بە بەری جەستەی جوواڵنەوەی مافخوازانەی گەلی کورد لە ڕۆژهەاڵتی کوردستاندا کردەوە.

قۆناغی سێیەم، دوای شۆڕشی ١٣٥٧ و لە شەڕی سێ مانگەدا

ئەم قۆناغە لە دوای ڕووخانی نیزامی پاشایەتی و هاتنە سەر دەسەڵاتی نیزامیی کۆماری ئیسلامییەوە دەست پێ دەکا. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک هەموو ئەو حیزب و ڕێکخراوانەی دیکە لە سەرانسەری ئێران، دوای ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی دەرەتانی ئەوەی بۆ پێکهات کە لەسەر خاکی خۆی و لە کەشوهەوایەکی ئازاددا، تێکۆشانی خۆی دەست پێ بکاتەوە و بۆ ئەو مەبەستە لە ١١ی ڕەشەممەی ساڵی ١٣٥٧لە میتینگێکی سەد هەزار کەسیدا لە شاری مەهاباد، تێکۆشانی فەرمی خۆیی ڕاگەیاند. بەداخەوە هەر لە یەکەم ڕۆژەکانی دوای ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی، دەنگی ناساز بە دژی گەلی کورد و حیزبی دێموکراتی کوردستان لە تارانەوە دەبیسترا. لەگەڵ ئەوەدا حیزبی دێموکراتی کوردستان زۆری هەوڵ دا کە کوردستان لە شەڕ بپارێزێ و، بە ڕێگای ئاشتی و دیالۆگەوە پرسی کورد لە ئێران چارەسەر بکات، بەڵام ئامانجی تازە بە دەسەڵات گەیشتووەکان لە تاران، بەپێچەوانەی بۆچوون و ئامانجی حیزبی دێموکراتی کوردستان بوو. بۆیە لە هەر ناوچەیەک لە کوردستان توانا و ڕێگایان هەبوایە، بە هێزی نیزامی داگیریان دەکرد و زۆر جاران حەمامی خوێنیان لە شار و گوندەکانی کوردستان وەڕێ دەخست. لەگەڵ هەموو خۆپارێزییەکی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کە کوردستان تووشی شەڕ نەبێ، بەداخەوە ڕۆژی ٢٢ی گەلاوێژی ١٣٥٨ی هەتاویدا، پیلانگێڕانی تاران توانیان شەڕ لە شاری پاوە هەڵگیرسێنن و لە ماوەی چەند ڕۆژدا ئاگری ئەو شەڕە هەموو کوردستانی گرتەوە و، ئەوە دەستپێکی شەڕێک بوو کە لە مێژووی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بە شەڕی سێ مانگە بەناوبانگە.

بە چەندین هۆکار ئاکامی ئەو شەڕە بە قازانجی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان تەواو بوو و خۆڕاگریی ئازایانەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە چەندین ڕوانگەوە جێگای سەرنجە:

١. دوای تێپەڕینی مانگێک بەسەر داسەپاندنی شەڕ بەسەر کوردستاندا، هێزی

پێشمەرگە توانی بەخێرایی مەیدانی شەڕ بە قازانجی خۆیان بگۆڕێ. هەروەها پێشاندانی ئەو هەموو ئازایەتی و بێباکییەی پێشمەرگە لە مەیدانی شەڕدا، ترسی تەواوی خستبوو نێو دڵی دوژمن و، لە هەمان کاتدا ببوو جێگای سەرسوڕمانی دۆستەکانی گەلی کورد لە ئێران.

٢. خۆڕاگریی خەڵکی کوردستان هاوتەریب لەگەڵ ئازایەتی و لەخۆبوردووویی پێشمەرگەکان، بوونە هەوێنی سەرکەوتن بەسەر دوژمنی سوێند خواردوو بە نەمانی گەلی کورد.

٣. خۆڕاگریی خەڵکی کوردستان و سەرکەوتنی هێزی پێشمەرگە لە بەرەکانی شەڕی سێ مانگەدا، بزووتنەوەی گەلی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چەند هەنگاو بردە پێش و کۆماری ئیسلامیی ناچار کرد بێتە سەر مێزی وتوووێژ لەگەڵ هەیئەتی نوێنەرایەتی گەلی کورد.

٤. دوای ئەو سەرکەوتنە گەورە کە لە شەڕی سێ مانگەدا بەهۆی خۆڕاگریی خەڵکی کوردستان و ئازایەتی هێزی پێشمەرگە وەدست هاتبوو، زۆربەی زۆری شار و ناوچەکانی کوردستان کەوتبوونە ژێر کۆنترۆڵی هێزی پێشمەرگە و بێجگە لەوەی کە لە بەرەکانی شەڕی داسەپاودا بەرگرییان لە مان و مەوجودییەتی گەلی کورد دەکرد، دەبوایە ئەمنییەت و ئاسایشی ناوچە ڕزگارکراوەکان بپارێزێ و هاوکاری دامودەزگا ئیداریییەکانی کوردستان بێ، بۆ جێبەجێکردنی یاسا.

قۆناغی چوارەم لە ماوەی ساڵانی (١٣٥٩-١٣٧٥)

حکوومەتی کۆماری ئیسلامی لە ڕاگرتنی شەڕی سێ مانگە وەک دەرفەتێک کەلکی وەرگرت بۆ خۆ کۆکردنەوە و سازماندانی هێزە شکاوەکانی خۆی لە کوردستان و بۆ جارێکی دیکە لە بەهاری ساڵی ١٣٥٩ هێرشی بۆ سەر کوردستان دەست پێ کردەوە، کە بە کردەوە شەڕ لە نێوان هێزی نیزامی کۆماری ئیسلامی و هێزی پێشمەرگە بۆ ماوەی زیاتر لە ١٦ساڵ، واتە کۆتاییەکانی ساڵی ١٣٧٥درێژەی

کێشا. لەو ماوەیەدا هێزی پێشمەرگە ساڵ بە ساڵ ئەزموونی زیاتری لە هونەری شەڕکردن وەدەست دەخست، و بەو ڕادەیە هێزی دوژمن لە بەرانبەر پێشمەرگەدا تووشی شکان و سەرشۆڕی لە مەیدانی شەڕدا دەبوو. لەو ماوە زەمەنییەدا هێزی پێشمەرگە بە قۆناغی جۆراوجۆری شەڕدا تێپەڕ بووە و لە هەر قۆناغێکدا هەوڵی داوە بە گۆڕینی تاکتیکی شەڕ و سازماندەیی نوێ، خۆی لەگەڵ ئەو قۆناغە بگونجێنێ. بۆ دەرخستنی پێگەی فیدارکاریی هێزی پێشمەرگە لە هەلومەرجی ئەو کاتدا، دەتوانین ئاماژە بە ڕاپۆرتی کومیتەی ناوەندی حیزب بۆ کۆنگرەی پێنج بکەین: "پێویست بە دووپات کردنەوە نیە، کە هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە بزووتنەوەی میللی دێموکراتی ئێستای گەلی کورددا ڕۆڵێکی گرنگ و ئەساسیی لە بەربەرەکانی و بەرپەرچدانەوەی پەلاماری هێزە سەرکوتکەرەکانی ڕێژیمدا هەیە، و ئەگەر بمانهەوێ هۆیەکانی بنەڕەتی سەرکەوتن لە خەباتی ڕزگاریخوازانەی ئەمڕۆی گەلەکەمان لێک بدەینەوە، دەتوانین سێ هۆی بنەڕەتی دەست نیشان بکەین:

یەکەم، سیاسەتی دروست و ئوسوولیی حیزبەکەمان کە دەرکەوتوە لەسەر یەک لەگەڵ پێداویستییەکانی هەلومەرجی ئێستای خەباتی گەلەکەمان ڕێک دەکەوێ، و توانیویەتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بۆ لای خۆیی ڕابکێشێ.

دووهەم، پشتیوانی بێ دەریغ و هەمەلایەنەی خەڵکی کوردستان لە سیاسەت و ئامانجەکانی حیزب.

سێیەم، فیداکاری و گیانبازیی ڕۆڵە لەخۆبوردووەکانی گەلی کورد لە ڕیزەکانی پێشمەرگەدا، کە تفەنگ لەسەر شان و گیان لەسەر دەست بەرانبەر بە دوژمن ڕاوەستاوەن.

لە پەیامی کۆنگرەی حەوتەمی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕوو بە پێشمەرگەکان بەمجۆرە باس لە فیداکاریی پێشمەرگە لە ماوەی ٧ساڵ شەڕی داسەپاو بەسەر کورستاندا کراوە:"پێشمەرگە قارەمانەکان، لە ماوەی ٧ساڵ شەڕی خوێناوی و نابەرانبەر لە دژی کۆنەپەرەستترین حکوومەتی جیهاندا، زۆر زەبری

گورچبڕ و دوژمن تەزێنتان لە پەیکەری کۆنەپەرەستانی حاکم وەشاندوە، سەدان حەماسە و قارەمانەتیتان نواندوە و سەرکەوتنی یەکجار زۆرتان وەچنگ هێناوە. هەر لەو کاتەشدا زۆر هاوسەنگەری بەنرخ و شۆڕشگێڕی ئێوە لە شەڕی ڕەواماندا شەهید بوون. بەڵام بەخۆشییەوە ئەو خوێن بەخشین و قوربانییانییەی ئێوە لە درێژەپێدانی ئەو ڕێگا پیرۆزەی کە گرتووتانە، دڵسارد نەکردۆتەوە و هەروا شێلگیرانە ڕێگای شەهیدانمان درێژە پێ داوە." لە ماوەی نێوان ساڵەکانی ١٣٥٨ هەتا ١٣٧٥هەتاوی پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە سەدان هێرشی گەورە و بچووکی هێزە نیزامییەکانی کۆماری ئیسلامییان تێکشکاندوە و بە سەدان چالاکییان بە دژی ئەو هێزانە لە سەرانسەری کوردستان بەڕێوە بردوە و، لە مەیدانی شەڕدا بە هەزاران کەس لە ئەندامانی هێزەکانی دوژمن کوژرا و بریندار و بەدیل گیراون و، لە هەمان کاتدا هێزی پێشمەرگەش زیانی بەرکەوتوە. بێجگە لە برینداری و بەدیل گیراو، زیاتر لە پێنج هەزار پێشمەرگە لەو شەڕانەدا شەهید بوون کە دیارە لە هەڵسەنگاندن لەگەڵ تەلەفاتی هێزی دوژمن دەتوانین بڵێین ڕێژەکەی لە نێوان یەک بە پازدە هەتا بیستە. ئەگەر بەپێی ئەو ئیمکاناتە ماددی و سەربازییەی کە لە دەستی هێزی دوژمندایە، لەگەڵ ئەو ئیمکاناتە ماددی و سەربازییەی کە پێشمەرگە هەیەتی هەڵسەنگاندن بۆ ئەو شەڕە درێژخایەنە بکەین، دەبینین لەو حاڵەتەدا هێزی پێشمەرگە سەرکەوتووی ئەو شەڕە داسەپاوە بووە. هەر لەو قۆناغەدا پاراستنی ئاسایش و ئەمنییەتی ناوچە ڕزگارکراوەکان لەسەر شانی پێشمەرگە بووە. بۆ نموونە: حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ساڵی ١٣٦٠ی هەتاوی بۆ ئیدارەکردنی ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان یاسای سزادانی گشتی و گەڵاڵەی شۆڕاکانی پەسند کردوە و، بۆ جێبەجێکردن و جێخستنی هەر دوو ئەو قانوونانە هێزی پێشمەرگەی ڕاسپاردوە.

قۆناغی پێنجەم، دوای ڕاپەڕینی باشووری کوردستان

ڕەوتی ڕووداوەکانی ساڵی ١٣٦٩ی هەتاوی (١٩٩٠م) لە عێراق و ڕاپەڕینی گەلی کورد لە باشووری کوردستان و ئازادبوونی ئەو پارچە لە کوردستان، لەگەڵ ئەوەی سەرکەوتنێکی گەورە بۆ نەتەوەی کورد لە هەر چوارپارچەی کوردستان بوو، بەڵام ڕەوتی ڕووداوەکانی ساڵانی دواتر لە باشووری کوردستان بە قازانجی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان نەشکایەوە، و دەستی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامیی بەتایبەت سپای تێرۆریستی پاسدارانی زیاتر ئاوەڵا کرد بۆ زەربەلێدان لە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و، بەگشتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەتایبەتی. دەسەڵاتدارانی تاران هەر ڕۆژ بیانوویەکیان بە هەڕێمی کوردستانی- عێراق دەگرت و هەوڵیان ئەوە بوو ڕێگری لە گەڕانەوەی پێشمەرگە بۆ نێو باوەشی خەڵک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بکەن. لە لایەک ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکراتی کوردستان بە دەرکی ئەو ڕاستییە کە هەڕێمی کوردستان وەک کیانێکی کوردی بۆ مانەوە و جێگیربوون پێویستە یارمەتیی بدرێ و بیانوو نەدرێ بە دەستی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی بۆ تێکدان و شێواندنی هەڕێمی کوردستان و، لە لایەکی دیکەوە دەبوایە بیر لە خەبات و تێکۆشان لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بکاتەوە و ئیزن نەدا کەلێن بکەوێتە نێوان خەڵک و پێشمەرگە. ئەو هەلومەرجە پێویستی بە سازماندانی نوێی هێزی پێشمەرگە هەبوو، کە حیزبی دێموکراتی کوردستان بە بەرنامە و بەپێی پلانی کاری هەوڵی دا ئیزن نەدا ئەگەر بۆ ماوەیەکی کاتییش بێ، لێکدابڕانی خەڵک و پێشمەرگە کاریگەریی ڕاستەوخۆی هەبێ لەسەر بەرەوپێشبردنی خەباتی ڕزگاریخوازی و مافویستی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. لەو ماوە زەمەنییەدا ڕۆژهەڵاتی کوردستان شایەتیی کۆمەڵێک کار و چالاکی و تێکۆشانی ڕێکخستن و تەشکیلاتی لە بوارە جۆراوجۆرەکانی خەبات بۆ پێشەوەچوونی بزووتنەوەی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بوو. ئەو کار و تێکۆشانە پیلانی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی کردە بڵقی سەر ئاو و سەرکەوتوو نەبوو، لەوە کە

خەڵک و خەباتکارانی حیزبی دێموکرات لێک دابڕێ و تەنانەت پیلان و ڕێگرییەکانی کۆماری ئیسلامی نەیتوانی پێش بە ئیرادەی هێزی پێشمەرگەی حیزبی دێموکراتی کوردستان بۆ گەڕانەوە بۆ نێو خاک و خەڵکی خۆیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بگرێ، و لەو ڕاستایەدایە کە دەبینین کە هەر کاتێک حیزبی دێموکراتی کوردستان بە هەڵسەنگاندنی بارودۆخەکە گەیشتبێتە ئەوە قەناعەتە کە پێویستە هێزی پێشمەرگە حزووری مەیدانیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبێ، ئێرادەی کردوە بۆ گەڕانەوەی ئەو هێزە. بۆیە لە مێژووی تێکۆشانی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا، دەبینین سەرەڕای هەموو بەربەستەکان لە باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان و داخستنی سنوورەکان بە دانانی مۆڵگە و مەیدانی مین و لێدانی خەندەق و ڕاکێشانی تەڵدروو لە ساڵی ١٣٨٧ی هەتاوی، حیزبی دێموکراتی کوردستان بڕیاری ناردنەوەی چەند تیمێکی پێشمەرگەی بۆ نێو خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی دا و قۆناغێکی نوێی لە ژیانی خەباتکارانەی هێزی پێشمەرگەی حیزبی دێموکراتی کوردستان دەستی پێ کرد.

قۆناغی شەشەم، قۆناغی نوێ (١٣٨٧ هەتا ئێستا)

هەروەکی گوترا ماوەیەکی زەمەنی بوو کە بەهۆی بارودۆخی ناوچەکە بەتایبەتی دۆخی باشووری کوردستان وەک پشتی جەبهە بۆ خەباتی ڕزگاریخوازی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، حزووری مەیدانیی هێزی پێشمەرگە لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کەمتر هەست پێ دەکرا. بەڵام دوای کۆنگرەی چواردەی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ڕێبەریی ئەو حیزبە بە لێکدانەوەی هەلومەرجی نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، چی دیکەی بە دروست نەزانی هێزی پێشمەرگە حزووری ئاشکرا و جموجۆڵی نەبێ. بۆیە لە ساڵەکانی ١٣٨٧-١٣٨٨چەندین دەستە لە پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان هەواڵی مزگێنی دەستپێکردنی قۆناغێکی نوێ لە کار و تێکۆشانی ئەو حیزبەیان بە گوێی کۆمەڵانی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی

کوردستان گەیاند. پێشوازییەک کە خەڵکی کوردستان لە ڕۆڵە پێشمەرگەکانی خۆیان کرد، لە گێڕانەوە نایە. ئەمەش دەگەڕاوە بۆ خۆشەویستیی حیزبی دێموکراتی کوردستان و پێشمەرگەکانی ئەو حیزبە وەک باسکی بەهێزی جوولانەوەی میللی دێموکراتیکی گەلی کورد، و لە لایەکی دیکەوە خەڵکی کوردستان بەهۆی ئەو ڕاستییەوە کە بارودۆخی داسەپاو زیاتر لە دەیەیەک بوو، ڕۆڵە پێشمەرگەکانی خۆیان ئاوا بە پۆل و بە ئیرادە و هیواداریەوە لە نزیکەوە نەدیبوو و لەو ماوەدا شایەدی مەیدانداری و ستەم و سووکایەتی و هەڕوگیفی پاسدار و جاش و بەسیجی بوون کە دیارنەبوونی هێزی پێشمەرگەیان بە دەرفەت زانیبوو و لە کوشتن و تاڵان و ئازار و ئەزیەتی خەڵک دەستیان نەپاراستبوو.

لەو هەلومەرجەدا خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان حەقیان بوو کە بە هێزی پێشمەرگەی کوردستان بنازن کە دڕیان بە شەوەزەنگی بێدادی کۆماری ئیسلامی ئێران داوە و، بە گەڕانەوەیان بۆ نێو خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان سام و هەیبەتی ئەو ڕێژیمەیان تێکشکاندوە و بە بوێری و ئازایەتی لە باوەشی گەرمی خەڵکی خۆیاندا خەریکی ڕاپەڕاندنی کار و ئەرکە پێسپێردراوەکانی خۆیانن. جوولەی هێزی پێشمەرگە لە نێوان ساڵەکانی ١٣٨٧–١٣٨٨لەگەڵ ئەوەدا لە ڕەوتی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ هێزەکانی دوژمن، بەداخەوە کۆمەڵێک شەهیدی لێ کەوتەوە، بەڵام لە ناخی خۆیدا هەڵگری چەندین پەیام بوو، کە ئەو پەیامانە کاریگەریی ڕاستەوخۆیان هەبووە و دەبێ لە سەر بەرەوپێشبردنی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی و مافویستی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان:

یەکەم: ئەو جوولەیە سەلماندی کە هەر کاتێک حیزبی دێموکرات ئیرادە بکا، دەتوانێ بەسەر لەمپەر و کۆسپەکاندا زاڵ بێ.

دووهەم: ئەو جوولەیە سەلماندی کە مەودای کات و شوێن ناتوانێ کەلین باوێتە نێوان خەڵک و پێشمەرگە.

سێهەم: ئەو جوولەیە هەروەک پێشتر باس کرا بە خوێنی چەندین پێشمەرگە

و فەرماندە ئاودێر کرا، هەر بۆیە بە کۆمەڵێک هۆکار و تایبەتمەندی بارودۆخی تێکۆشان، شەهیدبوونی ئەو پۆلە پێشمەرگە و فەرماندەیە، کاریگەریی ڕاستەوخۆی بووە لەسەر ڕەوتی خەبات و تێڕوانینی خەڵک بۆ داهاتووی بزووتنەوەی میللی دێموکراتیکی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

چوارەم: ئەو جوولّەیە سەلماندی کە جوولّەی پێشمەرگانە لە کوردستانی ژێر دەستی حکوومەتێکی زاڵمی وەک کۆماری ئیسلامی ئێران نەک نابێتە لەمپەر لە سەر ڕێگای خەباتی مەدەنی و جەماوەری، بەڵکوو دەبێتە پشتیوانی ئەو خەباتە، چونکە هەر شێوازێکی خەبات بۆخۆی دەتوانێ ڕۆڵی کارتێکی گوشار بێت بۆ سەر دەسەڵاتی ناوەندگەرای تاران، و ئەگەر شێوازەکانی خەبات پێکەوە بتوانن هاوئاهەنگ بن، لە کۆتاییدا تەواوکەری یەکتر دەبن، بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

قۆناغی حەوتەم، ڕاسانی ڕۆژهەڵات

شەش سالّ دواتر، واتە گەلاوێژی سالّی ١٣٩٤ حیزبی دێموکرات بەپێی بارودۆخێک کە لە ناوچەکە هاتبوو پێش، بڕیاری دا بگەڕێتەوە بۆ بناری چیاکانی نێوان سنووری دەستکردی ئێران–عێراق. هەر چەند ئەو گەڕانەوە بە ئاسانی تێپەڕ نەبوو و، بۆ جێگیربوون لەو مەڵبەندە لە لایەن پەکەکەوە کە لە ڕاستیدا هێزی باکووری کوردستانە ڕێگری کرا و بەداخەوە شەهید و بریندارێکەوتەوە، بەڵام بە پشوودرێژی و لەسەرەخۆیی ڕێبەریی و کادر و پێشمەرگەکانی دێموکرات توانرا بە سەر ئەو کۆسپەدا زاڵ بن؛ واتە هەم ڕێگری بکەن لە درێژەکێشانی شەڕەکە و هەم لە ناوچە سنوورییەکان جێگر بن. ئەو جێگیربوونە قۆناغێکی دیکەی لە مێژوویی ژیانی هێزی پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات هێنایە ئاراوە و لە ڕێوڕەسمی نەورۆزی سالّی ١٣٩٥دا کە لە بناری ناوچە سنوورییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەڕێوە چوو، کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزب لە پەیامێکدا ڕوو

بـە خەڵکـی کوردسـتان ڕایگەیانـد کـە، وەرزێکـی نـوێ لـە خەباتـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران لـە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان دەسـت پـێ دەکا، و ئاشـکرای کـرد کـە پێشـمەرگەکانی ئـەو حیزبـە ئامادەگییـان هەیـە بگەڕێنـەوە بـۆ نێـو خـاک و خەڵکـی ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان بۆ پێوەندی گرتن بـە خەڵک و هەراوترکردنی خەبات بـە دژی نیزامـی کۆمـاری ئیسـلامی.

خەباتـی نوێـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران بـە ڕاسـانی ڕۆژهـەڵات نـاوی دەرکـرد و ئـەو حەرەکـەت و جووڵـەی پێشـمەرگانە بـۆ ماوەیەکـی زەمەنـی بـاش توانـی دووپاتـە وەک حـزووری سـاڵەکانی پێشـوو، گۆمـی مەنـدی دەسـەڵاتدارەتیی ئێـران لـە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان بشـڵەقێنێ و ببێتـە هیـوا و ئۆمێـدی خەڵکـی ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان. زۆر سروشـتییە لـەو نێـوەدا سـپای تێرۆریسـتیی پاسـدارانی کۆمـاری ئیسـلامی و دەزگا ئەمنییەتییەکانی ئـەو نیزامـە بـۆ بەرەنگاربوونـەوەی هێزی پێشـمەرگە بێکار دانەنیشـتن و بە کۆکردنەوەی هێزێکی زۆر و تۆکمەکردنی سـنووورەکان و گوشـار خسـتنە سـەر دامودەزگاکانی هەرێمـی کوردسـتانی-عێراق هەوڵیـان ئـەوە بـوو ڕێگری بکـەن لـە حەرەکـەت و جووڵـەی پێشـمەرگەکانی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران و لـەو ڕاسـتایەدا بـە چەندیـن جـار لەنێـو خاکـی ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان و لـە ناوچـە جیـاوازەکان هێرشـیان کـردە سـەر هێزی پێشـمەرگە و بەدانـی تەلەفاتـی گیانـی و مـاڵی لـە پیلانەکەیانـدا هەمـوو جـارێ تووشـی شـکان دەبـوون، لـە هەمـان کاتـدا بەداخـەوە لـەو شـەڕ و تێکهەڵچوونانـەدا کۆمەڵێکـی بەرچـاو لـە کادر و پێشـمەرگە و فەرماندەی بەوەجـی حیـزب شـەهید بـوون. حەرەکەتـی ئـەو جـارەی پێشـمەرگەکانی حیزبـی دێموکـرات گڕوتینێکـی زیاتـری بەخشـییە خەڵکـی کوردسـتان، بەتایبەتـی لاوانـی پـڕ لـە هەسـتی نیشـتمانپەروەر و سـەلماندی کـە حەرەکـەت و جووڵـەی پێشـمەرگە و خەڵـک لـە نێوخـۆی وڵات لەپێنـاو وەدیهێنانـی یـەک ئامانجـدا، دەتوانـێ کاریگەریـی ڕاسـتەوخۆی هەبـێ لەسـەر بزووتنـەوەی ڕزگاریخوازیـی و مافویسـتی گەلـی کـورد لـە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان.

ئاکام:

گەلی کورد لە سەردەمی ئێستادا یەکێک لە گەورەترین نەتەوە بێدەوڵەتەکانی سەر گۆیی زەوییە و، لە هەمان کاتدا کە بێ پرس و ڕاوێژ لەگەڵ نەتەوەی کورد، خاک و نەتەوەکە بەسەر چوار دەوڵەتدا دابەش کراوە و، لەنێو سیستەمی دەوڵەتداری ئەو چوار دەوڵەتەشدا گەلی کورد لە سەرەتایترین مافەکانی خۆی بێبەش کراوە و هەر کاتێک لە یەکێک لە پارچەکانی کوردستان دەنگی مافخوازی گەلی کورد بەرز بۆتەوە، تەردەست لە لایەن دەوڵەتانی زاڵ بەسەر کوردستاندا، بەهێزی زۆری نیزامی هێرشی کراوەتە سەر و تووشی کوشتار و ماڵسووتان و ئاوارەیی و دەربەدەری لە زێدی خۆیان بوون. بە هەستکردن بەو زوڵم و زۆرییە هەشتا ساڵ لەمەوبەر بۆ پاراستی کۆماری کوردستان لەسەر دەستی حیزبی دێموکراتی کوردستان، هێزێک بە بیروباوەڕەی نیشتمانی چەکدار لەژێر ناوی هێزی پێشمەرگە پێکهات و لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردوودا ئەو هێزە بە فیداکاری و ئازایەتی و قوربانیدان توانیویەتی لە مان و مەجودییەتی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پارێزگاری بکا. بە واتایەکی دیکە پێویستە هەموو لایەک ئەو ڕاستییە قەبوڵ بکەن کە خەباتی پێشمەرگانە سەرەڕای ئەوەی قوربانی زۆری لێکەوتۆتەوە، بەڵام لە هەموو شێوەکانی دیکەی خەبات زیاتر بۆتە هۆی زیندووڕاگرتنی جوواڵانەوە و بەرزکردنەوەی هەستی نەتەوایەتی لەنێو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردستاندا.

مێژووی هەشتا ساڵی ڕابردووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ئەو ڕاستییەی سەلماندوە کە هێزێکی سیاسی کە ڕیشەی لەنێو دڵی کۆمەڵگەی خۆیدایە و، لەنێوبردنی مەحاڵە. ئەوە بەو مانایە دێ، کە هێزی پێشمەرگەی کوردستان پشتئەستوور و دڵگەرمە بە پشتیوانی خەڵکی کوردستان. لەو بارەوە ڕێبەرانی شەهیدمان بەو جۆرە باسی گرنگی و بایەخی پێوەندی نێوان خەڵک و پێشمەرگەیان کردوە. دوکتور قاسملوو دەڵێ:"پێوەندیی نێوان پێشمەرگە و کۆمەڵانی خەڵک وەک دەریا و ماسی وایە، پێشمەرگە لەنێو ئەو دەریایەدا وەمەلە دەکەوێ و دەتوانێ

ئەرکی خۆیی بە باشی بەجێ بگەیەنێ" و هەر لەو پێوەندییەدا دوکتور شەرەفکەندی دەڵێ:"کۆمەڵانی خەڵک چەترێکن، کە پێشمەرگە لە سەرما و گەرمادا لەژێر ئەو چەترەدا ئەرکەکانیان بەڕێوە دەبەن و تامی تاڵی شکەست بە دوژمنەکەیان دەچێژن." دوژمنیش ئەو ڕاستییە دەزانێ، بۆیە هەموو کات هەوڵی داوە بە هەر ڕێگایەک بۆیی دەگونجێ، ڕێگری بکا لە بەیەکگەیشتنی پێشمەرگە و خەڵک.

بەو قۆناغ بەندییە لە خەباتی پێشمەرگانە کە لە سەرەوە کرا، ئەو ڕاستییەمان باشتر بۆ دەردەکەوێ کە لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردوودا هێزی پێشمەرگە چەندە کاریگەریی هەبووە لەسەر:

- پاراستنی گەلی کورد لە بەرانبەر هێرشی هەمەلایەنەی دوژمن بۆ سەر خاک و زمان و کولتوور و فەرهەنگی نەتەوەی کورد.

- گەشەپێدانی هەستی نەتەوایەتی و ئاشناکردنی لاوەکانی کوردستان بە ئەرکەکانیان لە بەرانبەر نەتەوە و خاکیاندا.

- تێکشکاندنی پیلانەکانی دوژمن بۆ لێکدابڕانی خەڵک و پێشمەرگە لە هەموو بارودۆخێکدا.

- خۆگونجاندنی هێزی پێشمەرگە لەگەڵ هەلومەرجەکانی کوردستان بۆ ڕاییکردنی ئەرکەکانی بەو مانایە ئەو کاتانە پێویست بووە وەک هێزێکی شەڕکەر ئازایانە لە مەیدانی شەڕ بۆ دیفاع لە گەلەکەی ئامادە بووە، و ئەو کاتەی بەشێک یا هەمووی کوردستان ناوچەی ئازادکراو بووە، ئەرکی دابینکردنی ئاسایش و ئەمنییەت و جێگیرکردنی قانوونی کەوتۆتە سەر شان کە بە باشی هەوڵی داوە، بۆ جێبەجێکردنی ئەو ئەرکە. بۆیە بەحەق گوتراوە کە پێشمەرگە باسکی بە هێزی جوولانەوەی میللی دێموکراتیکی گەلی کوردە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

جێگای شانازی و بەختەوەرییە کە حیزبی دێموکراتی کوردستان هەشتا ساڵ لەمەوبەر داهێنەر و ڕێکخەری هێزی پێشمەرگەیە کە بەپێی هەموو پێوەرە جیهانییەکان لە بواری نیزامییەوە هێزی پێشمەرگە چۆتە ڕیزی ئەو سپا و هێزانە

کە بەرگریکاری ماف و ئازادی مرۆڤەکانە لە کۆمەڵگەی خۆیدا و لە مەیدانی شەڕدا پابەندە بە ڕێوشوێنە نێودەوڵەتییەکان و پاراستنی حورمەتی ئینسان و دیلەکانی شەڕ. لە سەردەمی ئێستادا ناوی پێشمەرگە وەک خەباتکارێکی ڕێبازی دابینکردنی ئازادی و دێموکراسی و پاراستنی ئەمنییەت و ئاسایش لە ناوچەکەدا، بۆتە ناوێکی ئاشنا و جێگای ڕێز و حورمەت دانان لە کۆمەڵگەی نێونەتەوەییدا.

***

سەرچاوەکان:

- "چل ساڵ خەبات" لە نووسینی: دوکتور قاسملوو
- "نیوسەدە تێکۆشان" لە نووسینی: مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەنزادە
- بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات
- "حیزبی دێموکراتی کوردستان و پرسی قانوون" لە نووسین و ئامادە کردنی عومەر باڵەکی
- وتاری "بە یادی شەهیدانی هاوینی ١٣٨٧ لە نووسینی" د. قادر وریا

حیزبی دێموکراتی کوردستان: داهێنەر و پێشەنگی گوتاری نەتەوەیی

ناسر باباخانی

حیزبی دێموکراتی کوردستان، لە کاتی دامەزراندنی لە ساڵی ١٩٤٥ەوە، وەکوو داهێنەر و پێشەنگی گوتاری نەتەوەیی کورد، ڕۆڵێکی ناوازەی لە پێناسە کردنەوە و چەسپاندنی شوناسی نەتەوەیی کورددا بینیوە. ئەم حیزبە، بەرەنگارییە پەرشوبڵاو و تا ڕادەیەکی زۆر عەشیرەیی لە جوغرافیای بەرفراوانی کوردستانەدا گۆڕی بۆ گوتارێکی نەتەوەیی یەکگرتوو کە بە هێماکانی وەک ئاڵا، سروودی نەتەوەیی ئەی ڕەقیب، کۆمار، دیاری کردنی مافی چارەنووس، پێشمەرگە و جەختکردنەوە لەسەر زمانی کوردی، پێناسە کرا.

ئەم گوتارە کە لە بیاقی گوندی و هۆز و عەشیرەتییەوە چووە نێو شار و چینی مامناوەند، بە جێگۆڕکێی ڕووناکبیرانی ئۆرگانیک لەجێی سەرکردە نەریتییەکان (شێخ، ئاغا و سەرۆک عەشیرەت)، شوناسێکی مۆدێرن و گشتگیری بە کورد بەخشی. لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردوودا، خەڵکی کوردستان وەک فاکتەری سەرەکی ئەم گوتارە، نەک هەر بە پشتیوانییەکی تەواو و کارا ئەم گوتارەیان پاراستووە، بەڵکوو لە نەبوونی فیزیکی حیزب لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە هۆی سەرکوتی سیاسی

و سەربازییەوە، ڕۆژبەڕۆژ ڕیشەدارتریان کردووە. ئەم خۆڕاگری و ڕاکێشەرییە پەرەسەندووە دوای دەیان ساڵ، کە لە دروشمەکانی خەڵکدا لە وەسفی ئەم حیزبە و سەرکردە کاریزماکانیدا دەرکەوتووە، دەرئەنجامی هۆکارگەلێکی چەندڕەهەندییە کە دەکرێ لە ڕوانگەی تیۆرییە سیاسی و کۆمەڵناسییەکانەوە شی بکرێنەوە، بەتایبەتی لە تیۆری "سەرمایەی کۆمەڵایەتی"ی "ڕابێرت پاتنام". ئەم وتارە بەدواداچوونێکی خێرایە بۆ شکڵ گرتن، بەردەوامی و ڕێشەداربوونی ئەم گوتارە نەتەوەییە و هەروەها ڕۆڵی خەڵک.

١- داهێنەری گوتاری نەتەوەیی: لە ڕابوونە هەرێمییەکانەوە بۆ شوناسی مۆدێرن

بەر لە دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەرخۆدانەکان (ڕابوونە هەرێمییەکان) لە جوغرافیای بەرفراوانی کوردستان، لە باکوورەوە تا باشوور، بە شێوەیەکی سەرەکی لە لایەن سەرۆک عەشیرەتەکان، خانەکان و شێخەکانەوە لە چوارچێوەی نێوخۆیی و نەریتیدا سەرکردایەتی دەکران. هەرچەندە ڕەگ و ڕیشەیان لە بەرگری کردن لە شوناس و بەرژەوەندییە هەرێمییەکاندا بوو، بەڵام ئەم بەرخۆدانانە یەکگرتوویی ئایدیۆلۆژیکییان پێوە دیار نەبوو؛ لە جوغرافیایەکی دوور لە یەکتر و پچڕپچڕ و پەراکەندەدا بوون، جوغرافیایەکی سنووردارییان هەبوو و پەلکێشیان نەدەکرد بۆ شوێنەکانی تر، ڕەگئاژۆیان نەدەکرد بۆ ناو شارەکان و... بەڵام حیزبی دێموکرات بە ناساندنی هەندێ کلیلوشەی سەرەکی و هێمای نەتەوەیی وەک سروودی نەتەوەیی، ئاڵا، پێشمەرگە و زمانی کوردی و هەروەها چەمکە سیاسییە مۆدێرنەکان وەک کۆمار، مافی دیاری کردنی چارەنووس و دێموکراسی، گوتارێکی یەکگرتوو و هاوچەرخی خولقاند کە شوناسی کوردی لە کۆت و بەندەکانی پێکهاتە خێڵەکییەکان ڕزگار کرد. هەرچەند، ئەگەرچی ڕابوونە هەرێمییەکان، پێکهاتەی خێڵەکییان پێوە دیار بوو، بەڵام وەک زۆربەی لێکۆڵەرانی بیانی ئاماژەیان پێداوە ئەم شۆڕشانە، دواجار دەبنە بناغەی پرۆسەیەک بۆ ساز بوونی گوتارێکی مۆدێرنی نەتەوەیی!

لەم پرۆسەیەدا، دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە ساڵی ١٩٤٦دا بە ڕێبەرایەتی قازی محەممەد، خاڵی وەرچەرخان بوو. کۆمار وەک یەکەم ئەزموونی خۆبەڕێوەبەریی مۆدێرنی کورد، نەک هەر پرۆژەیەکی سیاسی، بەڵکوو هێمای نەتەوەیی کورد بوو، کە حیزبی دێموکرات وەک داهێنەری گوتاری نەتەوەیی، پێشکەشی کرد. لە ڕوانگەی تیۆرییەکانی نەتەوەسازی (nation-building)، حیزبی دێموکرات بە دروست کردنی "شوێنەکانی یادەوەری" (وەک مەهاباد)، هێمای هاوبەش (ئاڵا و سروود) و زمانێکی نەتەوەیی (کوردی)، توخمەکانی "نەتەوەیەکی خەیاڵی"ی - بە ڕاڤەی بنێدکت ئەندەرسۆن - پێکهێنا.

شوێنەکانی یادەوەری کە دەتوانن فیزیکی (وەک شوێنەوار یان شوێنە مێژووییەکان)، هێمایین (وەک ئاڵا یان سروود) یان گێڕانەوە (وەک ڕووداوە مێژووییەکان) بن، وەک خاڵەکانی سەرچاوە لە یادەوەرییە بەکۆمەڵەکانی نەتەوەیەکدا کار دەکەن. ئەوان نەک هەر ڕابردوو دەپارێزن، بەڵکوو بە دروست کردنی پەیوەندی سۆزداری و شوناسخوازانە لە نێوان نەوەکاندا، هەستی ئینتیما بە شوناسێکی هاوبەش بەهێز دەکەن. لە گوتاری نەتەوەیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا، شوێنەکانی یادەوەری ڕۆڵی سەرەکییان لە چەسپاندن و بەردەوامی شوناسی نەتەوەیی کورددا هەبووە. ئەم شوێنانە، بە بەرهەمهێنانەوە لە فەرهەنگ، ئەدەب و چالاکییە سیاسییەکاندا، ڕێگەیان بە خەڵکی کوردستان داوە تەنانەت لە نەبوونی فیزیکی حیزبیش‌دا، بە گوتاری نەتەوەیی وەفادار بمێننەوە.

ئەم گوتارە، هەر لە سەرەتاوە، بە پشتیوانی بەرفراوانی خەڵکی کوردستان، لە گوندەکان تا شارەکانەوە، بوو بە بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی- سیاسی کە هەم ڕەهەندی فکرییەکەی بەرچاو بوو هەم ڕەهەندە ڕێکخراوییەکەی. خەڵک لە ڕێگەی بەشداریان لە چالاکی حیزبی، خۆپیشاندان و خەباتی پێشمەرگانە، ئەم گوتارەیان دەروونی کرد و بۆ بەرهەمهێنانەوەی هەوڵیان دا، ئەمەش پەیوەندی قووڵی حیزب لەگەڵ جەستەی کۆمەڵایەتی کوردستان، نیشان دەدا.

٢- ڕۆڵی ڕووناکبیرانی ئۆرگانیک لە بەرهەمهێنانەوەی گوتاری نەتەوەیی

بە پێی تیۆری هەژموونی فەرهەنگی گرامشی، ڕووناکبیرانی ئۆرگانیک، لە پێشخستنی گوتارە کۆمەڵایەتییەکانداً ڕۆڵێکی سەرەکی دەگێڕن. بە حوکمی ئەوەی ئەم ڕووناکبیرانە دوو تایبەتمەندی داهێنەری و شوێندانەرییان هەیە دەتوانن ئەرکی ئەم پێشخستنە وەستۆ بگرن. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران توانی بە هۆی ئەم ڕووناکبیرانەوە کە زۆربەیان سەر بە چینی مامناوەندی شار بوون، گوتاری نەتەوەیی لە بیاقی نەریتی و عەشیرەییەوە بگوازێتەوە بۆ کەشی مۆدێرنی شار! پێشەوا قازی محەممەد (بە پێگەی مامۆستایەتی و دیدی مۆدێرن) و دوکتور قاسملوو (بە خوێندنی ئەکادیمی و ئەزموونی نێودەوڵەتی)، جێگای سەرکردە نەریتییەکانیان دەگرنەوە و گوتاری نەتەوەیی بە پێی دۆخی سەردەم تیۆریزە دەکەن. دواتر چینە جیاجیاکانی خەڵکی کوردستان، ئەم گوتارە وەردەگرن و لە بەرهەمهێنانەوەیدا بەشدار دەبن. بۆ نموونە، ڕۆڵی زمانی کوردی وەک سیاسیترین توخمی شوناس، ڕێگەی بە خەڵک دا کە لە چوارچێوە مۆدێرنەکانداً شوناسی نەتەوەیی خۆیان دەربببڕن. ئەم پشتیوانییە جەماوەرییە کە هەر لە سەرەتای دامەزراندنی حیزبەوە دەستی پێکرد، بووە هۆی چەسپاندنی گوتاری نەتەوەیی وەک هێزێکی دژەهەژموونی لە بەرانبەر گوتارەکانی دەوڵەتسەنتەردا. خەڵک لە ڕێگەی بەشداری ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە چالاکییە جۆراوجۆرە حیزبییەکان و، بەرخۆدانی مەدەنی وەک خۆپیشاندان و مانگرتن و تەنانەت قوربانیدان، ئەم گوتارەیان کردە بەشێک لە شوناسی بەکۆمەڵی خۆیان.

٣- بە دامەزراوەیی کردن و هێماسازی: بنەماکانی بەردەوامی گوتار

حیزبی دێموکرات بە دروست کردنی ناوەندێک وەک هێزی پێشمەرگە و پێشخستنی هێماکانی وەک ئاڵا و سروود، کەرەستەکانی چەسپاندن و بەردەوامی گوتاری نەتەوەیی دابین کرد. پێشمەرگە، وەک هێزێکی سەربازیی ڕێکخراو، نەک

هـەر ئامرازێک بۆ بەرخۆدان لـە دژی سـتەم بـوو، بەڵکـوو بـوو بـە هێمـای گیانفیدایی و شوناسـی نەتەوەیـی. ئـاڵا بـوو بـە هێمـای ئـەو ئامانجـە کـە لەسـەر بنەمـای مافـی دیـاری کردنـی چارەنـووس و یەکگرتوویـی کـورد دامـەزرا. هەروەهـا سـروودی "ئەی ڕەقیب"یش، بـە تـەوەرە تایبەتەکانی خۆیـەوە، بـوو بـە ئامرازێکـی سـۆزداری بۆ بەهێز کردنی هەسـتی ئینتیمـای نەتەوەیـی. خەڵکـی کوردسـتان، وەک کۆڵەکـەی سـەرەکی ئـەم گوتـارە، نـەک هـەر ئـەو هێمایانەیـان قبـووڵ کرد، بەڵکـوو لـە ژیـان و خەباتـی ڕۆژانەیـاندا بەرهەمیـان هێنایـەوە. لـە ڕوانگـەی تیـۆری یـادەوەری بەکۆمـەڵدا، ئـەم هێمـا و دامەزراوانـە وەک "شـوێنەکانی یـادەوەری" کاریـان دەکـرد کـە پەیوەنـدی سـۆزداری و مێژوویـی خەڵکیـان بـە ئامانجـە نەتەوەییەکانـەوە بەهێزتـر دەکـرد. شـوێنەکانی یـادەوەری، لـە ژیانـی ڕاسـتەقینە و تەنانـەت لـە دنیـای خوازەکـیدا (تـۆرە کۆمەڵایەتییـەکان)، ڕێگەیـان بـە خەڵـک دەدا کـە شوناسـی نەتەوەیـی خۆیـان لـە بەرانبـەر گوشـارەکانی دەوڵەتـە جێگیـرەکان‌دا بپارێـزن. ئـەم پشـتیوانییە جەماوەرییـە کـە لـە مـاوەی هەشـتا سـاڵی ڕابردووداو بێپچڕان بـەردەوام بـووە، ئاماژەیـە بـۆ قووڵایـی کاریگەریـی گوتـاری نەتەوەیـی حیزبـی دێموکرات لـە کۆمەڵگـەی کوردسـتان‌دا.

٤- ڕێبەرانی کاریزما و پەیوەندی سۆزداری لەگەڵ خەڵک

ڕێبەرانـی کاریزمـای حیزبـی دێموکـرات، بەتایبـەت قـازی محەممـەد و دوکتـور قاسـملوو، لـە چەسـپاندنی گوتـاری نەتەوەیـی لـە نێـو کۆمەڵانـی خەڵـکدا، ڕۆڵـی سـەرەکییان بینـی. قـازی محەممـەد، بـە بەخـت کردنـی گیانـی خـۆی و دامەزراندنـی کۆمـاری کوردسـتان، بـوو بـە هێمـای خۆڕاگـری و جـۆرێ لـە ئایدیالیـزم. دوکتـور قاسـملوو بـە ڕێبەرایەتـی درێژخایـەن، پـەروەردەی ئەکادیمـی و هەوڵەکانـی بـۆ بەجیهانـی کردنـی پرسـی کـورد، بـوو بـە کەسـایەتییەکی ئیلهامبەخـش بـۆ نەوەکانـی داهاتـوو. لـە ڕوانگـەی ماکـس وێبێـرەوە، کاریزمـای ئـەم ڕێبەرانـە کـە تێکەڵاوییـەک بـوو لـە تایبەتمەندییـە نەریتییـەکان (وەک پێگـەی کۆمەڵایەتـی پێشـەوا) و مۆدێـرن (وەک

زانستی سیاسی قاسملوو)، پەیوەندییەکی قوولّی سۆزداری لەگەڵ خەڵکدا دروست کرد. خەڵکی کوردستان، ئەم ڕێبەرانە نەک هەر وەک سیاسەتمەدار، بەڵکوو وەک سەمبولی گیانفیدایی و شوناسی نەتەوەیی، قبووڵ کرد. دروشمەکانی ئەمڕۆی لاوان بۆ ستایشی قازی محەممەد و قاسملوو، تەنانەت لەنێو ئەو جیلانەشدا کە هەرگیز ئەوانیان نەبینیوە، دەرئەنجامی ئەم پەیوەندییە سۆزدارییەن کە لە ڕێگەی گێڕانەوەی مێژوویی، ئەدەب و هونەر و ڕێوڕەسمی یادکردنەوە بۆ نەوەکانی دواتر گوازراوەتەوە. ئەم پەیوەندییە سۆزدارییە کە بە بەشداری خەڵک لە چالاکییەکانی حیزب و خەباتی خۆڕاگریدا بەهێزتر بووە، قوولّایی و بەردەوامی بە گوتاری نەتەوەیی حیزب بەخشیوە.

٥- هۆکارەکانی بەردەوامبوون و ڕیشەدار وونی گوتارەکە لە نەبوونی فیزیکی حیزبدا

سەرەڕای نەبوونی فیزیکی حیزبی دێموکرات لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە هۆی سەرکوتی سیاسی و سەربازییەوە، گوتاری نەتەوەیی حیزبی دێموکرات زیاتر ڕیشەدار بووە و خەڵکی بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە. ئەم دیاردەیە دەکرێ لە ڕوانگەی تیۆری "سەرمایەی کۆمەڵایەتی"ی "ڕابێرت پاتنام"ەوە شی بکرێتەوە، کە لەسەر ڕۆڵی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، متمانەی دوولایەنە و نۆرمە هاوبەشەکان لە بەهێزکردنی پەیوەندییە بەکۆمەڵەکاندا، جەخت دەکاتەوە. ئەم هۆکارانەی خوارەوە ئەم بەردەوامییە و زیاد بوونی سەرنجڕاکێشی ئەم گوتارە ڕوون دەکەنەوە:

ئا) سەرمایەی کۆمەڵایەتی و تۆڕە خەڵکییەکان

حیزبی دێموکرات، هەر لە سەرەتاوە، بە دروست کردنی تۆڕی ڕێکخراوەیی سیاسی، کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی (ڕەهەندی ڕێکخراوەیی)، سەرمایەیەکی کۆمەڵایەتی بەهێزی لەنێو کوردا دروست کرد. ئەم تۆڕانە، لە ڕێگەی جۆراوجۆرەوە، پەیوەندییەکانیان (ڕەهەندی فیکری) بە شێوەی ئاشکرا و هەندێک جاریش بە نهێنی

لە سەردەمی سەرکوت کردندا، دامەزراند و ڕێگەیان بە خەڵک دەدا کە لە نەبوونی فیزیکی حیزبدا، گوتاری نەتەوەیی بەرهەم بهێننەوە. خەڵک بە بەشداری کردن لەم تۆڕانەدا، هەستی متمانە و هاوەدەنگی خۆیان بەهێزتر کرد. چالاکییە گشتی و نهێنییەکانی حیزب، ڕێوڕەسمی یاد کردنەوە و گواستنەوەی زارەکی گێڕانەوەی بەرخۆدان، یارمەتیدەری پاراستنی ئەم سەرمایە کۆمەڵایەتییە بوو و ڕەگ و ڕیشەی گوتاری نەتەوەیی لەنێو نەوەی نوێدا داکوتا.

ب) یادەوەری بەکۆمەڵ و بەرهەمهێنانەوەی هێماکان

گوتاری نەتەوەیی حیزبی دێموکرات وەک کۆمەڵێک لە "شوێنەکانی یادەوەری" (وەک کۆماری کوردستان، ئاڵای کوردستان و قوربانیدانی پێشمەرگە)، لە مێشک و دڵی خەڵکدا دەروونی کراوە. ئەم یادەوەرییە بەکۆمەڵە کە لە ڕێگەی میدیای جۆراوجۆرەوە لە شێوەی ئەدەب، هونەر و شیکاری سیاسی و... دەگوازرێتەوە، ڕێگەی بە نەتەوەی کورد داوە کە پەیوەندی بە ئامانجە نەتەوەییەکانی حیزبەوە هەبێ. هێما جۆراوجۆرەکان کە لە ژیانی ڕاستەقینەی مرۆڤەکان و لە دنیای خوازەکیدا بەرهەم دەهێنرێنەوە، هەستی ئینتیما بە نەتەوەی کوردیان بەهێزتر کردووە. خەڵک بە کەڵک وەرگرتن لەم هێمایانە لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیاندا، چالاکانە بەشداری لە بنیاتنانەوەی گوتاری نەتەوەیی دەکەن.

پ) خۆڕاگری لە بەرانبەر سەرکوتکردن

سەرکوت کردنی بەردەوامی شوناسی کوردی لە لایەن دەوڵەتە ناوەندییەکانەوە، بەجێی لاوازکردن، هەستی شوناسی خۆڕاگری لەنێو کورددا بەهێزتر کردووە. حیزبی دێموکرات بە پێشکەش کردنی گوتارێک کە لەسەر مافی دیاری کردنی چارەنووس، دادپەروەری کۆمەڵایەتی و مافی نەتەوەیی جەخت دەکاتەوە، چوارچێوەیەکی بۆ بەرخۆدان بۆ خەڵک دابین کردووە. لە نەبوونی فیزیکی حیزبدا، ئەم گوتارە وەک

هێزێکی دژەهەژموون کاری کردووە و خەڵک بۆ خەبات بۆ شوناس و مافەکانیان هان دەدا. نموونەگەلێکی زۆر لە دەیەکانی ڕابردوودا دەدیترێ کە نیشاندەری ئەمەیە کە ئەم گوتارە بۆتە کەرەسەی خۆڕاگری و بەرخۆدان لەهەمبەر دەسەلات!

ت) بەجیهانیکردنی ئامانجی کوردی و دنیای خوازەکی

هەوڵە دیپلۆماسییەکانی دوکتور قاسملوو و ڕێبەرانی تری حیزب، پرسی کوردیان بە گوتاری جیهانی مافەکانی مرۆڤ و ئۆتۆنۆمییەوە گرێ دا. ئەم بە جیهانی کردنە هەستی شەرعییەت و ڕەوایی و شانازیی نەتەوەیی بە خەڵکی کوردستان بەخشی. لە سەردەمی هاوچەرخدا دنیای خوازەکی وەک ئامرازێکی بەهێز بۆ بەرهەمهێنانەوەی گوتاری نەتەوەیی کاری کردووە. پلاتفۆرمە کۆمەڵایەتییە جۆراوجۆرەکان وەک "ئیکس (تویتێری پێشوو)، ئینستاگرام و تیلیگرام" ڕێگەیان بە خەڵک و بەتایبەت بە لاوان داوە کە هێما نەتەوەییەکان هاوبەش بکەن، ڕووداوە مێژووییەکان بگێڕنەوە، لەهەمبەر بچووکترین ڕووداوی پەیوەندیدار بە پرسی کوردەوە لەسەر هەست بن و دژکردەوەیان هەبێ و بەگشتی لەگەڵ ڕەوەندی کوردیدا پەیوەندی دروست بکەن. ئەم تۆڕە کۆمەڵایەتییانە جێگەی بوونی فیزیکی حیزبیان گرتووەتەوە و گوتاری نەتەوەییان بە شێوەیەکی داینامیکی و ڕاکێشەر هێشتووەتەوە.

ج) نەرمی نواندنی گوتار

گوتاری نەتەوەیی حیزبی دێموکرات، بەهۆی نەرمی نواندن بە مانای لەبارتر کردنی دەرفەتەکان و توانایی خۆگونجاندن لەگەڵ پێداویستییە نوێیەکان، هەروا سەرنجڕاکێش ماوەتەوە. ئەم گوتارە، هەرگیز گوتارێکی چەقبەستووە نەبووە، بەڵکوو بە پێی ڕووحی سەردەم و دۆخی ناوخۆ، ئاڵوگۆڕی بەسەر خۆیدا هێناوە. بۆ وێنە لە زەمانگەلی جیاوازدا بە هەندێ چەمکی مۆدێرن وەک دێموکراسی، پلۆرالیسم، مافی مرۆڤ و یەکسانی جێندەری دەوڵەمەند دەکرێ و لەگەڵ نەوەی

نـوێ، بەتایبـەت لاوان و ژنـان، پەیوەندییەکـی قـووڵ دروسـت دەکا. ڕەنگـە بەشـداری بەربـڵاوی ژنـان و گەنجـان لـە چالاکییـە سیاسـی و فەرهەنگییەکانـی پەیوەسـت بـە حیزبـەوە، ئاماژەیەکـی گرینـگ بـێ بـۆ نەرمـی نواندنـە ئـەم گوتـارە!

٦- بەردەوامی گوتار

هۆکارە سـەرەکییەکانی بەردەوامی گوتاری نەتەوەیی حیزبی دێموکرات و پشـتیوانی تـەواوی خەڵک لـە مـاوەی هەشـتا سـاڵی ڕابردوودا، بـەم هۆکارانەی خـوارەوە بەندە:

ئاوەزی گشتی: وەک جێگرەوەیەک لە نەمانی چەمکی ڕێبەرایەتی کاریزماتیکدا

یەکگرتوویـی ئایدیۆلۆژیـک: تێکـەڵ بوونـی ناسـیۆنالیزمی کـوردی و پەرەنسـیپە دێموکراتیکـەکان، گوتارێکـی هەمەلایەنـەی دابیـن کـرد کـە ڕووناکبیـران و جەمـاوەری خەڵکـی بـۆ لای خـۆی ڕاکێشـا.

گواسـتنەوەی نێـوان نـەوەکان: ڕاهێنـان و پـەروەردەی حیزبـی، بڵاوکـراوە و گێڕانـەوەی مێژوویـی، ئامانجـە نەتەوەییەکانیـان بـۆ نەوەکانـی دواتـر گواسـتەوە.

خۆڕاگـری لەهەمبـەر سـەرکوت: سـەرکوت کردنـی شوناسـی کـوردی، هەسـتی هاوپشـتی و ئینتیمـا بـە گوتـاری نەتەوەیـی بەهێزتـر کـرد.

بە جیهانی کردنی ئامانجی کوردی: حەولەکانی دیپلۆماتیکی حیزب بۆ ئەم ئامانجە

سـەرمایەی کۆمەڵایەتـی: تـۆڕە کۆمەڵایەتییـەکان و متمانـەی دوولایەنـە، لـە نەبوونـی فیزیکـی حیزبـدا، گوتـاری نەتەوەییـان پاراسـت.

دواوتە:

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەکوو داهێنەری گوتاری نەتەوەیی کورد، بە خوڵقاندنی هێماکان، دامەزراوەکان و چەمکی مۆدێرن، شوناسێکی یەکگرتوو و بەردەوامی بۆ کورد دروست کرد. ئەم گوتارە کە لە بەرخۆدانی پەرشوبڵاوی عەشیرەییەوە پەرەی سەند و بوو بە بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی مۆدێرن، لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردوودا بە پشتیوانی تەواوی خەڵکی کوردستان وەک گرینگترین فاکتەری، بەردەوام بووە و تەنانەت لە نەبوونی فیزیکی حیزبیشدا، قوواڵتر ڕەگ و ڕیشەی داکوتاوە. سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەهێز، یادەوەری بەکۆمەڵ، خۆڕاگری لەهەمبەر سەرکوت، بەجیهانی کردنی ئامانجی کوردی، کاریزمای ڕێبەرەکان و نەرمی نواندنی گوتار، ئەم ڕاکێشەری و بەردەواميیەی مسۆگەر کردووە. لە ڕوانگەی تیۆری سەرمایەی کۆمەڵایەتی "پاتنام"ەوە، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، متمانەی دوولایەنە و نۆرمە هاوبەشەکان، ڕێگەیان بە حیزب داوە تا گوتاری نەتەوەیی لەنێو خەڵکدا دەروونی بکا. دروشمی لاوان لە ستایشی پێشەوا قازی محەممەد و دوکتور قاسملوو و بەکارهێنانی بەربڵاوی هێما نەتەوەییەکان لە ژیانی ڕۆژانە و دونیای خوازەکیدا، بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە گوتاری نەتەوەیی حیزبی دێموکرات نەک هەر ماوەتەوە، بەڵکوو بووەتە هێزێکی داینامیکی و سەرنجڕاکێش بۆ نەوەی نوێ!

***

پەراوێز:

– بۆ نووسینی ئەم وتارە دەوری "کۆمەڵەی ژێکاف"م لەبەرچاوە بووە و کۆمەڵەی ژێکاف بە بناغەی حیزبی دێموکراتی کوردستان دەزانم و وەک دەگوترێ لەسەر داروپەردووی ئەم کۆمەڵەیە دامەزراوە! (بڕوانە ناميلكەی: عبدالرحمان ذبيحی، كاريزمايی ناتمام) – گوتار، وەک چەمکێکی سەرەکی لە زانستە کۆمەڵایەتییەکاندا، بە کۆمەڵێ بیرۆکە، ئایدیا و بایخگەلێ دەگوترێ کە شوناسی گشتی یان ناسنامەی بەکۆمەڵی تاقمێک دیاری دەکەن و هەروەها ئاراستە سیاسی، کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییەکانی ئەم تاقمە. گوتاری نەتەوەیی کورد لەسەر بنەمای شوناس و ناسنامەخوازی لە بەستێنی زمان وەک گرینگترین و سیاسیترین توخمی شوناس و کلتووری کوردی دامەزراوە و ئەم گوتارە لە ڕەوتی مێژوودا بە ڕەچاو کردنی "دۆخی تایبەتی"خۆی لە لایەکەم تا ئەوپەڕی مافی دیاریکردنی چارەنووس هەورازونشێوی بڕیوە. هەرچەند بەر لەوەی گوتاری نەتەوەیی کوردی خۆی لە قالبی ئەمڕۆیی و مۆدێرندا بدۆزێتەوە و کلیلوشەکانی ئەم گوتارە جێگیر بن، لە قۆناغەکانی ڕابردووشدا حەول بۆ زاڵ کردنی ئامانگوتارێکی هاوشێوە، لە ڕابوونە هەرێمییەکاندا دەدیترێ! ئەم گوتارە کە ڕەگی لە ناو مێژووی دوورودرێژی خەباتی کوردەکاندایە، لەگەڵ دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ساڵی ١٩٤٦ دەگاتە لووتکە. شوێنێک کە کلیلوشەکانی ئەم گوتارە بۆ هەتاهەتایە لە ئەدەبیاتی سیاسی و ئۆرگانیزێشێنی بزووتنەوەی کوردیدا دەچەسپن و جێگیر دەبن. وەک:

کۆمار (هێمای خۆبەڕێوەبەری و سەروەری گەل، وەک ئەزموونی کۆماری کوردستان)،

سەربەخۆیی و ئیستیقلال (ئاواتی ئازادی لە ژێردەستەیی دەوڵەتە ناوەندییەکان و سەمبولی دیاری کردنی چارەنووس)،

سروود (سروودی نەتەوایەتی ئەی ڕەقیب)

پێشمەرگە (نیشانەی بەرگری و پارێزەری شوناسی نەتەوەیی)،

ئاڵا (نیشانەی ناسنامەی نەتەوەیی و یەکگرتوویی کوردی) و

زمانی کوردی (وەک بنەمای ناسنامەی کەلتووری و سیاسی)

ئەم کلیلوشانە نەتەنیا لە دروشم و ئەدەبیاتی سیاسی کوردەکاندا، بەڵکوو لە یادەوەری بەکۆمەڵی ڕۆڵێکی سەرەکییان هەیە و قوواڵی و مانا بە گوتاری نەتەوەیی دەبەخشن.

خاڵە بەهێز و لاوازەکانی خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکراتی کوردستان

مستەفا شڵماشی

حیزبی دێموکراتی کوردستان، ئەمساڵ لە ٢٥ی گەلاوێژدا هەشتاهەمین مۆمی تەمەنی خۆی دادەگیرسێنێت. لەو هەشتا ساڵە لە زۆر بواردا ڕۆڵی پێشەنگی گێڕاوە و شانازی بۆ نەتەوەکەی خولقاندوە. حیزبی دێموکراتی کوردستان، یەکەمین حیزب لە سەرانسەری کوردستان بوو کە بە شێوەیەکی مودێرن دامەزرا و لە یەکەم کۆنگرەی خۆیدا بەرنامەیەکی بۆ سەردەمی خۆی، پێشکەوتوو، ڕێبەرییەکی بەکۆمەڵ و ڕێبەرێکی لێهاتوو و پێشکەوتووی هەڵبژارد. شێوەی دروستبوون و هاتنەگۆڕەپانیشی تەواو سەردەمیانە بوو. چونکە لەسەر بناغەی کۆمەڵەی "ژ. ک." دامەزرا، کە ڕێکخراوێکی پێشکەوتووی پێکهاتوو لە هەڵبژاردەکانی ئەوکاتی کوردستان بوو.

حیزبی دێموکراتی کوردستان پێکهێنەری یەکەمین دەسەڵاتی مۆدێرنی کوردستانی بوو کە نزیکەی ساڵێک دوای دروستبوونی خۆی، بە سەرۆکایەتیی پێشەوای ڕووناکبیر و خۆشەویستی کۆمەڵانی خەڵک و ڕێبەری حیزب، پێشەوا قازی محەممەد دامەزرا و لە مێژوودا یەکەمین کۆماری کوردستانی بۆمان تۆمار کرد.

حیزبی دێموکراتی کوردستان لە قوربانیدانیشدا پێشەنگە و تەنانەت ڕەنگە لە دنیاشدا حیزبێکی دیکەی ئەوتۆ نەبێت کە چوار بەرپرسی یەکەمی بە دەستی دوژمنان شەهید کرابن، کە سەرۆککۆمار و ڕێبەری کاریزمای حیزبەکە لە سێدارە درابێت، کە دوو ڕێبەری کاریزمای دیکەی لەنێو جەرگەی وڵاتانی پێشکەوتووی دنیادا تیرۆر کرابن و زیاتر لە سی کەس لە ئەندامانی ڕێبەرییەکەی شەهید کرابن.

حیزبی دێموکراتی کوردستان لەگەڵ هەموو ئەو تەنگ و چەڵەمانەی کە هاتوونە سەر ڕێگەی و زۆر جار تا سنووری کەوتن چووە، بەڵام هەموو جارێک هەستاوەتەوە و بە پشتیوانیی کۆمەڵانی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دیسان خۆی گرتووەتەوە و بووەتەوە چالاکەسواری گۆڕەپان و جڵەوی خەباتی بەدەست گرتووەتەوە. هەرچەندە لە قۆناغی جۆراوجۆردا تووشی لێکدابڕان و پەرتەوازەیی بووە، بەڵام بە هیمەتی کادرە وردبینەکانی، جارێکی دیکە ڕیزەکانی خۆی پتەو کردووەتەوە و نەمامەکانی دواڕۆژی خۆی بە ئاوی یەکیەتی ئاو داوەتەوە و دوژمنانی ناکام کردووە.

بێگومان لەو ماوە دوورودرێژەدا و لەنێو باهۆزی ئەو هەموو دژواری و بشێوی و ئاڵۆزییەی کە بەسەر حیزب و نەتەوەی کورددا هاتووە، ڕەنگە لە هەندێک قۆناغدا تووشی هەڵەی تاکتیکیش بووبێت، بەڵام یەک شانازیی گەورە بۆ ئەو حیزبە خوشەویستەی نەتەوەی کورد ماوەتەوە، کە ئەویش ئەوەیە هەرگیز و لە هیچ قۆناغێکدا نەبووەتە داردەستی دوژمنان و هیچ کاتێک سەربەخۆیی خۆی لەدەست نەداوە. تەنانەت ئەگەر هەڵەشی کردبێت، بە بڕیاری هیچ جێگەیەک نەبووە و لە خانەی هەڵەی سیاسی و تاکتیکیدا خۆی دیوەتەوە، یان لە لایەن هێز و لایەنی دیکەوە و بەهۆی هەلومەرجی نالەبارەوە بەسەردا سەپاوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستان هەرچەند لە تەمەندا سالانێکی تێ پەڕاندووە، بەڵام لە بۆچوون و وێژماندا تازە و لاوە، هەرچەند لەنێو گیروگرفتی جۆراوجۆردا ماندوو دیارە، بەڵام ئیمکانات و ئێنێرژیی گەشەکردن و پێشکەوتنی هەیە و هەرچەند بنەماڵەکەی نەخۆشیی لێکترازانی ئەزموون کردوە، بەڵام بە کردەوە نیشانی داوە

کـە ویسـت و پتانسـییەلی کۆکردنـەوەی نێومالّـی خـۆی و بەرهەمهێنانـی یەکیەتـی و پتەوکردنی ڕیزەکانی تەشکیلاتیی خـۆی هەیـە. هـەر بۆیـە لـە دوای سـەرکەوتن بەسـەر دووبەرەکـێ و پرشـوبلاّوییی تەشـکیلاتیدا، تەنانـەت لـە دوای هەشـت دەیـە تەمەنـی پڕ لـە هـەوراز و نشـێو، هێشـتا لەنێـو جەرگـەی ڕۆژهەلاّتـی کوردسـتاندا و لـە نـەورۆزی حەفتا و نۆ ساڵەی تەمەنیدا نیشـانی دا کـە هێشـتا لـە سـەردەمی بلووغـی خۆیدایـە و پتانسـییەلی گەشـەکردن و بەجەماوەریبوونـی هەیـە. نـەورۆزی خاکیپۆشـان بەلّگەیەکـی زیندووی ئـەو توانـا زۆرەی گەشـەکردن بـوو.

لـە هەشـتاهەمین سـاڵڕۆژی لەدایکبوونـی حیزبـی ڕێبەرانی شـەهید پێشـەوا، قاسـملوو، شـەرەفکەندی و دەیـان شـەهیدی سـەرکردەی دیکـە و هـەزاران شـەهیدی قارەمانـی سـەنگەر و بەندیخانەکانـدا، چاوەڕوانیـم لـە هەمـوو ڕێبوارانـی ئـەو ڕێگـە پیـرۆزە هەیـە کـە بـە هەمـوو توانـای خۆیـان هـەوڵ بـدەن شـانازییەکان زیندوو بکەنـەوە و ئیمکانـات و پتانسـییەلەکان بـۆ یەکگرتـن و یەکڕیـزی هـەم لـە نێوخـۆی حیـزب و هـەم لەنێـو جووڵانـەوەی ڕزگاریخوازیـی کوردسـتاندا بـەکار بهێنـن و خەباتـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان بـە لووتکـە بگەیەننـەوە، تاکـوو جارێکـی دیکـە چاوەڕێـی ئـەوە بیـن کـە ئـەو حیزبـە مەزنـە دەسـکەوتی گـەورەی وەک پێکهێنانـی کۆمـاری کوردسـتان لـە مەهابـاد بەدەسـت بهێنێـت و ئاواتـی شـەهیدان وەدی بێنێـت.

دەسـکەوتەکان و خاڵـە بەهێزەکانی مێژووی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان ئەوەنـدە زۆرن کـە ناکرێـت لـە وتارێکـی کورتـدا هەمووییـان شـی بکرێنـەوە. تیتـروار هەندێـک لـە گرنگرتریـن خاڵـە بەهێزەکانـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان لـە مـاوەی ئـەو هەشـتا سـاڵەدا ئامـاژە پـێ دەکەیـن تاکـوو بـۆ نـەوەی داهاتـوو ڕوون بێـت کـە چـۆن ئـەو حیزبـە لـەو مـاوە دوورودرێـژەدا سـەرەڕای ئـەو هەمـوو گرفتـەی هاتووەتـە پێشـی، هـەر وا چـالاک و بەهێـز ماوەتـەوە. گرنگرتریـن خاڵـە بەهێزەکانـی حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان ئەمانـەن:

١- حیـزب هـەر لـە سـەرەتاوە وەک حیزبێکـی جەمـاوەری دامـەزراوە و ئـەو هەمـوو

تەوژمە سیاسییە ئایدیۆلۆژیەی بە دەوریدا ڕابردوون، ئەوەندەیان کار تێ نەکردووە کە ببێتە حیزبی چین یان توێژێکی تایبەتی. لەبەر ئەوەی دروشم و ستراتیژیی حیزب لەسەر بەدیهێنانی مافی نەتەوەیی و نیشتمانی بۆ ڕۆژهەلاتی کوردستان داڕێژراوە، هەمیشە و تا هەنووکەش گۆڕەپانێک بووە بۆ خەباتی کییەتیخوازانە و مافخوازانەی هەموو چین و توێژەکانی خەڵکی ڕۆژهەلاتی کوردستان. تەنانەت بۆ ئەو ناکوردانەش کە لە ڕۆژهەلاتی کوردستان دەژین.

٢- لە هەموو ئەو ماوە دوورودرێژەدا کە خەباتی کردووە، جگە لە ماوەیەکی کورت کە پەیوەندییەکی لەگەڵ حیزبی تووده هەبووە، هەمیشە سەربەخۆیی سیاسی و هزریی خۆی پاراستووە. هەرگیز تەسلیمی ویستەکانی دەوروبەری خۆی نەبووە و هەرگیز بە دنەدانی هیچ هێزێکی دەرەکی هەنگاوێکی هەڵنەهێناوەتەوە.

٣- لە تەواوی ئەو قۆناغانەدا کە تێپەڕی کردوون، بە بەڵێن و پەیمانەکانی کە بە نەتەوەی خۆی داون، وەفادار ماوەتەوە و هەرگیز پاڵی بە دوژمن نەداوە.

٤- لە قۆناغە جۆربەجۆرە ئاستەمەکاندا بەوردبینییەوە بڕیاری داوە. وەک نموونە لە سەرەتای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێراندا، لەگەڵ ئەو هەموو پایەگایەی کە ئاخوندەکان لەنێو کۆمەڵگەی ئێراندا هەیانبوو، حیزبی دێموکراتی کوردستان حکوومەتی ئاخوندیی ڕەت کردەوە و دەنگی پێ نەدا. کاتێک هێرش کرایە سەر باڵوێزخانەی ئامریکا، بەپێچەوانەی زووربەی هیزە سیاسییەکانی ئێران ئیدانەی کرد. لە شەڕی ئێران و عێراقدا، سەرەڕای ئەو هێرشە درندانەیەی کە ڕێژیمی ئێران هێنابوویە سەر کوردستان، خۆی تێوە نەگلاند و خەباتی خۆی تێکەڵ بە هێرشی ڕێژیمی بەعسی عێراق نەکرد. تەنانەت بەیاننامەی بڵاو کردەوە کە ئەگەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی شەڕ لە کوردستان ڕاگرێت و دان بە مافی نەتەوەوی کورددا بنێت، ئێمە بۆ پاریزگاری لە سنوورەکانی وڵات ئامادەین. تەنانەت سەرەڕای وەڵامنەدانەوە بەو بانگەوازەش لەلایەن ڕژیمی کۆماری ئیسلامییەوە، لەو سنوورانەوە کە بەدەست حیزبەوە بوون، ڕێژیمی بەعس نەیتوانی بێتە نێو خاکی ڕۆژهەلاتی کوردستان.

٥- لە هەموو ئەو هەلومەرجە دژوارانەدا حیزبی دێموکراتی کوردستان تاقیکردنەوەی دێموکراتیک و هەوڵدان بۆ دروژەدانی بەڕێوەبەریی دێموکراتیکی وەلا نەناوە و لەو ماوەیەدا (١٧) کۆنگرە و سەدان کۆنفرانسی تەشکیلاتیی خۆی بەڕێوە بردووە. هەرچەند کەموکۆڕی لە چۆنیەتیی بەڕێوەبردنیشدا هەبووبێت، بەڕێوەبردنی ئەو هەموو کۆنگرە و کۆنفرانسانە نیشانەی گەشە بەرەو جێگیرکردنی دێموکراسیی دەروونحیزبی بووە.

٦- حیزبی دێموکراتی کوردستان یەکەمین کۆماری کوردستانی دامەزراندووە. هەرچەند بەهۆی دوژمنکارییەکانی دەوروبەر و کەموکۆڕییە نێوخۆییەکانەوە، بەداخەوە تەمەنی کۆمارەکە زۆر کورت بووە، بەڵام لەو ماوە کورتەشدا نموونەی خۆبەڕێوەبەرییەکی دێموکراتیک، دادپەوەرانە و ڕێکوپێکی نیشان داوە و ئەزموونێکی زۆر گەورەی بۆ نەوەکانی دوای خۆی بەجێ هێشتوە.

٧- لە بواری دیپلۆماسییەوە بە هەوڵ و تێکۆشانی کەسایەتیی وەک دوکتۆر قاسملوو و زۆر کادری لێوەشاوەی دیکە توانیویەتی ناوێکی باش، باوەڕپێکراو و ڕێزدار بۆ خۆی دەستەبەر بکات و لەنێو حیزب و ڕێکخراوەکان و ناوەندە نێونەتەوەییەکاندا پێگەیەکی ناسراو بەدەست بهێنێت.

٨- لەنێو جوواڵنەوەی نەتەوەیی کوردا لە سەرانسەری کوردستان وەک حیزبێکی ماقوول، خاوەن پێگە و دۆستی حیزبە کوردستانییەکان ناسراوە، کە لە دووبەرەکێیەکاندا هەمیشە بێلایەن بووە و ئەوەندەی بۆی کرابێت هەوڵی ڕێکخستنی نێومااڵی کوردی داوە و هیچ کاتێک دەستی لە کاروباری نێوخۆی بەشەکانی دیکەی کوردستان وەر نەداوە.

٩- حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لە سەرەتای دامەزرانییەوە لەسەر دەستی پێشەوا قازی محەممەد، گرنگیی بە ژن وەک نیوەی کۆمەڵگە داوە و چ لە کاروباری سیاسی و پێشمەرگایەتیدا و چ لەنێو کۆمەڵگەدا ڕۆڵی داوەتێ و ڕێزی لێ گرتووە.

١٠- حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لە سەرەتای دروستبوونییەوە، سەرەڕای

ئەوەی کە زۆر لە ڕێبەرانی و تەنانەت کەسایەتیی پێشەوا، کەسانی ئایینی و ئایینزایی بوون، بەڵام وەک حیزبێکی سێکولار سیاسەت و هەڵسوکەوتی کردووە و دەستێوەردانی ئایینی لە سیاسەت بە هەڵە زانیوە. لەگەڵ ئەوەشدا ئەوپەڕی ڕێزی لە ئایین و ئایینزاکان وەک هەڵبژاردەی تاکەکان گرتووە و هیچ کاتێک نەکەوتووەتە بەرەی دژی ئایین و ئاییزاوە. سێکولاربوونی حیزبی دێموکرات لەنێو تەشکیلاتەکەشیدا ڕەنگی داوەتەوە، بۆیە هەموو جۆرە بۆچوونی ئاییی و ئایینزایی لە ڕیزەکانیدا جێگەیان بووەتەوە.

ئەوە بەشێکی کەم لە خاڵە بەهێزەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بوون کە هەر وەک نموونە ئاماژەم پێ کردوون، بەڵام زۆر خاڵی لاوازیش لەو ماوە دوورودرێژەی خەباتدا دەرکەوتوون کە بە پێویستی دەزانم ئاماژە بە گرنگترینیان بکەم، بەڵکوو بتوانرێت بۆ داهاتوو کاریان لەسەر بکرێت و دووپات نەبنەوە.

١- حیزبی دێموکراتی کوردستان هیچ کاتێک بەرنامەیەکی ڕێکوپێکی بۆ خۆبێنیازکردن لە گرفتی ماڵی نەبووە. زۆرتر پشتی بە یارمەتیی ئەندامان، لایەنگران و دۆستان بەستووە. لە کاتێکدا کە حیزبێکی ئاوا گەورە کە بەرپرسایەتیی خەباتی نەتەوەیەکی ژێردەستەی نزیک بە بیست (٢٠) میلیۆن کەسی لە سەر شانە، لە ماوەی هەشتا ساڵ خەباتدا دەبووایە ئێستە خاوەنی سەرمایەیەکی ماددیی زۆر باش بێت، بە جۆرێک کە بتوانێت کاروباری خۆی بە باشترین شێوە بەڕێوە بەرێ و هەموو هیواکەی نەبێتە یارمەتیی ئەندامان و لایەنگران و دۆستەکانی حیزب.

٢- حیزبی دێموکراتی کوردستان تاکوو ئێستەشی لەگەڵ بێت نەیتوانیوە کۆنسێپتێکی باش بۆ خەباتی دەروونحیزبی و جیاوازیی بیروڕای دەروونحیزبی بدۆزێتەوە. هەموو جارێک کە جیاوازیی بۆچوون لەنێو ڕیزەکانیدا هاتووەتە ئاراوە، بووەتە هۆی دەستەبەندی و باڵباڵێن و لە کۆتاییدا دووبەرەکێ. ئەوەش زۆرتر لە لاوازیی پەروەردەوە سەرچاوە دەگرێت.

٣- حیزبی دێموکراتی کوردستان نەیتوانیوە بەرنامەیەکی پەروەردەی حیزبیی

باش لەنێو ڕیزەکانیدا بڕەو پێ بدات، چ لە بواری سیاسی و ئایدیۆلۆژییەوە و چ لە بواری پێشمەرگایەتیدا بە دەورەی زۆر ساکار وسەرەتایی بەسەندەی کردووە و تاکوو ئێستەش دوای تەمەنێکی هەشتا ساڵە نەیتوانیوە ببێتە خاوەن دامەزراوە و ئەنستیتۆیەکی پەروەردەیی ئەوتۆ کە نیازەکانی لەو بارەوە پڕ بکاتەوە.

٤- حیزبی دێموکراتی کوردستان تاکوو ئێستاش ناوەندێکی ستراتیژیی ئەوتۆی نییە کە پرسی کوردستانی، ناوچەیی و جیهانییەکانی بە باشی بۆ شی بکاتەوە و ببێتە پاڵپشتێکی گەورەی زانستی بۆ ڕێبەریی حیزب لە بڕیاردانداـ هەر ئەوەش وای کرد کە لەسەرەتای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێراندا و کاتێک بەشی زۆری کوردستانی بەدەستەوە بوو، نەتوانێت بڕیارێکی بوێرانە بدات و جۆرێک لە ئیدارەی خۆبەڕێوەبردن لە کوردستان پێک بهێنێت تاکوو پێش بە بەڕێوەبردنی حیزبی بگرێت و کار نەگاتە جێگەیەک کە چەندین ئیدارەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بێتە ئاراوە و ببێتە هۆی ڕکابەرییەکی ناسالمی حیزبی.

٥- حیزبی دێموکراتی کوردستان تاکوو ئێستەشی لەگەڵ بێت هیچ کاتێک نەیتوانیوە لەو هەموو پتانسێیل و سەرمایە مەعنەوییەی کە لە ڕیزەکانیدا کۆ بووەتەوە، یان بە دەوروبەریدا دەسووڕێتەوە و چاوەڕوانە کە ئاوڕی لێ بداتەوە و بەکاری بهێنێت، کەڵکی پیویست وەرگرێت.

٦- حیزبی دێموکراتی کوردستان تاکوو ئێستەشی لەگەڵ بێت لە بەڕێوەبەریدا هەر بە سیستەمە کۆنەکەی سانتراڵیزمی دێموکراتیک کار دەکات. سیستەمێک کە لە تەواوی جیهاندا بۆ بەڕێوەبردن ڕەت کراوەتەوە. ڕەنگە لە زۆر وڵاتدا بۆ بڕیاردانی کەڵان هەر بەکار بهێنرێت و بۆ ئەوەش باشە. بەڵام لە حیزبدا شۆڕ بووەتەوە بۆ هەموو جمگەکانی بەڕێوەبردن. بۆیە پێشی بەوە گرتووە کە سەڵاحییەتەکان شۆڕ ببنەوە بۆ تەشکیلاتەکان و ئورگانەکان و ماندات بدرێت بە بەرپرسانی ئورگانەکان تاکوو بتوانن کاروباری خۆیان بەباشی بەڕێوە بەرن. تەنانەت لەم سەردەمەشدا کە لە وڵاتە پیشکەوتووەکاندا لە تەواوی بەڕێوەبەرییەکاندا ماندات دراوە و فیدراڵییەت

کار دەکات، لـە حیزبـی دێموکراتـدا دەسـتەی کارگێـڕی لـە بچووکتریـن کار و چالاکیـدا دەسـتێوەردان دەکات و ئـەوەش بووەتـە هـۆی سـەرهەڵدانی بورۆکراسـییەکی گـەورە کـە ڕاددەی چالاکییەکانـی زۆر دابەزانـدووە.

٧- حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان تاکوو ئیسـتەش لـە بەرانبـەر نەیارانیدا قورسـایی و گەورەییـی خـۆی ناناسـێت. هـەر بۆیـە لـەو مێـژووە دوورودرێـژەدا زۆر لەتمـەی خواردووە و زیانـی دیـوە لەبـەر ئـەوەی کـە خۆی بە کەم گرتووە. بەپێی پێویست گرنگی بـە کەسـایەتییەکانی نـەداوە. لـە هەڵسـوکەوت و هاتوچـوودا زۆر سـادە و سـاکار بـووە. لەبـاری ئەمنییەتییـەوە چەندیـن جـار دزەی تـێ کـراوە و زیانـی گـەورەی بەرکەوتـووە. نموونـەی هـەر گـەورەی ئـەو خۆبەکەمزانینـە شـێوەی دانیشـتنی د. قاسـملوو، ڕێبەریـی مەزنـی حیـزب لەگـەڵ دێپلۆماتتیرۆریسـتەکانی کۆمـاری ئیسـلامی لـە ڤیـەن و شـێوەی دانیشـتنی ڕێبـەر د. شـەڕەفکەندی لـە گـەڵ چەند کەسـێکی لاواز لـە ئۆپۆزیسـیۆنی ئێران لـە ڕێسـتوڕانی میکۆنـۆس لـە بێرلیـن کـە لـە هەردووکیاندا کارەسـات بەسـەر حیـزب و نەتـەوی کـورددا هـات و ئـەو دوو ڕێبـەرە گەورەیـە و چەنـد کادرێکـی گرنگـی حیـزب بوونـە قوربانیـی خۆبەکەمزانیـن و شـەهیدبوونیان.

٨- لەنێـو حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان بەداخـەوە بێوەفایـی لـە بەرانبـەر ئـەو کەسـانەی کـە هەمـوو تەمەنـی خۆیـان و تەنانـەت بنەماڵەیـان بـۆ خزمـەت بـەو حیزبـە تەرخان کردووە، زۆرە. کەسـانێک کە چەندین سـاڵ لە ڕیزەکانیدا هەموو گیانبازییەکیان کردووە، هـەر لەگـەڵ بەرپرسـایەتییان نەمـا، یـان لـە ڕیزەکانـی کادری ڕۆژانـەدا چـالاک نەبـوون، هیـچ ئاوڕێکیـان لـێ نادرێتـەوە.

٩- مێژوو، پێگـەی حیـزب لەنێـو کۆمەڵانـی خەڵـک، گەورەیـی و دەوڵەمەندی لەبـاری تەشـکیلاتی و مەعنەوییـەوە، ئـەرک دەخاتـە سـەرشـانی حیـزب و پتانسـێیلی ئـەوەی داوەتـێ کـە پێشـەنگ بێت لـە پێکهێنانـی بـەرەو پتەوکردنـی یەکیەتـی لەنێـو جووڵانـەوەی ڕزگاریخوازیـی نەتەوەییدا. بـەڵام تاکوو ئێسـتە هەنگاوێکـی زۆر جیددی بۆ کەڵکوەرگرتن لـەو پتانسـێیلە هەڵنەهێناوەتـەوە. هەرچەنـد هەمیشـە ئامادەییـی دەربڕیـوە و هیـچ

کاتێکیش دژبەری ئەو پرسە نەبووە. بەڵام بەرپرسایەتیی حیزب لەوە گەورەترە و پێویستەخۆی ببێتە چەقی پێکهێنانی بەرە، یان هەر جۆرە یەکگرتنێکی نەتەوەیی.

١٠- لە کاتی بڕیاردانی هەستیاردا پێویستە حیزبێکی ئاوا گەورە بوێرێت ڕیسک بکات و بڕیار بدات. بەڵام زۆر جار لەبەر تێبینی و لەسەرخۆیی و ترس لە ڕیسک هەل لەدەست چوون و بڕیار نەدراوە، یان درەنگ دراوە.

لە کۆتاییدا بەبۆنەی ساڵڕۆژی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە پیرۆزبایی دەڵێم بە هەموو بنەماڵەی شەهیدان، ئەندامان، پێشمەرگەکان و هەموو هۆگران و لایەنگرانی ئەو ڕێگەیە. هیوادارم بەرهەمی هەوڵ و تێکۆشانی هەشتا ساڵەی خۆیان ببینن و گەلەکەمان بە لووتکەی سەرکەوتن بگەیەنن.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و پرسی میدیا

(ڕۆژنامەی "کوردستان" بە نموونە)

عەلی بداغی

سەرەتا:

ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان پێش ڕاگەیاندنی ئەم حیزبە و لە سەردەمی کۆمەڵەی ژێکافەوە بە بایەخدان بە پرسی ڕاگەیاندن هەم وەک ئامرازی وەجوولەخستنی کۆمەڵگە و بڵاوکردنەوەی وشیاریی سیاسی و نەتەوەیی و هەم وەک ئامرازی مانەوە و بەردەوامیی ڕێکخراوەیی پڕۆژەی میدیاییان بووە. ئەم پڕۆژەیە بە گۆڤاری "نیشتمان" نیشتمان دەستی پێ کرد و هەر لە سەردەمی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردا بە "هاواری کورد"، "ئاوات" و "گۆڤاری کوردستان" دریژەی پێ درا. دوای ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی "کوردستان"، گۆڤاری "هەڵاڵە"، گۆڤاری "هاواری نیشتمان"، گۆڤاری "گڕوگاڵی منداڵانی کورد" و کردنەوەی ئیزگەی ڕادیۆیی بەشێکی دی لە هەوڵە میدیاییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بوو.

لە وێستگەکانی دیکەی ژیانی حیزبی دێموکرات لە سەردەمی خەبات دژی ڕێژیمی پاشایەتیدا چاومان بە کۆمەڵێک بڵاوکراوەی دیکەی وەک "کوردستان"، "دیسان بارزانی"، "تیشک" و "تێکۆشەر" دەکەوێ و هەروەها کۆمەڵێک کتێب دەبینین کە لەلایەن دامەزراوەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە چاپ کراون.

بەڕێوەبەرانی حیزبی دێموکرات دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٣٥٧ چالاکیی مێدیایی حیزب بەرفراوانتر دەکەن و جیا لە بەردەوامیی دەرکردنی ڕۆژنامەی "کوردستان" وەک زمانحاڵی حیزبی دێموکرات و "تێکۆشەر" وەک میدیای نووسراو، میدیای بیستراوی ڕادیۆی "دەنگی کوردستانی ئێران"یش بە خەرمانی مێدیایی حیزب زیاد دەبێ. ئەو خەرمانە لە درێژەی خەباتی سیاسی و پێشمەرگانەی حیزبدا بە بڵاوکراوەکانی دیکەی وەک "پێشەوا"، "خەبەرنامە"، "گەلاوێژ"، "دەنگی کورد"، "کێلەشین"، "دەنگی لاوان"، "یەکیەتی"، "پڵینگ"، "دەنگی ژنان"، "شەهید"، "نەکەڕۆز"، " زانیاریی پێشمەرگە"، "ئاوارە"، "ڕوانگەی لاوان"، "٢٦ی سەرماوەز"، "لاوان"، "ژنان"، "کۆمەڵ" و "ئارارات" دەوڵەمەند کرا کە لەلایەن ڕێکخراوەکانی حیزبی لە کۆمیتە شارستانەکان و هەروەها ڕێکخراوەکانی لاوان و ژنانی سەر بە حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە دەردەچوون. هەروەها گۆڤاری هزریی "تیشک"، "ئاگری"، "دنیای منداڵان"، "نێرگز" "تیشکی نوێ" و "بیری خوێندکار" چەند بڵاوکراوەیەکی دیکەی حیزبی دێموکرات و ڕێکخراوە مەدەنییەکانی سەر بەم حیزبە بوون.

لە سێ دەیەی ڕابردووشدا کە بە سەردەمی مێدیای دیجیتاڵ دەناسرێ، حیزبی دێموکرات بە دامەزراندن و بەڕێوەبردنی ماڵپەڕەکانی "کوردستان‌مێدیا"، "کوردستان و کورد" و تەلەڤیزیۆنەکانی "نەورۆز"، "تیشک" و "کورد کانااڵ" و دەیان ماڵپەڕ و پلاتفۆرمەکانی دیکە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە بواری مێدیادا چالاک بووە و لە سەنگەری مێدیاوە لە خەباتی نەتەوەیی و سیاسیی خۆی بەردەوام بووە.

ڕۆژنامەنووسیی کوردی و ڕۆژنامەنووسی کورد

مێژووی ڕۆژنامەنووسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ ٣٥ ساڵ پێش دەرچوونی "کوردستان"ی حیزبی دێموکرات دەگەڕێتەوە. سەرنجڕاکێشە کە یەکەم ڕۆژنامە لە کوردستانی ئێران بە زمانی ئینگلیزی دەرچووە. ناوەکەی "گۆڤاری کوردستان میشنێری" بووە کە ساڵی ١٩١٠ لەلایەن میسیۆنێرێکی مەسیحیی پێڕەوی مارتین لوترکینگ کە بە لۆتریییەکان دەناسران دەرچووە و بەشی هەرە زۆری وتارەکانی تایبەت بوون بە شاری مەهاباد و ناوچەی موکریان. ئەم گۆڤارە ١٧ ساڵ بەردەوام بووە.

چەند ساڵ دواتر و لە بزووتنەوەی سمکۆی شکاکدا بە هاوکاریی عەبدولڕەزاق بەدرخان و مەلا محەمەدی تورجانی کۆمەڵێک ڕۆژنامە دەرچوون کە یەکەمیان ناوی "کوردستان" بووە و ساڵی ١٩١٣ لە شاری خۆی دەرچووە. پاشان ڕۆژنامەی "کورد" کە دەتوانین بڵێین ئۆرگانی سیاسیی بزووتنەوەی سیاسیی سمایلئاغایە کە ساڵی ١٩٢١ بڵاو بۆتەوە. ئەم ڕۆژنامەیە سێ ناوی گۆڕی، سەرەتا ناوەکەی "ڕۆژی کورد و شەوی عەجەم" بوو، دواتر کرا بە "ڕۆژی کورد" و پاشانیش ناوەکەی بوو بە "کورد".

ئەمانە لە ناوچەی موکریان، بەڵام لە ناوچەکانی ئەردەڵان و کرماشانیش لەو سەروبەندەدا کۆمەڵێک ڕۆژنامە دەرچوون کە دیارە بە زمانی فارسی بوون و ڕۆژنامەنووسەکانی کورد بوون، بۆ نموونە:

- لە کرماشان "ئەبولقاسم لاهووتی کرماشانی، شاعیری ناوداری کورد" لە ساڵی ١٩١٧ دا ڕۆژنامەی "بیستون"ی بڵاو کردووەتەوە.

- ڕۆژنامەی ئارارات کە کۆمەڵایەتی و سیاسی بووە و ساڵی ١٩٢٩ دەرچووە و میرزا غەلامعەلی هۆشمەندی کرمانشاهی بە هاوکاریی ناسر تەوانا دەری کردوە.

دواتر کە دێینە ساڵەکانی شەڕی دووهەمی جیهانی و گۆڕانکارییە سیاسییەکان لە ئێران و سەردەمی دامەزرانی کۆمەڵەی "ژ کاف" چاومان بە کۆمەڵێک بڵاوکراوە دەکەوێ، وەک گۆڤاری "نیشتمان" کە ئۆرگانی کۆمەڵەی ژ. ک. بووە و لە ساڵی

١٩٤٣ دەرچووە و یەکەم ژمارەی لە سەرەتای مانگی جولای ١٩٤٣ دەرکراوە. هەر ئەوکات ڕۆژنامەی "کوهستان" یان دروستتر وایە بڵێین "نامەی کوهستان" لە تاران دەردەچوو کە دوکتور ئیسماعیلی ئەردەڵان دەری دەکرد، هەڵبەت بەشی هەرەزۆری بە فارسی و کەمەکەی بە کوردی بوو.

بە دامەزرانی حیزبی دێموکرات و پێکهاتنی کۆماری کوردستان ڕەوتی ڕۆژنامەنووسیی کوردی گەشەی بەرچاوی کرد. لە ڕاستیدا یەکێک لە کارە هەرە باش و بەبایەخەکانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان گرینگیدان بە چاپەمەنیی کوردی، بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە و گۆڤاری کوردی بوو. ئەمە زۆر گرینگە کە لە سەردەمی کۆماردا بۆ یەکەمجار کوردی ئێران لە شاری مەهاباد پێتەختی کۆمار دەبێتە خاوەنی چاپخانە.

ڕۆژنامەی "کوردستان" وەک ئۆرگان و زمانحاڵی حیزبی دێموکرات، گۆڤاری "کوردستان"، گۆڤاری "هەڵاڵە"، "هاواری نیشتمان" کە گۆڤاری یەکیەتیی لاوان بووە، گۆڤاری "گڕوگاڵی منداڵان" چەند ڕۆژنامە و بڵاو کراوەیەکن کە لەو ماوە کورتەی حوکمڕانیی کوردیدا دەرچوون.

"کوردستان"، بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێموکراتی کوردستان

"کوردستان" یەکەم ژمارەی خۆی لە ٢٠ بەفرانباری ١٣٢٤ هەتاوی، واتە ژانویەی ١٩٤٦دا بڵاو کردەوە. ڕۆژنامەی "کوردستان" تەنیا ١٢ ڕۆژ دوای دەچوونی ژمارەی یەکەمی و دوای ئەوەی هێشتا تەنیا ٦ ژمارەی لێ بڵاو ببۆوە، بە پێکهاتنی کۆماری کوردستان، هەتا ئەوکات کە زمانحاڵ و بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێموکرات بوو، بوو بە زمانحاڵ و تریبوونی کۆماری کوردستانیش.

لێرەدا جێی خۆیەتی بەدوای وەڵامی کۆمەڵە پرسیارێکدا بگەڕێین، وەک: ئامانجی ڕۆژنامەی "کوردستان" لە کاتی دامەزرانیدا چ بوو و چۆن ڕاگەیەندرا؟ قۆناغەکانی دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان کامانەن؟ و هەروەها و هەر لە جێدا ئەرێ بۆ

"کوردستان"؟ ڕووناکبیران و نووسەرانی ئەندامی حیزب، ڕێبەرانی حیزبی دێموکرات و لەسەروو هەمووانەوە پێشەوا قازی محەممەد بۆ ناوی "کوردستان"یان بۆ زمانحاڵی حیزبی دێموکرات هەڵبژارد؟ هەموومان دەزانین کە حیزبی دێموکرات لە شاری "مەهاباد" دامەزرا و دواتر کۆماری کوردستانیش لە جوغرافیایەکی زۆر سنووردار لە ناوچەی موکریان دەرکەوت، ئەدی چۆن بوو ڕێبەرانی حیزبی دێموکرات ناوی "داشامەجید"، "مەهاباد"، یان "موکریان"یان بۆ ئەو ڕۆژنامەیە هەڵنەبژارد. بێگومان ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ دنیابینیی ڕێبەرانی حیزبی دێموکرات کە بەو ناوە تەعبیر لە جوغرافیایەکی سیاسی و سروشتی لە زەینی تاکی کورددا دەکەن، "کوردستان"، واتە کوردستان. هەر ناونانی ڕۆژنامەی زمانحاڵی حیزبی دێموکرات بە "کوردستان" هەر لەجێدا خەتی سوور و باتڵ بەسەر هەموو ئەو بانگەشانەدا دەکێشێ کە ئەویترەکان، واتە فارسەکان و نەیارانی دیکەی کورد دامەزرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان بە بەرهەمی بیری کاتی، بیری بەرتەسکی ناوچەیی و دەسکردی بێگانەکانی وەک ڕووس دەزانن و تەنانەت بۆ داشکاندن لە گەورەیی و شکۆی حیزب و کۆمارەکەی کوردستان بە "کۆماری مەهاباد"ی ناو دەبەن. هەروەها پێشمەرگەکانی قەڵەمی حیزبی دێموکرات ناشێ خۆیان بە میراتگری میقداد میدحەت نەزانیێ و بە دڵنیاییەوە خۆیان بە درێژەدەری ئەو ڕێبازە زانیوە و هەڵبژاردنی ناوی "کوردستان" ئاماژە و گەڕانەوەیەکیشە بۆ "کوردستان"ی دایک، واتە کوردستانی بەدرخانییەکان و شوناسی خۆیان لەو دنیابینییە بەرفراوانە وەرگرتوە. کاک ناسر باباخانی، یەکێک لە ئەندامانی دەستەی نووسەرانی ئێستای "کوردستان" لە وتارێکدا کە بەبۆنەی ژمارە ٨٠٠ی ڕۆژنامەی کوردستان بڵاو بووەتەوە، دەڵێ: "کوردستان" ڕۆژنامەیەک بوو بۆ وڵاتێک و نیشتمانێک نەک بۆ شارێک، نەک بۆ ناوچەیەک و ئەو ناوەی لەسەر پەسندی پێشەوا قازی محەممەد لەسەر ڕۆژنامەی حیزبی دێموکرات داندرا، ڕێک پێناسەیەکی شوناسخوازانە و نەتەوایەتییە.

پێوەندیدار بە ئامانجی پێناسەکراو بۆ ڕۆژنامەی "کوردستان" چ سەرچاوەیەک

لە خودی ڕۆژنامەکە و لە یەکەم سەروتاری یەکەم ڕۆژنامەی "کوردستان" باشتر کە بە قەڵەمی "سید محەممەد حەمیدی" یەکەم سەرنووسەری کوردستان نووسراوە. لەو وتارەدا لەژێر ناوی "ئامانجی ئێمە" هێڵە گشتییەکانی ئەو ڕێبازە دیاری کراوە کە ڕێبازێکی تەواو نەتەوەیی و نیشتمانییە. لەو سەروتارەدا ئاوا هاتوە:

"لەم کاتەدا کە خاکی کوردوستان لە هەموو وەختێک زیاتر پێویستیی بە فیداکاریی کوڕەکانیەتی بۆ ڕاگرتن، بۆ وەدەستهێنانی سەربەستی و ئازادیی خۆیان و بۆ وەدەستخستنی وسائیلی پێشکەوتنی هاونیشتمانییەکان دە تەقەلا دان. لەم وەختەدا کە هەموو نەتەوەکانی عالەم غەیرەز سەربەستی و گەورەیی نیشتمانەکەیان ئامانجێکیان نییە و بە شەو و بە ڕۆژ بۆ گەیشتن بەم ئامانجانە هەوڵ دەدەن؛ ئێمە خەریکی چین و ئامانجمان چییە؟"

نووسراوەکە دوای لێکدانەوەیەکی کورت لە سەر وەزعی ئەوکاتی کوردستان بەم جۆرە کۆتایی پێ دێنێ:

"ئێمە کە بە دڵمانا نەدەهات خاوەنی چاپخانە و ئینتیشارات بین؛ ئەوا بە یارمەتیی خودا نامەی "کوردستان" داندرا و هەوەڵ ژمارەی بڵاو کراوە. ئەم نامەیە لە لایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە بڵاو دەبێتەوە. دەیەوێ قەڵایەکی ئاسنین لە ئیتیحاد و برایەتی بێنێتە بەرهەم کە بناغەکەی بە زانست و هونەر و لەشساغی داندرابێ و بتوانێ دەگەڵ سێڵاوی دوبەرەکی و بێدینی و هەمو جۆرە ڕەوشتێک کە بۆ سەربەستی زەرەر بێت بەربەرەکانی بکا، هیوامان وایە ئەم قەڵایەی کە خەریکین قایمی بکەین؛ وەها قایم و بەهێز بێت کە هیچ هێزێک نەتوانێ بەربەرەکانی لە گەڵا بکا."

خوێندنەوەی ئەو دێڕ و ئامانجانە لە ئێستادا کە حیزبی دێموکرات و بەڕێوەبەرانی ڕۆژنامەی "کوردستان" جێژنی ٨٠ ساڵەی دامەزرانیان دەگرن، پێمان دەڵێ ئەم قەڵایەی نەسڵی یەکەمی "کوردستان"ییەکان بەردی بناغەیان دانا، زۆر زوو بوو بە قەڵای ناسنامەی نەتەوەیی، بوو بە قەڵای پارێزگاری لە زمان، بوو بە تریبوون و مینبەری مافخوازیی نەتەوەیەک، بوو بە چەکی پێشمەرگە، بوو نە سەنگەری

وشیاریی نەتەوەیی، بوو بە ئامرازی دیپلۆماسیی حیزب و نەتەوەیەک. ئەم ئامانجانەی بناغەدانەرانی ڕۆژنامەی "کوردستان" لە یەکەم ژمارەی ئەم ڕۆژنامەیەدا پێناسەیان کردوە، ئێستاش پێناسە و ڕەسالەتی "کوردستان"ی ئێستا پاش ٨٠ ساڵ و ئامانج و خولیای چوار نەوەی یەک لە دوای یەکی ئەو میللەتە بۆ سەربەستییە.

قۆناغەکانی دەرچوونی ڕۆژنامەی "کوردستان":

- یەکەم دەوری دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان بۆ ماوەی دوو ساڵی ١٣٢٤ و ١٣٢٥ی هەتاوی دەگەڕێتەوە، یان بە تەعبیرێکی دیکە "کوردستان"ی سەردەمی کۆمارە. لەم دەورەیەدا ١١٤ ژمارە بڵاو بۆتەوە. جاری وا هەبووە بە دو ڕۆژ جارێ، بە سێ ڕۆژ جارێک، یان حەوتووی جارێک. بەڵام لە یەکەم ژمارەی کە لە ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤ دەرچووە، هەتا ڕۆژەکانی کۆتایی سەرماوەزی ١٣٢٥ کە سوپای داگیرکەری پاشایەتی مەهابادی داگیر کردەوە، ١١٤ ژمارەی کوردستان چاپ و بڵاو بووەتەوە.

- دووهەم دەوری ڕۆژنامە، ساڵێک دوای ڕووخانی کۆمار واتە لە ساڵی ١٣٢٧ بەولاوەیە کە کۆمەڵێک لە تێکۆشەرانی حیزبی دێموکرات بۆ نموونە عەبدوڵڵا ئیسحاقی (ئەحمەد تۆفیق) درێژە بە دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی "کوردستان" وەک بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێموکرات دەدەن. لەم دەورەیەدا کە بە هاوکاریی حیزبی تووده دەرچووە، ٤ یان ٥ ژمارەی دەرچووە کە لە تەوڕێز چاپ کراوە.

- پێش کۆنگرەی ٢، لە ساڵەکانی نێوان ١٣٤٢-١٣٤٣ی هەتاوی دەورێکی دیکە لە ڕۆژنامەی "کوردستان" لەلایەن ئەحمەد تۆفیق دەردەچێ، ئەوکاتە ڕێبەریی حیزب پەڕیوەی کوردستانی گەرمێن بووە و بنکەیەکی حیزبی لە شارۆچکەی "سیتەک"ی نیزیک سلێمانی بووە و ئەم دەورەیەی "کوردستان" کە ٥-٦ ژمارەی لێ بڵاو بووەتەوە، لەو قۆناغەدا بووە. هەموانیش دەزانین کە دوای کۆنگرەی ٢ کە ئەحمەد تۆفیق دەبێتە کەسی یەکەمی حیزب، لەژێر کاریگەریی شۆڕشی بارزانیدا، ئۆڕگان و زمانحاڵی حیزبی دێموکرات ناوەکەی "لە کوردستان"ەوە دەبێتە "دیسان بارزانی"

کـە ئەویـش ٤-٥ ژمـارەی لـێ بـڵاو بووەتـەوە و لـە سـەری نووسـراوە کـە حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان بـڵاوی دەکاتـەوە.

- قۆناغێکی دیکەمـان هەیـە کە بـە "کوردسـتانی باکۆ" بەناوبانگە. لـەو کاتدا لـە باکۆ ڕۆژنامەیـەک دەردەچـوو بـە نـاوی "آذربایجـان" کـە چـوار لاپـەڕە بـوو و لاپەڕەیەکـی کوردی بـووە و وەک زمانحاڵی حیزبـی دێموکرات، بـەڵام بـە ئیمکاناتی حیزبـی تـووە دەردە چـوو و بـڵاو دەکرایـەوە. قوورسـایی ئـەو ئەرکـە لەسـەر ئەسـتۆی کەسـانێکی وەک "عەلی گەلاوێژ" و "د. ڕەحیم سـەیفی قازی" بـووە. ئـەو قۆناغـە لـە سـاڵەکانی ١٩٤٨ هەتـا ١٩٦٧ (واتـە ١٣٢٩ هەتـا ١٣٤٦ی هەتـاوی) بـەردەوام بـووە و کـەم و زۆر نیزیـک ١٢٠٠ ژمارەیەکـی لـێ بـڵاو بووەتـەوە.

- هـەر لـەو بازنـە زەمەنییـەدا "کوردسـتان"ێکی دیکەشـمان هەیـە کـە بـە "کوردسـتان"ی پـڕاگ بەناوبانگـە و لـە سـاڵی ١٣٤٣ی هەتاوییـە هەتـا ١٣٤٩ی هەتـاوی (واتـە ١٩٤٥ هەتـا ١٩٧٠ی زایینـی) دەرچـووە و لـە مـاوەی ئـەو ٧ سـاڵەدا ٢٦ ژمـارەی لـێ بـڵاو بۆتـەوە. د. عەبدولڕەحمـان قاسـملوو، حەسـەن قزلجـی، کەریـم حیسـامی و عەلـی گەلاوێـژ لـە کۆڵەکەکانـی ئـەم ڕۆژنامەیـە بـوون. ئـەم "کوردسـتان"ە نـاوی ئـۆڕگان یـان زمانحاڵـی حیزبـی دێموکراتـی لەسـەر نەبـووە. بـەڵام فکر و پـڕۆژەی فکری و دنیابینییەکـەی هـەر لـە دەوروبـەری فکـری حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان بـووە.

- ئاخـر دەورەش ئـەو دەورەیەیـە کـە ئیسـتا دەردەچـێ و هەتـا ٢٥ی گەلاوێـژی ئەمسـاڵ و یـادی ٨٠ سـاڵەی دامەزرانـی حیزب ٩٠١ ژمـارەی چـاپ و بـڵاو بۆتـوە. ئـەم دەورەیـە لـە ڕێبەندانـی ١٣٤٩ (فێوریـەی ١٩٧١) و دوای گەڕانـەوەی د. قاسـملوو بـۆ کوردسـتان و گرتنـی کۆنفرانسـی ٣ی حیـزب و داڕشـتنەوەی قـەوارەی نوێـی حیزبـی دێموکـرات دەرچـووە. ئـەم قۆناغـە لـە دەرچوونـی "کوردسـتان" زۆر تابیعـی دۆخـی سیاسـیی حیزب بـووە، جـاری وابـووە مانگانـە دەرچـووە، جـاری وابـووە دوو حەوتووانە بـووە، جـاری وابـوو سـێ مانـگان دەرنەچـووە و ئێسـتا لـە لانیکـەم لـە ٢٣-٢٤ سـاڵی ڕابـردوودا مانگـێ دوو ژمـارە و جـاری واشـە سـێ ژمـارەی لـێ بـڵاو بووەتـەوە.

دیاردەی چەند "کوردستان"ی بەهۆی دابڕانە نێوخۆییەکانی حیزب

دوای شۆڕشی گەلانی ئێران لە ١٣٥٧ بەهۆی بارودۆخی تەشکیلاتیی حیزب ئێمە لەگەڵ دیاردەی چەند "کوردستان"ی بەرەوڕووین. بۆ نموونە:

- ساڵی ١٣٥٩دوای جیابوونەوەی تاقمی حەوت کەسی کە خۆیان بە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (پێڕەوانی کۆنگرەی ٤) دەناساند، "کوردستان"یک دەناسین کە زمانحاڵی ئەم باڵەیە کە ڕیزەکانی خۆی لە حیزبی دێموکرات جیا کردووەتەوە. بەڵام بە ناوی حیزبی دێموکرات هەتا ساڵی ١٣٦٤ درێژە بە ژیانی سیاسیی خۆی دەدا و زمانحاڵ و ئۆرگانەکەشی هەر "کوردستان"ە و هەتا هەڵوەشانی زیاتر لە ٣٥ ژمارەی بەو ناوە بڵاو بۆتەوە. (هەتا ساڵی ٦٢ بە ناوی "کوردستان" بووە و دوای چوونە شاخی ئەو تاقمە هەتا هەڵوەشان و نەمانیان لە ساڵی ١٣٦٤ ناوی "کوردستان"یان بە "ڕێبازی کوردستان" گۆڕیوە.)

- بەهاری ١٣٦٧ی هەتاوی و دوای ئینشعاب لە کۆنگرەی ٨ کە بووە هۆی ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (ڕێبەرایەتیی شۆڕشگێڕ)، ئەم باڵە لە حیزبی دێموکراتیش دەوریێکی دیکە لە ڕۆژنامەی "کوردستان" لە ژمارەی ١٥٠ەوە دەردەکا کە هەتا یەککرتنەوەی دوو باڵی حیزبی دێموکرات کە لە سەرماوەزی ١٣٧٥دا ژمارەی ٨٠ی وەک دواییین ژمارە لێ چاپ و بڵاو بۆتەوە.

- بەفرانباری ١٣٨٥ی هەتاوی و دوای لێکدابڕانەکەی کۆنگرەی ١٣ کە لایەنی ئۆپۆزیسیۆن لە ژێر ناوی "حیزبی دێموکراتی کوردستان"دا درێژەی بە ژیانی سیاسیی خۆی دا، لە دەرکردنی "کوردستان" بەردەوام بوو. لە یەکەم ڕۆژی لەتبوونی حیزبی دێموکرات دوای کۆنگرەی ١٣ هەتا ڕۆژی یەککرتنەوەی دێموکراتەکان لە ٣٠ی گەلاوێژی ١٤٠١ ئێمە دوو "کوردستان"ی دوو باڵی حیزبی دێموکرات دەبینین کە ناو و لۆگۆ و تەنانەت ژمارەکەشیان وەک یەکە. واتە هەردوو لایەن لەو تەسەلسولی ژمارەیە بەردەوام بوون و ئێمە لە ژمارەی ٤٥٠ هەتا ٨٢٩ دوو "کوردستان"مان بۆ یەک بە یەکی ئەم ژمارانە هەیە. سەرنجڕاکێش ئەوە بوو لە ڕۆژی یەککرتنەوەدا هەردوولایەن ژمارەی ٨٢٩یان چاپ ببوو و بەردەوامیی ڕۆژنامە دوای یەککرتنەوە هیچ کێشەیەکی ژمارەی لەسەر دروست نەبوو.

ڕەسالەت و ئەرکەکانی کوردستان

زێدەڕۆیی نیە بڵێین گرینگترین ئەرکی ڕۆژنامەی "کوردستان" پتر لەوەی تریبوونی حیزبی دێموکرات بۆ بڵاوکردنەوەی سیاسەتەکانی ئەم حیزبە بی، خزمەتکردن و پاراستنی زمانی کوردی بووە. ڕێبەرانی حیزبی دێموکرات و دامەزرێنەران و بەڕێوەبەرانی ڕۆژنامەی "کوردستان" لایان ڕوون و ئاشکرا بووە کە زمان وەک سیاسیترین توخمی نەتەوایەتی لەنێو کورددا کاریگەریی زۆری هەبووە لە گەشە و نەشەی ناسیۆنالیزم و نەتەوەخوازیدا، بۆیە یەکێک لە ئەرکە سەرەکییەکانی ڕۆژنامەی "کوردستان" پاراستنی زمان بووە بە هەموو شێوازێک. لەو ئەرکەشدا ئەوەندە سەرکەوتوو بووە کە سەردەمانێک لە کوردستانی گەرمێن لەلایەن نوخبە و ئیلیتەکانی باشووری کوردستان بۆ ڕەسەنایەتی زمانی نووسینی "کوردستان"یان بە نموونە هێناوەتەوە. مامۆستا عەبدوڵلا حەسەنزادە، سکرتێری پێشووتری حیزبی دێموکرات و یەک لە سەرنووسەرەکانی "کوردستان" دەڵێ کاریگەریی ئەم ڕۆژنامەیە لەسەر تۆێژی ڕووناکبیر و نووسەری بەشەکانی دیکەی کوردستان ئەوەندە زۆر بووە کە باوە گوتوویانە ئەگەر دەتەوێ کوردییەکی پەتی و خاوێنت بەرچاو بکەوێ و فێری ببی حەتمەن بچۆ ڕۆژنامەی "کوردستان"ی حیزبی دێموکرات بخوێنەوە.

ئەرکێکی گرینگی دیکەی حیزب خاوەندارێتی لە هەموو پرسە سیاسی، نەتەوەیی و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگەی کوردستان و ئێران بووە و لەو پێوەندییەدا وێرای لەقاودانی پیلانەکانی تاران تەعبیری لە خوێندنەوە و هەڵوێستی بزووتنەوەی کورد لە ئێران کردوە.

چەمکی بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی فەرهەنگی بریتییە لەوەی کە ڕۆژنامە دەبێ وەک ویژدانی کۆمەڵگە، وەک ویژدانی نەتەوەکەی خۆی بتوانێ ئاوێنەیەکی باڵانوێن بێ بۆ سەرجەم پرسە سیاسی، کۆمەڵایەتی، مێژوویی و فەرهەنگییەکان.

ڕۆژنامەی "کوردستان" لە ماوەی ژیانی خۆیدا زۆر قۆناغی بڕیوە و بڕینی گەلێک ڕێگەی هەڵەمووتی ئەزموون کردوە. سەردەمانێک ئەرکی بڵاوکردنەوە و گەیاندنی

بڕیار و پەسندکراوەکانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستانی لە ئەستۆ بووە و سەردەمانێک شوێنی تۆماری حەماسەی پێشمەرگەکان و مێژووی خوێناویی سالّە سەختەکانی خەباتی کورد بووە. "کوردستان" سینگی پڕە لە داستان و نەبەردیی نەتەوەیەک، ئەدەبی بەرگری و خۆڕاگریی میللەتێک و پڕۆژەی وشیاریی نەتەوەیی بۆ ڕابوون و هەستانەوە.

دامەزرێنەرانی "کوردستان" خولیا و ئامانجی گەلێک گەورەیان بۆ خۆیان و بۆ "کوردستان" دەستنیشان کردبوو. "کوردستان" دەبوا ببێتە مینبەری مافخوازیی نەتەوەیەک و ڕۆلّی سەرەکیی لە پێگەیاندن و بردنەسەرێی ژیری و وشیاریی ڕۆلّەکانی ئەم گەلەی هەبێ، کە بووی. دەبوا ببێتە قەلّای پارێزگاری لە زمان و شوناسی نەتەوەیەک کە نەیارانی لەمێژ بوو بۆ سڕینەوەی کولتوور و مێژووی شمشێریان لە ڕوو بەستبوو، کە بوو. "کوردستان"یان لەو پێناوەدا زۆریان چێشت، زۆریان گەرمێن و کوێستان کرد، لە پێتەختی زۆر ولّاتاندا شەکەت بوون و ئارەقیان ڕشت، لە زۆر ڕیز و مەتەرێزدا خوێنیان لەبەر ڕۆیشت و تەنانەت گیانیشیان دانا، بەلّام ئەو سەنگەرە چۆلّ نەکرا و ئەم ڕێبازە دەستی لێ هەلّنەگیرا و ئەم کاروانە بێ ڕێبوار نەمایەوە.

مامۆستا حەسەنزادە لە وتوویژێکدا لەگەلّ نووسەری ئەم دێڕانە دەلّێ کاتێک دوای پەیمانی ئەلجەزایر لە ١٩٧٥ پێوەندییەکانی ئێران و عێراق گۆڕانیان بەسەردا هات، دۆخێکی نوێ بۆ تێکۆشانی سیاسیی ئێمە دروست بوو کە لەسەر دەرچوونی ڕۆژنامەی "کوردستان" کاریگەریی ڕاستەوخۆی هەبوو. لەوکاتدا دەفتەری سیاسیی حیزب لە عێراق و ڕۆژنامە لە بەغدا دەردەچوو. بە بڕیاری حکوومەتی بەعس دەرچوونی ڕۆژنامەی "کوردستان" لە حیزب قەدەغە دەکرێ و دەستەی نووسەرانی ڕۆژنامە مەجبوور دەبن بە تایپی دەستی بنووسن و لە سەر کاغەز بیانچەسپێنن و بینێرن بۆ یەکێ لە پایتەختەکانی ولّاتان هەتا لەوێ چاپ بێ. مامۆستا بۆ نموونە ئاماژە بەوە دەکا کە ژمارەیەک لە ژمارەکانی "کوردستان" سێ چوار پایتەختی

کردن هەتا دەرچوو. لە بەغدایە لە عێراق چاپ نەکرا، چووە بەیروت، پێتەختی لوبنان. لەوێ نەیانهێشت، چووە بێرلین پێتەختی ئەڵمانی شەرقیی ئەوکات. لەوێش دەستی نەدا و ئاخرییەکەی چوو لە پاریس چاپ کرا.

"کوردستان" هەڵگری باوەڕ و پەیامی حیزبێکە کە پاشخانێکی دەوڵەمەندی لە خەباتی شوناسخوازیی نەتەوەی کورد هەیە. حیزبێک کە کۆماری کوردستانی دامەزراندوە و بە دژی دوو ڕێژیمی سەرکوتکەر و داپڵۆسێنەر کە هیچ بایەخێکی بۆ مافە مەدەنی و سیاسییەکانی کورد دانەناوە خەباتی کردوە. بۆیە دەکرێ مێژووی خەباتی ئەو حیزبە کە هاوکات مێژووی خەباتی ئەو نەتەوەیەشە لە لاپەڕەکانی ئەم ڕۆژنامەیەدا بخوێندرێتەوە. هەر ڕۆژنامەیەکی هەر ساڵێکی دەرچوونی "کوردستان" هەڵدەیتەوە، چاوت بە ڕوانگەی ئەم حیزبە لە بارەی ئاڵوگۆڕە سیاسیەکانی پێوەندیدار بە نەتەوەی کورد لە ئێران و بەشەکانی دیکەی کوردستان دەکەوێ و بەسەرهاتی گەل و ڕەفتاری ڕێژیمە ناوەندگەراکان دەرحەق بەو نەتەوەیەی تێدا بەدی دەکەی.

چارەنووسی "کوردستان" لە هەموو ماوەی تەمەنیدا بەشێک بووە لە چارەنووسی حیزبی دێموکراتی کوردستان کە زمانحاڵی ئەم حیزبە بووە. کاتێک ئەم حیزبە لە نێوخۆی وڵات حوکمی بەدەستە و کۆمار بەڕێوە دەبا، "کوردستان" بە ئیمکاناتی حکوومەت و بە ڕێکوپێکی و بە تایبەتمەندیی ڕۆژنامەیەک کە وەڵامدەری حەوجێیەکانی کۆمەڵە بڵاو دەبێتەوە. کاتێکیش حیزبەکەی لە مەتەریزی شەڕی چەکداری و بەرگری لە مانی گەلەکەی دایە، دەبێتە چەک و دەنگی پێشمەرگە. کە حیزبەکەی تێکۆشانی ئاشکرای هەبووە، بە ئاشکرا دەرچووە و بڵاو بۆتەوە، ئەگەریش حیزب لە خەباتی سەختی پارتیزانیدا بووبێ، لە چیا و ئەشکەوت و بن گاشەبەردەکانەوە گەیوەتەوە شار و دەستی خوێنەرانی. ئەگەر ڕۆژێک چالاکی و تێکۆشانی حیزبی دێموکرات لەکزی دابێ، ئەم لاوازییە لە ڕۆژنامەشدا ڕەنگی داوەتەوە و هەرکاتێکیش هەلومەرج لە بەرژەوەندیی حیزبدا چووبێتە پێش، ئەوا "کوردستان" سوودی لە بارودۆخەکە وەرگرتووە و گەشەونەشەی پێوە دیارە.

"کوردستان" لە کاتی داسەپانی سیاسەتی سانسۆڕی دوو حکوومەتی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامی و پیلانە نەرمەکانی ئەم دوو ڕێژیمە بۆ دروستکردنی قەیرانی شوناس و تواندنەوەی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە نەتەوەی باڵادەستدا، قەڵای خۆڕاگری پارێزگاری لە هۆوییەت و شوناس و زمانی کوردی بووە.

"کوردستان" لە هەموو ماوەی تەمەنیدا کۆمەڵە ئەرکێکی نەگۆڕ و هەمیشەیی بۆ خۆی پێناسە کردووە کە بەشێکی بریتین لە: بانگەشە و بەدواداچوون بۆ مافی دیاریکردنی چارەنووس، بەرجەستەکردنی بایەخمەندیی شۆڕشگێڕی و خەباتکاری و، هەروەها ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ وەک پرنسیپێکی ئەخلاقی و ئینسانی و جیهانگیر. "کوردستان" لە هەر بارودۆخێکدا ئاوڕی لە پرسە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگە، ژینگە و بەرگری لە مافە مەدەنی و سیاسییەکان داوەتەوە بە بایەخەوە بۆ پرسی ژنی ڕوانیوە و بەگژ هەڵاواردن و فەرق و جیاوازیدانان چۆتەوە، جا ئەمە چ سەرچاوەکەی کولتوور و نەریتی کۆمەڵ بووبێ یان ڕوانگە و سیاسەتی حکوومەتی زاڵ بەسەر کوردستاندا.

"کوردستان" باوەڕی بە بیروڕای ئازاد هەبووە و لەگەڵ ئەوەدا کە بۆخۆی ئۆرگان و زمانحاڵی حیزبێکی سیاسی بووە، بەڵام سینگفراوان بووە و قەتی دەرگای ڕەخنە لە خۆی دانەخستووە. "کوردستان" هەروەها ئەگەر چەند ڕۆژ جارێک دەرچووبێ، یان مانگانە و دوو حەوتوو جارێک گەیشتبێتە دەستی خوێنەرانی، بەڵام باس و هەڵوێست لەسەر نالێکییەکانی کۆمەڵ و لەقاودانی کاروکردەوە و سیاسەتەکانی حکوومەتی ناوەندی و زۆر مژار و تەوەری دیکەی بە بەشێک لە جەوهەری ڕەسالەت و ئامانجی خۆی داناوە و لە هەموو ئەو ماوەیەدا بە ڕەچاو کردنی زمانی خاوێنی میدیایی و بنەما ئەخلاقییەکانی ڕۆژنامەنووسی هەوڵی بۆ داوە. "کوردستان" لە میژووی ژیانی خۆیدا بە بایەخەوە لە پرسی پەروەردە و پێگەیاندنی منداڵانی ڕوانیوە. لەلایەک سیاسەتی ناسەردەمیانە و هەڵاواردنەکانی کۆماری ئیسلامی سەبارەت بە ماف و ڕەوشی منداڵانی لەقاو داوە و لەلایەکی دیکەش بۆخۆی قۆڵی هەڵماڵیوە و بە دەرکردنی گۆڤار و پاشکۆ -دنیای منداڵان- بۆ ساڵانێکی زۆر ئەم بۆشاییەی لە میدیای کوردیدا پڕ کردووەتەوە.

مامۆستا حەسەنزادە لەو وتارەدا کە بۆ ژمارە ٨٠٠ی "کوردستان"ی نووسیوە، دەڵێ "کوردستان" هەموو شتێکی وەک حیزبی دێموکرات دەچێ و شتێکی زۆریش سروشتییە. چونکی ئۆرگان و زمانحاڵی حیزبە و ئەرک و سەڵاحییەتی خۆیەتی کە ئاوێنەی سیاسیی حیزبی دێموکرات لە بەرزترین ئۆرگانی بڕیاردانیدا بێ. "کوردستان"یش هەروەک حیزبەکەمان:

– سەربەخۆیە. لە سیاسەت و ڕێباز و بۆچوون و لێکدانەوەدا، تەنیا شتێک کە دارولەلە بۆ "کوردستان" دادەنێ قازانج و ئامانجی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانە. هیچ هێزێک شتی پێ دیکتە ناکا و خەت و ڕێبازی نیشان نادا. لاپەرەکانی ٩٠١ ژمارەی ڕابردووی "کوردستان" شاهیدێکی زیندووی ئەو ڕاستییەن کە ڕۆژنامەکەمان بە هیچ نرخێک سەربەخۆیی ڕێبازی خۆی لە دەست نەداوە.

– ڕاستگۆیە. ڕەنگە زۆر جار "کوردستان" بە سەڵاحی نەزانیبێ هەموو حەقیقەتێک بخاتە پێش چاوی کۆمەڵانی خەڵک و بۆ ماوەیەک هێندێ شتی لە دڵی خۆیدا ڕاگرتبێ، بەڵام هیچ کاتێک درۆی لەگەڵ خەڵک نەکردوە و شتی پێچەوانەی حەقیقەتی پێ نەگوتوون. هەربۆیەش "کوردستان" جێگای متمانەی خەڵکی کوردستانە و ئەوان نووسراوەکانی لەبارەی هەر مەسەلەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و...وە بە سەنەد و بەڵگە دادەنێن.

– پێشکەوتوویە. دژی هەموو بیروباوەڕێکی دواکەوتووانەی سیاسی خەبات دەکا. بۆ بەرپابوونی ئاڵوگۆڕێکی قوواڵی کۆمەڵایەتی تێدەکۆشێ و هەوڵ دەدا دەسەڵاتی سیاسی لە دەستی کۆنەپەرستترین توێژەکانی کۆمەڵگەی ئێران بێتە دەرێ و بدرێتە دەستی ئەو چین و توێژانە کە لایەنگری ئازادی و بەرامبەری و دادەپەروەریی کۆمەڵایەتین.

– هەر لە بەر ئەوانەش خۆشەویستە. "کوردستان" جێگای خۆی لە دڵی خوێنەرانی کوردا کردووەتەوە. وەک بڵاوکراوەیەکی سەربەخۆ، ڕاستگۆ و پێشکەوتنخواز ناسراوە و خوێنەرانی هەموو کاتێک چاوەڕوانی ژمارە تازەکانی دەکەن.

ئاکام:

"کوردستان" دوای بڕینی هەموو ئەو کۆسپ و تەنگ و چەڵەمانەی لە زۆر قۆناغی ئەم ٨٠ ساڵەدا لەسەر ڕێی بووە، ئێستا سامانێکی دەوڵەمەند بۆ ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان و خەباتی ڕزگاریخوازیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە. "کوردستان" سەرەڕای ئەم پاشخان و مێژووە دەوڵەمەندە و، سەرەڕای ئەوەش کە کۆنترین و بەئەزموونترین بڵاوکراوەی سیاسیی بەردەوام لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە، بەڵام بێبەری لە ڕەخنە و کەموکوڕییش نەبووە و نیە کە بەڕێوەبەرانی ئەم ڕۆژنامەیە دەبێ بەپێی هەلومەرج و پێویستیی نوێبوونەوە و پێداویستییەکانی سەردەم بۆ بەردەوامیی "کوردستان" ئاوڕی لێ بدەنەوە و بایەخی خۆی بدەنێ.

لیبڕاڵیزمی کۆمەڵایەتی (سۆسیاڵ لیبڕاڵیزم) وەک ئامانجێک بۆ داهاتووی کوردستان

شاڕوخ حەسەنزادە

٢٥ی گەلاوێژی ئەمساڵ، هەشتاهەمین ساڵیادی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بوو، حیزبێک کە زیاتر لە ٥٤ ساڵە بیرۆکەی "سۆسیالیزم" (لەژێر ناوی جۆراوجۆر)، وەک ڕێگەچارەیەک بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کۆمەڵایەتی و وەک فۆرمێک بۆ دابینکردنی دادپەروەریی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگەدا هەڵبژرادوە و پێناسەی خۆی لەم چەمکە بە ڕوانینی جۆربەجۆرەوە هەبووە. دوای زیاتر لە پێنج دەیە، بە گۆڕانی نەزمی نوێی جیهانی، ئاڵۆگۆڕەکانی جیهان و ناوچەکە، خێرایی تێکنۆلۆژی، نەمان یان لاوازبوونی بەرەی چەپ و سۆسیالیستی و چەندین ئەگەر و پێویستی دیکە، ئایا کاتی ئەوە نەهاتوە خوێندنەوەیەک و بیرۆکەیەکی دیکەی نوێ وەک جیهانبینیی حیزبی دێموکرات بۆ داهاتووی کوردستان، هەڵبژێرین؟

لە مێژووی بیری سیاسیی مۆدێرندا، کەم ئایدۆلۆژی هێندەی مارکسیزم توانیویەتی هیوا، شۆڕش، خەون و هەڵبەت تراژیدیای گەورە بخوڵقێنێت. مارکسیزم لە شێوە ڕەسەنەکەیدا، تەنیا تیۆرییەک نەبوو؛ بەڵکوو ڕەخنەیەکی بنچینەیی و هەمەلایەنە بوو لەسەر پەیوەندییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی هەڵقوڵاوی ناخی شۆڕشی پیشەسازی،

کە خۆی بە چەکی شیکاریی زانستیی مێژوو-ماتریالیزمی مێژوویی- پڕچەک کردبوو. ئەم تیۆرییە بە پێشکەشکردنی شیکارییەکی بەهێز لە چەمکەکانی وەک "لەخۆنامۆیی بوونی مرۆڤ"، "چەوساندنەوەی هێزی کار" و "ناکۆکییەکانی سەرمایەداری"، بەڵێنی ڕزگاریی مرۆڤایەتیی لە چوارچێوەی کۆمەڵگەیەکی بێ چین و ئازاد لە هەر جۆرە نایەکسانییەکی دەدا. ئەم بەڵێنە ڕزگاریخوازانەیە، بەتایبەتی بۆ چینی کرێکار لە ئورووپا و دواتریش بۆ گەلانی ژێردەستە و داگیرکراو لە سەرتاسەری جیهان، ئەوەندە سەرنجڕاکێش و هێزێکی پاڵنەر بوو کە بووە پارادایمی سەرەکیی خەباتە ئازادیخوازانە و دادپەروەریخوازەکان لە بەشێکی گەورەی سەدەی بیستەمدا.

بەڵام، ئەم تیۆرییە لە ڕێڕەوی بەکردەییکردنی خۆیدا، تووشی گۆڕانکاری، ئاڵنگاری و لادانی گەورە بوو. یەکەم گۆڕانکاری و وەرچەرخانی سەرەکی بە "لێنینیزم"ـەوە دەستی پێ کرد؛ "ڤلادیمیر لێنین"، وەک ستراتژیستێکی شۆڕشگێڕ، مارکسیزمی بۆ هەلومەرجی وڵاتێکی نیوە-فیۆدااڵیی وەک ڕووسیە گونجاند و چەمکی "حیزبی پێشڕەو"ـی وەک ئاوەز و ڕێبەری پرۆلیتاریا خستە پاڵ. ئەم داهێنانە، دیکتاتۆریەتیی پرۆلیتاریای لە کردەوەدا بۆ دیکتاتۆریەتی حیزب گۆڕی و ڕێگەی بۆ چەقبەستنی دەسەاڵت خۆش کرد. ئەم پەرەسەندنە، لەژێر دەستی "جۆزێف ستالین"دا کارەساتی لێ کەوتەوە. لەژێر دەسەاڵتی ئەودا، مارکسیزم-لێنینیزم بۆ "ستالینیزم" گۆڕا؛ سیستەمێکی تۆتالیتاری بێبەزەیی کە بە پیشەسازیی زۆرەملێ، بە هاوبەشکردنی پڕتوندوتیژی کێڵگەکان، پاکتاوە خوێناوییەکان و دروستکردنی تۆڕێکی بەرفراوانی ئۆردوگاکانی کاری زۆرەملێ-گولاگ- میلیۆنان مرۆڤی کردە قوربانی و، حەز و ئاوات و خەونی ڕزگاریی، کردە مۆتەکەی کۆمەڵگەیەکی داخراو.

لە سەردەمی شەڕی ساردا، ئەم مۆدێلە ستالینیستییە بووە ئایدۆلۆژیی فەرمیی دەوڵەتی یەکیەتیی سۆڤیەت و دەستەاڵتە پاشکۆکانی و، مارکسیزم لە تیۆرییەکی ڕەخنەییەوە بۆ ئامرازێکی ژێئۆپۆلیتیکی لە کێبڕکێی دوو زلهێزە جیهانییەکەدا دابەزی. لەم چوارچێوەیەدا، پشتیوانی لە بزووتنەوە ڕزگاریخوازە نەتەوەییەکان

زۆربەی جار نەک لەسەر بنەمای باوەڕێکی ئینتەرناسیۆنالیستی، بەڵکوو لەسەر بنەمای هەڵسەنگاندنە ستراتیژییەکان بوو، بە مەبەستی فراوانکردنی سنووریی نفوزی بلۆکی ڕۆژهەڵات. هەر بۆیە، سەرنجڕاکێشبوونی دیاردەیەکی نوێ وەک مارکسیزم بۆ گەلانی چەوساوە، لە بەستێنێکی مێژوویی ئاڵۆزدا بووە کە تێیدا، هیوا بۆ دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و ڕزگاریی نەتەوەیی، لەگەڵ واقیعی تاڵی ئایدۆلۆژیایەکی دەستەڵاتداریی تۆتالیتار و لۆژیکی بێبەزەییانەی شەڕی ساردا ئاوێتە ببوو.

لەم بەستێنەدا و هاوتەریب دەگەڵ گۆڕانکارییەکانی ناوچەکە و جیهان، دوای گەڕانەوەی د. عەبدولڕەحمان قاسملوو بۆ کوردستانی باشوور، بە هۆی شارەزایی و لێزانیی بەڕێزیان، ساڵی ١٣٥٠ (١٩٧١) بۆ یەکەم جار لە کۆنفرانسی سێهەمی حیزبی دێموکراتدا، بە شێوەیەکی پێشکەوتووانە بەرنامە و پەیڕەوی بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان نووسیەوە و لەوێدا سۆسیالیزم وەک بەرنامەیەک ناوی هات و پەسند کرا. ئەم پرسە دواتر لە کۆنگرەی سێهەم، ١٣٥٢ (١٩٧٣) هاتەوە بەرباس و لەژێر ناوی "سۆسیالیزمی دادپەروەرانە"دا پەسند کرا. ئەوە بۆ یەکەمجار بە شێوەیەکی بەڵگەمەند و نووسراوە بوو کە لە فەسڵی یەکەم (ئامانجە گشتییەکان)، مادەی دووهەم سۆسیالیزم هاتە نێو بەرنامەی حیزب. لەو بەشەدا بە ڕوونی باس لە پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی سۆسیالیستی دەکرێ و سۆسیالیزمی وەک ڕێگەچارەیەک بۆ کێشەی کۆمەڵایەتی و دابینکردنی دادپەروەریی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگەدا هەڵدەبژێرێ. بەهۆی باس و خواست و فکری جیاواز لەنێو کۆنگرەکانەوە هەر جارێ بەناوێک، سۆسیالیزم، وەک بنەما بۆ کۆمەڵگەی داهاتوی کوردستان پەسند دەکرا. لە کۆنگرەکانی چوار ١٣٥٨ (١٩٨٠) لەژێر ناوی "سۆسیالیزمی زانستی"، کۆنگرەی پێنج ١٣٦٠ (١٩٨٢) بە ناوی "سۆسیالیزمێک کە وڵامدەری هەلومەرجی وڵاتەکەمان بێ" و، لە ئاکامدا لە کۆنگرەش شەش ١٣٦٢ (١٩٨٣) لەژێر ناوی "سۆسیالیزمی دیمۆکراتیک"؛ کە لانیکەم ١٢ ساڵ بوو دوکتور کاری بۆ دەکرد، پەسند کرا. بەڵام دەبێ ئاماژە بەوەش بکرێ کە کۆمەڵێک هۆکار بوونە هۆی ئەوەیکە د. قاسملوو سنووری خۆی دەگەڵ

سۆسیالیزمی کلاسیک و مۆدێلەکانی لێنین و ستالین (ئارایی) دیاری بکات و بەو قەناعەتە بگا ئەو بیرۆکەیە، ئەوە نەبوو کە دەیانهەویست! ڕووداوەکانی لەهێستان لە دەیەی ٥٠ی زایینی و شۆڕشی ١٩٥٦ لە مەجارستان بە تایبەتی ڕووداوی بەهاری پراگ لە ساڵی ١٩٦٨ لە چێکوسلۆواکی کە دوکتور بۆخۆی نیشتەجێی ئەو وڵاتە بوو و دواتریش بە هۆی چالاکییەکانی لەم وڵاتە دەر کرا، کاریگەریی قووڵیان لەسەر ناوبراو دانا. ئەو ڕووداوانەی کە ئامانجیان سەربەخۆیی بڕیاردان لە سۆڤیەت و باڵکشانی دیمۆکراسی بە سەر گشت لایەنەکانی ژیاندا بوو. هەر ئەو ساڵە لە پرۆگرامی نوێی چاکسازیخوازانی حیزبی کۆمۆنیستی چێکوسلۆواکی ڕاگەیەندرا: مودێلێکی نوێی سۆسیالیزم؛ "ئێمە دەمانەوێ هەوڵی هێنانەکایەی مودێلێکی نوێی ئەوپەڕی دیمۆکراسییانە بدەین کە لەگەڵ هەلومەرجی چێکوسلۆواکیدا بگونجێ". ڕێک ئەو شتەی ئاوەزی دوکتور قاسملووی بەخۆیەوە سەرقاڵ کردبوو کە بەرنامەیەک ڕۆبنێ هەتا دەگەڵ واقیعەکانی کۆمەڵگەی کوردستان تەبا بێ. ئەوەیکە لە سەرەتای "کورتەباسێک لەسەر سۆسیالیزمی دێموکراتیک"، باسی دەکات؛ لەو بەشەدا وێڕای ئاماژەدان بەوەیکە حیزبی دێموکرات حیزبێکی مارکسیستی یان مارکسیستی-لینینستی و کۆمۆنیستی نیە، "بەڵام لەبەر ئەوەیکە حیزبەکەمان حیزبێکی دێموکراتیکی-نەتەوەییە و لەهەمان کاتدا پێشڕەویشە بەو مانایە دەیهەوێ؛ وێڕای چارەسەرکردنی پرسی نەتەوەیی پرسە کۆمەڵایەتییەکانیش چارەسەر بکات، بۆ ئەو مەبەستەش لە ئەزموونی جیهانی و بزووتنەوەی کوردیش کەڵک وەردەگرێ". کەواتە حیزبی دێموکرات بەردەوام هەوڵی داوە لە ئەزموونە جیهانییەکان و دەوروپشتی خۆی بنواڕێ و بە قازانجی نەتەوەکەی کەڵک وەربگرێت.

لەگەڵ ئەوەشدا، مێژوو، ئەو تاقیگە گەورەیەی ئایدیاکان، چارەنووسێکی دیکەی بۆ ئەم تیۆرییە نووسییەوە. ئەوەی لە کردەوەدا لەژێر ناوی "سۆسیالیزمی ئارایی" لە یەکێتیی سۆڤیەت، ئوروپای ڕۆژهەڵات، چینی سەردەمی مائۆ و دەوڵەتە پاشکۆکانی تردا سەریان هەڵدا، لادانێکی بنەڕەتی و تراژیک بوو لە ئارمانە ڕزگاریخوازە

سەرەتاییەکان. ئەم مۆدێلە، لە کردەوەدا تووشی نەخۆشییەکی فرەڕەهەند بوو کە ڕەهەندە ئابووری، سیاسی و مرۆییەکانی پێکەوە بەستبوویەوە:

لەلایەنی ئابووریییەوە، ناوەندگەرێتی ڕەها و ئابووریی دەستووری، بووە هۆی کارەسات لە زۆربوونی بێکاری، بیرۆکراسیی و هەژاریی گشتی. هەڵوەشاندنەوەی میکانیزمی بازاڕ و دانانی نرخی دەوڵەتی، هەر جۆرە ئاماژەیەکی ڕاستەقینەی لە خستنەڕوو و خواستن (عرضە و تقاضا) لەنێو برد. ئاکامەکەی، بەرهەمهێنانی بەکۆمەڵی کەلوپەلی بێکەلک و ناپێویست بوو لەپاڵ کەمبوونی بەردەوامی کەرەسە سەرەکییەکاندا؛ ڕیزی دووردرێژی وەرگرتنی نان و پێداویستییە ڕۆژانەکان بووە هێما و جۆری ژیان لە وڵاتانی بەرەی چەپی سۆسیالیستی. پڕۆژە زەبەلاحەکانی وەک "قەڵەمبازی مەزن بەرەوپێش"، لە وڵاتی چین، کە لەسەر بنەمای ئیرادەی سیاسی نەک لۆژیکی ئابووری داڕێژرابوو، بووە هۆی قاتوقڕیی ناوازە کە دەیان میلیۆن مرۆڤی کوشت. ئەم سیستەمە، بە لەنێوبردنی پاڵنەری تاکەکەسی و داهێنان، لە کێبڕکێی تەکنەلۆژیدا لەگەڵ ڕۆژئاوا بە سەختی دوا کەوت و لە کۆتاییدا، جگە لە پیشەسازییە قورسە سەربازییەکان، هیچ دەستکەوتێکی بەردەوامی بۆ باشترکردنی دادپەروەری و چۆنیەتیی ژیانی هاوواڵتییەکانی نەبوو.

لەلایەنی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە، ئەم سیستەمە بە دانی باج و نرخێکی قورس تەواو بوو. ڕەتکردنەوەی خاوەندارێتیی تایبەت، نەک هەر نەبووە هۆی باشتربوونی دۆخی کرێکاران، بەڵکوو بووە هۆی نکۆڵیکردن لە سەرجەم ئازادییە تاکەکەسییەکان و دامەزراندنی سیستەمێکی تۆتالیتەر. لەم پێکهاتەیەدا، حیزب–دەوڵەت وەک تاقانەی خاوەن دەرکەوت، تاکە خاوەنکار و تاقانە سەرچاوەرشتیاری هاوواڵتییان. سەربەخۆیی تاک بەسەریەک داڕووخا، چونکە بژیوی ژیانی هەر تاکێک بە تەواوی بۆ جۆری وەفاداریی بۆ حیزبەوە دەگەڕایەوە. ئازادیی ڕادەربڕین، کۆبوونەوە، سەفەرکردن و

تەنانەت بیرکردنەوەش، بە هۆی دەزگای سانسۆر و، پۆلیسی نهێنی (وەک ک. گ. ب لە سۆڤیەت یان ئەشتاسی لە ئالّمانی ڕۆژهەلّات و دەزگای پاراستن و پڕۆپاگەندەی چین) سەرکوت دەکرا. کارڵ پۆپەر، ئەم شێوە کۆمەلّگەیانەی وەک "کۆمەلّگەی داخراو" پێناسە کردوە؛ کۆمەلّگەیەک کە بە بانگەشەی خاوەندارێتیی ڕەهای مێژوویی و یاسا نەگۆڕەکانی گەشەکردن، هەر جۆرە ڕەخنە، چاکسازی و بیرکردنەوەیەکی جیاوازی وەک "لادان" یان "خیانەت" سەرکوت دەکرد و ڕێگەی لە جوولّە و پەرەسەندنی سروشتیی کۆمەلّگە دەگرت. ئەم کۆمەلّگە داخراوە، لە کۆتاییدا نەک هەر مرۆڤی لە، لەخۆنامۆیی ئابووری ڕزگار نەکرد، بەلّکوو تووشی لەخۆنامۆییەکی سیاسی و ڕۆحیی قوولّتری کرد.

ڕووخانی دیواری بەرلین و دواتر هەلّوەشاندنەوەی یەکێتیی سۆڤیەت لە کۆتایی سەدەی بیستەمدا، تەنیا شکستی زلهێزێکی سیاسی نەبوو؛ بەلّکوو خالّێکی وەرچەرخان بوو کە باڵادەستیی کردەیی پارادایمی ڕکابەر، واتە دێموکراسیی لیبرالّ، دەسەلمێنیت. لێرەدایە ئێمە لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردستاندا دەبێت بە ئازایەتییەوە چاوێک بە خۆمانەوە بخشێنینەوە و پرسیارێکی بنەڕەتی بکەین: بۆچی سەرەڕای دەیان سالّ خەبات، ئازایەتی و قوربانیدان، کەلکوەرگرتن لە هەموو جۆرە شێوازێکی تێکۆشان، بزووتنەوەکانمان لە گەیشتن بە ئامانجە سیاسییە جێگیرەکان و بنیاتنانی دامەزراوەیەکی مۆدێرن و کارامەدا، سەرکەوتنی بەدەست نەهێناوە؟ لەوانەیە خالّی لاوازیی سەرەکی ئێمە-بەدەر لە جۆری ڕوانینی سیستەمی دیکتاتۆر، ئامرازەکانی سەرکوت و داپلّۆسێنەری ڕێژیم و بەرژەوندی ولّاتان- نەک لە گۆڕەپانی شەڕدا، بەلّکوو لە گۆڕەپانی بەرهەمهێنانی هزر و بیرکردنەوەدا بووبێت؛ نەبوونی جیهانبینییەکی واقیعبینانە و بەلّگەمەند کە بتوانێت هەم گۆڕانکارییە جیهانییەکان بە دروستی شی بکاتەوە و هەم ڕێگەچارەیەکی کردەیی بۆ کۆمەلّگەی کوردستان پێشکەش بکات. هەلّبەت مەبەست لە جیهانبینی، ئایدۆلۆژیایەکی دۆگم و داخراو نیە کە ولّامی هەموو پرسیارەکانی پێشوەختە دیاری کردبێت، بەلّکوو چوارچێوەیەکی

شیکاریی زیندوو و کراوەیە بۆ تێگەیشتن لە جیهان و کارکردن تێیدا.

بۆ تێگەیشتن لەم جیهانبینییە، دەبێت ئاوڕێک لە لیبراڵیزم بدەینەوە. **لیبراڵیزم چیە و لە کوێوە هاتوە؟**

لیبراڵیزم (Liberalism)، کە لە وشەدا بە مانای ئازادیخوازییە، هزر و فەلسەفەیەکی سیاسیی بەربڵاوە کە لهسەر بنەمای ئازادیی تاکەکەسی، یەکسانی لە بەردەم یاسا و سنووردارکردنی دەسەڵاتی دەوڵەت دامەزراوە. نێوەڕۆکی سەرەکیی لیبراڵیزم، باوەڕمەندبوون بە کەرامەت و عەقڵانییەتی تاکیی مرۆڤ و توانای بۆ دەستنیشانکردنی بەرژەوەندییەکانی خۆی و پێشکەوتنی کۆمەڵگەیە. لیبراڵیزم وەک فەلسەفەیەکی سیاسیی یەکگرتوو، لە سەدەکانی حەڤدە و هەژدە و لە گەرمەی خەبات دژی ستەمکاریی پاشایەتی و دۆگمایەتیی کەنیسە لە ئوروپا لەدایک بوو و گووڕا. بیرمەندانی سەردەمی ڕۆشنگەری وەک "**جان لاک**"، بە خستنەڕووی چەمکگەلی وەک؛ **مافە سروشتییەکان** (مافی ژیان، ئازادی و خاوەندارێتی) و ئایدیای **دەوڵەتی بنیاتنراو لەسەر ڕەزامەندیی خەڵک**، بەردی بناغەیان داناوە.

ئەم نەریتە فیکرییە بەدرێژایی مێژوو بۆ چەندین لقی جیاواز دابەش بووە کە تێگەیشتن لێیان بۆ هەڵبژاردنی ڕوانینی داهاتوومان پێویستە (لێرەدا ئاماژە بە چوار لقی سەرەکی دەکەین):

١. لیبراڵیزمی کلاسیک (Classical Liberalism)

ئەم لقە کە بە بیرمەندانی وەک "ئادەم سمیت" دەناسرێتەوە، جەخت لەسەر کەمترین دەستێوەردانی دەوڵەت لە ئابووری (لێسێ فێر) و زۆرترین ئازادیی تاکەکەسی و ئابووری دەکاتەوە. ئەم تێڕوانینە، بزوێنەری سەرەکیی شۆڕشی پیشەسازی بوو بەڵام لەلایەکی دیکەشەوە هۆکاری فرەیی نایەکسانیی کۆمەڵایەتی و دواتر قەیرانی ئابووری مەزن بوو.

٢. لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی (Social Liberalism)

ئەم لقە کە لە وڵامی قەیرانەکانی سەرمایەداریدا سەری هەڵدا، بەبەڵگەوە باس لەوە دەکات کە؛ ئازادیی ڕاستەقینە تەنیا لە نەبوونی بەربەستە دەوڵەتییەکاندا کورت ناکرێتەوە. هەژاری، نەخۆشی و نەخوێندەواریش بەربەستی سەرەکین لەبەردەم گەشەکردنی تاک. بۆیە، ئەرکی دەوڵەتە بە دەستێوەردانی چالاکانە بۆ دابینکردنی پەروەردە، تەندروستی، ڕەخساندنی دەرفەتی یەکسان و دروستکردنی تۆڕێکی ئاسایشی کۆمەڵایەتی، یارمەتیی بەدیهێنانی ئازادیی ڕاستەقینە بۆ هەموولایەک بدات. ئەمە هەمان ئەو مۆدێلەیە کە دەوڵەتی خۆشبژیو لە ئەورووپای ڕۆژئاوا دروست کرد.

٣. نیولیبراڵیزم (Neoliberalism)

ئەم ڕەوتە کە لە کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمدا بە کەسایەتییەکانی وەک فرێدریش هایک، میلتۆن فریدمەن، مارگرێت تاچەر و ڕۆناڵد ڕەیگان دەسەڵاتی گرتە دەست، لە ڕاستیدا جارێکی تر بووژانەوەی هێرشبەرانەی لیبراڵیزمی کلاسیک١

---

١. بەر لە مەزن قەیرانی ئابووریی لە، ٢٩ی ئۆکتوبەری ١٩٢٩ کە بە "سێشەممەی ڕەش" لە وڵاتی ئەمریکا ناسراوە، ڕامانە یان تیۆری ناسراوی جیهانی، ئابووری نەریتی بوو(لیبرالیزمی کلاسیک)، بیرمەندانی ئەم شێوازە پێیان وابوو بازار بەپێی ئەو مکانیزمەی هەیەتی بۆخۆی خۆی ڕێک دەخات و هاوسەنگی لەناو خۆی دروست دەکات. بەڵام سێشەممەی ڕەش ئەم بۆچوونەی تووشی گرفت کردەوە، بازار نەیتوانی خۆی ڕاست بکاتەوە و خەڵکێکی زۆر بێکار بوون، کارگەکان داخران و متمانە بە سیستەمی ئابووری نەما، ئەمەش بووە هۆی کەمبوونەوەی داواکاری و زۆربوونی بێکاری. لەم نێوەدا بوو کە "جان مینارد کینز"، ئابووری ناسی ناسراوی بریتانی، بە نووسینی کتێبێک بە ناوی "تیۆریی گشتی کار، سوود و پووڵ" شۆڕشێکی مەزنی دەست پێ کرد کە بە پیشنیار و ڕێکاری وەک: دەستێوەردانی دەوڵەت لە بازار و کەم کردنەوەی باج، توانی خێرا بەسەر ئەو مەزنە قەیرانە زاڵ بن و تێپەڕێنن. کەواتە بەجۆرێک دەتوانین بڵێین ئابووریی کینزی کە بەرهەمهێنەری دەوڵەتی خۆشگوزەران بوو وڵامێک بوو بۆ بازاریی ئازادی هەوسار پچڕاو کە خۆی لە لیبرالیزمی کلاسیکدا دەدیتەوە. ئەگەرچی ئابووری کینزی توانی هەتا چەند دەیە بالانسی هێزی ئابووری ڕابگرێ بەڵام قەیرانەکانی دەیەی ٧٠ی زایینی جارێکی تر شێوازێکی دیکەی بۆ چارەسەری قەیرانی ئابووری جیهانی دەخواست، لێرەدا بوو کە "نیولیبرالیزم"

بوو. نئۆلیبراڵەکان بە ڕەخنەگرتنی توند لە دەوڵەتی خۆشگوزەران و دەستێوەردانی دەوڵەت لە ئابووریدا، داوای لابردنی ڕێگرییە یاساییەکان، تایبەتکردنەوەی بەرفراوان، کەمکردنەوەی باج و سپاردنی کاروبارەکان بە "بازاڕی ئازاد" دەکرد. هەرچەندە ئەم سیاسەتانە لە هەندێک کەرتدا یارمەتیی گەشەی ئابووریی دا، بەڵام زۆرجار بووە هۆی زیادبوونی نایەکسانی، لاوازبوونی خزمەتگوزارییە گشتییەکان و قەیرانی دارایی کە دواتر لە ساڵەکانی ٢٠٠٨دا خۆی زیاتر دەرخست.

٤. دێموکراسیی لیبراڵ (Liberal Democracy)

ئەمە شێوازێکی سیاسی حکومڕانییە، نەک هەر بە تەنیا ئایدۆلۆژیایەکی ئابووری. دێموکراسیی لیبراڵ سیستەمێکە کە تێیدا ئازادییە لیبراڵییەکان (مافەکانی تاک، ئازادیی ڕادەربڕین، سەروەریی یاسا) لەگەڵ دامەزراوە دێموکراتییەکان (هەڵبژاردنی ئازاد، کێبڕکێی سیاسی، جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان) تێکەڵ کراون. هەم لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی و هەم نئۆلیبراڵیزم دەتوانن لە چوارچێوەی دێموکراسییەکی لیبراڵدا جێبەجێ بکرێن.

ئامانجی ئێمە کامیانە؟

ئەو چوارچێوەیەی ئێمە بەدوایدا دەگەڕێین، بە ڕاشکاوی لەنێو دڵی نەریتی لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتیایە و ئامانج لێی دامەزراندنی دێموکراسییەکی لیبراڵیی جێگیرە بۆ داهاتووی کوردستان. ئێمە بە ئاگاییەوە خۆمان لە لیبراڵیزمی کلاسیک، بەتایبەت لە نئۆلیبراڵیزم لا دەدەین، چونکە پێمان وایە بازاڕی ئازاد ناتوانێت بەتەنیا

خۆی دەرخست و لە بەرامبەر دەستێوەردانی دەوڵەت هاتە دەنگ. کەواتە نیولیبرالیزم، وەک پڕۆژەیەکی هزری و سیاسی بۆ پێچەوانە کردنەوەی سیاستەکانی "کینزی" بوو و ئامانج لێی؛ گەڕاندنەوەی هێز بۆ بازار، بچووک کردنەوەی دەوڵەت و کەم کردنەوەی دەوری دەوڵەت لە ئابووری دا بوو و ئاکامەکەشی نایەکسانی زۆری ئابووری و کەم کردنەوەی ڕۆڵی یەکێتییەکانی کرێکاری بوو.

دادپەروەری و یەکسانی دابین بکات. هەڵبژاردەی ئێمە لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتییە، چونکە ئەم مۆدێلە بەبێ قوربانیکردنی ئازادییە تاکەکەسییەکان و جووڵەی ئابووریی بازاڕ، وەڵامێکی مۆدێرن و کاریگەر بە کەڵکەڵە و نیگەرانییە مێژوویییەکانی بزووتنەوەکەمان واتە دادپەروەری کۆمەڵایەتی و پێکەوەبوون دەداتەوە. بە جۆرێکی دیکە دەکرێ لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی وەک ڕێگای سێیەم لەم هاوکێشەیەدا سەیر بکەین یان بەشێوەیەکی گشتی و بۆ تێگەیشتنی باشتر، دەتوانین بڵێین؛ لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی لە بنەڕەتدا تێکەڵەیەکە (سەنتێزێکە) لە نێوان لیبراڵیزم (تێز) و سۆسیالیزم (ئەنتی-تێز)، لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی ڕێگایەکە لە نێوان ئەم دوو ڕوانینە کە لایەنە ئەرێنییەکانی لیبراڵیزم (ڕێزگرتن لە ئازادیی تاک) و لە سۆسیالیزمیش (گرنگیدان بە یەکسانی و دادپەروەری) تێکەڵ دەکات بە مەبەستی دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی ئایدیال.

لەم نێوەدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک یەکێک لە کۆنترین و ڕیشەدارترین ڕێکخراوە سیاسییەکانی کوردستان و ئێران، لە نێو دڵی هەمان ئەو گۆڕانکارییە جیهانی و ناوچەییانەدا لەدایک بوو و گەشەی کرد. لە سەردەمی دامەزراندنی حیزب و سااڵنی دواتردا، گوتاری سۆشیالیستی، گوتاری هاوبەشی خەباتە دژەداگیرکاری و ڕزگاریخوازیی نەتەوەیی بوو. گرێدانەوەی خەبات بۆ بەدەستهێنانی ئازادی، مافە نەتەوەییەکان و هەوڵدان بۆ بەدیهێنانی یەکسانی و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی، لەو سەردەمدا هەڵبژاردنێکی سروشتی و پێشکەوتنخوازانە بوو کە ئێستاش وەک شانازییەک بۆ ئەو سەردەم باسی دەکرێ.

بەڵام، دووربینیی سکرتێری گشتیی حیزب، شەهید دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو، لەوەدا بوو کە؛ زۆر زووتر لە ڕەوتە سیاسییەکانی تری کوردستان، ئاگاداری مەترسییەکانی دۆگمایەتی و پێویستیی خۆگونجاندن لەگەڵ واقیعیەتەکانی سەردەم بوو. بەڕێزیان، بە پشت بەستن بە سێ بنەمای سەرەکی، ڕێگەی بۆ پەرەسەندنی فیکریی حیزب خۆش کرد:

١. تەوەرەبوونی بەرژەوەندییەکانی گەلی کورد،

٢. سەربەخۆیی سیاسیی حیزب،

٣. واقیع‌بینی لە شیکردنەوەی هەلومەرجە جیهانییەکاندا.

ناوبراو، وەک ئابووریناسێکی خوێندەواری ڕۆژئاوا و ڕێبەرێکی سیاسیی پراگماتیست، بەباشی تێگەیشتبوو کە مۆدێلی "سۆسیالیزمی ئارایی"ـی بلۆکی ڕۆژهەلّات نەک هەر لەگەلّ بەرژەوەندییەکانی گەلی کورددا ناگونجێت، بەلّکوو بۆ سەربەخۆیی سیاسیی حیزبیش هەڕەشەیە. ئەو دەیبینی زۆرێک لە حیزبەکانی ناوچەکە بوونەتە ئامرازێک بەدەست یەکێتیی سۆڤیەتەوە و ئارمانەکانیان کردووەتە قوربانیی بەرژەوەندییە ژیۆپۆلیتیکییەکانی مۆسکۆ.

هەر لەبەر ئەم هۆکارە، ئەو بە نووسینی باسێکی کورت بەلّام پوخت و مێژوویی سەبارەت بە "سۆسیالیزمی دیموکراتیک"، سنووربەندییەکی ڕوونی لەنێوان حیزبی دێموکرات و مۆدێلی کلاسیکیی سۆسیالیزم دروست کرد. ئەم هەنگاوە، گۆڕانکارییەکی تاکتیکی نەبوو، بەلّکوو تێکۆشانێکی فیکریی ئازایانە بوو. دوکتور قاسملوو بەلّگەی دەهێنایەوە کە؛ هەر جۆرە سۆسیالیزمێک ئەگەر بە نرخی پشتگوێخستنی ئازادییە تاکەکەسییەکان، دێموکراسیی، پلۆرالیزمی سیاسی و مافەکانی مرۆڤ بێت، لە کۆتاییدا دەبێتە دژی خۆی و ناتوانێت دادپەروەریی ڕاستەقینە بەدی بهێنێت. "سۆسیالیزمی دیموکراتیک" لە بیری ئەودا، سەنتێزێکی ژیرانە بوو لەنێوان دوو ئارمانی گەورەی مرۆڤایەتی، واتە؛ ئازادی و یەکسانی. ئەو لە لایەکەوە جەختی لە پێویستیی ڕزگاریی نەتەوەیی و دابینکردنی دادپەروەریی کۆمەلّایەتی دەکردەوە و، لە لایەکی ترەوە بە شێوەیەکی یەکلاکەرەوە بەرگریی لە ئازادیی حیزبەکان، هەلّبژاردنی ئازاد، دژایەتیی تاکپەرستی و سەروەریی بەکۆمەلّ دەکردەوە. ئەم تێڕوانینە، حیزبی دێموکراتی لە کەوتنە ناو داوی دەمارگرژی ئایدۆلۆژیک پاراست کە زۆرێک لە بزووتنەوە چەپەکانی ناوچەکەی تووشی بنبەست کردبوو، هەر ئەوانەی ئەوکات و ئێستاش بەهەر ئالّوگۆڕێک بەتایبەت لە بەرنامەکانی حیزب دا هەلّوێستی توند و نەرێنی دەگرنە بەر!

دواتـر کـه جیهـان و بزووتنـەوەکان و ڕوداوەکانـی گـەردوون ڕوو دەدەن و گۆڕانکاریـی بنچینەیـی لـه جیهـان بـه گشـتی و بەتایبەتـی ڕۆژهەڵاتـی ناڤیـن بەتایبـەت لـه کوردسـتانی باشـوور دێتـه ئـاراوه و دروشـمی سـەرەکی حیزبیـش بـۆ فیدراڵیـزم دەگـۆڕێ؛ بـەو تێگەیشـتنه جارێکـی دیکـه حیزبـی دێموکـرات لـه کۆنگـره چـاردە ١٣٨٦ (٢٠٠٧) خوێندنەوەیەکـی نـوێ بـۆ سۆسـیالیزمی دێموکـرات دەکات و دوای بـاس و موناقشـه لـه کۆنگـره پەسـند دەکـرێ. ئـەم خوێندنـەوە نوێیـه سـەرەتای لەیـک نزیـک بوونـەوەی دوو هـزری سیاسـی-ئابووری بـوو، واتـه لـەم شـیکردنەوەیەدا بـۆ یەکەمجار بـاس لـه ئاوێتەبوونـی سۆسـیالیزم و لیبڕالیـزم کـراوه. بـۆ؟ چوونکـه بەرژەوەنـدی نەتەوەیـی و هەڵومەرجـی کۆمەڵگـەی کوردسـتان وا دەخـوازێ، تەنانـەت لەوێـدا بـه ڕاشـکاوی دوای هەندێـک پێناسـەی پێوەندیـدارە بـاس لەمـه دەکات کـه: "ئێسـتا بـەو بەرچاوڕوونییـەوە دەتوانیـن بڵێیـن، ئـەم پێناسـه نوێیـه لـه سۆسـیالیزمی دیمۆکراتیـک، تێکەڵاوییـەک و ئاوێتەیەکـه لـه بەهـاو بایەخەکانـی لیبڕاڵـی و سۆسیالیسـتی".

لـه بەشـێکی دیکـه لـه شـیکردنەوەکەدا، بـه ڕوونـی ئاوێتەکردنـی بایەخەکانـی ئەرێنیـی لیبڕالیـزم لـه سـەردەمی مۆدێرن پۆلێـن دەکـرێ و هـەر دوای ئـەوەش دەگەڕێتـەوە سـەر بەهـا گرنـگ و بەرچاوەکانـی سۆسـیالیزم کـه جەوهـەری سـەرەکی و بنەمـای هەڵبژاردنـی ئـەم سیسـتەمەیە، لەوێـدا هـەم ئازادییەکانـی تـاک وەک هێمـای لیبڕالیـزم هەمـژی ئازادیـی و چالاکییەکانـی بـه کۆمـەڵ کـه هێمـای سۆسـیالیزمە لەبـەر یـەک دادەنرێـن و پێمـان دەڵـێ کامەیـان قازانجـی بـۆ گەلەکەمـان هەبـێ، ئـەو هەڵدەبژێریـن: "ئێمـه لـه بایەخەکانـی پۆزەتیڤـی لیبڕاڵـی بـۆ دابینکردنـی یاسـاگەلێک بـۆ مـاف و ئازادییەکانـی تـاک، داکۆکـی دەکەیـن و لـه ئازادییەکانـی نێگەتیـڤ کـه دەور و نەخشـی هـەرە پێویسـت و تەواوکـەری ئازادییەکانـی پۆزەتیڤـن داکۆکـی دەکەیـن و پێمـان وانییـه کـه ئازادیـی پۆزەتیـڤ و ئازادیـی نگەتیـڤ بەسـتراوەیی دوو لایەنەیـان نیـه و پێمـان وایـه ئـازادی تـاک لێـرە دەبـێ ئـەو چوارچێوە کۆمەڵایەتییانـه لـه بەرچـاو بگـرێ کـه تێیـدا کار دەکات، چـون تـاک لـه نێـو کۆمەڵـدا دەژی و ناتوانـێ دوورگەیەکـی سـەربەخۆ و بێنیـاز بـێ.

هەروەها پێمان وایە بەبێ ئازادی، عەدالّەتی کۆمەلّایەتی کە جەوهەری سۆسیالیزمی دیمۆکراتیکە و ئامانجی ئێمەیە، دابین ناکرێ چون تەنیا لە سێبەری ئازادی دایە کە بە ڕێکخستنی جەماوەر، چ لە شکلّی سەندیکا و یەکیەتیی کرێکاران و چ لە شکلّی دامەزراوە جۆرواجۆرە مەدەنی و کولتوورییەکان دایە کە دەسکەوتە کۆمەلّایەتی و دیمۆکراتیکەکان لە هێرشی ڕاستی نوێ و کۆنسێرڤاتیڤەکان دەپارێزرێن."

ئەم بۆچوونە لە بنەماکانی فەلسەفە و بۆچوونەکانی "جان ڕالّز"ـەوە! ناوبراو وەک بیرمەندێکی لیبرالّ هەولّی داوە دوو چەمکی گرنگی سۆسیالیزم و لیبرالّیزم تێکهەلّکێش بکات. ڕالّز هەولّ دەدات لە نێوان دوو ڕەقیب و دژبەر ئاشتییەک بەدی بێنیت، دوو چەمک وەک نوێنەری دەزگای فکری دوو بۆچوون، "ئازادی" و "عەدالّەت". ئەو پێی وابوو دەکرێ ئەو دوو چەمکە لە چوارچێوەی یەکیەتییەکی هاوتەریب ئاوێتە بکرێ. ئەوەیکە ڕالّز ناوی لێ نابوو "دادپەروەری هاوشێوەی ئینساف". ناوبراو هەولّ دەدات بە ڕوانینێکی لیبڕالّ تێمان بگەیەنێت کە دژوازیی نێوان ئازادی و عدالّەت، ڕاستەقینە نیە و دەستکردە. ڕالّز لە کتێبێکی ناسراوی خۆی بە ناوی "تیۆریی دادپەروەری" ١٩٧١، یان، "دادپەروەریی هاوشێوەی ئینساف؛ گێڕانەوەیەک،٢ ٢٠٠١ هەروەها لە وتارێک بەناوی "دادپەروەری هاوشێوەی ئینساف؛ سیاسی نەک بانخۆزاو" (عدالت بەمثابە انصاف؛ سیاسی نە متافیزیکی) ١٩٨٥، دا بە گشتی ئەم باسانە دەکا و دەلّێ؛ "هەموو تاکێک دەبێ لە هەمبەر گرنگترین ئازادییە بنەڕەتییەکان مافی خۆی هەبێ (ئازادیی بەیان، بیروڕا، کۆمەلّایەتی، ئایین)، نابەرامبەرییە کۆمەلّایەتی و ئابوورییەکان تەنیا کاتێک ڕێپێدراوە کە بە قازانجی بێبەشترین چینەکانی کۆمەلّگە بشکێتەوە (ئەوە بە، "بنەمای جیاواز"، ناسراوە–اصل تفاوت) هەروەها دەگەلّ دەرفەتە بەرامبەرەکان بۆ هەموو لایەک، وەک دەستوێڕاگەیشتن بە بەرپرسیارەتی و بارودۆخە جیاوازەکان. ڕالّز وەک کەسێکی لیبڕالّ بۆ ڕوانگەکانی سۆسیالیزمی کلاسیک کە باوەڕی بە خاوەندارییەتیی بەکۆمەلّی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان هەیە، ناتەبایە. ناوبراو باسی

2. Justice as Fairness: A Restatement

"دێموکراسی خاوەندارێتیتەوەر (مالکیتمحور) یان "سۆسیالیزمی لیبراڵ" (لیبڕالیسمی کۆمەڵایەتی) دەکات کە لەودا خاوەندارێتی کەسیی جێگەی ڕێزە بەڵام، دابەشکاری سامان و دەرفەتەکان دەبێ بە قازانجی هەموولایەک بێ، بەتایبەت ئەوانەی کەمترلەبەرچاو گیراون یان سەر بە چینە بێبەشەکانن. کەواتە بەو ڕوانگەیە، کەم بوونەوەی نایەکسانی و باشتر بوونی دۆخی خەڵکیی بێبەش نەریتێکی سەرەکی سۆسیالیزمە کە لێرەدا بیرمەندێکی لیبراڵ باسی دەکات و ئەم خاڵە جەوهەرییە دێنێتە نێو دەزگای فکری خۆی و جیهانی ئازادیش پێشوازی لێ دەکات.

لە بەشێکی دیکەی شیکردنەوەیەکی حیزب لە کۆنگرەی چواردەدا، سۆسیالیزم وەک ڕێگەچارەیەک یان بەرنامەیەکی ئابووری و کۆمەڵایەتی پێناسە دەکات و بە ڕوونی دەڵێ، "مەبەستی ئێمە ئەوە نیە کە وەک ئایدۆلۆژییەک بیڕوانین"، واتە لێرەش دا بە ڕوونی دەردەکەوێ مەبەست لەم سۆسیالیزمە تەنیا سیستەمێکی ئابووری و کۆمەڵایەتییە لە بەرژەوەندی خەڵک نەک هێڵێکی فکری و ئایدۆلۆژییەکی چەقبەستوو کە نەتوانین ئاڵوگۆڕی بەسەردا بێنین و وەک دەقێکی پیرۆز سەیری بکەین. لەوە بەشەدا نووسراوە؛ "ئێمە ڕوانیمان بۆ سۆسیالیزم نە وەک سیستمێکی بەرهەمهێنانە و نە وەک سیستمێکی ئایدۆلۆژییە. کێشەی عەدالەتی کۆمەڵایەتی کە تەوەرو مەبەستی سۆسیالیزمی دێموکراتیکە، وەک یەکێک لە پرسە ئەخلاقییەکان باس دەکەین، نەک وەک یەکێک لە پرسە ئابووریەکان و نە وەک پێویستییەک کە لە بنەماکانی ماتریالیزمی مێژوویییەوە سەرچاوە بگرێ." لێرەدا خۆ بە دوور گرتن لە هەندێک چەمک و زاراوە، ئەو سنووربەندییەیە کە کۆنگرەش دەنگی بۆ داوە و ئەو چەمکە بێ کەلکەکانەی هاوێر کردووە و ڕێگە بۆ پێداچوونەوە و نوێکردنەوەی دەکاتەوە.

تەنانەت زۆر بە ئاشکرا و بێ پێچ و پەنا لەهەمبەر پرسی سەرمایەداری کە ئیتر ئەمەیان وەک هێڵی سوور وایە بۆ ئەو ڕێبازە، لێی تێدەپەڕێ، لەبەر ئەوەیەکە هەموو هەوڵی حیزبی دێموکراکرات ئەوەبووە بە پێی تێگەیشتنی ڕاستەقینە و لۆژیکی بەدوور لە هەڵوێستی هەستەکی بڕوانێتە چارەسەرکردنی دۆخی کۆمەڵگەی کوردستان.

"ئابووریی جیهان ئۆرگانیزمێکی یەکگرتووە و هیچ دەوڵەتێک یان هەر سیستمێکی کۆمەڵایەتی یا ڕەوشێکی ئابووری ناتوانێ لە دەرەوەی ئەودا بە شێوەی سروشتی پەرە بستێنێ. بەمجۆرە دەبینین سەرمایەداری بۆتە ئەمرێکی واقیع و نە ئیستاکە ئالترناتیڤێکی هەیەو نە لە ئاسۆی ئیستادا کۆتایی‌یەک بۆ ئەو نیزامە بەدی دەکرێ. کەوابوو ڕووخانی سەرمایەداری ئەمرۆکە ئیدی دروشمێکی واقیعبینانە نیە".

لە ڕاستیدا، خوێندنەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەهەمبەر بەرنامەکانی، دۆکتۆرینێکی جێگیر و نەگۆڕ نیە، بەڵکوو گشتی ئەمانە میتۆدۆلۆژییەکە بۆ بیرکردنەوە لە کێشەکانی کوردستان لە چوارچێوەی گۆڕانکاریی جیهانییەکاندا. میتۆدۆلۆژیی تێکەڵکردنی ئاڕمانخوازی لەگەڵ واقیعبینیدا و، خۆگونجاندنی ئازایانەی بەرنامەی حیزب لەگەڵ پێداویستییەکانی سەردەم بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی گەل. لە ساڵی ١٣٥٠ـەوە هەتا ئیستا (١٤٠٤)، ٥٤ ساڵ تێدەپەڕێت، هەتا ئێستا سەرجەم بەرنامەکانی حیزب بەهەر ناوێک بووبن لە بازنەی سەرەکی سۆسیالیزم وەدەر نەکەوتوە ئەویش تەنیا بۆ کەڵکەڵەی سەرەکی حیزب دەگەڕێتەوە کە لەو سیستەمە فکرییەدا پێی وەفادار بووە و خۆی لە، دادپەروەریدا دەبینێتەوە. بەڵام ئەوە بەو مانایە نیە ئەگە لە سیستەمە فکرییەکانی دیکەدا ئێمە بتوانین شێوازێکی نوێی گونجاوتر ببینینەوە کە سەرجەم نەریت و باوەڕەکانی حیزب لەخۆ بگرێ، ئالۆگۆڕ پێک نەهێنین. ئەمڕۆ، وەفاداری بۆ میراتی دوکتور قاسملوو لە دووبارەکردنەوەی وشەکانیدا نییە، بەڵکوو لە بەکارهێنانی هەمان ئەو میتۆدۆلۆژییە پڕجوولەیە و زیندووە دایە کە بە مەبەستی خزمەتکردن بە نیشتمان و گەل هەیبووە. هەر وەک چۆن ئەو لەسەر بنەمای واقیعییەتەکانی سەردەمی شەڕی سارد، گواستنەوەی بۆ "سۆسیالیزمی دیموکراتیک" بە پێویست زانی بۆ پاراستنی سەربەخۆیی و ناسنامەی حیزب، ئەمڕۆ ئێمەش لەسەر بنەمای واقیعیەتەکانی جیهانی دوای شەڕی سارد و شکستی مۆدێلەکانی ئابووریی دەوڵەتی و سیستەمی نوێی ئابووریی جیهانی، ئالۆگۆڕە خێراکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، دەبێ هەنگاوی هاوتەریب بە ئاراستەی پەرەسەندنەکان هەڵبگرین.

ئەمڕۆ، جیهان و ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە بەراورد دەگەڵ سەردەمی شەڕی سارد، تووشی گۆڕانکاریی بنەڕەتی بووە. بەجیهانیبوونی ئابووری، شۆڕشی دیجیتاڵی، قەیرانە ژینگەییەکان و ئاڵۆزییە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هانمان دەدەن بە هەمان ڕوحی داهێنەرانە و واقیعبینانەوە، پێداچوونەوە بە بیری سیاسیی خۆمان بۆ بەرەڕووبوونەوەی ئاڵنگارییەکانی سەدەی بیستوویەک بکەین و ئەم ڕێبازە نوێ بکەینەوە. ئەم نوێکردنەوەیە دەبێت ئەو چەمک و شاکلیلانە لەخۆ بگرێت کە پێشتر لە گوتاری ئێمەدا لاواز بوون یان بەهۆی هەلومەرجی سەردەمەوە ئامادەییان نەبووە:

١. کۆمەڵگەی مەدەنی

(Civil Society) لەوانەیە یەکێک لە گرنگترین ئەو چەمکانەی کە لە نەریتی لیبراڵدا پێ گەیوە و دەبێ ئێمە بیخەینە چەقی جیهانبینیی خۆمانەوە، کۆمەڵگەی مەدەنی بێت. ئێمە وەک گەلێکی ژێردەستە، بەهۆی هەلومەرجی باو و بەستێنسازی حکومەتە داگیرکەرەکان، شەڕمان بەسەردا سەپاوە و تێکۆشانمان زۆرتر لە چوارچێوەی خەباتی چەکداری یان حیزبیدا پێناسە کردووە، لە کاتێکدا هێزی ڕاستەقینەی هەموو کۆمەڵگەیەک لە ڕایەڵکەی فرەڕەهەند و زیندووی دامەزراوە مەدەنییەکانیدا شاردراوەتەوە. ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ، کۆمەڵە ژینگەییەکان، دامەزراوە کولتووری و هونەرییەکان، یەکێتییەکانی، ژنان، کرێکاران، خوێندکاران، مامۆستایان، میدیای سەربەخۆ و ژووری ئابووری و بازرگانییەکان، گشتیان پێکهێنەری کۆمەڵگەیەکی مەدەنیی بەهێزن کە هەم چاودێریی دەستەڵاتی سیاسی دەکەن و هەم زەمینەی گەشە و پەرەپێدانی بەردەوام ئامادە دەکەن. هەر وەک چۆن "ئالێکسی دۆ تۆکڤیل" لە سەدەی نۆزدەهەمدا تێگەیشت کە نهێنیی زیندوویی و پێشکەوتنی سەرسوڕهێنەری ئەمریکا لە هەمەن ڕایەڵکەکانی فرەڕەهەندی کۆمەڵگەی مەدەنی دایە، ئێمەش شیاوە تێبگەین، بەهێزکردنی کۆمەڵگەی مەدەنی نەک تەنیا بۆ سەردەمی ئێستای خەباتمان، بەڵکوو بۆ بنیاتنانی کوردستانێکی دیموکراتیک و ئازاد لە داهاتوودا، نیاز و پێویستییەکی مەزنە.

٢. مافی مرۆڤ بە واتای گشتگیری خۆی

هەرچەندە بزووتنەوە سۆشیالیستییەکان یارمەتیی پێشخستنی مافە کۆمەڵایەتییەکانیان داوە، بەڵام بنچینەی فەلسەفی و یاسایی بنەڕەتی مافی مرۆڤیی مۆدێرن، لە نەریتی لیبراڵ و کەرامەتی زاتیی تاکدا ڕەگی داکوتاوە. پابەندبوونی ئێمە دەبێت لە دروشم تێپەڕێت، دەبێت ئێمە بە شێوەیەکی تەواو دەروەستی جارنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ و سەرجەم پەیمان و ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییە پەیوەندیدارەکان، لەوانە مافەکانی ژنان، منداڵان، کەمینە ئایینی و نەتەوەییەکان و مافی پەنابەران بین. ئەم پابەندبوونە دەبێت لە هەموو بەرنامە و کارەکانماندا خۆیا بێ و ببێتە بەردی بناغەی سیستەمی یاسایی داهاتووی کوردستان.

٣. فێمینیزمی لیبراڵ و چالاکیی ژنان

سەبارەت بە پرسی ژنان، گواستنەوە بۆ لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی بە واتای تێپەڕاندنی گوتارە کلاسیک و سنووردارەکانە بۆ "مافەکانی ژنان". بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی" کە دوای کوشتنی "ژینا ئەمینی" لە کوردستانەوە دەستی پێ کرد، بە هەموو جیهانی نیشان دا ژنان چیتر چاوەڕێی پێدانی ماف نابن، بەڵکوو خۆیان، چالاکڤانی سەرەکی و پێشڕەون لە خەبات بۆ ئازادی. بەرنامەی ئێمە دەبێت لەسەر بنەمای فێمینیزمێک بێت کە ژنان نەک وەک ئامرازی سیاسەتکردن یان سوژەی پاسیڤ بۆ پڕکردنەوەی "پشک" (کۆتا)، بەڵکوو وەک کەسایەتیی سەربەخۆ، خۆبەڕێوەبەر و بڕیاردەر لە چەقی ژیانی ئابووری، کۆمەڵایەتی و سیاسیدا بە فەرمی بناسێت. ئەمە بە واتای خەبات بۆ یەکسانیی تەواو یاسایی، بەهێزکردنی ئابووری و مسۆگەرکردنی ڕۆڵی ڕێبەرایەتیکردنی ژنان لە هەموو ئاستەکانی کۆمەڵگەدا دایە.

٤. ژینگە

لەم سەردەمەدا هیچ بەرنامەیەکی پێشکەوتوو ناتوانێت خۆی لە پرسی ژینگە بدزێتەوە و لە قەیرانەکانی ژینگە و بەرنامەی نوێ غافڵ بێت. بە تێگەیشتن لەوەیکە تێکدانی ژینگەی کوردستان (سووتاندن و بڕینەوەی دارستانەکان، وشکەساڵی، بەنداوسازیی بێبەرنامە، پیسبوونی ئاو و خاک) بەشێکە لە سیاسەتە سەرکوتکەرانە و چەوسێنەرەکانی ڕێژیمە دەسەڵاتدارەکان، بەم هۆکارانە دەبێ بەرنامەیەکی دیاریکراو و زانستی بۆ پاراستنی ژینگە پێشکەش بکەین. ئەم بەرنامەیە دەبێت گەشەپێدانی بەردەوام، تێپەڕین لە وزەی فوسیلی بۆ وزە پاکەکان، پاراستنی فرەچەشنیی ژینگەیی و پەرەپێدانی کولتووری ژینگەیی لەخۆ بگرێت، چوونکە تەناهی و ئاسایشی ژینگە پەیوەندیی ڕاستەوخۆی بە ئاسایشی نەتەوەیی و گەشەپێدانی ئابووریی ئیمەوە هەیە.

لە کۆتاییدا، ئەم جیهانبینییە، ئیمە بۆ بەرەووبوونەوەی ئاڵنگارییەکانی تری سەدەی بیستویەک وەک شۆڕشی دیجیتاڵی و ژیریی دەستکرد، ئابووریی بەجیهانیبوون و گرنگتر لە هەموان، پێناسەکردنەوەی پەیوەندیی نێوان دەوڵەت و هاونیشتمانی ئامادە دەکات. ئامانجی کۆتایی، کەمکردنەوەی هەژموونی دەوڵەت، بەهێزکردنی دامەزراوە مەدەنییەکان و گەیاندنی سنووری ئازادییە تاکەکەسییەکانە بۆ بەرزترین ئاست، هەتا هەموو هاونیشتمانییەک بتوانێت لێهاتوویی خۆی لە کۆمەڵگەیەکی کراوە و زیندوودا پەرە پێ بدات.

لەوانەیە باشترین ڕێنوێنی فەلسەفی بۆ ئەم گواستنەوەیە، هەروەک پێشتریش ئاماژەیەکی پێکراوە لە ناو بیرۆکەکانی جان ڕاڵز، ببینینەوە. ناوبراو دوو بنەمای سەرەکی بۆ کۆمەڵگەیەکی دادپەروەر پێشنیاز دەکات کە لەگەڵ ئامانجەکانی کۆمەڵگەی داهاتووی کوردستاندا دەگونجێن:

١. بنەمای ئازادی (The Liberty Principle)

هەر تاکێک دەبێت مافێکی یەکسانی بۆ دەستوێراگەیشتن بە ئازادییە بنەڕەتییەکان هەبێ کە لەگەڵ نیزامێکی هاوشێوەی ئازادی بۆ هەموان بگونجێت.

ئـەم بنەمایـە، لەپێشـینەیی ڕەهـای هەیـە و بەپێـی ئەمـە، کۆمەڵگەیەکـی دیموکراتیـک، سـێکولار، فرەدەنـگ و بنیاتنـراو لەسـەر مافەکانـی مـرۆڤ و هاووڵاتیبـوون، بـەردی بناغـەی هـەر پێشـکەوتنێکی دیکەیـە. ئەمـە هەمـان پابەندبوونـی ئێمەیـە بـۆ ئـازادی.

٢. بنەمای جیاوازی (The Difference Principle)

نایەکسـانییە کۆمەڵایەتـی و ئابووریـیەکان تەنیـا کاتێـک پاسـاویان هەیـە و ڕەوان، ئەگـەـ؛ (ئـا: ببنـە هـۆی زۆرتریـن قازانـج بـۆ کەمبەشـترین ئەندامانـی کۆمەڵگـە و؛ (بـێ: بەسـتراوە بن بـە ئـەو پۆسـت و پلانـە کـە لـە ژێر هەلومەرجی یەکسـانیی دادپەروەرانەی دەرفەتەکانـدا، بـۆ هەمـووان کـراوە بـن. ئـەم بنەمایـە، ڕۆحـی دادپەروەریخوازیـی مێژوویـی حیزبـی دێموکـرات و کولتـووری دەوڵەمەنـدی هاوپشـتیی کۆمەڵایەتـی لـە کوردسـتان، لـە چوارچێوەیەکـی مۆدێـرن و کارامـەدا دادەڕێژێتـەوە. ئەمـە هەمـان پابەندبوونـی لەخۆبوردووانـەی ئێمەیـە بـۆ دادپـەروەری.

وەرگرتنـی چوارچێوەیەکـی "سۆشـیالیزم لیبـرالّ" یـان "لیبرالّیزمـی کۆمەڵایەتـی" لەسـەر بنەمـای هـزری ڕالّـزی، ڕێگەمـان پـێ دەدات بـە زمانێکـی ڕوون و هاوچـەرخ، دەگـەڵ جیهـانـدا بدوێیـن. ئـەم ڕێبـازە، وێـڕای جەختکردنـەوە لەسـەر ئابووریـی بـازاڕ، ڕکەبـەری و ڕۆڵـی سـەرەکیی کەرتـی تایبـەت بـۆ خوڵقاندنـی سـامان، دەوڵـەت ناچـار دەکات بـە دابەشکردنەوەی دادپەروەرانـە، دابینکردنـی دەرفەتـی یەکسـانی پەروەردەیـی و تەندروسـتی و دروسـتکردنی تۆڕێکی بەهێزی ئاسایشـی کۆمەڵایەتی بۆ هەموولایەک. ئـەم ڕێگایـە، سیسـتەمێکە هـەم دەگـەڵ نەریتـە مێژوویـی و کۆمەڵایەتییەکانـی کۆمەڵگـەی کوردسـتاندا گونجـاوە و هەمـژی ئێمـە وەک هێزێکـی سیاسـیی مۆدێـرن، دێموکـرات و بەرپرسـیار بـۆ بنیاتنانـی داهاتـووی کوردسـتان دەناسـێنێت.

بـەڵام پرسـیارێکی سـەرەکی دەمێنێتـەوە: ئایـا لیبرالّیزمـی کۆمەڵایەتـی دەتوانێـت وڵامێکـی شـیاو بـۆ گرنگتریـن ئامانجـی گەلەکەمـان، واتـە مافـی چـارەی خۆنووسـین هەبـێ؟ وڵامەکـە، ئەرێنـی و ڕوونـە. بەپێچەوانـەی تێڕوانینـی بـاو کـە لیبرالّیـزم تەنیـا بـۆ

تاکگەرایی کورت دەبێتەوە، ئەم نەریتە فیکرییە بناغەی فەلسەفیی بەهێز بۆ بەفەرمی ناساندنی مافە گشتی و نەتەوەییەکان دابین دەکات. مافی چارەی خۆنووسین لە بیری لیبرالّدا، ڕاستەوخۆ لە بنەمای سەروەریی گەل (Popular Sovereignty) و کەرامەتی مرۆڤەوە سەرچاوە دەگرێت. ئەگەر تاکەکان ئازاد و یەکسانن و مافی ئەوەیان هەیە بەسەر چارەنووسی خۆیاندا زاڵ بن، کەواتە گرووپە مرۆیی و نەتەوەکانیش کە هەر لەم تاکانە پێکهاتوون، دەبێت خاوەنی ئەم مافە بن کە شێوازی حکومڕانیی خۆیان ئازادانە هەڵبژێرن و ناسنامەی کولتووری، زمانی و سیاسیی خۆیان بپارێزن و گەشەی پێ بدەن.

بیرمەندە لیبرالّە هاوچەرخەکانی وەک "ئالان بیوکانن" دەڵێ؛ ئەگەر دەوڵەتێک بە شێوەیەکی سیستەماتیک مافە بنەڕەتییەکانی گرووپێکی نەتەوەیی پێشێل بکات، ئەوان بخاتە ژێر ستەمەوە و لە بەشداریی مانادار لە ژیانی سیاسیدا بێبەشیان بکات، ئەو گرووپە مافی ئەخلاقی و سیاسیی بۆ جیابوونەوە و سەربەخۆیی وەک دوا ڕێگەچارە بەدەست دەهێنێت. ئەم تێڕوانینە، خەباتی گەلی کورد بۆ چارەی خۆنووسینی خۆی، نەک وەک هەنگاوێکی جوداخوازی، بەڵکوو وەک هەنگاوێکی سەربەخۆییخوازانە، چاکسازیخوازانە و بەرگرییکارانە لە بەرامبەر نادادپەروەرییەکی مێژوویید پێناسە دەکات.

بۆیە، چەسپاندنی جیهانبینییەکی لیبرالّی کۆمەڵایەتی نەک هەر لەگەڵ ئارمانجی نەتەوەیی ئێمەدا ناکۆک و ناتەبا نیە، بەڵکوو ڕەوایەتییەکی مۆدێرن و جیهانی پێ دەبەخشێت. ئەم چوارچێوەیە ڕێگەمان پێدەدات داوای مافی چارەی خۆنووسین نەک تەنیا لەسەر بنەمای مێژوو و مەزڵومییەت، بەڵکوو لەسەر بنەما جیهانگیرەکانی دێموکراسی، مافی مرۆڤ و سەروەریی یاسا دابڕێژین. ئەم ڕێبازە، دەرگاکانی وتوێژ و پشتیوانیی نێودەوڵەتی زیاتر لە هەر کاتێکی تر بە ڕوومانداا دەکاتەوە و بە جیهانی نیشان دەدات، گەلی کورد نەک بەدوای دروستکردنی دەوڵەتێکی نەتەوەیی قۆرخکار و دەمارگرژەوە نییە، بەڵکوو بەدوای بنیاتنانی کۆمەڵگەیەکی دێموکراتیک، کراوە و

دادپەروەرەوە لە چوارچێوەی بنەماڵەی گەورەی کۆمەڵگە ئازادەکانی جیهاندا. ئەمە، وەفاداریی ڕاستەقینەیە بە ئارمانە میژوویییەکانی گەلەکەمان و جەوهەری پەیمانی ئێمەیە لەگەڵ نەوەی ئەمڕۆ و سبەی لە کوردستاندا.

ئەم باسە وەک دیاردەیەکی سروشتی و زانستی لەهەمبەر هەموو ئەگەرێک بۆ گۆڕانکاری و ئاڵوگۆڕ پێکهێنان بە کراوەیی دەمێنێتەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و پرسی شوناسی نەتەوەیی

ئامادەکار: **مێهدی مێهرپەروەر**
دیمانە: **شنۆ مێهرپەروەر**
کارناسی بەرنامە: **عیرفان ڕەهنموون**

هەشتا ساڵ پێش ئێستا و لە ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی و سێ ساڵ پاش پێکهاتنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد واتە کۆمەڵەی ژێکاف، حیزبێک بە ناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ڕۆژهەڵاتی نیشتمان دامەزرا. پاش ١٦٠ ڕۆژ لە دامەزرانی، حیزبی دێموکراتی کوردستان ئەرکێکی مێژوویی کەوتە سەرشان ئەویش دامەزرانی کۆماری کوردستان بوو. کاکڵە و جەوهەری خەباتی حیزبی دێموکرات پرسی نەتەوەیی، دێموکراسی و عەدالەتی کۆمەڵایەتییە کە وەکوو سێکوچکەی ستراتێژی و هزری ئەم حیزبە هیچکات گۆڕانیان بەسەردا نەهاتووە و وەک سەرەکیترین حیزب لە بزاڤی نەتەوەیی کورد لە قەڵەم دەدرێ.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ماوەی هەشت دەیەی ڕابردوودا ڕۆڵی سەرەکیی لە پاراستن و بەهێزکردنی ناسنامەی نەتەوەیی گەلی کورددا گێڕاوە. ئەم ڕۆڵە نەک تەنیا لە ڕێگەی خەباتی سیاسی، بەڵکوو لە ڕێگەی پەرەپێدان و پارێزگاری لە زمان، کولتوور و یادەوەری بەکۆمەڵەوە بووە. درێژەدان بەم ڕۆڵە لە داهاتوودا پێویستی بە نوێکردنەوەی گوتار و پەیوەندی لەگەڵ نەوەی نوێدا هەیە.

پێکهاتنی سوپای میللی و هێزی پێشمەرگەی کوردستان لەلایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە یەکێک لە دەستکەوتە گرینگەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردە. ئێستاش ناو و پێگەی پێشمەرگە وەک پارێزەری شوناسی نەتەوەیی نەتەوەی کورد، لە ناو دڵی تاک بە تاکی کورددا جێی گرتووە و بە شانازییەوە باسی دەکرێ و ڕێزی لێ دەگیرێ.

دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، یەکەم ئەزموونی سەرکەوتووی بنیاتنانی حیزبێکی مۆدێرن لە مێژووی سیاسیی کوردە. ئەم حیزبە نەک تەنیا لە چوارچێوەی ئێران، بەڵکوو لە جوغرافیای گەورەتری کوردستاندا ئیلهامبەخش بووە بۆ گوتاری شوناسخوازانە و بە دابینکردنی مۆدلێک لە خەباتی دامەزراوەیی، یارمەتیدەر بووە بۆ بەهێزکردنی ڕۆح و پێکهاتەی خەباتی نەتەوەیی لە پارچەکانی دیکەی کوردستان.

شنۆ مێهرپەروەر: پێکهێنانی کۆماری کوردستان یەکێک لە دەستکەوتە هەرە گرنگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانە و وەرچەرخانێکە لە مێژووی خەباتی نەتەوەیی کورددا. کۆماری کوردستان ڕۆڵێکی زۆر گرنگ و فرەڕەهەندی لە پێشخستنی شوناسی نەتەوەیی کورددا هەبووە. لە لایەک ئەزموونێکی کردەیی خۆبەڕێوەبەریی سیاسی و کولتووریی ڕەخساند و لە لایەکی دیکەشەوە یادەوەرییەکی مێژوویی بۆ

نەوەکانی داهاتوو خولّقاند. ئەم ئەزموونە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی ناسنامەی نەتەوەیی و ناسیۆنالیزمی کوردییە. کۆماری کوردستان، سوپای میللی و هێزی پێشمەرگەی ڕێکخست کە بوونە پارێزەر و هۆی بووژانەوەی ڕۆحی نەتەوەیی گەلی مافخوراوی کورد. حیزبی دێموکراتی کوردستان وەک میراتگری کۆماری کوردستان لەم هەشت دەیەی خەباتیدا تا چەند توانیویەتی یارمەتی بە بەهێزکردن و بەدامەزراوەییکردنی شوناسی نەتەوەیی کورد بدات؟

عیرفان ڕەهنموون: حیزبی دێموکراتی کوردستان وەک هەر پێکهاتە یان دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی- سیاسی زادەی کات و شوێنێکی دیاریکراو بووە و زادەی کات و شوێنی خۆی بووە، واتە لە ڕەوتێکی مێژوویییەوە گوزەری کردووە و هەموو ئەو مێژوویەی هەشتا ساڵەی حیزبی دێموکرات لە ڕاستیدا ناتوانین بە یەک پێوەر بپێوین و ئەو مێژووە لە پێوەندی لەگەڵ دیاردە سیاسییەکاندا لە پێوەندی لەگەڵ هەڵوێستە سیاسییەکاندا بەرز و نزمیی بەخۆیەوە بینیوە و کارتێکەریی دەوروبەری بەسەرەوە هەبووە و هەروەها ئەویش شوێندانەری هەبووە لەسەر فەزای سیاسی لە کوردستاندا. حیزبی دێموکراتی کوردستان کاتێک دادەمەزرێ وەک حیزبێکی نەتەوەیی دادەمەزرێ و دەیهەوێ ولّام بە پرسی نەتەوەیی کورد بداتەوە. حیزبی دێموکرات هەر لە سەرەتاوە و تەنانەت پێش ئەوەی حیزبی دێموکراتیش دابمەزرێ لە سەردەمی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورددا لەسەر ئەو باوەڕە بووە کە پێکناکۆکیی سەرەکی لە کۆمەڵگەی کوردستاندا پێکناکۆکیی نێوان گەلی سەردەست و گەلی بندەست بووە و لەم پێکناکۆکییە کە لە نێوان گەلی سەردەست و گەلی بندەستدا هەبووە حیزبی دێموکرات و کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردی لێ هاتووەتە ئاراوە و ئەمە پێشینەیەکی مێژوویی هەیە کە کۆنترە لە حیزبی دێموکراتیش، بۆ نموونە ئەو پێشینە مێژوویییە دەگەڕێتەوە بۆ شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری کە شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری پێش دروستبوونی ناسیۆنالیزمی تورک، ناسیۆنالیزمی فارس و ناسیۆنالیزمی عەرەب بووە. واتە ناسیۆنالیزمی کوردستان پێشترە لە

ناسیۆنالیزمێک کە لەنێو عەرەبەکان و لەنێو فارسەکان و لەنێو تورکەکانیدا هەبووە و ئێمە دەتوانین بە دێکیۆمێنت و بە بەڵگە ئەوە بسەلمێنین و دواتر کە لە کۆتاییەکانی سەردەمی قاجارِدا ناسیۆنالیزمی ئێرانی دروست دەکرێ و بونیاد دەنرێ. دواتر دەوڵەت نەتەوەی ئێرانی دروست دەبێت کە لە چەقی ئەو دەوڵەت نەتەوەیەدا لە ڕاستیدا زمانی فارسی بوونی هەیە. ئێمە شۆڕشی سمکۆی شکاک دەبینین کە سمکۆی شکاک شۆڕشەکەی لە کۆتاییەکانی قاجارِ و لە سەرەتاکانی هاتنەسەرکاری ڕەزاشای پەهلەوی‌دا بووە و لەگەڵ ئەو سیستمەدا خەباتی کردووە و هەوڵی داوە کە کورد لەنێو دەوڵەت نەتەوەی ئێرانی‌دا نەتوێتەوە. بۆیە حیزبی دێموکرات دەتوانین بڵێین درێژکراوەی بزووتنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری و هەروەها بزووتنەوەی سمکۆی شکاکە. بەڵام حیزبی دێموکرات لە سەردەمێکی کەمێک دواتردا سەری هەڵدا کە دەوڵەتی ئیرانی سەقامگیر بووە و ناسیۆنالیزمی ئێرانی سەقامگیر بووە و حیزبی دێموکرات بە دامەزرانی کۆماری کوردستان هەوڵ دەدات کە شوناسی نەتەوایەتیی کورد و سەروەریی سیاسیی کورد بەرجەستە بکاتەوە و ئەو ڕەوتە درێژە دەکێشێ. بەڵام خاڵێک کە گرینگە و دەبێ سەرنجی بدەین ئەوەیە کە لە سەردەمی کۆماری کوردستانەوە و هەروەها لە شۆڕشەکانی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری و لە سمکۆی شکاکدا کورد هیچ جۆرە دوودڵییەکی نەبووە لەوەی کە نەتەوەیەکە و خاوەنی مافی دیاریکراوی چارەنووسە و دەبێ سەروەریی سیاسیی خۆی بەسەر کوردستان‌دا بسەپێنێ. ئەوە نەتەنیا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە باکووری کوردستانیش‌دا هەر وا بووە و لە باشووری کوردستانیش‌دا هەروا بووە. ئەوەی کە دواتر دڕدۆنگیی دروست دەکرێ لەسەر ئەوەی کە کورد ئایا نەتەوەیە یان نەتەوە نییە، ئایا مافی سەروەریی سیاسی و ئەمانەی هەیە هەموو ئەوانە گۆڕانکاریگەلێکن کە دوای کۆماری کوردستان دێنە ئاراوە، بۆیە مەبەستم لەو قسانە ئەوەیە کە پرسی نەتەوایەتیی حیزبی دێموکرات لە دەورانی جۆراوجۆردا گۆڕانکاریی بەسەردا هاتووە و بەپێی ئەو دەورانە بە جۆرێک وڵامی ئەو پرسە دراوەتەوە. لە کۆماری

کوردستاندا، دروستە بزووتنەوەی کۆمۆنیستی یان مارکسیزمی ئۆرتۆدۆکس هاتووەتە نێو ئێران و ناوچەکە، بەڵام ئێمە لە ڕۆژنامەی کوردستاندا و لە وێژمانی حیزبی دێموکراتدا هیچ کارتێکەرییەکی بزاڤی کۆمۆنیستی لەسەر بیروڕای خەڵک و نووسەران و سیاسەتوانانی کوردستان نابینین. بۆیە تەواوی ئەو وتارەی کە لە ڕۆژنامەی کوردستاندا بوونی هەیە بەتایبەتی لە پەیڤەکانی پێشەوا قازی محەممەددا پەیڤ و وێژمانی سەروەریخوازانە و نەتەوەخوازانەن. بەڵام دوای ئەوە کە کۆماری کوردستان هەرەس دەهێنێ و هەندێک لە لایەنگران و ئەندامانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سێدارە دەدرێن و هەندێک لە ئەندامانی حیزب پەڕیوەی باشوور دەبن و هەروەها هەندێک ڕێکخستن دواتر لە شارەکانی کوردستاندا ئاشکرا دەکرێن و ڕێکخستنەکانی حیزبی دێموکرات سەرکوت دەکرێ، دوای ئەوە لەو هەلومەرجەدا ئەو مارکسیزمی ئۆرتۆدۆکسە بە جۆرێک دێتە نێو کوردستانەوە و ئەوە کاریگەریی لەسەر وێژمانی حیزبی دێموکراتی کوردستانیش داناوە و ناتوانین نکۆڵی لەوە بکەین. چونکە ئەو گوتارەی کە لە کۆماری کوردستاندا بوونی هەیە کە گوتارێکی سەربەخۆییخوازانەیە، دواتر ئەو گوتاری سەربەخۆییخوازانە لە ئەدەبیاتی حیزبی دێموکراتدا کەمڕەنگ دەبێتەوە و خۆی لە گوتارێکی خودموختاریخوازانەدا دەبینێتەوە. هۆکارەکەی ئەوەیە کە ئەم سۆنامی کۆمۆنیزمە کە دێتە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و دێتە ئێران و دێتە ڕۆژهەڵاتی ناوین، کاریگەریی لەسەر هەموو حیزب و پارتە سیاسییەکان دادەنێ و ئەو کاریگەرییەشی لەسەر حیزبی دێموکرات داناوە، بەڵام جیاوازیی حیزبی دێموکرات لەگەڵ حیزبەکانی دیکەدا لەگەڵ ڕەوتەکانی دیکە لە کوردستان و لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەو ستراتێژیانەی کە حیزبی دێموکرات هەیبووە چ سەربەخۆیی، چ فێدراڵیزم و چ خودموختاری لە هەموو ئەوانەدا چەشنێک لە سەروەریی سیاسی جا ئەگەر کەمڕەنگیش بووبێ لە خودموختاریدا یان لە فێدرالیزمدا چەشنیک لەو سەروەری سیاسی ڕەچاو کراوە و کوردستان وەک یەکەیەکی سیاسی و جوغرافیایی چاو لێکراوە، بۆیە حیزبی

دێموکرات ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ سەردەمانی پێشووتر و بێین حیزبی دێموکرات بۆ نموونە بگەڕێنینەوە دوای کۆماری کوردستان دوای ئەوەی بزاڤی کۆمۆنیستی دێتە ناوچەی ڕۆژهەلّاتی نێوەڕاست، ئەگەر بێین گوتاری حیزبی دێموکرات لەگەلّ گوتاری حیزبەکانی دیکەی پارچەکانی دیکەی کوردستانّدا بەراورد بکەین، دەبینین ڕەنگی نەتەوەخوازانە هێشتا لە گوتاری حیزبی دێموکراتدا زیاترە. بۆیە حیزبی دێموکرات لە ڕاستیدا حیزبێکی نەتەوایەتییە و حیزبێکی چینایەتی نییە و باوەڕی بەوە هەبوو لە سەرەتاوە تا ئێستا هەرچەند هێندێک جار هەلّوێستی تا ئەندازەیەک نابەجێ لە کەسانیک بەناوی حیزبی دێموکراتەوە بیندراوە و ئیمە ناتوانین نکوّلّی لەوە بکەین، بەلّام جەریانی سەرەکی و ڕەوتی سەرەکی لە حیزبی دیموکراتدا ڕەوتێکی نەتەوەخوازانە و شوناسخوازانە بووە.

دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، دەبێت بە وڵامێکی مێژوویی و سیاسی بۆ پرۆژەی "دەوڵەت_نەتەوەی ئێران" کە لەسەر بنەمای نکوّلّیکردن و سڕینەوەی نەتەوە غەیرە فارسەکان دامەزراوە. حیزبی دێموکرات بە پێداگری لەسەر نەتەوەی کورد، زمان و فەرهەنگی سەربەخۆ و مافی دیاریکردنی چارەنووس، لە بەرامبەر حکوومەتی ناوەندیدا وەستایەوە و زەمینەی بۆ پێکهێنانی گوتاری "ئێرانێکی فرەنەتەوە" خۆش کرد. وێژمان و ڕوانینی حیزبی دێموکرات لە هەلّوێست و بەلّگەنامەکان کامانەن کە پرۆژەی دەوڵەت_ نەتەوەی ئێران کە لەسەر بنەمای سڕینەوەی نەتەوە غەیرە فارسەکان دامەزراوە، ڕەت دەکاتەوە؟

لە ڕاستیدا ئەگەر چاو لە ئەدەبیاتی حیزبی دێموکرات و نووسینی ڕێبەرانی شەهید بەتایبەت شەهید دوکتور قاسملوو و کاک دوکتور سەعید بکەین، دەبینین هیچ کاتێک حیزبی دێموکرات نەچووەتە ژێر باری ئەوەی کە ئێران وڵاتێکە یەک نەتەوەی تێدایە یەک ئالّای هەیە و یەکەیەکی سیاسی ئەزەلی-ئەبەدییە. وەک ئەوەی کە فارسەکان یان فاشیزمی فارس باس دەکەن کە ئەوان پێیان وایە ئێران هەر لە ئەزەلەوە بووە

و تا ئەبەدیش درێژە دەکێشێ، دیارە ئەوە لەگەڵ زانستی کۆمەڵناسیدا بە تەواوی لە ناتەباییدایە و زۆربەی هەرە زۆری کۆمەڵناسەکان لەسەر ئەو باوەڕەن کە پرسی نەتەوایەتی وەک ویژمان وەک دیسکۆرسێکی نوێ دوای سەرهەڵدانی سەرمایەداری بوونی هەبووە و پێش سەرمایەداری ئیمە شتێکمان بەناوی قەوارەی میللی نەبووە. ئەمە دەتوانین لە فاکتە میژوویەکانیشدا بە ئاسانی لە هەموو جیهاندا و لە هەموو وڵاتانی جیهاندا ئەم شتە بە ئاسانی ببینینەوە. بۆیە حیزبی دیموکرات هەمیشە لەگەڵ ئەو بۆچوونەدا خەباتی کردووە. هەرچەند وەک باسم کرد تا ئەندازەیەک پاشەکشەی لە گوتاری نەتەوەخوازیی خۆی کردووە، چونکە تۆ لە گوتاری سەربەخۆییخوازانە کە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا هەیە و لە شێخ عوبەیدوڵڵا نەهری و سمکۆی شکاکدا هەیە کە ئەم بزووتنەوانە و ئەم ڕێبەرانە هیچ دڕدۆنگییەکیان لەوە نییە کە کورد نەتەوەیە و مافی دیاریکردنی چارەنووسی هەیە، بەڵام دواتر بەهۆی ئەو گۆڕانکارییانەی کە دێتە ئاراوە، بە جۆرێک حیزبی دیموکرات پاشەکشە لەو گوتارە نەتەوەخوازییە پڕەنگ دەکات کە خۆی لە سەربەخۆییخوازیدا دەبینێتەوە. بەڵام لە هەمان کاتیشدا مافی دیاریکردنی چارەنووس یەکێک لەو پرنسیپانە بووە کە هەمیشە حیزبی دیموکرات باسی کردووە و باوەڕی بە مافی دیاریکردنی چارەنووس هەبووە و لەو بەرنامە سیاسییانەدا کە هەمیشە پێشنیاری کردووە چ لە فێدڕاڵیزمدا و چ لە خودموختاریدا، کوردستانی وەک یەکەیەکی سیاسی و وەک قەوارەیەکی سیاسی بینیوە و کوردیشی وەک نەتەوەیەک بینیوە. بەڵام هەڵبەتە لێرەدا ئەگەر بە چاوێکی ڕەخنەگرانەوە تەماشای ئەم بۆچوونەش بکەین دەتوانین ڕەخنەی ئەوە بگرین کاتێک تۆ باوەڕت بە مافی دیاریکردنی چارەنووس هەیە، چۆن تۆ نوسخەی فێدڕاڵیزم یان خودموختاری بۆ کورد دادەنێی. چونکە تۆ کاتێک باوەڕت بە مافی دیاریکردنی چارەنووس هەیە، دەبێ ئەم مافە لە شوێنێکدا لە وەختێکدا لە کات و ساتێکدا بێی پیادەی بکەی، بیخەیتە پراکتیکەوە، چ وەختێک دەیخەیە پراکتیکەوە؟ زەمانێک کە ئازاد بووی کە داوا لە خەڵک دەکەی کە مافی خۆیان موشەخەس

بکەن چ مافێکیان دەوێ، سەربەخۆییان دەوێ، فێدراڵیزمیان دەوێ یان خودموختاریان دەوێ، بەڵام پێش ئەوەی کە ئەو ڕێفراندۆمە و ئەو دەنگدانەی ئەنجام دابێ، تۆ باس لە ستراتیژییەک دەکەی کە مەسەلەن ئێمە باوەڕمان بە خودموختاری و فێدراڵیزم هەیە. بۆیە ئەوە بەڕای من جۆرێک لە پێکناکۆکی تێدایە و تا ئێستاش حیزبی دێموکرات نەیتوانیوە و حیزبەکانی دیکەش نەیانتوانیوە ئەم پێکناکۆکییە چارەسەر بکەن. چونکە ئەگەر تۆ باوەرت بە مافی دیاریکردنی چارەنووس هەبێ تەبیعەتەن ئەم مافی دیاریکردنی چارەنووسە، خەڵکن بڕیاری لەسەر دەدەن. یانی دەبێ بخرێتە ڕێفراندۆمێکی گشتییەوە. چۆنە پێش ئەوەی کە ئەم مافە خرابێتە ڕیفڕاندۆمێکی گشتییەوە تۆ باس لە فیدراڵیزم یان باس لە خودموختاری دەکەی. دەتوانی ئەوە بڵێی کە بەڵێ من باوەڕم بە فێدراڵیزم هەیە وەک حیزبێکی سیاسی، بەڵام باوەڕم بە مافی دیاریکردنی چارەنووسیش هەیە، ئەگەر دەرفەتێک خوڵقا من ئەوە دەخەمە دەنگدانەوە، بەڵام ئەوە کێشەیەکی سیاسیت بۆ پێکدێنێ، چون پێش ئەوەی تۆ ڕێفراندۆمەکە ئەنجام بدەی تەبیعەتەن دەچیتە نێو چەشنێک لە هاوکارییەوە لەگەڵ هێزەکانی دیکە، بۆیە کاتێک کە ڕیفراندۆمەکەت ئەنجام دا ئەگەر پێچەوانەی ئەو بەرنامەیەی تۆ بوو تۆ ناچاری لە تەواوی ئەو هاوپەیمانییانەی بکێشیتەوە و لەو پێوەندییەدا نەوعێک سەرلێشێواویی سیاسی لە ڕاستیدا دێتە ئاراوە. بۆیە ئەوە یەکێک لەو کێشانەیە کە بەڕای من لە هیچ یەک لە پارچەکانی کوردستانداا نەیانتوانیوە ئەم مەسەلەیە چارەسەر بکەن چونکە کاتێک باوەڕت بە مافی دیاریکردنی چارەنووس هەیە و هێشتا نازانی کە خەڵک بڕوای لەسەر ئەو مافی دیاریکردنی چارەنووس چییە و چ ڕێکارێک بۆ پراکتیزەکردنی ئەو مافی دیاریکردنە هەڵدەبژێرن تۆ ڕێکارێکی سیاسی پێشنیار دەکەی. ئەمە یەکێک لەو ڕەخنانەیە دەتوانین لەو بەرنامانەی حیزبی دێموکرات دوای کۆماری کوردستانی بگرین، بەڵام ئەگەر بێین حیزبی دێموکرات لەگەڵ حیزبەکانی دیکەدا چ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و چ لە پارچەکانی دیکەی کوردستان بەراورد بکەین، بەڕای من هیچ حیزبێک بەقەت حیزبی دێموکرات گوتاری

نەتەوەخوازانە و کوردپەروەرانەی نەبووە و ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ بەیاننامەکان و بۆ ئەو وتارانەی کە لە ڕۆژنامەی کوردستانەوە نووسراوە بە ئاسانی دەتوانین بەو دەرئەنجامە بگەین.

زمان یەکێکە لە پێکهاتە سەرەکی و بنچینەییەکان لە پێکهاتن و بەردەوامیی شوناسی نەتەوەیی. لە ئەزموونی نەتەوە چەوساوەکان یان بێدەوڵەتەکان‌دا، زمان تەنیا ئامرازی پەیوەندیکردن نییە، بەڵکوو ئامرازێکە بۆ بەرخۆدانی کولتووری و یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی و بەرهەمهێنانەوەی شوناسی نەتەوەیی. لەم چوارچێوەیەشدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران گرنگییەکی تایبەتی بە زمانی کوردی داوە، وەک یەکێک لە ئامرازە بنەڕەتییەکانی بنیاتنانەوەی شوناسی نەتەوەیی بە ئاراستەی نەتەوەسازیی کورد. ئەم گرنگیدانەش کاریگەریی قووڵی کولتووری، پەروەردەیی و سیاسیی لەسەر کۆمەڵگەی کوردی بەجێ هێشتووە. ئایا گرینگی‌دانی حیزبی دێموکرات بە زمانی کوردی تەنیا لایەنی کولتووری هەیە یان بەشێکە لە ستراتیژیی سیاسی بۆ بەرپەرچدانەوەی پرۆژەی نەتەوەسازیی تاکزمانیی حکوومەتی ئێران؟

لە ڕاستیدا ئەوەی کە حیزبی دێموکرات گرینگییەکی زۆری بە زمانی کوردی داوە هەر لە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردەوە تا سەردەمی کۆماری کوردستان و تا ئەمڕۆ، بەو ئیمکاناتە کەمەی کە حیزبی دێموکرات هەیەتی، نیشان دەدا کە وەک پرسێکی کۆمەڵایەتی چاوی لەو مەسەلە نەکردووە، بۆ نموونە ئەگەر باس بکەین بەو ئیمکاناتە کەمەی کە حیزبی دێموکرات هەیەتی هەر ئەو کاتەی من لە ناو حیزبدا بووم، ئەم گۆڤار و ڕۆژنامە و بڵاڤۆکانە دەردەچوون، ڕۆژنامەی کوردستان بە هەردووک زمانی کوردی و فارسی، ڕۆژنامەی ئاگری بە زاراوەی کرمانجی ژووروو، گۆڤاری ژنان، گۆڤاری لاوان، تێکۆشەر، تیشک و بیری خوێندکار. یانی ئەو مەجمووعە کە ئەگەر تۆ تماشای بکەی بۆ حیزبێک کە لە تاراوگەدایە و ئیمکاناتێکی ئەوەندە زۆری

بەدەستەوە نییە ئەم هەموو نووسراوەیە بەڕاستی نیشان دەدا کە پرسی زمان بۆ حیزبی دێموکرات پرسێکی زۆر گرینگ بووە و یەکەم کارێک کە کۆماری کوردستان دەیکات لە ڕاستیدا زمانی کوردی دەکات بە فەرمی و لە ماوەیەکی زۆر کەمدا هەموو بەڵگە و دیکیۆمێنتەکان دەبن بە زمانی کوردی. ئەوە هەنگاوێکی زۆر گەورەیە کە حیزبی دێموکرات ناوێتی. حیزبی دێموکرات تەبیعەتەن لە بەرامبەر فاشیزمی فارسەوە قەراری گرتووە کە فاشیزمی فارس زۆر گرینگی بە زمانەکەیان دەدەن و وا دەنوێنن کە زمانەکەیان، زمانێکی زۆر گرینگە و خەڵکی ناوچەکە ئەو زمانەیان زۆر پێ خۆش بووە و لە ئێرانەوە هەتا هیندوستان هەمووی بە زمانی فارسی قسەی کردووە. لە حاڵێکدا ئەو شتە واقعییەت نییە و زمانی فارسی یەکیک لە لاوازترین زمانەکانی جیهانە کە شەست لە سەدی وشەکانی عەرەبییە و بەشێکی تریشی کوردی و تورکی و زمانەکانی فەرانسەوی و ئینگلیسیش هاتووە و ئەو شەست لە سەدەیش کە لە عەرەبی کەڵکی وەرگرتووە ئەو مانایەی کە ئەو وشە عەرەبیانە لە زمانی فارسیدا ئەو مانایە دەدەن لە زمانی عەرەبیدا مانایەکی دیکە دەدەن. یانی زمانە عەرەبییەکەشیان چەواشە کردووە. بەڵام لە بەرامبەر ئەم سیاسەتە زمانییەوە حیزبی دێموکرات هەر لە سەرەتاوە گرینگییەکی زۆری بە زمان داوە و ئەو زمانە وەک نوێنگە و مانیفێستی نەتەوایەتی چاوی لێ کراوە و لە هەموو ئەو دەرفەتانە کەڵکی وەرگرتووە کە پەرە بەو زمانە بدا. لە ڕووی پاراویی زمانیشەوە بەڕاستی حیزبی دێموکرات لەگەڵ حیزبەکانی دیکە ناتوانی بەراوردی بکەی تەنانەت ئەگەر ئێمە بێین وتارەکانی دوکتور قاسملوو مەسەلەن چل و وردەیەک ساڵ لەوەپێش لەگەڵ وتاری ڕێبەرەکانی دیکەی کورد لە پارچەکانی دیکەی کوردستان یان هەر لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیدا ئەگەر بەراوەردی بکەین زمانی دوکتور قاسملوو زمانێکی زۆر زۆر پاراوتر و زۆر زۆر کوردیتر و زۆر زۆر خاوێنترە. بۆیە ئەم پرسە بۆ حیزبی دێموکرات پرسێکی زۆر زۆر گرینگ بووە، چونکە لە ڕاستیدا حیزبی دێموکرات دەرکی بەوە کردووە کە دوو کۆڵەکەی ئەساسی کە بوونەتە هۆی ئەوەی

کە کورد بمێنی یەکێک لە کۆڵەکەکانی زمانی کوردی و کۆڵەکەی دووهەمیش لە ڕاستیدا موزیکی کوردییە. بۆیە حیزبی دێموکرات زۆر گرینگیی بە پرسی زمان داوە و زۆرێک لە ئەدیب و نووسەرانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان واتە زۆربەی هەرە زۆری ئەدیبان و نووسەرانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕوویان لە حیزبی دێموکراتی کوردستان کردووە و ئەوەش بووەتە هۆی ئەوەی کە زمانی حیزبی دێموکرات هەم لە ڕووی سیاسییەوە و هەم لە ڕووی ئەدەبییەوە زمانێکی پاراو و زمانێکی خاوێن و دەوڵەمەند بێ و کاریگەری زۆری هەبووە لە پەرەسەندنی کۆی گشتیی زمانی کوردی تەنانەت لە پارچەکانی دیکەی کوردستان و بە تایبەتی لە باشووری کوردستان.

یەکێک لە تایبەتمەندییە هەرە گرنگ و پێشکەوتنخوازەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەرەتای دامەزراندنییەوە هەوڵدان بووە بۆ تێپەڕبوون لە پێکهاتە نەریتی و خێڵەکییەکان و جێگرتنەوەی بە شوناسێکی نەتەوەیی مۆدێرن و گشتگیری کورد. ئەم ڕێبازە نەک تەنیا لە سیاسەتی حیزبدا، بەڵکوو لە بنەما تیۆرییەکەی و گوتاری نەتەوەسازییەکەیدا بەڕوونی دیارە. چ ستراتێژییەکی سیاسی و کولتووری و ڕێکخراوەیی لەلایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە بەکار هێنراوە بۆ گۆڕینی پێکهاتەی خێڵەکی بۆ ناسنامەیەکی نەتەوەیی سەرتاسەری؟

دیارە هەر وەک باسم کرد لە سەرەتاوە حیزبی دێموکرات حیزبێکی هەشتا سالّەیە، ئەگەر کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردیشی بخەینە سەر چەند سالّی تریشی پێ زیاد دەبێ بە تەمەنی، بۆیە لەم تەمەنەیدا کە هەیبووە لە پێوەندی لەگەڵ خێڵەکاندا و لە پێوەندی لەگەڵ چینە کۆمەڵایەتییەکان، سیاسەتەکانی وەکوو یەک نەبووە و زەروورەتی بەرخورد بەو کێشە کۆمەڵایەتییانە وەکوو یەک نەبووە. یانێ دەبێ دابەشی بکەین بە چەند دەورە، بۆ نموونە لە دەورانی کۆماری کوردستاندا چەندین

هۆز هەبووە لە کۆماری کوردستاندا و بەشی هەرەزۆری هێزی پێشمەرگەی کوردستان یان سپای میللی لەو هۆزانە پێک هاتبوو، بەڵام پێشەوا قازی محەممەد وەک ڕێبەرێکی دانا چون من لەسەر ئەو باوەڕەم قازی محەممەد تەنیا زانا نەبووە و داناش بووە. داناییەکە ڕەنگە گرینگتر بێ تەنانەت لە زانایەکە. قازی محەممەد وەک کاراکتێر، کاراکتیرێکی زۆر خوێندەوار بووە یانێ چەندین زمانی زانیوە، مافناس بووە، هەموو ئایینە ئیبراهیمییەکانی بە باشی ناسیوە، مێژوو، فەلسەفە و ئەدەبیاتی کوردی، فارسی، عەرەبی، تورکی و هەموو ئەوانە و بەسەر هەموو ئەوانەدا زاڵ بووە. وەک کاراکتێری تاکەکەسیشی کەسێکی کەم دوو و زۆرتر لەناو خۆیدا بووە، یانێ قوواڵ بووەتەوە لە ناو خۆی، ئەم قووڵبوونەوە و ئەوەی کە کەسێکی کەمدوو بووە و چاوەدێریی کۆمەڵگەی کردووە، بووەتە هۆی ئەوەی کە بە چاوێکی کراوەوە تماشای کۆمەڵگە بکات و بێت ڕێکاری چوونەدەرەوە لە قەیران بۆ کۆمەڵگەکە ببینێتەوە. لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا پێشەوا قازی محەممەد نەهاتووە دژایەتیی خێڵەکان بکا، یانێ ئەگەر دژایەتیی خێڵەکانی کردبایە تەبیعەتەن کارێکی هەڵەی دەکرد، چونکە تەرکیبی کۆمەڵایەتی، پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی کوردستان، پێکهاتەیەکی خێڵەکی بووە، بەڵکوو قازی محەممەد هاتووە لە لایەکەوە لە خێڵەکان کەڵکی وەرگرتووە و تەبایی لەنێو خێڵەکانداد دروووست کردووە، لە لایەکی دیکەوە هاتووە دامەزراوەی مۆدێرنی لە کۆمەڵگەدا پێک هێناوە کە هێواش هێواش لە ڕێگەی خوێندنەوە لە ڕێگەی ئەو دامەزراوە مۆدێرنانەوە کۆمەڵگە بەرەو پێش ببات و کۆمەڵگە لە کۆمەڵگەیەکی خێڵایەتی بگوازێتەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتوو. لەبەر ئەوەی کە حیزبی دێموکرات حیزبێکی کۆمۆنیستی نەبووە، حیزبی دێموکرات حیزبی هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردستانە. لەبەر ئەوەی حیزبێکی نەتەوایەتییە کاری یەکەمی حیزبی دێموکرات ئەوە نییە بچێتە نێو خەباتی چینایەتییەوە و یان دژایەتیی چینێکی تایبەت یان توێژێکی تایبەت بکات، چونکە کێشەیەک بە ناوی کێشەی نەتەوایەتی بوونی هەیە و بۆ ئەوەی نەتەوەکە بەرەوپێش بڕوا و بگاتە

قۆناغی ڕزگاریی نیشتمانی، پێویستە تەبایی لە نێوان چین و تۆێژەکاندا هەبێ و هەموو ئەو چین و تۆێژانە بێنە ناو ئەم خەباتەوە کە ئەم قۆناخی ڕزگاریی نیشتمانییە تێپەڕ بێ. ئەمە یەکێک لە خسووسییەتە ئەسڵییەکانی بزووتنەوەی نەتەوایەتییە و لە هەموو دنیاشدا هەر وا بووە. یانێ ئەو بزووتنەوە نەتەوایەتییانەی کە لە وڵاتانی تردەوە و تەنانەت لە ئوروپاشدا هەبووە ئاوا عەمەلیان کردووە. بۆیە قازی محەممەد بەم شێوەیە بەرخوردی بە مەسەلەی هۆزەکان و خێڵەکان کردووە. دواتر کە سەرمایەداری لە ئێران و لە کوردستان زیاتر گەشە دەستێنێ و خێڵەکان بەرەو جۆرێک لە پووکانەوە و پێوەندیی خێڵایەتی بەرەو جۆرێک لە کەمڕەنگیی دەڕوات، حیزبی دێموکرات هاتووە هەندێک پلانی داناوە کە ئەو پلانە کاریگەریی هەبووە کە ئەو کولتووری خێڵایەتییە کە ئیتر کاریگەری لەسەر سیاسەتی حیزبی دێموکرات دانەنێت. لەم پێوەندییەدا دوکتور قاسملوو کاری زۆر زۆر گرینگی کردووە، بۆیە دوکتور قاسملوو هاتووە سیستمی لە ناو حیزبی دێموکراتدا پێک هێناوە، یانێ موشەخەس بووە فلان گرووپی کۆمەڵایەتی، فلان چین، فلان تۆێژ چی بکات، یانێ هەموو شتێکی کردووە بە دامەزراوە و دێموکراسییەکەشی لەنێو حیزبی دێموکراتدا پەیڕەو کردووە و دەنگی خەڵکی پەیڕەو کردووە، چونکە خێڵ بە دەنگی خەڵک هەڵنابژێردرێ بەڵام دوکتور قاسملوو هاتووە سیستمی کۆنگرەی داناوە، دوو ساڵ جارێکیش کۆنگرە گیراوە و خەڵک ئازادانە خۆیان کاندید کردووە و ئازادانە خەڵک هاتوون دەنگیان بۆ داوە و لەم ڕێگەیەوە دژایەتیی ئەو کولتووری خێڵایەتییەی کردووە و تا ئەندازەیەکی زۆر لە بەراورد لەگەڵ حیزبەکانی دیکەی پارچەکانی کوردستاندا، حیزبی دێموکرات سەرکەوتوو بووە. حیزبی دێموکرات یەک لەو دەگمەن حیزبانەیە کە دەسەڵاتی سیاسی پشتاوپشت نەهاتووە لە پشتێکەوە نەگەیشتووە بۆ پشتێکی تر و حاڵەتی بنەماڵەیی و حاڵەتی خێڵەکی لە ناو حیزبی دێموکراتدا هەمیشە کەمڕەنگ بووە و هونەری ئەو کارەش لە ڕاستیدا دەگەڕێتەوە بۆ لێزانی و کارامەیی دوکتور قاسملوو.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک یەکێک لە بەئەزموونترین و کاریگەرترین حیزبە سیاسییەکانی کوردستان، ڕۆڵی بنەڕەتیی لە دامەزراندن و پتەوکردنی توخمەکانی شوناسی نەتەوەیی کورددا گێڕاوە. دیارترین کارەکانی ئەم حیزبە بریتین لە دانانی سروودی نەتەوەیی "ئەی ڕەقیب" و هەڵگرتنی ئاڵای نەتەوەیی کوردستان. دوو هێمای شوناس کە بە تێپەڕبوونی کات بوون بە هێمای هەر چوار پارچەی کوردستان. حیزبی دێموکرات بە بەدامەزراوەییکردنی ئەو هێما نەتەوەییانە، ڕۆڵێکی سەرەکیی لە پێناسەکردنەوە و بەرهەمهێنانەوەی ناسنامەی نەتەوەیی کورددا بینیوە و ڕێگای بۆ پێکهێنانی جۆرێک لە یادەوەریی هاوبەشی بەکۆمەڵ لە نێوان کورد لە ناوچە جیاجیاکان‌دا خۆش کردووە. ئەو هۆکارانە چ بوون کە بوونە هۆی ئەوەی سروودی نەتەوایەتیی"ئەی ڕەقیب" و ئاڵای کوردستان وەک دوو دەستکەوتی حیزبی دێموکراتی کوردستان ببنە هێمای بەربڵاوی شوناسی نەتەوەیی لەنێو هەر چوار پارچەی کوردستان‌دا؟

کۆماری کوردستان کۆمارێکی سەربەخۆ بووە، بەڵام بەداخەوە هێندێک کەس هەیە کە باس لەوە دەکەن کۆمارێکی خودموختار بووە و تەنانەت شاهەنشا ئیجازەی ئەوەی داوە. کۆماری کوردستان کۆمارێکی سەربەخۆ بووە و بەڵگە بۆ ئەمە زۆر زۆرە. سادەترین بەڵگە بۆ ئەمە ژمارەی دەی ڕۆژنامەی کوردستانە کە بە مانشێتێکی گەورە نووسراوە و باس لە دووی ڕێبەندان دەکات، جێژنی سەربەخۆیی و ئیستقلالی کوردستان یانێ هەم وشە کوردییەکەی و هەم وشە فارسییەکەی داناوە کە هیچ دڕدۆنگییەک نەبێ کە ئەم کۆمارە کۆمارێکی سەربەخۆییخوازە. کارەکانی دیکەی پێشەوا قازی محەممەد وەک کابینەی وەزیران وەک سپای میللی و هێزی پێشمەرگەی کوردستان، وەک خوێندن بە زمانی کوردی و لەوانەش گرینگتر کە حاڵەتی هێمایی هەیە، سروودی نەتەوەیی ئەی ڕەقیب و هەروەها ئاڵای کوردستان کە ئەمانە دوو هێمان کە نەتەوەیەکی بەئاسانی و بەخێرایی پێ دەناسرێتەوە. یانێ ئەگەر

کەسێک بڕوا ئاڵای وڵاتەکەی بەدەستەوە بێ تۆ ئۆتۆماتیک دەزانی کە ئەمە سەر بە چ نەتەوەیەکە ئیتر پێویست ناکا قسە بکا و چیرۆکی خۆی بگێڕێتەوە. هەروەها سروودی نەتەوایەتی باس لە ئێش، باس لە ئازار، باس لە مێژوو، باس لە ڕابردوو، باس لە داهاتوو و باس لە شکۆی نەتەوایەتی دەکات، بۆیە ئەو دوو هێمایە دوو هێمای گرینگن کە پێشەوا قازی محەممەد و کۆماری کوردستان گرینگیان پێ داوە. بە هۆی ئەوەوە کە پێشەوا قازی محەممەد کەسایەتییەکی زۆر زۆر خۆشناو بووە لەنێو خەڵکدا هەم لە سەردەمی خۆیدا و هەم ئێستاش من پێم وایە خۆشناوترین کەسایەتیی هەموو پارچەکانی کوردستانە یانێ دەتوانین بڵێین تەنیا کەسێکە خەڵکی هەموو پارچەکانی کوردستان لە دڵسۆزی، لە شۆڕشگێڕبوونی ئەو تەبان و کۆکن و ڕێکن لەسەر ئەوەی کە کەسایەتییەکی ئاوا نیشتمانی هەبووە و ئەوە لە سەردەمی خۆشیدا هەر کەسایەتییەکی ئاوا بووە. بۆیە خودی کەسایەتیی پێشەوا قازی محەممەد و ئەو هێمایانە و ئەو کارە نەتەوایەتییانە کە کردوویەتی بووەتە هۆی ئەوە کە ئەو هێمایانە لە کوردستاندا بڵاو ببنەوە. دیارە سروودی ئەی ڕەقیب بوو بە سروودی هەموو حیزبەکانی کوردستان. تەنانەت پ.ک.کش زۆر جار ئەو سروودە لێ دەداتەوە یانێ سروودێکە دەتوانین بڵێین هەموو کورد یان حیزبە نەتەوایەتییە کوردستانییەکان ئەم سروودەیان قەبوولە. یان ئاڵای کوردستان ئەو ئاڵایە کە لە کۆماری کوردستاندا هەڵکرا خۆی ئاڵای کۆماری ئاراراتە، وەک بڵێی سێ ڕەنگەکەی و ئەو خۆرەی کە لە ناوی‌دایە و خودی خۆرەکە کە ئیزەدی خۆر یەکێک لە هێما سەرەکییەکان و ئیزەدە سەرەکییەکانی میترائیزم بووە لە ڕاستیدا دەگەڕێتەوە بۆ ئەوە. وا دیارە لە کۆماری کوردستاندا هەندێک ئاڵوگۆڕ لەوەدا پێک هات، بەڵام زۆرتر ئاڵای کوردستان بە کۆماری کوردستانەوە زۆرتر دەناسرێ تا بە خودی کۆماری ئاراراتەوە. بەڵام ڕیشەکەی بۆ یەکەمین جار لە ڕاستیدا خودی سێ ڕەنگەکە و خۆرەکەی دەگەڕێتەوە بۆ کۆماری ئارارات. بۆیە ئەم هێماسازییە لە ڕاستیدا گرینگە، نەتەوە پێویستی بە وێژمان هەیە، پێویستی بە دامەزراوەی

نەتەوایەتی هەیە، پێویستی بە ئەدەب و هونەری نەتەوایەتی هەیە و پێویستیی بە هێمای نەتەوایەتی هەیە. بۆیە هەم ئاڵای کوردستان و هەم سروودی نەتەوایەتیی ئەی ڕەقیب دوو هێمای زۆر زۆر بەرجەستە بوون و تەنانەت ناوی پێشمەرگەش کە قازی محەممەد لەسەر شۆڕشگێڕی کورد داینا بە چەشنێک بڵاو بووە کە ئەو وشەیە لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا کەڵکی لێ وەرگیرا و ئێستا هاتووەتە ناو زمانە جیهانییەکان و لە هەر جێیەک تۆ بنووسی پێشمەرگە دەزانن کە تۆ باسی خەباتکاری کورد دەکەی.

ناسیۆنالیزمی کوردستانی و ڕۆڵی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەو بارەیەوە

(دیمانە لەگەڵ ئەبووبەکر کاروانی)

وتووێژ: عەلی لەیلاخ

ئاماژە:

٢٥ی گەلاوێژی ئەمساڵ، واتە ٢٧٢٥ی کوردی، حیزبی دێموکراتی کوردستان (حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە مانا ئێستاکەی) پێ دەنێتە ٨٠ ساڵەی دامەزراندنی خۆی. حیزبێک کە لەو کاتەوە وا لە گەڕەکێک لە مەهاباد چەند کەسایەتی بە نهێنی کۆمەڵەی "ژ - ک" یان کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردیان زامەزراند، بیریان لەوە کردبوو کە کورد دەبێت لەسەر خاکی خۆی و لە کوردستانی خۆی بێت. ٨٠ ساڵ بەسەر حیزبێک بە هەوراز و نشێوەکانی کە ڕۆڵە فیداکارەکانی خۆی لە سەردارەکانی سەر دارەوە تاکوو خوێناوییوونی مێزی وتووێژ بۆ چارەسەریی پرسی نەتەوەیی، هەموو ئەمانە بەشێکن لە قۆناغ و خەباتی ئەو حیزبە. هەن ئەو ئازیزانەی کە لە گۆڕەپانی سیاسەت

و لە گۆڕەپانی هزرڤانیدا سەرنجی ورد و باشتریان داوە بەم حیزبە وەک میراتێک بۆ هەموو کورد، ڕاستە حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دامەزراوە، بەڵام میراتەکەی دەتوانین هیی هەمووی کوردستان بێت، چونکە ئێمە پێکەوە هاوچارەنووسین. بۆ ئەم بابەتەش لەسەر ڕۆڵی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ناسیۆنالیزمی کوردستانی کە زۆر گرنگە بۆ یەکخستنەوە نێومااڵی پەرشوبااڵوی کورد، لە خزمەتی کاک "ئەبووبەکر کاروانی"، سیاسەتوانان و مامۆستای خۆشەویستداین کە لە گۆڕەپانی هزرڤانی و سیاسەتی کوردستانیدا ناسراوە و بە پرسی کوردەوە سەرقاڵە.

عەلی لەیلاخ: مامۆستا گیان زۆر زۆر سپاس بۆ ئەوەی کە دیسان قەبوواڵی زەحمەتت فەرموو.

ئەبووبەکر کاروانی: سپاس بۆ تۆ و سوپاس بۆ بێنەران.

کە باس لە حیزبی دێموکرات کرا، پێش ئەوەی بچمە سەر پرسیارەکانی دیکە و زۆریش دەبن، کە هاتینە ژوورەوە لە کتێبخانەکەی بەڕێزت وێنەی پێشەوا قازی محەممەد هەڵوەسراوە؛ لە لای مامۆستا ئەبووبەکر کە نووسەرە، سیاسەت دەزانێت و نیشتمانداوەستە، پێشەوا چ ڕەمزێکە؟

بەڵێ، بە ناوی خوای بەخشەندەی میهرەبان. بەخێر بێن سەرچاو. خەو دەبێنین لەنێو ڕەشەبای هەڵکردنی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا؛ لە سەرەپێچێکی مێژوویی گەورەی ئەم ناوچەیە کە دواڕۆژی نەتەوەی ئێمە ئیشەڵڵا جوانتر بێت، گەشاوەتر بێت، سەوزتر بێت، ئەگەر لە پاییزیشدا بین خەون ببینن بە بەهارەوە، ئیشەڵڵا کە خەونەکانی ئێمە ببن بە گوڵاڵەی سوور و ڕەنگی ئازادی و بەختەوەری و سەربەرزی و دادپەروەری بگرن. من ئەگەر بڵێم ڕەنگە قازی یەکێک لە سەرباشقەکانی ژیانم بێت بو یەکێک

لـە هـەرە ئـەو کەسـانەی بێت کـە لەنێـو کـورد و لەنێـو ڕێبـەرە کوردەکانـدا بـۆ مـن سەرباشـقە و ڕەمـزە و زۆرە و مانـا دەگرێت، بـەڵام ڕەنگـە لـە پێش هەمووانـەوە ئـەم مانایانـەی خوارەوە بگرێت:

یەکـەم، قـازی ڕەمـزی گرێدانـی ڕەهەنـدی ئیسـلامی و نەتەوایەتییـە لـە کەسـێتی و کۆمەڵگـەی کوردسـتانییە کـە زۆر گرنگـە بـە لای منـەوە، دەبێت ئـەم دوو ڕەهەنـدە لـە هەمـوو خەبـات و هـەوڵ و تێکۆشـانێکی کوردیـدا پێکـەوە گـرێ بدرێـت. نابێـت ڕەهەندی ئیسـلامی و ڕەهەندی نەتەوایەتی و نیشـتمانی لەسـەر ئاسـتی تـاک و لەسـەر ئاسـتی کۆمەڵگـەدا لەنێـو کۆمەڵگەیەکـی زۆرینـە موسـڵماندا نـەک دژی یەکتـر بـن، دەبێت تەواوکـەری یەکتر و لـە خزمەتـی یەکتردا بـن. ئەمـە ڕەمـزی پێکەوەگرێدانێکـی ئاسـایی دادپەروەرانـەی پڕهیوایـە لـەو ڕووەوە؛ ئێمـەش لـەم ڕۆژانـەدا زۆر پێویسـتیمان بـەو جـۆرە ڕەمزانـە هەیـە کـە پێکەوەگرێدانەکـە، پێکەوەگرێدانێکـی ئایدیۆلـۆژی نییـە، بەڵکـوو پێکەوەگرێدانێکـی ڕوحیـی ئەخلاقیـی کوردانـەی موسـڵمانانەی پـاک و سـادەی کوردەوارییانـەی خۆمانـە لـە ڕوحـە دادپەروەرانەخـوازە پاکەکـەی ئیسـلام و لـە ڕوحـە پاکـە کوردەوارییەکـەی خۆمالّیـی خۆمـان هەڵقوڵاوە و لەنێـو قوتابخانـە ئایینییەکانـی ئێمـە و لەنێـو ژینگـە کولتـووری و ئایینییەکـەی خۆمـان هەڵقـوڵاوە، ئەمـە یـەک.

دووهـەم، ڕەمـزی پیاوێکـی خۆنەویسـتە، پیاوێـک کـە سیاسـەتمەدارە؛ ئەگـەر ئێمـە تاکـوو پێوەرەکانـی "ماکـس ڤیبـەر"ی بیرمەنـد و کۆمەڵناسـی گـەورەی ئەڵمانـی، وەک پۆلێنـی ئـەو کەسـانەی خەریکـی سیاسـەتن، بـەکار بێنیـن، ئـەو سیاسـەت پۆلێـن دەکات "خەڵکانێـک هـەن بـۆ سیاسـەت دەژیـن و خەڵکانێـک هـەن بـەس سیاسـەت دەکـەن". قـازی محەممـەد لـە ڕیـزی ئـەو کەسـانەیە بـۆ سیاسـەت ژیـاوە، لەبـەر ئـەوەی بـۆ گەلەکـەی ژیـاوە، لەبـەر ئـەوەی بـۆ چاکـەی گشـتی ژیـاوە، بـۆ ئامانجـە گەورەکانـی ژیـاوە، بـۆ ئـەوە ژیـاوە. یەکێـک لـە ڕەسـەنترین نەتەوەکانـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، چوارەمیـن نەتـەوەی گـەورەی خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـت، ئەویـش وەک نەتـەوە گەورەکانـی دیکـەی ئـەو خۆرهەڵاتـە و وەک یەکێـک لـە نەتەوەکانـی تری دنیـا خـاوەن قـەوارەی خـۆی بێت،

خاوەن کەسێتیی مەعنەویی خۆی بێت، کەرامەتی پارێزراو بێت، مافەکانی پارێزراو بێت. کەواتە قازی محەممەد سیمبولی سیاسەتمەدارە، بۆ سیاسەت ژیاوە، واتە بۆ گەلەکەی ژیاوە، یانی بۆ ئامانجە بالاّ ئەخلاقییەکانی نەتەوەکەی ژیاوە.

بەلاّم سێهەم، بە لای منەوە قازی محەممەد سوقراتی کوردە، ئەو کەسەی مەرگێکی ئازادانە، مەرگی خۆی هەلّبژارد بۆ ئەوەی بە جۆرێک بمرێت کە هەرگیز نەتەوەکەی تووشی مردنێکی مەعنەوی نەبێت. جارێک لە پێناوی ئەوەدا دەمرێت کە نەتەوەکەی نەمرێت و نەتەوەکەی کۆمەلکوژ نەکرێت بە ناوی ئەمەوە (قازی محەممەدەوە) و لەپێناو نەتەوەکەی دەمرێت. ئەوە جۆرێک لە عیسابوونی تێدایە، بۆیە من هۆنراوەیەکم نووسی و ناوم نا "مەسیحەکەی کورد"؛ جۆرێک لە سوقراتی کوردیشی تێدایە. بۆیە دەتوانین بلّێین کە ئەمە مەسیحەکەی کوردە، ئەمە سوقرەتەکەی ئێمەیە، بۆیە قازی محەممەد زۆر ڕەمزە بۆ زۆر شت و شایانی ئەوەیە کە یەکێک لە سەرباشقە گەورەکانی نەوەی نوێی ئێمە بێت و بۆی بگەڕێینەوە، ئامادەی بکەینەوە و شانازیی پێوە بکەین.

زۆر سپاس بۆ تێبینییە جوانەکانت مامۆستا، دوو - سێ خاڵت ئاماژە پێ دا، دەمەوێ کەمێک ڕوونتری بکەینەوە. باست لەوە کرد کە پێکەوەگرێدانی ڕوحی پاکی ئیسلامیەتی و ڕوحی پاکی کوردایەتی؛ لەنێو ئەم ململانێیانە کە هەر هەبووە و ئێستەش هەر بەردەوامە، پرسیار ئەمەیە: ئەمە دژواز نیە؟ یانی بە دژی یەکتر ڕاناوەستن؟ ئیسلام باس لە "ئوممەی واحیدە" دەکات. ئایا ناسیۆنالیزمی کوردستانی لەوێ ناتوێتەوە یان بچووک ناکرێتەوە؟

بەدڵنیاییەوە ئیسلام باسی "ئوممەی واحیدە" دەکات، بەس "ئوممە" لە چوارچێوەی دەوڵەتی "واحیدە"دا کۆ ناکاتەوە. تۆ لە هەر شوێنێکی ئەو دنیایە بیت دەتوانیت موسڵمان بیت، تۆ دەتوانی لە بریتانیا بیت، دەتوانیت لە ئالاسکا بیت، دەتوانیت لە ئەمریکا بیت؛ واتە ئێمە شتێکمان هەیە بە ناوی "ئوممەتی عەقیدی"یەوە

(ئوممەتی بیروباوەڕەوە)، لە ئیسلامدا ئەندامبوون لە کەنیسەیەک، ئەندامبوون لە دامەزراوەیەکدا، ژیان لە سایەی سیستەم و سیاسەتێک و دەسەڵاتێکی دیاریکراوی ئیسلامی یان ئایینیدا بە هیچ جۆرێک نە مەرجی ئیمانە و نە ژیانی موسڵمانەتییە؛ لەبەر ئەوە تۆ لە هەر کونج و کەلەبەرێکی ئەم دنیایە بژییت دەتوانیت موسڵمان بیت، دەتوانیت ڕەزامەندی خودا بەدەست بهێنیت و دەتوانیت بچیتە بەهەشتەوە. بۆیە مەرجی موسڵمانیەتی پەیوەست نییە بە هیچ بارودۆخێکی سیاسیی دیاریکراو و ژیان لەژێر سایەی هیچ سیاسەتێکی دیاریکراودا؛ بە مانایەکی تر ئوممەتی ئیسلامی پەیوەست نییە بە چوارچێوەیەکی سیاسی و وڵاتێکی سیاسیی دیاریکراوە. سەد سالّە ئوممەتی ئیسلامی دەوڵەتی نییە، قەوارەی سیاسیی نییە، ئەتوانم بڵێم هەر لە سالّی ٢٠٠ی کۆچییەوە، هەر دووسەد سالّ دوای کۆچی دواییی پێغەمبەری ئیسلام (د. خ.)، ئوممەتی ئیسلامی دەسەڵاتی یەکگرتووی نەماوە. هەر لە دوای سالّی دووسەدی کۆچییەوەی ئێمە سێ دەسەڵاتمان هەبووە، سێ خیلافەتمان هەبوو کە یەکێکیان لە بەغدا بووە (خیلافەتی عەباسی)، یەکێکەیان لە قاهیرە بووە (خیلافەتی فاتمی – شیعەکان) و یەکێکیشیان لە ئەندەنووس بووە (پاشماوەکانی خیلافەتی ئەمەوی). هیچ کەسیش گومانی لە بوونی ئوممەتی ئیسلامی و لە بوونی کۆمەڵی ئیسلام و لە ئینتمای موسڵمانان بۆ ئایینییەکان نەکردووە لەم سەرزەمینەدا. سەد سالّەدا موسڵمانان لە چوارچێوەی هیچ ئیمپراتۆریەتێکی ئیسلامیدا نەژیاون و کەسیش پێی وا نییە موسڵمانان لە دۆخی ناموسڵمانیدا دەژین، ئیلا هەندێک عەقڵی توندڕەو نەبێت کە پێی وایە ئێمە لە قۆناغی نەزانیدا دەژین لەبەر ئەوەی لەژێر سێبەری دەسەڵاتێکی ئیسلامیی دیاریکراوی ئایدیۆلۆژیدا ناژین کە ئەوە خۆی نەزانییە، خۆی بیرکردنەوەیەکی نەزانانە و تێنەگەیشتنە لە ئیسلام ئەگەر عەقڵێکی گەورەی ئیسلامیش کردبێت بەبێ ئەوەی نییەتی هیچ بیرمەندێکی ئیسلامی یان نووسەرێکی ئیسلامی تۆمەتبار بکەین لەبەر ئەوەی قوربانیی ژیان لە سایەی دیکتاتۆریەک و ستەمکارییەکی دیاریکراودا بووە. بۆیە ئێمە جگە لەوەی کە پێغەمبەر (د. خ.) کۆچی دواییی کردووە،

هیچ ڕێنوێنییەکی بۆ ئیمە بەجێ نەهێشتووە کە سیستەمە سیاسییەکەمان ئاوا بێت و لەسەر ئەو بناغەیە دروست بکرێت، دەسەڵاتە سیاسییەکەمان بەو جۆرە بێت و لەسەر ئەو بناغەیە دروست بکرێت. ئێستە جیهان و لەونەش جیهانی ئیسلامی بەسەر دەوڵەتنەتەوەکاندا دروست بووە، هەموو جیهان ڕێک کەوتووە لەسەر ئەوە، لەوانەش جیهانی ئیسلامی کە لەسەر بناغەی نەتەوە جیاوازەکان دەوڵەتەکان دروست ببێت. جیهانی ئیسلامی بەسەر چەند دەوڵەت دابەش بووە؟ ئێستە بەسەر نیزیکەی شەست دەوڵەتدا دابەش بووە؛ کەس وازی لە دوڵەتی خۆی هێناوە؟ کەسێک وازی لە وڵاتی خۆی هێناوە تاکوو ئیمە واز لە وڵاتی خۆمان بێنین؟ بۆ ئەوەی ئیمانمان ناتەواوە یان ئیسلاممان لەدەست چووە؟ کەس وازی لێ نەهێناوە! کاتێک بزاڤێکی ئیسلامی و جەماعەتێکی ئیسلامی لە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتانەدا دەسەڵات دەگرێتە دەست، کەس بەرژەوەندیی وڵاتەکەی دەکات بە قوربانی شتێکی تر؟ ئەم دەوڵەتە کە دەوڵەتێکی نەتەوەییە، دەکات بە قوربانی وڵاتێکی تری ئیسلامی؟ شتێک دەکات ئەگەر بەرژەوەندیی وڵاتەکەی خۆی تێدا نەبێت لە کاتێکدا بزاڤێکی ئیسلامی لەنێو وڵاتەکەی خۆیدایە؟ نایکات. ئیتر ئێمە لەبەر ئەوە لە بەردەم دژوازییەکی لەو جۆرەدا نین، ئیلا مەگەر تێگەیشتنمان کێشەی هەبێت یان بیکەین بە کێشە بۆ خۆمان.

بگەڕینەوە بۆ سەردەمی "ژ – ک" چونکە لەو ساڵیادەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتداین. ناسیۆنالیزم، بۆ خۆت باشتر دەزانیت و کتێبت لەسەر نووسیوە، بەرهەمێکی نوێباوە (مۆدێرنە)؛ "ژ – ک"ییەکان کەسایەتییەکەلێکی فەرهەنگی و ئایینی لە شاری مەهاباد بوون. ئەم دوو چەمکە چەندە توانێت ببێت بە گرایەک بۆ دامەزراندنی حیزبی دێموکرات و تەنانەت کۆماری کوردستان؟

بەدڵنیاییەوە ناسیۆنالیزم بەرهەمی نوێباوە. دیارە دیدی جیاوازیش هەیە لەو بارەوە، بەڵام ئەو ناسیۆنالیزمەی ئێمە دەیناسین و پێوەندیی بە دەوڵەتنەتەوە هەیە و پەیوستیی بە خۆپێناسەکردنی نەتەوەیەک هەیە لە چوارچێوەی سنووری نەتەوەییدا

و هەروەها گەڵاڵەکردنی داخوازیی نەتەوەیی لەسەر بناغەی جیاوازیی نەتەوەیەک لە نەتەوەیەکی تر و بوونی نیشتمانێکی دیاریکراو، ئەمە پێوەندیی بە کۆمەڵگە نوێباوەکانی ئەم چەرخەوە هەیە کە سەرەتا لە خۆراواوە دەستی پێ کردووە و دواتر ناوچەکانی تری گرتووەتەوە. کۆمەڵەی "ژ - ک" بەرهەمی ئەو بەرکەوتنەی کۆمەڵگەی ئێران و کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتە لەگەڵ خۆراوادا؛ ئێمە دەزانین کە سەرەتای ناسیۆنالیزمی ئێرانی بۆ کۆی دەگەڕێتەوە، بۆ کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەیەم و سەرەتای سەدەی بیستەم دەگەڕێتەوە کە وردە وردە لە ناسیۆنالیزمی ئێرانی لە مەشرووتەی ١٩٠٥ی زایینیدا سەر هەڵدادات و وەردە وردە خۆی گەڵاڵا کرد لە شێوە دەسەڵاتێکدا و یەکەم جار ناسیۆنالیزم لەم ناوچەیە لە بەرگی لیبراڵیزمداو لە بەرگی داوای مشروووتەدا و لە حکوومەتی دەستووری و حکوومەتی یاسا و ئەم بابەتەدا هاتووەتە ناوچەکەی ئێمە کە هەموومان هاوڵاتیین و هاوڵاتیی یەکسان بین. وردە وردە ئەم ناسیۆنالیزمە پەرەی ستاندووە هەتا لە کوودەتاکەی ڕەزا شادا خۆی بینییەوە و ئێرانی نوێ دروست بوو لە ١٩٢١ ز. کە لە ١٩٣٦ز. ناوی ئێرانی ئێستەش گۆڕدرا بە ناوی ئێران و وردە وردە ڕەزا شا ئێرانی نوێی بینا کرد، ئێرانی نوێ دیارە ناسیونیالیزمی ئێرانییە و هەوڵی دا هەموو ئەوانەی لەنێو ئێراندان لە چوارچێوەی نەتەوەی ئێراندا بتوێنێتەوە و یەک زمان، یەک ئاڵا، یەک فەرهەنگ، یەک شت؛ بەڵام ئێمە نەتەوەی جیاوازمان هەیە، زمانی جیاوازمان هەیە، فەرهەنگی جیاوازمان هەیە. یەکێک لەو نەتەوانەی کە مەرجی نەتەوەی تێدایە و نەتەوەیەکی بەهێزە و ڕەگ و ڕیشەی قوڵی مێژوویی هەیە و بەشداربیەکی ڕەسەن و گرنگ و بەهێزی شارستانیەتیی ئیسلامی ناوچەکەیە، کوردە. بۆیە لەگەڵ هەڵگەوتنی یەکەم دەرفەتدا لە جەنگی جیهانیی دووەمدا و یەکەم بۆشایی لە ١٩٤٢ی زایینیدا، یەکەم "ژ - ک" سەری هەڵدا. سەرهەڵدانی "ژ - ک" کە ئێمە هەین، ئێمە نەتواوینەوە و هەموو سیاسەتەکانی ڕەزاشا بۆ قەدەغەکردنی زمانی کوردی، جلوبەرگی کوردی، فەرهەنگی کوردی، نکۆڵیکردن لە ئێمەی کورد، هیچی ئێمەی نەتواندووەتەوە، ئێمە

جارێکی تر بووژاینەوە؛ ڕاستە زەبرمان خواردووە، ڕاستە دەرفەتمان لەدەست داوە، بەڵام ئێستە گیانێکی تر بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کوردی بووژاندەوە. کێن ئەوانەی ئەو بزووتنەوەیان بووژاندەوە؟ بلیمەتی کۆمەڵگەی کوردستان ئەو کاتە کێ بوون؟ ئایینداڕەکان بوون، تازەپێگەیشتووەکانی قوتابخانە نوێیەکان بوون، زاناکان بوون، فەرهەنگییەکان بوون، بازاڕییەکان بوون، هەموو ئەوانەی کە هۆشیارییەکیان بۆ دروست بووە لەوەی کە کورد نەتەوەیە، کورد جیاوازە و جیهانێکی نوێ هاتووەتە ئاراوە، نەتەوەکان لەسەر بناغەی جیاوازیی نەتەوەیی داوای مافی خۆیان دەکەن، ئەگەر ئێمەش داوای مافی خۆمان نەکەین دەتوێینەوە، ئێمەش دەبێت کەرامەت و ماف و زمان و فەرهەنگمان پارێزراو بێت، دەبێت دەوڵەتی سەربەخۆی خۆمان هەبێت، خۆمان بتوانین دەوڵەت دروست بکەین، خۆ نەتوانین دەوڵەت دروست بکەین، لە چوارچێوەی دەوڵەتەکاندا دەبێت هەرێمی فیدراڵی خۆمان هەبێت، خۆبەڕێوەبەریی خۆمان هەبێت، دەبێت دەوڵەتی هەموومان بێت، دەبێت ئێمە بە کەسێتیی خۆمانەوە بەشدار بین لە بەڕێوەبردنی دەوڵەتدا، ئەم بیروباوەڕە لای ئەمانە گەڵاڵە بوو. بە ڕوحە ئیسلامە پاک و کوردەوارییە تێکەکڵاوەکەی خۆیانەوە، بەبێ ئەوەی جیاوازیی لەنێوانیان پارچەکان ببێت، وردە وەردە "ژ - ک"یان دروست کرد. "ژ - ک" کە بە لای منەوە یانی ڕێکخراوێکی نەتەوەیی ئایینی لە کوردستاندا؛ ئیسلام وەک هەوێنێکی ئەخلاقی، ناسیۆنالیزم وەک داواکاری، ئەخلاقی کوردەواری و ئیسلامی وەک چوارچێوەیەک بۆ پاکیەتی، بە جۆرێک کە ئەوەندە ئەخلاقی پاک بووە کە ئەگەر کۆمەڵێک سۆفیی دیندار و خەڵک پێ بگەیەنیت ئێستە، ئەو ئەخلاقە پاکەیان نابێت ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ هێمن و هەژار و ... ئەو دۆخە بخوێنینەوە و بگەڕێینەوە بۆ ئەوانەی نووسراوەکانیان (یادداشتەکانیان) سڕیوەتەوە، ئەو بارودۆخە ئەخلاقی و سۆفی و پاکیەتییە بخوێنینەوە، کە ئەو مرۆڤانە چۆن لە ڕووی دەروونییەوە پاک بوونەوە، کە چۆن بوون بە مرۆڤێکی تر، کە چ شۆڕشێکی ئەخلاقی بەسەر بیرکردنەوە و ڕوح و گیان و ڕفتاریاندا دروست بووە، بۆ ئەوەی کە شۆڕشێک

لە کۆمەڵگەکەیاندا هەڵگیرسێنن؛ پێش ئەوی کە شۆڕشێک هەڵگیرسێنن بۆ ئەوەی خۆیان جیا بکەنەوە و ئەو زوڵم و زۆرە نەتەوایەتی و چینایەتییە لا ببەن لەسەر خۆیان، شۆڕشێکی ڕوحی و فەرهەنگییان لەنێو خۆیاندا گەڵگیرساند بۆ ئەوەی لەنێو کۆمەڵگەی کوردستاندا هەڵیگیرسێنن. لەو سەرەتا پیرۆز و ڕووناک و جوانەوە، لە گردی نووریەوە دەستیان پێ کرد و سەرەنجام گەیشت بەوەی کە گەیشت.

'ژ - ک' پاش ئەو خەباتە نهێنییە بەپێی ئەو هەلومەرجە کە زۆر جوان ئاماژەت پێ دا و ئەمان ویستیان بەرانبەر بە حکوومەتی ناوەندی بەنیسبەت بەو هێرش و هێژموونیخوازی و نکۆلیکردنە. حیزبی دێموکرات بوو بە وەکوو ساختارێکی نوێباوی حیزبایەتی و زۆری نەخایەند لەسەر دەستی حیزبی دێموکرات کۆماری کوردستان دامەزرا. کۆماری کوردستان ڕایەکی گشتی (ئەگەر نەڵێم هەموو کوردستان) بەڵام پێم وا بێت وەکوو میراتیک سەیری دەکرێت. پێم خۆشە هەر لە ڕەهەندی ناسیۆنالیزم کە باوەڕت پێی هەیە، کۆماری کوردستان چ جێگەیەکی هەیە و چەندە توانیویەتی ببێت بە مەرجەعێک یان ئەگەری هەیە وەک مەرجەعیەتێکی گرنگی ناسیۆنالیزمی کوردستانی سەیری کۆماری کوردستان بکەین؟

سەرەتای سەرهەڵدانی ناسیۆنالیزمی کوردستانی، ئیستەنبوڵ بوو. دوای ئەوەی کە کەمالیزم دۆخەکەی بەو بارەدا خست، هاتە باشووری کوردستان؛ شێخ مەحموود سەرەتاکان جارێکی تر ڕەنگ و بۆیەکی دا بە ناسۆنالیزمی کوردستانی. جارێکی تر لە باکووری کوردستان کۆمەڵەی ئازادی و شێخ سەعیدی پیران لەژێر کاریگەریی باشووری کوردستاندا ورده ورده حیزبی ئازادیی کوردستان و دواتر کۆمەڵەی "ژ - ک" دروست بوون، بەڵام کە کۆمەڵەی "ژ - ک" دروست بوو، بەتایبەتمەندییەکی نوێوە دروست بوو. بۆ نموونە کۆمەڵەی هیوا کاریگەریی هەبوو لەسەر دروستبوونی "ژ - ک"، بەڵام "ژ - ک" لە بەرگیراوەی کۆمەڵەی هیوا نەبوو، هەناسەکان لە هیوا

وەرگرت، بەڵام ئەوەی هیوا هەڵی تەکان، دروستبوونی باڵێکی چەپ بوو لەنێو هیوادا، ئەوەی کە لە دواییدا تا ڕادەیەک حیزبی دێموکرات تووشی بوو و تا ڕادەیەک عەزیەتی حیزبی دێموکراتی دا، بەس لەنێو "ژ - ک"دا دروست نەبوو. واتە "ژ - ک" دووبارەبیناکردنەوەی ناسیونالیزمی کوردستانی بوو لە بەرگێکی پێشکەوتووتردا، بە دیدێکی ڕونترەوە، بە چوارچێوەیەکی هزریی نوێباوترەوە. بۆیە دەتوانین بڵێین کۆماری کوردستان و "ژ - ک" بەتەواوی مانا مەرجەعیەتی نوێ و هاوچەرخی بزووتنەوەی ناسونالیزمی کوردستانییە لەسەر ئاستی کۆی کوردستاندا، بەتایبەتی ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستان، هەڵبەتە کۆی کوردستان پێش دروستبوونی پ. ک. ک. لەبەر ئەوەی پ. ک. ک. قسەی تایبەتی بووە و جۆرێک لە تایبەتمەندیی هێنایە نێو واقعیەتەکەوە. بەڵام باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە جۆرێک تەواوکەری یەکترن کە لێک جیا ناکرێنەوە. زۆربەی ڕەمزە گەورەکانی ناسیۆنالیزمی کوردستانی کە تاکوو ئێستەش تێکەڵاو بە ویژدان و ڕۆح و فەرهەنگ و هەموو شتێکی ناسیۆنالیزمی کوردستانی بووە، مەرجەعیەتیەکانی کۆماری کوردستانە. سرووودی "ئەی ڕەقیب"، ناوی پێشمەرگە، لەشکری کوردستان، ئالای کوردستانی ئێستە و ... هیی کۆماری کوردستانن، ئەمە جگە لەوە زۆر بێت، یانی ئێمە مافمان نەداوە بە کۆماری کوردستان لێی بتوێژینەوە؛ ئێمە دەبێت هەڵەکانمان ڕاست بکەینەوە لە ڕێی گەرانەوە بۆ کۆماری کوردستان، جگە لەوە کۆماری کوردستان ڕاستە لە بەشێکی کوردستاندا دروست بووە، بەڵام بەرهەمی ڕەنجی هاوبەشی کۆی پارچەکانی کوردستانە. لەبیرمان نەچێ کە مەلامستەفا بارزانی و بارزانییەکان چ ڕۆڵێکی گەورەیان بینیوە لە باسکی سەربازیی لەشکری کوردستاندا، چوار ئەفسەرەکە چۆن بەشداریان کرد و هاتنەوە لە باشووری کوردستان لە سیدارەیان دان. دەیان تێکۆشەری کورد هەتا ڕۆژاوای کوردستان و باکووری کوردستان، ئەمجار سەرباز و مامۆستا و فەرهەنگی و ... لە هەمووی پارچەکانی کوردستانەوە؛ واتە کۆماری کوردستان چوارچێوەیەک بوو بۆ گوزارشدانەوە لە ڕوحی کوردستانی لە کاتێکدا پارچەکان دەبڕی و لە

شـوێنیکدا تێکـەڵاو بـە یەکتـر بـوون و ئەزمـوون دروسـت کـرا، بۆیـە شایسـتەیە نـاوی بنرێت کۆمـاری کوردسـتان. لەبـەر ئـەوەی لـە ڕاسـتیدا کۆی کوردسـتان لەسـەر ئاسـتی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و کۆی باڵەکانی ناسیۆنالیزمی کوردسـتانی لـەو کاتـەدا و کۆی ڕوحـە پاکەکانـی کـورد لـەو کاتـەدا بەشـداریان کـرد لـە خەملاندنـی ئەزمـوونی کۆمـاری کوردسـتاندا. ئیمـە مافمـان نـەداوە بـە کۆمـاری کوردسـتان، بەگوێـرەی پێویسـت ئامـادە نـین لـە ڕاسـتکردنەوەی هەڵەکانمـان و لـە دووبـارە گەورەکردنـەوەی یانـی لـە دووبـارە ئاراسـتەکردنەوەی فکرەکان.

شـۆڕشێکی حکوومەتداریـی کوردسـتانی بەئەزموونێکـی کورتـەوە، بـەڵام توانـی وەک بەشـاندن بێت بـۆ ئێسـتە و داهاتـووش بـۆ یەکخسـتنەوە؛ ئامـاژەت پـێ دا کـە هەمـوو پارچـەکان تێیـدا بەشـدار بـوون، ڕاسـتە ئێسـتە سـنووربەندییەکان و حکوومەتـەکان جورێکـی دیکـەن، بـەڵام ڕوحـە کوردسـتانییەکە مەبەسـتمە کـە لانـی کـەم تـێ بگـەی لـەو ئەزموونـە و لـەو وانەیـەی کۆمـاری کوردسـتان، ئـەوەی تێدا هەیـە ئێسـتەش؟

بەدڵنیاییـەوە، کۆمـاری کوردسـتان تەنیـا یـازدە مانـگ تەمەنـی بـووە. بـەڵام ئـەو دەسـتکەوتانەی لـەو یـازدە مانگـەدا هەیبـووە، هەرگیـز بـەراورد ناکرێـت بـە ئـەو کاتـەی کـە کۆمـار هەبـوو؛ ئـەو بارودۆخـەی کـە کۆمـاری کوردسـتان و ئـەو هەناسـە پاکانـەی لـە بوونـی ئـازادی، لـە نەبوونـی کێشـە، لـە کەمکردنـەوەی تـاوان و ئـەو ڕوحـە پاکـە، ئـەو ڕووانینـە گەشـبینانە بـۆ داهاتـوو، ئـەو ڕوحـە پاکـە کوردییـە و ... زۆر شـتی تێدا بـووە، بۆیـە ئەگـەر ئینگلیزەکان و ڕووسـەکان نەبوونایـە، ئەگـەر لـێ گەڕایـە ئـەو ڕوحـە پاکـە بتەنێتـەوە و هەمـوو کوردسـتان بگرێتـەوە و ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان بگرێتـەوە و لـە ڕاسـتیدا ئەزموونـی دروسـت کردبـا، ئێسـتە ئێمـە لـە قۆناغێکـی تـردا دەبووین. هـەر چۆنێـک دەبێـت، مـن لـەو کۆڕەی خۆمـان لـە ڕابـردووە و لـەو شـیعرەی خۆشـمدا کۆمـاری کوردسـتان ڕووخـا، بـەڵام لـە وێـژدان و دڵـی هیـچ کوردێکدا نەڕووخـاوە. واتـە

بە جۆرێک بە نەمری مایەوە کە هەتا کورد هەبێت، کۆماری کوردستان لە ویژدانیدا مایەوە و ئەویش بوو بە هۆی ئەوەی کە لە ڕاستیدا کورد یاخی بێت لە توانەوە. یەکێک لەو هۆکارانە بوو کە کورد یاخی بێت لە توانەوە، هەرچەند بەرانبەری کورد زەبر بەکار بهێنرێت، هەرچەند گوشاری لەسەر بکرێت، هەرچەند شێوازەکان و تەکنیکەکانی توانەوەی لە بەرانبەر کورد بەکار بهێنرێت، بەڵام کورد یاخی بوو لە توانەوە. یەکێک لەو هۆکارانە ئەوەیە توانیویەتی لە لەحزەیەکادا کۆماری کوردستان بەرهەم بهێنێت و جێڕ لە ڕاهێنانی جیاوازی خۆی بچێژێت و شکۆمەندانە سەیری دنیا بکات و لە پێگەی شکۆ و دەسەڵاتدار وەک خاوەنشکۆ و وەک خاوەنماف سەیری کەسایەتیی خودی خۆی بکات، لەوێوە سەیری دنیای کردووەتەوە؛ ئەمە لە ڕوحدا هەر ماوەتەوە و لەوێوە سەیری دنیا دەکاتەوە، بۆیە ئاسان نییە خۆی ڕادەست بکات بەو دۆخە دژوارە جۆراوجۆرە.

یەکێک لە تویژینەوە گرنگەکانت لەسەر ڕوحی کوردی یان ناسیۆنالیزمی کوردییە، ئەوەی بمێنێت کە تایبەتمەندی ناسیۆنالیزمی کوردستانی چییە، لەگەڵ ناسیۆنالیزمی وڵاتانی دیکەی دەوروبەرمان کە دیارە ناسویونالیزمی کوردستانی لە واقعدا پەرچەکردارێکە بەرانبەر بە لەنێوبردن و نکۆڵیکردن. حیزبی دێموکرات بە هەموو قۆناغەکان و بە هەموو کاری سیاسییەوە (کە هەڵەشی تێدایە)، چەندە توانیویە داڕاژەری ناسیۆنالیزمی کوردستانی بێت؟

ناسیۆنالیزمی کوردستانی بەپێی واقعی کۆمەڵگەی کوردەواری تایبەتمەندیی هەبووە، ئەویش ئەوەیە زۆربەی ناسیۆنالیزمەکانی ئەم ناوچەیە، ناسیۆنالیزمی تورکی، ناسیۆنالیزمی ئێرانی و ناسیۆنالیزمی عەرەبی سەرەتا لەسەر دەستی بلیمەتە غەربگەراکان پەرەیان پێ دراوە، جگە لە ناسیۆنالیزمی کوردستانی کە لەسەر دەستی بلیمەتە ئایینییەکان و لەنێو تەکیە و حوجرەکان و لەنێو بلیمەتی ئایینیی کوردەوە سەرەتاکانی ڕایەڵەکانی ناسیۆنالیزمی کوردستانی دەستی پێ کرد؛

واتە دامەزراوە سونەتییە ئایینییەکانی کۆمەڵگەی کوردستان بارودۆخی گەشەکردنی سەرەتایان خستووەتە خزمەت ناسیۆنالیزمی کوردستانییەوە؛ ئەمە تایبەتمەندییەکی ناسیۆنالیزمی کوردستانییە. ئەو دۆخە لە شێخ عوبەیدوڵڵا نەهرییەوە لە هەشتاکانی سەدەی نۆزدەیەمەوە تاکوو قازی محەممەد و کۆمەڵەی "ژ - ک" درێژەی کێشاوە و بە جۆرێک لە جۆرەکان بە کاڵیش تاکوو حەفتاکانیش دێت، تاکوو ئەو وەختەی بەداخەوە چەپ زاڵ بووە بەسەر زۆربەی ناوەندە ناسیۆنالیزمەکانی کوردستاندا کە باجی گەورەمان داوە و لە ڕاستیدا دەبێت ڕاستی بکەینەوە. حیزبی دێموکرات میراتگری "ژ - ک" بووە، حیزبی دێموکرات بۆن و بەرامەی قازی محەممەدی لێوە دێت، هەمیشە کە ناوی حیزبی دێموکرات دێت، واتە باسی "ژ - ک" و باسی قازی محەممەد و باسی شەهیدبوونی کۆماری کوردستان، جۆرێک لە بۆن و بەرامەی تایبەتی لەگەڵ خۆیدا هەیە. بێگومان تۆ کە میراتگری ئەو میراتە بوویت، تەنانەت ئەگەر تووشی هەڵەش بیت، دەتوانی هەڵەکانت ڕاست بکەیتەوە، تەنانەت ئەگەر تووشی لەڕێلادانیش بیت، تەنانەت ئەگەر شتەکانت کاتی بن، وردە وردە شتەکانت دەگەڕێیتەوە سەر ڕەسەنایەتیی خۆت، چونکە تۆ ڕابردوو و ڕەسەنایەتییەکت کە دەگەڕێیتەوە بۆی. بۆیە حیزبی دێموکرات لەو کاتەوە هەتاکوو ئێستەش ڕۆڵی پێشەنگی هەبووە لە پەرەدان بە ناسیۆنالیزمی کوردستانی جگە لەو پارچەیەی کوردستاندا، لەبەر ئەوەی کە لەسەر دەست لە چوارچێوەی ئەودا ئەزموونی کوردستانیش هەبووە؛ ئەتوانم بڵێم میراتێک بووە بۆ کۆی پارچەکانی کوردستان لەبەر ئەوەی بمانهەوێت و نەمانهەوێت، ڕاستە بە مانای وشە کورد ناسیۆنالیزمێکی یەکگرتووی نییە، بەڵام ئەزموونەکان لە ئاستی ڕوحی و دەروونیشدا بێت، تێکەڵ بە یەکتر دەبن و ئاواتەکانی یەکتری تەواوکەر دەبن و ئەزموونەکان بە جۆرێک لە جۆرەکان خزمەت بە یەکتر دەکات.

مامۆستا ئاماژەت بەوە دا کە هۆکاری ئەوەی حیزبی دێموکرات توانیویەتی

ڕۆڵی پێشەنگایەتی بگێڕێت (بەقەوڵی خۆت تاکوو ١٣٥٧ی خۆری) کەسایەتییە ئایینییەکان بوون و لە حوجرەکانەوە هاتوون، بەڵام ئێمە لە قۆناغێکی دیکەدا دەبینین شەهید د. قاسملوو گەڕایەوە و مائوئیستی نەهاتەوە کوردستان، ئەویش کۆمەڵگەکەی خۆی دەناسی. ئایا ئەوەش دیسان ناگەڕێتەوە بۆ وزە و ماتەی ئەو حیزبە کە هەیەتی و دەتوانێت کەسایەتییەکان لەگەڵ کۆمەڵگەکەی خۆیدا ڕاگرێت، نەک ئەوەی کە هەموو شتێک هەڵتەکێنێت؟

جا من ئاماژەم بەوە کرد؛ لەبەر ئەوەی ئەو میراتگری "ژ - ک"، لەبەر ئەوەی کە ڕابردوویەکی هەیە، ڕابردوویەک کە زۆر هەڵقوڵاوی نێو کۆمەڵگەکەی خۆی بووە، ڕابردوویەک بووە نەخوازراوە، ئایدیۆلۆژی نەبووە بە مانا ڕووتەکەی ئایدیۆلۆژیا، بەڵکوو هەڵقوڵاوێکی واقعی سروشتی و ئاساییی کۆمەڵگەی کوردستانی خۆمان و گونجاو بووە لەگەڵ ڕوحەکەی کوردەواریی خۆماندا. قازی محەممەد ڕەمز و سیمبولی ئەو حیزبەیە، دامەزرێنەریەتی، ڕەمزیەتی، شەهیدیەتی و شەهیدی سەرکردە و ڕابەریەتی. ئەوانە وەکوو وتم، کاتێک لە سەردەمێکی دیکە و لە بۆشاییەکی سەرکردایەتیدا، لە بارودۆخێکی دژواردا، بۆ نموونە حیزبی دێموکرات کەوتووەتە ژێر کاریگەریی چەپ و حیزبی تووده، یانی خەڵکانێک و کادرانێک لە حیزبی دێموکرات جۆرێک لە دابڕانیان بۆ دروست بووە، لەم ڕابردووە و لەم فەرهەنگەدا، لە قۆناغی دواتردا لەنێو خودی حیزبی دێموکراتدا بزووتنەوەی ڕاستکردنەوە دروست بوو. بۆچی؟ چونکە ئەو وزەیەیە و ئەو ڕابردوویەی تێدایە، ئەو ڕابردووە خۆی لە خۆیدا وەک ڕێپێشاندەر و گوشار و وزەیەکی ڕوحی پێی دەڵێت کە ئەو دۆخە دۆخێکی نائاساییە، لەگەڵ ڕوحی پەیام و ڕابردووت و واقعی کۆمەڵگەی کوردستانیشدا ناگونجێت، هەروەها لەگەڵ ئەو پەیامەشدا ناگونجێت کە تۆ هەڵتگرتووە. بۆیە دەبێت جارێکی تر وتوێژی نێوخۆیی دەست پێ بکات و ڕەخنە بگریت لە خۆت و جارێکی تر وێنای خۆت بینا بکەیتەوە و لە زەینی خۆت و زەینی کۆمەڵگەکەدا بگەڕێتەوە سەر ڕەسەنایەتیی خۆت؛ تۆ توانای ئەوەت هەیە، لەبەر ئەوەی تۆ

لەوەوە دەستت پێ کردووە و ڕەگ و ڕیشەکانت قوولّترن لەوەی هەندێک لادان و هەندێک ئایدیۆلۆژی و هەندێک کاتی وات لێ بکات، لە ڕاستیدا گۆڕان لە ناوەڕۆکتدا دروست بکات. گۆڕان لە ناوەڕکدا دروست نەبووە، گۆڕان لە وردەکاریدا دروست بووە، گۆڕان لێرە و لەوێ و لە لێکدانەوەکاندا دروووست بووە کە ئەم گۆڕانە لە ڕێی گەڕانەوە بۆ ناوەڕۆک، تۆ دەتوانیت چارەسەریان بۆ بدۆزیتەوە و پەیامەکەی خۆت و کەسێتیی مەعنەویی خۆت ون نەکەیت و جارێکی تر لە ڕاستیدا ببیتەوە بە ڕێنیشاندەر. ئاساییە کە ئێستە زیاتر بەرچاوڕونین لە بیست – سی سالّ لەمەوبەر، چونکە زۆر ئایدیۆلۆژیا و ئەزموون لە دنیادا هاتن و ڕۆیشتن، نەک هەر چارەسەر نەبوون بۆ ناسیۆنالیزمی کوردستانی و کۆمەڵگەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، بەڵکوو قەیرانەکانیان قوولّتر کردەوە و نەیانتوانی واقعی کۆمەڵگەی ئێمە بخوێننەوە، بەقسەی هەندێک کەس تەنانەت نەیانتوانی واقعی گوندێکی ئێمە بخوێننەوە، نەیانتوانی واقعی شار و گوندەکانی ئێمە و کەسێتیی ئێمە بخوێننەوە، نەیانتوانی وەڵامدەر بن بۆ پێداویستیی خەبات و تێکۆشانی ئێمە. ئێستە ئێمە بەرچاوڕوونترین، ئەرکەکەمان کەمترە و کۆمەڵگەی ئێمە ئامادەتر و ئەزموونداترە، کۆمەڵگەیەکی مەدەنیمان هەیە چاوکراوەتر و نەتەوەییتر و ڕەسەنترە، بەتایبەتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە بووژانەوەیەکی هەستی نەتەوایەتیی ڕەسەنی تێدایە، تەنانەت هیوشیارترە و ئەو کۆمەڵگە مەدەنییە خۆشی بەشدارە لە ڕاستکردنەوەی دێموکرات و نادێموکراتیشدا.

مامۆستا ئەوانەی ئاماژەت پێی دا هەمووی گرنگن. دەمەوێت ئەوە بڵێم کە ڕخنەگرانی پێشتر (ئێستەش هەر بەردەوامن) لە حیزبی دێموکراتدا دەقیقەن ئەو باسەی جەنابت بوو، گلەییان لەوە بوو کە حیزبی دێموکرات باس لە ناسیۆنالیزم و خاک و کیان دەکات، جوری دیکە چاویان لە واقعی خۆیان دەکردەوە، بەڵام دەبینی ئێستە واقعەکە هەر ئەوەی کە باست کرد، ئەو بووژانەوەی کە لە ڕۆژهەڵاتدا دەیبینین، ئەو کۆمەڵگە زیندوو و

هۆشیارە مەدەنییە. ئەمە چەندە کاریگەری و جێپەنجەی حیزبی دێموکراتی بەسەرەوەیە؟ چەندە ئەو خەباتە درێژەی بەسەرەوەیە کە ئێستە تەنانەت لەوێدا سەروەریخوازی قسەی یەکەم دەکات، نەک مافی بچووک وەک ئۆتۆنۆمی و ئەو شتانە؟

ڕوونە کە حیزبی دێموکرات سەرەڕای ئەوەی کە سەردەمانێک ئێمە ئایدیۆلۆژیامان هەبوو، ئایدیۆلۆژیایەک کە ناسیۆنالیزم ئەگەر گرنگیشی دابێت بە پرسی کورد، ناسیۆنالیزم تەوەری سەرەکی نە بیرکردنەوەیی بووە و نە خەباتییش بووە، بەڵام بەداخەوە لە ڕوانگەی خۆیندنەوە ئایدیۆلۆژییەکانەوە ڕەنگە حیزبی دێموکرات و خەڵکانی تری بە نوێنەری بورژەوازیی کورد بووبێت (کە کورد هەر بورژەوازی نەبووە)، تۆێژێکی نەگبەت بووە لە کۆمەڵگەی کوردستاندا و ڕەنگە ئەو جۆرە خوێندنەوە ئایدیۆلۆژییانە ڕۆڵی هەبووبێت لە زۆر دیاردەدا کە وەرزێکی شووم بووە لەنێو هەرێمی کوردستان. خۆشبەختانە ئێستە ئەو کەسانەی وای ناخوێننەوە و ئێستە خەڵکی ناسیۆنالیستن و بیرکردنەوەی ناسیۆنانستییان هەیە، ئێستە وەکوو حیزبی دێموکرات بیر دەکەنەوە. دەبێت حیزبی دێموکرات دڵی بەمە خۆش بێت و پێشوازیی گەورە لەم بیرکردنەوەیە بکات. بێگومان کە هێزێک هەبێت ڕاوەستێت و دەست بە پەیامەکانەوە بگریت، شەپۆل دێت و جاری وایە شەپۆل دێت. مامۆستا مەسعوود محەممەد سەردەمانێک ڕەخنەی چەپی دەگرت لە کوردستاندا. چەپ، هەر کەسێک ڕەخنەی چەپی بگرتبا، بە کۆنەپەرستی کوڕی کۆنەپەرست لەقەڵەمی دەدا، لەبەر ئەوەی چەپ نوێباو بوو، چەپبوون ڕەمزی پێشکەوتوخوازی و حەتمیەتی مێژووی بوو، چەپبوون ئەو شوێنە بوو کە تۆ بڵێیت و نەڵێیت و قسە بکەیت و قسە نەکەیت، کۆمەڵگە و مرۆڤایەتی و مێژوو بەرەو ئەوێ دەڕوات. ئەمە حوکمی مێژووە، ئیتر تۆ ناتوانیت لە بەری بوەستیت و ئەمە ئەو ڕێگەیە کە پێی دەڵێن ڕێگەی بەرەو پێشگرتن و بەرەو دادپەروەری ڕۆیشتن و بەرەو سەرەوری ڕۆیشتن و بەرەو هەر شتێکی تر ڕۆیشتن. مەسعوود محەممەد لەو کاتەدا وتی نا، ئێوە بە هەڵەدا

ڕۆیشتوون و دنیاکە بەو جۆرە نیە. لە کاتێکدا کە جیهان بەو جۆرە بیر دەکاتەوە، تۆ خوێندنەوەیەکی قوولّترت و دوورمەوداتر و نێوەڕۆکیت هەبێت بۆ پەیامەکەی خۆت و بۆ جیهان؛ پێت وایە هەندێک ئایدیۆلۆژیا و بیر و بۆچوون و دروشم و ئەو جۆرە شتانە وەرزین، تێپەڕ دەبن، با زۆر گەورەش بن، ئەمە لە ڕاستیدا بۆت دەبێت بە میرات و مێژوو و کەسێتی. یەکەم جار بەرگری لە پەیامێک دەکەیت کە ناهیلّی بفەوتێت، پارێزگاری لە هیوایەک دەکەیت کە خەلّکێک نوێنەرایەتیی هێلّێک دەکەیت لە بیرکردنەوە کە ئەم هێلّە سەرەڕای هەموو ئەو گوشارانەی لەسەریەتی، نەخێر، ئەمە هێلّە ڕەسەنەکەیە و دەبێت پارێزگاری لێ بکرێت. دوای ئەوە وردە وردە یارمەتیی ئەوانی تریش دەدەیت کە بەخۆیاندا بچنەوە، بەتایبەتی کە لە شوێنانی تری دنیا وردە وردە بەخۆداچوونەوە ڕوو دەدات، تۆ یارمەتیی ئەوانیش دەدەیت بەخۆیاندا بچنەوە و لە ڕاستیدا ئەوانیش وردە وردە لەگەلّ تۆدا پانتاییی خزمەتە کوردییەکە فراوانتر بکەین و بگەینە ئەو ڕاستییەی کە ئەوەی هەموومان کۆ بکاتەوە و ئەوەی ئەرکی لە پێشینەیە بۆ هەموومان، پرسە ناسیۆنالیزمە کوردستانییەکەیە، ئەوەی هەموومان کۆ دەکاتەوە بە جیاوازییەوە، ناسیۆنالیزمە کوردستانییەکەیە.

ئەم ناسیۆنالیزمە کوردستانییە کە ئێستە بەڕێزت زۆر لەسەری پێداگریت، دەمەوێت بپرسم کە لانی کەم باست کرد حیزبی دێموکرات بە مێژوو خەباتی بۆی کرد و تەنانەت لەنێو ئەو پرسە قاڵ بووە و شەهیدی داوە. چەندە دەتوانێت بۆ ئەگەر یەکخستنەوەی هەموو نێوماڵّی کورد، بەڵام لانی کەم بۆ ڕەچاوکردنی بەرژەوەندیی نەتەوەیی لە ململانییەکان، جاروبار ئێمە پێی لەسەر دەنێین، بەرژەوەندیی نەتەوەیی شتێکی دیکەیە و سیاسەتکردن شتێکی دیکەیە، چەندە دەتوانێت ئەمە گرنگ بێت کە ئێمە گرنگی بە ناسیۆنالیزمی کوردستانی بدەین و لانی کەم ڕەچاوی بەرژەوەندیی نەتەوەییش بکەین؟

هەبێت بۆ بەڕێزم ئەگەر ئێمە لە ناسیۆنالیزم و لە بەرژەوەندی نەتەوایەتییەوە

دەست پێ بکەین، ئەگەر ئەوەی کورد چی پێویستە و نەتەوایەتیی کوردی و بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کوردی چی پێویستە لەوێوە دەست پێ بکەین، دەتوانین بەسەر زۆربەی ناکۆکی و کێشەکانماندا زاڵ بین و دەتوانین زۆربەی هەرە زۆری وزە و توانا نیشتمانی و نەتەوایەتییەکەی خۆمان لە چوارچێوەی پڕۆژەیەکی هیوابەخشدا کۆ بکەینەوە و دەستی هەموو ئەوانە ببڕین کە دەیانهەوێت یاری بە ناکۆکییەکانی نێو ئێمە بکەن. نەتەوایەتی یانی چی؟ نەتەوایەتی یانی دەستپێکردن لەوەی ئێمە هەموومان کوردین و هەموومان کوردستانین پێش ئەوەی سێکۆلار بین، ئیسلامی بین، دێموکرات بین، کۆمەڵە بین، پژاک بین، جاف بین، کەڵهوڕ بین، سوننە بین، شیعە بین، موکریانی بین، کرماشانی بین و ... ئەمە هەمووی بە پلەی دووەم و سێیەم بین، پێش هەموو ئەوانە ئەو کێیەتییەی کە هەموومان کۆ دەکاتەوە و لە سەرووی هەموو ئەو شتانەوەیە چییە؟ ئەوەیە کە ئێمە کوردین، ئێمە کوردستانین، ئێمە بە حوکمی کوردبوون و کوردستانیبوونمان بەرژەوەندیی هاوبەشمان هەیە و دەبێت کێیەتیی هاوبەشمان هەبێت، هەستی هاوبەشمان هەبێت و ئامانجی هاوبەشمان هەبێت؛ ئەم سێ شتە ئەلفبێ و لانی کەمی ناسیۆنالیزم و نەتەوایەتییە. تۆ هەستی هاوبەشت نەبوو لەنێوان پێکهاتەکان کۆمەڵگەیەکدا، ئامانج و کێیەتییەکی هاوبەشتی نیشتمانیی کۆکەرەوەت نەبوو، ناتوانیت بڵێیت ئەو کۆمەڵگەیە دەوایەتیی هەیە. بۆیە ئێمە ئەگەر لە حیزبەکانەوە دەست پێ بکەین، ئەگەر لە ئایدیۆلۆژیاکانەوە دەست پێ بکەین، ئەگەر لە دێموکرات و کۆمەڵەوە دەست پێ بکەین، ئەگەر لە سوننە و شیعەوە دەست پێ بکەین، لە سیکولاری و ئیسلامییەوە دەست پێ بکەین، کارەساتە، ئیتر قوربانی دەدەین بە پرۆژە نەتەوایەتییەکەمان؛ دەبێت لە پرۆژە نەتەوایەتیەکەمانەوە دەست پێ بکەین و بگەڕێینەوە بۆ ئەمانە. کاتێک لە پرۆژە نەتەوایەتییەکان دەست پێ بکەین و بگەڕێینەوە و بۆ ئەمانە، ئەمانە هیچیان لە دەست نادەین، بەس هەموویان دەچنە ژێر سەقفی پرسە نەتەوایەتییەکەوە. بەو جۆرە حیزبایەتی دەکەین کە دژ بە بەرژەوەندییە تەواویەتیەکەمان نەبێت، بەو جۆرە ڕاهێنان لەسەر سوننەگەرایەتی

دەکەین کە دژ بە بەرژەوەندییە نیشتمانییەکانمان نەبێت، بەو جۆرە شیعە بین دژ بە بەرژەوەندییە نیشتمانەکانمان نەبێت، بەو جۆرە سیکولاریزم و ئیسلامی دەبین کە دژ بە بەرژەوەندیمان نەبێت، چونکە پێشتر ڕێک کەوتووین لەسەر پرۆژەیەکی هاوبەش و دواڕۆژ کە دەوڵەتمان هەبوو یان ناوچەیەکی فیدراڵمان هەبوو، ئەمە هەمووی دەگوازینەوە و لە دەستووریکدا کۆ دەکەینەوە کە دەستووری سازان و ڕێککەوتنی نیشتمانییە لەنێوان هەموواندا کە پێکەوە ئەژین و سەقفێکی هاوبەشی هەموومان هەیە کە لە خوار ئەوە پێڕەو و ڕاهێنانی جیاوازییەکانمان دەکەین. بەم جۆرەمان کرد، جیاواز دەمێنینەوە، بەس ناهێڵین جیاوازەکانمان ببێت بە ناکۆکی و ناکۆکییەکانمان ببێت بە خوێنڕێژی. ئەو کاتە دەتوانین گەل دروست کەین، چونکە گەل دەبێت لە هەموو ئەم ناکۆکی، جیاوازی، پێکهاتە، خێڵ، عەشیرەت، حیزب، تایەفە، سوننە، شیعە، ئیسلامی و شیکۆلار دروست بکرێت؛ گەل دەسەڵات دروست دەکات، گەل هەر خۆی نییە. ئەگەر بەم بیرکردنەوە بیر بکەینەوە، کێشەتیی نەتەوایەتی کۆکەرەوەیە، لە نەتەوایەتییەوە دەستمان پێ نەکرد، سەد جاری تر وابێژیی نەتەوەیەتی بکەین، سەد جار دروشمی نەتەواویەتی هەڵبڕین، سەد جار سروودی "ئەی ڕەقیب" لێ بدەین، نەتەوایەتی نین و بە ناوی نەتەواتییەوە قسە دەکەین.

بەپێی ئەوە دیدەی بەڕێزت، دیسان هەر پرسیار دێتەوە پێشەوە کە حیزبی دێموکرات چەندە دەتوانێت بە جۆرێک بە دیدێکی گەورەتر و چەترێکی گەورەترەوە، هەموو ئەم ڕەنگانە کە باست کرد گرنگیی پلە دووی ئیمەن و یەکەم نین؛ حیزبی دێموکرات ئەو توانایە هەیە کە بتوانێت ئەمانە کۆ بکاتەوە؟ هەرچەند هەوڵیشی بۆی داوە. باشتر لە من دەزانیت کە لە سەردەمی کۆماری کوردستان هیچ ناموسڵمانێک نەبوو بترسێت لەوەی کە کەسایەتییەکی ئایینی هاتووەتە سەر کار و بووتە سەرۆککۆمار؛ لە کاتێکدا جوولەکەی لێ بوو، مەسیحی لێ بوو، هەموو ئەمانە و لە ئەزموونێکی دیکەش هەر وەک ئاماژم

پێ دا ترس و نیگەرانی نەبوو کە دەبێت هەموو دێموکرات بن، یانی ئەو دیدە بەرتەسکە نەبوو. ئایا حیزبی دێموکرات دەتوانێت بەو مێژوو هەشتا ساڵە کە هەیەتی، ئەم دیدانە پێکەوە کۆ بکاتەوە بۆ ناسیۆنالیزمی کوردستانی؟

من نازانم دەتوانێت یان نە، بەس چاوەکان بە پلەی یەکەم لەسەر حیزبی دێموکراتە. حیزبی دێموکرات دەبێت پێی وا بێت ئەرکی گەورە لەسەر شانی ئەوە، دەبێت ڕۆڵی پێشەنگایەتی بگێڕێت، دەبێت لەخۆبووردوو بێت، دەبێت زۆر قوربانی بدات لەم پێناوەدا مادام خۆی بە حیزبێک دەزانێت لەم پێناوەدا توانیویەتی ڕۆڵێکی گەورە بگێڕێت، تەنانەت وابێژیی پێشەنگبوون و زۆر شتیش نەکات، بە قسە و بە کردەوە پێشەنگایەتیی نەتەوەکەی بکات؛ بۆیە لایەن و حیزب ئەم جۆرە شتانە نەخرۆشێنێت، بە کردەوە ڕێبەرایەتیی نەتەوەکەی بکات. یانی پرۆژەیەک بخاتە بەر باس کە ببێت بە هەوێنی و مەکۆی کۆکردنەوەی هەموو جۆراوجۆرییەکان. بە پلەی یەکەم ئەرکێکی گەورەی نیشتمانییە، چاوەکان بە پلەی یەکەم لەسەر ئەوە (حیزبی دێموکرات)، هیوادارم لەو ڕۆڵە و لەو ئەرکەدا لە داهاتووە سەرکەوتوو بێت. دیارە هەموو حیزبەکانی تریش لێپرسراون، لێپرسراویەتیی گەورەیان وەکوو حیزبی دێموکرات لەسەر شانە، بەس من دەڵێم کە حیزبی دێموکرات ڕۆڵی گەورەتری لەسەر شانە بەهۆی ئەو مێژوو و پێشینە و خەباتە و هەروەها ئەو ڕەهەندە هزری و ئەم جۆرە شتانە کە هەیەتی.

پێت وایە کوردستان لە باسی دێموکرات کە پێم خۆشە دیسان بێینەوە سەر هەر ئەو باسەی کە کاتت بۆی داناوە و توێژینەوەت لەسەری کردوە، هەرچەند ئەوانە گرێدراوی یەکن، ناسیۆنالیزمی کوردستانی کە هاتووەتە ئاراوە و حیزبەکان کە دامەزراون، جا هەندێک حیزب زیاتر ئەو چوارچێوەیەدا بوون. دەمهەوێ بپرسم: لە ئێستەدا ناسیۆنالیزم هێشتا کارایە بۆ ئێمەی کورد؟ واتە دەتوانین ئێمە بەو دەوڵەتنەتەوەی کە وڵاتانێک ئەزموونیان کرد لە ڕێگەی

ناسیۆنالیزم پێ بگەین یان نەخێر دەبێت چارەسەری دیکەی بدۆزینەوە؟

کاکە گیان لەسەر ئاستی جیهان ئێستە ناسیۆنالیزم بە شێوەیەکی ترسناک گەڕاوەتەوە.

ئەمە یانی چی؟

یانی ئەمە لای ئێمە هەندێک قسە و قسەلۆک هەبوون لە بیست - سی سالّی ڕابردوودا کە دەوترا ناسیۆنالیزم تەواو، سەردەمی ناسیۆنالیزم نەما، قسەی بەلاش و نەخوێندەوارانە بوون بەڕاستی، یانی لەژێر کاریگەریی چەپ و هەندێک خوێندنەوەی سادە بۆ جیهانگیری بوو. سەیری جیهان بکە، سەیری دۆنالّد ترامپ بکە، سەیر ڕاسیزم و حیزبە پۆپۆلیستییەکان بکە لە ئورووپا و سەیری تورکیە و سەیری پووتین بکە، بەگشتی سەیری دنیا بکە؛ لە جیهاندا دین و ناسیۆنالیزم تێکەڵ بە یەکتر دەبن؛ ئێستە ئورووپا لەژێر ترسی دووبارەبەدەسەلّاتگرتنەوەی حیزبە ڕاستڕەوەکانداید. بۆیە نابێت خۆمان بخلّەتێنین بەم شتانە. بەڵێ ئێستەش ناسیۆنالیزم ڕۆڵی هەرە گەورە دەبینێت لە سیاسەتی نێودەوڵەتیدا و لە دروستکردنی ڕووداوەکاندا و ئێمەش تاکوو ئێستە هیشتا ڕاهێنانی ناسیۆنالیزممان نەکردووە هەتا کۆتاییی پێ بێت. واتە بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی کوردستانی هەزار کێشەی هەیە. بەبڕوای من ئێستە ڕۆژهەلّاتی کوردستان مەلّبەندی گەشانەوەی ڕاستەقینەی ناسیۆنالیزمی کوردستانی و مەلّبەندی پاکترین هەستی ناسیۆنالیزمی کوردستانییە، خوێندەوارە پلە یەکە قسەکەرەکان لەسەر ناسیۆنالیزم کوردستانی لە ڕووی هزرییەوە لە ڕۆژهەلّاتی کوردستانن؛ کۆمەلّێک کەسی خوێنەوار پەیدا بوون و کۆمەلّگەیەکی مەدەنیی خوێندەوار و لێپرسراو دروست بووە لەوێ کە ئەمە جێگەی دڵخۆشییە. تەنیا شتێک بتوانێت کە بوون و پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەلّگەی کوردستان لە چوارچێوەی خۆیدا کۆ بکاتەوە، کێشەتیی کوردستانیبوون و ناسیۆنالیزمی کوردستانییە. هیچ شتێکی تر ناتوانێت ئێمە کۆ بکاتەوە، ناتوانێت ئامانجی هاوبەش و هەستی هاوبەش و کێشەتیی

هاوەبەشمان بۆ دروست بکات. لە هەموو کات زیاتر ئێمە پێویستمان بەوەیە کە لە چوارچێوەی پرۆژەیەکی نیشتمانیی کوردستانیی دێموکراتیی هاوبەشی ڕێزگرتوو لە کێیەتیی ئیسلامیی خەڵکدا کۆ ببینەوە و لەپێناو بەدیهێنانی ئامانجەکانماندا تێ بکۆشین. هەڵسانەوەی کورد لەم ناوچەیەدا تەنیا بۆ کورد قازانج نییە، بەڵکوو بۆ کۆی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست قازانجە؛ ئەم ناوچەیە دەبێتەوە بە ناوچە و گەلانی ئەم ناوچەیە لەگەڵ یەکدا یەکتری تەواو دەکەن و بەبڕوای من هەڵسانەوەیەکی شارستانی گەورەش دەبێت لەگەڵ هەڵسانەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

هەم خۆشبینییەکی جوانە و هەم تێبینییەکە دەزانم بنەمای هەیە؛ بنەمای ئەوەیە کە بەڕێزت بە ڕۆژانە لەسەر ئەو بابەتانە دەخوێنیتەوە و بۆچوونی خۆتت هەیە. دەمهەوێت بپرسم بەپێی ئەوەی کە سەرەڕای هەموو ئەو ململانێیە وا هەیە، ئەو ناسیۆنالیزمەی وا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئاماژەت پێ دا، دەگاتە ئەو ئاستەی کە دیسان بە دڵخۆشییەوە سەیری بکرێت کە ئەمە ڕوحی کوردی و کێیەتیی کوردستانییە، بەو خوێن و قوربانییەی کە بۆی دراوە یان نە؟ ئایا مەترسیی ئەوە هەیە کە لە ناسیۆنالیزمی باڵادەستدا دیکە بتوێتەوە؟ یان نەخێر ڕێگەی خۆی هەیە؟

بەبڕوای من مەترسی لەسەر ناسیۆنالیزمی کوردستانی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ناسیۆنالیزمی باڵادەست نیە. کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بووژانەوەی زمان و فەرهەنگی کوردی، هۆشیاربوونەوەی ڕوحی کوردی و کۆمەڵگەی مەدەنیی کوردستان لە ڕۆژهەڵاتدا لەوە تێپەڕ بووە بە ڕەزاشا بتوێتەوە. مەترسییەک ئەگەر هەبێت، لەنێو خودی ژیان و حیزبە کوردستانییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە؛ ڕێز لەو بووژانەوە دەگرن؟ ڕێبەرایەتی دەکەن بەرەو قۆناغێکی تر یان ئەزموونی هەندێک پارچەی تری کوردستان دووپات دەکەنەوە، یانی لەنێو خۆیاندا ئەم توانایانە بە فیڕۆ دەدەن؟ بەبڕوای من بەرپرسیارەتیی گەورە لەسەر شانی حیزبە کوردسستانییەکان.

مەترسییەکە لەنێو خۆدی مالّی کوردیدایە، هێندەی کە لە دەرەوەی مالّی کوردیدا بێت. ئەگەر لەنێو مالّی خۆمان بتوانین نەتەوەییانە مامەڵە بکەین، ڕێز لەو خەباتی کۆمەڵگەی مەدەنی و لەو گەشەکردنی کۆمەڵگەیە بگرین کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا دروست بووە و حیزبەکان لە کوردبوون و کوردستانییوونەوە دەست پێ بکەن، بەرژەوەندیی نەتەوایەتییەوە دەست پێ بکەن، لەو گەشەکردنە هزری و ئەخلاقییەوە دەست پێ بکەن کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و کۆمەڵگەی مەدەنییەوە دروست بووە، گوشاریش هەبێت کە دڵنیام ئەگەر گۆڕانیش دروست ببێت، گوشار دەبێت و گوشاری جۆراوجۆریش ئەبێت و تەنانەت من دەتوانم ئێستە گوشارەکانیش دیاری بکەم، ئەو کاتە ناتوانن کۆمەڵگەی کوردستان بڕووخێن، بەپێچەوانەوە دەتوانن بەرگری لە مافەکان و لە داهاووی خۆیان بکەن، بە مەرجێک حیزبەکان نەبن بە سەرئێشە بۆیان و بتوانن لە چوارچێوەی کێیەتییەکی هاوبەشی کوردستانیدا بڕوانەوە. یانی وێنای گەلێک، وێنای بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی یەکگرتووی گەلێک لە خۆیان نیشان بدەن بۆ نێو خۆیان و بۆ دەرەوەی خۆیانیش و تواناکان پڕشوبڵاو نەکەین.

مامۆستا، یەکێک لە شادمارەکانی ناسیۆنالیزمی هەر نەتەوەیەک، بەتایبەتی نەتەوەی کورد، زمانەکەیەتی. حیزبی دێموکرات سەرەڕای ئەوەی لە کوماری کوردستان کە یازدە مانگ دەسەڵاتێکی وایشی بەدەستەوە نەبوو، بەڵام لە سەنگەر بە سەنگەر و لەم شاخەوە بۆ ئەو شاخ چەندە توانیەتی خزمەت بەو زمانە بکات بۆ ئەوەی لەبیر نەکرێت و ببێتە هەوێن و خوێنێکی هاوبەش؟

هەر بە دەرکردنی گۆڤاری "نیشتمان" لە کۆمەڵەی "ژ – ک" و دواتر بە کوردیکردنی خوێندن لە کۆماری کوردستان کە حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕێبەرایەتیی کۆماری کوردستانی کردووە و ئەو هەموو خزمەتەی بەوێ کرد، دواتر بووژانەوەی شێعر و ئەدەبیاتی کوردی، دواتر دریژەپێدانی بڵاوکراوە کوردییەکان، دواتر قوتابخانەکانی شۆڕش لە شاخ و لەم جۆرە شتانە، بێگومان حیزبی دێموکرات و هەروەها خەڵکانێکی

تریش کە لەژێر کاریگەریی شۆڕش و ڕاپەڕینەکان و حیزبی دێموکراتی کوردستاندا بوون، ڕۆڵی بەرچاویان هەبووە و ئەوە نکۆڵی ناکرێت لەوەی کە لەو بارەیەوە. خۆشبەختانە ئێستە سنوورەکە حیزبی دێموکرات و نادێموکرات و هەموویانی تێ پەڕاندووە و بووەتە شتێکی کۆمەڵگەیی؛ واتە ئێستە کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان خەمی زمان و فەرهەنگ و شتەکانی خۆی دەخوات، خۆشبەختانە ئێستە شتەکە زۆر گەورەتر بووەتەوە.

مامۆستا، کە باس لەو قسانە کرا، بەڵام کاتێک باس لە ناسیۆنالیزمی کوردستانی دەکرێت، پرسیار ئەمەیە کە ئێستە ئێمە لە چ قۆناغێکداین؟ ئایا قۆناغ بە قۆناغەؤ ئێمەش دەبێت ئەزموونی گەلانی دیکە بکەینەوە یان نەخێر، هەندێک جار وەکوو کاتالیزۆر ئێمە هەندێک قۆناغمان تێ پەڕاندووە، ڕاستە دەسەڵاتمان بەدەست نییە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ ئەم حیزبە سیاسییانە و بەتایبەت حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ئێستەدا چەندە بۆ داهاتووش هەوڵ بدەن کە ئەو ناسیۆنالیزمەی ئێمە دەبەستێتەوە بە خاکی خۆمان لەدەست نەچێت؟ واتە نەبینە پاشکۆی هیچ لایەنێک.

وەڵڵاهی ئەگەر من لە ڕوی زانستییەوە قسەیەک بکەم، هێشتا ناسیۆنالیزمی کوردستانییش کێشەی زۆرە.

بۆ نموونە یەکێک لەو کێشانە چیە؟

یەکێک لە کێشەکان ئەوەیە و تەنانەت پرسیار ئەوەیە، ئایا ئێمە بە مانای وشە ناسیۆنالیزممان هەیە؟ تەنانەت ئەو ناسیۆنالیزمەی پێویستە، بەڵێ ناسیۆنالیزممان هەیە، بەس ناسیۆنالیزمێک کە ناتوانێت و بۆ نموونە لە باشووری کوردستان نەیتوانیوە چوار شار تاکوو ئێستە پێکەوە کۆ بکاتەوە لە ماوەی سی ساڵدا و بمانکات بە خاوەنی دەستوور؛ هێزی ئەم حیزب و ئەو حیزب نەهێڵێت و ناوچەی

ئـەم حیـزب و ئـەوە حیـزب نەهێڵێـت و ئێمـە وەک هێزێکـی یەکگرتـوو و هەرێمێکـی یەکگرتـوو وێنـا بـکات لـە چوارچێـوەی عێراقدا. بـۆ نموونـە لـە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان تاکـوو ئێسـتە نەیتوانیـوە حیزبـە جۆراوجۆرەکانـی ئـەو پارچەیـەی کوردسـتان لـە چوارچێـوەی کارێکـی هاوبـەش و فۆرمێکـی هاوبەشـدا بـە ئامانجـی و دیـدی هاوبـەش، کارێکـی هاوبـەش بکـەن. ئەمـە لاوازیـی ناسـیۆنالیزمی کوردسـتانییە، ئەمـە خەلـەل و لاوازییـە لـەوەدا، لـە ڕاسـتیدا دەبێـت دانـی پێـدا بنرێـت بـۆ ئـەوەی کاری بـۆ بکەیـت. بۆیـە دەبێـت خـودی ناسـیۆنالیزمی کوردسـتانی کاری لەسـەر کۆیـی بێـت و ببێـت بـە ناسـیۆنالیزم، چونکـە لـە ڕاسـتیدا ناسـیۆنالیزم پێویسـتی بـە دەوڵەتـە و ئەمـەش سـەیر نییـە؛ ناسـیۆنالیزم هەیـە بـۆ ئـەوەی دەسـەڵاتی ببێـت بە دەوڵەت و شـۆڕ بێتـەوە و خەڵکی لەسـەر پـەروەردە بکرێـت، پێویسـتی بـە دەوڵەتـە. ناسـیۆنالیزمی کوردسـتانی تووشـی جۆرەهـا دژواری و نکۆڵیکـردن و لەمپـەر بـووە و چەپێـش زۆر عەزیەتـی کـرد، یانـی چەپیش ئەوەنـە عەزیەتـی ناسـونەلیزمی کوردسـتانی کرد کـە بەڕاسـتی زیـاد لـە توانـای ئـەو ناسـیۆنالیزمە عەزیەتـی داوە. بـەڵام لـە هەمـوو حاڵەتێکدا مـن پێـم وایـە کۆمەڵگـەی ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان و کۆمەڵگـەی مەدەنیـی ڕۆژهـەڵات لـە ئاسـتی بەرجەسـتەکردنی بەهـاکان و هـزری ناسـیۆنالیزمی کوردسـتانییەوە لـە زۆر شـوێن لـە پێشـەوەدایە؛ هیـوادارم حیزبـە سیاسـییەکان لەمـەدا وەبەرهێنـان بکـەن، هیـوادارم ڕێـزی لـێ بگـرن و پـەرەی پـێ بـدەن، لـە پێـش هەموویانـەوە حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان، هیـوادارم بزانـن کۆمەڵگەکەیـان بـەرەو کـوێ ڕۆیشـتووە و لـە چ ئاسـتێکدایە. لـە ڕاسـتیدا ناسـیۆنالیزم وەک وتـم هەسـتی هاوبـەش، ئامانجـی هاوبـەش، ناسـیۆنالیزمی هاوبـەش، دامـەزراوەی هاوبـەش، دامـەزراوەی نیشـتمانیی هاوبـەش، بەتایبـەت لـە قۆناغـە سـەرەپێچە مێژوویییـە یەکلاکەرەوەکانـدا وێژمانـی هاوبـەش، نوێنەرایەتیـی هاوبـەش، کۆنفرانسـی نیشـتمانیی هاوبـەش، ئیـرادەی هاوبـەش و پێکـەوە نوێنەرایەتیـی میللەتکـردن.

مامۆستا وەک دواپرسیار. ئەو خاڵانەی ئاماژەت پێ بۆ ناسیۆنالیزمی هاوبەش، ویستی هاوبەش زۆر گرنگن، جار وایە ئێمە نەتەوەمان هەیە لەسەر ئایینی هاوبەش، بۆ نموونە وەک ئیسرائیل. کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لانی کەم ئەگەر باس بکەین، یان نەخێر لە چاوی بەرژەوەندیی نەتەوەیی، پارچەکانی دیکەش باس بکەین؛ زمانی هاوبەشی هەیە، جوگرافیای هاوبەشی هەیە، کولتووری هاوبەشی؛ ئەم ویستە هاوبەشە، ئەمە چۆن دەبینی و چۆن دروست دەبێت کە ویستی هاوبەشت هەبێت؟

ئەبێت بکەویتە وتوێژی نێوخۆ، ئەبێت بکەویتە مشتومڕە هزریی نێوخۆییەوە، بزانی تۆ لەسەر چی جیاوازیت. جارێکان ئەوە دیاری بکەیت کە تۆ لەسەر چی جیاوازیت؛ دیاری بکەیت کە لەسەر خاڵی یەک، دوو، سێ، چوار و پێنج جیاوازیت. باشە ئەم جیاوازیەمان هەتا کوێ لەسەر ناوەڕۆکەکەی، ڕەهەندەکەی، میکانیزمەکەی، کاتی بەدیهانی و لەسەر شتانی تر، ئەمە جیاوازییەکەی ئێمەیە. کەی ئێمە ئەم جیاوازییانە و ورد ورده دەبێت پانتاییی ئەم جیاوازییانە کەم بکەینەوە، کە پانتاییی ئەم جیاوازییانەمان کەم کردەوە، ئەبیت ئێمە لەسەر بەرنامەیەک بۆ قۆناغەکە ڕێک بکەوین. ئەمە ناکرێت کە یەکێک باسی سەربەخۆیی بکات، یەکێک باسی کۆمەڵگەی دێموکراتیک بکات، یەکێک باسی فیدراڵی بکات، یەکێک باسی ... ناکرێت خۆ ئەمە گەڕەلاوژە نییە، خۆ ئەمە ئوردووگا نییە، ئەوە باسی نەتەوەیە، ئەمە باسی گەلێکە؛ دەبێت لەسەر ئامانجە هاوبەشەکانی ئەم قۆناغە ڕێک بکەوین. بۆ ئەوەی ڕێک بکەوین خۆ نابێت هەموو قسەکەی دێموکرات بێت، نابێت هەموو قسەکەی پژاک بێت، نابێت هەموو قسەکەی کۆمەڵە بێت، دەبێت لەسەر شتێکی هاوبەش ڕێک بکەوین کە هیی هەموومان بێت و هی هیچیشمان نابێت، دەبێت تێگەیشتنی ناوەندی هاوبەش لەسەر شتێکی هاوبەش ڕێک بکەوین. دەبێت بەرژەوەندیی هاوبەشی قۆناغەکە بەرجەستەی بکات و ئەوجار دووەمیان چۆن ئەوە نوێنەرایەتی بکەین؟ چۆن بە دامەزراوەیی بکەین؟ ئەو دامەزراوەیەی کە بەرجەستەی ئامانجەکانە دەکات، لە چی و چیدا ئەمە بە دامەزراوەیی دەکەیت؟ بۆ ئەوەی هەر قسە نەبێت لێرە بیکەین و کۆتاییی پێ بێت. ئەمە دابەزراوە

بێت و بەرهەمی بێنێتەوە، کە کێشەیەک بوو چارەسەر بێت، مەرجەعیەتی بۆ دروست بکەین، جیاوازییەکمان هەبوو بگەڕێینەوە بۆ مەرجەعیەتییەکە؛ کێ نوێنەرایەتی بکات؟ چۆن نوێنەرایەتی بکات؟ ئەگەر چەکێکمان پێیە، چۆن هەر کەس ئەم چەکە هیی خۆی نەبێت؟ ئەم چەکە هیی ئەم پڕۆژە هاوبەشە بێت و ئەم چەکە چۆن نەهێڵین ببێت بە چەکی شەڕی نێوخۆمان؟ چۆن ئەو وەرەقەیە لە دەستی نەیارەکانمان بستێنینەوە کە سوود لەم چەکە وەردەگرێت و بەیانی ئیشی پێ بکات؟ چۆن حیزب ببێت بە حیزب؟ چونکە ئێمە لە دۆخێکی بنیاتسازی داین. چۆن ئەو چەکە، چەکی پڕۆژە نەتەوەییەکە بێت، نەک چەکی ئایدیۆلۆژیا و چەپ و ڕاست و ڕق و دوێنێ و ناوچە و ... ئەمە ڕوونە، کۆنفرانسی نیشتمانیی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی دەوێت.

زۆر زۆر سپاس بۆ هەناسە گەرمی و وتەکانت، هیوادارم هەر ساغ و سڵامەت بیت؛ وتوویژێکی گەرم بوو. لە کۆتاییدا دەمەوێت هەم سوپاست بکەم و هەم ئەوەش بڵێم کە هەشتا ساڵەی حیزبی دێموکراتە، بەڕێزت وەکوو کەسایەتی و تێکۆشەری باشووری برامان؛ ئەگەر بە کورتیش پەیامێکت هەبێت زۆر سپاست دەکەم.

من پیرۆزبایی دەکەم لە خوشک و برایانمان لە حیزبی دێموکراتی کوردستان. هیوادارم لە ساڵی داهاتوودا حیزبی دیموکراتی کوردستان و ڕۆژهەڵاتی کوردستان و نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کۆی گەلانی ناوچەکە، ئینشەڵڵا لە قۆناغێکی تازەدا بین، قۆناغێک کە بەشێک لەو ئاواتە کە گرنگەکانمان بۆ بەدی هاتبن و چاومان لە بەدیهاتنی ئەوانەی تریش بێت. شایستەی ئەوەشین.

عەلی لەیلاخ: بەدڵنیاییەوە، کورد شیاوی باشترین ژیان و باشترین دەوڵەتە. زۆر زۆر سپاس بۆ بەڕێزت. کەسانی وەکوو بەڕێزت زۆر جێگای هیوا و مایەی دڵگەرمین. هیوادارم هەر ساغ و سڵامەت بت و دیسانەوە سپاس.

ئەبووبەکر کاروانی: زۆر سپاس.

ڕێبەرایەتیی دێموکراتیک و بەکۆمەڵ:
میراتی قاسملوو لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا

ئیبراهیم لاجانی

سەرەتا

دیاردەی دامەزراندنی حیزب و کار و چالاکیی حیزبایەتی، بە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی سیاسەت و سیاسەتوەرزیی مۆدێرن و هاوچەرخ لە قەڵەم دەدرێ.

حیزبی سیاسی، وەک دامەزراوەیەک یان واسیتەیەک لەنێوان کۆمەڵگە و پێکهاتەی دەستەڵاتی سیاسیدا، ڕۆڵێکی بنەڕەتیی لە ڕێکخستنی کۆمەڵانی هەراوی خەڵک، ئاراستەکردنی داخوازییەکانی چین و توێژە جۆراوجۆرەکان، جێگیرکردن و بە نیهادینەکردنی دێموکراسی، دانان و داڕشتنی بەرنامە و پڕۆژە سیاسییە جۆراوجۆرەکاندا دەبینێ. بۆ شیکردنەوەی ڕۆڵی حیزب لە کۆمەڵگە ئینسانییە هاوچەرخەکاندا، پێویستیمان بە خوێندنەوە و هەڵسەنگاندنی بواره فەرهەنگی و سیاسی و کۆمەڵایەتی و مێژوویییەکانی ئەو کۆمەڵگەیانە هەیە کە دە دەمانەوێ لێکۆڵینەوەیان لەسەر بکەین.

لەو کورتە وتارەدا، وێڕای هەڵسەنگاندنی جیاوازییە سەرەکیەکانی نێوان کۆمەڵگە

سوننەتی و مۆدێرنەکان لە پێوەندی لەگەڵ پێکهاتەی دەسەڵاتی سیاسی و چۆنییەتیی بەشداری و موشارەکەتی سیاسیی خەڵک لە کاروباری وڵاتدا، بە شێوەیەکی تایبەتی دەمانەوێ باسی ڕۆڵی حیزب لە بزووتنەوەی نەتەوەیی و دێموکراتیک و ڕزگاریخوازنەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا بکەین. لەو پێوەندییەدا ڕۆڵی دوکتۆر قاسملوو، ڕێبەر و سکرتێری پێشووتری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک ڕووناکبیرێکی خەباتگێڕ کە بە توندی لە حیزب و بزووتنەوەدا پێی لەسەر پێویستیی دەکارکردن و بردنەپێشی ڕێبەرایەتیی بەکۆمەڵ و دێموکراتیک دادەگرت، دەخەینە بەر ڕووناکایی.

حیزب و حیزبایەتی لە کۆمەڵگە سوننەتی و مۆدێرنەکاندا

کۆمەڵگەی سوننەتی: دەسەڵات و ئۆتۆریتەی سیاسی لەسەر بناخەی پێوەندییە شەخسی، عەشیرەتی و مەزهەبییەکان

لە کۆمەڵگە سوننەتییەکاندا، دەسەڵات و ئۆتۆریتەی سیاسی، بەشێوەیەکی سەرەکی لە پێوەندییە تایفەییەکان، یا تایبەتمەندییە کاریزماتیک و شەخسیەکانەوە سەرچاوە دەگرێ. لەو کۆمەڵگەیانەدا، دەسەڵات و ئۆتۆریتەی سیاسی مەشروعییەت لە سوننەت و دابونەریتەکان، پێگە و مەکانەتی مەزهەبی و ئایینی، یا خزمایەتی و پێوەندییە عەشیرەتییەکان وەردەگرێ. بڕیارەکان زۆرتر لەلایەن سەرۆک یا شەخسی یەکەمی هەرەمی دەستەڵاتەوە، بەشێوەیەکی ستوونی و لە فەزایەکی غەیرە دامەزراوەیی و نارێکخراوەییدا، دەدرێن و ڕادەگەیەنرێن. بەشداریی کۆمەڵانی خەڵک لە بڕیاردان و جێبەجێکردنی بڕیارەکاندا، بە شێوەیەکی سەرەکی بریتییە لە بەیعەت و پەیڕەویکردنی خەڵک لە بڕیاراتی ڕێبەرانی سوننەتی، لە ڕێگای ڕێکخراوەیەکی سیاسی و بەرپرس و وەڵامدەر نەک بەشداری لە پڕۆسەی بڕیاردان‌دا.

لە کۆمەڵگەی کوردیدا کە تا ڕادەیەکی زۆر هێشتاش کۆمەڵگەیەکی سوننەتییە، ئەو تایبەتمەندییانە بە شێوەیەکی زەق خۆیان نیشان دەدەن. پێوەندییە تایفەیی و

عەشیرەتییەکان، ڕۆڵی بەرچاوی ڕێبەرانی ئایینی ومەزهەبی یانی شیخ و مەلاکان لە کۆمەڵدا، نەبوونی دامەزراوە مەدەنییە سەربەخۆکان، هەستی ناوچەگەرایی و زاراوەگەرایی، دەبنە کۆسپی سەر ڕێگای بەشداریی خەڵک لە پڕۆسەی سیاسی لە چوارچێوەی حیزب و ڕێکخراوی مۆدێرندا. هەرچەند شۆڕش و ڕاپەڕین و بەربەرەکانێ و بزووتنەوە میللی و کۆمەڵایەتی و ڕزگاریخوازییەکان لە مێژوویی هاوچەرخی میللەتی کورددا پێشینەیەکی لە مێژینەو مێژوویان هەیە، بەڵام زۆرترینی ئەوان لەلایەن ڕێبەرایەتییەکی تاکەکەسی، کاریزماتیک، یا لەسەر بناخەی پێوەندییە تایفەیی وخزمایەتییەکانەوە ڕێبەرایەتی کراون، نەک لەلایەن حیزب و ڕێکخراوێکی سیاسی و مۆدێرنەوە.

ئەو پێکهاتە سوننەتییانە، واتە ئەو شێوە ڕێبەرایەتییە سوننەتییانە هەرچەند لە هەلومەرجی مێژوویی خۆیاندا کارایەکی نسبییان هەبووە، بەڵام لە بەرانبەر ئلەنگارییەکانی کۆمەڵگەیەکی مۆدێرن و هاوچەرخدا، کە پێکهاتە و نیازەکانی ئاڵۆزترن، کەموکۆڕی بەرچاو لەخۆیان نیشان دەدەن. ئاخر وەئەستۆی خۆنەگرتنی بەرپرسایەتی و وەڵامدەر نەبوون، نەبوونی هیچ شەفافییەت و ئوسووڵێکی ڕوون لە بڕیاردانداو، بەستراوەیی لەڕادەبەدەر بە کەسایەتییەکان، بەردەوامی و کارایی ئەو مۆدێلە لە ڕێبەرایەتی و ئەو جۆرە پێکهاتانە بەرتەسک دەکاتەوە.

کۆمەڵگەی مۆدێرن: نەهادینەکردن، دامەزراندنی حیزب و ڕێکخراو، بەشداریی خەڵک بە شێوەیەکی ئاسۆیی لە پڕۆسەی کاروباری سیاسیدا

لەگەڵ مۆدێرنبوونی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە، واتە گەشەی شارنشینی، پەرەسەندنی خوێندەواری و پەروەردە و فێرکردنی گشتی، سەرهەڵدانی ڕاگەیەنەرە گشتییەکان و میدیا جۆراوجۆرەکان، شکڵگرتنی چین و توێژە کۆمەڵایەتییەکان، پێویستیی هەبوونی ناوەند و دامەزراوەی جۆراوجۆریش وەک دامەزراوەیەک بۆ نوێنەرایەتیی سیاسیی دێتە کایەوە. لێرەدایە کە ئیدی حیزبی سیاسی ڕۆڵی بنەڕەتیی

لە پێوەندیی نێوان خەڵک و دەسەڵاتی سیاسیدا، لە فۆرمۆڵەکردنی پڕۆژە و بەرنامە سیاسییە ستراتیژییەکاندا، لە پەروەردە و ڕاهێنانی کادر و ڕێبەرانی سیاسیدا، لە پەرەپێدان و جێگیرکردنی دێموکراسیدا دەگێڕێ.

لە کۆمەڵگەیەکی لەو جۆرەدا مەشرووعییەت و کریدیبلیتیی سیاسی نەک لە ڕێگای پێوەندییە عەشیرەتییەکان، یا لە ڕێگای پلە و پایەی ئایینی و مەزهەبی، بەڵکوو لە ڕێگای سندووقەکانی دەنگدان، بەشداری و موشارەکەتی گشتیی خەڵک لە پرۆسەی سیاسی و شێوەکانی بڕیاردانی بەکۆمەڵدا دابین و دەستەبەر دەکرێت. بۆیە حیزب دەبێتە دامەزراوەیەکی پایەدار وگرنگ و کانالێکی سەرەکی بۆ سیاسەتکردن و سیاسەت وەرزی و دەچێتە سەرووی هەموو پێوەندییە سوننەتییەکان و کەسایەتییەکان.

کۆمەڵگە هاوچەرخ و مۆدێرنەکان پێویستیان بەو ناوەند و دامەزراوە جۆراوجۆرانە هەیە کە بتوانن بەخێرایی خۆیان لەگەڵ گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و ئابووری و سیاسییەکان بگونجێنن. حیزبی سیاسیی مۆدێرن، وەک دامەزراوەیەکی هاوچەرخی کار و تێکۆشانی سیاسی، توانای ئەوەی هەیە خۆی لەگەڵ گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییەکان بسازێنێ و نیاز و داوا و ویستەکانی کۆمەڵانی خەڵک فۆرمولە بکا و بیانهێنێتە گۆڕی و خەڵکیان بۆ مۆبیلیزە بکات. ئەو خۆگونجاندن و وەڵامدەربوونە، یەکێک لە گرنگترین تایبەتمەندیەکانی حیزبی سیاسیی مۆدێرنە. هەر بۆیەش زۆر ئیمتیازی بەسەر شێوە سوننەتییەکانی ڕێبەرایەتیدا هەیە.

دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: تێپەڕین لە سوننەتەوە بۆ کۆمەڵگەی مۆدێرن

لە ساڵی ١٩٤٥ حیزبی دێموکراتی کوردستان، لە سەروبەندی دامەزرانی کۆماری کوردستاندا، وەک یەکەمین حیزبی مۆدێرنی کوردی دامەزرا. بە پێچەوانەی جوولانەوە نەتەوەییەکانی پێشووتری کورد، ئەو حیزبە خاوەنی بەرنامەی سیاسی، پەیڕەوی ناوخۆ و تەشکیلاتێکی بەرین بوو. سەرەڕای ئەوەی کە پاش تێکچوونی

کۆماری کوردستان، حیزبی دێموکرات لەگەڵ سەرکوتێکی توندی سیاسی بەرەوڕوو بوو، توانیی ئیدئۆلۆژی، بەرنامەی سیاسی و تەشکیلاتیی خۆی بپارێزی و درێژە بە ژیانی سیاسی بدا و ببێتە یەکێک لە کاریگەرترین نیهاد و دامەزراوە سیاسییەکانی کۆمەڵگەی کوردستان.

دامەزرانی حیزبی دێموکرات بە گۆڕانکارییەکی گرنگ و نوختەگۆڕانیکی بەرچاو لە سیاسەتی کوردی و ژیانی سیاسیی کۆمەڵگەی کوردستاندا بە حیساب دێت. ئیدی بۆ یەکەمین جار بوو کە بزووتنەوەی کوردی لە چوارچێوەیەکی عەشیرەتی و شۆڕشێکی مەحەللی دەهاتەدەر و دەبوو بە بزووتنەوەیەکی خاوەن نیهاد و دامەزراوە و بەرنامەی سیاسی و ئیدئۆلۆژی و تەشکیلاتێکی کۆنکرێت و سەرتاسەری. ئەو گۆڕانکارییە ئاکامی گەلێک هۆکاری جۆراوجۆر بوو. بۆ نموونە پەرەگرتنی پێوەندیی کوردستان لەگەڵ دونیای دەرەوە، چوونەسەری ڕادەی وشیاریی سیاسی و کاریگەریی ئیدە هاوچەرخ و مۆدێرنەکانی وەک ناسیۆنالیزم و دێموکراسی لەسەر کۆمەڵگەی کوردی.

دەرفەت و کەندوکۆسپەکانی سەر ڕێگای تێکۆشانی حیزبی دێموکرات پاش تێکچوونی کۆماری کوردستان

لە دەیەکانی دواییدا، بە چوونەسەری ڕادەی وشیاری و ئاگایی سیاسیی خەڵکی کوردستان، بەهۆی پەرەسەندنی پێوەندیی لەگەڵ دنیای دەرەوە، کۆچ و تێکەڵاویی زیاتری خەڵک لەگەڵ وڵاتانی دەرووبەر و ئوروپایی، حیزبی دێموکرات توانی زۆرتر چوارچێوە سوننەتییەکانی کۆمەڵگەی کوردستان بەجێ بێڵێ و پێ بنێتە سەر ڕێبازێکی هاوچەرخ و ببێتە دامەزراوەیەکی جێگای بڕوا و متمانەی کۆمەڵگەی کوردستان. سەردەمی پاش کۆماری کوردستان، بە دەورانی خۆڕێکخستنەوە، خۆ سازدانەوە، بەخۆداچوونەوە، بەهێزکردنی پایە فکری و دامەزراوە و ئۆرگانە حیزبی و تەشکیلاتییەکان دادەنرێ. ئەوە بە شێوەیەکی زەق و بەرچاو لە دەورانی ڕێبەرایەتیی دوکتۆر قاسملوودا بەرچاو دەکەوێ.

کەندوکۆسپە سەرەکییەکانی ئەو قۆناخە بریتی بوون لە درێژەی سەرکوتی حیزب و تەشکیلاتەکەی لەلایەن حکوومەتی ناوەندیی تاران، نەبوونی ئازادیی تێکۆشانی سیاسی، گرتن و کوشتن و لەسێدارەدانی بەشێکی زۆر لە تێکۆشەرانی حیزب، پێویستیی پاراستنی حیزب و شوناس و سەربەخۆیی حیزب لە بەرانبەر گوشار و پاڵەپەستۆی نێوخۆیی و دەرەکی کە دەخرایە سەر حیزب. بەڵام دەبێت ئەوەش بڵێین ئەو قۆناخە گەلێک دەرفەتیشی بۆ حیزب لەگەڵ خۆی هێنابوونە پێشەوە، وەک چوونەسەری ڕادەی ئاگایی سیاسیی کۆمەڵانی خەڵک، گەشەی پێوەندیی حیزب لەگەڵ دنیای دەرەوە و کاریگەریی گۆڕانکارییە ژئۆپۆلیتیکییەکان لەسەر پێکهێنانی ئاسانکاری بۆ تێکۆشانی حیزب. واتە پێکهاتنی زەمینەیەکی باشتر بۆ حیزب تا بتوانێ ڕۆڵی خۆی لە ژیانی سیاسیی کۆمەڵگەی کوردیدا بگێڕێ.

دوکتۆر قاسملوو: ڕووناکبیرێکی خەباتگێڕ و ئەندازیاری ڕێبەرایەتیی دێموکراتیک زەمینە سیاسی و فکرییەکان:

قاسملوو لە ساڵی ١٩٣٠دا لە ورمێ لە دایک دەبێ. بە یەکێک لە سیما هەرە دیار و کاریگەرەکانی نێو بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد لە سەدەی بیستەمدا بە حیساب دێت. خوێندنی بەرز لە زانکۆی سۆربۆنی پاریس تەواو دەکات. لێرەدا لەگەڵ ئیدە و بیربۆچوونە سیاسییە جۆراوجۆرەکان بەگشتی و بەتایبەتی دێموکراسی، سۆسیالیزم، سۆسیالیزمی دێموکراتیک و ناسیۆنالیزمی ڕزگاریخوازنە ئاشنا دەبێت. توانای ئەو بۆ قسەکردن بە چەند زمانی گرنگی جیهانی ئەویان کردبووە ڕووناکبیرێکی جیهانی و دیپلۆماتێکی بەرجەستە. سیاسەت بۆ قاسملوو تەنیا هەر مەیدانێکی دەسەڵاتخوازی نەبوو، بەڵکوو بەستەرێکی گرنگی دیالۆگ، کاری فەرهەنگی، نیهاد و ئەنستیتۆسازی و کار بۆ خێری گشتی و خزمەت بە پرسەکانی وەک دادپەروەری، ئازادی، ڕزگاری و خەبات بە دژی ستەم و چەوسانەوە بوو. ئەو لە ڕوانگەیەکی مۆدێرن و سەردەمیانەوە تەماشای حیزب و ڕێبەرایەتیی دەکرد. ئەزموونی ژیان و خەبات و

خوێندن لە ئووروپا، ئەویان لەگەڵ نموونە عەمەلیەکانی دێموکراسی، نیهادسازی و بەشداریی خەڵک لە پرۆسەی کاروباری سیاسیدا ئاشنا کردبوو.

کاریگەریی خوێندن و ئەزموونی ژیان لە ئووروپا

دەورانی خوێندن لە ئووروپا بەگشتی و بەتایبەتی لە پاریس، ڕۆڵێکی گرنگی لە شکڵپێدانی بیری سیاسیی قاسملوودا گێڕا. لەو قۆناخەدا ئەو نەک هەر لەگەڵ مەتن و تێکستە کلاسیکەکانی زانستی سیاسی ئاشنا بوو، بەڵکوو ئەزموونێکی زۆریشی لەمەڕ چۆنیەتیی کارکردی دێموکراسی، دامەزراوە مەدەنییەکان و پرۆسە سیاسییە مۆدێرنەکان وەدەست هێنا. ئەوەش دیدگای ئەوی سەبارەت بەتێکۆشانی سیاسی، چۆنیەتیی پێکهێنانی گۆڕانکاری لە ڕێبەرایەتیی سوننەتیدا بەرین کردەوە. پێوەندیی نزیکی قاسملوو لەگەڵ بزووتنەوە سیاسی و فکرییەکانی ئووروپا، بووە هۆی ئەوەی زانیاری و ئاگاییەکی زۆر سەبارەت بە نیهادسازی، قانوونمەداری، موشارەکەتی گشتیی خەڵک لە کاروباری سیاسیدا وەدەست بێنێ. ئەو زانیاری و ئاگاییە دواتر لە کاتی بەدەستەوەگرتنی ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکراتدا، لە چۆنیەتیی نەخشی ناوبراو لە هیدایەتی حیزب و بزووتنەوەدا بە ڕۆشنی خۆی نیشان دا.

سازماندانەوەی قەوارەی حیزب و بەهێزکردنی دێموکراسیی دەروون حیزبی

قاسملوو وەک سکرتێری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، گەلێک هەنگاوی گەورەی بۆ مۆدێرنکردنی قەوارەی حیزب هەڵگرتن. ئەو وێڕای پێداگرتن لەسەر بڕیاردانی بەکۆمەڵ لە حیزب و ڕێبەرایەتیی حیزبدا، وێڕای پێداگرتن لەسەر بە نیهادینەکردنی ڕاوێژ و دیالۆگ و بیروڕا گۆڕینەوە لەسەر پرسە سیاسی و حیزبییەکان، هەوڵێکی زۆریشی دا تا ژیان و کاری حیزبی و تێکۆشانی ئەندامان، کادرەکان و ڕێبەرانی حیزب، بە شکڵێکی دێموکراتیک ڕێک بخرێ. گرتنی کۆنگرە و کۆنفرانسەکان بە شێوەیەکی ڕێکوپێک، لێکگرێدانی سەڵاحییەت لەگەڵ بەرپرسایەتی، وەڵامدەرکردنی

کادر و ئۆرگانە حیزبییەکان، بڵاوکردنەوەی بەردەوامی ئۆرگانی ڕێبەریی حیزب واتە ڕۆژنامەی کوردستان، بڵاوکردنەوەی تێکۆشەر وەک نامیلکەی تیئوریکی ناوخۆی حیزب، بەرجەستەکردنی ڕۆڵی یەکیەتییەکانی لاوان و ژنان لە کاروباری سیاسی و تێکۆشان و لە بزووتنەوەی میللی و دێموکراتی گەلەکەماندا، بەرزکردنەوەی دروشمی تەشکیلات چەکی هەرە گرنگی ئێمەیە، دانانی کلاسی تەربیەتی کادری حیزبی لە هەموو قۆناخەکانی ژیانی حیزبدا بۆ پەوروەردەکردنی ڕێبەرانی حیزب و جەماوەر، دامەزراندنی فێرگەی سیاسی نیزامی بۆ پەروەردەکردنی پێشمەرگەکان بە گیانێکی نیشتیمانپەروەرانە و ئاگایی سیاسییەوە بۆ بردنەسەری تواناکانیان لە مەیدانی خەباتدا، بڕیاردان بەدەستەجەمعی و بە تەوافوق لە ئۆرگانەکانی ڕێبەریدا، دابەشکردنی دەسەڵات لە نێوان کۆمیسیۆنەکانی ڕێبەرایەتیی حیزبدا، پێکهێنانی فەزای گفتوگۆ لەسەر پرسە حیزبییەکان لە ڕیزەکانی حیزبدا، هەوڵدان بۆ پەروەردەکردنی ڕێبەرانی فکری و سیاسی بۆ حیزب و بزووتنەوە. گرنگیدان بە کادرە مەحەلییەکانی ڕیزی پیشەوەی کار و تێکۆشانی حیزب. ئەوانە تەنیا بەشێک لەو هەنگاوانەن کە ناوبراو بۆ جێگیرکردنی ڕێبەریی دەستەجەمعی لە حیزبدا هەڵیگرتن.

لە دەورانی ڕێبەرایەتیی ئەودا، حیزبی دێموکرات نەک هەر وەک هێزێکی کاریگەر و گەورەی مەیدانی خەبات بە دژی ئیستبداد و دیکتاتۆری، بەڵکوو وەک هێزێکی سیاسیی سازماندراو، خاوەن بەرنامە و پڕۆژەی سیاسی و پارامیترێکی جیددی لەسەر سیاسەتی کوردستان و ئێران دەرکەوت. هەوڵ و تێکۆشانی ئەو بۆ نزیککردنەوەی هێزە سیاسییەکانی ئۆپۆزسیۆنی ئێرانی، تەنانەت وتووێژی ناوبراو لەگەڵ کۆماری ئیسلامیش، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕاستییە کە قاسملوو سیاسەتی وەک ئامرازێک بۆ چارەسەری گیروگرفتە جۆراوجۆرەکان و کەمکردنەوەی ناکۆکی و ئیختلافە سیاسەکان تەماشا دەکرد.

یەکێک لە داهێنانەکانی قاسملوو بریتی بوو لەوەی کە بایەخێکی زۆری بە پەروەردەی نەسڵێکی تازە لە کادرە حیزبییەکان دەدا. نەسڵێک کە هەر لەو کاتەدا کە وەفادارن

بـە ئامانجەکانـی گـەل و نیشـتمان و حیـزب و بزووتنـەوەی نەتەوەکەیـان، خاوەنـی بیـری ڕەخنەگرانـە، ڕۆحییـەی مەشـورەتی و توانـای خۆڕێکخسـتن لەگـەڵ هەلومەرجـە سـەخت و دژوارەکانـن. هەمـوو ئـەو کارانـە، ئـەو میتۆدانـە، بەرەبـەرە بناخـەی کار و تێکۆشـانی حیزبییـان لـە ڕێبەرایەتیـی تاکەکەسـی دوور خسـتەوە و ڕێبەرایەتیـی بەکۆمـەڵ و کاری سیاسـیی دێموکراتیکیـان لـە حیـزبدا کـردە کارێکـی ئۆرگانیـک و نیهـادی.

حیزبایەتی وەک تەمرینی دێموکراسی: دێموکراسی لە بیر و ئەندێشەی قاسملوودا

بـۆ قاسـملوو حیـزب وەسـیلەیەک بـۆ وەدەسـتهێنانی دەسـەڵاتی شەخسـی نەبـوو، بەڵکـوو زەمینەیـەک بـۆ جێگیرکردنـی دێموکراسـی لـە کۆمەڵگـەدا بـوو، واتـە ئامرازێـک بـوو بـۆ بەدامەزراوەییکردنـی دێموکراسـی لـە وڵاتدا. ئـەو لـە زۆر شـوێن ئـەوەی دووبـارە دەکردەوە کـە ڕزگاری لـە سـتەمی نەتەوایەتـی بەبـێ دەسـتەبەرکردنی ئازادیـی تـاک و دابینکردنـی مافەکانـی مـرۆڤ ئیمکانـی نییـە. لـەوەش زیاتـر دەیگـوت کـە هیـچ ئازادییـەک بەبـێ دێموکراسـی سـەقامگیر و پایـەدار نابێـت. ئـەو ڕوانگەیـە نیشـانی دەدا کـە بیـر و ئەندێشـەی قاسـملوو جیاوازییەکـی بنەڕەتیـی لەگـەڵ بۆچوونـی ڕێبەرانـی سـوننەتیی ناوچەکـە هەبـوو.

هەمـوو هەوڵـی قاسـملوو ئـەوە بـوو کـە کادرەکانی حیزب و بزووتنـەوە بـە ڕۆحییەیـەک پـەروەردە بکـا کـە سیاسـەت وەک مەیدانـی شـەڕی دەسـەڵات نەبینـن، بەڵکـوو وەک ئامراز و مەیدانێـک بـۆ خزمـەت بـە گـەل، بـە نیشـتمان، وەک مەیدانێـک بـۆ تێکۆشـان لەپێنـاو دەسـتەبەرکردنی ئـازادی و عەدالەتـی کۆمەڵایەتـی و خێـری گشـتی و پێکەوەژیانـی بـە ئاشـتیی ببینـن. ئەزموونـی ژیـان و خوێنـدن لـە ئوروپـا، پێوەندیـی گـەرم لەگـەڵ بزووتنـەوە سیاسـی و فکـری و فەلسـەفییەکانی دنیـا، دۆسـتایەتی لەگـەڵ بزووتنـەوە چـەپ و لیبرااڵـەکان، ئەویـان هێنابـووە سـەر ئـەو قەناعەتـە کـە ڕزگاریـی گەلانـی ژێرچەپۆکـە، نـەک تەنیـا هـەر لـە ڕێگای شـۆڕش و ڕاپەڕیـن، بەڵکـوو وێـڕای ئـەوە لـە ڕێگای پشـتیوانی و هاوپێوەندیـی نیهـاد و دامـەزراوە گـەورە و پایەدارەکانـەوە ئیمکانـی هەیـە.

لێکگرێدانی داخوازە میللی و نەتەوەیی و دێموکراتیکەکان

یەکێک لە تایبەتمەندییە بەرچاوەکانی بیر و ئەندێشەی قاسملوو، بریتییە لەوەی کە ناوبراو بە شێوەیەکی زۆر هۆشمەندانە داخوازە نەتەوەیی و میللییەکانی کوردی لەگەڵ ئەسڵە دێموکراتیکەکان لێک گرێ دەدان. ناوبراو لەسەر ئەو بڕوایە بوو کە بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد ناتوانێ بە تەنیا هەر لەسەر بناخەی شوناسی نەتەوەیی ڕاوەستێ، بەڵکوو وێڕای ئەوە دەبێت لەسەر پایەی ئەسڵە دێموکراتیکەکان، عەدالەتی کۆمەڵایەتی و ڕێز بۆ ماف و ئازادییەکانی هاوواڵتییان بڕواتە پێش. ئەو بۆچوونە، ئەو ڕوویکەردە، بزووتنەوەی کوردی لە چوارچێوەیەکی تەنگەبەری قەومی بردە دەر و کردیە بزووتنەوەیەکی مۆدێرن و بەرینی کۆمەڵایەتی و سیاسی.

ئەو لێکگرێدانەی داخوازەکانی گەلی کورد لەگەڵ ئوسوڵە دێموکراتیکەکان و عەدالەتی کۆمەڵایەتی و ماف و ئازادییەکانی مرۆڤ، بووە هۆی ئەوەی کە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە ناو کۆڕوکۆمەڵە ناونەتەوەییەکان و هێزە ئازادیخواز و بەشەردۆستەکاندا، باشتر وەرگیرێ و ببێتە خاوەنی پرستیژێکی تایبەتی. قاسملوو لەسەر ئەو بڕوایە بوو کە ئازادیی گەلی کورد، بەبێ ئازادیی هەموو گەلانی ناوچەکە، ئازادیی ئینسانی کورد، بەبێ ئازادیی هەموو خەڵکانی ناوچەکە لە ئیستبداد و دیکتاتۆری، ئیمکانی نییە. بۆیە هەوڵی دەدا کە بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد بەشێک بێت لە بزووتنەوەی دێموکراسیخوازی و ئازادیخوازیی سەرتاسەری ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

ڕەخنە لە قەوارە سەرەڕۆ و ئیستبداديیەکان

قاسملوو لە کردەوە و گوتاردا، هەمیشە و بەردەوام ڕەخنەی لە پێکهاتە سەرەڕۆ و دیکتاتۆرییەکان دەگرت. ئەو لەسەر ئەو بڕوایە بوو کە هیچ ڕێبەرێک و هیچ دەستە و تاقمێک حەقی پاوانی دەسەڵات و بڕیاردانی لەدەستی خۆیدا نییە. بۆیە لایەنگرێکی سەرسەختی دێموکراسیی دەروون حیزبی و بەشداریی بەکۆمەڵ لە پرۆسەی بڕیاردانی حیزبی و تەشکیلاتیدا بوو.

ڕەخنەی ئەو لە پێکهاتە سەرەڕۆ و دیکتاتۆر و ملهوڕەکان هەر حکوومەتە دیکتاتۆرییەکانی نەدەگرتەوە، بەڵکوو هەموو شکڵ و فۆرمەکانی ڕێبەرایەتیی سوننەتی و تەنانەت هەندێک لە حیزب و بزووتنەوە سیاسییەکانی کوردیشی دەگرتەوە. بۆیە بەردەوام پێی لەسەر وەلانانی بڕیاردانی فەردی و شێوە و فۆرمەکانی ڕێبەرایەتیی سوننەتی لە بزووتنەوەی کورددا دادەگرت و لەسەر ئەو بڕوایە بوو کە بەبێ ئەو ئاڵۆگۆڕە، بزووتنەوە نەتەوەییەکانی کورد ناتوانن ئامانجەکانی گەلی کورد وەدی بێنن.

کاریگەریی نێونەتەوەیی و ژئۆپۆلیتی، نەخشی ڕێبەرایەتیی کورد لە ئاستی ناونەتەوەییدا

قاسملوو یەکێک لە یەکەمین ڕێبەرانی کورد بوو کە تێگەیشتنێکی قوواڵی لە گرنگیی پێوەندییە نێونەتەوەییەکان و بایەخی دیپلۆماسی هەبوو. ئەو لەسەر ئەو بڕوایە بوو کە بزووتنەوەی کورد ناتوانێ بەتەنیا بە پشتبەستن بە هێزی ناوخۆیی خۆی بە ئامانجەکانی بگات. بۆیە پێویستی بە پشتیوانی و هاوپێوەندی و ناسینی ناونەتەوەیی هەیە. ئەو بۆچوونەش ئەوی کردبووە دیپلۆماتێکی تەواو عەیاری کورد لە ئاستی ناونەتەوەییدا، بە جۆرێک کە لە هەموو توانا و لێوەشاوەییەکانی خۆی بۆ ناساندنی کێشەی کورد بە کۆڕ و کۆمەڵە ناونەتەوەییەکان کەڵکی وەردەگرت.

پێوەندییەکانی قاسملوو لەگەڵ حیزبە سۆسیال دێموکراتەکانی ئوروپا، ڕێکخراوە بەشەردۆستە ناونەتەوەییەکان و کەسایەتییە کاریگەرە جیهانییەکان، ڕۆڵێکی بەرچاوی لە ناساندنی کێشەی کورد لە ئاستی جیهانیدا بینی. ئەو توانیی پرسی کورد لە چوارچێوەی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرێتە دەر و لایەنێکی ناونەتەوەیی پێ بدا.

شوێنەوار و کاریگەریی گۆڕانکارییە ناوچەییەکان

قاسملوو وەک ڕێبەرێکی هۆشمەند تێگەیشتنێکی قوواڵی لە ژئۆپۆلیتیکی ناوچەکە هەبوو. ئەو شوێنەواری ئاڵوگۆڕە سیاسییەکانی لە عێراق، سووریە و تورکیە و وڵاتانی ناوچەکەدا لەسەر وەزعی کورد بەگشتی و وەزعی کورد لە هەرکام لەو وڵاتانەدا کە کوردیان تێدایە بە چاکی دەرک دەکرد. هەر بۆیە تێدەکۆشا سیاسەتەکانی حیزبی دێموکرات بە گوێرەی ئەو ئاڵوگۆڕانە ڕێک بخا. ئەو هۆشمەندییە سیاسییە بووە هۆی ئەوەی حیزبی دێموکرات وەک فاکتۆرێکی جیددی لەسەر وەزعی ناوچەکە دەرکەوێ و بتوانێ بمێنێتەوە و لە دۆخە سەخت و ئاڵۆزەکانی ناوچەکەشدا توانای چالاکی و مانۆڕدانی سیاسیی هەبێت.

لەلایەکی دیکەشەوە ئەو بایەخێکی زۆری بە هاوکاری و هاوپێوەندیی نێوان کوردەکانی بەشە جۆراوجۆرەکانی کوردستان و هێز و ڕێکخراوە کوردستانییەکان دەدا. بەڵام لە هەمان کاتدا پێی لەسەر شوناسی تایبەتی و سەربەخۆیی سیاسی و تەشکیلاتیی هەرکام لە بەشەکانی کوردستان دادەگرت. ئەو بیرکردنەوەیەش زەمینەی هاوکاری و هاوئاهەنگی و هاوخەباتییەکی خەلاقی لە نێوان بەشە جیاجیاکانی کوردستان و هێز و ڕێکخراوە سیاسییەکانیاندا پێک هێنابوو کە لە کردەوەدا وەک سیاسەتێکی سەرکەوتوو خۆی نیشان دەدا.

میراتی قاسملوو و شوێنەواری قاسملوو لەسەر خەبات

شوێنەواری قاسملوو لەسەر نەسڵەکانی دوای خۆی

میراتی قاسملوو نەک هەر بەتەنێ لە باری سیاسی، بەڵکوو لە بوارەکانی فکری و فەرهەنگیشدا، کاریگەری و شوێنەوارێکی زۆری داناوە. ئەو مۆدێلێکی سەرکەوتووی لە ڕێبەرایەتیی مۆدێرن و دێموکراتیک و بەرپرس و وەڵامدەر هێنایە کایە کە بۆ نەوەکانی دوای خۆشی وەک سەرمەشق و سەرچاوی ئیلهام کەڵکی لێ وەردەگیرێ. کار و میتۆدەکانی نابراو لە بوارەکانی پەروەردەی کادرەکانی حیزب و ڕێبەرانی

جەماوەری و مۆدێلەکانی کاری سیاسی و حیزبایەتی و بڕیاردانی بەکۆمەڵ، ئێستا بوونەتە پێوەر و پێوانەیەکی جێکەتوو بۆ هەڵسەنگاندنی ڕۆڵ و کارکردی ڕێبەرایەتی لە بزووتنەوەی کورد و لە حیزبی دێموکراتدا.

کاریگەریی قاسملوو لەسەر دیسکۆرس و گوفتمانی کوردی

قاسملوو یارمەتییەکی بەرچاوی بە گۆڕینی دیسکۆرسی کورد لە گوفتمانێکی سوننەتییەوە بۆ گوفتمانێکی مۆدێرن و هاوچەرخ و دونیاپەسند کرد. کۆنسێپت و بیرۆکەکانی وەک دێموکراسی، مافی مرۆڤ، بەشداریی گشتیی لە کاروباری سیاسیدا، دیپلۆماسیی کوردی، بەهۆی هەوڵەکانی ناوبراو لە سیاسەت و دیسکۆرسی کوردیدا جێگای خۆیان گرتووە و بوونەتە بەشێک لە شوناسی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی کوردستان. ئەوەش بناخە و چوارچێوەی بزووتنەوەی کوردی لە بزووتنەوەیەکی سوننەتییەوە گۆڕیوە بۆ بزووتنەوەیەکی هاوچەرخ و مۆدێرن. بەجۆرێک کە وەک بەشێک لە بزووتنەوەی ئازادیخوازی و دێموکراسیخوازی ناوچەکە و دونیا تەماشا بکرێ.

ئاکام

ڕۆڵی حیزب و کار و تێکۆشانی حیزبایەتی لە گۆڕینی کۆمەڵگەی سوننەتی بۆ کۆمەڵگەیەکی مۆدێرن، بەتایبەت لە کوردستاندا، گرنگ و کاریگەرە. ئەوە شتێکە کە لە ئەزموونی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەتایبەتی لە دەورانی ڕێبەرایەتی قاسملوودا، زۆر بە چاکی خۆی نیشان دەدات. ئەو ئەزموونە نیشانی داوە کە سیاسەتی کوردی، توانای ئەوەی هەیە چوارچێوە سوننەتییەکانی فەردتەوەڕ و عەشیرەتی تێپەڕێنێ و بەرەو نیهادسازی و موشارەکەتی جەماوەری و ئاسۆیی و ڕێبەرایەتیی بەکۆمەڵ بچێت.

قاسملوو نەک هەر ڕێبەرێکی سیاسی، بەڵکوو ئەندازیارێکی فکری و فەرهەنگیش

بوو بۆ کۆمەڵگەیەک کە خەبات بۆ ئازادی دەکا و دەیەوێ نیری ستەم و چەوسانەوە لە شان و پیلی خۆی دارنێ. کۆمەڵگەیەک کە دەیەوێ بە ئازادی و دێموکراسی و عەدالّەتی کۆمەڵایەتی بگات. قاسملوو نیشانی دا کە ڕێبەرایەتیی مۆدێرن پێویستی بەوەیە کە حیکمەتی سوننەتی لەگەڵ زانستی سەردەم، تەعەهودی نەتەوەیی لەگەڵ ڕوانگەیەکی جیهانی و گلّۆبالّ و خەباتی سیاسی دێموکراتیک ئاوێتە بکرێ.

ئەمڕۆش، لە دەورانی دوای ئەودا، ڕێگا و ڕێبازی قاسملوو، وەک مۆدێلێک بۆ نیهادسازی، تەمرینی دێموکراسی، پەرەپێدانی دێموکراسی دەروون حیزبی، سیاسەتوەرزیی بەرپرسانە و مەسئوولانە، دەتوانێ ئیلهامبەخشی ڕێبەرانی ئێستا و داهاتووی نێو ریزەکانی بزووتنەوەی کورد بێت. ئەزموونی قاسملوو نیشان دەدات کە حیزبی مۆدێرن نەک هەر بە تەنیا ئامرازی ململانێ لەسەر دەسەلاّتی سیاسی نییە، بەڵکوو قوتابخانەیەکە بۆ پەروەردەکردنی هاوولاّتییانی ئاگا و بەرپرس و چالاک بەگشتی و ڕێبەرانی جەماوەری و گەلی بەتایبەتی.

لە کۆتاییدا میراسی قاسملوو و ئەزموونی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، گەلێک دەرسی گرنگ و پڕبایەخی بۆ تێگەیشتن لە ڕۆڵی حیزب لەو کۆمەڵگەیانەدا تێدان کە لەحاڵی تێپەڕین لە کۆمەڵگەیەکی ژێرچەپۆکە و سوننەتی بۆ کۆمەڵگەیەکی ئازاد و هاوچەرخ و مۆدێرندان. ئەو ئەزموونە نیشانی دەدات کە سەرکەوتن لە بردنەپێشی سیاسەتێکی مۆدێرندا، بەستراوەتەوە بە لێکگرێدانی هۆشمەندانەی ڕەسەنایەتیی فەرهەنگی لەگەڵ داهێنانی نوێ، تەعەهودی نەتەوەیی لەگەڵ ڕوانگەی جیهانی و شێلگیری لەسەر خەبات و تێکۆشانێکی دێموکراتیک.

چناره‌ به‌رزه‌که‌ی بناری هه‌ڵگورد

که‌ریم په‌رویزی

نزیک بـه هەشـت دەیـه دوای چاندنـی نەمامـی نوێـی خەبـات بەدەسـتی پێشـەوای نەمـری کـورد، لـه ئێوارەیەکـی دوا ڕۆژەکانـی بەهـاردا، لـه بـەردەم بنکـەی مانـەوە و حەسـانەوەی پۆلێـک لـه پێشـمەرگەکانی کوردسـتان لـه بنـاری چیـای هەڵگـورددا، دەروەسـت و ڕەوەز پێکـەوە چاوەڕێـی لێنانـی چـای سـەر ئاگـر بـه کتریـه ڕەشـەکه بـوون.

دەروەسـت، گەنجێکـی تـازه شـار بەجێهێشـتوو بـوو کـه دوای چەنـد چالاکییەکـی حیزبـی، کەوتبـووە ژێـر چاوەدێریـی هێـزه ئیتلاعاتییـەکان و نزیـک بـه سـێ سـاڵێک دەبـوو کـه بەناچـاری بنەماڵـه و کار و ژیانـی ئاسـایی و سـەنگەری نهێنیـی شـاری بەجێهێشـت و هاتبـووە سـەنگەری چیـا.

دەروەسـتی لاو کـه وێـڕای ژیانـی شـار، ناوەکەشـی بەجـێ هێشـتبوو و لەنێـو پێشـمەرگەکاندا بـه دەروەسـت دەناسـرا، ڕۆیشـت کـه پەرداخـه دەسـکدارەکانی بنکـه بێنـێ تاکـوو لەگـەڵ فەرمانـده ڕەوەزدا، دوو پیاڵـه چـای بخۆنـەوە. فەرماندە ڕەوەز کـه لـه نێـو پێشـمەرگەکاندا بـه خاڵـه قادریـش دەناسـرا زیاتـر لـه سـێ دەیـه و باشـترە بڵێیـن نزیـک بـه چـوار دەیـه دەبـوو کـه لـه ڕیـزی پێشـمەرگەکانی حیزبـدا لەسـەر ڕێچکـەی خەبـات بـەردەوام بـوو و بـه سـیما و دەسـتەکانی و ڕێگارۆیشـتنیەوە، یـادەوەری و مێـژووی

خەباتی شاخ و داخ و ئەم دۆڵ و ئەو دۆڵ و ئەم بنکە و ئەو شوێنی مانەوەو دووبارە هەستانەوەی پێشمەرگایەتیی پێوە دیار بوو.

خاڵە قادر بانگی کرد: دەروەست ئەرێ ئەم پەرداخانەت هەر نەهێنا؟ ئەم چایەمان لێ بوو بە ڕوبی تەماتە!

دەروەست چایەکەی لە پەرداخەکان کرد و یەکی لەبەردەست خاڵە قادر دانا کە پاڵی وەدار بەڕووە بەتەمەن و سێبەرچڕەکەی بەردەم بنکەوە دابوو؛ گوتی فەرموو خاڵە ئەوەش چای مێشوولەنیشان!

چایەکەی خۆیشی هەڵگرت و ڕۆیشتە هەندێ ئەولاتر، پەنای جۆگە ئاوەکە، دارچنارە بەرزەکەی لێ بوو، پاڵی وە دارچنارەکەوە دا و ڕووی کردە فەرماندە و گوتی خاڵە ئەوە بۆ هەر لای ئەو دار بەڕووە دادەنیشی؟ نازانی چایی پەنای چنار چەندە بە تام و بۆنترە؟

خاڵە قادریش گوتی تام و بۆنەکەی با بۆ تۆ بێ، بن ئەم داربەڕووە فێنکتر و سێبەرەکەی خۆشترە!

دەروەست کە حەزی لە دواندنی خاڵە قادر بوو و پرسیاری لە مێشکدا وەک زەرگەتە ویزەی دەهات، ڕووی لە خاڵە کردەوە و گوتی:

– ئەرێ خاڵە! تۆ بەم تەمەنەوە وا هەر لێرە لەم بنکەیەی شاخ ماویەوە، ماندوو نەبووی؟ حەز ناکەی برۆیتە بنکەکانی حیزب لە دەشتایی و لە نزیک شارەکان و لەوێ کاری حیزبی بکەی؟ خۆ حیزبایەتی هەر حیزبایەتیە، لەوێش پێویستی.

– کاکە دەروەست، دەتەوێ بەم چاییە، بمدوێنی؟ خۆ بە تەنیا چایەک لە کۆڵت نابمەوە!

– بەچاوان خاڵە، کەتریپەکی دیکەشت بۆ دروست دەکەم. بەس پێم بڵێ چی وات لێ دەکا بەم ئازاری قاچەوە، هێشتا ئەم بنکانەی شاخ بەر نادەی؟

– دەروەست گیان، تێکۆشانی حیزبی لە پێناوی مافی گەلەکەماندا لە هەر بنکەیەک و لە هەر سەنگەرێک بێ هەر جێی پێزانین و شانازییە و هەرکەس لە هەر

شوێنێک لە هەر بواریکدا چیی لە دەست بێ، بیکا؛ جێگای ڕێزە. گرنگ ئەوەیە کە لە پێناوی بڕوای خۆمان کە درێژەدان بە ڕێبازی شەهیدان و بەستراوەییمان بە بەڵێنە میژوویەکانمانە، کارێک بکەین کە لە دەستمان دێ و درێخی نەکەین.

– خاڵە ئەوە دروست، بەڵام خۆ بەم ئازارەوە ڕەنگە لە شوێنی دیکەش کارت لەدەست بێ، کە کەمتر ئازاری لەش بکێشی. بۆ من پرسیارە کە ڕەمزی بەردەوامیت چیە؟

خاڵە قادر چایەکی تەواو کرد و وتی وەرە چایەکی دیکەم بۆ تێ بکە تا پێت بڵێم.

ڕووی لە دار بەڕووەکە کرد کە ڕەنگە زیاتر لە سەد ساڵیش تەمەنی بێ و وتی بۆیە ئەم بەڕووەم خۆش دەوێ چوونکە لە دروستکردنی سێبەر و فێنککردنی شاخ و سەوزڕاگرتنی سروشت ماندوو نابێ! بۆ منیش گرنگە کە بەردەوام بین. گرنگە کە هەڵمژینی شنەی هەوای ئازاد فێری نەوەی داهاتوو بکەین. بۆمن زۆر زۆر گرنگە کە ڕەگمان لەنێو دڵی شاخدا جێگیر بکەین. شاخ لای ئێمە تەنیا سروشت نیە بەڵکوو ئیرادەی مانەوەیە!

دەروەست وێڕای چایەکە، هەندێک میۆژیشی دایە دەست فەرماندە و گوتی باشە من لەوانە تێ دەگەم بەڵام پێم بڵێ بزانم چی لەم حیزبەدا هەیە کە تۆ هەروا بە بڕوای قوولّەوە پاڵ وە داربەڕووکەی بەردەم بنکەکەی دەدەی و بە تامەزرۆیەوە چاوەڕیی چایەکەی سەر ئاگری ئێوارانەکەی دەکەی؟

فەرماندە ڕەوەز سەری بەرزکردەوە و گوتی دەست خۆش بۆ چای و میۆژەکەت بەڵام بۆ نازانی ئەم حیزبە هەموو ژیانی منە؟

دەروەست ڕۆیشتەوە لای دارچنارەکە. چنارێکی باڵابەرز بوو کە لە پەنا جۆگە ئاوەکەی تێراو بە کانیاوی بەرزاییەکان ڕوا بوو. بەرزیی باڵای چنارەکە بە ئاسانی بیست متر دەبوو. ناوقەدێکی ئەستوور و باڵایەکی ڕێک بەرەو ئاسمان هەڵکشا بوو.

دەروەست پالّی وەچنارەکەوە دا و گوتی:

-خالّەگیان دەزانم کە هەموو ژیانت لەم حیزبەدا تێپەڕ کردوە و دەزانم کە چەندەت لە پێناوی حیزبدا فیداکاری کردوە و چیت بەخشیوە بەم خەباتە. بەڵام دەمەوێ بۆم باس بکەی کە چی لەم حیزبەدا تۆی هێشتوەتەوە کە بەردەوام بی؟

خالّە قادر، وەڵامی دایەوە:

- ئەم حیزبە حیزبی شەهیدانە. سێ ڕێبەری گەورەی وەکوو پێشەوای نەمر و دوکتور قاسملوو دوکتور شەرەفکەندی و دەیان ئەندامی دیکەی ڕێبەری و سەدان کادر و هەزاران پێشمەرگە و ئەندامی لە ڕێگای ئازادی و بەختەوەریی نەتەوەکەیدا شەهید بوون. ناوت دەروەستە و گرنگترین شت دەروەستییە بەرامبەر بە خوێنی ئەو هەموو شەهیدە. پێبەندیمان لە سەر بەڵێنەکانمان بە شەهیدان لە هەموو شت بۆ ئێمە گرنگترە.

لە کەم حیزبی ئەم ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستەدا هەیە کە ئەو ڕادەیە لە ڕێبەرانی لە ڕیزی پێشەوەی خەباتدا شەهید بوون و ژیانی ڕێبەرانی شەهید و خەباتیان و خۆفیداکردنیان لەگەڵ خەڵک و لە پێناو خەڵکدا بووە. ئەمە گرنگترین خالّە کە دەمانبەستێتەوە بەو ڕێگایەوە. ئەوان گیانیان فیدا کرد، ئێمە هەرچی بکەین ناگەین بە قەدپالّی کێوی بەرزی هەڵوێستی فیداکارانەیان.

ئەڵبەت هەر ئەمەش نیە. ئەمە تەنیا هۆکاری مانەوەمان لە سەر ئەم ڕێبازە نیە. ئەم حیزبە زۆر کاری کردوە و زۆر شتی هەیە کە وا دەکا منێکی پێشمەرگەی ئەم ڕێبازە شانازی بە بەردەوامی لەم ڕێگا بکەم و هەر تەنیا ناوی پێشمەرگەی دێموکرات بۆم گەورەترین شانازی بێ.

دەروەستیش دوای خواردنەوەی چایەکی دیکە، قسەیەکی لێ قۆستەوە و گوتی باشە خالّەگیان، دەروەستی بەرامبەر بە شەهیدان ئەرکێکی گرنگی هەر تاکێکە. بەڵام خۆ ئێمە تەنیا بەوەوە نابێ بوەستین کە درێژەدەری حیزبی شەهیدانین. ئەی ئەم حیزبە هیچی دیکەی نەکردوە یان نایکا کە خەڵکەکە متمانەی ئەمڕۆ و سبەینێشیان

پێ بێ؟

فەرماندە هەندێ گرژ بوو و ڕووی کردە دەروەست و گوتی یانێ پێت وایە ئەم حیزبە متمانەی خەڵکی نیە؟ یانی ئەو هەموو شەهیدە نابێتە هۆی دڵنیایی خەڵک و نیشان نادا کە ئەم حیزبە شتێکی کردوە؟

دەروەست گوتی نە خاڵە مەبەستم ئەوە نەبوو، خراپم لێ تێ مەگە. مەبەستم ئەوەیە کە شەهیدان تاجی سەری خەبات و ڕێنوێنی ڕێگان بەڵام ئەو ڕێگایە دەبێ پێیدا بڕۆین. دەبێ بە کردەوەکانمان بیسەلمێنین کە دروستە و ئەمەی ئێمەش دەیکەین هەروەکوو ڕێگای شەهیدەکانمان جێی بڕوای خەڵکە. خەڵک شەهیدەکان و بەتایبەت ڕێبەرانی شەهیدیان بەلاوە پیرۆزە و ڕێگاکەیان پێ دروستە. ئێمە دەبێ چی بکەین کە خەڵک بڕوامان پێ بکا کە لەهەمان ڕێگادا دەڕۆین و دڵنیایی لای خەڵک دروست بکەین و متمانەمان پێ بکەن؟ ئایا تەنیا قسە و باسکردن لە شەهیدان بەسە بۆ ئەوەی جێی متمانەی نەتەوەیەک بین؟ ئەی کردەوەکەمان چی؟

خاڵە قادر ڕووی تێ کردەوە گوتی کە ئەم حیزبە تەنیا بە ناوی شەهیداندا خۆی هەڵنەواسیوە. بەڵکوو هەرکات دەرەتان هەبووبێ، بە کردەوە ویستی گەلی وەدی هێناوە. ئەوکاتەی تازە دامەزرابوو کە دەرەتانەکەی بینی، کۆماریێکی بۆ کوردستان و کورد دامەزراند کە ئیستاش و لە داهاتووشدا جێی شانازی و پێداهەڵگوتنە بۆ خاوەن هزرانی کورد. لە دەسەڵاتی حیزبی دێموکرات لە کۆماری کوردستاندا بوو کە ئازادی دابین کرا و دەسەڵاتی نەتەوەیی دامەزرا و هێزی پێشمەرگە بۆ پاراستنی نەتەوە دامەزرا و ناسنامە و بیری کوردی پەرەی پێ درا و بناخەی زمانی کوردی پتەو کرا.

لە سەردەمی شۆرشی گەلانی ئێراندا بوو کە حیزبی دێموکرات وێڕای لایەنەکانی دیکە، هەیئەتی وتوویژی بۆ دابینکردنی مافی کورد لە دەسەڵاتی تازەی دوای ڕووخانی پاشایەتی پێک هێنا و کاتێک خومەینیی تاوانکار فەرمانی جەهادی بە دژی کورد ڕاگەیاند، کوردیش بڕیاری خۆڕاگریی نەتەوەیی دا و بەرگریی لە کەرامەت و

ناسنامەی نەتەوەیی خۆی کرد. لەو بەرگریەشدا بەشی سەرەکی هەر لە ئەستۆی حیزبی دێموکرات بوو و دواییـن لایـەن بـوو کـە شـارەکانی بەجێ هێشت و کاتێک کـە لایەنـی دیکـە وازی لـە خەباتـی چەکـداری هێنـا، ئەمـە حیزبـی دێموکـرات بـوو کـە هێزەکانـی هـەر لـە پانتایـی کوردسـتاندا بـەرەوڕووی هێـزە داگیرکـەرکان دەبوونـەوە!

حیزبـی دێموکـرات داهێنـەری ئـەو ڕێبـازە بـووە کـە ئامـادە بـووە لـە پێنـاوی بەرژەوەندیـی نەتەوەییـدا قوربانـی بـدا، بـەڵام خەیانـەت بـە نەتەوەکـەی نـەکا. حیزبـی دێموکـرات بـوو کـە باسـی لـەوە دەکـرد کـە دیپلۆماسـی و مەیدانـی دیپلۆماتیـک گۆڕەپانێکـی سـەرەکیی خەباتـە و دوکتـور قاسـملووی نەمـر لـەو پێنـاوەدا لـە هەمـوو دەرگایەکـی دەدا و لـە هەمـوو ئامـرازە دروسـتەکان کەڵکـی وەر دەگـرت تاکـوو پرسـی کـورد بکاتـە پرسـێکی جیهانـی.

حیزبـی دێموکـرات بـوو کـە بـە هێنانـی سۆسـیالیزمی دێموکراتیـک هـەم داهێنانـی تیۆریکـی دەکـرد و هـەم خەتـی نەتەوەیـی و دێموکراتیکـی لـە خەتـە لاوەکییەکانـی دیکـە جیـا دەکردەوە. هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان بـووە کـە بەگـژ دوژمنـدا چـووەتـەوە و لـە هەمـوو تەنـگ و چەڵەمەیەکدا دەنگـی بەهێـزی نەتەوەکـەی و خەباتـی ئازادیخـوازی بـووە و نـاوی پێشـمەرگە کـە بـە دەسـتی حیزبـی دێموکـرات دامـەزراوە، بـە هـەق لـە لایـەن پێشـمەرگەکانی ئـەم حیزبـەوە بـە بێگـەردی و پیـرۆزی ڕاگیـراوەو خەڵـک متمانـەی پێ دەکـەن.

گـەر ڕابـردووی ئـەم حیزبـە و مێژووەکـەی چـاو لـێ دەکـەی قۆناخـی زۆر سـەختی بڕیـوە، بـەڵام لـە هەمـوو قۆناخـە سـەختەکاندا دووبـارە هەسـتاوەتـەوە و لـە دوژمـن ڕاسـاوەتـەوە وسیاسـەتە دروسـتەکانی بوونەتـە هـۆی پشـتیوانیی خەڵـک. سیاسـەتە دروسـتەکانی لـە بەرنامـەی ئـەم حیزبـەوە سـەرچاوە دەگـرن کـە بـڕوای بـە مافـی نەتەوەیـی هەیـە و لەسـەر ئـەو ڕێچکەیـە دەڕوات. بـڕوای بـە هێـزی خەڵـک هەیـە و بەسـتراو بـە بێگانـە نیـە و ئامـادە نەبـووە لـە پێنـاوی بەرژەوەندیـی حیزبیـدا مافـی نەتەوەیـی قوربانـی بـکات. واقیعگـەرا بـووە و لـە واقیعـی سیاسـی دابـڕاو نەبـووە. لـە

ڕێگای خەباتیشدا دەستی نەداوەتە ڕێگای ناڕەوا و جۆرێک سیاسەتی کردوە کە لە بیاڤی نێونەتەوەییدا نەکرێ تۆمەتی لێ بدرێ و ناوی نەتەوەکەی بەدناو بکات.

ڕێبەرانێکی بووە کە بۆ وێنە پێشەوا دامەزرێنەری حیزب و دامەزرێنەری کۆمار بووە، دوکتور قاسملوو مێعماری داڕشتنەوەی حیزب و دابینکەری ڕێگای داهێنەرانە و هەزری دێموکراتیک بووە و پێناسەی خەباتی لە چوارچێوەیەکدا کردوە کە هەم دێموکراتیک بێ و هەم نەتەوەیی و هەم خەمی دادپەروەریی کۆمەڵایەتی بێ. دوکتور شەرەفکەندی خاوەنی ئیرادەیەکی شۆڕشگێڕی و پێداگر لە سە دیسپلینی ئاگاهانە و فیداکاری و هەروەها دادپەروەریی دەرونی حیزب بووە. ئەمانە و زۆر شتیتر ئەم حیزبەی وەها لێ کردوە کە هەرکات بانگەوازێک دەکا، خەڵک بەپیری بانگەوازەکەیەوە دێ و گەر سیاسەتێک دەگرێتە پێش خەڵک متمانەی پێ دەکەن.

دەروەست لەم بەینە دەرەتانێکی وەر گرت و چایەکی دیکەی بۆ فەرماندە تێ کرد و بۆی برد و لە پێشی دانا. گوتی خاڵە دوای ئەم چایە، لە فیکری دەمکردنی چای دیکەدا بین؟

خاڵە قادر گوتی بۆ؟ مەگەر چایەکە تەواو بوو؟ دەروەستیش گوتی نا، تەواو نەبووە بەڵام دەڵێم نەکا لە هاوڕێیانی دیکە کەسێک بێت و پێویستمان بە چای بێ.

خاڵە گوتی ئاگرەکەی هەروا زیندوو ڕابگرە، گەر پێویستی کرد چای دیکەش دەم دەکەین.

دەروەست ڕۆیشتەوە بن چنارەکەی و پاڵی پێوە دا و گوتی خاڵە هەموو ئەمانە باسی دەکەی، دروستە و ئەمانە هەموو ئەو تایبەتمەندییانەن کە حیزبی دێموکراتی پێ دەناسرێنەوە و خەڵک خۆشی دەوێ، بەڵام خۆ ئەم حیزبەش هەڵەی هەبووە و کەموکوڕیی هەبوە.

فەرماندە ڕەوەز دووبارە نێوچاوانی گرژ بۆوە و گوتی هەڵەی چی؟ ئەم حیزبە کاتێک لەگەڵ دەسەڵاتی حیزبی بەعس ڕێککەوتنی هەبوو و هیچ دەرەتانێکی نەبوو، ئامادە نەبوو دژی خەباتی بەشێکیتر تەنانەت لێدوانیش بدا! تا بگا بەوەی کە

دژایەتییان بکا و یارمەتیی دوژمن بکا!

دەروەست خۆی تۆزێ کۆ کردەوە و گوتی خاڵە خراپم لێ تی مەگە، نالێم خەیانەت بەڵکوو باسی هەڵە دەکەم.

خاڵە گوتی تا پێم بڵێ بزانم چی بە هەڵە دەزانی؟

دەروەستیش گوتی ئەم حیزبە بەم هەموو ساڵە خەباتە و قوربانیدانەوە دەزانی کە هێشتا هەموو جوغرافیای کوردستانی نەتەنیوەتەوە؟

خاڵە قادر گوتی مەبەستت چیە هەموو جوغرافیای نەتەنیوەتەوە؟ ئەم هەموو هێزی پێشمەرگەیە لە چیا و دۆڵی کوردستاندا قارەمانەتییان نواندوە و بە کەمترین چەکەوە دژی دوژمنی تاسەر ئێسقان دژە کورد و تا ددان پۆشتە بە چەکی کۆمەڵکوژ خەباتی کردوە.

دەروەست گوتی ئەوە دروستە و مێژوو شایەتی ئەو قارەمانەتییەیە بەڵام بەشێک لە جوغرافیای کوردستان وەکوو کرماشان و سەحنە و هەرسین و کەنگاوەر و ئیلام و گێڵانغەرب و چەندین شاری دیکە، دوور بوون لە خەباتی هێزی پێشمەرگە و لە خەباتی حیزبدا ڕەنگەکەیان کاڵ بووە.

خاڵە وەڵامی دایەوە، سەرەتای هاتنە سەرکاری ڕێژیمی خومەینی پڕوپاگەندەی ڕێژیم دژی خەباتی حیزب ئەوە بوو کە حیزبێکی سوننە مەزهەبە و شیعە مەزهەبەکان دەبێ لەگەڵ ڕژیم بکەون، ئەمە لەکاتێکدایە کە حیزبی دێموکرات نە شیعەیە و نە سوننی بەڵکوو حیزبی نەتەوەییە و ڕێز بۆ هەموو ئایینەکان دادەنێ.

دەروەستیش گوتی ئەوە دروستە و لە سیاسەتی حیزبدا هاتوە، بەڵام ئەم حیزبە لە بواری گەیاندنی ئەو سیاسەتەیدا بۆ خەڵک شیعە مەزهەبی کورد کەموکوڕیی هەبوە و نەیتوانیوە بەو شێوەوە کە پێویستە بەردەنگیان تێدا پەیدا بکا. حیزب هەندێ لە تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردستان لە ناوچەی بەتایبەت کرماشان و ئیلام کە مەزهەبی سوننییان نیە ڕاکێشاوە بەڵام ئەوە لاوازیی خەباتەکەیە کە کاری زۆر زۆرتری دەوێ و کەموکوڕیی لەو بارەوە هەیە.

خاڵە قادر گوتی دەی باشە وام دانا لێتم قبووڵ کرد، خۆ ئەوە پێی ناڵێن هەڵە، بەڵکوو پێی دەڵێن کەموکووڕی کە کاری زۆرتری پێویستە.

دەروەستیش گوتی باشە خاڵە با وابێ بەڵام هەر هەندێ لێکدانەوەی هەڵە و هەندێ کردەوەی هەڵەی تاکەکانی نێو حیزبیش بووە کە ئاکامەکەی ئێستای لێ کەوتوەتەوە بۆ وێنە حیزبی دێموکرات کە ئامادەیە لە پێناوی مافی نەتەوەکەیدا واز لە بەرژەوەندیی حیزبی بێنێ، کەچی چەند جار دابڕان لە نێو ڕیزەکانی حیزب ڕوویان داوە و گرووپەکانی نێو حیزب ئامادە نەبوون بەرژەوەندیی حیزب لە سەرەوەی بەرژەوەندیی گرووپەکەیانەوە دابنێن!

فەرماندە ڕەوەز، پشتی وە دار بەڕووەکەوە دا کە ناوقەدی جێگەی دوو کەسی دیکەشی دەکردەوە! بە ڕوویەکی گرژەوە وتی دروستە دابڕان لە حیزبدا بووە، بەڵام یەکەم شت ئەوەیە کە لە کۆنگرەی چواردا ئەوە تاقمی حەوت کەسی دەیانەویست خەباتی کورد تەسلیمی ڕژیم بکەن و خۆ نەدەکرا ئەوەیان لێ قبووڵ بکرێ.

دەروەست گوتی، دروستە دابڕانی تاقمی حەوت کەسی دوای کۆنگرەی چوار بە دەسکردی حیزبی تووڕە بوو و دەیانەویست لە بەرامبەر فەرمانی جەهادی خومەینیدا ڕێگەی چەک فڕێدان بگیرێتە بەر، بەڵام خۆ دابڕانەکانی دیکە سیاسی نەبوون!

خاڵە قادر گوتی نەخێر دابڕانی سیاسی نەبوون و گرفتی تەشکیلاتی بوو کە دەکرا ئاوای لێ نەیەت، بەڵام بەخۆشییەوە دوای هەر دوو دابڕانەکە، دووبارە ڕیزەکانی حیزب یەکیان گرتەوە و ئەوەش شانازییەکی دیکەیە کە دەیسەلمێنێ کە تێکۆشەرانی دێموکرات ئامادەی پێداچوونەوەن و ڕێگای یەکگرتوویی دەگرنە بەر.

دەروەست گوتی، ئەوە زۆر گرنگە کە هەر دوو جارەکە دووبارە یەکگرتنەوە کراوە و نیشانەیەکی خۆشبینییە کە خەڵکی دێموکراتویست، قەت ڕازی بە دابڕان نەبوون، بەڵام دەبێ ئەو ئەزموونەشی لێ وەر بگیرێ کە هەرگیز لە پێناوی هیچ بەرژەوەندییەکی تاک و گرووپدا، ڕێگای هەڵەی لێکدابڕان نەیەتەوە ئاراوە.

بەڵام خۆ هەڵەی دیکەش لەم حیزبەدا کراوە و خاڵی لاوازی دیکەش هەیە.

فەرماندە ڕەوەز گوتی دووبارە دەتەوێ چی بڵێی دەروەست؟ نایەڵی تام لە چایەکەم بکەم؟

دەروەستیش بە بزەوە گوتی نا خاڵە، هەتا بەیانی چات بۆ تێ دەکەم بەڵام باسکردن لە کەموکووڕی بۆ چارەسەرییە تاکوو هەڵە دووپات نەبێتەوە. هیچ مرۆڤێک نیە هەڵە نەکا و حیزبیش لە مرۆڤەکان پێک دێ و هیچ حیزبێک نیە هەڵە نەکا، گرنگ ئەوەیە هەڵەکان ببینرێن و چاک بکرێنەوە و هەڵە دەووپات نەکرێنەوە. خاڵە قادر لە ئێستا و داهاتووشدا ڕەنگە هەرکەسێکمان هەڵە بکا، بەڵام گرنگ ئەوەیە هەر نەسڵێک هەڵەی خۆی بکا نەک هەڵەی ڕابردوو دووپات بکاتەوە! چەندین ساڵە گەلێی و ڕەخنەی ئەوە لە حیزب دەگرن کە دوای شەهیدبوونی ڕێبەرانی وەکوو دوکتور قاسملوو و دوکتور شەرەفکەندی ئیدی لە بواری داهێنانی هزر و ستراتژیی سیاسیەوە ئەم حیزبە لە کورتیی داوە و تەنیا قسە و سیاسەتەکانی ڕابردووی دووپات دەکاتەوە و لە ڕاستیدا لە ڕۆژ و لەحزەدا سیاسەت دەکا و دووربینی و بەرنامەی ستراتژیکی بۆ داهاتوو نیە. خاڵە قادر، ڕاستە دوژمن بە تیرۆرکردنی ڕێبەرانی شەهید ویستی سەری بزووتنەوەکە لێ بدا و لەشی بزووتنەوە زەمینگیر بکا. حیزبیش دوای ئەو دوو کارەساتە درێژەی بە خەبات داوە و بە ڕێبەریی تا ڕادەیەک جەمعی هەوڵی داوە بۆشایی نەبوونی کەسێکی تیۆریسیەنی وەکوو دوکتور قاسملوو پڕ بکاتەوە. بەڵام خۆ ئەم حیزبە دەبێ سیاسەت دارێژ بێ بۆ داهاتووی نەتەوەکەی. خۆ ناکرێ لە ڕابردوودا قەتیس بێتەوە. دەبێ ڕێرەوی نوێبوونەوەی بەردەوام بەر نەدا و نوێبوونەوەش پێویستی بە هزرمەندی و گوتارسازی و بوێریی سیاسی هەیە.

خاڵە قادر وتی دەی چایەکم بۆ بێنە تا باسەکەی دیکەت دەکەی.

لەم کاتەدا شلێر لە پەنای بنکەوە پەیدای بوو و هاتە بەردەمیان و سڵاوی کرد.

خاڵەش گوتی بەخێر بێی شلێر لە کوێوە؟

– لە نیگابانی بووم خاڵە، ئێستە تەواو بووم.

دەروەستیش بە لێوێکی بە بزەوە و چاوێکی تۆزێ گەشتر لە چەند خولەک پێشتر بەخێرهاتنی شلێری کرد و گوتی چای دەخۆی؟

شلێر ڕۆیشتە لای دەروەست و دانیشت و پاڵی وە چنارە بەرزەکەوە دا و گوتی چای لەم ئێوارەیە و دوای نیگابانی زۆر خۆشە.

دەروەست هەندێ جێگای پاڵدانەوەکەی لێ تەنگ ببوو، چایەکی بۆ شلێر تێ کرد و گوتی خاڵە ئەوەی دەمویست بڵێم باسی بەشداریی ژنان بوو لە خەباتی حیزبی دێموکراتدا.

خاڵە وتی دەی بیڵێ بزانم چ دەڵێی و ئەوە شلێریش لێرەیە با ئاگای لێت بێ!

دەروەست گوتی: لە کۆمارەوە تاکوو ئێستا ژن لە ڕیزی تێکۆشانی حیزبی دێموکراتدا هەبووە و هەر لە خێزانی پێشەوای نەمرەوە کە یەکیەتیی یاپانیان دامەزراندوە تاکوو ئەختەری پێشمەرگە کە مامۆستا هێمن شێعری بۆ وتوە تاکوو ئەم شلێرەی خۆمان، ژن لە ڕیزی جۆربەجۆری خەباتدا هەبووە و هەیە، بەڵام قەت بەرادەی گەورەیی حیزبی دێموکرات لە ئاستی بەرز و لە ڕادەی بەرچاودا لە ڕیزر پێشەوەکانی حیزبدا نەبووە.

خاڵە دووبارە نێوچاوانی گرژ کرد و گوتی ئەی ئەو هەموو ئەندامانی ڕێبەریی حیزب کە لە سەرەتاوە تاکوو ئێستا لە ڕیزی ڕێبەرایەتیی حیزبدا بوون نابینی؟

دەروەست گوتی حاشا لە ڕاستییەکان ناکەم، بەڵام ئەوەندەی کە پێویستە ژن لە خەباتدا بەشدار بن و لە ئاستی ڕێبەریی حیزبدا بەشدار بن، نەبووە و کەسەکان و تاکەکان کە بەشدار بوون و بوون بە ڕێبەرییش جێگای ڕێزن بەڵام ڕێژەکەی و ژمارەکەی لە ئاستی ناوی حیزبی دێموکراتدا نیە.

فەرماندە ڕەوەز گوتی دەی خۆ پێش لە ژنان نەگیراوە بێنە نێو خەباتەوە، بەڵکوو خۆیان بە هۆی دژواریی و وەزعیەتی زۆر سەختی خەبات کەمتر بەشدار بوون و کۆمەڵگەش ئەوەندە کراوە نەبووە کە ئازادی بە ژن بدا.

لـەم بەینـە شـلێر هاتـە دەنـگ و گوتـی نازانـم ئەسـڵی باسـەکەتان چـی بـووە بـەڵام ئـەوە نابێتـە هـۆ بـۆ ئـەوەی ڕێـژەی بەشـداریی ژن لـە ئاسـتی بـەرزدا و تەنانـەت لـە ئاسـتی ئەنـدام و پێشمەرگەشـدا دڵخـواز نیـە. گـەر باسـی دژواریـی خەبـات دەکـەی، خـۆ ژنانـی کۆمەڵگە نیشـانیان داوە لـە دژواری و سـەختی ناسـڵەمێنەوە! شـۆڕشـی ژینـا تازەتریـن نموونەیـە. لـە ڕیـزی ئەندامـان و پێشـمەرگەی حیزبیشـدا کـەم نەبـوون ئـەو ژنانـەی بەشـدار بـوون و ئێسـتاش بەشـدارن، کـە ئەمـە نیشـان دەدا بـۆ ڕێگای سـەختیش ئامـادەن. گـەر باسـی دۆخـی کۆمەڵگـە بکەیـن کـە ئـەو ئازادییـە بـە ژن نـەداوە، ئـەوە پاسـاوە! خـۆ کۆمەڵگـە نەخوێندەواری زۆر بـووە و حیزبیـش بـۆ نەخوێندەوارەکان قوتابخانـەی گەلاوێـژ و ئازادیـی دانـاوە و فێـری خوێندن و نووسـینی کـردوون! دەی دەبـێ هـەر وەک هەوڵـی داوە کۆمەڵگـە فێـری ئـازادی بکـا، لـە بـواری ژنانیشـدا ئەرکیەتـی هەوڵـی زۆرتـر بـدا تاکـوو ژن ئـازاد بـێ و وەدوای مافـی یەکسـانی خـۆی بکـەوێ.

لـەم بەینـەدا دەروەسـت هاتـە دەنـگ و گوتـی حیـزب لەوبارانـەوە هەوڵـی داوە و کاری کـردوە، بـەڵام هەوڵـی زۆرتـری دەوێ و ئیـدی ناکـرێ بـەو پاسـاوانەوە خۆمـان خەریک بکەیـن. وەک دوکتـور قاسـملوو دەڵـێ کۆمەڵگـەی بەختـەوەر بـە یەکسـانیی ژن و پیـاوەوە دابیـن دەکـرێ. دەبـێ ڕێـژەی بەشـداریی ژنـان بگاتـە ئـەو ئاسـتەی کـە کۆمەڵگـە چـاوی لـە حیزبـە و چاوەڕوانیـی لێـی هەیـە. دەنـا لەبـاری چۆنیەتیـی بەشـدارییەوە، بـا بـە هـەق بڵێیـن کـە حیزبـی دێموکـرات ڕوانینێکـی مرۆیـی بـۆ پرسـی ژن هەیـە و نـە ژن بـە کـەم دەزانـێ و نـە هـەوڵ دەدا ژن لـە ژنبوونـی بسـرێتەوە بیکاتـە بوونەوەرێـک کـە تەنیـا لـە کورتـی و درێژیـی قژیـدا جیاوازیـی لەگـەڵ پیـاو هەبـێ! بەڵکـوو دەیـەوێ ژن بـە ناسـنامەی ژنبوونیـەوە لـە خەباتـی سیاسـیدا بەشـدار بـێ. ئـەوە کاری دەوێ و کەموکـوورِی هەیـە ودەبـێ لـە بـاری ڕێژەییـەوە ژمـارەی ژنـان لـە ئاسـتە بەرزەکانـدا بەرچـاو بـن کـە بەخۆشـیەوە حیـزب لـە بوونـی ژنـی تێگەیشـتوو و ئامـادەی فیداکاریـدا کەمـی نیـە.

خاڵـە قـادر هاتـە دەنـگ و گوتـی تـازە بـوون بـە دوو و دەرەقەتتان نایەم! دەروەسـتیش

ئامادەی پشتیوانی لە شلێرە لە هەموو بواریکدا!

دەروەست گوتی نە خاڵە باسی دەرقەت هاتن و نەهاتن نیە، بەڵکوو ڕێگەی سبەینێمان دەبێ هەر وەک ڕابردوومان پڕشانازی بێ.

یەکێک لە گرفتەکانی حیزب بەوە دەزانم کە لە ئەمڕۆدا لەبواری گوتارەوە و لە بواری کردەوەی سیاسی و چالاکییەوە کەموکوڕیی پێوەدیارە و ئێمەی حیزبیش پێویستە ڕێگای نوێ و داهێنانمان هەبێ، با بتوانین وەڵامی ویستەکانی گەلەکەمان بدەینەوە.

کەموکوڕیەک کە لە نێو حیزبدا هەبووە پێم وایە لە بواری پەروەردەی حیزبییەوە ئەو گلەییەمان لەسەرە کە هێندێ لاوازیمان هەبووە و بۆیە گرفتە دەروون تەشکیلاتییەکان یا بە باشی مودیریەت نەکراون و یان بەرژەوەندیی هەندێ تاک، شتەکانی ئاڵۆز کردوەو لە گێژەنە دەرچووە.

لەم کاتەدا خاڵە قادر هاتە دەنگ و گوتی کورە زۆری قوڵ دەکەیەوە دەروەست! شۆخیم کرد. چایەکەم بەرێ و تا هەر کات حەزت لێ بێ پێکەوە قسە دەکەین، چوونکە حیزبی خۆمانە و ماڵی خۆمانە.

دەروەست و شلێر هاوکات گوتیان ماڵێکی ئاسوودە بۆ دواڕۆژی نەتەوەیەک، بۆ بونیاتنانی نیشتمانێک!

دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و بەشداری لە ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان

(لە پەراوێزەوە تاکوو ئەکتەرێکی جیهانی)

ئورارتۆ دلشین*

پێشەکی: دیپلۆماسی، ڕۆڵی نەتەوە بێدەوڵەتەکان لە جیهانی نایەکساندا

تێڕوانینێکی شرۆڤەکارانە لەمەڕ پێویستیی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ئاستی سیاسەتی نێودەوڵەتیدا، شوێن و پێگە بۆ نەتەوەیەک کە "بێدەوڵەتە" یان بەتاڵاییەکەی بە تۆمەت و مۆری "تێرۆریست" و "نەناس" پڕ دەکرێتەوە. جیهانی نوێباو (مۆدێرن) و هاوچەرخ، سەرەڕای دانی دروشمگەلی مافی مرۆڤ، گفتوگۆی شارستانییەکان، هێشتا لەسەر بنەمای هێزی سەربازی، دەسەڵاتی فەرمی، سنووری نێودەوڵەتییەکان و ڕەواییی دیپلۆماسیی پشتبەستوو بە دەوڵەتەکان دەجوولێتەوە و شوێن و پێگەیەک بۆ نەتەوە بێدەوڵەتەکان لە گۆڕێدا نییە. لە وەها بارودۆخێکدا نەتەوەی کورد کە خاکەکەی لەنێوان چوار دەوڵەتدا دابەش کراوە و خاوەنی هیچ دەوڵەت، کیان و دامەزراوەیەکی ناوەندی نییە، بۆ ئەوەی گوێی لێ بگیرێت و خۆی بسەلمێنێت،

سەرەڕای خەبات و شەڕ بۆ مانەوە، بەڵکوو دەبێت بە زمانی دیپلۆماسییش هاوار بکات.

نەتەوەی کورد لە ئێران، لەو گۆڕەپان و دۆخە نایەکسانەدا، پتر لە هەمووان لە پەراوێزدا بووە. بێبەری لە ڕاگەیاندن و میدیای فەرمی، قەدەغەبوونی خوێندن بە زمانی دایک، سەرکوتکراو لە ئاستی زانکۆ و شەقام، بێدەنگ و نوێنەر لە پارلمان و دامەزراوە دەوڵەتییەکان، هاوکات بووەتە قوربانیی پیلان و سیاسەتی "حاشا و ئاسیمیلاسیۆن و سڕینەوەی نەتەوەیی" حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی ئێران و نەتەوەی بااڵدەست. لە وەها هەلومەرجێکدا ئەوەی کە بووەتە هۆی بەردەوامی و مانەوەی ئەم نەتەوەیە لە گۆڕەپانی سیاسیدا، جگەلە بەرگری لە گۆڕەپانی خەبات و شاخەکان، ئامادەبوونی پشوودرێژانەی ئامانجدار و هۆشیارانە بووە لە ئاستی دیپلۆماسیی جیهانیدا.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک یەکەم و لەمێژینەترین حیزبی سیاسیی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەاڵتی کوردستان، هەر لە سەرەتای سەرهەڵدانی لە گەاڵوێژی ١٣٢٤ی هەتاوییەوە، بە وشیارییەوە ئاگاداری گرنگیی ئەم ڕهەندەی خەباتی سیاسی و نەتەوەیی بووە. هەر لە گفتوگۆ و دانوستان لەتەک ئەفسەرانی یەکێتیی سۆڤیەتەوە بگرە، تا وتار و ئاخاڤتنەکانی شەهید دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، ڕێبەر و سکرتێری پێشووتری ئەم حیزبە لە کۆڕ و کۆبوونەوە نێودەوڵەتییەکان، هاوکات دانی ڕاپۆرتی پێشێلکاریی مافی مرۆڤ بە ناوەندە نێودەوڵەتییەکان و ئەندامبوون لە ڕێکخراوە نێونەتەوەییەکان. ئەم حیزبە هەموو کات هەوڵی داوە نوێنەری دەنگی ڕاستەقینەی کوردی ئێران بێت لە ئاستی نێودەوڵەتیدا.

دیپلۆماسی بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان، تەنیا پرۆژەیەکی الوەکیی هێمایی نەبووە، بەڵکوو مەتەرێز و سەنگەرێکی یەکالکەرەوە بووە هاوشانی خەباتی مەیدانی بۆ دەستەبەرکردنی مافە ڕەواکانی کورد بەکاری هێناوە. ئەو کاتانەی چەکەکان بێدەنگ و کپ کراون، بەندیخانەکان لە بەندیی کورد ئاخنراون و ڕاگەیاندنەکانیش لە قۆرغی ئێرانی داگیرکەردا بووە، ئەوە دیپلۆماسی بووە کە ڕۆڵی ڕزگاریدەر و گێڕەرەوەی هاواری نەتەوەی کوردی گێڕاوە.

لە چەند دەیەی ڕابردوودا ئەم حیزبە توانیوویەتی:

* پرسی کورد لە ئێران لە پرسێکی "ناوخۆیی"یەوە بکاتە "بابەت و کەڵکەڵەیەکی مافی مرۆڤی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا".

* هاوار و دەنگی کۆمەڵکوژییەکان، لەسێدارەدان و سەرکوتە سیاسی و فەرهەنگییەکان بگەیەنێتە گوێی ناوەند و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان.

* گرنگتر لە گشت، ڕۆڵی باڵوێزی نەتەوەیەکی بێدەوڵەت، بەڵام بەتاقەت، پشودرێژی و هۆشیاری و بوێرییەوە بگێڕێت.

ئامانجی ئەم وتارە ئەوەیە بە ڕوانینێکی شرۆڤەکارانەی هەمەلایەنە، پرسی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە پێنج تەوەری جیادا تاوتوێ بکات:

١- پێشینەی مێژوویی و بەستێنە سیاسییەکان.

٢- بەشداریی کارا لە دامەزراوە و ڕێکخراوەکان لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی.

٣- گیروگرفت و ئاستەنگە سەرەکییەکان.

٤- دەستکەوت و کاریگەرییە ناوخۆیی، ناوچەیی و جیهانییەکان.

٥- داهاتووی دیپلۆماسیی حیزب و ڕۆڵی نەوەی نوێ.

٦- ئەنجامگیریی شرۆڤەکارانە و ستراتیژی لە یادی هەشتا سالّەی دامەزرانی ئەم حیزبە کاریگەرە مێژوویییەدا.

لەم بارەوە ئەم وتارە لە هەوڵی ئەوە دایە تەنیا ڕێپۆرتێر و گێڕەرەوەیەکی مێژوو نەبێت، بەڵکوو، شرۆڤەکارێکی ئەقڵانیی جۆرێک بەرگریی مەدەنی و نەتەوەییش بێت، بەرگرییەک کە نەتەنیا بە تووندوتیژی بەدی نەهاتووە، بەڵکوو لە ڕێگەی گفتوگۆ، بەڵگە و دیکیۆمێنت، شرۆڤەی دۆخی واقیع و دیپلۆماسییەوە بناغەکەی داڕێژراوە.

پێشینەی میژوویی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان

(لە پێشەوا قازی محەمەدەوە تا دکتۆر قاسملوو، لە شاخەکانەوە تا سالۆن و هۆڵەکانی ژێنیڤ)

دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پێچەوانەی تێڕوانینی باو کە پێی وایە دیپلۆماسی تەنیا کردەیەکی فەرمی و دەوڵەتییە، بەڵکوو لە ڕاستیدا ئەم پرسە لە هەناو و جەرگەی خەباتی پڕمەترسیی خەڵک و بەرگریی نەتەوەییدا قەوارە و فۆرمی گرتووە. ئەم حیزبە بەدرێژاییی نزیکەی ٨٠ ساڵ خەبات و ژیانی سیاسیی خۆیدا، نەک تەنیا ڕێکخراوێک بۆ ڕێبەری و پێشەنگایەتیی بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی بووە، بەڵکوو بەردەوام هەوڵی داوە بە ئامرازە کەم و بەرتەسەکان، بەڵام بە ئیرادەیەکی لەبڕانەهاتوو دەنگی خەڵکی کوردستان لە ئێران بگەیەنێتە گوێی جیهان و ناوەندە سیاسییەکان.

پێشینەی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات، نەک تەنیا بە میژوویەکی نووسراوی فەرمی، بەڵکوو بە تۆمار و هاواری بەڵێن و شەهیدبوونەکان، تۆمار و نووسراوەکان، تێرۆری ڕێبەران و وێنە ئەرشیڤییەکان تاریف دەکرێت؛ هەر ئەم تایبەتمەندییانە، ئەم حیزبەیان وا لێ کردووە کە لە بەشێک لە بیرگەی میژوویی و نەتەوەیی کوردااندا نەخشی بەستوە.

١- یەکەم قۆناغ: کۆماری کوردستان لە مەهاباد (١٣٢٤- ١٣٢٥).

یەکەم ئەزموونی دیپلۆماتیکی حیزبی دێموکرات بۆ کاتی دامەزرانی کۆماری کوردستان لە شاری مەهاباد دەگەڕێتەوە؛ کۆماریکی کەمتەمەن، بەڵام هەڵگری کاریگەریی قوول بە ڕێبەرایەتیی پێشەوا قازی محەممەد. لەم قۆناغەدا هەرچەند هەلومەرجی و ناوچەیی لە دژی سەقامگیربوونی ئەم حکوومەتە نوێیە بنیادە بوو، بەڵام پێشەوا و هاوڕێیەکانی هەوڵیان دا لەگەڵ ئەفسەرانی یەکیەتیی سۆڤیەت، نوێنەرانی سیاسیی ناوچە و هەندێک لایەن و ڕۆژنامەنووساندا پێوەندی بگرن و پرسی کوردیان لەگەڵ باس بکەن.

لە دووتوێی پەرتووک و بیردەوەری و بەڵگەکانی تایبەتە بەو قۆناغە، لە کاتی دیدار لەگەڵ ئەفسەرانی یەکیەتیی سۆڤیەت و هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی ڕێگە و پاڵپشتییەکی نێودەوڵەتیدا ئاماژەیان پێ کراوە. پێشەوا قازی محەممەد تەنانەت شارەزایی لە زمانی ئینگلیزیشدا هەبوو و بەڵگەکانی تایبەت بە دامەزرانی کۆماری کوردستان بە دوو زمان بڵاو کرانەوە تاکوو پەیام و ئامانجی کۆماری کوردستان بگاتە دەرەوەی سنوورەکانیش. هەرچەند تەمەنی کۆماری کوردستان تەنیا یازدە مانگ بوو، بەڵام دیپلۆماسییە نوێیە بونیاتەکەی توانی تۆوی باوەڕێکی قووڵ بچێنێت. کورد لەوپەڕی بێدەنگی و لە ئاستی جیهانیدا بە مەرگ و لەناوچوون مەحکووم کران، لە مێژووە فەرمییەکاندا تەنیا باسی دەوڵەت و حکوومەتەکان کراوە و بە پیلان هەوڵ دراوە کورد بخرێتە دەرەوەی مێژووی نووسراوەوە.

٢- سالانی دوورخرانەوە و پرشوبڵاوی (١٣٣٠- ١٣٥٧)

(دیپلۆماسی لە چەقی پەراوێز، بێدەنگی و دوورخرانەوە و دۆخی پەنابەریدا)

هاوکات لەگەڵ لەسێدارەدانی پێشەوا و سەرکوت و ڕووخاندنی کۆمار، زۆرێک لە ئەندامان حیزبی دێموکرات بە ناچاری ڕێگەی کۆچی عێراق، باشووری کوردستان، یەکیەتیی سۆڤیەت و وڵاتانی ئوروواپایی، یان ژیانی نهێنییان هەڵبژارد. گەرچی حیزب دەرەتانی فەرمی بۆ هەڵسووڕان و چالاکیی دیپلۆماسی نەبوو، بەڵام بە هیمەتی دڵسۆزان تۆرێک لە پێوەندیی تاکەکەسی، حیزبی و هزری لەگەڵ لایەنە چەپەکانی جیهان، ڕووناکبیرانی دوورخراوە و بزووتنەوە ئازادیخوازەکانی جیهانی سێیەم دامەزرا.

حیزبی دێموکرات لە وڵاتانی عێراق، سووریە، یەکیەتیی سۆڤیەت و هەندێک جاریش ئوروواپا، لە ڕێگەی ڕاگەیەندراو، نامەنووسین و دیدار و چاوپێکەوتنەکانەوە توانی لە کۆڕ و کۆبوونەوە سیاسییەکاندا دەنگی خۆی بە زیندوویی بهێڵێتەوە. لەم قۆناغەدا حیزب توانی لەگەڵ کۆمەڵەی ڕۆژنامەنووسانی فەرانسەوی، حیزبە

کۆمۆنیستەکانی ئوروپا و هەندێک دامەزراوەی دژبەری ڕێژیمی پاشایەتیی ئێران پێوەندییەکی هەرچەند بەرتەسک، بەڵام پتەو و بەردەوام دامەزرێنێت. دەکرێ ئەم قۆناغە بە دەورانی "دیپلۆماسیی بەرگری لە سێبەر" ناودێر بکەین.

٣- دەورانی زێڕینی دیپلۆماسیی حیزب

(دەورانی دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو لە ١٣٥٨ هەتا ١٣٦٨ی هەتاوی)

هاوکات لەگەڵ سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧ و کرانەوەی دۆخی سیاسی، حیزبی دێموکرات پاش نزیکەی سێ دەیە ئاوارەیی و دوورخرانەوە، گەڕایەوە گۆڕەپانی سەرەکیی خەبات. یەکەم هۆکار کە ئەم قۆناغەی کردە خاڵێکی وەرچەرخان لە مێژووی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتدا، ڕێبەراتیکردنی ڕێبەر دوکتۆر قاسملوو بوو؛ قاسملوو سیمایەکی هەڵکەوتە، دیپلۆماتێکی شارەزا بە چەند زمانی جیهانی، ئاگاداری پرس و گۆڕانکارییە نێودەوڵەتییەکان، حزوور لە کۆڕ و کۆمەڵە ڕووناکبیرییەکانی ئوروپا و هاوکات خاوەنی تێڕوانینێکی ستراتیژیک لە دیپلۆماسی و پێوەندیدا.

لە سەردەمی ڕێبەری دوکتۆر قاسملوودا:

* حیزبی دێموکرات بەفەرمی لە ڕاگەیاندن و میدیا ئوروپاییەکانی وەک (Le) Monde, Der Spiegel) و چەند تۆڕی ڕاگەیاندنی ئەمریکاییدا دەرکەوت و ناسێندرا.

* لە دامەزراوەگەلێکی وەک ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، کۆڕ و کۆبوونەوەگەلی تایبەت بە کەمینە نەتەوەییەکان و مافی مرۆڤ، گوێ لە دەنگ و ویستی کوردانی ئێران گیرا.

* د. قاسملوو لە نێوەندی زنکۆکانی فەرانسە، ئوتریش، بریتانیا و ئاڵمان کۆڕ و کۆبوونەوەی گرت و چەندین وتار و ئاخاڤتنی پێشکەش کرد و چەندین وتاری بە زمانگەلی ئینگلیزی و فەرانسەوی بڵاو کردەوە.

* گرنگتر لە گشت، توانرا وێژمانی حیزبی دێموکرات لە ڕێکخراوێکی تەواو خەباتگێڕەوە بۆ ئەکتەرێکی سیاسیی خاوەن ڕێز و پێگە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا گۆڕانی بەسەردا بێت.

* حیزب توانی لەگەڵ حیزب و ڕێکخراوە کوردستانییەکان لە عێراق و تورکیە دیدار و گفتوگۆ لە ڕاستای پێکهێنانی بەرەیەکی هاوبەش ڕێک بخات.

دیپلۆماسی لەم قۆناغەدا ئیتر لە سێبەر و پەراوێزدا نەبوو، بەڵکوو لە ڕیزی هەر پێشەوەی ڕەهەندەکانی خەباتەوە جێگەی بۆ کرایەوە. ڕەنگە هەر بەم هۆیە بووبێت کە د. قاسملوو دامەزرێنەر و ئەندازیاری ئەم ڕەوتە نوێیەی خەبات، لە ڤییەن و لەنێو جەرگەی دیپلۆماسیی جیهانی، لەلایەن کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە لەسەر میزی وتووێژ تێرۆر کرا؛ چونکە کۆماری ئیسلامیی ئێران بە باشی لەوە تێ گەیشتبوو کە ئیتر هاوار و دەنگی کورد تەنیا لە شاخەکانی کوردستان نابیستریت، بەڵکوو لەنێو جەرگەی کۆڕ و کۆبوونەوە نێودەوڵەتییەکان و لەسەر میزی وتووێژەکان لە ئوروپا گوێی لێ دەگیریت.

٤- دریژەدانی ڕێگە پاش تێرۆری دوکتۆر قاسملوو (سەردەمی ڕێبەریی دوکتۆر شەرەفکەندی و دواتر)

تێرۆری د. قاسملوو، نەک تەنیا کۆتاییی خەباتی دیپلۆماسیی حیزب نەبوو، بەڵکوو دەسپێکی قۆناغێکی ئەستەم و ئاڵۆزی خەباتی سیاسی و دیپلۆماسی بوو. د. شەرەفکەندی جێگری وریا، جیددی و باوەڕمەندی ڕێبازی د. قاسملوو، هەر بە هەمان باوەڕ و ئیرادەوە دریژەی بە ڕەوتی بەرەوپێشبردنی دیپلۆماسیی حیزب دا. ئەویش سەرەنجام بووە قوربانیی تێرۆر و لە ڕیستۆرانی میکۆنۆس لە بەرلینی ئاڵمان لە ساڵی ١٩٩٢ ز. لە حاڵێکدا لە بیستەمین کۆنفرانسی ئەنێرناسیۆنالّ سۆسیالیست گەڕابووە، لەگەڵ هەڤاڵانی شەهید کرا. ئەم تێرۆرەش کە ئامانجی ئێرانی داگیرکەر کۆتاییهێنان بە دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات بوو، بەڵام هەڵگری پەیامێکی گرنگی سیاسی بوو؛ کە پاش چەند ساڵ بە بڕیاری مێژووییی دادگای میکۆنۆس و مەحکوومکردنی بەشێک لە ڕێبەرانی

ڕێژیم، و کشانەوەی زۆرێک لە باڵوێز و کارمەندانی دیپلۆماتیکی ئوروپا لە تاران بە نیشانەی ناڕەزایەتی، زەبرێکی گەورەی سیاسی بوو لە پەیکەری دیپلۆماسیی کۆماری ئیسلامی و پەڵەیەکی نەنگە بۆ ئەو ڕێژیمەی کە ماکەی تێرۆریزمی نێودەوڵەتییە.

ڕێژیمی ئێران لە دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات پتر لە چەکی دەستی پێشمەرگە دەترسێت. پاش تێرۆری ڕێبەرانی لەنێو جەرگەی ئوروپا، حیزب هەوڵی دا تاکوو هەوڵە دیپلۆماتیکەکانی لە شێواز و ڕێکاری نەریتییەوە بگۆڕێت و پێ بنێتە سەردەمێکی نوێترەوە. دەفتەر و نوێنەرایەتییەکانی حیزب لە وڵاتانی ئوروپایی پەرەیان پێ درا.

دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ دامەزراوە و ڕێکخراوەکانی تایبەت بە مافی مرۆڤ و ناحکوومی پتر گەشانەوە و کەسایەتییە کوردە ئەکادیمی و خوێندەوارەکان وەک نوێنەری نوێی دیپلۆماسی هاتنە مەیدانی کارەوە.

٥- چەند دەیەی دوایی، دیپلۆماسیی قۆناغێ دیجیتاڵ، تۆرە کۆمەڵایەتییە گشتگیرەکان.

سەرەتای دەیەی ١٣٩٠ی هەتاوییەوە بەملا، دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات پێی ناوەتە قۆناغێکی نوێ لە کارکردنەوە. ئیتر چالاکییەکان تەنیا بە بەشداری لە کۆبوونەوە، یان کۆنفرانسەکان کورت نەکراوەتەوە، بەڵکوو لە تۆڕ و میدیا دیجیتاڵی و تۆرە کۆمەڵایەتییەکان، پێوەندی لەگەڵ ڕۆژنامەنووسە سەربەخۆکان و بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتی ڕۆژنامنووسیی چەند زمانە کەڵک وەردەگیرێت.

دیپلۆماسیی ئەمڕۆی حیزبی دێموکرات:

* چەند ڕەهەندی، فەرمی و میدیایی، پشتبەستوو بە ئیرادەی خەڵک و زانستی.
* چەند زمانەی وەک: فارسی، کوردی، ئینگلیزی، فەرانسەوی و ئەڵمانییە.

*لە چەند ئاستدایە، هەر لە پارلەمانی ئوروپاوە بگرە تا ئەنجومەنە خوێندکارییەکان و پلاتفۆرمی تایبەت بە ڕاپۆرتی پێشێلکاریی مافی مرۆڤ.

* گرنگتر لە گشت، هاوبەش و بەرفراوانە لەگەڵ هێز و لایەنە کوردستانییەکان لە بەشە جیاجیاکانی کوردستان.

کۆبەندی شرۆڤەکارانەی پێشینەی میژوویی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان

ناکرێت پێشینە و میژووی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات تەنیا لە چوارچێوەی "چالاکیی سیاسی" پێناسە بکەین. ئەم میژووە، میژووی بەرەنگاریی زمانی، ڕوحی و دەروونیی نەتەوەیەکی دەنگکپکراو بووە. لە وتوێژی پێشەوا قازی محەممەد لەگەڵ ئەفسەرانی ڕووسەوە بگرە تاکوو وتار و ئاخاڤتنەکانی د. قاسملوو لە زانکۆ ئوروواپاییەکان، لە تێرۆرەکانی ڤییەن و بەرلین تاکوو حزوور و بەشداری لە پارلەمانی ئوروواپا، لە بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرت و بەیاننامەکانی تایبەت بە پێشێلکاریی مافی مرۆڤ تاکوو ڤیدۆگەلی شیکاری لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی یووتوب و ئیکس (تویتێر)، هەموو ئەمانە دەربڕی ئەوەن کە دیپلۆماسی بۆ حیزبی دێموکرات نەک تەنیا تاکتیک، بەڵکوو ڕێگە و ئەمانجێک بووە بۆ سەلماندن و مانەوە و هیوا بە خەباتی داهاتوو بووە.

بەشداریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە کۆڕ و کۆمەڵە نێودەوڵەتییەکان

(لە دیپلۆماسیی تاراوگەوە بگرە تاکوو نوێنەرایەتیی سیاسیی نەتەوەی کورد)

لە پێکهاتە و نەزمی نوێی جیهانیی دەوڵەتتەوەردا، حزوور و بەشداریی حیزبێکی سیاسیی بێدەسەڵات، بێ بوودجەی فەرمی، بێ پشتیوانی لەلایەن دەوڵەتان و تەنانەت هەندێک جاریش دانەپاڵی تۆمەتگەلی وەک: "نایاسایی"، یان "جیاییخواز" لە کۆڕ و کۆمەڵە نێودەوڵەتییەکان، زۆر جار نەلواو و نەکردە دێتە پێش چاو. بەڵام حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەپشتبەستن بە متمانە، پێگە و ڕابردوو و میژووی پڕ سەروەریی خۆی، پێکهاتەی تۆکمەی هزری، ، زمانی سیاسیی ڕوون و شەفاف و پشتبەستن بە پێوەندیی ڕوحی لەگەڵ نەتەوەی کورد، توانیویە بەربەستەکان لا ببات و لە دەرفەتە نێودەوڵەتییەکان کەڵک وەربگرێت و خۆی بگەیەنێتە ئاستێک لە کارەکتەری سیاسیی سەروونەتەوەیی، کە لە جێی خۆیدا بێوێنەیە.

ئەم بەشداریکردنە نەک تەنیا لە ئاستێکدا وەک "بەشداریی هێمایی"، بەڵکوو بە

شێوەی بەردەوام، هۆشیارانە، کاریگەر و ستراتیژیک بووە. بەشداریيەک کە حیزبی کردووەتە یەکێک لە گرنگترین نوێنەرانی نەتەوەی کورد لە ئێران لە ئاستی جیهانیدا.

١- ئەنتێرناسیۆنال سۆسیالیست، دەرگایەکی فەرمی بۆ تێکەڵبوون بە سیاسەت و ڕۆڵگێڕان وەک ئەکتەرێکی نێودەوڵەتی

یەکێک لە سەرەتاییترین و گرنگترین کەناڵ و ڕێگە فەرمییەکانی تێکەڵبوون و دەرکەوتنی حیزبی دێموکرات لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، ئەندامیەتی وەک چاودێر لە ڕێکخراوی ئەنتێرناسیۆنالی سۆسیالیست (Socialist International) بووە، ڕێکخراوێک کە لە حیزبە سۆسیال دێموکرات، سۆسیالیست و چەپگەراکانی جیهان پێک هاتووە.

کەڵکوەرگرتن لەم بەستێنە:

* حیزبی دێموکرات توانی پرسی کورد لە ئێران وەک پرسێکی سیاسی و مافی مرۆڤی، بخاتە بەر باس و وتوویژی لەسەر بکرێت.

* لە کۆنفرانسە جیهانی و ناوچەییەکانی ڕێکخراوی نێودەوڵەتیی سۆسیالیستدا بەشداریی کرد و هەڵوێست و وتاری خۆی ڕوون و ئاشکرا هێنایە گۆڕێ.

* پاش تێرۆرکردنی دوکتۆر سادق شەرەفکەندی لە ڕیستۆرانتی میکونۆس - ڕاست لە پەراوێزی کۆڕی گشتیی ڕێکخراوی ئەنتێرناسیۆنالی سۆسیالیست، ئەم تێرۆرە بووە هۆی ئەوەی کە ڕێژیمی ئێران بەفەرمی لە ئاستی جیهاندا مەحکووم بکرێت و هاوکات جەختکردنەوە لەسەر ڕەواییبوونی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات بوو.

* پێوەندییەکی دوولایەنە لەنێوان حیزبی دێموکرات و حیزبە ئوروپاییەکانی ئەندامی ئەم ڕێکخراوە پێک هات کە بووە هۆی بەستێن و ڕێگەیەک بۆ هاوکاریی دوولایەنە لە قۆناغە جیاجیاکاندا.

٢- لە پێوەندی لەگەڵ ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤ

لە دەیەکانی دواییدا، حیزبی دێموکرات بە شێوەی شێلگیرانە لە بواری مافی مرۆڤدا چالاک بووە و ڕاپۆرتگەلێکی بەڵگەمەندی لەمەڕ پێشێلکاریی سیستەماتیکی مافی کوردی لە ئێران داوەتە ڕێکخراوگەلێکی وەها:

* لێبوردنی نێودەوڵەتی (Amnesty International).

*چاوەدێری مافی مرۆڤ (Human Rights Watch).

*کۆمەڵەی مافی مرۆڤی ئوروپا (FIDH).

* شۆرای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان (United Nations Human Rights Council)

* ڕێکخراوی نێودەوڵەتیی بەرەنگاربوونەوەی ئەشکەنجە (OMCT).

لەم پێوەندییانەدا توانیویەتی:

* بەڵگە و دیکیۆمێنتگەلێک لە بنەماڵەی لەسێدارەدراوەکان، ئەشکەنجەکراو و بنەماڵەی کوژراوەکان دەستی ڕێژیمی ئێران، لەلایەن نوێنرانی حیزبەوە کۆ بکرێتەوە و بە زمانە ئوروپاییەکان بخرێتە ڕوو.

* بەڵگەگەلی تایبەت بە سەرکوتی فەرهەنگی، هەڵاواردنی زمانی، بێبەشکردنی ژنان و منداڵانی کورد لە مافە ڕەواکانیان، ئامادە کراوە و بڵاو کراوەتەوە.

حیزبی دێموکرات لەگەڵ پارێزەر و یاساناسە نێودەوڵەتییەکان هاوکاریی کردووە تاکوو دۆسیەی تێرۆر و تاوانەکانی کۆماری ئیسلامی لەقاو بدرێن و لەم بارەوە ڕۆڵێکی یاسایی چالاکی گێڕاوە.

٣- لەبارەی پێوەندی لەگەڵ پارلمان و دامەزراوە یاساییە ئوروپاییەکان:

یەکێک لە گرنگترین ڕێکار و گۆڕەپانە دیپلۆماسییەکانی حیزب، پێوەندی لەگەڵ پارلمانی ئوروپاییەکان، بۆ وێنە:

* پارلمانی ئوروپا لە بڕۆکسێڵ
* پارلمانی بریتانیا (Parliament of the United Kingdom)
*پارلمانی ئاڵمان (Bundestag)
*پارلمانی وڵاتانی سوێد، نۆروێژ، فەرانسە و هوڵەند

لەم بوارانەشدا:

* نوێنەرانی حیزب لە کۆڕ و کۆبوونەوە تایبەتەکان لەگەڵ ئەندامانی پارلمان دیداریان هەبووە و بارودۆخی کوردستانی ئێرانیان خستووەتە ڕوو.

* لەو دانیشتنانەدا بابەتگەلێک لەبارەی مافی نەتەوە و کەمینەکان، قۆناغی تێپەڕینی سیاسی لە ئێران و سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستییانەی یەکیەتیی ئوروپا بەشداریان کردووە.

* هەندێک لە نوێنەرانی باڵای پارلمانی ئوروپا، بەیاننامەگەلێکیان لەبارەی مافی کورد باڵاو کردووەتەوە و تێیدا داوایان کردووە گوشار بخرێتە سەر کۆماری ئیسلامی.

٤- بەشداری لە کۆنفرانس و سیمینار و کۆڕ و کۆمەڵە ناحکوومییەکان:

حیزبی دێموکرات نەک تەنیا لە کۆڕ و کۆبوونەوە فەرمییەکان، بەڵکوو لە سەدان دانیشتن لە ئاستی زانکۆکان، کۆڕ و سیمینارەکانی تایبەت بە مافی مرۆڤ، کۆنفرانسگەلی تایبەت بە دۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دانیشتن و کۆڕگەلی تایبەت بە پرسی تاراوگە و دوورخراوە سیاسییەکان چالاکانە بەشداریی کردووە.

لەم کۆڕ و کۆبوونەوانەدا:

* لەلایەن نوێنەرانی حیزبی دێموکراتەوە شرۆڤە و لێکدانەوەی قوواڵ و واقیعبینانە لەبارەی سیاسەت و ناوەڕۆکی ڕێژیمی ئێران، ڕۆڵی نەتەوەی کورد لە ڕەوتی دێموکراتیزاسیۆنی ئێران، هاوکات شرۆڤە و شیکاریی دۆخی کوردستانی ئێران خراوەتە بەر باس.

* هـەوڵ دراوە لەگـەڵ ڕێکخـراو و ئوپۆزیسـیۆنی ناکـوردە ئێرانییـەکان پێوەنـدی بگیردرێـت.

* پێوەنـدی لەگـەڵ حیزبـە کوردسـتانییەکانی بەشـەکانی دیکـەی کوردسـتان وەک: باشـوور، باکـوور و ڕۆژاوا بنیـات نـراوە.

٥- دیپلۆماسیی دیجیتاڵ و کاریگەری لەسەر بیروڕای گشتی:

هـاوکات لەگـەڵ پەرەسـەندنی تێکۆنۆلـۆژی و پێوەندییـە هاوچەرخـەکان، حیزبـی دێموکرات بەخێراییی خـۆی لەگـەڵ شـێواز و ڕێکارە نوێیەکانی دیپلۆماسـیی هاوچـەرخ گونجانـدووە، وەک:

* دامەزرانـدن و خسـتنەگەڕی لاپـەڕە و پەیجگەلـی چەندزمانـە لـە پلاتفۆرمەکانـی ئیکـس (تویتـەر)، فەیسـبووک، ئینسـتاگرام، یوۆتیـوب و پـەرەدان بـە ماڵپـەڕی فەرمیـی حیـزب.

* بڵاوکردنـەوەی ڤیدیـۆ و ڕاپۆرتگەلێـک لەبـارەی دۆخـی کوردسـتانی ئێـران بـە زمانـە زیندووەکانـی جیهـان و شـرۆڤەکارانی پرسـە ناوچەیـی و جیهانییـەکان.

* پێوەندیگرتنی ڕاستەوخۆ لەگـەڵ ڕۆنامەنـووس و ڕێپۆرتێرە سـەربەخۆ، زانکۆ و ناوەندە ئەکادیمییـەکان.

* کەڵکوەرگرتـن لـە ڕاگەیاندنـە نـاودار و کاریگـەرە جیهانییەکانـی وەک: BBC, DW, Al Jazeera, France٢٤ بـۆ باسـکردن و خسـتنەڕووی هەڵوێسـتی فەرمـی و ئامانـج و ویسـتە نەتەوەییـەکانـی حیـزب.

ئـەم ئامـراز و ڕێکارانـە، دیپلۆماسـیی حیزبیـان لـە قاڵبـی کلاسـیکی پێشـووەوە گۆڕیـوە بـۆ فۆرمێـک لـە کارکردنـی چـالاک، بـەڕۆژ و لەگـەڵ ڕێکارە نوێیـە دیپلۆماسـییە هاوچەرخەکانـدا گونجاندوویانـە.

کۆبەندی شرۆڤەکارانەی بەشداریی حدکا لە کۆڕ و کۆمەڵە نێودەوڵەتییەکان

دەبێت بەشداریی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە کۆڕ و کۆبوونەوە نێودەوڵەتییەکان وەک یەکێک لە سەرکەوتوو و کاریگەرترین ئەزموونگەلی دیپلۆماسیی نەتەوەگەلی بێدەوڵەت لە ڕۆژهەڵاتی ناڤین لێک بدرێتەوە. چونە حیزبێکی سیاسی بەبێ پشتبەستن بە هیچ دەسەڵاتێکی فەرمی، بەبێ پشتیوانیی وڵاتانی ناوچەیی و لە دۆخێکی ئاوارتە و تۆندی ئەمنییەتی و سەرکوتدا، توانیویەتی دەنگی نەتەوەکەی لە قییەنەوە تاکوو ژێنێڤ، هەروەها لە بڕۆکسێلەوە تاکوو نیۆیۆرک بگەیەنێت. ئەم بەشداریکردن و چالاکییانە نەک تەنیا کوردیان لە قوولاییی بێدەنگیی مێژووییدا هێنایە دەرەوە، بەڵکوو توانیویەتی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ئاستی نێودەوڵەتیدا وەک تاوانباڕێک لە هەمبەر سەرکوت و پێشێلکاریی مافی سیاسی و نەتەوەیی گەلاندا بناسێنێت.

ئاستەنگ و لەمپەرەکانی بەردەم دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

[لە تێڕۆرە سیاسییەکانەوە بگرە تاکوو بەربەستە پێکهاتەییەکان تاکوو دیپلۆماسی لەژێر ڕەهێڵەی گوللە و تۆپ و هاژەکباران]

دیپلۆماسی بۆ دەوڵەتەکان، گۆڕەپانێکی یارییە بە ئامرازەکانی دەسەڵاتی وەک: باڵوێزخانەکان، ڕاگەیاندنی نیشتمانی، بوودجەی فەرمی، مافی دەنگدان لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و ناوەندە فەرمییە دیپلۆماتیکەکان، بەڵام بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کە لە تاراگە و دوور لە جوگرافیای خۆی چالاکی دەکات و هاوکات لەنێو لیستەی ڕەشی کۆمای ئیسلامیدایە، بارەگا سەرەکی و ناوەند و نوێنەرایەتییەکانی لە ئوروپا و باشووری کوردستان لە چەندین قۆناغدا کەوتوونەتە بەر هێرشی تێرۆریستیی کۆماری ئیسلامی و تۆپ و هاژەکباران کراوە. هاوکات بە سەدان ئەندام و لایەنگری لە باشووری کوردستان تێرۆر کراون و بە دەیانی دیکەش لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سێدارە دراون. حیزبی دێموکرات بەهۆی بوونی ڕەسالەتی مێژوویی، خەڵکیبوون و هەڵگری ویست و داوای ڕەوای کورد لە

ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هەردەم ڕۆڵی نوێنەرایەتیی کوردی گێڕاوە. بوونی ڕێبەرانی شەهیدی وەک پێشەوا و د. قاسملوو و د. شەرەفکەندی هێندەی دیکە پێگەی سیاسی و دیپلۆماسیی ئەم حیزبەی بەرزتر نرخاندووە. لە دەیەکانی حەفتا، هەشتا و نەوەدی زایینیدا نوێنەرایەتیی حیزبی دێموکرات لە پاریس مەکۆی دیپلۆماسیی کوردستان و کورد و ڕۆڵی باڵوێزخانەی نافەرمیی کوردی لە ئوروپا گێڕاوە. ئەم ڕۆڵگێڕانە لە هەزری دیپلۆماسییانەی د. قاسملووی ڕێبەرەوە سەرچاوەی گرتووە و زۆرێک لە ڕێکخراو، حیزب و کەسایەتییە سیاسییەکانی هەموو بەشەکانی کوردستان لەو نوێنەرایەتییەوە ڕێگەیان بۆ پێوەندی بە ناوەندە دیپلۆماتیکەکانی ئوروپا دەکرایەوە. کەواتە دەتوانین بێژین، کاری دیپلۆماسی نەک تەنیا یارییەکە بۆ مانەوەی دەسەڵات، بەڵکوو ڕێوشوێن و شەڕێکی خامۆش و بێدەنگە بۆ مانەوە و سەلماندنی بوون کە حیزبی دێموکرات ئەوەی سەلماندووە.

لەم بەشەدا ئەو پرسە تاوتوێ دەکەین کە ئەم حیزبە چۆن توانیویە لە هەمبەر ئاستەنگە مەزنە دیپلۆماسییەکاندا بەرەنگاری بکات؟

١- دوژمنایەتیکردنی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە هەمبەر دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتدا

کۆماری ئیسلامی، نەک تەنیا لەگەڵ بزووتنەوە چەکدارییەکان، بەڵکوو لەگەڵ هەر چەشنە دیپلۆماسییەک کە لەگەڵ ئایدۆلۆژیای ئەودا نەگەنجێت، دژایەتی دەکات؛ چونکە دیپلۆماسی پەردە لەسەر دەمامک و ناوەڕۆکی سەرەکیی لا دەدات و درۆ و چەواشەکارییەکانی لێ لەقاو دەدات و دەبێتە هۆی ئەوەی سیمای لە ئاستی جیهانیدا هێندەی دیکە ڕەش ببێت و ڕەواییی ئەو ڕێژیمە لە بیروڕای گشتیی جیهانی و لە ناوەندە دیپلۆماتیکەکان ببڕێتە ژێر پرسیارەوە.

لە دەیەکانی ڕابردوودا حیزبی دێموکرات لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە بەرەوڕووی ئەم پرسانە بووەتەوە:

* تێرۆری ڕێبەرانی سیاسی لە ناوەندی ئوروپا (د. قاسملوو لە ڤییەن و د.

شـەرەکەندی لـە بەرلیـن).

* هەڕەشە لە نوێنەرانی حیزب لە کۆڕ و کۆبوونەوە فەرمییەکان.

*ناردنـی دەسـت و پێوەندییـە سـیخوڕی و ئیتلاعاتییەکانـی ڕێژیـم بـۆ خراپـکاری، ئاژاوەنانـەوە و تێـرۆر لـە نوێنەرایەتییەکانـی حیـزب لـە ئوروپـا.

* خستنەڕێی شـەپۆلێکی فراوان و پلانی ئامانجداری ڕاگەیاندنی، بۆ خەشدارکردنی پێگـە و ڕابـردووی حیزبـی دێموکـرات لـە ئاسـتی نێودەوڵەتیـدا (دروسـتکردنی چەندیـن فیلـم و دیکیۆمێنت و سـیناریۆی چەواشـەکارانە بـۆ شـێواندنی سـیمای سیاسـیی حیزبی دێموکرات و ناوەرۆکی بزووتنـەوەی کورد لـە ئێران).

* زەخـت و گوشـارهێنان بـۆ وڵاتانـی خانەخوێـی ئوروپایـی، عێـراق و هەرێمـی کوردسـتان کـە نوێنەراتیـی حیزبـی دێموکراتیـان تێـدا بـووە.

ڕێژیمـی ئێران، جیـاواز لـە وابێژی و هەڵوێسـتە فەرمییەکـەی کـە (حیزبـی دێموکرات بـە حیزبێکـی هەڵوەشـاوە و دەسـت و پێوەندیـی بێگانـە لەقەڵـەم دەدات) دیپلۆماسـیی حیزبـی دێموکـرات بـە یەکێـک لـە جیددیتریـن هەڕەشـەکان بـۆ سـەر بەرژەوندییـە سـتراتیژییەکانی خـۆی دەزانێـت، چونکـە حیزبـی دێموکـرات لـە دۆخـی ئاوارتـە و لـە دڵـی تاراوگـەدا توانیویـە، دەنگـی نەتەوەیەکـی مافپێشـێلکراوی ژێـر دەسـتی ئـەو ڕێژیمـە بەفەرمـی بگەیەنێتـە گوێـی جیهـان.

٢- دژواری و ئاسـتەنگە بنەڕەتییـەکان، نەبوونـی کیـان و دەوڵـەت، باڵوێزخانـە و پشـتیوانیی فەرمـی

پێچەوانەی دەوڵەتان حیزبی دێموکرات لەم ئامرازانە بێبەشە:

* باڵوێزخانەی نیە.

* ئەگەر و شانسی ئەندامیەتی لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانی نیە.

* وەک ڕێکخـراو و دامەزراوەیەکـی فەرمیـی سیاسـی، لەلایـەن وڵاتانـەوە بەفەرمـی ناناسـێنرێت.

* بوودجەی فەرمی و دیاریکراوی بۆ چالاکییە دیپلۆماسی و نێودەوڵەتییەکان نیە.
* لە بوونی ڕاگەیاندنی نیشتمانیی پشتبەستوو بە دەوڵەتەکان بێبەشە.

ئەم کەموکۆڕییانە بوونەتە هۆی ئەوەی کە، حیزبی دێموکرات بۆ هەر پێوەندییەک ناچار بێت لە پێوەندییە کەسییەکان، بارودۆخی جێکەوتووی دامەزراوەیی و ئەو پێگە و متمانەیەی کە بەهۆی خەبات و ڕابردووی سیاسییەوە بەدەستی هێناوە، کەڵک وەربگرێت.

وەها هەلومەرجێک، ڕێگەیەکی ئەستەم و پڕئاستەنگ لە بەردەم دیپلۆماسیدا ساز دەکات، کات و زەمەن بەفێڕۆ دەڕوات و هەزینە و تێچووی کەسی بۆ چالاکاکی سیاسی لە ئوروپا بەدی دێنێت.

٣- کێشە و ململانێی نێوان ئۆپۆزیسیۆن، بە تەنیا مانەوە لە گۆڕەپانی دیپلۆماسی

یەکێکی تر لە ئاستەنگە گەورەکانی بەردەم حیزبی دێموکرات، تاکدەنگیبوونیەتی لە ئاستی دیپلۆماسیی ئێراندا.

هەندێک لە هێز و ڕێکخراوە نافارسەکانی ناو ئۆپۆزیسیۆنی ئێران، ئێستەش بە تێڕانینێکی ناتێگەیشتوو و شک و گومانەوە لە پرسی نەتەوەی کورد لە ئێران دەڕوانن، یان تەنانەت بە لاوەکی و پشتگوێی دەخەن.

لە دانیشتنە نێودەوڵەتییەکاندا، هەندێک جار پێش هاتووە کە هێزە لیبراڵ، یان سەڵتەنەتخوازە ئێرانییەکان، حزوور و بەشداریی حیزبی دێموکراتیان لە دانیشتنەکان پشتگوێ خستووە، یان بەئەنقەست هەوڵی لاوازکردنیان داوە. وێژمانی نەتەوەتەوەریی حیزبی دێموکرات، کە جەخت لەسەر مافی دیاریکردنی چارەنووس، فیدراڵیزم، یان تەنانەت سەربەخۆیی لە داهاتووی سیاسیی ئێراندا دەکاتەوە، لەگەڵ هەڵگرانی ئەندێشەی ناوەندگەرای ئێرانی، بەشێکی زۆر لە ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیدا ناتەبایە و پێیان قەبووڵ ناکرێت.

ئەم دژوازی و پێکناکۆکییە لە حاڵێکدا دەبوو زەمینەیەک بۆ گفتوگۆ و جۆراوجۆری

و پلۆرالیزمی سیاسی بێت، هەندێک جار بووەتە هۆی پەراوێزخرانی دیپلۆماتیکی حیزبی دێموکرات، حیزبێک کە زۆرتر لەگەڵ ڕێکخراو و ناوەندە جیهانییەکان پێوەندیی هەبووە تاکوو ڕێکخراو و حیزبە سیاسییە فارسزمانەکانی ئێران.

٤- کێبڕکێ و ناکۆکیی نێوان حیزب و ڕێکخراوە کوردستانییەکان

پرسێک کە ناکرێت حاشای لێ بکرێت، کێبڕکێیەکان و هەندێک جار ناکۆکیی ناوخۆی حیزبە کوردستانییە سیاسییەکانی نیشتەجێی تاراوگەیە. هەندێک جار نەبوونی یەکدەنگی و یەکگرتوویی نێوان پارتە کوردستیانییەکان، بووەتە هۆی ئەوەی دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان تووشی سەرلێشواوی ببن، چونکە زۆر جار پەیام و وێژمانی دژوازیان لەلایەن حیزبە کوردستانییەکانەوە گوێ لێ بووە.

هەندێک لەو گرفت و ناکۆکییانە بریتی بوون لە:

* ناکۆکیی ستراتیژی لەبارەی پرسەکانی فیدرالیزم (VS)یان سەربەخۆیی.

* کێبڕکێ لەمەڕ نوێنەرایەتیی سیاسی لە دەرەوەی وڵات و ئەنتێرناسیۆنالی سۆسیالیست.

تێڕوانینی جیاواز و دژ بە یەک بۆ پرسی کوردستان و پێوەندی و هەڵکردن لەگەڵ وڵاتانی ناوچە، بووەتە هۆی ئەوەی کە هەوڵە دیپلۆماتیکەکانی حیزبی دێموکرات، نەرمینوێنیی حیزبە کوردستانییەکانی دیکەی لێ بکەوێتەوە.

٥- پشتگوێخستنی ڕاگەیاندنە گەورە جیهانییەکان

ڕاگەیاندنە مەزن و کاریگەرەکانی شەپۆلی سەرەکیی جیهان (mainstream media) بە تێڕوانینێکی دەوڵەتتەوەر و ژێئۆپۆلیتیکەوە لە پرسەکانی ناوچە دەڕوانن، لە ئەنجامدا:

*کەمتر پەرژاونەتە سەر دۆخی نەتەوە بێدەوڵەتەکانی وەکوو کورد لە ئێران.

*کەمتر بابەتی تێرۆر و سەرکوتی نەتەوە بێدەوڵەتەکانیان ڕوومالّ کردووە.

* بەدەگمەن ئامادە بوون تریبوون بخەنە بەردەستی حیزبی دێموکرات، مەگەر لە کاتی هەندێک قەیرانی قوڵدا نەبێت.

* دامەزراوە ڕۆژاواییەکان کە لەژێر کاریگەریی بەرژەوەندیی ئابووریەکاندان، هەندێک جار بەئاشکرا لە پشتیوانیی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات خۆیان بواردووە.

ئەنجام و کۆبەندی ئاستەنگ و لەمپەرەکانی بەردەم دیپلۆماسیی حدکا

دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پێچەوانەی دیپلۆماسیی فەرمیی دەوڵەتەکان، لەسەر بنەمای دەسەڵات و کیانی سیاسی بنیات نەنراوە، بەڵکوو لەسەر بنەمای جەوهەری هەقیقەت و واقیعی کۆمەڵگەی خۆی، بەرەنگاری و سەبر بنیات نراوە.

ئەم دیپلۆماسییە، لە ماوەی چەندین دەیەدا ڕووبەڕووی چەندین بەربەست بووەتەوە:

لە تێرۆری ڕێبەرانەوە بگرە تاکوو سانسۆر و پەراوێزخران لە ڕاگەیاندنەکان، هەروەها بێمتمانەیی حیزب و ڕێکخراوەکانی دیکە و زەخت و گوشارە ناوچەییەکانیش بەشێکی ئەم بەربەستانە بووە، بەڵام هەر ئەم ئاستەنگانە بە چەشنێک متمانە و پێگەی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتیان بەرزتر کردووەتەوە.

کاتێک حیزبێک لە وەها دۆخێکی ئەستەمدا، بەڵام هێشتا لە کۆڕ و کۆبوونەوە نێودەوڵەتییەکان بەشداربە و گوێی لێ دەگیرێت و کاریگەری دادەنێت، ئەوە دەردەخات کە دیپلۆماسییەکەی لەسەر بناغەیەکی پتەو بنیات نراوە کە قوڵ و گەوهەری و ڕیشەدارە، ڕیشەگەلێک کە قوڵاییەکەیان بە بارستاییی ژانی مێژوویی نەتەوەیەکە کە هیوای بە ڕزگاری و داهاتوویەکی گەش هەیە.

کاریگەری و دەسکەوتە ستراتیژییەکانی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات

[لە هیوای کۆمەڵایەتییەوە تاکوو متمانەی سیاسی، شەبەنگ و ڕەنگدانەوەی دیپلۆماسییەکی نەتەوەییە]

١- کاریگەریی دەروونی لەنێو کۆمەڵگەی کوردستانی ئێران

یەکێک لە گرنگترین بەرهەمەکانی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، هەستکردن بە بینران و هیواداربوون بە گۆڕانکاریی لەنێو خەڵکێکە کە بەدرێژاییی مێژوو لە ئێران لە پەراوێزدا بوون؛ بۆیە ئەم دیپلۆماسییەی حیزبی دێموکرات بووەتە هۆی ئەوەی کە:

* خەڵک لەوە تێ بگەن کە ڕەنج و ئازارەکانیان، هەڵاواردن و ئەو سەرکوتانەی کە چەشتوویانە و بەسەریاندا هاتووە، نەک تەنیا لە ئێران، بەڵکوو لە ئاستی جیهانیشدا دەنگ دەداتەوە.

* متمانەبەخۆبوونی نەتەوەیی لە هزری نەوەی نوێی کوردستاندا گەشە داوە، شانازی بە ناسنامەی سیاسی - فەرهەنگی لەنێویاندا بااڵی کردووە.

* فێریانی کردووە کە خەبات و تێکۆشان تەنیا لە شاخ و چیاکان نییە، بەڵکوو لەسەر میزی وتووێژ، لە ئاستی ڕاگەیاندن و لە پشت تریبوونە نێودەوڵەتییەکان و باسکردنە لە مافە نەتەوەیی و سیاسییەکان.

* بووەتە هۆی ئەوەی ئەوەی لە کاتی پرس و ڕووداوە جیهانییەکاندا هەست بکەن نوێنەرگەلێکیان هەیە لە زمانی ئەوانەوە خەم و ئازار و ویستەکانیان دەگەیەنێتە گوێی جیهان.

لە ئاکامدا دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات، ڕۆڵ و دەوری سەرەکی لە پاراستنی هۆشیاریی نەتەوەیی و بەردەوامیی خەباتی ڕزگاریخوازی لەنێو کۆمەڵگەی کوردستاندا جێگیر کردووە.

٢- کاریگەریی ناوچەیی: پێوەندی و گرێدانی هەستی نەتەوەیی لە ئاستی هەرچوار بەشی کوردستان

چالاکیی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات نەک تەنیا بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەڵکوو بۆ هەموو جوگرافیای کوردستان کاریگەریی ئەرێنیی هەبووە، چونکە بووەتە هۆی ئەوەی کە:

*بووەتە هۆی ئەوەی کە، هاوەنگی و یەکگرتوویییەکی نەتەوەیی لەنێو حیزبە کوردستانییەکان لە ڕۆژاوا (سووریە) باشوور (عێراق) و باکوور (تورکیە)دا ساز ببێت.

* لە کۆڕ و کۆبوونەوە ناوچەییەکاندا ڕۆڵی نێوبژیوانی گێڕاوە و پردێکی پێوەندیی لەنێوان ڕوانگە جیاوازەکانی کۆمەڵگەی کوردستاندا ساز کردوە.

* لە قۆناغە هەستیار و قەیراناوییەکانی وەک "هێرشەکانی تورکیە بۆ سەر ڕۆژاوا، یان هەڕەشەکانی کۆماری ئیسلامی لە دژی باشوور"، هەوڵی داوە هەڵوێستی هاوبەشی کوردستانی بەهێزتر بکات.

هەوڵی داوە لەبارەی پرسی کوردستانەوە پەیامێکی گرنگ و ڕوون بگەیەنێتە دەسەڵاتە ناوچەییەکان و ئەوەی سەلماندووە کە نەتەوەی کورد تەنیا لە بواری جوگرافیاییەوە دابەش کراوە، بەڵکوو لە هزر و بیرکردنەوە و ئاکامدا هەر یەکن.

ئەم جۆرە ڕەفتار و پێوەندییانەی حیزبی دێموکرات بووەتە هۆی ئەوەی کە کوردی ڕۆژهەڵات لەنێو پێکهاتەی کورد لە ناوچەکەدا بەتەنیا نەمێننەوە و لە هاوکێشە سیاسییە گەورەکانی تریشدا پێگەیەکی متمانەپێکراویان هەبێت.

٣- کاریگەریی نێودەوڵەتی، چەسپاندن و هێنانەبەرباسی دۆزی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ناوەندە جیهانییەکان

دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات، لە ڕێگەی بەشداریی کارا و بەردەوام لە کۆڕ و کۆبوونەوە و ناوەندە نێودەوڵەتییەکاندا بووەتە هۆی ئەوەی کە:

* پرسی کورد لە ئێران لە "پرسێکی ناوخۆیی"ییەوە ببێتە پرسێکی مافی مرۆڤی

لە ئاستی نێودەوڵەتیدا.

* لە دووتوێی ڕاپۆرتە فەرمییەکانی وەک "لێبوردنی نێودەوڵەتی، چاوەدێری مافەکانی مرۆڤ و کۆمیتەی سێیەمی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان"دا بە شێوەی ڕاستەوخۆ، یان ناڕاستەوخۆ شوێنپەنجەی دیار بووە و ڕۆڵی هەبێت.

* ڕۆڵگێڕان لە گۆڕینی ئەندێشەی شرۆڤەکارانەی جیهانی لەبارەی بارودۆخ و دۆزی کوردستان، لە پرسێکی ئیتنیکییەوە بۆ نەتەوەیەکی خاوەن مافی دیاریکردنی چارەنووس.

* حزوور و بەشداریی چالاکان و ئەندامانی حیزبی دێموکرات لە ڕاگەیاندنە جیهانی و کۆنفرانسە نێودەوڵەتی و دانیشتنە پسپۆڕانەکان، بووەتە هۆی ئەوەی کە دەنگی سیاسیی نەتەوەی کورد، زمانی ستراتیژیک و لۆژیکی دێموکراتیک و گێڕانەوەی قوربانیبوونی نەتەوەی کورد هاوکات پێکەوە باس بکرێن.

٤- کاریگەری لەسەر ئۆپوزیسیۆنی ئێرانی: سازکردنی کەلێن یان هێنانەبەرباسی دۆزی کوردستان؟

یەکێک لە کاریگەرییە گرنگەکانی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات، کاردانەوەیە لەنێو دڵی ئوپوزیسیۆنی ئێرانیدا. حیزبی دێموکرات بە گرتنەبەری هەڵوێستێکی ڕوون و دیاریکراو لەبارەی فیدراڵیزم، مافی نەتەوەیی و دیاریکردنی مافی چارەنووس، سەلماندوویە کە، ناکرێت داهاتوویەک بۆ ئێران دەستنیشان بکرێت بەبێ ئەوەی کە دەنگ و پێگەی نەتەوە نافارسەکان لە بەرچاو نەگیرێت.

لە ئەنجامدا:

* بەشێک لە ئوپوزیسیۆن کە فرچکیان بە ناوەندگەرایی گرتووە، تووشی ئاستەنگی لێکدانەوە و شرۆڤە بوون.

* بەشێکی دیکەیان هەوڵیان داوە لەگەڵ حیزبی دێموکراتدا پێوەندییەکی بنیاتنەرانەیان هەبێت.

* هەندێک ڕەوت و ڕێکخراوی دیکەش بە تێڕوانینی چەندنەتەوەیی سەریان هەڵدا کە ڕێگەی دیالۆگی نوێیان گرتووەتە بەر.

* دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات، ئوپوزیسیۆنی ئێرانیی ناچار کرد کە وەڵامی پرسیارەپێوەندیدارەکان بە پرسی نەتەوەیی بداتەوە، داننان بە کەتوار (واقعیت)ی ڤەرەزمانی، ڤەرەڤەرهەنگی و ڤەرەنەتەوەیی و ئەم پرسانە لە وێژمان و وتووێژی داهاتوودا بهێرێنە بەر باس.

٥- کاریگەری لەسەر داهاتووی سیاسیی ڕۆژهەلاتی کوردستان

لە ئاکامدا ڕەوتی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات توانیویەتی، بناغەگەلێک بۆ داهاتووی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دابمەزرێنێت:

*وێنایەکی ڕەوای نێودەوڵەتیی لەبارەی نەتەوەی کورد و دۆزەکەی خستووەتە ڕوو.

*وێژمانێکی سیاسیی ڕوونی لەسەر بنەمای ئاشتی، یەکسانی، فیدراڵیزم، یان مافی دیاریکردنی چارەنووس پێناسە کردووە.

* نەوەیەک لە چالاکانی بواری دیپلۆماسی، ڕۆژنامەنووسی، شرۆڤەکار و ئاخێوەری بار هێناوە کە دەتوانن لە داهاتووی دوای کۆماری ئیسلامیدا دەوری کارا بگێڕن.

* لە لای ڕێکخراو و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان ئەو پێشگریمانەیەی چەسپاندووە کە، ئەگەر بێت و بارودۆخی ئێران بچێتە قۆناغی گوزارەوە، دەبێت دەنگ و پێگەی نەتەوەی کورد لە بەرچاو بگیرێت و لە نەخشەی سیاسی و پێکهاتەی داهاتووی دەسەڵاتدا ڕۆڵی کارای هەبێت.

ئەنجام و کۆبەندی کاریگەری و دەسکەوتە ستراتیژییەکانی دیپلۆماسیی حدکا

دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، تەنیا بەشداری لە کۆنفرانس و ئاخاڤتنەکان نییە، بەڵکوو پڕۆژەیەکە بۆ سەلماندنی ناسنامەی سیاسی و نەتەوەیی نەتەوەیەک، بنیاتنانەوەی پێوەندییەکی نەتەوەیی فەرامۆشکراو، ڕەخساندنی هەل بۆ وێنایەکی داهاتووتەوەر بۆ نەوەیەک کە ژیانی داهاتووی بە گرێدان بە جیهانەوە

دەبینێت، نەک تەنیا پشتبەستن بە شاخ و کوێستان.

ئەم ڕەوتە لە دیپلۆماسی توانیویەتی:

* متمانەبەخۆبوون لای خەڵک بنیات بنێت.

* ناوچەکەی ناچار کردووە سەرنج بخەنە سەر یەکگرتوویی ماڵی کورد.

* هەڵێکی وای ڕەخساندووە کۆمەڵگەی جیهانی گوێی لێ بگرن.

* ئوپوزیسیۆنی ئێرانیی ناوەندگەرای ناچار بە بیرکردنەوە و پێناسەکردنەوەی پرسە نەتەوەییە چارەنووسسازەکان کردووە.

* داهاتووی جۆرێک پێناسە و وێنا کردووە کە بەبێ دیالۆگ و وتووێژ لەگەڵ نەتەوەی کورد و گوێلێگرتنی، دەسەڵات بێواتا دەبێت.

ئەنجامی گشتی و کۆبەندی وتار

دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: دەنگی زیندوو و ڕەسەنی نەتەوەیەکی کۆڵنەدەر و ئازادیخوازە.

سەلماندوویە کە دیپلۆماسی بۆ ئەو نەتەوانەی کە ئاڵای فەرمی و پاسپۆرتی نێودەوڵەتییان نییە و لە دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان کورسی و شوێنێکیان نییە، تەنیا ئامراز نییە، بەڵکوو ئامانجێکی گرنگە. بۆ نەتەوەی کورد لە ئێران کە چەند سەدەیە لەنێو شاڵای سەرکوت، کوشتار، حاشاکردن، هەڵاوارن و سڕینەوە و پەراوێزخرانی سیستەماتیکی حکوومەتە ناوەندگەراکاندا ژیاوە، دیپلۆماسی تەنیا بەشداری لە ساڵۆنی کۆنفرانسەکان نییە، بەڵکوو شەڕێکی نوێباو (مۆدێرن) و سەبر و تاقەتێکە بۆ تێڕامان لە بوون و هەرمانی نەتەوەیەک کە گوێی لێ بگیرێت هەتا لاپەڕەیەکی نوێ لە مێژووی شێوێنراو بنووسێتەوە.

لە چەند دەیەی ڕابردوودا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ئەم شەڕە دیپلۆماسییەی درێژە پێ داوە، سەرەڕاوی ئەوەی کە، لەنێو قوواڵایی و بێدەنگیی تاراوگە و دوورخرانەوەدا بووە، هەموو کات سێبەری هەڕەشە و تێرۆری لەسەر

بووە، بەڵام کۆڵی نەداوە و هەوڵی سەلماندنی هەقیقەتی کوردی لە ڕۆژهەڵات داوە.

لەوپەڕی نەبوونی پشتیوانیی فەرمیی جیهانی، ئەم حیزبە لەنێو دڵی ئوروپادا نوێنەرایەتییەکانی ڕۆڵی "وەزارەتی دەرەوەی نەتەوەی کورد"ی گێڕاوە. حیزبی دێموکرات لە دەورانێکدا خەبات بۆ ڕزگاری کردووە کە نەتەوەکەی هێشتا بێدەوڵەتە، بەڵام ئەم بووەتە دەنگی کێکراوی. دەنگێک کەلە کوێستانەوە سەرچاوە دەگرێت و تاکوو سااڵنە دیپلۆماسییەکانی ژێنێڤ ڕۆچووە. ئەم هاوار و دەنگە بە خوێنی د. قاسملوو لەسەر میزی دانوستان، تاکوو بەیاننامەی ئەنێرناسیۆناڵ سۆسیالیست، لە تەرمی د. شەرەفکەندی لە بەرلین تاکوو چالاکیی ئەو گەنجانەی ئێستە لە ئوروپا ڕاپۆرتی پێشێلکاریی مافی مرۆڤ دەنووسن، ئەمە بەڵگەی هەرمان و زیندوومانەوەی نەتەوەکەمانە.

حیزبی دێموکرات باوەڕی قووڵی بەوە هەیە دیپلۆماسی گەوهەر و بناغەی سەرەکیی بزووتنەوەی نەتەوە ئازادیخوازەکانە، بۆیە لەم پێناوەدا خوێن و قوربانیی بۆ داوە، ئەمە ڕازی هەرمانیەتی. ئەمڕۆ هیچ بزووتنەوەیەکی ئازادیخوازیی نوێباو، بەبێ گرتنەبەری ڕێکارە هاوچەرخەکانی دیپلۆماسی ناتوانێت درێژە بە ژیانی سیاسیی خۆی بدات؛ چونکە دیپلۆماسی ڕەوتی درێژکراوەی خەبات و تێکۆشانە، نەک جێگرەوەی.

ئەگەر پێشمەرگە لە شاخ خۆڕاگری دەکات، دیپلۆماتکار لەنێو ڕاگەیاندن و لەسەر میزی دانوستان و گفتوگۆ درێژە بەم خەباتە دەدات. ئەگەر شەهید بە گیانفیدایی و بە خوێنی خۆی پیرۆزی بە خاک دەبەخشێت، نوێنەری دیپلۆماسییش دەتوانێت ببێتە زمانی گێڕانەوەی ئەو ئازار و ڕەنجە و هاواری پێ بکات. حیزبی دێموکرات ئەگەرچی قوربانیی قورسی داوە، لە تاراوگەیە و دەنگ و ڕەنگی سانسۆر دەکرێت، بەڵام نەیهێشتووە زمانی ببەستن و بووەتە هاواری نەتەوە و لە ئاستی جیهاندا گوێی لێ دەگرن. ئەمە بەو واتایەیە کە دیپلۆماسی نە فێڵە، بەڵکوو پابەندبوون و باوەڕە بە ڕێباز، نەک تەنیا ڕێوشوێنێکی تاکتیکی نییە، بەڵکوو باوەڕ و ئیمانێکی قووڵی ستراتیژییە.

پێگەی تایبەتیی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

ئەمڕۆ کاتێک لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان باس لە زوڵمی نەتەوە و کەمینە نەتەوەییەکانی بندەستی ئێران دێتە گۆڕێ، دەنگ و هاواری حیزبی دێموکراتت گوێ لێ دەبێت. کاتێک لە پارلەمانی ئوروپا بەیاننامەیەک بۆ پشتیوانیی نەتەوەی کورد بڵاو دەکرێتەوە، کاریگەری و جێپەنجەی دیپلۆماسیی حیزبی دێموکراتی پێوە دیارە.

کاتێک ڕۆژنامەنووسە ناوداڕەکانی جیهان لەبارەی هەڵاواردن و ستەمی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ناوچە کوردنشینەکانی خۆراسان دەنووسن و کاسپییەن (لە باکووری ئێران)، پشت بەو بەڵگە و دیکیۆمێنتانە دەبەستن کە حیزبی دێموکرات ئامادەی کردووە؛ لە جیهانێکدا کە بۆ دەنگی کوردانی ڕۆژهەڵات کەمتر تریبوونێک لە ئارادایە، حیزبی دێموکرات نەک تەنیا هەلی ڕەخساندووە، بەڵکوو خۆی بووەتە بڵیندگۆیەکی متمانەپێکراو.

ئاستەنگ و بەرەنگارییەکان لە بەردەم ڕێگەی دیپلۆماسیدا

ڕێگای چالاکیی دیپلۆماسی هیچ کاتێک بێ لەمپەر نەبووە، حیزبی دێموکرات هەموو کات بەرەوڕووی دیورگەلی دژوار و ئاستەنگی مەزن بووەتەوە.

* تێرۆری ڕێبەرانی لەنێو جەرگەی ئوروپا.
* حاشاکردن و مەترسی و هەڕەشە لەلایەن کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە.
* بوونی ناکۆکی و کێبڕکێ لەنێو بزووتنەوە کوردستانییەکان.
* بێدەنگیی ڕاگەیاندنە جیهانییەکان.
* کەمتەرخی و پەراوێزخران لەلایەن ئوپوزیسیۆنی ناوەندگەرای ئێرانییەوە.
* سەرەڕای ئەو بەربەستانە حیزبی دێموکرات نەک تەنیا نەوەستا، پاشەکشەی نەکرد و ماندووبینەناسانە بەرەوپێشەوە چوو.

* لە لووتکەی زەخت و گوشارەکاندا، دەرگای دیپلۆماسیی گاڵە نەداوە. ئەم پرسە لە سیاسەتی ئەمڕۆدا هیچی لە پەرجوویەکی بەرەنگاری کەمتر نییە. کەواتە ڕوانین بۆ هەنگاوی داهاتوو و دریژەدان بە دیپلۆماسی، ئامانج و خەونی نەتەوەی ئێمەیە.

ئێستا لە بەرەبەری یادی هەشتا ساڵەی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا کاتی ئەوەیە کە:

* نەوەی نوێی نەتەوەی کورد، دیپلۆماسی وەک بەشێکی ئاسایی و دانەبڕاوەی خەبات و ناسنامەی نەتەوەیی خۆیان بناسێنن.

* دەبێت بلیمەت و ئیلیتەکانی کورد و پسپۆڕە لاوەکان، بە زمانە زیندووکانی جیهان، لە دامەزراوە و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان شەڕ بۆ مافی نەتەوەکەیان بکەن.

* ڕاگەیاندنکارانی حیزب، پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان، وەک ئامرازێکی دیپلۆماسیی گشتی بەکار بهێنن.

* ئامانجی حیزبی دێموکرات لەسەر بنامەی دیپلۆماسیی نوێباو بە کەرستە و ئامارازی مۆدێرن دابڕێژنەوە تاکوو دەگەینە ئامانج.

* دیپلۆماسیی حیزبی دێموکرات، ئەگەر لەگەڵ نەوەی نوێ و ئەندێشەی نوێدا لێک گرێ بدرێت، نەک تەنیا درێژەی دەبێت، بەڵکوو گەشە و باڵاش دەکات، چونکە هەموو نیشانەکان ئەوە دەردەخەن کە ئەمڕۆ ئیتر حیزبی دێموکرات تەنیا نییە و نەتەوەیەکی هۆشیاری ناسنامەخوازی لەپشتە.

لە کۆتاییدا پیرۆزباییەک لە هەناوی ئەم وتارەوە نەک لە پەراوێزەوە، لە کۆتاییدا و لە یادی هەشتا ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا، پیرۆزبایی و سڵاو بۆ حیزبێک دەنێرین کە بەبێ بوونی ئەو، دەنگی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە جیهاندا بەم جۆرە گوێی لێ نەدەگیرا.

سڵاو و دروود بۆ حیزبێک کە لە هەموو دەیەکانی ژیانی سیاسییدا هەم مەشقی خەباتی کرد و هەم لەلایەن ڕێبەرانییەوە وانەی دیپلۆماسیی وتەوە. هەم "هەرمان" ماوەتەوە و پشتی بە دەوڵەتیش نەبەستووە، بەڵکوو لەژێر هەیمەنی ڕابردووی خۆی و ئیمان و باوەڕ بە پشتیوانیی خەڵک. پیرۆزبایی لە حیزبێک کە ڕێگەی دیپلۆماسیی بە خوێن ساز کردووە، نەک بە گرێبەست و دانوستان و دروود و سڵاو لە نەتەوەی کورد کە هاواری خۆی بە زمانی جیهانی دێنێتە گۆڕێ.

***

وەرگێڕان لە فارسییەوە: شەریف فەلاح

حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و پێگەی لە مێژووی بزووتنەوەی سیاسیی کورددا

ڕەحیم نزهتزاده

ئاماژە:

لە دەیەکانی یەکەمی سەرەتای سەدەی بیستەمدا، لەگەڵ هەڵوەشانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی و قاجار، گەلی کورد بە شێوەیەکی نەخوازراو لە چوارچێوەی سنووری دەستکردی نوێدا دابەش بوو. هەر پارچەیەکی کوردستان، کەوتە ژێر دەسەڵاتی وڵاتێکی جیاواز و چارەنووسی سیاسیی کورد لە چوارچێوەی دەوڵەت_نەتەوە ناسیۆنالیستییە نوێیەکانەوە دیاری کرا. لەم بڕگە مێژووییەدا ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە لەڕووی جوغرافی و سیاسییەوە بندەستی دەسەڵاتی ناوەندگەرای ئێران بوو، دامەزرانی یەکێک لە چالاکترین و پێشکەوتنخوازترین بزووتنەوە ڕێکخراوەکانی، بۆ گەیشتن بە مافە نەتەوەیی و دێموکراتیکەکانی ئەزموون کرد: دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ساڵی ١٣٢٤ی خۆرییدا. حیزبێک کە هەر لە سەرەتاوە بووە ئاڵاهەڵگری، خەباتی سیاسی و چەکداری گەلی کورد لە ئێران و لە ماوەی هەشت دەیەی ڕابردوودا، بە گرینگترین هێزی سیاسی و هێمای خواستی گەلی کورد بۆ مافی چارەنوس لە ئێران ناسراوە.

پێکهێنانی حیزب و کۆماری کوردستان

لە کەشوهەوای دوای داگیرکردنی ئێران لە جەنگی جیهانیی دووەم و لاوازیی حکوومەتی ناوەندیدا، هەلومەرجێک بۆ سەرهەڵدانی بزووتنەوە نەتەوەییەکان لە ناوچە پەراوێزخراوەکان ئافرابوو. لە هەڵومەرجێکی وەهادا، حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ٢٥ی گەلاوێژی سالّی ١٩٤٥ زایینی لە شاری مەهاباد، بە ڕێبەرایەتیی پێشەوا قازی محەممەد پێک هات. چەند مانگ دواتر بە کەلکوەرگرتن لە کەشوهەوای تایبەتیی ناوچەیی و نێودەوڵەتی، کۆماری مەهاباد لە ٢ی ڕێبەندان، چەند مانگێک دوای دامەزراندنی حیزب، لەسەر دەستی پێشەوا و حیزبی دێموکراتی کوردستان، لە هەمان سالّدا ڕاگەیەندرا.

ئەگەرچی کۆماری کوردستان تەنیا ١١ مانگی خایاند، بەڵام لەم ماویە کورتەشدا دەستکەوتی زۆر گرنگی بۆ کوردانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و زێدەڕۆییش نیە ئەگەر بڵێین بۆ بەشەکانی دیکەی کوردستانیش بە دەست هێنا و بۆ کورد وەک میرات بەجێ ما. لەوانە: بەرەودان بە زمانی کوردی، پێکهێنانی یەکەمین ڕێکخراوەکانی لاوان و ژنان، دامەزراندنی ڕۆژنامەی کوردستان، دروستکردنی سیستمی پەروەردەی کوردی، هەڵکردنی ئاڵای کوردستان و دامەزراندنی سوپای میللی و پێکهاتەکانی حکوومەتی خۆبەڕیوەبەر.

سەرکوتکردنی کۆمار و دەستپێکی خولێکی نوێی خەبات

دوای ڕێککەوتنی حکوومەتی ئێران و یەکیەتیی سۆڤیەت و کشانەوەی هێزەکانی سۆڤیەت لە ئازەربایجان و کوردستان، حکوومەتی ئێران لەو کاتەدا بە هێرشێکی سەربازی بۆ سەر مەهاباد، کۆماری کوردستانی ڕووخاند. لە ١٠ی خاکەلێوەی سالّی ١٣٢٦ی هەتاوی (٣١ی ئاداری ١٩٤٧ی زایینی) قازی محەمەد و سەدری قازی و سەیفی قازی، برا و برازا و دوو کاربەدەستی دیکەی کۆمار بە فەرمانی ڕێژیمی پەهلەوی لە تاران لە مەیدانی چوارچرا لە سێدارە دران، ئەوەش بوو بە قۆناغێکی

نوێی سەرکوت و زەبروزەنگ کە بوونە هۆکار بۆوەی کادر و لاوانی دێموکرات دەست بە خۆ ڕێکخستنەوەی نهێنی بکەن. حیزبی دێموکرات هەر لە ساڵانی یەکەمی دوای ڕووخانی کۆمارەوە بە کەڵک وەرگرتن لە میکانیزمێکی نهێنی و پەیوەندی لەگەڵ خەڵک، درێژەی بە خەباتی خۆی دا و لە دەیەکانی دواتردا و بە تایبەت لە قۆناغی دوای شۆڕشی ٧٩دا ڕۆڵی هەرە سەرەکیی لە پێشەهاتە سیاسییەکانی کوردستاندا بینی.

حیزبی دێموکرات و کۆماری ئیسلامیی ئێران

دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٣٥٧ لە ئێران، هیوای زۆرێک لە هێزە سیاسی، نەتەوەیی و مەدەنییەکان ئەوە بوو، کە حکوومەتی نوێ فەزای کراوەتر و جەماوەریتر بۆ بەشداریکردن لە چارەنووسی سیاسیی ولاتدا بڕەخسێنێ و مافی جۆراوجۆرییەکانی وات دابین و دەستەبەر بکات. بەڵام بۆ زۆرێک لە بزووتنەوەکان، لەوانەش حیزبی دێموکراتی کوردستان، ئەو هیوایە هەر زوو جێگەی خۆی بە سەرکوت و نەهێشتن و پێکدادانی سەربازی دا. حیزبی دێموکرات کە ڕەگ و ڕیشەی قوولی لە خەباتی گەلی کورد، بۆ ئازادی، دادپەروەری و مافی چارەی خۆنوسین هەیە، لە ڕۆژان و ماڵەکان و ساڵەکانی سەرەتای شۆڕشدا هەوڵی زۆری دا لە چوارچێوەی دانوستاندن و بەشداریی ئاشتیانە و سیاسیدا، بەدواداچوون بۆ داخوازییەکانی گەلی کورد بکات. بەڵام وەڵامی حکوومەتی تازەپێگەیشتووی کۆماری ئیسلامی، نەک هەر پشتگوێخستنی ئەو داواکاریانە، بەڵکوو ڕاگەیاندنی شەڕی ئاشکرا بوو لە دژی کوردستان. ئایەتوڵڵا خومەینی، لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٥٨دا، لە یەکێک لە هەڵوێستە هەرە ئاشکرا و مەترسیدارەکانیدا، فەرمانی جیهادی لە دژی خەڵکی کوردستان دەرکرد و هێزی نیزامی و سپای پاسدارانی بۆ سەرکوتکردنی خوێناویی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نارد. ئەم فەرمانە بە شێوەیەکی کاریگەر، بە مانای ڕاگەیاندنی شەڕی نێوخۆ، دەسپێکی سەردەمی توندوتیژی، کوشتار و ئێعدام لەسەر

شەقام و وێرانکردنی شار و گوندەکانی کوردستان بوو.

لەو دۆخە سیاسی و نیزامییەداو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران نەک هەر لەناو نەچوو، بەڵکو بە پشتبەستن بە ڕەگ و ڕیشەی میژوویی، جەماوەری و ڕێکخستنی خۆی، بوو بە یەکێک لە هێما سەرەکییەکانی بەرخۆدانی نەتەوەیی کورد.

لێرەدا پێشهاتە سیاسییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە دوای شۆڕشی ١٣٥٧دا شی دەکەینەوە و تیشک دەخرێتە سەر سێ تەوەری سەرەکی:

یەکەم، خۆڕێکخستن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی و سیاسی بەرامبەر بە هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی

دووهەم، درێژەدان بە خەبات لە تاراوگە و لەناو بازنەی ئۆپۆزسیۆندا

سێهەم، هەوڵی دیپلۆماسی و ڕێکخراوەیی بۆ پاراستنی مان و گوتاری حیزب لەسەر ئاستی ناوچەیی و نێودەوڵەتی

لە درێژایی ئەم نووسینەدا دێینە سەر ئەو باسە کە چۆن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، سەرەڕای گوشار، ئێعدام، کۆچ و دەربەدەریی دەیان ساڵە، توانیویەتی وەک یەکێک لە یاریزانە سەرەکییەکانی بزووتنەوەی کوردی لە ئێران بمێنێتەوە.

ڕۆڵ و پێگەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕۆژانی سەرەتای شۆڕشی ١٩٧٩دا

پاش ڕووخانی ڕژیمی پەهلەوی و سەرکەوتنی شۆڕشی ئیسلامی لە ساڵی ١٩٧٩، کەشوهەوای سیاسی لە ئێران گۆڕانکاریی خێرای بەخۆیەوە بینی. لەم نێوەندەدا کوردستان وەک یەکێک لەو ناوچانەی کە میژوویەکی دوور و درێژی خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی هەیە، جێگەی سەرنجی تایبەت بوو. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کە دەیان ساڵە وەک یەکێک لە نوێنەر و دەنگە سەرەکییەکانی داخوازی نەتەوەیی، فەرهەنگی و سیاسیی گەلی کورد ناسرابوو، لەم قۆناغە گرژییەدا، هەوڵی دا پێگەی خۆی وەک هێزێکی کاریگەر جێگیر بکات.

حیزبی دیموکرات لە ڕۆژانی سەرەتای شۆڕشدا، چاوی لە دەرفەتی نوێ و پانتایی سیاسیی کراوەتر و خوازیاری بەدیهێنانی مافە سیاسی و کولتووریییەکانی کورد بوو، لەوانەش مافی چارەنووس و خۆبەڕێوەبەری. حیزب وێڕای ڕاگەیاندنی پشتیوانیی خۆی بۆ داخوازییەکانی شۆڕش لە بواری ئازادی و دادپەروەری، جەختی لە سەر پێویستی پاراستنی یەکگرتوویی نەتەوەیی و مافی هەموو نەتەوەکانی ئێران کردەوە. بەڵام هەر زوو دەرکەوت کە کۆماری ئیسلامی بە ڕێبەرایەتیی ئایەتوڵڵا خومەینی، ئامادە نیە ئەو داواکاریانە قبوڵ بکات. فەرمانی جیهادی خومەینی دژ بە خەڵکی کوردستان و کۆکردنەوە و وەڕێخستنی هێزی نیزامی لە دژی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کەشوهەوای سیاسیی بەرەو ڕووبەڕووبوونەوە و ململانێی چەکداری پاڵ نا. ئەم بارودۆخە حیزبی دێموکراتی ناچار کرد کە لەپێناو پاراستنی خەڵک و مەوجوودییەتی خەبات بەرەو بەرخۆدانی سەربازی هەنگاو بنێت و چالاکتر بەرگری لە مافی کورد بکات.

پێشهاتە مەیدانییەکان و دەستپێکی ململانێی چەکداری لە نێوان حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و کۆماری ئیسلامی

دوای ئەوەی ئایەتوڵڵا خومەینی، فەرمانی جیهادی دژ بە خەڵکی کوردستان دەرکرد و حکوومەتی ناوەندی هەوڵی دا بۆ سەرکوتکردنی داواکارییە نەتەوەیی و سیاسییەکانی کورد، دۆخەکە بە خێرایی بەرەو هەڵکشانی ململانێ چەکداریەکان پەرەی سەند. هێزە نیزامییەکانی کۆماری ئیسلامی بە پشتیوانیی بەسیج و سپای پاسداران، عەمەلیاتێکی بەرفراوانیان لە ناوچە کوردستانییەکان دەست پێکرد، کە تیایدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک یەکێک لە هێزە سەرەکییەکانی خۆڕاگری هاتە نێو مەیدانەکانەوە.

حیزبی دێموکرات، کە لەمێژساڵ بوو بە نوێنەری سیاسی و سەربازیی گەلی کورد ناسرابوو، هێزی پێشمەرگەی خۆی بۆ داکۆکی لە مافەکانی گەلی کورد

و، درێژەدان بـە خۆڕاگـری لـە بەرامبـەر هێرشـە بەربڵاوەکانـی حکوومەتـی ناوەنـدی ڕێکخسـت. ئـەم ململانێیانـە، لـە شـێوەی شـەڕی چـڕ و پـڕی ناوچەیـی و دواجـار پارتیزانـی، سـاڵانێک کاریگەرییـان لەسـەر ژیانـی سیاسـی و کۆمەڵایەتیـی کوردسـتان دانـا. حیزبـی دێموکرات سـەرەڕای گوشـارە سـەربازی و ئابووریـیە سـەختەکان، هەوڵـی دا کەناڵـە دیپلۆماسـییەکان، وتووێـژ لەگـەڵ هێـزە سیاسـییەکانی دیکـەی ئێـران و جیهـان و، لـە هەمـان کاتـدا درێـژەدان بـە خەباتـی چەکـداری بپارێزێـت. ئـەم قۆناغـە بـە یەکێـک لـە گرنگتریـن وەرزەکانـی خەبـات بـۆ کـورد و حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران دادەنرێـت، کـە کاریگەرییەکانـی تـا ئەمـڕۆش ماونەتـەوە.

هەوڵی دیپلۆماسی و ڕۆڵی حیزبی دێموکرات لە ئۆپۆزسیۆنی ئێراندا

حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتانی ئێـران لەپـاڵ خەباتـی چەکداریـدا هەمیشـە گرنگیـی چارەسـەری سیاسـی و دیپلۆماسـیی لـە پێشخسـتنی ئامانجـە نەتەوەییـەکان کـورددا لەبەرچـاو گرتـوە. ئەندامـان و نوێنەرانـی ئـەو حیزبـە لـە فـەزای سیاسـیی ئێـران، لـە نێو ئۆپۆزسـیۆنی نێوخۆیـی و دەرەکیـدا چـالاک بـوون و، هەوڵیـان دەدا داواکارییەکانـی کـورد لـە لایـەن کۆمەڵگـەی نێودەوڵەتـی و دامـەزراوە نێودەوڵەتییەکانـەوە ببیسـترێن.

لـە مـاوەی سـاڵانی ڕابـردوودا حیزبـی دێموکرات، وەک یەکێـک لـە گرووپـە دیـار و خـاوەن مێژووی خەبـات، لـە هەمـان کاتـدا بـە بەشـداری لـە هاوپەیمانـی و کۆبوونـەوە جۆراوجۆرەکانـی ئۆپۆزسـیۆنی ئێرانـدا ڕۆڵێکـی سـەرەکیی هەبـووە. ئـەم چالاکییانـە بریتـی بـوون لـە وتوویـژ لەگـەڵ لایەنـە سیاسـییەکانی ئێـران، پەیوەندی لەگـەڵ حکوومەتە دەرەکییـەکان و هـاوکاری لەگـەڵ ڕێکخراوەکانـی مافـی مرۆڤ، کـە هەوڵیـان دەدا دۆخـی کوردسـتان و مافەکانـی گەلـی کـورد وەک، بەشـێک لـە پرسـەکانی مافـی مرۆڤـی لـە ئێـران بـەرز بکەنـەوە.

وێـڕای ئاسـتەنگە زۆرەکان، حیزبـی دێموکرات بەردەوامـە لـە جەختکردنـەوە لەسـەر پێویسـتی چارەسـەری ئاشـتیانەی قەیرانـە نەتەوەییـەکان لـە ئێـران و، داوای ڕێزگرتـن لـە

مافە دێموکراتیکەکان، فەرهەنگیەکان و کەمایەتییە نەتەوەییەکانی کردوە. ئەم ڕێبازە وای کردوە ئەو حیزبە بتوانێت، پێگەی خۆی لە گۆڕەپانی سیاسی ئۆپۆزسیۆنی ئێراندا بپارێزێت و ئومێد بە گۆڕانی دیموکراتیک، لە ڕۆژهەڵدا و بە زیندووی بهێڵێتەوە.

پێکهاتەی ڕێکخراوەیی و بناغەیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران خاوەنی پێکهاتەیەکی ڕێکخراوەیی یەکگرتوو و کارامەیە، کە وەک هێزێکی سیاسی و سەربازی بۆ کورد کار دەکات. ئەم پێکهاتە بەشی جۆراوجۆر لەخۆدەگرێت، کە هەریەکەیان ڕۆڵێکی دیاریکراویان هەیە لە ڕێنماییکردن، ڕێکخستن و پێشخستنی ئامانجەکانی حیزبدا:

– کۆنگرەی حیزب: باڵاترین دەسەڵاتی بڕیاردان کە ئەندامان لە کاتی دیاریکراودا کۆ دەبنەوە و سیاسەت و ستراتیژی گشتی حیزب پەسەند دەکەن.

– کۆمیتەی ناوەندی کە پێکدێت لە ئەندامانیڕێبەریی هەڵبژێردراوی کۆنگرە و بەرپرسیارە لە جێبەجێکردنی بڕیارەکانی کۆنگرە و ئۆتگانیزەکردنی خەبات و تێکۆشان و چالاکییەکانی ڕۆژانەی حیزب.

– دەفتەری سیاسی: بەرپرسە لە پلاندانانی سیاسی و هەماهەنگی لەگەڵ گرووپەکانی تر، و بەڕێوەبردنی پەیوەندییە نێوخۆیی و دەرەکییەکان.

– هێزی پێشمەرگە: ئەو لقە سەربازییەی حیزبە، کە لە داکۆکیکردن لە مافەکانی کورد و ڕووبەڕووبوونەوەی هەڕەشە سەربازییەکان چالاکن.

– کۆمیتە خۆجێی و ناوچەییەکان: بەرپرسی ڕێکخستنی چالاکییەکانی حیزب، لە ناوچە جیاجیاکانی کوردستانی ئێران و ڕاگرتنی پەیوەندی لەگەڵ بنکە جەماوەرییەکاندا.

ئەم هەیکەلەیە وای کردوە، کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە هەلومەرجی سەختدا، هاوەنگی ناوخۆیی خۆی بپارێزێت و بە شێوەیەکی یەکگرتوو چالاکی سیاسی، فەرهەنگی و سەربازیی خۆی بەڕێوە ببات.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و پرسی کورد لە ئێران

یەکێک لە سەرنجە سەرەکییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، هەوڵی بەردەوام بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیەکی دادپەروەر و بەردەوام بۆ پرسی نەتەوەیی کورد لە ئێران بووە. حیزب لە سەرەتای دامەزرانیەوە جەختی لەوە کردووەتەوە، کە کورد یەک نەتەوەیە کە دەبێ دان بە مافی سیاسی، کولتووری، زمانەوانی و ئابووریەکانی دابنرێت و ئەو مافانەی بۆ دەستەبەر بکرێت.

حیزبی دێموکرات لەم پێوەندییەدا، هەمیشە داوای مافی خۆبەڕێوەبەریی دێموکراتیک لە چوارچێوەی ئێران لە چوارچێوەی خودموختاری یان سیستمی فیدراڵی، یان لامەرکەزیی دیکەدا کردوە. حیزبی دێموکرات پێی وایە چڕبوونەوەی دەسەڵاتی سیاسی لە تاران و نکۆڵیکردن لە شوناسە نەتەوەییەکان گرینگترین هۆکارەکانی درێژەدان بە قەیرانی نەتەوەیین لە ئێراندا.

حیزبی دێموکرات بە کەڵکوەرگرتن لە ئەزموونی خەباتەکانی ڕابردوو، پێی وایە کە چارەسەرکردنی پرسی نەتەوەیی کورد، لە ڕێگەی دیالۆگ، ڕێزگرتن لە فرەچەشنی نەتەوەیی، زمانەوانی و گۆڕینی پێکهاتەی سیاسی وڵات مومکینە؛ پێکهاتەیەک کە نەتەوە جیاوازەکان، لەوانە کورد، عەرەب، بەلوسچ، ئازەری و تورکمان، مافی یەکسانیان تێیدا هەیە. لەو چوارچێوەیەشدا حیزب، بە خستنەڕووی پلان و پێشنیاری سیاسی بۆ فیدراڵیزم و ئۆتۆنۆمی ناوچەیی و دێموکراسی فرەنەتەوەیی، هەوڵی داوە ئەم بابەتە بکاتە مشتومڕێکی جددی لەسەر ئاستی نیشتمانی و نێودەوڵەتیدا.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و ڕاپەڕینەکان لە دیکە پارچەکانی کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەمیشە خۆی بە بەشێک لە نەتەوەی کورد زانیوە و هەر بەم هۆیەشەوە، بە درێژایی مێژووی خەباتی خۆی، هەوڵی دامەزراندنی پێوەندی و هاوکاری لەگەڵ حیزب و ڕێکخراوە کوردییەکان لە پارچەکانی دیکەی کوردستان – لە عێراق، سووریە و تورکیە – لەسەر بنەمای ڕێزگرتنی یەکتر و

بەرژەوەندیی نەتەوەیی هاوبەش داوە.

لە پێوەندی لەگەڵ کورد لە تورکیە، حیزبی دیموکرات بە پێچەوانەی هەندێک ڕەوت، پەیوەندیی ڕاستەوخۆ و ڕێکخراوی لەگەڵ پەکەکە نەبووە و تەنانەت لە هێندێک کاتدا، ناکۆکیی سیاسی یان نزیکبوونەوەی بەڕواڵەت، لە نێوان هەردوولادا هەبووە. بەڵام حیزبی دیموکرات لەکاتی جیاجیادا پەیوەندییەکی نزیکی لەگەڵ دیکە ڕێکخراو و پارتە کوردییەکانی دوور لە پ ک ک، بەتایبەت پارتی سۆسیالیستی کوردستان (پ.س.ک) هێزە کوردییە دیموکراتەکان و چەپەکانی دیکە لە تورکیە دامەزراندوە.

ئەم پەیوەندیانە زۆرجار لەسەر داکۆکیکردن لە مافە نەتەوەییەکانی کورد، پتەوکردنی هاوەنگیی نێوان بزووتنەوە کوردییەکان، پێکەوە کارکردن بۆ دێموکراسی و دادپەروەری لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بووە. لێدوانی هاوبەش، کۆبوونەوە سیاسییەکان و بەشداریکردن لە کۆنفرانسە نێودەوڵەتییەکان، تەنیا هەندێک لە شێوەکانی ئەم هاوکارییە بوون.

ئەم پێوەندییانە دەری دەخەن، کە حیزبی دێموکرات تەنیا هێزێکی سیاسیی نێوخۆیی نییە، بەڵکوو ئەکتەرێکی کاریگەرە لە نێو بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لەسەر ئاستی ناوچەیی، کە هەوڵ دەدات دەنگی گەلی کورد لە گۆڕەپانە جۆراوجۆرەکاندا ببیسترێت، بەبێ ئەوەی لە چوارچێوەی ئایدۆلۆژیای داخراو، یان وابەستەیی ناوچەییە تێکدەرەکانەوە قەتیس بمێنێت.

پێگە و ڕۆڵی ژن لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا

یەکێک لە لایەنە دیارەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، گرنگیدان بە ئامادەبوون و بەشداریی ژنان لە پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی حیزبی، سەربازی، مەدەنی و فەرهەنگی‌دایە. حیزبی دێموکرات لە سااڵنی یەکەمی چالاکیی خۆیەوە، سەرەڕای گوشارە کۆمەڵایەتییەکان و سنووردارکردنی نەریتی لە کۆمەڵگە زاڵ بەسەر کۆمەڵگەی کوردیدا، هەوڵی داوە زەمینە بۆ بەشداریی ژنان لە گۆڕەپانە

جۆراوجۆرەکانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا خۆش بکات.

یەکەمین ڕێکخراوی ژنان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەشەکانی دیکەی کوردستانیش -یەکیەتیی ژنانی دێموکراتی کوردستان- لە سەردەمی کۆماری کوردستان (١٣٢٤-١٣٢٥ی کۆچی) بە پشتیوانی ڕاستەوخۆی پێشەوا و حیزبی دێموکرات لە شاری مەهاباد دامەزرا. ئەم یەکیەتییە، کە بە یەکێک لە یەکەمین دامەزراوە ڕێکخراوەکانی ژنان لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستیش دادەنرێت، بە ئامانجی بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاری ژنان، بەرەنگاربوونەوەی نەخوێندەواری و بەهێزکردنی بەشداریکردنیان لە کۆمەڵگەدا، دەستی بە کارەکانی کردوە. لەو ماوەیەدا ژنان بۆ یەکەمجار، بە فەرمی هاتنە نو بوارەکانی پەروەردە، ڕۆشنبیری و چالاکیی سیاسییەوە.

لە درێژەی ڕێگادا و بە تایبەتی لە ساڵانی دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان، ژنان نەک هەر وەک لایەنگر، بەڵکوو وەک پێشمەرگە، مامۆستا، ڕۆژنامەنووس، کادری سیاسی و تەنانەت ئەندامانی ڕێبەرایەتیش ڕۆڵیان بینیوە. بوونی ڕێکخراوی ژنان لە ڕیزەکانی پێشمەرگەدا، بەتایبەتی لە ساڵانی شەست و حەفتاکانی ساڵی خۆری سەدەی ڕابردوودا، نموونەی ئەو ڕۆڵە کارایەی یەکیەتیی ژنانە.

لە کەرتی ڕووناکبیری و پەروەردەیشدا ژنان و یەکیەتیی ژنان ڕۆڵی یەکلاکەرەوەیان بینیوە. بڵاوکراوەکانی حیزب بە کەلکوەرگرتن لە نووسەران و چالاکانی ژن، هەوڵیان داوە دەنگی ڕاستەقینەی ژنان نوێنەراییەتی بکەن و، بە بەردەوام بەشێک لە پانتایی خۆیان، بۆ پرسی ژنان تەرخان کردوە. دامەزراندنی کۆمیتەکانی ژنان لە نێو تەشکیلاتی حیزبدا، یەکێک بوو لەو هەنگاوە ڕێکخراوانەی کە حیزب بۆ پتەوکردنی پێگەی ژنان هەڵیگرت.

حیزبی دێموکرات لە ڕوانگەی تیۆرییەوە، لە بەیاننامە و بەرنامە سیاسییەکانیدا، جەختی لە یەکسانیی ژن و پیاو، نەهێشتنی هەڵاواردنی ڕەگەزی، پێویستی بەشداری یەکسانی ژنان لە پرۆسەی بڕیاردانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا کردووەتەوە. لە لێدوانەکانی ئەم دواییەی حیزبدا، بەتایبەتی لە بەڵگەنامەکانی کۆنگرەکانی ئەم

دواییەدا، پەرەپێدانی پەروەردەی کچان، بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی و نەریتە زیانبەخشەکان، و ئامادەبوونی کاریگەرانەی ژنان لە پێکهاتەکانی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگای ئایندەی کوردستاندا جەختیان لەسەر کراوەتەوە.

ناکرێ ڕۆڵی ژنان لە حیزبی دێموکراتدا تەنیا لە "وابەستەیی کۆمەڵایەتی" یان: یارمەتی" کورت بکرێتەوە. بەڵکوو ژنان لەم حیزبەدا هاوبەشی ڕاستەقینە بوون لە خەباتی سیاسی، سەربازی بۆ ئازادی و دادپەروەری و یەکسانی؛ بەشدارییەک کە سەرەڕای سەختییەکانی شەڕی پارتیزانی، دەربەدەری و گواستنەوەی بەردەوامی شوێن، گوشارە کولتووری و کۆمەڵایەتییەکان بەردەوامە لە فراوانبوونی ئەم بەشداییە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و پرسی مافی مرۆڤ لە ئێران

یەکێک لە پایە گرنگەکانی گوتاری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پێداگری لەسەر بنەماکانی مافی مرۆڤ و ئاشکراکردنی پێشێلکارییە سیستماتیکییەکانیان لە لایەن کۆماری ئیسلامی ئێران بووە. ئەو حیزبە کە خۆی قوربانییەکی ڕاستەوخۆی سەرکوتی سیاسی و فەرهەنگییە لە ئێران، نەک هەر داوای مافی خەڵکی کوردستانی کردوە، بەڵکو هەمیشە داکۆکی لە مافی هەموو کەمینەکان، گرووپە ئایینیەکان، ژنان، کرێکاران و زیندانیانی سیاسی لە ئێران کردوە.

داکۆکی لە مافەکانی نەتەوەی کورد و دیکە نەتەوەکانی ئێران

حیزبی دێموکرات هەمیشە پێیوابووە; کە دەبێت لە پرسی کورد، لە چوارچێوەی کێشەیەکی هەیکەلی لە سیستەمی سیاسی و یاسایی دەستەڵاتی ناوەندیی ئێراندا قابلی تێگەیشتنە. بۆیە خەبات بۆ بەدیهێنانی مافەکانی گەلی کورد، بەشێکی دانەبڕاوی خەبات بۆ دێموکراسی، لامەرکەزییەت و دەستەبەرکردنی مافی کەمینەکان لە ئێراندا بووە. بەڵگەنامە فەرمییەکانی حیزب، هەمیشە جەختیان لەسەر پێویستی دانپێدانان بە ناسنامە، زمان، پەروەردە و خۆبەڕێوەبەریی گەلی کورد کردووەتەوە.

مافی مرۆڤ لە میساقی سیاسیی حیزبدا

لە بەرنامەی فەرمیی حیزبدا کە دوای کۆنگرەی ئەم دواییە نوێکرایەوە، بنەماکانی مافی مرۆڤ وەک ئازادی ڕادەربڕین، ئازادیی ڕێکخراو، یەکسانی نێوان ژن و پیاو، مافی خەڵکی کوردستان بۆ دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان و پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ بە میحوەرە سەرەکییەکان دادەنرێت. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێی وایە هیچ ئاڵۆگۆڕێک لە ئێران بە بێ ڕەچاوکردنی بنەماکانی مافی مرۆڤ و ڕێزگرتن لە مافی نەتەوەکان و کەمینەکان بەردەوام و دادپەروەرانە نابێت.

حیزبی دێموکرات لە هەشت دەیەی ڕابردوودا، چەندین جار بەڵگەنامە و بەڵگەی تۆکمەی لەسێدارەدانی سیاسی، ئەشکەنجە، دەربەدەری، بێبەشکردنی خوێندن بە زمانی زگماکی، سەرکوتکردنی کولتووری و ئایینی گەلی کورد، لە ڕاپۆرت و ڕاگەیاندن، نامەنووسی بۆ دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ وەک لێبوردنی نێودەوڵەتی، هیومان ڕایتس وۆچ، نەتەوە یەکگرتووەکان، ئینتەرناسیۆنال سۆسیالیست، یەکێتیی ئەوروپا و کۆڕ و کۆڕبەندە نێودەوڵەتییەکان بە بەردەوامی خستووەتەڕوو.

ئاشکراکردنی کوشتنی زنجیرەیی چالاکوانانی حیزب لە دەرەوەی وڵات، لەوانەش تیرۆرکردنی سەرکردەکانی حیزب لە ڤیەن ئۆتریش/نەمسا (١٩٨٩) میکۆنۆس، ئالّمان (١٩٩٢) و تیرۆرەکانی دیکە لە عێراق، فەڕانسە و سوئید، یەکێک بووە لە گرنگترین هەنگاو و کارەکانی حیزب بۆ مافی مرۆڤی بووە لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیدا. دادگاییکردنی میکۆنۆس خاڵی وەرچەرخانێک بوو لەم ڕێگایەدا، کە بە ئیدانەکردنی فەرمی کۆماری ئیسلامی لە دادگای ئەوروپا، سەرنجی جیهانی بۆ کردەوە تیرۆریستییەکانی حکوومەتی ئێران ڕاکێشا. حیزبی دێموکراتی کوردستان لە دوو دەیەی ڕابردوودا پشتیوان و پاڵنەری کۆمەڵێک ڕێکخراوی مافی مرۆڤی بووە کە لە بواری داکۆکی لە مافی مرۆڤی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کار و چالاکی دەکەن.

هاوکاری لەگەڵ دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان

حیزبی دێموکرات بە کەلکوەرگرتن لە دیپلۆماسیی سیاسی و مافی مرۆڤ، ئامادەییەکی چالاکانەی لە کۆڕ و کۆڕبەندە نێودەوڵەتییەکاندا هەیە. ئەندامانی کۆمیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی ئەو حیزبە، لە کۆنفرانس و کۆبوونەوەکانی پێوەندیدار بە دۆخی مافی مرۆڤ لە ئێراندا بەشداری دەکەن و هەمیشە هەوڵیان داوە دەنگی ڕەسای خەڵکی کوردستان و دیکە قوربانیانی چەوساندنەوەکانی حکوومەت ئیران، لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دا بێت.

حیزبی دێموکرات لە ساڵانی ڕابردوودا هاوکاریی کاریگەری لەگەڵ ڕێکخراوە مەدەنی و مافی مرۆڤ لە باشور، باکوری کوردستان، ئوروپا و ئەمریکا هەبووە، بۆ تێشک خستنە سەر بەڵگەنامە نێودەوڵەتییەکانی وەک جارنامەی جیهانی مافی مرۆڤ، پەیمانی نێودەوڵەتی مافە مەدەنی و سیاسییەکان و میساقی مافەکانی گەلانی ڕەسەن، بە بەردەوامی خوازیاری گوشاری نێودەوڵەتی بۆ سەر کۆماری ئیسلامی ئێران بووە.

جەختکردنەوە لەسەر چارەسەری ئاشتییانە و مەدەنی

حیزبی دێموکرات بە پێچەوانەی هەندێک هێزی سیاسی، کە لە ڕێگەی توندوتیژی یان کردەی سەربازییەوە، بەدوای چارەسەری کێشەکانی ئێراندا دەگەڕێن، هەمیشە جەختی لەسەر چارەسەری ئاشتیانە، وتوێژ و گۆڕینی وردە وردەی سیستەم لە ناوەوە و، لەسەر بنەمای بنەماکانی دیموکراسی و مافی مرۆڤ کردووەتەوە. ئەم سیاسەتە وای کردووە، لە هەر ندێک خاڵدا لە لایەن بازنەی مەدەنی و دیپلۆماسیە نێودەوڵەتییەکان پێشوازی لەو شێوە چارەسەرەی حیزب بکرێت.

ئاکامگیرییەکی کورت

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک یەکەمین حیزبی ڕێکخراوی کوردی لە ئێران، بە درێژایی ٨٠ ساڵ خەباتی بەردەوام، ڕۆڵێکی سەرەکیی لە مێژووی خەباتی سیاسی و نەتەوەیی گەلی کورددا گێڕاوە. حیزب لە دامەزرانی ساڵی ١٣٢٤ تا بەشداری چالاکانەی لە دامەزراندنی کۆماری مەهاباد و لە درێژەی خەباتی چەکداری و سیاسی دوای ڕووخانی کۆمارەوە، تا پێداگری لە بەرخۆدان بەرامبەر سەرکوتەکانی کۆماری ئیسلامی لە دوای شۆڕشی ١٣٥٧، هەمیشە وەک یەکێک لە هێما سەرەکییەکانی خۆڕاگری و هەوڵدان بۆ بەدیهێنانی مافە نەتەوەیی و دێموکراتیکەکانی کورد لە ئێراندا ماوەتەوە. حیزبی دێموکرات سەرەڕای دەیان ساڵ گوشار و دەربەدەری و لەسێدارەدان، وەک یاریزانێکی سەرەکی لە سیاسەتی کوردستانی ئێران بە دەنگی گەلی کورد دەناسرێت و بەردەوامە لە خەبات.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: ئایین و پرسی سێکۆلاریزم

سۆران باریکە

پێشەکی

حیزبی دێموکراتی کوردستان کە لە ساڵی ١٩٤٥ ز. (١٣٢٤ هەتاوی) دامەزراوە، یەکێک لە کۆنترین حیزبە سیاسییە کوردستانییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە و هێزێکی دیارە لە سیاسەتی چوارچێوەی کوردستان و ئێراندا. پەرەسەندنی ئایدیۆلۆژیی ئەو حیزبە، بەهۆی یارییەکی ئاڵۆزی نێوان ناسیۆنالیزمی کوردستانی، سۆسیالیزمی دێموکراتیک، سێکۆلاریزم (لە کورتە پێناسەیەکدا واتە جیایی ئایین لە دەسەڵات) و سیمای قوواڵی ئایینی کۆمەڵگەی کوردستان لە قاڵب دراوە. ئەو حیزبە لەمێژە لە داکۆکیکردن لە مافە سیاسی و کولتووری و مەدەنییەکانی نەتەوەی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیک و پلۆرااڵ و فیدراڵیدا چالاک بووە. ئەم بابەتە شیکارییەکی قووڵ و فرەچەشن و مێژوویی و بەستێنسازی بۆ بۆچوونەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان سەبارەت بە ئایین و سێکۆلاریزم دەخاتە ڕوو. بەپێچەوانەی زۆرێک لە بزووتنەوە چەپگەراییە مارکسیستی و ڕادیکاڵەکان، حیزبی دێموکرات هەرگیز هەڵوێستی دژەئایینی نەگرتووەتە بەر، بەڵکوو ئامانجی هاواهەنگکردنی

حوکمڕانیی سێکۆلاری دێموکراتیک بووە لەگەڵ ڕێزگرتن لە کێیەتیی ئایینی و کولتووریی نەتەوی کورد.

بەشی یەکەم:

بەستێنی مێژوویی - کۆمەڵگەی کوردستان، ئایین، و لە دامەزراندنی حیزبی دێموکرات

کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە شێوەیەکی نەریتی، ڕەگ و ڕیشەی لە ئیسلامدا هەبووە، بەتایبەت ئیسلامی سوننەی مەکتەبی شافیعی. ئایین لە مێژوودا نەک تەنیا وەک سەرچاوەیەکی ڕێنوێنیی ئەخلاقی، بەڵکوو وەک بناغەیەکی ڕەخنەگرانە بۆ یەکگرتوویی کۆمەڵگە و دادپەروەری و بەرخۆدان کاری کردووە. لە ناوچە کوردستانییە گوندنشینەکان کە دەستڕاگەیشتن بە دەوڵەتی ناوەندی لاواز بوو، دامەزراوە ئایینییەکانی وەک مزگەوت، قوتابخانە (بەتایبەت تەریقەتی نەقشبەندی و سۆفیی قادرییە) بڕبڕەی پشتی ڕێکخراوەیی حوکمڕانیی ناوخۆیی و ژیانی کولتووری بوون.

کاتێک حیزبی دێموکرات لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٩٤٥ لە مەهاباد بە سەرکردایەتیی قازی مەحمەمەد دامەزرا، لە چوارچێوەی ئەم ژینگە ئایینییەدا دروست بوو. قازی محەممەد خۆی دادوەرێکی ئایینی (قازی) بووە، لە شەریعەتی ئیسلامیدا ڕاهێنراو بووە و پێگەکەی هەم وەک کەسایەتییەکی ئایینی و هەم وەک کەسایەتییەکی نەتەوەپەروەر، شەرعیەتێکی بەرچاوی بە بزووتنەوەکە داوە. لە ماوەی تەمەنی کورتی کۆماری کوردستانیش (١٩٤٦)، قازی محەممەد هەوڵی دا بۆ ئەوەی بەها و کەسایەتییە ئایینییەکان بخاتە نێو پڕۆژەی کۆماری کوردستانەوە. حکوومەت ڕێزی لە پراکتیزە ئیسلامییەکان دەگرت و پەروەردەی ئایینی دەپاراست و ڕێزی لە جەژنە ئایینییەکان دەگرت، بەڵام ڕێگەی نەدا ئایین زاڵ ببێت بەسەر بڕیاردانی سیاسیدا کە ئەمە نموونەیەکی بەرچاوی میانڕەویی سێکۆلاریزمی سەرەتاییی کوردستانییە.

بەشی دووەم:

پەرەسەندنی ئایدیۆلۆژی لە ناسیۆنالیزمی کولتوورییەوە بۆ سێکۆلاریزمی دێموکراتیک

هەڵوێستی ئایدیۆلۆژیی سەرەتایی حیزبی دێموکراتی کوردستان بە پلەی یەکەم لە ئاراستەکردندا نەتەوەیی - دێموکراتیک بوو. لە قۆناغی بناغەییدا، ئامانجە سەرەکییەکانی حیزب بریتی بوون لە مافی چارەی خۆنووسینی کورد، مافە کولتوورییەکان (بەتایبەت لە بواری پەروەردە و زماندا) و ئۆتۆنۆمیی ناوچەیی لە چوارچێوەی دەوڵەتی ئێراندا. یەکەم مانیفێستی حیزب کە لە ساڵی ١٩٤٥ پەسەند کرا، جەختی لەسەر ئازادی و یەکسانی و داننان بە کێیەتیی کورد کردەوە، بەڵام ناوەڕۆکی ئایدیۆلۆژیی ئاشکرای سەبارەت بە ئایین یان سێکۆلاریزم تێدا نەبوو. ئەمەش جێهێشتنێکی ستراتیژی بوو، کە ڕەنگدانەوەی پێکهاتەی ئایینی بناغە کۆمەڵایەتییەکەی بوو.

لەگەڵ پەرەسەندنی بارودۆخی سیاسی، بەتایبەت دوای شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩، حیزبی دێموکرات بەرنامەی ئایدیۆلۆژیی خۆی وردتر کردەوە. شۆڕش ڕژێمێکی تیۆکراتی دروست کرد کە دەسەڵاتی ڕوحانیی شیعەی لەگەڵ دەسەڵاتی دەوڵەت تێکەڵ کرد و کەمینە نەتەوەیی و ئایینییەکانی پەراوێز خست. ئەمەش حیزبی دێموکراتی کوردستانی ناچار کرد هەڵوێستێکی سێکۆلاری بەرچاوتر بگرێتە بەر، نەک وەک ڕەتکردنەوەی ئایین، بەڵکوو وەک بەرگریکردن لە پاوانخوازی ئایینی. هەروەها کۆماری ئیسلامی، کە شیعەگەریی ویلایەتی فەقیهی تێیدا بااڵدەست بوو بە دژی دێموکراسی و ئازادی و یەکسانیی نەتەوەیی دەزانی.

بە سەرکردایەتیی د. عەبدولڕەحمان قاسملوو کە لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا ڕێبەرایەتیی حیزبی گرتە دەست و تاکوو شەهیدبوونی لە ساڵی ١٩٨٩ز. حیزبی دێموکرات فۆرمێکی سۆسیالیزمی دێموکراتیکی لە باوەش گرت کە بەهاکانی لیبراڵیزمی دێموکراتی تێدا بوو. د. قاسملوو بەقوواڵی لەژێر کاریگەریی سۆسیال دیموکراسیی ئوروپاییدا بوو و پێی وا بوو سێکۆلاریزم مەرجی پێشوەختەیە بۆ هەر

کۆمەڵگەیەکی پلۆرالیست و هەوەرها پێداگری لەسەر جیاکردنەوەی ئایین و دەوڵەت دەکرد و دووپاتی دەکردەوە کە دەبێت باوەڕی کەسی پارێزراو بێت. نووسینەکانی د. قاسملوو بەڕوونی ئەوە دەردەخەن کە سێکۆلاریزم لە حزبی دێموکراتدا لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە ئازادیی وێژدان دامەزراوە، نەک دوژمنایەتیی بەرانبەر بە ئایین.

بەشی سێیەم:

بەڵگەنامەی حزبی دێموکرات و پابەندبوونی دامەزراوەیی بە سێکۆلاریزم

بڕیارنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات، پێڕەوی ناوخۆی حیزبەکان و کەرەستەی پەروەردەییی ناوخۆیی لە ساڵانی هەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە بەردەوام پابەندبوونێکی ڕوونیان بە حوکمڕانیی عەلمانی دووپات کردووەتەوە. ئەم بەڵگەنامانە ئەم بنەمایانە دەخەنە ڕوو:

١- بێلایەنیی دەوڵەت لە بابەتە ئایینییەکان: حیزبی دێموکرات پێداگری لەوەر ئەوە دەکات کە دامەزراوەکانی دەوڵەت دەبێت لە بابەتی ئایینیدا بێلایەن بمێننەوە. هیچ گرووپێکی ئایینی نابێت دەسەڵاتی یاسادانان یان کۆنترۆڵکردنی پەروەردەی گشتی هەبێت.

٢- ئازادیی ئایین و باوەڕ: پێویستە هەموو تاکەکان مافی ئەوەیان هەبێت کە ئازادانە ئایینەکەیان هەڵبژێرن و پێڕەوی لێ بکەن - یان بە هیچ شێوەیەک هیچیان پێڕەو نەکەن - زۆرکردن و جیاکاریی فەرزکردنی ئەمیان بەسەر ئەوی تر.

٣- یەکسانیی هەموو هاوواڵتییان: بەبێ گوێدانە ئایین، ئایینزا، ڕەگەز، یان نەتەوە، پێویستە هەموو هاوواڵتییان مافی یەکسانیان هەبێت. یاسا ئایینییەکان نابێت جێگەی یاسای مەدەنی بگرن.

٤- دژایەتی لەگەڵ تیۆکراسی: حیزب بەڕاشکاوی دژایەتیی سیستەمی ویلایەتی فەقیهی دەکات، کە بە نادێموکراتیک و شاردنەوە و دوژمنایەتیی کێیەتی کوردستانی و ئیسلامی سوننە دەزانێت.

٥- پشتیوانی لە فرەیی ئایینی: حدکا بنەمای پێکەوەژیان لەنێوان گرووپە ئایینی و ئاینزا جیاوازەکان دەپارێزێت، لەوانە سوننە، شیعە، یارسانی، مەسیحی و جوولەکەکان.

بەشی چوارەم: سەرهەڵدانی ئیسلامی سیاسی و وەڵامدانەوەی ستراتیژیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

دوای شۆڕشی گەلانی ئێران ساڵی ١٩٧٩ و هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی، دەوڵەتی ئێران هەناردەکار و بەدامەزراوەییکردنی سەرەکیی ئیسلامی سیاسیی شیعە بووە. عەقیدەی ویلایەتی فەقیهی ئایینیی گۆڕیوە بۆ ئایدۆلۆژیایەکی سیاسیی گشتگیر و حوکمڕانی ڕەهای لەلایەن ڕوحانیەتی شیعەوە ڕەوایی پێ داوە. بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان -کە دانیشتووانەکەی زۆرینەی سوننەن- ئەمە بووەتە هۆی پەراوێزخستن و وەدەرنانی سیستەماتیک.

ئەم ناوەندگەراییە ئایینییە کاریگەرییەکی ئاڵۆزی لەسەر کۆمەڵگەی کوردستان هەبووە، لە لایەکەوە بەرخۆدانی کوردانی "سوننەی" لێ کەوتەوە کە خۆیان دوو هێندەیان چەوساوەیی بینیەوە، لە ڕووی نەتەوەیی و ئایینییەوە، لە لایەکی تریشەوە بەشداریی کرد لە گەشەکردنی بزووتنەوە ئیسلامییە سوننەکان لەنێو خودی کۆمەڵگەی کوردستاندا. لە گرنگترینیان مەکتەبی قورئان بە سەرکردایەتیی ئەحمەد موفتیزادە، جەماعەتی دەعوەت و ئیسلاح بە سەرکردایەتیی سوبحانی و لە ساڵانی ڕابردوودا بزووتنەوە سەلەفییەکان کە لەژێر کاریگەریی ئایدۆلۆژیای جیهادیی جیهانیدا بوون.

ئەحمەد موفتیزادە، لە ڕێگەی پەرەپێدانی مەکتەبی قورئان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەی حەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا، ڕۆڵی سەرەکیی بینی لە داڕشتنی ڕەوتی کییەتیی ئیسلامی کە دواتر خۆی لە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد دوور دەخستەوە و تەنانەت چالاکانەش دژایەتی دەکات. هەرچەندە بزووتنەوەی موفتیزادە لەنێو کۆمەڵگەیەکدا سەری هەڵدا کە هەم لە نەریتی ئیسلامی و هەم لە

ستەمکاریی نەتەوەیی تێر بوو، بەڵام بەئەنقەست خەباتی کورد، وەک لادانێک لە ڕێبازی ئیسلامی، لە چوارچێوەیەکدا بە داردەستی ڕۆژاوایی پێناسە کراوە. هەر وەک حیزبی دێموکرات جەختی لە فرەیی و دێموکراسی و پێویستیی چوارچێوەیەکی سێکۆلار بۆ یەکخستنی پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی کوردستان دەکردەوە، مەکتەبی قورئان ئەمانەیان وەک هەڕەشەی ئایدیۆلۆژی بۆ دیدگای خۆیان بۆ کۆمەڵگەیەکی ئیسلامی کە لەسەر ڕەهاگەراییی قورئان بنیات نرابوو، دەزانی.

ئەم جیاوازییە لە ساڵانی دوای شۆڕشی گەلانی ئێراندا گەیشتە خاڵێکی گرنگ، کاتێک موفتیزادە و مەکتەبی قورئان هەڵوێستێکی سازشکارانەیان بەرانبەر بە کۆماری ئیسلامیی تازەپێگەیشتووی پاراست؛ لە کاتێکدا کە حیزبی دێموکرات و بزووتنەوە سێکۆلار - ناسیۆنالیستەکانی دیکە بەهۆی سیاسەتە سەرکوتگەرانە و ناوەندگەراییەکانییەوە کەوتنە ململانێی ڕاستەوخۆ لەگەڵ ڕێژیم، هێڵی موفتیزادە بەوریاییەوە مایەوە و زۆر جار حکوومەتی نوێی بە سەرۆکایەتیی شیعەکان لانی کەم وەک هاوبەشێکی ئەگەری لە بووژانەوەی ئیسلامیدا نیشان دەدا. ئەم دووفاقییە دەرگای هاوکاریی سنووردار - یان لانی کەم بێ ڕووبەڕووبوونەوە - لەنێوان توخمەکانی مەکتەبی قورئان و دەوڵەتی ئێراندا کردەوە. هەرچەند هەندێک لە ئەندامانی مەکتەبی قورئان لە کۆتاییدا بوونە قوربانیی سەرکوتکردنی کۆماری ئیسلامی، بەتایبەت کاتێک ڕوون بوویەوە کە تاران دان بە ئۆتۆنۆمیی خەیاڵی سوننەکان (موفتی زادە) نانێت، بەڵام هەڵوێستی سەرەتاییی موفتیزادە کاردانەوەی سیاسیی بەردەوامی لە کۆمەڵگەی کوردستاندا دروست کرد، ئەمەش یارمەتیدەر بوو بۆ ناڕەواییکردنی چالاکیی سیاسیی - سێکۆلاری لە چاوی زۆر کەس لە کۆمەڵگەی کوردستاندا.

جگە لەوەش ئەم دژایەتییە لەگەڵ ڕێکخراوە سیاسییە کوردستانییەکان لەلایەن مەکتەبی قورئانەوە یارمەتیدەر بوو بۆ دروستکردنی بەستێنێکی بەپیت بۆ دواتر سەرهەڵدانی بزووتنەوە ئیسلامییە توندڕەوەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، وەک

گرووپە سەلەفی و جیهادییەکان. ئەم کوتلانە کەڵکیان لەو بەستێنە ئایینییە وەرگرت کە موفتیزادە دایناببوو، بەڵام ئەجێندایەکی شەڕانگێزتریان پێڕەو دەکرد. حیزبی دێموکرات زیاتر خۆی لەنێوان دوو نەیاری ئایدیۆلۆژیدا گیربوو؛ تیۆکراسییەکی شیعە کە ناوەندەکەی لە تاران بوو و گەشەسەندنی بناژۆخوازیی سوننە لەنێو کۆمەڵگەی خۆیدا. ئەم بەستێنە تەنیا پابەندبوونی حیزبەکەی بە سێکۆلاریزمەوە قوولتر کردەوە، نەک وەک فۆرمێک لە لاساییکردنەوەی ڕۆژاوایی، بەڵکوو وەک چوارچێوەیەکی پێویست بۆ پاراستنی فرەچەشنیی سیاسیی کوردستان، ئازادیی ئایینی و بەرەنگاربوونەوەی هەردوو شۆڤێنیزمی فارسی و فێندەمێنتالیزمی ئیسلامی. بەم پێیە ڕۆڵی مێژوورییی مەکتەبی قورئان نەک هەر ململانێی ئایدیۆلۆژییەکانی نێو کوردستان لە قاڵب دا، بەڵکوو کاریگەریی لەسەر چۆنیەتیی پێناسەکردنی کێیەتیی سێکۆلاریزمی خۆی و بەرخۆدانی لە بەرانبەر بە هەردوو شێوەی ناوخۆیی و دەرەکیی پاوانخوازی ئایینیدا هەبوو. سیاسەتی مەکتەبی قورئان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، جەخت لەسەر کۆدە ئەخلاقییە تونەدەکان و پەروەردەی ئایینی و ناوەندی کولتووریی قورئان دەکاتەوە. لە کاتێکدا کە لە بنەڕەتدا سیاسی نین، بەڵام زۆرێک لە دامەزراوەکانی وەک فەزای بەدیل بۆ دەسەڵات کاریان کردووە – بەتایبەت لەو ناوچانەی کە حیزبی دێموکراتی کوردستان و پارتە ناسیۆنالیستە سێکۆلارەکانی دیکە تووشی سەرکوت و بەرەنگاربوونەوە ببوون.

هەروەها ناسر سوبحانی، بیرمەند و بانگخوازی ئایینیی کورد، قوتابخانەیەکی ئیلاهیاتی کاریگەری پەرە پێ دا کە جەختی لە نوێبوونەوەی ئایینی (تجدید) و ئەخلاقی کۆمەڵایەتی و ناتوندوتیژی دەکردەوە. لە کاتێکدا بزووتنەوەکەی جەماعەتی دەعوەت و ئیسلاح بانگەشەی بۆ توندوتیژی نەدەکرد، بەڵام سەرەڕای ئەوەش جیهانبینییەکی ئیسلامی گشتگیری بەرەوپێش دەبرد کە تەحەدای کاراکردنی بیری ناسیۆنالیست سێکۆلار دەکرد. نووسینەکانی "سوبحانی" لەسەر جۆرێک لە بووژانەوەی ئیسلامی جەختیان دەکردەوە کە هاندەری گەڕانەوە بۆ بەها ئیسلامییە سەرەتاییەکان

بووون، زۆر جار دژایەتیی حوکمڕانیی سێکۆلاری لەسەر شێوازی ڕۆژاوایی دەکرد. بزووتنەوەکەی لە هەردوو ناوچەی گوند و شاردا تا ڕادەیەک ناوبانگێکی زۆری بەدەست هێناوە، بەتایبەت لەنێو نەوەی لاوانی بێهیوا لە ناسیۆنالیزمی نەریتی یان ئایدۆلۆژیای چەپ، بەڵام بە گیرانی "سوبحانی" ئەم لایەنگرییە ڕووی لە کەمی کرد.

لەم نێوەدا سەلەفیزم (کە زۆر جار تەنانەت بە دژە ناسیۆنالیستی ئیسلامی سوننەش ناو دەبرێت) لە هەندێک ناوچەی ڕۆژهەڵاتدا ڕەگی داکوتاوە، بەتایبەت ئەو ناوچانەی کە هەژاری و سەرکوت و بۆشاییی سیاسیی تێدایە؛ ئەگەرچی بەربڵاو نییە، بەڵام بوونی ئاماژەیە بۆ پارچەپارچەبوونی کێبەتیی سیاسیی کوردستانی و لاوازبوونی کۆدەنگیی ناسیۆنالیستی سێکۆلار لە داهاتوودا و بە پلانگێڕیی حکوومەتی ناوەندی. زۆرێک لە سەلەفییەکان لە کوردستان ناتوندوتیژن، بەڵام هەندێکی تریان پەیوەندیی ئایدیۆلۆژییان لەگەڵ گرووپە جیهادییە فێندەمێنتاڵەکان هەیە.

جیزبی دێموکراتی کوردستان بە نیگەرانییەوە سەیری ئەم پێشهاتانەی کردووە. لە ڕوانگەی خۆیەوە، ئیسلامی سیاسی بە هەموو فۆرمەکانیەوە – شیعە یان سوننە – لە بنەڕەتدا لەگەڵ دێموکراسی و پلۆرالیزم ناگونجێت. حیزبی دێموکرات زۆر جار ڕەخنەی توندی لە دەوڵەتی ئێران گرتووە کە هانی دابەشبوونی ئایینزایی و سەرکوتکردنی ئۆپۆزیسیۆنی عەلمانی و لە هەمان کاتدا نەرمی نواندن یان تەنانەت هاوکاریکردنی هەندێک گرووپی ئیسلامی بۆ لاوازکردنی ناسیۆنالیزمی کوردستانی لە پلانی کاریدا هەیە. هەروەها هۆشداری داوە کە بناژۆخوازی هەڕەشەی تێکدانی خەباتی کوردستان بۆ خۆبەڕێوەبەریی دێموکراسی دەکات بە گۆڕینی بە پاوانخوازییەکی تەسکی ئایینی.

بەشی پێنجەم:

پەیوەندی لەگەڵ بازنەکانی هەڵبژاردنی ئایینی و بەرگریکردن لە فرەیی دێموکراتیک

سەرەڕای ئەم هەڕەشە ئایدیۆلۆژییانە، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دژایەتیکردنی ئایین یان ئەکتەرە ئایینییەکانی نەگرتووەتە بەر، بەردەوامە لە پەیوەندیگرتن لەگەڵ ئەو سەرکردە ئایینی و دامەزراوانە کە ئامادەن ڕێز لە نۆرمەکانی دێموکراسی بگرن. حیزب دان بەوەدا دەنێت کە لە کۆمەڵگەیەکدا کە ئیمان لە ناوەندی ژیانی ڕۆژانەیە، ڕەواییی سیاسی تەنیا لە ڕێگەی سێکۆلاریزمەوە بەدەست ناهێنرێت.

حیزبی دێموکرات لە بەرنامەی خۆیدا جیاوازی دەکات لەنێوان ئایین وەک باوەڕێکی تاکەکەسی و کولتووری و ئیسلامی سیاسی وەک ئایدۆلۆژیایەکی هەژموونگەرا. ئەو حیزبە بەردەوامە لە پشتگیریکردنی ئەو بیرۆکەیەی کە مزگەوتەکان و قوتابخانە ئایینییەکان و ڕێکخراوە خێرخوازییە ئایینییەکان وەک بەشێک لە کۆمەڵگەی مەدەنی بپارێزرێن، بە مەرجێک پەرە بە توندوتیژی و تایفەگەری و کۆنترۆڵی تیۆکراتیک نەدەن.

بەشی شەشەم:

ڕەگەز و مافە مەدەنییەکان و سێکۆلاریزم لە بەرانبەر بناژۆخوازیدا

یەکتربڕیی ئایین و جێندەر بواریکی سەرەکییە کە سێکۆلاریزمی حیزبی دێموکراتی کوردستان تێیدا دەخرێتە بواری جێبەجێکردنەوە. ئەم حیزبە بەتوندی دژی ئەو لێکدانەوە ئایینییانەیە کە مافەکانی ژنان سنووردار دەکەن وەک دامەزراوەی ڕوحانییەتی شیعە یان گرووپە بناژۆخوازە سوننییەکان. پاڵپشتی چاکسازی لە یاسای خێزان و بەشداریی ژنان لە سیاسەت و مافی خوێندن بە دوور لە زۆرەملێی ئایینی دەکات.

ئایدۆلۆژیا ئیسلامییەکان، بەتایبەت ئەوانەی لەژێر کاریگەریی سەلەفیزمدان، زۆر

جار جیاکاریی ڕەگەزی و فرەژنی و پێکهاتەی خێزانیی پیاوسالاری بەرەوپێش دەبەن. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە پێشخستنی شێوازێکی مەدەنیی یەکسانی کە ڕەگ و ڕیشەی لە جارنامەی گەردوونیی مافی مرۆڤ و نەریتە دێموکراتیکەکانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستاندا هەیە، بەرپەرچی ئەم بۆچوونانە دەداتەوە.

دەرەنجام: دیدێکی ڕوونی دێموکراتیک لە دیمەنێکی ئاییینیی پارچەپارچەدا

لە بەرانبەر هەڵکشانی ئاییینزایی و بناژۆخوازی و پاوانخوازیی تیۆکراتیکدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پابەندە بە دامەزراندنی حکوومەتێکی دێموکراتیکی سێکۆلار لە ئێرانی فێدرالّدا. هەم ئیسلامی سیاسیی شیعەی ویلایەتی فەقیهی و هەم بناژۆخوازی سوننە لە کوردستاندا وەک هەڕەشەی دووانە بۆ سەر ئازادیی کورد، مافە مەدەنییەکان و یەککگرتوویی نەتەوەیی دەبینێت.

عەلمانییەتی حیزب هاوردەکراو و ئایدیۆلۆژیک نییە، ستراتیژییە؛ ڕەگ و ڕیشەی لە ئەزموونی دەیان ساڵەدا هەیە لە کۆمەڵگەیەکی فرەئاییینی و فرەنەتەوەیی و تا دێت جەمسەرگیریدا. حیزبی دێموکراتی کوردستان بە بەرزڕاگرتنی چوارچێوەیەکی دێموکراتیکی سێکۆلار کە گەرەنتیی ئازادیی ئاییین دەکات و لە هەمان کاتدا ڕێگری لە هەژموونیی ئاییینی دەکات، بەردەوامە لە پێشکەشکردنی شێوازێکی سیاسی کە توانای یەکخستنی کوردی بە هەموو بیروباوەڕێکەوە هەبێت لە دەوری دیدگایەکی هاوبەشی دادپەروەری و ئازادی و کەرامەت. ئەم هاوسەنگییە لە سەدەی بیست و یەکەمدا و لە هەشتایەمین سالّیادی دامەزراندنی ئەم حیزبەدا لە ناوەندی کێیەتی و خەباتی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا ماوەتەوە. خەباتێک نەک تەنیا دژی سەرکوتی دەوڵەت، بەڵکوو دژی پارچەپارچەبوونی ئایدیۆلۆژی لەنێو خودی کۆمەڵگەی کوردستاندا.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و مانەوەی سیستمی حیزبی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

مادح ئەحمەدی

سەرەتا

هەشتا ساڵ لەمەوبەر حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دامەزرا؛ حیزبێک کە ئێستا وەک بەڕابردووترین حیزبی کوردی دێتە ئەژمار، حیزبێک کە لە سەردەمی ڕێژیمی پەهلەوی و دواتریش لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیدا، چالاکییەکانی قەدەغە بوو (و قەدەغەیە)، بەڵام بەردەوام بووە لە خەبات. سەرەڕای ئەوەی بەشێوەی یاسایی دەرەتانی چالاکی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی نەبووە، سەرەڕای تیرۆری ڕێبەرانی، دەیان پەلاماری سەربازی بۆ سەری، سەرەڕای گرتن و لەسێدارەدانی ئەندامانی، بەڵام هێشتا خاوەن پێگەی جەماوەریی تایبەتە و توانای ڕێکخستنی هەیە. گرنگیی ڕاڤەکردنی ئەزموونی حیزبی دێموکرات لە بەستێنی مێژوویی بزاوتی نەتەوەیی کورددا، لەوەدایە کە لە ئێران نە لە سەردەمی ڕێژیمی پەهلەوی و نە لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیدا، سیستمی حیزبی بوونی نەبووە و دەسەڵات لەسەر بنەمای هەڤرکێ حیزبی پێک نەهاتووە. لەم بەستێنەدا حیزبی دێموکرات ماوەتەوە و کاریگەریی لەسەر ڕووداوەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبووە. ئەم وتارە بە

ئاماژە بە پێکهاتەی سیاسی و نەبوونی سیستمی حیزبی لە ئێران، تیشک دەخاتە سەر ڕۆڵی کۆماری کوردستان و حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە پێکهاتن و مانەوەی سیستمی حیزبی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە بەراورد لەگەڵ ناوچەکانی دیکەی ئێران. لێرەدا وڵامی ئەو پرسیارە دەدرێتەوە کە بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دوای هەشتا سالّ لە دامەزرانی، هێشتا وەک حیزبێکی کاریگەر لە گۆڕەپانی خەبات لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ماوەتەوە؟ لەم سۆنگەیەوە لە کۆتاییدا تیشک دەخاتە سەر هۆکارە سەرەکییەکانی مانەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران.

نەبوونی سیستمی حیزبی لە ئێران

بە پێچەوانەی وڵاتانی دێموکراتیک و پێشکەوتوو کە پارەتە سیاسییەکان بڕبڕەی هەیکەلی دەسەڵاتی سیاسی پێک دینن و لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە ڕاستەوخۆ لە بەڕێوەبردنی وڵاتدا ڕۆڵ دەگێڕن، پێکهاتەی دەسەڵات لە ئێران لە سەدەی ڕابردوودا لە ڕۆڵی حیزبەکان و هەڵبژاردنی ئازاد بەتاڵ بووە. بۆ وێنە لە ئەمریکا دوو حیزبی کۆماریخواز و دێموکرات، لە بریتانیا پارتی کرێکار و کۆنسێرڤاتیڤ بڕبڕەی پشتی دەسەڵاتی سیاسین و لە ماوەی سەدەی ڕابردوودا لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە ململانێیان لەگەڵ یەکتر کردووە و وڵاتیان بەڕێوە بردووە. لە نموونەیەکی جیاوازتردا لە سەنگاپوور، حیزبی کردەوەی گەل (People's Action Party) لە ساڵی ١٩٥٩ەوە لە دەسەڵاتدایە، ئەگەرچی چەند حیزبی دیکەش بوونیان هەیە، بەڵام ئەم حیزبە بەردەوام دەسەڵاتی بەدەستەوە بووە و لە ساڵی ١٩٦٣ سەنگاپووری لەژێر داگیرکاریی بریتانیا ڕزگار کرد و لە وڵاتێکی کاولەوە کردی بە وڵاتێک کە بە خێراییەکی زۆر گەشەی سەند و ئێستا خاوەنی باشترین پاسپۆرت و باشترین فرۆکەخانەیە لە جیهاندا (Lian, ١٩٦٩). ئێران نە مۆدیلی ئەمریکا و بریتانیایە کە سیستمی دەسەڵات دوو حیزبییە و نە مۆدیلی سەنگاپوورە کە خاوەن سیستمێکی پێشکەوتووی یەک حیزبییە.

لە سەردەمی ڕێژیمی بنەماڵەی پەهلەوی‌دا، حیزبە سەربەخۆ و دژبەرەکان بە تووندترین شێوە سەرکوت کران. تەنیا حیزبە کارتۆنییەکان کە سەر بە دەربار بوون (وەک: حزب مردم ایران و حزب ایران نوین) ڕێگەپێدراو بوون. ئەم دوو حیزبە لە ساڵی ١٩٧٥دا هەڵوەشانەوە و تێکەڵ بە "حزب رستاخیز" بوون. ئەم حیزبەش لەلایەن خەڵکەوە وەرنەگیرا و لە ئەنجامدا ئەم هەوڵەی حەمەڕەزاشا بۆ سیستمی "یەک-حیزبی" شکستی خوارد و لە ساڵی ١٩٧٨ بە بڕیاری حەمەڕەزاشا هەڵوەشایەوە. ناوبراو دواتر لە بیرەوەرییەکانیدا دان بەوەدا دەنێت کە دروستکردنی ئەم حیزبە هەڵە بوو (Pahlavi, 1980, p.124).

دوای شۆڕشی ساڵی ١٩٧٩، کۆماری ئیسلامی هەمان ئەزموونی هەڵەی حەمەڕەزاشای دووپات کردەوە. هەر لە یەکەم مانگەکانی دوای شۆڕش، ژمارەیەکی زۆر حیزب و ڕێکخراوی سیاسی دەستیان بە چالاکی کرد، بەڵام زۆری نەخایاند هەموویان قەدەغە کران. بەتایبەتی حیزبە سەربەخۆکان، چەپەکان و بەتایبەتی‌تر حیزبە نەتەوەییەکان و یەک لەوان حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. کەمتر لە دوو حەفتە دوای شۆڕش، کەسانێک وەک: بەهشتی، هاشمی ڕەفسەنجانی و خامنەیی "حزب جمهوری اسلامی"یان دامەزراند. مەبەست لە دامەزراندنی ئەم حیزبەش، دژایەتیی حیزبە نەتەوەیی و چەپەکان بوو. ئەم حیزبەش لە ئەنجامدا تووشی چارەنووسی "حزب رستاخیز" بوو و لە سەرەتای جوونی ١٩٨٧ بە بڕیار خومەینی هەڵوەشایەوە (M. Corstange 2000).

بە کورتی دەتوانین خاڵە هاوبەشەکانی نێوان ڕێژیمی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامی بەم جۆرە پۆلێن بکەین:

لە هەر دوو ڕێژیمەکەدا، حیزبەکان هەیکەیلی دەسەڵاتی سیاسی پێک ناهێن. واتە دەسەڵات لە دەستی چەند کەسێکدا پاوان کراوە و حیزب ناتوانێت دەور بگێڕێت.

لە ڕێژیمی پەهلەوی‌دا، هەموو دەسەڵاتەدا لای "شا" بوون و لە کۆماری ئیسلامیش‌دا لە لای "ڕێبەر" (ولی فقیە)ە.

هەوڵدان بۆ سیستمی "یەک – حیزبی" کە هەر دوو تووشی شکست بوون.

قەدەغەکردنی چالاکیی حیزبە نەتەوەیی و سەربەخۆکان و سەرکوتی ئەندامان و لایەنگرانیان.

لەوەها دۆخێکی سیاسیدا کە چالاکیی حیزبەکان قەدەغە بووە، مانەوەی حیزبێکی سیاسیی دژبەر بۆ ماوەی چەند دەیە، پرسێکی پڕ گرنگە کە پێویستە خوێندنەوەی تایبەتی بۆ بکرێت. لێرەدایە کە ئەزموونی مانەوە و بەردەوامیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، مانایەکی دیکەی هەیە.

ڕۆڵی کۆماری کوردستان

کۆماری کوردستان کە لە ٢٢ی ژانویەی ١٩٤٦دا بە ڕێبەریی قازی محەممەد دامەزرا، وەرچەرخانێکی مێژوویی گرنگ بوو کە تا ئێستاش باندۆڕی لەسەر مانەوەی ستراکچێری حیزبی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ماوە. ئەگەرچی تەمەنی کۆماری کوردستان ٣٣٠ ڕۆژ بوو، بەڵام کاریگەرییەکانی میراتی سیاسی و کولتووریی کۆمار سنوورەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیشی دەرباز کرد و سەرپاکی بزاوتی سیاسیی کوردی لە پارچە جیاوازەکانی کوردستان گرتەوە (قاسملوو، ١٩٨٥).

چەند دەستکەوتی گرنگی کۆماری کوردستان کە کاریگەرییان لەسەر کۆی پێکهاتەی بزووتنەوەی کورد و سیستمی حیزبی هەبووە، دەتوانین بەم شێوە ئەژمار بکەین:

بەکارهێنانی زمانی کوردی لە پەروەردە و دامەزراوەکانی کۆمار.

دەرکردنی چەند گۆڤار و ڕۆژنامە بە زمانی کوردی.

پێکهێنانی یەکیەتییەکانی ژنان و لاوان

پێکهێنانی سوپای نەتەوەیی کوردستان و دانانی ناوی پێشمەرگە

پەسەندکردنی سروودی "ئەی ڕەقیب" وەک سروودی نەتەوەیی کوردستان

پێکهێنانی بەستێنی بەشداریی سیاسی بۆ چین و توێژە جۆربەجۆرەکانی کۆمەڵگە

عەببباس وەلی (٢٠١١) لەسەر ئەو باوەڕەیە کە کۆماری کوردستان وەک ئەزموونێکی سیاسیی کورت بووە بە مۆدێلێکی مۆدێرن و دێموکراتیک بۆ سیاسەتکردن(وەلی، ٢٠١١). لەم بارەوە دوکتور قاسملوو (١٩٨٥) لە کتێبی "چل ساڵ خەبات لەپێناوەی ئازادیدا " لەسەر ئەوە باوەڕەیە کە کۆماری کوردستان لە ماوەی ٣٣٠ ڕۆژدا توانی گەلێک دەستکەوتی گرنگ و مێژوویی تۆمار بکات (قاسملوو، ١٩٨٥)..

کۆماری کوردستان و کۆماری ئازەربایجان

وەک ئاشکرایە کۆماری کوردستان و کۆماری ئازەربایجان بە پشتیوانیی یەکیەتیی سۆڤییەت دامەزران. بۆیە، پاش کشانەوەی هێزەکانی سۆڤییەت و هێرشی ئەرتەشی ئێران، هەم کۆماری کوردستان و هەم کۆماری ئازربایجان ڕووخان. ئەوەی جێگەی تێڕامانە، چارەنووسی "حیزبی دێموکراتی کوردستان" و "فرقەی دێموکراتی ئازەبایجان"ـە کە یەکیان لە مەهاباد و ئەوی دیکەیان لە تەوریز، کۆماری خۆیان ڕاگەیاند. بڕیاری پێشەوەری و ڕێبەرانی فرقەی دێموکراتی ئازەربایجان، چارەنووسی فرقەی دێموکراتی ئازەربایجانی بەرەوە نەمان برد. لە بەرانبەردا، بڕیاری پێشەوا قازی محەممەد و دواتر ڕێبەرانی حیزبی دێموکرات، چارەنووسی حیزبی دێموکراتیان بە ئاراستەی مانەوە و هەڵگشان برد. بۆیە چارەنووسی هەر دوو حیزبەکە جیاواز بوو (قاسملوو، ١٩٨٥).

جیاواز لەمە، بڕیاری پێشەوا قازی محەممەد بۆ مانەوە لەنێو خەڵکدا (ئەگەرچی لە سێدارە درا)، کاریگەریی لەسەر ڕەوتی ڕووداوەکانی دوای ڕووخانی کۆمار و ئاراستەی ژیانی سیاسیی حیزبی دێموکرات دانا. پێشەوا قازی محەممەد بەم بڕیارە بوو بە ڕەمزی نەتەوەیی کورد و تا ئەم ساتەش هیچکام لە ڕێبەرانی کورد لە بەشە جیاوازەکانی کوردستان، نەیانتوانیوە بگەنە ئەو ئاستە. واتە، پێشەوا تەنیا ڕەمزێکی نەتەوەیی کە زۆربەی هەرە زۆری حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی کوردستان ڕێزی لێ دەگرن. لە بەرانبەردا، جەعفەر پیشەوەری و ڕێبەرانی دیکەی فرقەی دێموکراتی

ئازەربایجان، بڕیارێکی تەواو پێچەوانەیان دا. ئەوان دوای هێرشی ئەرتەشی ئێران بەرەوە باکۆ هەڵاتن، بۆیە لە ئەنجامدا نە پیشەوەری بوو بە ڕەمزی ئازەرییەکان و نە فرقەی دێموکراتی ئازەربایجان مایەوە. ئەم بەراوردە، ئەوە دەسەلمێنێت کە بڕیاری پێشەوا قازی محەممەد و ئەزموونی کۆماری کوردستان کاریگەرییەکی گرنگیان لەسەر مانەوەی حیزبی دێموکرات و دواتر گەشەی بزووتنەوەی سیاسیی کوردستان و سیستمی حیزبی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دانا.

جیا لە قۆناغی کۆمار، دواتر فرقەی دێموکراتی ئازەربایجان لە سالّی ١٩٦٠ تێکەڵ بە حیزبی تووده بوو و بەتەواوەتی شوناسی سەربەخۆی خۆی وەک ڕێکخراوێکی سیاسی لەدەست دا. (Hezb Tudeh Iran 2021) لە بەرانبەردا حیزبی دێموکرات بەرەوە سەربەخۆیی سیاسی هەنگاوی نا و لە سالّی ١٩٧٠ پێوەندییەکانی خۆی لەگەڵ حیزبی تووده پچڕاند و لەژێر ڕێبەرایەتیی دوکتۆر قاسملوودا وەک حیزبێکی نەتەوەیی سەربەخۆ درێژەی بە کار و تێکۆشان دا و مایەوە (حەسەنHزادە، ٢٠٠٢).

چەند نموونەی دیکە

لە ماوەی سەدەی ڕابردووودا لە ناوچەکانی دیکەی چوارچێوەی جوگرافیای ئێران چەند جوولانەوەی سیاسی سەریان هەڵ داوە، بەڵام دوای ماوەیەک نەیانتوانیوە درێژەی پێ بدەن و لەناو چوون. لە سالّی ١٩٢٠ کۆماری سووری گیلان بە ڕێبەریی "میرزا کوچک خان" و پشتیوانیی سۆڤییەت دامەزرا. هێزەکانی ئێران زوو هێرشیان کردە سەر و شکستیان خوارد و لەناو چوون. لە ١٩٢٠ لە لۆڕستان شەڕی نێوان هێزەکانی دەوڵەت ئەو هۆزانەی کە ئامادە نەبوون بچنە ژێر کۆنترۆڵ و هێژمونی دەوڵەتی ناوەندییەوە، دەستی پێ کرد. ئەوکات ڕەزاخان وەزیری بەرگریی ئێران بوو. دوای ١٣ سالّ لە ئەنجامدا تووشی شکست هاتن و لەناو چوون. لە ناو بەختیارییەکان و قەشقاییەکانیش بە هەمان شێوە، چەند جوولانەوەیەک سەریان هەڵدا، بەڵام زوو سەرکوت کران و نەمانەوە (سەیدی، ٢٠٢٢). بۆیە لە ئەنجامدا ئەم

جووڵانەوانە نەیانتوانی ستراکچێرێکی ڕێکخراوەیی و حیزبی پێک بێنین کە بۆ دواتر بمێنێتەوە. بە کورتی هۆکارەکانی لەناوچوونی ئەو جووڵانەوانە دەکرێت بەم شێوە پۆلێن بکەین:

دووربوون لە سنووری نێودەوڵەتی، بۆ ئەوەی لە کاتی هێرشدا، بکشێنەوە و دواتر لەوێوە خۆیان ڕێک بخەنەوە.

گرێدراویان بە تاکەوە؛ واتە زیاتر خەڵکەکەیان گرێدراوی ڕێبەریی تاک بوون نەک قەوارەی ڕێکخراوەیی. بۆیە دوای نەمانی ڕێبەرەکانیان، جووڵانەوەکەشیان نەماوە.

سەرکوتکردنیان لەلایەن دەوڵەتی ناوەندییەوە.

نەبوونی پشتیوانی دەرەکی.

لە نموونەیەکی دیکەدا لە سیستان و بەلووچستان، پێش شۆڕشی ١٩٧٩، جووڵانەوەی نەتەوەیی هەبووە کە لەلایەن دەسەڵاتی ناوەندییەوە سەرکوت کراون و دواتر پەڕیوەی بەلووچستانی پاکستان بوون. ئەمانە لەگەڵ ئەوەی کە دەستیان بە سنووری نێودەوڵەتی ڕاگەیشتووە، بەڵام لەژێر کاریگەریی ئیسلامی سیاسیدا، ڕەوتی کاری ڕێکخراوەییان گۆڕدراوە. ئەم بزاوتانە کە دەکشێنەوە بۆ ناوچەی بەلووچستانی پاکستان، لەوێ دەکەونە ژێر کاریگەریی ئیسلامی سیاسییەوە و پرسە نەتەوەییەکانیان لا کەمبایەخ و لاواز دەبێت (سەیدی، ٢٠٢٢). ئەم ڕەوتە دەبێتە هۆی ئەوەی کە لە سیستان و بەلووچستان کەسایەتییە ئاینییەکان دەور بگێڕن. بۆ وێنە لە کاتێکدا لە کوردستان لە سەردەمی شۆڕشی ژینا حیزبەکان دەوریان دەگێڕا، لە سیستان و بەلووچستان "مەولەوی عەبدولحەمید" دەوری دەگێڕا. کەواتە لە مۆدیلی سیستان و بەلووچستاندا، ئایین دەوری هەبووە لەوەیکە ئاراستەی کاری ڕێکخراوەیی و حیزبی وەک کوردستان نەبێت.

هۆکارەکانی مانەوەی حیزبی دێموکرات و سیستمی حیزبی لە ڕۆژهەڵات

ئەگەر ئەزموونی کوردستان و بەتایبەتیتر ئەزموونی حیزبی دێموکرات بەراورد بکەین لەگەڵ ئەم نموونەگەلە، ئەو کات جیاوازییەکە زیاتر دەردەکەوێت. هەڵکەوتەی جوگرافیایی و دەستڕاگەیشتن بە سنوور، ڕۆڵی ڕێبەران، چەپبوون و سێکۆلاربوونی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان لە ڕۆژهەڵات و زۆر فاکتەری دیکە دەتوانین دەستنیشان بکەین.

بەسەرنجدان بەو خوێندنەوەی سەرەوە و ئەو نموونەگەلەی کە باسیان کرا، دەتوانین هۆکارەکانی مانەوەی سیستمی حیزبی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ڕوانگەیەکی بەراوەردکارانە بەم شێوەیە دەستنیشان بکەین:

یەکەم) شوناسخوازی و ڕەتکردنی دەسەڵاتی ناوەند: ناسیۆنالیزمی کوردی لە دوای "شۆڕشی مەشرووتە"وە بەرانبەر بە تێزی "یەک نەتەوە – یەک وڵات" بەردەوام لە ململانێ دا و و هیچ کات هەژمۆنی دەسەڵاتی ناوەندیی قەبووڵ نەکردووە. جووڵانەوەی سمکۆ، دامەزرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان و چەند دەیەی خەباتی چەکدارانە بەڵگەی حاشاهەڵنەگری ئەم ململانێیەیە (بازیار، ٢٠١٨). ئەمە لەکاتێکدایە کە هاوشێوەی مۆدێلی کوردستان لە ناوچەکانی دیکەی ئێران نابیندرێت.

دووەم) سێکۆلاربوونی بزووتنەوەی کورد: بە پێچەوانەی ناوچەکانی دیکەی ئێران لە کوردستان هەمیشە حیزب و سیکۆلار و چەپەکان باڵادەست بوون کە دیارترینیان حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە. بو وێنە دروشمی خۆپێشاندان لە کاتی ڕووخانی ڕێژیمی شا لە ساڵی ١٩٧٩. لە کوردستان شۆڕشەکە نێوەڕۆکێکی نەتەوەیی هەبوو، لە شارەکانی ئێران شۆڕشێکی ئیسلامی بوو. لە کوردستان حیزبە سیکۆلار و چەپەکان دەوریان هەبوو، لە شارەکانی ئێران ڕوحانییەتی شیعە (بازیار، ٢٠٢٠).

سێیەم) هەڵکەوتەی جوگرافیایی و سنووری نێودەوڵەتی: ڕۆژهەڵاتی کوردستان

هاوسنووره لەگەڵ باکوور و باشووری کوردستان. واتە هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی دەستیان بە سنووری نێودەوڵەتی ڕاگەیشتووە. بۆ وێنە دوای قۆناغی کۆماری کوردستان ژمارەیەک لە ئەندامان و کاربەدەستانی حیزبی دێموکرات لە باشووری کوردستان دیسان حیزب ڕێک دەخەنەوە. یان دوای هێرشی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردستان، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و حیزبەکانی دیکەش قۆناغ بە قۆناغ بۆ ناو خاکی باشووری کوردستان کشاونەتەوە. واتە شوێنێک هەبووە کە بکشێنەوە و لەوێ خۆیان ڕێک بخەنەوە.

چوارەم) بەکارهێنانی شێوازە جۆربەجۆرەکانی خەبات: حیزبی دێموکرات لەگەڵ بەڕێوەبردنی شەڕێکی سەختی پارتیزانی لە دەیەکانی ٦٠ و ٧٠ی هەتاوی لە دژی کۆماری ئیسلامی، هاوکات شێوازەکانی دیکەی خەباتی پشتگوێ نەخستووە. هەر لەم قۆناغەدا "دەفتەری پاریس" دەکاتەوە کە دەبێتە پردی پێوەندیی نێوان ناوندە جۆربەجۆرە نێودەوڵەتییەکان لەگەڵ بزووتنەوەی کورد لە پارچەکانی کوردستان. هەروەها ئەندامان و لایەنگرانی خۆی ڕێک خستووە و لە دوو دەیەی ڕابردووشدا بایەخی زۆری بە خەباتی مەدەنی و مانگرتنی گشتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان داوە.

پێنجەم) پێگەی جەماوەریی: بزووتنەوەی کورد یان حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، خاوەن پێگەیەکی قوولّی جەماوەرییە و هەر ئەمەش یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی مانەوەی حیزبی دێموکراتە. بۆ وێنە تا ئێستا لە چوار دەیەی ڕابردوودا، هیچکام لە کەسایەتی و حیزبە سەراسەرییەکانی نەتەوەی سەردەست نەیانتوانیوە مانگرتنێکی گشتی لە ناوچەکانی خۆیان ڕێک بخەن، بەڵام لە کوردستان حیزبی دێموکرات و حیزبەکانی دیکە، چەند مانگرتنی سەرکەوتووانەیان لە دژی سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامی بەڕێوە بردووە. ئەمە یەکێک لەو خاڵانەیە کە کوردستان لە ناوچەکانی دیکەی ئێران جیا دەکاتەوە.

شەشەم) ڕۆڵی میدیا: حیزبی دێموکرات لە هەر لە سەرەتای دامەزرانیەوە گرنگیی بە ڕۆڵی میدیا داوە و لەم ڕێگایەوە هەوڵی داوە کاریگەری لەسەر ڕای گشتی دابنێت.

لەم ڕووەوە سەرەتا بە ڕۆژنامەی کوردستان دەست پێ دەکات. دوای شۆڕشی ١٩٧٩، ڕادیۆ دادەمەزرێنێ و لە دوو دەیەی ڕابردووشدا تەلەفزیۆن و ئێستاش تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان. واتە حیزبی دێموکرات کەڵکی لەم ئامرازانە وەرگرتووە بۆ ئەوەی لەنێو خەڵکدا بمێنێتەوە.

ئەم چەند هۆکارە، دەکرێ وەک سەرەکیترین هۆکارەکان بۆ مانەوەی حیزبی دێموکرات و سیستمی حیزبی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بێنە ئەژمار. بێگومان ئەگەر لە ڕووبەرێکی فراوانتردا خوێندنەوە بۆ ئەم بابەتە بکەین، ئەوا دەکرێت زۆر فاکتەری دیکەش دەستنیشان بکرێن کە لەسەر ئەم مژارە بە بەراورد لەگەڵ ناوچەکانی دیکەی ئێران، کاریگەرییان هەبووە.

ئەنجام:

لەم بابەتەدا، بەکورتی نەبوونی سیستمی حیزبی لە ئێران، ڕۆڵی کۆماری کوردستان و بەراوردکردنی لەگەڵ کۆماری ئازەربایجان، هەروەها بەراوردکردنی چارەنووسی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و فرقەی دێموکراتی ئازەربایجان تاوتوێ کرا. جیاواز لەمانە ئەزموونی چەند جوولانەوەیەک لە گیلان، لۆرستان، قەشقاییەکان و سیستان و بەلووچستان خرایە بەرباس. بەم پێیە بۆمان دەردەکەوێت کە سەرەڕای نەبوونی سیستمی حیزبی و داخراوبوونی فەزای سیاسی لە سەردەمی پەهلەوی و دواتر لە کۆماری ئیسلامیدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ ماوەی هەشت دەیە توانیویەتی وەک حیزبێک بمێنێتەوە و کاریگەریی لەسەر ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبێت، بە جۆرێک کە لە تاراوگە سیستمی حیزبی و ڕێکخراوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پاراستووە، ئەمەش لەکاتیکدایە کە هاوشێوەی ئەزموونی حیزبی دێموکرات لە ناوچەکانی ئێران بوونی نییە.

هۆکارێکی دیکەی ئەم جیاوازییە ئەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە بزووتنەوەی شوناسخوازانە و نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بزووتنەوەیەکی

تەواو سێکۆلار بووە و نەکەوتووەتە ژێر کاریگەریی ئایینەوە هاوشێوەی سیستان و بەلووچستان. لەگەڵ ئەوەش ئەم بزووتنەوەیە کە حیزبی دێموکرات تا ئەم قۆناغە ڕێبەرایەتی کردووە، هیچکات بەرانبەر بە دەسەڵاتی ناوەند تووشی "وەهم" و خۆشباوەڕی نەهاتووە و هەمیشە وەک داگیرکەر سەیری دەسەڵاتی ناوەندیی کردووە. جیاواز لەمانە، حیزبی دێموکرات و هێزی پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات توانیویانە لە سنووری نێودەوڵەتییەکان کەڵک وەربگرن بۆ مانەوە و پەرینەوە لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغیکی دیکە. دیارە بزاوتە نەتەوەییەکان لە سیستان و بەلووچستان و فرقەی دێموکراتی ئازەربایجانیش دەستیان بە سنووری نێودەوڵەتی ڕاگەیشتووە، لە مۆدێلی سیستان و بەلووچستاندا ئایین چارەنووسی بزاوتە سیاسییەکەی بە ئاراستەیەکی دیکەدا بردووە و هێشتا کارکتەرە ئایینییەکان دەور دەگێڕن. لە مۆدیلی فرقەی دێموکراتی ئازەربایجانیشدا، بڕیاری هەڵەی ڕێبەرانیان بەرەو لەناوچوونی بردن. هەم گرێدراویان بە باکۆ و هەم تێکەڵبوونیان بە حیزبی تووده دوو هۆکاری بنەڕەتیی نەمانی فرقەی دێموکراتی ئازەربایجانن.

ئەزموونی کۆماری کوردستان لە ڕۆژهەڵات هەم بۆ حیزبی دێموکرات و هەم بۆ حیزبە کوردییەکانی دیکە پڕ کاریگەر و گرنگە. واتە کۆمار بووەتە قوتابخانەیەک بۆ بەشێکی زۆری حیزبە کوردییەکان لە بەشە جیاوازەکانی کوردستان. بەجۆرێک کە ڕەنگدانەوەی دەستکەوتەکانی کۆمار (وەک ناوی پێشمەرگە و سروودی ئەی ڕەقیب) لە زۆربەی هەرە زۆری حیزبی و ڕێکخراوە کوردییەکاندا دەبین. کەواتە ئەم باکگراوندە بۆ حیزبی دێموکرات، کە دامەزرێنەری کۆماری کوردستانە زۆر پڕ بایەخە. جیاواز لەم قۆناغە، بەپێچەوانەی ڕێبەرانی فرقەی دێموکراتی ئازەربایجان کە تێکەڵ بە حیزبی تووده بوون، دوکتۆر قاسملوو لە ساڵی ١٩٧٠ پێوەندییەکانی حیزبی دێموکرات لەگەڵ حیزبی تودە دەپچڕێنێت و بەم بڕیارە ڕێگە لە تێکەڵ بوون و توانەوەی حیزبی دێموکرات لەناو حیزبی تووەدا دەگرێت. لە ڕاستیدا، ئەم بڕیارە چارەنووسی حیزبی دێموکرات دەگۆڕێت.

بەگشتیی، لە وڵامی ئەو پرسیارەی کە لە سەرەتاوە باسمان کرد، دەکرێ بێژین ئەزموونی مانەوەی حیزبی دێموکرات لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرهەمی کۆمەڵێک فاکتەری سەرەکییە کە هەموویان یەکانگیر بوون و لە کۆماری کوردستانەوە تا ئەمڕۆ یارمەتیدەر بوو کە حیزبی دێموکرات لەناو کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بمێنێتەوە. ئەمەش لەکاتێکدایە کە دەسەڵاتی زاڵ لە ئێران دژی حیزبی دێموکرات و هەر چەشنە چالاکییەکی پارتە سەربەخۆ و نەتەوەییەکان بووە. واتە لە فەزایەکی دژە حیزبیدا، حیزبی دێموکرات و ڕۆژهەڵاتی کوردستان مۆدێلێکی تەواو جیاوازن کە لە ڕووی مێژوویی و سیاسییەوە کوردستان لە ناوچەکانی دیکەی جوگرافیای ئێران جیا دەکاتەوە.

سەرچاوەکان:

Baziyar, S. (2018). Roji geshbini be dahatooi khabati hoonaskhwazane kurd. Kurdistan, Issue 740, pp.4–5.

Baziyar, S. (2020). Ager raparini 1979 islami bu, le Kurdistan le ser benemay maf w wisty netewai bu. Kurdistan, Issue N: 768, pp.7–8. Hardi Salimi's interview with Dr Smael Baziyar.

Ghasemlou , A. (1985). Chl Sal Xebat Le Penawi Azadida. Kwrte Mejui Hezbi Democrati Kurdistani Iran. Komisioni Chapamani Hezbi Democrati Kurdistani Iran.

Hassan Zadeh , A. (2002). Niw Sade Tekoshan. Komisioni Chapamani Hezbi Democrati Kurdistani Iran.

Hezb Tudeh Iran (2021). Hasht dahe mobarezey hezb tudehay kar w zahmat. London: Entesharat Hezb Tudeh Iran.

Lian, P.C. (1969). The People's Action Party, 1954-1963. Journal of Southeast Asian History, Vol. 10, No. 1(Issue 1819-1969), pp.142–154.

M. Corstange, D. (2000). IRAN: The Party System from 1963 to 2000. https: //www.janda.org/ICPP/ICPP2000/Countries/7-MiddleEastNorthAfrica/77-Iran/77-Iran63-00.htm, [Accessed 4 Apr. 2023].

Merat Amini, P. (2002). A Single Party State in Iran, 1975-78: The Rastakhiz Party - the Final Attempt by the Shah to Consolidate his Political Base. Middle Eastern Studies, 38(1), pp.131–168.

Pahlavi, M.R. (1980). Answer to history. New York: Stein And Day.

Seyedi, H. (2022). Snur bezandn u eawdiw buni sorsgeran le bzutnewey kurd da. https: //www.youtube.com/watch?v=IPYKntTsYc8, [Accessed 19 Apr. 2023].

UK Parliament (2019). The Party System. [online] UK Parliament. Available at: https: //www.parliament.uk/about/mps-and-lords/members/partysystem/ [Accessed 3 Apr. 2023].

Vali, A. (2011). Kurds and the State in Iran. London: I.B.Tauris & Co Ltd.

بەرگژەکانی بەردەم ٨ دەیە خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکرات

ئەلبورز ڕۆئینتەن

پێشەکی

لە ساڵڕۆژی حیزبێکی وەک حیزبی دێموکرات زۆر جار باس لە ڕابردووی حیزب دەکرێت و قوناغە جیاوازەکان دەکەونە بەر نەشتەرگەری و خەسار و شانازییەکان لێک دەدرێنەوە کە بەحەق ئەگەر تەوەری بابەتەکە حیزبی دێموکرات بێت زۆریش پێویستە، چونکە خەباتی ئەو حیزبە بە خەباتی گەلێک و وڵاتێک دەناسرێت کە بە ناڕەوایی کەووتووەتە جوگرافیای سیاسیی ئێران و بەدرێژاییی ژیانیشی ڕووبەڕووی ستەمێکی بێوێنە بووەتەوە و قوربانی و فیداکاریی زۆریشی بۆ داوە، هەر ئەوەی حیزبی ڕێبەرانی ناسراو کاریگەر و زانا و لێهاتووی کورد وەک پێشەوا، قاسملوو و شەرفکەندی و هەزاران شەهید بەڵگەیە بۆ ئەم ڕاستییە. بەڵام ئەوەی من دەمەوێت لە هەشتا ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتدا باسی لێوە بکەم داهاتووی ئەو حیزبەیە، بۆ ئەوەی ئاستەنگەکان و ئاڵەنگاریی سەر ڕێگە زیادتر بخەینە بەر باس و هەروەها ئەرک و بەرپرسیارەتییەکان ڕوون بکەینەوە، چونکە وێڕای شانازی بە ڕابردووی پڕ لە فیداکاری، ئەرکی بەتایبەت نەوەی ئێستەمان و بەتایبەتیریش لەنێو حیزب ئەوەیە کە هەرچی زووتر ئامانجی شەهیدان کە خۆی لە ڕزگاریی کوردستان و کورد دەبینێتەوە، بەدی بێت.

خەبات بۆ خەبات نییە، خەبات بۆ سەرکەوتنە؛ لە لایەکی دیکەوە وتەیەکی سەر زاری تێکۆشەرانی نێو شۆڕش هەیە کە دەوترێت: "شۆڕش بەپەلە ناکرێت". پێم وایە لە دوای زیادتر لە سێ چارەکە سەدە تەمەنی حیزبێک کاتی ئەوە هاتووە کە پەلە بکرێت، چونکە ناکرێت لە کاتێک مرۆڤایەتیی دنیای پێشکەوتوو شۆڕشەکانی پیشەسازی، بەجیهانیبوون، شۆڕشی گەیاندن و پەیوەندی، شۆڕشی دیجتاڵ و تەکنۆلۆژی، ئێستەش لە سەردەمی شۆڕشی ژیریی دەستکرد یەک بە یەک تێپەڕ بکات و ئێمەی کورد هەنووکەش لەو ڕستەیەی "ڕۆسۆ" لە سەردەمی شۆڕشی فەڕانسە و ڕۆشنگەری کە دەیوت "مرۆڤەکان بە یەکسانی و ئازادی لە دایک دەبن و دواتر زەنجیریان دەکەن" بمێنینەوە و ئێستەش خەریکی سەلماندنی ئەو ڕاستییە حاشاهەڵنەگرە بین کە ئێمە تاوانێکمان نییە زمانی نەتەوەییمان کوردییە و مافی خۆمانە قسەی پێ بکەین و بخوێنین و بنووسین.

لەوەها دۆخێکدا حیزبی دێموکرات دوای هەشتا ساڵ خەبات و تێکۆشان هەشتا ساڵ قوربانیدان مێژوویەکی پڕ لە هەوارز و نشێو ئەرک و بەرپرسیارەتیی قورسی لەسەر شانە بۆ ئەوەی لانی کەم بەر لە سەدەیەک خەباتی خۆی بگەیەنێتە ئەنجام، ئەگەر نا پێویستە ڕێکاری دیکە جا بە دڵخواز یان لە ڕووی ناچاری، ببینرێتەوە. هەر لەو ڕوانگەیەوە باسی چەند تەوەری گرنگ وەک ڕووبڕکێ ڕووبەڕووی کاری حیزبیمانن، پێویستییەکی هەنووکەییە و تەنانەت درەنگیش بووە.

کوردستانییبوون یان ئێرانییبوون!

لێرەدا مەبەست ئەوە نییە بچمە سەر باسی سەربەخۆییخوازی یا فیدراڵخوازی، چونکە پێش ئەوەی باسێک لەسەر ئەوانە بکرێت، پێویستە ئێمە دیاری بکەین کە کوردستانتەوەری سیاسەت دەکەین یا ئێرانتەوەری، چونکە لە سیاسەتی کوردستانتەوەریدا، کوردستان چەقی سەرەکیی سیاسەتە و ئیتر چارەنووسی تاران بۆ کورد ئەوڵەوییەتی خۆی لەدەست دەدات، تەنانەت ئەو کاتەی لە ئەوڵەوییەتیشدا بێت مەبەست چارەنووسی کوردستان بێت. حیزبی دێموکرات جیا لە سەردەمی دامەزراندنی

کۆمەڵەی "ژ . ک." و کۆماری کوردستان، واتە لە نیوەی دووەمی کۆمەڵەی "ژ . ک." تاکوو ئەمڕۆ بەدوای چارەسەریی پرسی کورد لە تارانە، چ ئەو کاتەی شەڕ لەگەڵ تاران دەکرد و چ ئەو کاتەی دانوستاندن لەگەڵ تاران دەکرد، دەیهەوێت ئەوە بسەلمێنێت کە کوردەکان دەیانهەوێت لە وڵاتی ئێران بە هەبوونی هەندێک مافەوە بژیێت، تەنانەت زۆر جار لانی کەمی ویستەکانی کورد داوا دەکات، ئەو ستراتیژییە بەدرێژاییی ساڵانی ڕابردوو نەیتوانیوە دڵ و مێشکی حاکمانی تاران و تەنانەت نەتەوەی فارس کە حوکمڕانیش نین و ئۆپزیسیونی بە ناو دێموکاتیکی ڕێژمیشن بۆ ئەو لانی کەمی ویستەکان ڕازی بکات. لایەنێکی دیکەی ئێرانتەوەریبوونی سیاسەتی حیزب خۆی لە دروشمەکەشی بۆ ساڵانی زۆر واتە "دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان" فورموولە کراوە، لێرەدا دامەزراندنی دێموکراسی لە تاران وەک پێداویستیی خودموختاریی کوردستان دانراوە و پێش لە خودموختاری هاتووە، بە خوێندنەوەیەک بۆ دۆخی پرسی کورد وەک پرسی نەتەوەیەک کە لە وڵاتی خۆی ئازاد نییە و خاکەکەشی واتە کوردستان بە تێڕوانینیکی داگیرکەرانە بەڕێوە دەبردرێت، لەپێشخستنی دێموکراسی بۆ ئێران ناتوانێت چارەسەر بێت، چونکە تەنانەت دێموکراسیخوازەکانی ڕاستەقینەی تاران لەسەر پرسی کورد و کوردستان زۆر جیاوازتر لە حوکمڕانیی دیکتاتۆر بیر ناکەنەوە، لە دۆخێکی وەهادا داوای دێموکراسی بۆ تاران تەنانەت ئەگەر کردەنی و جێبەجێش بکرێت، ناتوانێت پرسی نەتەوایەتیی کورد لە کوردستان چارەسەر بکرێت.

لایەنێکی دیکەی سیاسەتی ئێرانتەوەری، خۆگرێدانە بەو تێزەی کە دەوترێت "ئێمە ڕێژیمان لە تاران پێ ناڕووخێنێت، کەوایە ئێمە دەبێت چارەنووسی خۆمان گرێ بدەینە چارەنووسی ئەوانەی دەیانهەوێت ڕێژیم لە تاران بڕووخێنن، بێ ئەوەی بیر لەوە کرابێتەوە کە ئەوانەی دەیانهەوێت ڕێژیمیش بڕووخێنن، سەبارەت بە کورد وەک ڕێژیمی ئێران بیر دەکەنەوە، ئەوەش وا دەکات ئەزموونی دروستکردنەوەی ئەو وڵاتەنە بە کورد بۆ ئەوەی دواتر کورد سەرکوت بکەن کە لە مێژوودا زۆر دووبارە بووەتەوە چەندبارە ببێتەوە، هەر ئەوەش وای کردووە کە سیاسەتی چاوەڕوانیی شۆڕشی

نەتەوەیەک کە سەدان ساڵە خەبات دەکات، بکاتە چارەنووس و ژیربیری کە هەموو ئەو هێزە و پوتانسیلەی کە لەنێو کۆمەڵگای کوردستاندا هەیە، بەفیڕۆ دەدات و وەک ئاکامێکی سیاسەتی ئێرانتەوەری لە ساڵانی ڕابردوودا زیانی لە کورد داوە. کۆی ئەو سیاسەتانە خۆی لە بەتەوەرگرتنی ئێران و تاراندا دەبینێتەوە و بەدرێژاییی تەمەنی حیزب وەک تێڕوانین و بەستێنی تیۆریی حیزب خۆی لە دووتوێی بڕیارات و سیاسەت و دروشمەکانی دەرخستووە و نەشیتوانیوە هەنگاوێکییش پرسی نەتەوەی ئێمە لە ئاست گۆڕینی مێنتالیتەی حوکمڕانانی تاران و داواکارانی حوکمڕانیی تاران بەرەوپێش ببات.

بە خوێندنەوەی ئەو مێژووە و هەروەها لێکدانەوەی دۆخی ئێستە بەتایبەت هۆشیاریی نەتەوەیی و هزری گەشەی بیۆێنەی کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئەوە دەخوازێت لە سیاسەتی ئێرانتەوەری دوور بکەوینەوە و بەرەو سیاسەتی کوردستانی هەنگاو هەڵگرین. لە سیاسەتی کوردستانتەوەریدا ڕووخاندی ڕێژیم لە تاران نا، بەڵکوو لە کوردستان ئەولەوییەتە، واتە ئێمە بەدوای ڕزگاریی کوردستان و ئازادیی کوردین، جا لە درێژەی ئەو سیاسەتەدا چارەنووسی تاران بۆ خزمەتکردنی ئەو ویستەی ئێمە گرنگی دەنوێنێت. ئەوکات لە جیاتیی هەوڵی سەلماندنی ئێرانیبوونمان و جیاییخوازنەبوونمان، هەوڵی ناساندنی پرسی نەتەوەییمان وەک پرسی نەتەوە و خاکێکی داگیراو دەدەین. لە جیاتیی هەوڵ بۆ دێموکراسی لە تاران، هەوڵی ڕزگارکردنی ئیلام، کرماشان، سنە، مەهاباد و ئورمیە و ... لە ڕۆژهەلاتی کوردستان دەدەین. لە جیاتیی دروستکردنی هاوپەیمانی لەگەڵ چوار فارس بەبێ ڕێکخراو و لایەنگر، هەوڵی ڕێکخستنەوەی نێومااڵی کوردسیان لە دەوری تەوەری ڕزگاریی کوردستان دەدەین؛ لە جیاتیی ئەوەی بڵێین لە ئێراندا دێموکراسی نییە، بە هاوار دەڵێین لە کوردستانی داگیرکراودا کورد ئازاد نییە.

ئەگەر ئەوانە لە ڕووکەشدا وەکیەکییەکیشیان هەبێت، لە ڕاستیدا زۆر جیاوازییان تێدایە، چونکە ئەوکات خۆت بەشێک لە ئێران و تاران نازانیت، بەڵکوو خۆت گشتێکی وەک ئێران و هاوشانی تاران ئەوەش گرنگیی هەبوونی سەروەری بەدوای خۆیدا

دەهێنێت و ئەو سەروەرییەش دەسەلمێنێت کە ئێمە هەر وەک پرسەکەمان کە پرسی نەتەوەییە، نەتەوەییانەش سیاسەت دەکەین.

یەکێک لە گرفتەکانی سەر ڕێگەی حیزبی دێموکراتی کوردستان ئەوە دەخوازێت کە بڕیار لەسەر ئەو دووڕێیانە بدات، ئایا وەک ڕابردوو تەنانەت بە شکلێکی زۆر خراپتریش درێژە بە سیاسەتی ئێرانتەوەری دەدرێت یان کوردستان دەبێتە چەقی بیرکردنەوە و لە پەنجەرەی کوردستانەوە پێناسەی پرس و خەبات و تێکۆشانمان دەکەین و دەیناسین و بەو بیرەوە تەنانەت ئەگەر لە چوارچێوەی ئێرانیش بێمێنینەوە، وەک کورد و کوردستانی دەمێنینەوە، نابینە ئێرانییەک کە لە ناوەندەوە بۆ ئێمە پێناسە کراوە.

خەباتی مەدەنی یان بەرەنگاریی نەتەوەی لە بەرانبەر داگیرکەر!

باسکردن لە ڕەهەندە جیاوازەکانی خەبات وەکوو مشتومڕێکی دیکەی ڕۆژەڤی هەنووکەی خەبات و تێکۆشانە کە پێویستە بەوردی وەڵام بدرێتەوە، بەتایبەت لە دوای گرتنەبەری سیاسەتێکی کوردستانتەوەری شرۆڤەی چۆنیەتیی خەبات و ڕەهەندەکانیشی پێویستن. پێم وایە زۆر بێمانا دەبێت کاتێک دوژمن لە هەموو ڕەهەندێکی لواو و نەلواو، ڕەوا و ناڕەوا ئەوەی لەدەستی هاتووە و دێت بە دژی ئێمە وەکوو نەتەوەی کورد و وەک کوردستان و وەک حیزبی دێموکراتی کوردستان کردوویە و دەیکات، بەڵام ئێمە بۆ مانەوە و بەردەوامی و بەرەنگاریی ئەو دژایەتییە بێوێنەیە، بێین بەدوای ڕەهەند بگەڕین؛ واتە بڵێی ئەو ڕەهەندە باشە و ئەو ڕەهەندە خرابە، ئەوە نابێت بکرێت یان ئەوە دەبێت بکرێت. ئێمە کە نەتەوەیەکی مافلێزەوتکراوین، لە سەرەتایترین مافەکانی مرۆڤبوونمان بێبەش کراوین، بۆمان ڕەوایە هەر ڕێگەیەک پێمان دەکرێت و گونجاوە بگرینە بەر بە مەرجێک تاوانی دژی مرۆڤایەتی نەبێت. بۆیە هەر هەبوونی باسێکی وەها لە ڕۆژەڤی شۆڕشگێڕانی خاکداگیرکراو، بە قازانجی داگیرکەر دەزانم و ئێمە لە گەیشتن بە ڕزگاری و ئازادی دوور دەکاتەوە، ئەوەش وای کردووە کە ئێمە لە جیاتیی کار بۆ کەڵکوەرگرتن لە هەموو ڕەهەندە لواوەکان بەدوای ئاسانترین ڕێگە بین. ئەوەش پێویستە بڵێین کە

ڕەهەندەکان دژی یەک نین بە مەرجێک کە بە بەستێنی بیری نەتەوەیی بکرێت؛ واتە ئەوەی لە شار دەکرێت یان شاخ، ئەوەی بە خۆپێشاندان دەکرێت یان بە هێرشی پارتیزانی، چونکە بۆ یەک ئامانج دەکرێت، تەواوکەری یەکترن و لە کۆی کامیان پێویست بێت، دەبێت ئەنجام بدرێت، نەک ئەوەی یەکێکیان ئەوی دیکە ئینکار بکات.

بێگومان ئەوە ئەرکی حیزبە کە بڕیار بدات کام ڕەهەندی خەبات کەی و چۆن دەگرێتە بەر بۆ ئەوەی سەرکەوتن مسۆگەر بکات، نەک یەکێکیان بگرینە بەر و ئەوی دیکە ڕەت بکەیەوە. بەڵام ناکرێت وەک حیزبی دێموکراتی کوردستان کە حیزبێکی نەتەوەیی دێموکراتیکە و لە سەردەمی کۆماری کوردستان ناوی پێشمەرگەی بۆ هێزە جەنگاوەران و سەربازییەکانی کوردستان داهێناوە، هەروەها بە هەبوونی ئەو سیاسەت و کردوە و تاوانانەی داگیرکەران پێشمەرگە لە پێشدا وەک نرخ، دواتر وەک بیر و لە کۆتاییشدا وەک هێزی فیداکاری گەل پەراوێز بخرێت، چونکە دۆخی خەباتی ئێمە و ژیوپۆلیتیکی ناوچە و دڕەندەیی دیکتاتورە دژە کورد و داگیرکەران ئەوە دەخوازێت کە ئەم هێزە نی شتمانییە ڕۆشنبیرە بەهێز و بەهێزتر بکرێت بۆ ئەوەی بتوانین بەرەو سەرکەوتن هەنگاو هەڵگرین و تەنانەت پاش سەرکەوتنیش ئەو هێزە دەتوانێت پارێزەری ئازادی و نەتەوە و خاک و نیشتمان بێت کە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە هەبوونی هێزێکی توکمەی ئاوا نە گەیشتن بە ئازادی لواو دەبینرێت و نە پاراستنی ئاوا ئاسانە. هەر بۆیە لە جیاتیی هەڵبژاردنی ڕەهەند پێویست باس لەوە بکرێت کە کامیان لە کۆی و چۆن بە سەرکەوتووانە بەڕێوەی ببەین.

بە تاقی تەنیا یان بەرەی کوردستانی!

هەندێک وشە و چەمک ئەگەر زۆر بە کار هێنران بەڵام کەم کاریان پێ کرا، ئیتر کاراییان نامێنێت، بەتایبەت وەک بابەتێکی پۆپۆلیستی بەردەوام دەوترێنەوە و لە بەکردەوەییکردنیان هەوڵێک نابینرێت. یەکێک لەو وشانە یەکگرتووییە، کە هەر هەموو لایەن و تاکەکان بەکاری دەهێنن، بەڵام تاکوو ئێستەش ئەو یەکگرتووییەی پێویستە، بەدی نەهاتووە. لێرەدا بۆچی پێک نەهاتووە و کام لایەن کەمتر خەم بووە،

جێگای باس نییە، بەڵکوو ئەوەی گرنگە باسی لێوە بکەین ئەوەیە کە پێویستە حیزبی دێموکراتی کوردستان لە هەموواڵن زیادتر خۆی لێ بە بەرپرسیار بزانێت، ئەوەیە لە بەرانبەر ئەرکێکی وا قورس خۆت بەرپرسیار بزانیت و بۆ بەدیهاتنیشی هەموو هەوڵی خۆت بدەیت. بۆ ئەم مەبەستە پێویستە حیزب بەرنامە و گەڵاڵەی ڕوون و ئاشکرای هەبێت، لەو گەڵاڵەیەدا پێکهاتن لەسەر خاڵە هاوبەشەکان بناغەی سەرەکی بێت و میکانیزمی پێویست بە لەبەرچاوگرتنی ئەزموون و بەرپرسیارەتییەکان بۆ کاری هاوبەش دەبێت ڕوون و ئاشکرا دیاری بکرێت، دواتریش لەگەڵ لایەنەکانی دیکە لەسەر مێزێک بخرێتە بەر باس تاکوو ببێتە گەڵاڵە و میکانیزمی هاوبەشی هەموواڵن بەو شێوەیە حیزبی دێموکراتی کوردستان لە بەرانبەر ئەم ئەرکە گرنگەدا ئەرکی خۆی جێبەجێ کردووە.

تەنانەت ئەگەر هات و ئەو هاواهەنگی و یەکگرتوویییە دروستیش نەبێت، بۆ کۆمەڵانی خەڵک ڕوون دەکرێتەوە کە کێ و چۆن لە بەرانبەر ئەو هەوڵەدا ئاستەنگە، بەو شێوەیە دەبێت وەڵامدەری کۆمەڵانی خەڵک بێت و لە دۆخێکی وەادا بە قورسایی کە پێگەی حیزب هەیەتی و بە سیاسەتێکی نەتەوەیی و پارێزەری بەرژەوەندییەکانی نەتەوەی کورد و خەڵکی کوردستان بێت و ئەو سیاسەتە نەتەوەییەش ئەگەر لە بەرەیەکی کوردستانیی لایەنەکان نەبێت، بەڵام کە زۆرینەی خەڵکی لە دەوری خۆی کۆ کردبێتەوە، لایەنەکانیش ناچار بە هاوکاری و هاواهەنگی دەکات. لەو سیاسەتەدا پێویستە بۆ هەر ئەگەرێک بەرنامەی پێویست هەبێت، ئەوەش ڕاستە کە ئەوڵەویەتی حیزب پێکهێنانی هاوپەیمانیی کوردستانییە، بەڵام لەبەر هەر هۆکارێکیش بێت کە پێکیش نەهات، پێویستە خەڵک ئاگادار بێت و حیزبی دێموکراتی کوردستان بەهۆی ئەو بەرپرسیارەتییەی کە هەیەتی، بەرنامەی خۆی بەرەوپێش ببات. بەکورتی و پوختی، بە تاقی تەنیا یان لەگەڵ بەرە بە هەبوونی بەرنامەی ڕوون و ئاشکرا، نەک هەر هەموو داوای یەکگرتوویی بکەین و بە کردەوە پێکی نەهێنین و نەشزانرێت کێ چۆن لێی خەتاباره.

چەپبوون یان ڕاستبوون!

بـە کۆمەڵـەی "ژ. ک."یشـەوە، حیزبـی دێموکراتـی کوردسـتان بـۆ پرسـی نەتەوەیـی دامـەزراوە و خەباتی کردووە، کاریگەریی هـزری چـەپ بەهـۆی هەژموونیی ئـەو هـزرە لـە ناوچـە و کەسـاییەتییەکانیش لەسـەر حیزب لـە کات و قوناغی جیاوازدا هەندێک جار زۆر و هەندێک جاریش کەم هـەر هەبووە، بـەڵام لـە هەمـوو قوناغەکاندا چ لـە کۆمـاری کوردسـتان بـە شـایەدیی ئەمیرکاییـەکان کـە هەمـوو لایـەک دەیـوت ئێمـە لەژێـر کاریگەریـی یەکیەتیـی سـۆڤیەتداین، چ دواتر کـە دروشـمی دژی ئیمپریالیسـتیمان داوە بـەڵام بـەدوای مافی بڕیاردان لـە چارەنـووس بـۆ کـورد بووین و وتـراوە دژایەتـی لەگـەڵ بیر و هـزری مارکس و لنیـن نییـە، چ لـە کورتەباسـدا کـە بناغـەی سوسـیالیزمی دێموکراتیـک بـۆ نێـو بەرنامـەی حیزبـی دێموکرات بـوو بـەو ڕستەیە دەست پێ دەکات کـە "ئێمـە کـە حیزبێکی مللیی دێموکراتیکن بـۆ باسـی سوسـیالیزم دەکەیـن"، چ ئێسـتەش کـە بیـر و هۆشـیاریی نەتەوەییـی ئەنـدام و لایەنگرانـی حیـزب لـە ئاسـتێکی بەرزدایـە، حیـزب دەکەوێتـە خانـەی حیزبـە ناسیۆنالیسـتە دێموکراتییکـەکان کـە گرنگـی بـە پرسـی دادپەروەریـی کۆمەڵایەتـی و یەکسـانی دەدات.

بەپێچەوانـەی زۆر کـەس کـە هەبوونـی سۆسـیالیزمی دێموکراتیـک بـە چەپبوونـی حیـزب دەزانێـت، پێـم وایـە سۆسـیالیزمی دێموکراتیـک سـنووری نێـوان حیـزب و بیـری چەپـی تونـدڕەو دیـاری کـردووە و لەوێـدا بـاس لـەوە کـراوە کـە ئێمـە حیزبێکـی نەتەوەییـی دێموکراتیکیـن؛ نەنووسـراوە نەتەوەییـی چـەپ یـان چەپێکـی میانـەڕەو یـان هـەر بابەتێکـی دیکـە. ئـەوە ڕاسـتە بیـری چـەپ لـە چوارچێـوەی سۆسـیالیزمی یەکیەتیـی سـۆڤیەت و چینـدا دیکتاتـۆری بەرهـەم هێنـاوە و شکسـتیشـی خـواردووە، بـەڵام هەمـوو شـتێکی چەپیـش خـراپ نییـە و کەڵکوەرگرتـن لـەو باشـییانە کـە ئێمـە لـە دنیـای ئوروپـای پێشـکەوتووش بـە نـاوی سۆسـیال دێموکراسـی یـان سیاسـەتی سۆسـیالی دەوڵەتەکانـی یـان هـەر نـاوی دیکـە دەبینیـن پێویسـتە، ئـەوە هونـەر و زانایـی دوکتـۆر قاسـملوو و حیزبـی دێموکراتیـش بـوو کـە جیـاواز لەوانـەی خزمەتـی ئایدیۆلۆژییـەکان دەکـەن، بەڵکـوو ئایدیۆلۆژییەکانـی خسـتە خزمەتـی پرسـی نەتەوەکەمـان. واتـە ئێمـە نابینـە پێشـمەرگەی سۆسـیالیزم، بەڵکوو

لە سۆسیالیزم کەڵک وەردەگرین بۆ ئەوەی خزمەتی نەتەوەکەی خۆمان بکات.

لە دۆخێکی وەهادا کە پرسی سەرەکیی ئێمە پرسی نەتەوەییە، نابیت بکەوینە نێو شەڕی نێوان ئایدیۆلۆژییەکان، بەڵکوو بەگوێرەی بارودۆخ و هەروەها تایبەتمەندییەکانی کوردستان بەرنامەی سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی دابڕێژین، بۆ ئەو مەبەستەش لەوانەیە پێویست بکات لە شوێنێک کەڵک لە ئەزموونی کۆریای باشوور و شوێنێک سۆسیال دێموکراسیی ئیسکاندیناوی، تەنانەت لە هەندێک بابەت لە ئەمریکای لیبراڵ بە جورێک کە لەگەڵ ڕاستییەکانی دۆخ و تایبەتمەندیی کوردستان دەگونجێت، کەڵک وەرگرین. ئەوەش ئەو کاتە لواوە کە سەرەتا ڕزگار بین و دواتر لە چوارچێوەی بەرنامەی حکوومەت بۆ کوردستان بەوردی شارەزایی لەلایەن پسپۆڕانی هەر بواریک کاری بۆ بکرێت و پلان و نەخشەڕێی کاری حکوومەت دابنرێت.

بۆ ئێستە کە لە هەموو کات زیادتر پێویستیمان بە ڕزگاری لەژێردەستی هەیە، پێویست ناکات هەموو وزەمان بخەینە خزمەت شەڕی نێوان ئایدیۆلۆژییەکان کە نە پێویستە و نە باوی ماوە، لە وڵاتانی ئیسکاندنیاوی هەندێک جار سۆسیال دێموکراتەکان لە لیبراڵەکان زیادتر ڕاستن و ڕاستەکان بەرنامەی چەپ دادەنێن یان دەچنە نێو بەرەی چەپەکان، کەواتە وێڕای هەبوونی ئەو بەستێنە کە لایەنە باشەکانی لە فەلسەفەی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیی سۆسیالیزم هەیە، دەکرێت کەڵکی لێ وەربگیرێت، بەڵام بەستانەوە و گرێدانەوەمان بە ئایدیۆلۆژییەکی دیاریکراو کە لەلایەن هەر کەسەوە پێناسەی جیاوازی بۆ کراوە، پێویست ناکات.

چاکسازیی ڕێکخراوەیی یان هەر وەک چوار دەیە پێش هەنووکە!

کاتێک کە باس لە ڕێکخراوی حیزبی دێموکراتی کوردستان دەکەین، ڕاستەوخۆ باس لە بەڕێوەبەریی شۆڕش لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش کە ژیانی سەرووی دە (١٠) میلیۆن کوردی پێوە بەندە دەکەین، چونکە ئەو ڕێکخراوە ئەگەر کاریگەرترین ڕێکخراوەی سیاسیی شۆڕش لە ڕۆژهەڵاتیش نەبێت کە بەبۆچوونی من هەیە،

یەکێک لە کاریگەرترین ڕێکخراوەکانە، هەر بۆیە هەبوونی ڕێکخراوێکی سەردەمی و یاسامەند و کارا و چالاک پێویستییەکی حاشاهەڵنەگرە؛ لە لایەکی دیکەشەوە کە باس لە خەسارەکان دەکەین و پێمان وایە دەبێت لە داهاتوودا خەسارەکان دووپات نەکەینەوە بۆ ئەوەی بتوانین سەرکەوتوو بین و ئەو باسە، واتە چاکسازیی ڕێکخراوەیی، گرنگی دەنوێنێت و بە خاڵێکی چارەنووسسازیش بۆ سەرکەوتن بەسەر ئاستەنگ و ئالەنگاری ڕووبەڕوو دەزانرێت.

قەوارەی ئیدارەیی حیزبی دێموکراتی کوردستان کە لەسەر بنەمای سەنترالیزمی دێموکراتیکی حیزبە چەپەکان دامەزراوە، ئەو شێوازە لە ئیدارەی ڕێکخراوەی لە سەردەم و قۆناغی جیاواز کارکردی جیاوازی هەبووە و وێڕای لایەنە ئەرێنی و نەرێنییەکانی توانیویەتی حیزب تاکوو ئێرە بهێنێت. هەرچەند لە سەردەمی جیاواز هەوڵی گۆڕانکاری و تەنانەت گۆڕینی ئەو قەوارەیە لە ئارادا بووە، بەڵام فەلسەفەی بەڕێوەبەرییەکەی هەر لەسەر ئەو بنەمایە کە پۆلیتبیرۆ پێویستە هەموو بابەتەکانی نێو حیزب یەکلا بکاتەوە، هەر بە زیندوویی ماوەتەوە. ئەو شێوازە تاکوو چەند لەگەڵ جیهانی پسپۆڕی و بەڕێوەبەری دەگونجێت جێی تێڕامانە، چونکە وێڕای فیداکاری و قوربانیدانی تاکەکان لە ئاستی کاری یاسەمەندیی ڕێکخراوەیی بەردەوام گرفت و کۆسپ هەبووە. ئەندازیاری ئەو شێوازە لە بەڕێوەبەری، د. قاسملوو بوو، چونکە ڕێکخستنەوەی حیزب لە بەغدا و بەر لە ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی و دواتر ڕێبەرایەتیکردن تاکوو کاتی تیرۆربوونی، کاریگەریی ڕاستەوخۆی ئەوی تێدا هەبوو، هەرچەند لە سەردەمی د. قاسملووی نەمردا وێڕای هەبوونی ئەو قەوارەیە هەوڵی دەدا بڕیارەکان لە دەرەوەی پۆلیتبیرۆش بدرێن، بۆ نموونە لە سەردەمی د. قاسملوو هەوڵی جیددی دەدرا کە کۆمیسیۆنی قەزایی وەک دەسەڵاتی دادوەری، لانی کەم لەسەر بابەتە یاساییەکان بڕیار بدات کە پێم وایە بۆ دابینکردنی دادپەروەری لەنێو حیزبدا کارێکی بەنرخ بوو. دوای نەمر د. قاسملوو بە هەمان قەوارە بەڵام بە کاریگەریی بەڕێوەبەرانی دیکە درێژەی بە خەباتی خۆی داوە کە لێکەوتەکانی بە ئەرێنی و نەرێنی بۆ هەمووان ڕوون و ئاشکرایە.

بە چاوخشاندنێک بە ڕاستییەکان و ئەزموونەکان دەردەکەوێت کە بەبێ گۆڕینی فەلسەفەی بەڕێوەبەری، تەنانەت گۆڕینی قەوارەیە ئیداریی‌ش چارەسەرییەکی ئەوتۆ بەدی ناهێنێت. ئەوەش ئەو ڕاستییەی سەلماندووە کە تاکەکانن دەتوانن سیستەمی پێویست و کارا بۆ کاری بەڕێوەبەریی ڕێکخراوەیی بەدی بهێنێن، بەپێچەوانەکەی گۆڕینی قەوارە و سیستەم ئەگەر پێویستیش بێت، بەبێ گۆڕینی تاکەکان ناتوانێت چارەسەریی دروست بکات، تەنانەت ئەگەر ئەو ڕاستییە بەپێچەوانەی بنەما زانستییەکانی کاری ڕێکخراوەیی‌ش بێت، ئەزموونی ڕابردووما‌ن نیشان دەدات لە حیزبی ئێمەدا بەو شێوەیە بووە.

ڕاستییەکی دیکەی ئەو پێداویستییە ئەوەیە کە ئەگەر لە کۆتاییی ئەو بابەتەشدا ئاماژە بە چاکسازیی کاری ڕێکخراوەیی‌ش درابێت، بەڵام یەکەمین ئالەنگاریی سەر ڕێگەی کار و تێکۆشانی ڕێکخراوەیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەقەڵەم دەدرێت، چونکە بەبێ هەبوونی ئەو چاکسازییە چارەسەری لە بوارەکانی دیکە زۆر لواو نابیرێت؛ ئەگەر لواو با، لانی کەم لە سی ساڵی ڕابردوو کە حیزب لە باشووردا نیشتەجێ بوو، دەبوو ئیتر ئێمە ئەمڕۆ باسی کوردستانیبوون یان ئێرانیبوون یان چۆنیەتیی سۆسیالیزمی دێموکرات یان بابەتگەلی دیکە نەمان دەکرد، یان بەڕێوەبەریی ناوەندگەلی جیاوازی شۆڕش کە پێداویستیی پسپۆڕین وەکوو دیپلۆماسی و ڕاگەیاندن و ... وێڕای هەوڵ و تێکۆشانی بێوچانی بێوێنەی کادر و پێشمەرگەی ئەو حیزبە کە لە دۆخێکی ئەستەمدا دەیکەن زۆر لە ئێستە کاراتر دەبوون.

بنەماکانی چاکسازیی کاری ڕێکخراوە کە بۆ خۆی بابەتێکی گرنگە و تەوەرێکی پێویستە لە دووتوێی ئەو بابەتە جێی نابێتەوە، بەڵام لێرەدا تەنیا وەک پێویستییەک باسی لێ دەکرێت. بەپێی ئەزموون سەلمێنراوە کە بەبێ گۆڕینی کاراکتەری سەرەکیی نێو خەبات و تێکۆشان کە خاوەن مێژوویەکی زێڕین لە فیداکاری و قوربانیدان و تێکۆشانن، نەلواو دەبینرێت، بەڵام ژێرخانی ئەو چاکسازییە لەسەر یاسامەندکردن و گرنگیدان بە پسپۆڕی و لێهاتوویی‌یە کە پێویستی بە میکانیزمی

نوێی هەڵبژاردن و کۆنفرانس و کۆنگرە هەیە، لانی کەم گۆڕانکاری لە شێوازی کۆنفرانسەکان خاڵێکی جیددییە کە ئەگەر وەک ڕابردوو بەردەوام بێت، ناتوانێت جیاوازییەکی ئەوتۆ بنوێنێ.ت

بەڵام لە هەمووی گرنگتر هەستکردن بە پێویستیی چاکسازیی ڕێکخراوەییە کە دەبێت جەختی لەسەر بکرێتەوە.

دەرەنجام

حیزبی دێموکراتی کوردستان بە زیادتر لە هەشتا ساڵ خەبات و تێکۆشان، ناوێکی ناسراو و تەنانەت زێڕینی خەباتی نەتەوەیەکی بێبەشکراو لە مافەکایەتی. ئەو حیزبە لە قوربانیدان بۆ ڕەسااڵەتی مێژووی خۆی، واتە دابینکردنی ماف و ویستەکانی نەتەوەی کورد بۆ یەک چرکەش سڵی نەکردووەتەوە و بەردەوامە؛ هەر ئەوەش وای کردوە کە ئەرکی زۆر قورستری لەسەر شانە، بەتایبەت سەبارەت بە نەوەی نوێی نێو ئەو خەباتە، چونکە ئێمەمانان نەک هەر لە بەرانبەر ڕابردووی پڕ لە شانازیی ئەو حیزبە، بەڵکوو زیادتریش لە بەرانبەر داهاتووی ئەو گەلە کە لە ژێردەستی ڕزگاری بێت، بەرپرسە و لە بەرانبەر بەرگژە و ئالەنگارییەکاندا بەرپرسیارەتیش دەخولقێنێت، وێڕای ناسینیان خاوەن پێشنیار و چارەسەرییە، بەبێ ئەو تێڕوانینە ناتوانین لە بەجێگەیاندنی بەرپرسیارەتیمان سەرکەوتوو بین. بناغەی ئەو تێڕوانینیەش جیاواز کارکردنە لە چاو ڕابردوو. بناغەی جیاوازکارکاردنیش نوێگەرایی و سەردەمی بوونێکە کە بە باوەڕ و تێکۆشانی ڕابردوو فرچکی گرتووە و بەو شێوەیە بەرەو ئالەنگارییەکانی دەڕوانێت و ئەوەش چارەسەری بەدوای خۆیدا دەهێنێت ئەگەر نا بە دووبارەکردنەوەی ئەوەی دووبارە کراوەتە، هیچ بابەتێک چارەسەر نابێت.

حیزبی دێموکرات
مێژوویەکی زێڕین بۆ پرسی ژنی کورد

ئاسۆ مینبەری

مێژووی خەباتی ژنان لە سەرتاسەری جیهاندا، مێژوویەکی دوور و درێژ و لە هەمان کاتدا پڕ هەوراز و نشێو بووە. ئەم خەباتە قۆناغی جیاوازی تێپەڕاندووە و بە زۆر بڕگەی هەستیاردا تێپەڕیوە، هەر لە هەوڵەکانی ژنانەوە بۆ دەستخستنی هەقدەستی یەکسان، مافی دەنگدان، خەبات دژی هەڵاواردن و توندوتیژییەوە بگرە هەتا ئەو کاتەی کە خەباتەکە لە چوارچێوە و قاڵبی جیاوازی دیکەدا و وەک بزووتنەوە کرێکارییەکان و فێمێنیزم خۆی دەرخستووە و گەیشتووەتە ئەمڕۆ.

خەباتی ژنان بۆ دەستخستنی یەکسانی و ئازادی وەک پرسێکی گشتی لە هەموو جیهاندا، نیشاندەری هەقیقەتێکی تاڵە، ئەوەی کە سەرەڕای گەشەی جیهان و تێپەڕین بە قۆناغە جیاوازەکانی ژیانی شارستانیشدا، ژنان بە بێ جیاوازیی جوغرافیایی و سیاسی و فەرهەنگیی کۆمەڵگەیەک کە تێیدا دەژین، لە سەدەی بیست و یەکەمدا، هێشتا ستەملێکراون و نەیانتوانیوە بە مافەکانیان بگەن. ئەم هەقیقەتە پێمان دەڵێ کە ئەگەرچی ژنان لەم خەباتەدا زۆر قوربانییان داوە و دەستکەوتی باشیشیان هەتا ئێستا هەبووە، بەڵام بێگومان ڕێگای خەباتیان بۆ گەیشتن بە مافەکانیان هێشتا

هەموار نەکراوە و ڕێگایەکی دوور و درێژیان لەپێشە.

بەپێی ئەوەی کە کۆمەڵگەیەک لە بواره جیاوازەکانی وەک کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی، سیاسی و ئابووریی و ئیدئۆلۆژیکەوە لە چ دۆخێکدا بێت، ژیانی تاکەکان بەگشتی دەکەوێتە ژێر کاریگەرییەوە، بەڵام ئەم بابەتە بۆ ژنان تۆزێک جیاوازترە. ژنان لە کۆمەڵگە ئازاد و دێموکراتیکەکاندا، لانیکەم وەک هاوواڵاتی و شارۆمەند، لە چوارچێوەی یاسادا کۆمەڵێک مافیان پێ دەدرێت کە خودی ئەم مافە یاساییانە دەتوانن پشتیوانێکی قایم بۆ ژنان و بۆ گەیشتنیان بە ئامانجەکانیان بن، بەڵام لە کۆمەڵگە دواکەوتوو و نادێموکراتیکەکاندا، خودی یاساکان، سەرکوتکاری سەرەکیی ژنانن و هیچ پشتیوانێک بوونی نییە.

ئەم بابەتە لە کۆمەڵگەی ئێرانیشدا جێگای باسە. ژنان لە چوارچێوەی ئەو جوغرافیایەدا بە درێژایی مێژوو ستەمیان لێ کراوە و پەراوێز خراون و مافەکانیان بە شێوازی جیاواز پێشێل کراون. بەڵام قۆناغی واش هەبووە کە توانیویەتی ڕۆح وەبەر خەباتی ژناندا بکاتەوە و دەرفەتی بوون و چالاکییان پێ بدات و لێرەدایە کە ڕۆڵی ڕێکخراوی سیاسیی بەرجەستە دەکرێتەوە.

کۆماری کوردستان و پرسی ژن

لە ساڵی ١٣٢٤ی هەتاویدا و لە کۆمەڵگەی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ڕێژیمی پاشایەتیدا، دامەزرانی حیزبی دێموکرات، وەک ڕێکخراوێکی مۆدێرنی سیاسی، خاڵێکی وەرچەرخان لە مێژووی گەلی کورد بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بوو. ئەگەرچی حیزبی دێموکرات وەک حیزبێکی نەتەوەیی فۆکۆسی لەسەر پرسی نەتەوایەتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە، بەڵام چەند مانگ دواتر و بە دامەزرانی یەکەمین دەسەڵاتی کۆماری لە کوردستان، خەباتی حیزبی دێموکرات چووە قۆناغێکی دیکەوە.

حیزبی دێموکرات وەک دامەزرێنەری کۆماری کوردستان، بە بایەخدان بە پرسە گرینگەکانی ئەوکاتی کۆمەڵگە و یەکێک لەوان پرسی ژنان، توانیی ببێتە خاڵێکی هیوا

بۆ ئەو توێژەی کۆمەڵگەی کوردستان کە جگە لە پەراوێزخران و نەدیرتان شتێکی دیکەیان ئەزموون نەکردبوو و ئەمەش بەرهەمی ئەو دەسەڵاتانە بوو کە بە درێژایی مێژوو لەسەر ئەم خاکە زاڵ بوون.

کۆماری کوردستان لە سەرەتای دامەزرانیەوە دەستی بۆ کۆمەڵێک خاڵ برد کە تا پێش لەوە هیچ گرینگییەکیان بەتایبەت لە کۆمەڵگەی کوردستاندا کە کۆمەڵگەیەکی خێڵەکی بوو و نەخوێندەوارییش تێیدا لە ئاستێکی زۆر بەرزدا بوو نەبوو، یەکێک لەم پرسانە پرسی ژنان بوو! لە کۆمەڵگەیەکی نەخوێندەواردا کە ڕێژەی خوێندەواریی ژنان سفر بوو و لە هەموو کایەکانی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و بگرە خێزانییشدا پەراوێز دەخران و نەدەبیندران، ئەمجارە لە چوارچێوەی دەسەڵاتێکی دێموکراتیدا تواناییان هەست بە بوونی خۆیان بکەن کە یەکەمین هەنگاویشی وەک زۆر جار باس کراوە، دامەزرانی ڕێکخراوێکی تایبەت بە ژنان بوو کە ئێستاش پاش ٧٩ ساڵ لە کار و تێکۆشانی خۆی بەردەوامە.

خاڵێکی گرینگ و جێی تێڕامان لەم چوارچێوەیەدا ئەوەیە کە زۆر جار باس لەوە دەکرێ خودی پێشەوای نەمر، بۆ دەسپێکی کاری ئەم ڕێکخراوەیە، خێزانی خۆی واتە مینا خانمی قازی دێنێتە گۆڕەپانی کاری پراگماتیکەوە و وەکوو ژنێک پێشەنگایەتیی ئەم ئەرکەی دەخاتە سەر شان، لە ڕاستیدا لەو کۆمەڵگەیەدا کە ژنان وەکوو ڕەگەزی ژمارە دوو چاویان لێ دەکرا و تەنیا شیاوی ڕۆڵگەلێکی وەک هاوسەردارێتی و دایکایەتی و وەچەخستنەوە بوون، ئەمە شۆڕشێکی گەورە بوو کە ژنان لە یەکەمین دەسەڵاتی کۆماریدا خۆیان ببینەوە و ئەرکیان پێ بسپێردرێت.

ئەرکسپاردن بە ژنان لەو سەردەمەدا و ئەویش لەسەر دەستی پێشەوا قازی محەممەد، ئەو هەقیقەتە ڕوون دەکاتەوە کە حیزبی دێموکرات، وەک حیزبێکی پێشەنگ، هەر لەو کاتەوە یەکەم هەنگاوەکانی بۆ نەهێشتنی هەڵاواردن دژی ژنان هەڵ گرتوو و ڕۆڵی پێشەوا لەم کات و ساتەدا نیشاندەری تێگەیشتن لە بەتاڵبوونی بیری چەقبەستووی پیاوسالاری و گرینگیدان بە ژنان وەک توێژێکی خاوەن ئیرادە بووە.

ژن لە حیزبی دێموکراتدا

ئەگەرچی تەمەنی کۆماری کوردستان کورت بوو بەڵام، ڕێچکەیەک کە دیاری کرا، ئێستاش پاش ٨ دەیە خەبات و تێکۆشان بە بایەخەوە چاوی لێ دەکرێ و حیزبی دێموکرات، وەک حیزبی دایک لەسەر کۆمەڵێک پرەنسیپ پێداگرە کە لە خەباتی ئەم حیزبە جیا ناکرێنەوە.

یەکێک لەو پرەنسیپانە باوەڕی قوواڵی حیزبی دێموکرات بە پرسی یەکسانی و دادپەوەرییە کە لە بەرنامەی سیاسیی ئەم حیزبەشدا ڕەنگی داوەتەوە.

حیزبی دێموکرات وەک حیزبێکی خاوەن ئەزموونی نەتەوەیی، خەریکە هەشتاهەمین ساڵی دامەزارنی خۆی تێپەڕ دەکات و لەم ماوە زەمەنییەدا توانیویەتی وەک حیزبێکی هەڵقوواڵو لە ویست و داخوازی کۆمەڵگەی کوردستان، هەنگاوی بەجێ، جیددی و کارامە لە چوارچێوەی بونیاتنانەوەی کۆمەڵگەی کوردستاندا هەڵ بگرێت. ئەم حیزبە، لە مێژووی خۆیدا، وێڕای کارکردن لەسەر پرسی نەتەوەیی و هەوڵدان بۆ بەدەستەوەگرتنی چارەنووسی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هیچکات لە پرس و بابەتەکانی دیکەی ئەو کۆمەڵگەیە خافڵ نەبووە و بە بەردەوامی هەوڵی بۆ داوە.

هاوکات لەگەڵ پرسی نەتەوەیی، پرسە جیاوازە کۆمەڵایەتییەکان، پرسی ژینگە، پرسی ئابووری، جوگرافیا و دێموگرافیای کوردستان، پرسی مێژوو و بە سەدان پرسی دیکە لە دەستووری کاری ئەم حیزبەدا بووە و هەوڵی داوە بە گونجاندنی ئەم بابەتانە لە چوارچێوەی پێڕەو و پرۆگرامی خۆیدا کاریان لەسەر بکات. یەکێک لەو پرسانە کە حیزبی دێموکرات لە سەرەتای دامەزرانیەوە، گرینگیی پێ داوە، پرسی ژنان بووە.

پرسی ژن لای حیزبی دێموکرات، هەمیشە پرسێکی گرینگ و جێی بایەخ بووە و هەر لە گەلاوێژی ١٣٢٤ی هەتاوییەوە هەتا ئێستا کە خەریکە ٨٠ ساڵ بەسەر دامەزرانی ئەم حیزبەدا تێدەپەڕێت، بە بەردەوامی هەوڵ دراوە کاری بۆ بکرێت.

هەوڵ و تێکۆشانی حیزبی دێموکرات لە چوارچێوەی مافەکانی ژناندا، تایبەت بە قۆناغێکی دیاریکراو لە خەباتی ئەم حیزبە نەبووە، بەڵکوو بەرنامەیەکی درێژخایەن بووە کە تا ئێستا بەردەوام بووە و بێگومان بەردەوامیش دەبێ.

ئەوەی کە سەبارەت بە پرسی ژنان لەم حیزبەدا گرینگە، ئەوەیە کە لە هیچ قۆناغێکدا ئەم پرسە پەراوێز نەخراوە و هاوکات لەگەڵ تێکۆشان بۆ پرسی نەتەوەیی، خەبات دژی چەوسانەوەی ژنان و دابینکردنی مافەکانیان، بابەتێکی هەستیار و گرینگ بووە.

شێوازی کار و تێکۆشانی حیزبی دێموکرات لەسەر پرسی ژنان، بە پرۆسەیەکی درێژخایەنی مێژوویی دا تێپەڕیوە، بە جۆرێک کە دەتوانین بڵێین، ئەکتی شۆڕشگێڕانەی ژنان لە کۆمەڵگەی ئێستای کوردستاندا، بەرهەمی تێکۆشان و ئەرکوەخۆگریی حیزبی دێموکرات لەمبارەوە بووە. هەر لە یەکەم هەنگاوەکانەوە حیزبی دێموکرات بە دژایەتیکردنی نەریتە ناشیرین و دژەژنەکان هەوڵی دا پشتیوانێکی قایم بۆ ژنان بێت و ئەمەش بە تێپەڕبوونی کات توانی تا ڕادەیەکی زۆر، هەستی متمانە بە خۆبوون بۆ خەبات دژی چەوسانەوە و هەڵاواردن لەواندا زیندوو بکاتەوە.

ئەوەی کە لەم چەند ساڵەی دواییدا لە ژنان بینراوە، ئاکامی ئەو پشتیوانییە قایمە بووە کە توانیویەتی ژنان بێنێتەوە گۆڕەپانی خەباتەوە و بیانکات بە پێشەنگی خەباتەکە. ئەڵبەت نابێ ئەوەمان لە بیر بچێ کە لە پاڵ ئەم پشتیوانییەدا، خودی ژنانیش هەوڵیان داوە کە لە ژێردەستەیی بێنە دەر و بە خوێندن و بڕینی قۆناغەکانی خوێندن و هەنگاونان لە بازنەی کۆمەڵایەتی و ئابووری، سەربەخۆییەک بەدەست بێنن و وەک مرۆڤ خۆیان پێناسە بکەنەوە و هاتنە مەیدان بۆ وەرگرتنی مافەکانیان بە ئەرکی خۆیان بزانن.

گرینگیی بەشداریی سیاسیی ژنان لە خەباتی حیزبی دێموکرات

حیزبی دێموکرات وەک حیزبی ئاڵاهەڵگری خەباتی نەتەوایەتی، بە دووبارە پێناسەکردنەوەی ڕۆڵ و ئەرکی تۆڕەی جیاجیاکانی کۆمەڵگە و بەتایبەتیش تۆڕەی ژنان، توانیویەتی لە بەشداریپێکردنی ئەم تۆڕەی لە خەباتدا ڕۆڵێکی ئێجگار گەورە و گرینگ ببینێ، تا ئەو جێگایە کە ئەتوانین پەیوەستبوونی ژنان و کچان بە ڕیزی پێشمەرگەی کوردستانەوە، وەک هێمای بەرچاوی ئەم بەشداریە ناو ببەین کە چیدیکە ژنان و کچانی نیشتمانی ئێمە، گۆڕایەڵی دابونەریتە باوەکانی کۆمەڵگە نین کە ئەوان تەنیا وەکوو دایک پێناسە بکاتەوە، بەڵکوو ئەوان لەو چوارچێوەیە هاتوونەتە دەرێ و بە پێناسەکردنەوەی سەرلەنوێی خۆیان، مۆرکی شۆڕشگێربوون لە خۆیان دەدەن و ئامادەن بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان شەڕ بکەن و هاوکات لەگەڵ ئەوەش بە خۆپێگەیاندن و هەوڵدان، لە بازنەی سیاسەتدا گەشە بکەن و وەک تاکێکی سەربەخۆ و خاوەن ئیرادە، هەنگاو بۆ نێو بازنەی سیاسەت بهاوێن و کۆت و بەندی کۆیلایەتی و بەستراوەبوون بە نەریتە دواکەتووەکان بپچڕینن.

مافی ژن و خەباتی نەتەوایەتی

ڕەنگە زۆر کەس باس لەوە بکەن کە پرسەکانی تایبەت بە ژنان ڕەوتێکی جیهانی دەپێون و هاوتەریبکردنی ئەم پرسانە لەگەڵ پرسگەلی نەتەوەیی بە مانای گرینگدان بە ناسیۆنالیزم و زاڵکردنی بە سەر فێمێنیزمدایە، بەڵام لە ڕاستیدا حیزبی دێموکرات لە ماوەی تێکۆشانی خۆیدا هەوڵی داوە تاکوو بە پێناسەکردنی ژنان وەکوو بەشێک لە دانیشتووانی ژینگەی سیاسی و کۆمەڵایەتیی خۆی، ئەرکداریان بکات بەوەی کە وەک تاکێکی کورد و هاوکات وەکوو ژن داوای مافەکانیان بکەن. بە مانای دیکە حیزبی دێموکرات، ژنان وەک بەشێکی جیانەکراو لە کۆمەڵگە دەزانێت و بە جیانەکردنیان لە پرسە نەتەوەییەکان هاوکات لەگەڵ ئەوەی کە ئەرکێکی قورسی نەتەوەیی دەخاتە سەر شانیان، زیاتریش ئەرکداریان دەکات بەوەی کە خەبات بۆ تۆڕەکەی خۆیان

بکەن کە لەم پێناوەشدا خودی حیزبی دێموکرات یارمەتیدەرێکی باش بۆ ژنان بووە و بە ڕەخساندنی دەرفەت و دابینکردنی ئیمکاناتی پێویست هەوڵی داوە تاکوو وەکوو ڕێکخراوێکی بە پرەنسیپ و بەرپرس لە بەرانبەر تاکەکانیدا پرسەکانی ژنان بکاتە ڕۆژەڤ و کاریان لە سەر بکات.

مەگەر جگە لەوەیە کە لە سێبەری نەتەوەیەکی ئازاددا، ژنانیش دەتوانن ئازاد بژین و ئازاد بیر بکەنەوە؟ لە ڕاستیدا حیزبی دێموکرات نەک هەوڵی داوە کە ژنان بە بیرۆکەی فێمێنیستییەوە قەتیس بکاتەوە و نەک بە بیرۆکەی نەتەوەییەوە.

لە ڕاستیدا ئەمە مافی بێ ئەملاوئەولای ژنانە کە پێداگری لە سەر مافەکانی خۆیان بکەن و هەوڵ بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی خۆیان لە نێو کۆمەڵدا بدەن، جا ئەگەر فێمێنیزم بتوانێ ئاڵترناتیڤێکی باش و گونجاو بێت، بە دڵنیاییەوە ئەتوانێ هەوڵەکانیان وەپێش بخات.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە مەبەستی زیاتر گرینگیدان بە تۆێژی ژنان و هەروەها هەوڵ بۆ پێگەیاندن و بەشداری پێکردنیان لە کایە سیاسییەکاندا، هەوڵی داوە تاکوو بە کردەوە ژنان بێنێتە نێو بازنەی سیاسەتەوە و کەڵک لە توانایی و لێهاتوویی‌یەکانیان بگرێت و بۆ ئەم مەبەستەش بەو شێوەی کە دەرفەتی بووبێت و بۆی کرابێت، بەستێنی بۆ خولقاندوون و یارمەتیی داون.

- حیزبی دێموکرات و ژن پاش ٨٠ ساڵ

ئێستا کە ٨٠ ساڵ بەسەر دامەزارنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا تێدەپەڕێت، لە نێوان هەموو ڕێکخراوە سیاسییەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا، حیزبی دێموکرات وەک دێرینەترین ڕێکخراوی سیاسیی مۆدێرن توانیویەتی بە سازماندان و پلاندانان و ڕێکخستنی تایبەت، کەڵک لە هێز و تواناکان وەربگرێت، بۆ ئەم مەبەستەش هەمیشە و لە هەموو کاتێکدا، بە وردبینی و جیهانبینییەکی تایبەتەوە ڕوانیویەتە پرسەکان و بۆ هەر قۆناغێک لە خەبات و تێکۆشانی خۆی بەرنامەی

تایبەتی داناوە. لە هەموو قۆناغەکانی خەباتی حیزبی دێموکراتدا، ژنان ڕۆڵ و نەخشی تایبەتی خۆیان بووە و بوونیان و کاریگەرییان لە هەموو قۆناغەکاندا دیار و بەرچاوە. ژنان بە بەشداریی ڕاستەوخۆ لە مەیدانی خەباتی حیزبی دێموکراتدا، وێڕای بەتاڵکردنەوەی بیرۆکەی دژەژن و چەقبەستووی کۆمەڵگە، پێناسەیەکی نوێیان لە خۆیان بەدەستەوە داوە.

لە کۆمەڵگەی داگیرکراوی کوردستاندا، لەمپەر و ئاستەنگی زۆر لەسەر ڕێگای ژنان بووە، کە خەباتی ژنانیان خستووەتە ژێر کاریگەریی خۆیانەوە، ئەم ئاستەنگانە ئەگەر لە لایەنی نەرێنییەکەیان بڕوانین دەبینین کە پێشیاان بە سەرکەتن، گەشە و پێگەیشتنی ژنان گرتووە بۆ نموونە ئیدئۆلۆژیکبوونی دەسەڵاتی زاڵ، پێکهاتەی پیاوسالاری کۆمەڵگە، گوشاری چەندقاتی سیاسی و ئەمنیەتی دژی سەر ژنان، جیاوازیی ڕوانینەکان لە کۆمەڵگەی نەریتی و کۆمەڵگەی پێشکەتنخواز بەرانبەر بە ژنان، بە کاڵاکردنی ژنان، بێبەریکرانیان لە مافە مرۆییەکانیان و پێشێلکردنی کەرامەتی مرۆییان هەموویان نموونەگەلێک لەو ئاستەنگانەن کە خەباتی ژنانیان خستووەتە ژێر کاریگەرییەوە، بەلام ئەگەر لایەنی ئەرێنییەکەی ببینین، خودی ئەم ئاستەنگانە زۆر جاریش توانیویانە هاندەری ژنانی ڕۆشنبیری کۆمەڵگە بن بۆ ئەوەی کە بتوانن هەنگاوی بەهێزتر هەڵ بگرن. ئەڵبەتە ئەمە بەو مانەیە نییە کە ئێمە ئەو ئاستەنگانە بەبایەخ ببینین، بەڵکوو بەو مانایەیە کە ئەو ئاستەنگانە بکەین بە دەرفەت. هەموو ئەوانەی کە باس کران لە کۆمەڵگەی کووردستاندا کە هەمیشە ژێردەستە بووە، نبەرانبەر بە ژنان بینراوە، لێرەدایە کە نەخش و ڕۆڵی حیزبی دێموکرات وەک یەکەم ڕێکخراوی سیاسیی کە دەرفەتی بەشداریی سیاسیی و ڕێکخراوەیی بە ژنان دا و بەستێنی ئەم بەشداریەی بۆ دروستکردن، بەرجستە دەکرێتەوە. حیزبی دێموکرات لە مێژووی ٨٠ ساڵەی خۆیدا، ئەم پرەنسیپەی لەبەرجاو گرووە کە کۆمەڵگە بە بێ بوونی ژنان ناتوانێ سەرکەوێ، ئەمە لە وتەکانی دوکتور قاسملووی نەمریشدا دەبینرێ کە دەفەرمێ، هەرچی ژنان لە کارە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکاندا

بەشدار بن، کۆمەڵ پێشکەوتووترە و هەرچی لە بزووتنەوەی سیاسیی نەتەوەیەکدا ژنان تێکۆشەرتر بن، بزووتنەوەکە پێشکەوتووترە و شانسی سەرکەوتنی زیاترە. ئێستا کە ٨٠ ساڵ لە خەباتی حیزبی دێموکرات تێدەپەڕێ، ئەم حیزبە کە خۆی بە حیزبی کۆمەڵانی خەڵک و هەڵقوڵاو لە ویست وداخوازییەکانی دەزانێ، دەبێ بە وردبینییەوە ئاوڕێک لە تێکۆشانی خۆی لە چوارچێوەی مافەکانی ژناندا بداتەوە و بە خەسارناسییەکی زانستی و واقعبینانە، مەیدانێکی زیاتر و ئاوەڵاتر بۆ ژنان و بەشداریی زیاتریان لە چوارچێوەی ئەم حیزبەدا بکاتەوە.

مێژووی ٨٠ ساڵەی حیزبی دێموکرات، لە خەباتێکی فرە ڕەهەند پێک هاتووە، ئەم ڕەهەندانە ئەگەرچی لەژێر سێبەری حیزبی دێموکراتدا وبەپێی بەرنامەی سیاسیی ئەم حیزبە پێناسەیان بۆ کراوە بەلام هەرکامەیان لە چوارچێوەی خۆشیاندا توانیویانە، دەستئاوەڵاییەکیان هەبێ و لە کۆتاییدا ئاکامی هەول وتێکۆسانەکان لە هەرکام لەم ڕەهەندانەوە بچێتەوە ژێر چەتری حیزبی دێموکرات، وەک یەکەم حیزب کە بناغەی خەباتێکی نەتەوایەتیی بە سەرنجدان بە خواست و ویستی کۆمەڵگە دامەزراند.

1324

80 Sal Xebat Le Pênaw Rizgarîda

٨٠ ساڵ لەمەوبەر، پێشەوا قازی محەممەد، لەسەر بناغەی "کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان" (ژ.ک) و بە مەبەستی خوگونجادنی بزووتنەوەی سیاسی و نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەگەڵ هەلومەرجی ئەوکات حیزبی دێموکراتی کوردستانی دامەزراند. ئەم حیزبە کە خۆی دامەزرانەکەی خاڵگۆڕانی مێژوویی سیاسیی کورد بوو، کەمتر لە ٦ مانگ دواتر توانی "کۆماری کوردستان" وەک یەکەم دەسەڵاتی نەتەوەیی مودێرنی کوردی پێکبێنێ و زۆر دەسکەوتی دیکەش لە بواری مێدیایی، پەروەردەیی، زمان، هونەری بەرگری و پێشمەرگانەدا بۆ بزووتنەوەی کورد دەستەبەر بکا. ئێستاش ٨٠ ساڵ مانەوەی ئەم حیزبە لە مەیدانی خەبات و شەکاوە ڕاگرتنی ئاڵای خەبات بۆ دابینکردنی مافە ڕەواکانی کورد و دەرکەوتنی پێگە و خۆشەویستیی ئەم حیزبە لە دڵی خەڵکی کوردستان لە دەیان ئەکتی سیاسیی ئەم خەڵکە لە ساڵانی دوور و نیزیکی ڕابردوودا دەرخەری ئەو ڕاستییەن کە ئەم حیزبە بە بەردەوامیی نوێنەرایەتیی پرسی خەباتی سەروەریخوازیی کوردی کردوە و ئێعتبار و خۆشەویستیی خۆشی لەوە وەرگرتوە.

ناوەندی ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

کوردستان ٢٠٢٥